UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ioannis Can||tacvzeni Constantinopo-||litani Regis Contra Mahometicam || fidem Christiana & orthodoxa assertio

Johannes

Basileae, 1543

VD16 VD16 J 376

urn:nbn:de:hbz:466:1-98189

Visual Library

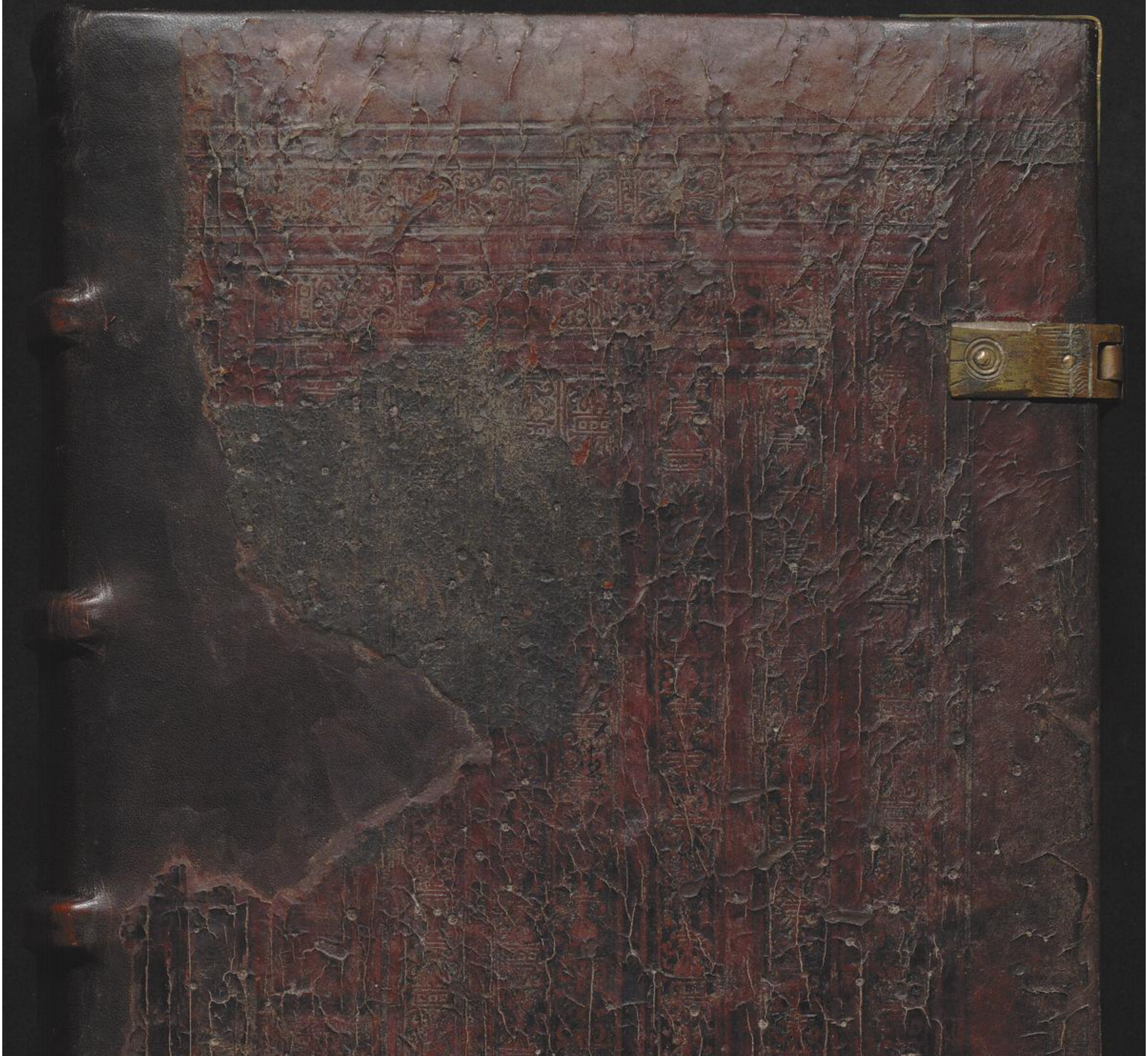

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

[illegible]

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

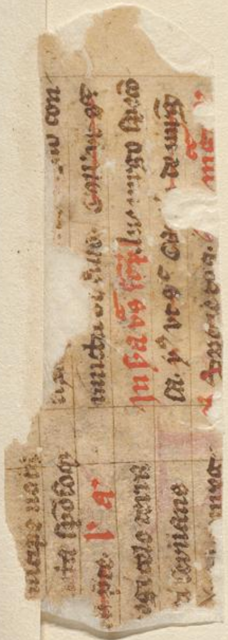

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

IOANNIS CANTACVZENI
CONSTANTINOPOLITANI REGIS CONTRA MAHOMETICAM
fidem Chriſtiana & orthodoxa aſſertio, Græcè conſcripta
ante annos ferè ducentos, nunc uero Latinitate
donata,

RODOLPHO GVALTHERO TIGVRINO
INTERPRETE.

Adiecta eſt eadem Græcè ſcripta, in eius linguæ ac pietatis
ſtudioſorum gratiam.

*Cum Cæſareæ Maieſtatis gratia & priuilegio
ad quinquennium.*

BASILEAE.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

[illegible] 3 libr. Mahumet. [illegible]

CLARISS. VIRO D. IOANNI DRACONITI SACRAE THEOLOGIAE APVD *nobile Marpurgum fideliſſimo doctori, Rodolphus Gualtherus Tigurinus S. P. D.*

MVLTVM hodie quæri ſolet, uir clariſsime, quo modo, quibus conſilijs, qua arte, quibus deniq; armis Turcica illa barbaries propulſari poſſit, quæ nobiliſsimis Europæ partibus, Græcia nimirum, Macedonia, Thracia, & ipſa nuper, proh dolor, Pannonia deuictis, nunc etiam ipſi Germaniæ manus admoliri uidetur: & inferet haud dubie grauiſſimam cladem, niſi nos ijs quibus par eſt, armis reſtiterimus. Atqui nemo eſt interim, qui non huic reſiſti cupiat, qui non hanc debellari uelit, qui non etiam hoc metu liberari exoptet. Hoc enim uel cū brutis commune habemus, ut noxias res deuitare, ſalutiferas autem & utiles amplecti ſoleamus. Cum uero tenebrarum princeps primum parentem Adam totumq; humanum genus, non modo peccati reū fecerit, uerumetiam diuinæ illi naturę, quam Deus homini dederat, tenebras offuderit, fieri uidemus ut inter res ipſas ferè omnes non bene diſcernētes, noxias pro utilibus amplectamur, utiles uero pro noxijs auerſemur. Et quemadmodum in ſummi boni inquiſitione & iudicio maximam hominum partem falli uidemus, dum alius opes, alius honores, alius uoluptates ſummi boni loco æſtimat, & ad hoc medijs contendit illicitis, ambitione nimirum, dolis, fraude, rapinis, furtis, cæde, alijsq; huiuſmodi: ita in malis propulſandis longe aliam, quàm Deus præceperit, uiam ingredimur. Noſtris enim uiribus propulſare conamur, quæ diuina potētia immiſſa ſunt. Sed quàm miſere ſuccedant huiuſmodi conatus, ex quotidianis priuatorum hominum exemplis & nobilium rerumpub. ruinis cōijcere licet. Videmus hoc idem nobis, hoc anno nimium infœlici fato contigiſſe, dum alijs alijsq; modis Scythicū illud flagellum confringere conamur. Hic enim mira hominum huius ſæculi cōſilia audire licet, dum alius Germanum, Hiſpanum alius, alius Romanum & aliunde collectum militem crepat. Alij interim confœderationes Regum, principum, nationum & urbium magno ſtudio ambire ſolent: tunc nimirum rebus ſuis conſuluiſſe putantes, ſi innumerabilem blaſphemorum ſimul & ebriorum militum multitudinē et apparatum plus quàm Perſicum in caſtra detulerint. Atqui utinam hic omnes illud Pſalmiſtæ animo ſuo uoluerent, ſub perſona Dei dicentis: Vtinam

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

» populus meus audiſſet me, & Izraël in uijs meis ambulaſſet. Quia » breui inimicos illorum humiliaſſem, & ſuper aduerſarios eorum » uertiſſem manum meam. En benigniſsimam Dei in nos beneuolentiam, & fauorem plus quàm paternum. Vt enim pater non læto, ſed afflicto animo filium inobedientem corrigit, hoc unũ, ut reſipiſcat, deſiderans: talem ſe nobis Deus proponit, qui inuitus flagellum immittat: retrahat autem cupidiſsime, ſi nos in ordinem redactos eſſe uiderit. Videre hoc licet multorum exemplorum teſtimonio, ſi modo in re ipſo ſole clariore exemplis opus eſt. Quoties enim duræ ceruicis populus Izraël per deſertum duce Moſe oberrans, Deo obmurmurauit, omnium beneficiorum immemor? Quoties hac ingratitudine Dei iram in ſe concitauit? Sed quoties idem per pœnitentiam & religionem ſaluatus eſt? Quod idem, cum terram promiſſam iam poſſiderent, factum uidemus. Nunc enim propter peccata ſua Chananæorum, nunc Ammonitarum, nunc Madianitarum, nunc Palæſtinorum, aliarumqꝫ gentium iugo preſſæ, repentinum ſemper & inſperatum ſenſerunt auxiliũ, ſi animo ad Deum eleuato illius miſericordiam inuocarent. Deus enim, qui in Aegypto inuocantes ſe audiuerat, idem etiam in terra ſua ad ſe ſolum confugientes non negligebat: quin pace ſecura illis conceſſa, Iudaici imperij terminos longe lateqꝫ extendit. Veriſsimum enim eſt idem illud Dei oraculum, quod apud Eſaiam ſuperiori ferè ſimile legimus: Vtinam » aduertiſſes mandata mea, tunc fuiſſet quaſi fluuius pax tua, & » iuſticia tua ſicut fluctus maris. Hæc inquam, Draconites chariſsime, utinam tota Germania conſideraret: & haud dubie breui, iſto atrociſsimo flagello liberaremur. Quis enim non intelligit, peccata noſtra pœnam hanc meruiſſe? Conferamus enim ea quæ Babylonicam captiuitatem præceſſerunt Izraëlitarum tempora, cum hiſce noſtris: utraque hæc tam ſimilia inter ſe eſſe apparebunt, ut ouum ab ouo citius quàm hæc ab illis diſtinxeris. Vt enim tunc temporis erant, qui ex profeſſo idololatriæ ſtudebant, qui Ieremiæ & alijs prophetis obloquebantur, qui ſiderum cultum pleno ore iactabant: ſic noſtris temporibus inuenire licet ubique templa pontificia abominatione conſpurcata, religionem quæſtuoſam, cultũ à Deo creatore ad creaturas tranſlatum, Verbi contemptum: talesqꝫ in ſingulis locis homines, qui ſcripturarum nulla religione tenentur, & penes quos tutius fuerit atrociſſimis calumnijs inſontes circumuenire, blaſphemias impijſſimas effundere, ſpurciſſima cum ſcortis & lenonibus colloquia miſcere, quàm ſacrę ſcripturæ locum aliquem exponere, uitæ emendationem poſtulare, & pacem promouere publicam. Vt Ieremiæ temporibus hi qui pij uidebantur, fucatam magis quàm ueram religionem præ ſe ferebant: ita hodie inter illos euenire uidemus, qui Euangelio inflati potius quàm emendati, Chriſtianiſsimorum nomen ſibi uendicant. Multa enim illi de Euangelio diſſerunt, Chriſtum crepant, quæſtuoſam pontificis nundinationem proſcindunt, gratuitam que peccatorum remiſsionem per ſanguinem Ieſu Chriſti partam iactitant: obliti interim, hanc alteram tantummodo Euangelij partem eſſe, quam prior illa, pœnitentia nimirum, præcedat neceſſe eſt. Vtraque enim hæc Chriſtus docuit, & idem hic Euangelium in has partes diuiſum, iam cœlos aſcenſurus apoſtolis docendum commendauit. Si igitur Chriſtiani uideri uolumus, ubi Chriſtiana fides per charitatem, ut Paulus ait, efficax? ubi Chriſtiana religio? ubi Chriſtianæ uitæ ſinceritas & innocentia? ubi ante omnia hæc humillima illa & luctuoſa peccatorum noſtrorum pœnitentia, & ardens ſacrarum literarum ſtudium? Hæc ſanè ſi hodie quæras, unà cum Aſtręa illa poëtica relictis terris in cœlum auolauiſſe dices. Quamuis interim non ignorem eſſe quoſdam, imò multos in principum aulis, in populorum magiſtratibus, in ciuitatum conuentibus homines uerè pios, qui hæc agnoſcunt, deplorant, & ardentiſsimis uotis ſublata cupiunt, qui uiam docent ueram, & modum oſtendunt per quem Dei iram effugere liceat. Sed quid pauci inter plures alios diuerſum longe ſentientes? Quamuis enim hi multum de mutuo pacis ſtudio, de eccleſiæ reformatione, de priuata & communi omnium pœnitentia diſſerant, & hæc arma longe fortiſsima contra Turcicam ferocitatem in medium deponant, deriſores citius quàm obſecutores inueniunt. Cæterum alia ad hunc propellendum arma non eſſe, & nos, niſi ijſdem utamur, perituros, ueterum exempla docent, & nos noſtro malo quotidie experimur.

Gratuitam peccatorum remiſsionem pœnitentia præcedere debet.

Accedit autem his aliud malum longe grauiſſimum, quod paucos inuenire liceat in uera religione bene inſtitutos. Licet enim nomine tenus omnes Chriſtiani ſint, & periculoſiſsimum ſit hunc illis titulum auferre: pauciſsimos tamen in hominum uulgo inuenias, qui Chriſtianæ religionis fundamenta & penetralia: ut ſic dicam, penitius inſpiciant. Hi deinde conſuetudine potius quàm fide aut religione ducti, Verbũ audiunt, ſacris participant, & omnibus Chriſtianorum ceremonijs utuntur: ſed animum habent affectuũ procellis turbidũ, qui fructiferum aliàs Euangelij ſemen opprimere ſolent: uel ſi idem enatum ſit, leui momento rurſus amittunt. Quemadmodum enim ſemẽ in petri[illegible]oſa loca deiectum exoritur quidem, ſed cum radices altius agere non poſſit, nec etiam tempeſtatum & caloris uires ſuſtinet: Sic homo qui uerbis quidem fidem iactat, ani mum uero à fide alienum habet, ſecundis quidē rebus Chriſtianus eſſe uidetur, at perſecutione orta afflictionum æſtu cōſumitur. His enim ferè contingere ſolet, ut fidem ueram ex ſucceſſu cultorum æſtiment: quem ſi lætum conſpiciant, fidem illorum probare: ſin aduerſum, improbare conſueuerunt. Hi igitur cum exactiſsimam rei militaris diſciplinam, inſtructiſsimas copias, arma fœliciſsima, & uictorias exoptatiſsimas Turcicæ potentiæ contra Chriſtiani nominis profeſſores cernunt, de ſua religione, quæ Chriſto innititur, incipiunt dubitare, exiſtimantes fieri non poſſe ut religionem Deo aduerſam ſequantur, qui tam fœlici fruuntur rerum ſucceſſu. Hinc fit igitur ut multæ gentes ſpontaneæ quodammodo ſe illi dedant: multi etiam frigidis animis ſeſe opponētes, leuiſsima incurſione uincantur: qui ſi rem omnem penitius intelligerent, fortiſſimo animo decertarent, non tam armorum fiducia quàm fide in Deum confirmati. » Dicerent enim cū fortiſsimo illo Izraëliticę militiæ duce Ioab: Confortamini, et firmi ſtemus pro populo noſtro, et pro ciuitatibus Dei noſtri. Dominus autem faciat, quod bonum eſt in oculis ſuis. Si inquam, hoc animo inſtructi hoſtes infideles aggrederemur, ſciremus utique non noſtrum, ſed Dei negocium hîc agi: & tanto duce animati, & uulnera & mortem contemneremus. Huiuſmodi autem animus ſine uera ueræ religionis cognitione eſſe non poteſt. Illa autem firma nunquam fuerit, niſi falſam etiam religionem cognitam habuerimus. Vtrarumqꝫ enim collatione piorum animi incenduntur ardentiſſimo fidei & pietatis amore, odium uero acerrimum impietatis concipiunt. Adde, quod nunquam ueram religionem contra infideles defendere poterit, qui illorum perfidiam, impietatem, et impietatis argumenta ignorat. Prudenter itaque mihi facere uidentur, qui hoc periculoſo rerum ſtatu in id incumbunt, ut Mahometicæ legis abominatio in medium protracta, ueritatis mucrone penetrantiori quouis gladio ancipiti confodiatur. Vident enim hi quantum boni in ueteri eccleſia hinc emerſerit, quòd hæreticorum impia figmenta toti orbi proponerentur. Ea enim eſt impietatis & ſuperſtitionis deformitas, ut ſi laruam illam fucatam illi detraxeris, etiam ipſos ſuos diſcipulos terreat. Quare orthodoxi ueteris eccleſiæ ſcriptores, non in hoc erant, ut hæreticorum dogmata & argumenta in tenebris abſcondita deliteſcerent: ſed in ueritatis lucem uel inuitis hæreticis protracta, uerbo Domini iugulabant. Nec enim eſt ut hic aliquis ueritatis damnum metuat, qui illam penitus cognouerit. Ipſe enim Chriſtus cum phariſæorum hypocriſim ſuæ doctrinæ plurimum incommodare uideret, eandem non contexit, ſed uæhementiſſimo animi ardore detexit, Væ illud horrendum illis intonando.

Atqui idem noſtris temporibus factum uidemus, magno cum animarum commodo & ſalute. Quamdiu enim Romani pontificis lex fuit incognita, nec ſuperſtitioni illi abominandæ hypocriſis larua detracta eſt, uiribus quotidie aucta, ueritatem & pietatem oppreſsit, ita ut nullis armis unquam uinci potuerit. Quis enim ignorat Imperatorum aliquot contra Pontificem conatus, magnanimos quidem illos, nec improbandos, ſed ſucceſſus ſemper infœlicioris? Poſtquã uero Euangelij lux in mundo affulſit, & Romanæ impietatis abominatio in medium prolata hominum oculis expoſita eſt, quis non uidet, quantum damni fœda illa ſuperſtitio acceperit, ut iam non principibus modo, doctis & eruditis, ſed etiam idiotis & agricolis, imò pueris adhuc teneris ludibrio ſit? Omnino enim ſic comparatum eſſe uidemus, ut is qui Euangelium non armis, ſed uerbi prædicatione in orbem uniuerſum propagari uoluit, idem etiam impietatis ſectatores non gladio & igne, ſed ueritatis fortitudine uelit debellari.

Ipſe igitur cum aliquos multis ab hinc annis uiros bonos, pios & eruditos, hunc etiam lapidem contra Sarracenorum hæreſim mouiſſe uiderem, & hoc noſtro ſæculo idem multos tentare, non ſimili tamen ſucceſſu, ſemper cupiebam quàmplurimos tam egregij operis adiutores eſſe, non dubitans eodem ariete iſtam hæreſim quatiendam & deijciendam fore, quo hiſce diebus papiſtica illa arx excelſiſſima deiecta eſt, adeò ut quorum ortus eodem tempore emerſit, eodem etiam gladio & tempore conciderent. Ecce autem ut ſubito non ſine numine, ut ſpero, commodiſſima ſeſe occaſio obtulit, qua etiam noſtri (ſi modo aliquod datum eſt) ingenij uires in tam ſancto opere exercerem. Cum enim fideliſſimus in Chriſti eccleſia miniſter, ſagaciſſimus diuinorum myſteriorum indagator, & præceptor noſter unice colendus, THEODORVS BIBLIANDER (cui ut multum Tigurina debet eccleſia, ita omnes etiam exteræ eundem ſuſpiciunt) noctes dieſq; in hoc negotio uerſaretur, ut Chriſtianus orbis Mahometicæ legis impietatem & agnoſcere & refutare poſſet, obtulit nobis hunc Ioannis Cantacuzeni Conſtantinopolitani regis librum contra legem, cuius modò meminimus, conſcriptum magna pietate, magna religione, ſummo etiam in ſacris tractandis iudicio. Obtulit autem exemplaria duo Græca, manu ſcripta, quæ ab amicis acceperat: è quibus quod uetuſtius erat, & correctius, Conſtantinopoli erat conſcriptum, teſtante hoc ſubſcriptione, quæ & locum & librarij Emanuelis Zycandylæ nomen præferebat. Petijt autem à me, ut in Chriſtianæ religionis gratiam, commodum publicum, & multorum ſalutem, eundem Latio donarem. Quid autem facerem, mi Draconites? Erat opus nouum,

& graue, & meis fortaſſe humeris impar. Petebat autem is, cui me plurimum debere nunquam fateri deſinam. Poſtulabat totius eccleſiæ utilitas, in cuius gremio quotquot ſunt, Chriſti ſpiritu & protectione fouentur. Num igitur meam hîc operam denegarem? Num laboris tædio ducerer? Num pudore ruſtico tot bonos & Chriſtianos uiros hoc tam ſancto munere ſpoliarem? Ingratus certe, imò impius mihi uiſus eſſem, ſi hic meos denegauiſſem labores, quos in alijs nonnunquam minus utilibus impenderam. Subij igitur pondus hoc ſatis graue, exemplaria utraque contuli, in quibus tamen non multum diſcrepantiæ inuenire licebat, & tandem omnia collata Latino ſermone loqui docui. Neque hic mouebant me ſcrupuli aliquot, quos in nonnullis locis, in tertia autem Apologia imprimis animaduertebam. Illic enim, prout temporum ſuorum ratio poſtulauit, ſanctorum imagines, interceſsionem Diuorum, crucis religioſum cultum, & neſcio quæ alia, ſatis conſtanter quidem, ſed minus firmis argumentis defendit. Hæc tamen tempori (ut dictum eſt) condonanda eſſe putabam. Et iniquum mihi uidebatur, tantum theſaurum propter carbones aliquot iniectos abijcere. Si enim hoc facere uoluerimus, uix aliquêm etiam receptum doctorem in eccleſia retinere licebit. Vt enim uix inuenire licet corpus aliquod omni carens macula: ita uix opus aliquod, à pijs etiam compoſitum inuenias, in quo non humanæ, id eſt labilis & lubricæ naturæ ueſtigia depræhendas. Vt autem rem aliquam multis accommodam uſibus, non propter aliquod leue incommodum repudiamus: ita etiam hunc librum Chriſtianis hominibus recipere licebit, & ſingula iuxta Pauli doctrinam probare, & quæ bona fuerint retinere. Damaſcenum enim ſecutus eſſe uidetur: qui cum & ipſe imagines defenderet, non tamen imaginibus honorem tribui docebat, ſed ijs quibus imagines eſſent poſitæ: imò non his, ſed Deo, quem illi docuiſſent. Quid tamen de horum ſententia ſentiendum ſit, ipſe Dominus ubiq; in ſcripturis per legem & prophetas exponit. Vt enim in lege ſe ſolum coli uult, ita etiam imaginibus ſe coli non uult: longa & ſufficienti enumeratione omnes imagines, quales ſint, è cœtu ſacro eijciens. Apud Eſaiam enim claris uerbis teſtatur, dicens: Ego Dominus, & hoc eſt nomen meum: & gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam ſculptilibus. Et ne illas tantum imagines prohiberi putaremus, quæ in aliorum, nõ Dei honorem inſtitutæ ſunt, alibi apud eundem prophetã clariſsime dicit: Cui aſſimilabitis Deum, aut qua ſimilitudine exprimetis eum? Quaſi dicat: uel hinc conſtat uaniſſimam eſſe omnem, quæ idolis conſtat, religionem, quod qui hanc habent, mutis ſimulachris

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

eum referre conantur, quem nulla ſimilitudo exprimit. Si enim ipſa hominis mens & ratio (quæ cœleſtium quoq; orbium motus, & aërias impreſſiones ſua inquiſitione penetrauit) Dei naturam nullo modo inquirere poteſt, nec illius infinitam æternitatem & potentiã percipere, quî ſicut ligno & lapidi tribuamus, quod nec rationi tam diuinæ tribuimus? Cum & ipſe Dominus in lege teſtetur: Non uidiſtis ullam ſimilitudinẽ, in illo die quo locutus eſt uobiſcũ Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne forte perditè agatis, faciẽtes uobis ſculptile & ſimulachrum cuiuſcũq; figuræ, ſimilitudinẽ maſculi aut fœminæ. Neq; enim hic prætexere licet illiteratorum imperitiã, quibus multi imagines ceu ſcripturam laicorum proponendas eſſe aſſerunt. Conſtanter enim huic opinioni Habakuk reclamat, dicens: Væ qui dicit ligno, euigila: & lapidi inſenſibili, excitare. Ipſe ne docebit te? Et Paulus ad Romanos ſcribens, docet, quod Dominus τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, id eſt omne illud quod de Deo ſciri oportet, poteſt'ue, declarauerit nobis per creaturas, uiſibilium nimirum contemplatione in inuiſibilis creatoris conſideratione inducendo. Qua de cauſa factũ uidemus, ut in ueteri eccleſia, uſq; ad Hieronymi tẽpora, ſummo ſtudio hoc cauerint epiſcopi, ut nulla in tẽplis imago proſtaret, nec picta, nec ſculpta, nec texta: & ne Chriſti quidẽ, propter Anthropomorphitas. Patefacta autem errori & ſuperſtitioni ianua eſt, dum ceremonijs potius quàm religioni mentis purę intẽti, circa Dei culturam ex ſuopte ingenio, licet non malo zelo, homines multa innouare cœperunt. Et de Crucis ueneratione quid hic dicere opus eſt? Magna quidẽ eius religio, & magna ſermonis crucis apud Paulũ authoritas. Sed de qua nam cruce illum loqui putabimus, cũ Galatis ſcribens, inquit: Ego uero abſit ut glorier, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo? Num ligneam crucem intelligemus? Et quàm conueniens hoc fuerit, ſi illum in ligno gloriari dicas, qui fidem puram tanta conſtantia docuit? qui Corinthijs fatetur, ſe nõ ſcire quicquã quàm Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum: id eſt, qui cruce & morte ſua nos à morte æterna redemptos patri Deo reconciliarit? Atqui in eodem & nos gloriamur, contra mundum & mundi principem. Crucem, id eſt paſſionem Domini nobis ſalutarẽ eſſe credimus, hanc ueneramur, colimus & ſuſpicimus. Cruces uero materiales, ſi ad cultũ proſtent, eiuſdem authoritatis eſſe iudicamus, cuius crucis typus, æneus nimirum ſerpens erat: quem cum Ezechias ille pijſſimus Izraelis rex coli uideret, contriuit, & Nehuſtan, id eſt rem æneam uitæ, uirtutis & ſalutis expertem nominauit. Porro quod diuorũ inuocationem attinet, & interceſſionem, multis diſputare non eſt opus. Chriſtus enim

ἀνθροπομορφῖται. Dicti u.
ſunt qui ſimplicitate
rūstica deum habere
membra arbitrantūr
Vnde et Anthropomorphitica
Hæreſis dicitur.

ut nuſquàm diuorum interceſſionem docuit, ita ad ſe uenire iubet omnes qui laborant, & onerati ſunt. Et apud Ioannem alta uoce clamat: Si quis ſitit, ueniat ad me, & bibat. Et apoſtolus Ioannes, qui in myſtica illa cœna ſuper pectus Ieſu recumbens, diuinorū myſteriorum cognitionem percepit: Filioli mei, inquit, hæc ſcribo uobis, ne peccetis: ſi quis autem peccauerit, aduocatū habemus apud patrem, Ieſum Chriſtum, iuſtum. Vt autem nemo hominū per ſe apud Deū abſolute iuſtus eſt, ita etiam nemo pro alijs, ut iuſti reddantur, intercedere poteſt. Quare etiam fortiſsimus ille Dei præco, & apoſtolus Chriſti Paulus inquit: Vnus Deus eſt, unus etiam cōciliator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui dedit ſemetipſum precium redemptionis pro omnibus, &c. È quibus omnino patet, quis nam colendus, & quo ritu colendus ſit: unus ſcilicet Deus pater, per filiū ſuum Chriſtum, in ſpirituſancto, cum fide indubitata, per charitatem efficaci, & pura ſanctaqꝫ uitæ innocentia. In lege enim dicit: Sancti eſtote, quia et ego ſanctus ſum. Cum uero hæc eadem hic author noſter uerisſime tradat, interim uero hos ueluti næuos faciei ſuæ aſperſerit, non tamen propter reliquâ uere orthodoxa dogmata fuerit reijciendus. Si enim Maro ille ex Ennij ſtercore gemmas legere non dedignabatur, quanto magis nos paucisſimis iſtis reiectis, hunc tantum theſaurum decet amplecti? Neqꝫ hic mihi uitio uerti uelim, quod hæc ſcribens, ipſa authoris uerba, cum minus pia iudicarem, in lucem ediderim. Malui enim bona fide quicquid inueni transferre, ſenſu, quantum potui, abſoluto & uero, quàm hoc admittere, ut fraudis & doli mali meritò accuſari poſſem.

Omnem uero hunc laborem noſtrum tibi dedicatum eſſe uolumus, Draconites præſtantiſſime, tum propter immenſa illa tua in me collata beneficia, tum propter principem tuum Philippum Illuſtriſſimum Heſſorum Landgrauium, cui totius Heſſiæ nomine me plurimum debere fateor. Quando enim ſatis prædicare potero, inſignem illam humanitatem nobis à Marpurgenſis ſcholæ profeſſoribus exhibitam? qui me, cum iſtic uerſarer, non in diſcipulorum, ſed amicorum numerum aſcripſiſſe uideri poterant? Quando etiam ſatis laudabo familiaritatem illam (cuius uel memoria hodie dulciſsima eſt) quæ mihi Ratiſponæ in Illuſtriſs. tui Principis aula fuit, tecū nempe, & cum Ant. Coruino, Ioanne Piſtorio, Dionyſio Melandro, & Ioan. Megabacchio, alijſqꝫ uiris bonis, pijs & eruditis? Quibus omnibus cum me multum debere fatear, tibi tamen quàm plurimum debeo imprimis, quod te duce in horum familiaritatem peruenerim: qui cum omnes ſummum in nos amorem teſtarentur, tu tamen, neſcio quo modo, omnes ſingularibus beneficijs ſuperare cōtendebas?

tendebas: parumq́ tibi facere uidebaris, niſi & amici & fratris, imò filij loco me complectereris. Si tantæ igitur beneficentiæ obliuiſcerer, haud dubie è tygride natus, & in aſperis Caucaſi montis rupibus enutritus eſſe uideri poteram. Vt interim alias uirtutes taceam, quas apertiſsimis ſignis nõ ſemel oſtendiſti, imò oſtendis quotidie. Nota enim, imò commendata eſt omnibus tua illa in Marpurgenſi ſchola eruditio, religio, pietas, fides & candor, quo ſacras literas magno cum fœnore doces. Nota eſt tua in Chriſtum fides, qua comite etiam patriam, nobile illud Francorum Carloſtadium, deſerere maluiſti, quàm ſine hac domi præclarus uiuere. Nota eſt animi tui fortitudo. qua non ſemel fidem tuam & dogmata ſancta coram ferociſſimis hoſtibus defendere auſus es. Meritò igitur hunc fœtum meum in illius ſinum depono, quem hunc non minus ac uerum patrem ſcio defenſurum. Oro autem, ut hunc beneuolus ſuſcipias, præſertim cum non in beneficij retributionem, ſed in ſempiternum amoris noſtri ſymbolum hunc tibi nuncupem. Faxit modo Deus opt. max. ut hoſce labores noſtros in ſacroſancti nominis ſui gloriam & Eccleſiæ utilitatem ceſſiſſe uideamus. Salutabis autem nomine meo, eruditione & pietate præſtantes uiros, D. Ioannem Megabacchium, Lonicerum, Gaſparem Rodolphi, Matthæum Capellam, & alios amicos fratresq́ in Chriſto ſemper obſeruandos, Saluum uero te cupiunt, unà cum omnibus tuis, D. Heinrychus Bullingerus, Gaſpar Megander, Eraſ. Fabricius, Pellicanus, & Theodorus Bibliander, præceptores noſtri & ſymmyſtæ chariſſimi. Vale, & in uinea Domini laborantes precibus continuis iuuare pergito.

Tiguri, x. Calend. Ianuarij. Anno à Chriſto
nato M. D. XLII.

IN LIBRVM IOANNIS CANTACVZENI REGIS CONSTANTINOPOLITANI contra ſectam Mahometicam,

ARGVMENTVM.

ACHAEMEMIDES quidam uirilem ætatem iam ingreſſus, homo non ignobilis, & fortunæ ſplendidæ, docendi munus adminiſtrabat. Nam & ipſe cum patriæ legis, & omnium quæ ad hanc pertinent æmulus eſſet, Mahometem & legem illius magnę omnino æſtimationis eſſe perſuadere uidebatur. Hic ueræ pietatis iubare excepto, cū patriam ſuperſtitionem condemnauiſſet, Deum uerum agnoſcit. Ob hoc uero omnibus bonis ſuis ſpoliatus, ad pijſſimum Romanorum regem, qui tunc IOANNES CANTACVZENVS erat, confugit: quo etiam amice uſus eſt. Cum uero Deus regem ad uitam philoſophiæ Chriſtianæ ſtudioſiorem uocaret, ipſe etiam inter regis comites aſſumptus, unà cum eo uitæ Monaſticæ inauguratus, mutato nomine Meletius dicitur. Familiari regis colloquio tum non parum adiutus eſt, cum hic nimirum illius informaret animū, & in religione Chriſtiana inſtitueret. Cæterum hæc humani generis hoſtem æquo animo ferre, non erat facile. Perſam itaq; quēdam armat contra Meletium, cui perſuadet ut literis doloſis & uerſutis illum aggrediatur, & impellat ut ueritatē mendacio permutans, ad priſtinam religionem redeat. Meletius autē quamuis cupidiſſimus eſſet huiuſmodi ſemet ipſum ſcriptis opponere, dicendi tamen facultate deſtitutus, ad Regem confugit, cui literas offert, & auxilium in imminenti concertatione ab illo poſtulat. Rex itaq; cum uiri inſtitutum approbauiſſet, certamen ſuſcipiens, Meletio ſimul & ueritati linguam ceu mutuo dat. Oratio autem, cuius argumentū erat, epiſtolam cuius ſuprà meminimus reuincere, contra Sarracenorum hæreſim progreditur, defendens quidē Chriſtianorū dogmata, obiter uero ſingulas Sarracenæ hæreſis partes percurrens: tū quatuor ſermonibus oſtendit, hanc nec ueritati nec ſibijpſi eſſe conſentaneam, utpote quæ ipſa ſibi multis in locis non ſatis conueniat. Quod autem Moſis ſimul, prophetarū & Euangelij teſtimonijs Chriſtianæ religionis myſterium demonſtrat, nemini mirū uideatur, cum & ipſis Sarracenis pro ſacroſanctis habeātur, quę à Moſe, prophetis, & Euangelij ſcriptoribus dicta ſunt. Veruntamen eadem hæc contra Iudęos induci poſſunt, idq; nō ſine ratione. Sarracenis enim non pauca ſunt cum Iudæis communia. Eadem enim apud utroſq; monarchiæ politia, idem polygamiæ ſtudium, eadem ſuillæ carnis abſtinentia, idemq; circumciſionis ſignum. Eodem etiam iure apud utroſq; repudij libellū proprijs licet dare uxoribus: & aliquo uel horum uel illorum defuncto, cōiugem illius frater ducere ſolet. Sed ut ſummatim dicam, non errauiſſe mihi quiſpiā uidebitur, ſi Mahometis legem confuſum corruptumq; Iudaiſmū dixerit. Quapropter & Diuus Ioannes in Apocalypſi de lege & gēte hac diſſerens, ubi quaſi per ænigmata perſtringit quæ utriſq; communia ſunt, inquit: Dicunt ſe Iudæos Apo.2.
eſſe, & non ſunt. Adeò ut abſurdi nihil fuerit, ſi communis & eadem cum illis concertatio ſit, qui quàm plurima inter ſe communia obſeruant.

MVSVLMANVS SAMPSATES ISPHAchanes Perſa, Monacho Meletio.

IN nomine Dei miſericordis & cõmiſerantis. Frater dilecte, Salutẽ & laudẽ et interceſſionẽ à nobis fratrib. tuis humillimis ſuſcipito: at animi noſtri beneuolentiã, qua in te affecti ſumus, etiã ſine ſcriptis depræhẽdes. Scire tamẽ te uelim, quod ego frater tuus humilis & exilis, opportuno tẽpore in regionẽ magni Amura (cuius iuſtitiam ut Deus augeat imprecor) delatus ſum, quẽ et ipſe noſti nimirũ nihil perinde atq; laudes tuas reſpicere. Vitæ uero tuæ rationẽ & ſententiã ab amicis & fratrib. quos hic habes, cognoui, qui tanto tui amore tenentur, ut nũquàm nos uiderint, quin hoc à me cõtendant tuo nomine, ut Amuram, quo te reſtituat, precari uelim. Illos igitur ſic affectos uidẽs, etiã ipſe, licet mihi ignotus ſis, condoleo, Deũq; ceu peccator oro, ut te à tenebris & perditione, in quã incidiſti, cõuertat. Quin etiã te obſecro, reſipiſce, plora, geme: Deus enim miſericors eſt. Intelliges etiã te nõ ſolũ hoc malo laborauiſſe: uerũ & ſancti & prophetæ alijq; uiri magni & inſignes Deũ fefellerũt, quib. tamen peccata ab illo remiſſa ſunt, quemadmodũ ipſe ore ſuo ſancto teſtatur, dicẽs, Paratus & prõptus ſum ut reſipiſcentẽ ſuſcipiã. Quin & propheta cum Deo in hæc uerba conſentit: Si quis reſipuerit ab ijs quibus Deũ fefellit, pro inſonte & immuni à peccato habebitur. Quod ſi igit̃ & tu ceu homo lapſus es, noui nihil accidit: reſipiſce tantũ, & laua cor tuũ, ut Deus ille miſericors te recipiat. Si enim nõ peccaret homo, quo'nã argumẽto Deũ miſericordẽ eſſe & nobis condolere deprehenderes? Literæ certe, quas ſcripſiſti, huc trãſmiſſæ, nequaquàm eruditioni & honori tuo priſtino reſpondebãt. uerũtamen affectu impulſus hoc feciſti, & prophetã accuſando illũ, ut noſti, calumniatus es. Nõne ſcripturã noſti quę à Deo per prophetã dicta eſt, Omnia propter te feci, & te propter me? Sed Deũ oro, ne te mors appręhẽdat in perditionẽ. Dic tamen, per Deũ obteſtor, quid'nã boni tibi apud Chriſtianos uidere licuit? Imaginãtur enim ſibi ſpecie falſa, quod Chriſtũ gloria extollant, cũ in eundẽ ſint iniurij, dicentes hunc & Deũ eſſe, & Dei filiũ. Confuderũt uiam uerã, & hac neglecta ceciderũt in morbum incurabilẽ. Non tamen decet, ut Muſulmanus orthodoxus eos deuoueat, ſed ut potius oret pro illis, iuxta Dei & prophetæ ſententiã. Rurſus uero abs te interrogo: Quid quæſo uidiſti quod ſeductus es, & in illorũ fidem conſenſiſti? Dicũt ſe tres perſonas adorare, Patrẽ, Matrẽ & Filiũ. Quis hoc unquàm uidit? quis audiuit? qualis propheta hoc docuit? aut cui unquàm ſanctorũ per uiſionẽ reuelatũ eſt? † ut audiuimus, in plures partes diuiſi ſunt, dicũtq; alij quidem deos eſſe multos, alij uerò pauciores: & de hoc quotidie diſceptare ſolent, & cõtendere. An uel ex his eos nunquàm cõdemnare potuiſti? Væ horũ impudentiæ, uæ horũ ſtultitiæ. Deſerto enim & relicto Deo cõditore omnium, deos plures colunt, Chriſtũq; cum ſit Sermo Dei falſò traducunt, quod dixerit ſe filium Dei eſſe. Nonne hunc Iudæi interrogauerũt dicentes, Tu'ne es filius Dei? & negauit, dixitq;, Vos dicitis. * Veruntamen ab Adeth uſq; in hoc tempus quid'nam tibi ſcribã? quid redarguam? quid doceã? Quod ſcilicet unus ſit Deus, creator cœli & terræ: quẽadmodum & ipſe dixit, Ego ſum Deus, et conſortem diuinitatis non habeo. Bene tamen hoc depræhendimus: non enim, quantum audio, rudis & indo

ctus

† Qui

* Locus obſcurus, librariorũ, ut uidetur, incuria deprauatus. Videtur autem per ἐδλὼ, Adeth intelligẽdus, Iſmaëlitarum propheta. uel Huth, qui primus Iſmaëlitarũ literas dicit.

ctus es, niſi quod corporis tui te uicit cupiditas. Noſti nimirum, an mundus principio & ſubſtantia careat? & ſufficiant hæc. Prudentem uel unica ſeruabit oratio. Et hæc quidem per literas, illa autē abſq; literis nunciata ſunt. Qua ratione fieri poteſt, ut Deus filium habeat ſine muliere? Quod ſi Deus filium habuerit, diſſidium ſanè aliquod inter ipſos oriri poterit. Quomodo item poſſibile eſt, ut Deus homo fiat? Quo deniq; modo homo factus eſt? Inſuper, ſi Chriſtus deus erat, et dei filius, cur non hominem nudo uerbo ſeruauit, ſed quaſi impotentia impeditus homo factus eſt, & mortuus eſt, ut hominem ſaluaret, iuxta Chriſtianorum ſententiam? Quod ſi deus erat, quo modo paſſus eſt? deus enim pati non poteſt. Cumq; Chriſtiani Moſaicā legem tranſgrediantur, et propter hoc merito accuſandi ſint, ipſi tamen Muſulmanos, qui potius laudē merebantur, incuſant. Sed & ipſius Mahometi nomen & in ueteri teſtamēto, & in Euangelio, etiam Chriſto hoc commendante, deſcriptum erat: Chriſtiani uero illud eiecerūt. Imò non in his tantum, ſed etiam ab æterno in dextra diuini throni parte ſcriptum inuenitur. Poſtremo Muſulmanorum fidem ab ipſo Abrahamo originem traxiſſe, certis argumētis deprehenditur.

QVOD CHRISTVS FILIVS DEI SIT, ET DEVS VERVS ET PERFECTVS, QVODque Deus exiſtens homo factus ſit, iuxta theologorum & prophetarum teſtimonia.

APOLOGIA PRIMA.

MAGNVS eſt Deus Chriſtianorum. Meletius Monachus humilis & exilis prudentiſſimo & ſapientiſſimo Sampſati Iſphachani. Cū literas tuas, quas ad me miſiſti, accepiſſem, intellexi quàm multis mecū colloqui cupias, ſi mutua cōuerſatione frui liceret. Temporis uero opportunitate hoc non admittente, neceſſe fuit ſcriptis hoc, quod cupiebas, exequi. Verum & ipſe iam antè reſcripſi, et de omnibus, quibus accuſas nos, pro uirili defendi, et Apologiam abs te ſcriptam expectaui hactenus: ſed fruſtra. Nō multo autem trāſacto tempore, mea, quam tibi ſcripſerā, Apologia ad me reuerſa eſt ſine omni indicio & reſpōſione. Miratus ſum hoc uehemēter, multa et diuerſa de hac re mecum conſiderans. Quidam uero à uobis huc peruenientes retulerunt mihi, quod cupias reſponſionem hanc uel apologiam huc non remiſſam eſſe. pœnituiſſe enim te facti. Præterea & hoc addiderunt, quod dicas, Quomodo poſſibile eſt Deo eſſe filium ſine muliere? Si enim filium habet, en diſſidium & factio inter ipſos eſt. Quomodo etiā poſſibile eſt, ex Deo hominem fieri? item, Qua ratione cum Deus fuerit, homo factus eſt? Præterea, quod ſi Chriſtus Deûs erat & Dei filius, cur nō hominem uel nudo aut ſolo uerbo ſeruauit, ſed quaſi impotentia impeditus, homo factus eſt, mortēq; ſubijt ut hominem ſaluaret? Inſuper, ſi Deus erat, quomodo paſſus eſt? Deus enim nõ patitur. Deniqꝫ quod nos qui Chriſtũ profitemur, tranſgrediamur & ſoluamus legem Moſaicam, incuſemus uero & damnemus uos, ut qui impiè & falſo eandem obſeruetis. Fieri itaqꝫ, ut nos qui accuſationem merueramus, uos ipſos qui laudem meruiſtis, condemnemus. Item, quod & Chriſtus de Mahomet uaticinatus ſit, ipſumqꝫ commendauerit: quodqꝫ nomen eius & in ueteri Moſis lege & in Euangelio deſcriptum Chriſtiani cum multis alijs eiecerint. Sed & hoc hi ijdem addiderunt, quod cupias Apologiam noſtram copioſiorem & puriorem haberi. His itaque cognitis, inſtitutum tuum comprobaui. Quicunqꝫ enim ueritatem inquiſiuerit, eandem inuenit. Muſulmani enim interdicere ſolent, ne quidam illorum cum Chriſtianis diſputent: nimirum in hoc, quantum uidere eſt, ne mutuis diſceptationibus exercitati, puram ueritatem agnoſcant. Chriſtiani contrà cum animi fiducia innitentes puræ ſuæ fidei, & rectis, probatis uerisqꝫ, quæ obſeruant, dogmatis, nullos omnino ſuorum impediunt, ſed ſinguli illorum confidenter & libere cum omnibus, quibuſcunque libuerit, diſputare ſolent. En igitur iuxta animi tui ſententiam, defenſionem meam quoad potero inſtituam, ea ſcilicet ediſſerens, de quibus ad nos ſcribens dubitauiſti & interrogaſti. Atqui hæc tua ſunt, ô bone Sampſates, uerba. Ego uero quid dicere aut loqui uelim, & unde orationis ſumere initium, non uideo: ueritus, ne tibi ſimile quiddam, quod his qui oculis laborant, contigerit. Hi enim cum uiſus ſint imbecillioris, ſolis radios lumenque auerſantur, & in tenebris potius deſidere gaudent. Ita etiam tibi ueritatis & iuſtitiæ uerba audienti contingit. Veritatem enim auerſaberis, odioqꝫ habebis, multo potius cupiens in uanis his, quibus nunc immerſus es, tenebris deſidere, ſicut et illi de quibus modò diximus. Quod tamen ne fiat, deprecor. Veruntamen innata illa tibi, quam Deus conceſſit, iudicandi cognitione, diſciplinis quoque & inſtitutione honeſta, qua inſtitutus es, inſuper honeſta & integra, quam tibi multi tribuunt, conſcientia (quæ omnia te in ueritatis uiam inducere poſſunt) freti, hunc laborem ſuſcepimus. Nec enim multorum & uariorum hæc eſt cognitio. Nunc autem, ut ipſe uides, ad te ſcribo, & quaſi oblitus ingenij mei, tenuitatis & inſcitiæ, ruſticitatisqꝫ, qua premor, rationem Apologiæ noſtræ reddere inſtitui, & oſtendere ea tibi, de quibus dubitando interrogauiſti, quorum cognitionem ipſe auribus percepi, & animo edoctus ſum, Dei auxilio nimirum oculis meis apertis, meqꝫ à uana, peruerſa, à patribus tradita ſuperſtitione ad ſinceram & inculpatam Chriſti fidem & ueritatis uiam cõuerſo. Hortor itaqꝫ, ut attẽtus audias. Nihil enim ex me dicturus ſum, neqꝫ ex his quæ à uobis non recipiuntur: ſed eorum utar librorum teſtimonijs, quos omnes Muſulmani pro ueris & ſacroſanctis ſcripturis à Deo datis agnoſcũt & fatentur. Fac igitur, ne tibi idem contingat, quod ijs qui theſauris in terrã defoſſis inſiſtentes, cuinam rei inſiſtant, & quidnam ipſis proximum ſit, nõ intelligunt. Hi enim ingentes diuitias tantum non manibus habentes, propter ignorantiam harum uacuis diſcedũt manibus. Vel ne his ſimilis fias, qui dulciſſimæ potatu & limpidiſſimæ aſſiſtentes ſcaturigini, ſitibundi tamen diſcedunt. Quin potius laborioſos illos & ſudantes imitare, qui in hoc ſunt, ut defoſſum illum & abſconditum theſaurum effodiant, & lucro ditentur. Tũc etenim, quæ impijs & indoctis ignota ſunt, Dei oracula in pręſentiarum tibi reuelata, ceu in manus tradentur. Attende igitur, ut ſcopo & propoſito diligenter conſiderato, & diligenti ſimul inueſtigatione hæc noſtra legas, ut diui na ſciẽtia ſimul & ueritate implearis. Magna eſt enim Chriſtianorum fides, & magnum myſterium eſt Chriſti filij Dei incarnationis negotium.

Quomodo, inquis, poſſibile eſt Deo eſſe filium ſine muliere? Quomodo item Deus homo fieri poteſt? Quis deniqꝫ ſanctorum hãc docuit tantam impietatem, aut quiſnam prophetarum hoc per uiſionem cõſpexit? Et hęc quidem tu dicis: quibus nos ſic reſpondemus. Quod Deus creator ſit omnium uiſibilium & inuiſibiliũ, didicimus etiam nos, cognoſcimus, credimus et fatemur: quid uero Deus ſit, neqꝫ edocti ſumus, neqꝫ intelligimus, imò ne in aninum quidem incidit huius impietatis inquiſitio. Similiter Chriſtum et filium & uerbum Dei eſſe, Deumqꝫ ipſum, didicimus, cognoſcimus, credimus, & confitemur: qualis uerò illius ſit generatio, nos nec ſcimus, nec edocti ſumus, neqꝫ etiam in ęternum hoc inquirere uolumus, ceu impium, & à Chriſtiana fide & religione quàm maxime alienum. Quin ęquanimiter ſentimus & ab angelis & ab hominibus illud omnem naturam excedens myſterium ignorari. Atqꝫ eadẽ nobis de incarnatione illius eſt ſententia. Quod enim homo factus ſit, & edocti ſumus, & cognoſcimus & credimus. Quo modo autem homo factus ſit, ignoramus. Sed quemadmodum ignoramus illius ex Deo & patre generationem, ſic etiam eam qua ex matre ſua ſancta Maria uirgine natus eſt, nobis incompertam eſſe fatemur. Vos uero, qui quid Deo impoſſibile ſit, intelligitis (dicitis enim, quomodo poſſibile eſt ut Deus habeat filium?) eadem certe ratione qua hoc dicitis, quid etiam Deo poſſibile ſit, intelligetis. Vos igitur multarum rerum ſcientia præditi, docete nos indoctos & rudes, quæ nam Dei natura ſit, & quæ nam ſit illa poſſibilitas ſimul & impoſſibilitas, ut nos iuxta ueſtram ſentẽtiam in perditione uiuẽtes ab interitu eripiatis. Ediſſere igitur nobis, quid Deus ſit & Dei naturà: tunc & ego, quęnam filij & uerbi Dei ſit generatio, exponam. Et licet fortaſſe audaculi quidam & perfrictæ frontis homines de hac re dixerint, quicquid ipſis in mẽtem uenerit, fatebor tamen ipſe noſtram in hoc negotio ignorantiam. Verũtamen hac me, qua ipſe teneor, dubitatione libera. Vos enim, qui dicere ſoletis, qua ratione poſſibile eſt ut Deus filium habeat abſqꝫ muliere? intelligere uidemini aut tales eſſe, qui intellecturi ſint exactiſſime, quo modo Chriſtus ex muliere natus ſit ſine uirili opera: & quod illo eſt manifeſtius, quomodo Adam homo factus ſit ſine uiro et fœmina: uerùm ut et Eua ex uiro quidem, ſed abſqꝫ muliere creata ſit, idqꝫ non iuxta naturæ legem conſtitutam, quam poſt tranſgreſſionem à Domino acceperunt, uerùm diuerſa quadam ab hac ratione, nobis qui Chriſtum fatemur prorſus incognita, ſed ſoli Deo nota. Quod ſi autem hoc deprehendere nulla humana ratio poteſt, quid quæſo incaſſum laborantes Muſulmani nos de ijſdem accuſant, quæ nec ipſi intelligunt nec nouerũt, ſed tantum à ueritate aberrare uidẽtur, quantũ cœlũ à terra diſtat? Verũ ſcripturarũ ignorantia in huiuſmodi errores inciderũt. Moſis enim libros & Dauidis pſalterium, inſuper & prophetarum ſcripta, ſed & ipſum Chriſti Euangelium, omnia inquam hæc ſancta, iuſta, uera et bona eſſe dicunt & confitentur (ut & reuera ſunt) fatentur autem ſolis uerbis: quę autem in his dicuntur, non intelligunt. Et quemadmodum fieri ſolet, cum auditis angelos egregie & ſuauiſſimis ſonis Deum celebrare, ea quidem quæ dicuntur ab his amore & laudibus proſequimini, quis uero dictorũ ſenſus ſit nõ intelligitis. Sic in omnibus hiſce libris facere ſoletis, ut ea quidẽ quę in his ſcripta cõtinentur: laudibus uehatis, quid uero dicatur, ignoretis. Quam ob rem? Quia nunquam de his ſolide edocti eſtis. Chriſtiani uero partim in eccleſijs congregati, partim ſinguli domi ſuæ quotidie ſacros libros perlegũt: & ſic tandem temporis diuturnitas, aſſidua lectio, & diligens inueſtigatio expoſuit docuitq́ illos omnem ueritatem. Quum igitur ignores ea quæ Chriſti ſunt, putas etiam, quod nemo ſanctorum de illo locutus ſit, & nullus prophetarum de hoc uaticinatus: eaq́ à nobis, quos omni patrocinio deſtitutos arbitraris, audire deſideras. Audi igitur quod quæris, & attente quæ dicuntur conſidera.

Gen.18 Magnus ille Moſes in libro Geneſeos uerbotenus ſic dixit. Dixit Dominus,
,, Clamor Sodomarum & Gomorrhæ multiplicatus eſt coram me. Deſcẽdens
,, igitur uidebo. Abrahã uero ſtabat coram Domino. Et appropinquans
,, Abraham dixit, Num ſimul iuſtũ perdes cum impio? Et erit iuſtus ſicut impius?
,, Si fuerint quinquaginta iuſti in urbe, nonne remittes illi propter quinquaginta
,, iuſtos? Nequaquam hoc facies, qui iudicas omnẽ terram. Dixit uero
,, Dominus: Si inuenero quinquaginta iuſtos in Sodomis, remittã omni loco
,, iſti propter hos. Et reſpondens Abrahã dixit: Nũc incæpi loqui ad Dominũ
,, meũ, ego uero terra ſum & cinis. Quid ſi inueniantur quadraginta quinque?
,, Et dixit Dominus: Si inuenero quadraginta quinque, remittam ciuitati.
,, Et hoc modo colloquens cum Domino Abraham, deſcendit uſq́ ad decẽ.
,, Et tunc Moſes ſubiungit: Et abijt Dominus, poſtquàm ceſſauit loqui cũ Abraham. Vides'ne unde cœperint paulatim manifeſtari, quæ ad Chriſtũ pertinẽt? Oculi enim hominis iuſti poterãt agnoſcere Deũ, licet in ſeruili forma exiſteret. Attende igitur, quod Deus pater nunquàm apparuit in prophetarum uiſionibus humana ſpecie, eo quod ipſe non eſt homo factus: ſed nunc quidem alia, nunc rurſum alia ſpecie apparuit. Angeli uerò nonnunquã humana ſpecie apparent. Inquirendum igitur in hac uiſione fuerit, quis'nam is ſit qui tunc uiſus eſt. Ecce uero, Deus pater non erat: quia humana forma uiſus eſt. Sed angelum'ne fuiſſe dices? Sed quàm quæſo decorũ hoc erit, ſi Moſes aut alius quiſpiam ſanctorum angeli mentione facta ipſum appellauerit dominum uel iudicem? Quis eſt alius qui iudicat omnẽ terram, quàm Deus? Cũ igitur cõſtet, quod is qui humana ſpecie apparuit, nec Deus pater fuerit, nec angelus, propter eas cauſas quas modò recẽſuimus, elucet omnino, idq́ neceſſariò, quod ille ipſe uerbũ & filius Dei fuerit, qui & deus & homo eſt. Eo enim facto, quo ipſi Abraham humana ſpecie apparuit, oſtendit futurã ſuam incarnationem. Quod uero dominus nominatur ab ipſo Abraham & Moſe, & uniuerſæ terræ iudex, qui miſereatur cuius uoluerit, et corrigat quẽ corrigere fuerit uiſum, ſuam in hoc diuinitatem demõſtrauit. Iudicare enim, miſereri, & iraſci, Dei ſolius eſt: angeli uero uel hominis nequaquàm, neq́ enim hoc illorum uirtutis eſt, & potẽtiæ. Cum enim dicit, Si inuenero quinquaginta uel pauciores his, urbi remittam, potentiæ ſuæ magnificentiam indicauit. Tu uero caueas interim, ne cum audieris dicentem Dominũ, Deſcẽdens uidebo: de Deo humile quidpiam, & illius diuinitate indignum imagineris. nam propter humanę naturæ imbecillitatem ſępenumero talia de Deo dicuntur. Præterea hoc dictum eſt, propter futuram illius cum hominibus † conuerſationem.

συγκατάβασιν

Gen. 13. & 22. Præterea cum Dominus Abrahæ quatuor totius orbis cardines oſtendiſſet, inquit: Tibi dabo terram, & ſemini tuo, & multiplicans multiplicabo ſe-
,, men tuum ſicut aſtra cœli, & ſicut arenam iacentem in littore maris: quo-

niam patrem multarum gentium conſtitui te, & benedicentur in te omnes gentes. Hæc ſunt Dei ad ipſum Abraham uerba. Nunc quis horum ſenſus ſit, inquirendum eſt. Conſidera igitur ut Moſes dicat, quod Deus ipſi Abraham & ſemini ipſius promiſerit & pollicitus ſit omnem terram, & quod ſemen ipſius ſit multiplicaturus ſicut aſtra cœli, & arenam in littore maris: & in ſemine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Et quandoquidem Dei uerba uera ſunt, nec unquàm fallunt, inſpiciamus agedum, quando & quo'nam modo impleta ſint hæc Dei oracula. Abraham enim binos habuit filios, alterum quidem ex ancilla Agar, Izmaëlem ſcilicet: alterũ ex libera uxore Sara, nempe Iſaac. Num itaq; propter Izmaëlem ex ancilla genitũ, ceu Abrahæ ſemen, dixit Dominus, quod in illo benedicendæ ſint omnes gentes? Sed cum Dominus diceret ipſi Abrahæ, Eijce ancillam cum filio ipſius, Gen.21 nequaquam enim hæres erit ex ancilla genitus cum filio liberæ: ſecundum Dei præceptum Abraham Izmaëlem cum Agar matre ſua eiecit, domoq; ſua expulit. Inſuper Abraham iuſtus, cum ex Deo audiret, Patrem multarum gentium te conſtituam, & tibi dabo terram, & ſemini tuo, & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes: reſpondit ſic dicens, Quid mihi dabis Domine, cum ipſe ſine liberis moriar? Vnde uides, quod priuſquàm admoneretur Abraham ut Izmaëlem domo eijceret, hunc nequaquàm filij loco duxit. Si enim hunc filium uerum eſſe æſtimauiſſet, nunquàm certe poſtulauiſſet filium alterum. Eo enim quod dicit, Ego uero orbus morior: filium poſtulat, quem & filium & ſemen ſuum eſſe æſtimet. Iſaac enim tum demum cum hæc antè peracta eſſent, natus eſt. Poſt hæc autem omnia uerbum Domini dicens, Eijce ancillam cum filio ſuo, manifeſte oſtendit, quod nec Deus Izmaëlem filium & ſemen ipſius Abrahæ eſſe reputauerit. Et ecce, quantum apparet, Izmaël iuxta Dei præceptum hæreditate paterna Abrahæ excidit. Num igitur hunc Iſaacum eſſe dicemus? Quod quidem hic filius ſit uxoris liberæ, manifeſtum eſt: & Hebræorum gentem ab hoc deſcendiſſe conſtat: gentium autem benedictio ad hunc minime referri poteſt. Soli enim Hebræi ſunt ex illius ſemine, ceu poſteri Iacobi, & duodecim filiorum eius. Quin in fœlicitate adhuc: & flore regni ſui conſtituti, pauci admodum & numeratu faciles reperiuntur, ſi cum totius orbis habitatoribus conferantur. Vix enim uel unius tantum gentis quantitatem ſibi conſeruauerunt: diuino autem auxilio adiuti, inſignes & terribiles habebantur. Populum enim ſibi hunc peculiarem uocabat Dominus, & illos hæreditatem & peculium ſuum nominabat: & illius uirtute deuicerunt ſimul, & aduerſariorum oppidis potiti ſunt, per'que Dei potentiam in Aegypto Moſes miracula edere cœpit, & poſt hunc filius Nun Ioſue alijq; plures uſque ad Chriſti generationem. Sed poſt generationem illius in perniciem ruere Iudæi cœperunt, & Iacobi prophetia impleta eſt dicens, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femore illius, donec ueniant Gen.49 quæ repoſita ei ſunt, & ipſe expectatio gentium. Verum & Iſaiæ oraculũ dicens: Esa.11 Exurget radix Ieſſæ, & qui exurget ad imperandum gentibus, in illum gentes ſperabunt. Nam uſque ad Chriſti natiuitatem Iudæi & reges & pontifices de ſua gente habuerunt: hoc autem nato, & reges & pontifices defecerunt. Interea uero temporis nunc quidem Deus illis iraſcebatur propter peccata ipſorum, idololatriã in primis, cuius ſtudioſiſſimi erant: nũc uero eorundem miſerabatur denuo: poſtquam uerò facinus illud magnum &

horrendum patrare ſunt auſi, tūc à Deo deſerti in iram irreconciliabilem inciderunt, & in gētes diſperſi ſunt. Et ſanè ſuſtinuit illos Deus ad tempus, humanum quaſi mitemq; ſe illis exhibens, cum nimirum reſipiſcētiam illorum & pœnitentiam expectaret: ſed incurabili morbo laborantes abſcidit, quemadmodum prophetæ de ipſis uaticinati fuerant. Cum enim idolis ſeruirent, & Deum irritarent, ipſos quidem in captiuitatem & pœnas propter ſcelera illorum tradidit, non tamen omnino dereliquit: ſed in tempus aliquod non adeò immenſum, nec infinitū, diuina in illos ira extendebatur. quo tranſacto, ut dictum eſt, & illius miſericordiam & priſtinam fœlicitatem recuperabāt. Veruntamen nec in tempore captiuitatis illorum unquàm defuerūt illis prophetæ, ad conſolationem illorum & animæ ſalutem à Deo dati. Prędicebant enim & uenturam Dei in illos iram, & tempus iræ definitum, tum etiam Dei poſt hoc ſecuturam commiſerationem, & futurum in Hieroſolymam reditū. In Aegypto enim tranſegerunt annos quadringētos, uerum ibidem et multiplicati & enutriti ſunt. Poſtquàm uero aſcenderunt Hieroſolymam, & templum extruxerunt, in captiuitatem redegit eos Babyloniorum rex Nabuchodonozor annis 70. Poſt hæc annis duobus & ſemis Antiochus ille cognomēto illuſtris. nec ultrà longius diuina in illos ira porrecta eſt. Imò cùm tempore Moſis in deſerto exiſtentes uitulo ſacrificarent, & poſt hæc idolis offerrēt uictimas, nec tantummodo animalium ſacrificia, ſed proprios liberos quoq; dæmonibus immolarent, & prophetarum cædibus contaminarentur, nequaquàm tamen adhuc Dei iram irreconciliabilem experti ſunt. A' Domini uero paſſione anni iam mille trecenti & ſexaginta elapſi ſunt, & tamen (ut nimirum ipſi affirmant) legem cuſtodiunt, & ab omni idololatria abſtinent: ſed propter unum hoc, quod in Chriſtum exercuerūt impijſſimum facinus, deſerti, & totius mūdi exemplum facti ſunt. Quod enim hac de cauſa diſperſi ſint, ut totius mundi ludibrio & riſui exponerentur, clariſſime uel ex hoc patet, quod à nullo prophetarum interea temporis conſolationem acceperunt, nec aliquis prophetarum inter illos locutus eſt poſt Ioannem Zacharię filiū. Cum enim iam aduenìſſet is qui per prophetas prædictus erat (Chriſtus nimirum) neceſſe erat prophetiam aboleri, partim quidem quod Chriſtus, ut modò dictū eſt, ueniſſet, partim quod Iudæi hac indigni eſſent, & omnino deſerendi, eo quòd Chriſtum contempſiſſent, & in eum omnia quæ facta ſunt ab ipſis patrauiſſent: propterea inquam, malis obiecti ſunt incurabilibus. Non enim nudum hominem crucifixerūt, ſed Deum & hominem: nec tamen diuinitas paſſa eſt, ſed homo. En igitur & illa, quæ ex Saræ liberæ filio, Iſaac nempe, progenita eſt poſteritas derelicta eſt, & Iſaaci ſemen, quantum Iudæos attinet, in perditione deſertum. Qua igitur ratione Deus Hebręorum gentem pro Iſaaci ſemine erat habiturus, cum iam de illis conſtitutum eſſet, ut in Dei iram implacabilem inciderent? Quomodo item pro Abrahæ filijs erant reputandi, quos Dauid antè præuidens, de ijſdem uaticinatus Dominum alloquitur: Obſcurentur oculi ipſorum, & dorſum illorum ſemper incurua: id eſt, nō recedat ab illis ſeruitutis iugum perpetuæ. Hoc enim ſibi uult, quod eos incuruandos eſſe à Deo præcipit. Neq; enim hæc eſt execrandi formula, ſed prophetiæ enunciatio. Qua deniq; ratione eos Iſaaci ſemen & Abrahæ filios Deus iudicaturus erat, quorum ſubuerſionem & excidium prędixit propheta Daniel: nuſquàm uerò reditus illorum & reuocationis (ut in alijs ſolet) meminit, ſed diuerſum longè indicat. Poſtquàm enim tragico

Tēpus, quo liber hic conſcriptus eſt.

Pſal. 68.

&

& magnifico dicendi genere euentura ipſis mala expoſuiſſet, tandem ſubiungit,
Vſqꝫ in conſummationem ſeculorum hæc eos detinebit ſeruitus. Verum Dan. 9
in Euangelijs quocꝫ ſic ſcriptum eſt, quod Iudæis magnifice ſeſe erga
Chriſtum extollentibus, dicendo, Patrem habemus Abraham, dixit Ioannes: Matth. 3
Ne dicatis intra uos ipſos, patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, “
poſſibile eſt Deo, etiam ex lapidibus hiſce Abrahamo filios ſuſcitare. “
Quid autem hæc ſibi aliud uoluerunt quàm ſi dixiſſet, Quoniam in uobis ipſis
boni nihil eſt, uerum in hoc ſolo cõfiſi ſplendidis uerbis extollimini, quod
uos Abrahæ filios dicere poteſtis, dico uobis, quod poſſit Deus etiam ex lapidibus
iſtis ipſi Abrahamo filios excitare. Quod autem ex lapidibus inanimatis
poſſit Deus homines formare, manifeſtum eſt: qui enim de nihilo creauit
hominem, eundem ex inanimata materia creare poteſt. Veruntamen
hæc non de lapidibus, ſed gentibus dixit, quæ corda habebant ipſis lapidibus
magis excæcata: quæ poſtea Chriſtum adorauerunt, in eundem crediderunt,
& iuxta promiſſionē pro Abrahæ filijs reputati ſunt. Iudæos enim
non modo hac gloria priuauit Chriſtus, & à genere Abrahę excluſit, uerum
etiam diaboli filios nominauit, dicens: Vos facitis opera patris ueſtri, diaboli. Ioan. 8
Ille homicida eſt ab initio, & in ueritate non ſtetit, quoniam mendax eſt. “
Quos autem Chriſtus diaboli filios nominauit, num Deus Abrahæ filios &
Iſaaci ſemen iudicare poteſt? Quæ enim eſt communio diaboli cum Dei ſeruis
Abraham, Iſaac & Iacobo? Imò quod eſt Dei cum diabolo commercium?

En igitur, iuxta Iudæorum & Muſulmanorum ſententiam & fidem, Dei
uerbum irritum falſumque eſſe deprehenderetur (ab Izmaële enim gentes
nequaquàm Deo acceſſerunt, ſimiliter nec ab Iſaaco) ſed nequaquàm hoc
eſt, minime inquam. Nullo modo enim Dei uerbum intercidit: uerum in
Chriſto, qui ex Abrahæ ſemine natus eſt ſecundum carnem, manifeſtatæ,
reuelatæ & impletæ ſunt omnes uiſiones, omnes prophetiæ, omnesque
reuelationes, quæ ipſum & Deum eſſe & hominem oſtendunt, quemadmodum
noſter hic ſermo iam demonſtrauit & expoſuit, & manifeſtius adhuc
multo exponet. Inſuper & omnes gentes in Chriſto acceperunt benedictionem
per fidem, qua in illum crediderunt. Gentes enim uniuerſæ
prius idolorum cultui deditæ, nunc fideles & orthodoxæ ſunt, exceptis pauciſſimis,
Muſulmanis ſcilicet, Hebræis, & alijs: qui ſimul omnes, nulli
uidentur, cum Chriſtianorum multitudine collati: non magis quàm ſi
tantillum aquæ, quantum uola manus capit, cum pelago comparetur. Veruntamen
quid hoc ad ueritatem, ſi nonnulli hanc contemnentes, incorrigibiles
& infideles permanſerunt? Sol enim totum illuminat aërem, & orbem
uniuerſum, cæcis interim in cæcitate & tenebris permanentibus: nec
tamen propterea ſol reprehendendus eſt, ſed ipſi cæci. Talis mea quoque
de Chriſto fertur ſententia. Chriſti nempe Euangelium & doctrina, imò
Chriſtus ipſe, infinitos ſoles ſplendore & lumine excellit. In omnē enim terram
Euangelij prædicatio diuulgata eſt, et credentes ſalutem conſequuntur:
qui uero non credunt, pereunt. Non tamen hæc culpa in Chriſtum, ſed in infideles
incidit, qui ſuam ipſorum ſalutem produnt. Nec tamē omnibus ſimpliciter
& nude credentibus ſalus contingit, ſed ijs qui per fidem opera faciunt
ſalute digna. Reuertatur autem ad Chriſti teſtimonia & demonſtrationes
noſtra oratio, non tamen ut omnes recēſeat. Si enim omnes, quę de Chriſto
ſunt, reuelationes, uiſiones & uaticinia diſcutere aggrederemur, etiam

multi ſcribæ multum laborando, uix paruam aliquam ex his partem abſolue-
rẽt: nihilominus tamẽ pauca ex multis proferamus ad ueritatis illuſtrationẽ.

Deut. 18 Dixit Moſes ad populum Hebreorũ: Prophetam ex fratribus ueſtris ſu-
,, ſcitabit Dominus Deus, ſicut me: & omnis anima quæ non audierit prophe-
,, tam illum, eradicabitur. Atqui conſidera hic prophetæ diligentiam. Dicen-
do enim, prophetam ſuſcitabit Dominus Deus, oſtendit, quod homo futu-
rus ſit de quo uaticinatur, & quod à Deo ſit, nec de pſeudoprophetarum nu-
mero. Dicendo autem, Ex fratribus tuis, oſtendit quod ex Hebręis, & nõ ali-
unde oriundus ſit: ne ſi forte quis alienigena ſe prophetam hunc eſſe diceret,
& Dei ſpiritu uaticinari, ab ipſis reciperetur, ſed ut hunc ceu erronem & im-
poſtorem negligerent. Porrò & magnus ille Moſes prius à Deo accepit
teſtimonia, partim quidem ex miraculis in Aegypto editis, & maris rubri trã-
ſitu: partim uero ex Dei in monte Synai congreſſu, & uiſione per ignem ex-
hibita coram uniuerſis populi Iudaici caſtris. Et tunc demũ legem à Deo ac-
ptam promulgauit: quapropter ſuperius diximus Moſem illum magnũ hoc
,, de Chriſto dixiſſe, Suſcitabit Dominus Deus prophetã ex fratribus ueſtris.
Illud uero, SICVT ME, hac de cauſa adiecit, quod ſicuti ego uos in liberta-
tem aſſerui ex acerba Pharaonis ſeruitute, luto & laterum coctione, & legem
uobis ſalutiferam tuli: ſic etiam is à me modò prædictus propheta, ex tyrãni-
de & poteſtate diaboli & idololatria uniuerſum mundum libertaturus eſt, &
libertatis leges laturus. His auditis Iudæi hunc olim prænunciatum expecta-
bant, & uidentes Ioannem Zachariæ filium ex deſerto uenientem & bapti-
zantem populum, cum hunc eundem eſſe quem Moſes prędixerat, exiſtima-
Ioan. 1 rent, interrogauerunt eum, Tú ne es propheta ille? Quid uero idem reſpon-
,, dit? Non ſum ego, ſed ipſe ante illum miſſus ſum. Venit autem poſt me, cu-
,, ius ego calciamẽta portare indignus ſum. Propheta certe erat Ioannes, & prę-
clarus quidem: ſed quia Iudæi de illo propheta interrogabant, quem Moſes
prædixerat uenturum, Ioannes ſe illum non eſſe reſpondit. Sed ecce Iudæo-
rũ ingratitudinẽ & ſtultitiã, qui priuſquàm Chriſtus uel Meſſias adueniret,
illum expectauerunt, illumq́; inquiſiuerunt, uenientem uero contẽpſerunt.

Pſal. 97 Poſt hæc uero rurſum dicit Moſes ille magnus: Lætẽtur unà cum illo cœ-
,, li, & adorent illum omnes angeli Dei. Age igitur & mihi dicito, quemnam a-
lium angeli Dei adorant pręterquàm Deum ipſum? Hic igitur, quem Moſes
hominem, prophetam & legiſlatorem eſſe demonſtrauit, quem item ab an-
gelis adorandum eſſe dixit, & Deus & homo eſt, filius ſcilicet & uerbũ Dei, à
nobis ſimul & angelis adorandus & honorandus. Et hæc quidem ex Moſe.

Pſal. 71 Dauid uero propheta ſic dixit: Deus iudicium tuum Regi da, et iuſtitiam
,, tuam filio regis. Iudicabit pauperes populi, & ſaluos faciet filios inopũ, & ca-
,, lumniatorem humiliabit. Commorabitur cum ſole, & ante lunam, in gene-
,, ratione generationum. Deſcendet ueluti pluuia ſuper uellus, & ueluti ſtilla
,, ſtillans ſuper terram. Oriri faciet in diebus ſuis iuſtitiam, et multitudinem pa-
,, cis, donec auferatur luna. Et adorabunt eũ omnes reges terræ. Omnes gen-
,, tes ſeruient ei, & erit nomen eius benedictum in ſecula. Ante ſolem perma-
,, net nomen eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gentes bea-
,, tificabunt illum. Beatus Dominus Deus Izraëlis, ſolus faciens mirabilia, &
,, benedictum nomen eius in ſeculum & in æternum. Duas hic in uniuer-
ſum perſonas propheta inducens, Deum ſcilicet, et filium regis, nihil aliud in-
nuit quàm Deum uel regem, & illius filium Chriſtũ, qui iudicat pauperes po-
puli,

puli, & ſaluos facit inopes, & humiliat calumniatorem. Neq; hic hominem quendam fortem, & iuſtum principem uel regem intelligas. de eodem enim dicit, quod commoraturus ſit cum ſole: item de eodem, quod ſit ante lunam & generationes generationum. In quem uerò hominum hoc competere poteſt, ut ante lunam in generationes generationum eſſe dici poſſit? & ut cum ſole commoretur? In nullum certe alium, ſed reuera in ſolum ipſumq́; Chriſtum prophetia quadrat. Cum enim dicit, quod iudicet pauperes populi, & ſaluet filios inopum, & calumniatores humiliet, illius oſtendit iuſtitiam, fortitudinem, & curam qua erga homines utitur. Cum uerò dicit, quod ante ſolem permaneat nomē eius, & ante lunam in generationes generationū, illius æternitatem principio carētem indicat. Et eo quod dixit, Commorabitur cū ſole, illius æternitatem fine carentem denotauit. Item, Deſcendet ueluti pluuia ſuper lanam, & ſicut gutta ſtillans ſuper terram. Exoriri faciet in diebus ſuis iuſtitiam, & multitudinē pacis, donec auferatur luna. Denuò (reſponde) quis deſcendit ut pluuia ſuper lanam, id eſt quietè, & ſine ſtrepitu, & citra propriam maieſtatem magnificentiamq́; ſuam, præter Chriſtum? qui deſcendit cœlitus in ſanctam uirginem, quæ conceptum eum peperit in uili præſepio, & humili caſa. Non enim uenerat iudicaturus mundum, ſed ut mundū ſaluaret. Cum uerò ueniet iudicaturus orbem, apparebit in gloria patris ſui cum omnibus angelis: quemadmodum ipſe Chriſtus in Euangelio teſtatur, Non ueni iudicaturus mundum, ſed ut mūdum ſaluem. Item, Exoriri faciet in diebus ſuis iuſtitiam & multitudinem pacis, donec auferatur luna. Quisnam horum ſen[illegible] Producet in diebus ſuis iuſtitiam & multitudinem pacis? Non alius, quàm quod impietatis ſummā notat perniciem: quod ſcilicet homines derelicturi ſint Deum, procreatorem & factorem ſuū, qui eos nuſquàm exiſtentes in hanc ſubſtātiam redegit: & adoraturi ſint diabolum, creaturas, & opera manuum ſuarum. Et quemadmodū aliquis ebrietate uictus, aut in denſis profundisq́; tenebris oberrans, neglecto proprio parente, qui commodum & utilitatem ſalutemq́; ſuā in primis & unice deſiderat, promotamq́; cupit, hoſtem ſequitur, cædis & perniciei ſuæ cupidū, ligatus ſcilicet & uinctus ab eo manusq́; pedesq́;, deductus tādem in carcerē munitiſſimū, & obſcurum, non agnoſcit nec diſcernere poteſt patrem & amicum ab inimico & hoſte propter ebrietatem & crapulam, nec etiam uult: & poſtea licet tandē ad ſenſus ueſtigia reuertatur, illud non poteſt, in uinculis nimirum detētus. Sic homo etiam initiò errabundus, & à recta planaq́; ſeductus uia, incidit in manus diaboli. Et quisnam locus eſt hoc obſcurior, & deformior? Hic uero hominem uoluptatum copia inebriatum, omnis ſenſus expertem fecit: tunc ueluti inebriati, aut inordinato & ſuperfluo humore & inſania, aut à dæmone agitati, audientes non audiunt, & uidentes non ſentiunt, propter mētem ſcilicet & rationem, quæ ducis officio fungitur, ſeductam: uerum ea quæ ſolida ſtant, tanquàm mobilia imaginātur: & quæ mouētur, immota conſiſtere putāt: & quæ illis utilia ſunt auerſantur, noxia uero amplectūtur, nec honeſtum bonū ue à malo dijudicare poſſunt, nec ab inimico amicū. Hoc ipſum, ut diximus, homini contigit. Reſpuit enim Deum, & ligatus à dæmone in denſiſſimis ignorantiæ tenebris tyrannidem illius ſuſtinuit. Dauid uero diuina gratia repletus intellexit, in quantum perniciei barathrum, procellam & tempeſtatem homo inciderit, & quanta Deum affecerit iniuria, ipſum repudiando (duplex enim hic iniuria deprehenditur, hominem enim iniu-

Ioan.12.

ria affecit diabolus, quòd hũc tam procul à Deo ſeduxerit: &, ſi dicere fas eſt, in ipſum quoq; Deum facit iniurias, illius nimirum creaturam ſeducendo. Similiter & homo Deum affecit iniuria, quod hoc repudiato, diaboli imperium ſecutus ſit) quis deniq; ipſum à denſiſſimis tenebris & iniquitate eſſet redẽpturus. Cum itaq; propheta dicat, Oriri faciet iuſtitiam, hoc innuit, quod quemadmodum ægroti in tenebris decumbentes, ipſi quidem non in lucem prodeunt, ſed lux ad illos penetrat: ſic etiam homini in diabolicis tenebris decumbenti exoritur is, qui miſericordię uiſcera erat aſſumpturus: quo exorto & totũ orbẽ illuminante, omnes tenebræ diſcedẽtes diſparuerũt. Homo uero illuminatus, ubi cognouit iam quali uinculo conſtrictus decumbat, & ſeipſum nullo modo adiuuare ualens, ad eum qui hoc poteſt, reſpicit. Hic uero, cum nollet hominem ulterius diaboli tyrannide premi, liberauit eum, ſanauitq;. Liberatus uero, ſanatusq;, non amplius diabolo adhæſit, uerum hac redemptione facta, per fidem hominis ea qua Deus affectus fuerat iniuria euanuit, & huius apparuit iuſtitia, exorto iam rationali ſole iuſtitię, Chriſto nimirum. Homo itaq; fide percepta, tempeſtate & fluctibus carẽtem fidei portum
ingreſſus, multitudinem pacis nunquàm iactandæ procellis aut conturban-
Pſal. 23 dæ accepit. Tunc impletum eſt Dauidis oraculum, dicentis, Beati quorum re-
›› miſſę ſunt iniquitates, & quorum peccata obtecta ſunt: Beatus uir, cui Domi-
›› nus peccatum non imputat. Sed quod in loco ſuprà citato dicit, In diebus illius: innuit hominem fore, qui hæc miracula editurus ſit. In Deo enim dies curioſius inquirere, uel menſurare, nefas eſt. Chriſtus autem, quatenus homo eſt, initium habuit, & huius dies menſurantur. Illud uero, Donec auferatur luna, nullo alio ſenſu propheta dixit, quàm hoc, quod ueluti luna ſeruanda eſt, nec peritura, ita nec ille homo. Quoniã uero abſolutè fine carere, ſoli Deo proprium eſt, indicauit hiſce, quod hic & Deus & homo ſit. Illis uero uerbis, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes ſeruient illi: indicauit gentium conuerſionem ad Chriſtum, & regum adorationem. Ne uero hi qui ueritatem deſtruere & inuertere cupiunt, hæc de rege aliquo potenti & inuicto intelligerent, utpote Iulio, Auguſto, Tiberio, uel alijs, qui & ipſi à regibus terræ & gentibus adorati ſunt, & ab his celebrati, quamuis homines eſſent, ut et nos omnes, Dauid cum dicit Nomẽ eius eſſe benedictum, etiam hoc addit, In ſæcula. Vniuſcuiuſq; enim hominis laus in uita hac unà cum illa deponitur: ſed poſt mundi huius conſummationem nec laus ipſius permanet, nec infamia. Sola enim opera illius unà cum ipſo diſcedunt, quorum etiam retaliationem ab eo expectat qui mundũ iudicaturus eſt, ſiue bona fuerint, ſiue minus. Illud uero, In ſecula benedictum erit nomẽ ipſius, nequaquàm hominis eſt, ſed Dei. Item, Ante ſolem permanet nomen illius. Quis rogo hominum ante ſolem conditum inuenitur? Nullus omnino, & nec ipſe Chriſtus, quatenus homo eſt, ſed quatenus Deus eſt. ſecundum humanitatem uero & eſſe cœpit, & dies habet menſuratos, & adorauerunt eum omnes gentes, & omnes reges terræ, ut Deum & hominem, & in eo omnes gentes ſunt benedictæ.

Porro hæc Dauidis prophetia, cum Eſaia & Iacobo conuenit, qui de Chriſto dicunt, quod ſit expectatio gentium: quemadmodum in ſuperioribus demonſtratum eſt. Tandem uero omnia cõprehendens propheta, & reſpiciẽs Verbi Dei conuerſationem pro hominum in ſalute factam, & quod Deus exiſtens hominẽ aſſumpturus eſſet: uidens deniq; illum modo ferocem & immi tem tyrannum diabolum ab homine, quem modo antè tyrannide preſſerat, iam tantum non illuſum eſſe & conculcari, uoluptate quaſi abreptus, beatam illā uocem exclamans profert, Benedictus Dominus Deus Izraëlis, qui ſolus facit mirabilia, & benedictum nomen eius in æternum & in ſæculum ſæculi. Indiget ſanè & præſens locus expoſitione aliqua, licet reuera quolibet ſole & omni humana ueritate purior ſit & dilucidior. Quem enim Dauid paulo antè hominem nominauerat, quemq; ante ſolem & lunam conditam extitiſſe dixerat, hunc ipſum nunc pure & ſimpliciter Deum appellauit. Quis uero tam infœlix, ut de illo dubitet et inquirat curioſius, quem Dauid deum nominauit? nec eum adoret, quem Dauid Deum eſſe prædicat?

Pſal. 110

Veruntamen & alibi, magnus ille Dauid ſic dicit: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedū tuorū. Virgā potentiæ tuæ emittet tibi Dominus ex Siō, & dominare in medio inimicorum tuorum. Penes te eſt principatus in die potentiæ tuæ, & in ſplendore ſanctorum tuorum: ex utero auroræ genuiſſe. En nunc aliam illius prophetiam conſidera. Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. Quisnam eſt ille prophetæ & regis dominus? Num rex aliquis ex præclaris iſtis, & in hac terra multa potentia præditis? Minime. Quam ob rem? Propter libertatem, quam à Deo tunc temporis Iudæi habebant, à quo ſolo regebantur. Principem uero & ductorem habuerunt olim quidem Moſem, poſt hunc uero filium Nun Ioſue, deinde Iudices. Ipſis uero propria animi ſui uoluntate et affectu regem à Deo petentibus, dedit ipſis regem è gente propria filium ~~Cis,~~ nempe Saulem, deinde Dauidem filium Ieſſæ. de quo & Deus teſtatus Samueli dixerat, Inueni Dauidem filium Ieſſæ, uirum ſecundum cor meum, qui faciet iuxta omnes uoluntates meas. Et Iudæi quidem urgebantur à ſuæ gentis regibus, illorum uero reges uſq; ad Chriſti nati tempora liberi, nulliq; hominum aut regum terrenorum ſubditi fuiſſe inueniuntur. Et reuera ſic eſt, quoniam nullus alius prophetarum, utpote nec Iſaias, nec Ieremias, nec Daniel, calūniari conatus hoc prophetæ oraculū dicere potuit, quod ab aliquo rege mortali & perituro ad alium prophetæ ſimilem dicta ſint hæc uerba, Dixit dominus domino meo. Cui uero dixit Deus, ſede à dextris meis? Ad hominem nimirum, quem Verbum & filius illius aſſumpſit. Filius enim ante omnia ſęcula principatus fuerat particeps cū Deo: dixit autem hoc Deus pater ad hominem, quem Verbum & filius ſuus aſſūpſit, ſanctificauit, glorificauit, & temporalem cepit principatum, ex quo hunc aſſumpſerat. Volens itaq; propheticus ſermo oſtendere, Deum patrem quidem, qui ab æterno exiſtit, principio carere: hominem uero, quem uerbum & filius illius aſſumpſit, initium cepiſſe, dixit Sede, &c. Tum etiam ſtabilitatem & perpetuitatem, honoriſq; magnificentiā ipſa ſedes denotat. Et quēadmodum ignis in ferro, ferri quidem frigiditatem non recipit, ferrum autē in ignis naturam tranſit: rurſum uero nec ferri nigredine ignis inficitur, ſed ferrum huius ſplendore & claritate aſſumpta omnino pellucidum fit: talis etiā mea de unigenito Dei filio & homine, quē aſſumpſit, fertur ſententia. Filius ſiquidem Dei, quoniam Deus erat, mutationem, pollutionem, aut alternationem nequaquam paſſus eſt, ſed Deus, ut & antea, impermutabilis permanſit: hominem uero quem aſſumpſit, eum inquam ſanctificauit, glorificauit, clarificauit, & ut à dextris Dei patris ſederet dignatus eſt, non quod Deus uel dextram habeat, uel ſiniſtram ſui partem (hæc enim corporalia ſunt) ſed quemadmodum per ſedem honoris magnificentiam deſignauit, eodem ſenſu etiam de dextris dixit. Deus enim neq; ſtat, neq; ſedet, neq; dexterã habet, neq; ſiniſtram, ſed maieſtate ſua implet omnia. Item, Donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorũ. Qui nã huius inimici ſunt? Idololatræ, qui Chriſtũ non adorant, & ipſe diabolus. Hæc uero, Donec poſuero, pater non ita dixit, quaſi filius ad hoc efficiendum ſit impotentior, uerum ut his uerbis oſtenderet unam & eandem eſſe patris & filij potentiam. Quemadmodum enim in Euangelijs dicit filius, Nemo uenit ad patrem niſi per me: ita pater dicit, mea potẽtia cadent inimici tui ſub pedes tuos. Præterea, Virgam fortitudinis emittet tibi Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorũ tuorũ. Quænam illa eſt à Deo ex Sion emiſſa uirga, & ad quem miſſa eſt? Ad hominem nimirum, quem aſſumpſit filius & Verbum Dei, miſſa eſt. Virga autẽ eſt ipſa crux, quæ in Sion eſt fixa. Vt enim uirga propter paſtorem potentiam habet paſtoralem, & eam qua feræ depelluntur uirtutem, talis & mea de cruce & Euangelij prædicatione fertur ſententia. E Sion enim egredietur lex, ſecundum Eſaiam, & uerbum Domini de Hieruſalem. Omnes itaq; qui audito Euãgelij uerbo baptizati ſunt, paſtorali illa uirga paſcuntur, cruce nimirum. qui uero ceruicibus induratis Euãgelij prædicationi nõ crediderũt, nec præceptis apoſtolicis, crucis potentiæ etiam inuiti ſuccubuerunt. Per crucem enim & uictus & conculcatus eſt diabolus: per crucem & nomen Chriſti, miranda & ſtupenda miracula ſunt edita. Et quid multis opus? per crucem & Euangeliũ totus terrarum orbis credidit, & facti ſunt ſerui quidem Chriſti, filij uero Abrahæ iuxta promiſſionem per Chriſtum, Chriſto nimirum ex ipſo Abrahæ ſemine nato. Et tunc dominatus eſt in medio inimicorum ſuorum Chriſtus. Attende quæſo, quæ fuerit prophetæ diligentia. Non dixit, uince hoſtes tuos. Sæpius enim hoſtis ab aliquo uincitur, in quo tamen aliqua adhuc hoſtilis potentiæ portio remanet. Dixit autem, dominare: uel hinc docens inæſtimabilem illam crucis potentiam, & ſummam hoſtium ipſius impotentiam. Tum & illud, In medio inimicorum tuorum, infinitam crucis potentiam innuit. In medio enim totius mundi, & in medio idololatrarum apoſtoli & horum ſucceſſores prædicauerunt, & in medio ipſorum ædificabant altaria. Et quod imprimis admiratione dignum eſt, quamuis ſumma cura & ſtudio impij eccleſias deſtruerent, flagellis deniq; diris Chriſti nomen inuocantes punirent & affligerent, crucis tamen potentia & prædicatio inſtar ſolis, imò clarius ipſo ſole eluxit. Ne uero quis hominum aut ignorantia aut malitia exiſtimaret diceretúe, filio & uerbo Dei propterea miſſam eſſe à Deo uirtutis & potentiæ uirgam, quod illi per ſe impoſſibile fuerit facere quodcũq; uoluerit libueritq;, ſubiungit Dauides; Penes te eſt principatus in die potentiæ tuæ, in ſplendore ſanctorum tuorum. Quapropter non eſt humanarum uirium, ut penes aliquem ſit principatus illius, ſed Dei eſt. Omnes enim homines tantummodo extrinſecus ad ipſos delatũ imperium poſſident: nam tam princeps quàm rex aliquis ſæpe priuatus ſine imperio naſcitur: & licet paternũ adminiſtret imperium, nihilominus tamen in hoc, quod ante non habebat, ceu paternus hæres ſuccedit, uel propria uirtute & egregijs factis regnum acquirit, uel iniuſtus in alios alterius regnum uiolenter arripit, & hoc modo etiam ille alterius regnum quo antè carebat, occupat. Sed alius ab his modus regnum acquirendi non eſt. Ingenitam uero ſibi & inſeparabilem à ſe poteſtatem homo non habet, præter hanc ſolã, qua in affectus proprios & liberos ex ſe genitos utitur, quam ſolam in homine uidere licet. In Deum autem hoc, quod modò dictum eſt, non competit. Quapropter & Eſaias de Chriſto uaticinatus, inquit, Cuius principatus ſuper Eſa 9 humerum illius: id eſt, naturalis erit, & ab illo inſeparabilis. Dauid etiam in alio Pſalmo ſic dicit, Regnum tuum regnum ſæculorum omnium, & dominium tuum in omnes generationes generationum. Quod idem in præſenti loco dicit, Penes te eſt principatus in die potentiæ tuæ. Sed qualis nã illa potentiæ dies? Ea nimirum, qua crux libere euulgata eſt, per quam omnes gentes cognoſcunt inenarrabilem illam tuam conuerſationem & inedicibilem potentiam. In ſplendore ſanctorum tuorum. Quorũ? Apoſtolorum, doctorum, martyrum & ſanctorum, qui quidem ab inſipientibus pro mortuis & perditis habiti, in manu Dei uero ſunt, & in pace quieſcunt, iuxta Solomonis oraculum: quiq; ſecundũ Euangelij promiſſionẽ, ſplendent magis quàm ſol. Deinde, quemadmodum in paulo antè præmiſſa prophetia, ſic etiam in hac pręſenti dicitur. de homine enim, quẽ filius Dei aſſumpſit, hæc omnia locutus, & demõſtrare uolens quod idem & Deus & homo ſit, hoc inducit, Penes te principatus: quod uel ſolum ad præſentem ſtatum & demonſtrationẽ ſufficeret, nihilominus tamen planius apertiusq; dicit in hunc modũ, Ex utero auroræ generatio tua. Quis unquam hominum ante ſolem natus eſt? Nullus omnino. Ne quis tamen hoc calumniari uolens, de angelis ſermonem eſſe diceret, quaſi illi ante ſolem creatum conditi ſint, inquit, Ex utero auroræ. Quod enim uteri meminit, non eo ſenſu accipiendum eſt quod Deus uterũ habeat: ſed eo quo & Dauid alibi dicit, Manus tuæ fecerunt me & formauerunt me: operatricem uidelicet Dei potẽtiam oſtendens. &, Oculi Dei ſuper iuſtos: quo omnia prouidentem Dei uirtutem innuit, & quod iuſti opera faciant digna ut coram Deo ingrediantur. Sic etiam præſens locus intelligendus eſt. Dicendo enim, Ex utero, oſtendit unam & eandem filij cũ patre ſubſtantiam & naturam. Quemadmodum enim inanimatæ arbores eædem & ſimiles ſibijpſis generantur, ficus enim ficum et olea oleam gignit: ſimiliter & bruta animalia ſingula iuxta genus ſuum naturæ ſuæ ſimilia generant: & homo rationalis cum ſit, rationalem gignit hominẽ, & mortalis mortalem, & filius eiuſdem cum patre eſt naturæ & ſubſtantiæ. Multo magis igitur hæc & ſine omni dubitatione de Deo ſentiemus, quod filius & uerbum ipſius eiuſdem cum patre ſit naturæ & ſubſtantiæ, quemadmodum reuera eſt. Sed reſpice prophetiarum diligentiam. Propheta enim inquiens, Dixit dominus, oſtẽdit ſe de Deo dicere, ut iam antè demonſtratũ eſt. Addens autem, Domino meo, & Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorum: &, Virgam potentiæ emittet tibi ex Sion Dominus: &, Dominare in medio inimicorum tuorum: hæc omnia, inquam, hominem omni natura præſtantiorem & inenarrabilem deſignãt. Vt uero oſtẽdat eundẽ & Deũ eſſe & hominem, dicit, Penes te eſt principatus in die potentiæ tuæ, in ſplẽdore ſanctorum tuorum. Præterea ut rurſum euincat, quod Deus cum ſit, naturalis etiam & uerus ſit Dei filius, et eiuſdem cum Deo patre naturæ & ſubſtãtiæ, hoc ſubiungit, Ex utero auroræ genui te. Verum hic idem in alio loco dicit, Et tu Domine ſpes mea, altiſſimum poſuiſti ſuffugium tuum. Attende quæſo, quid dicatur. Eo enim quod propheta dicit, Et tu Domine ſpes mea, filium Dei innuit. Per altiſſimum uero, eiuſdem patrem Deum indicat. Rurſum uero his uerbis, Poſuiſti ſuffugium tuum, denotat hominẽ, quem

filius Dei aſſumpſit, cui opus erat ſuffugio. Purus enim ille Dei filius, ſuffugio
uel aſylo non indigebat.

Quin & huius filius omni admiratione dignus Solomõ: ſic dicit, Et nũc
ò Domine Deus Izraël ratum fiat uerbum tuum, quod locutus es ſeruo tuo
3 Reg. 8 Dauid patri meo. Quoniam num uerè habitabit Deus cum hominib. ſuper
” terram? Et, ut Ieremias dicit, Quoniam hic eſt Deus noſter, non reputabitur
Baruch. 3 alius coram eo. Quoniam ſuper terram uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus
” eſt. Sic & ſapiens ille Solomon dicit, Domine Deus Izraël ratũ fiat uerbum
” tuũ, quod locutus es ſeruo tuo Dauid. Quid enim aliud ſignificat, Confirmetur,
” quàm fiat, reueletur et exhibeatur, ut tu qui Deus es, manifeſte cum
hominibus conuerſeris: quod & factum eſt. Filius enim Dei ſuper terrã uiſus
eſt, & cum hominibus habitauit. Quid igitur tibi uidetur? Sufficiũt'ne hę
ſanctorum de Chriſto reuelationes, et prophetarum oracula, ipſiusq; Dei teſtimonia
ad demonſtrationẽ hãc, quod Chriſtus filius Dei ſit & Deus uerus:
ſcilicet quod & idem hic & Deus & homo ſit? uel num aliis adhuc demõſtrationibus
& teſtimoniis opus eſt? Quantum profectò mihi uidetur, hęc etiam
planè imperitis ſufficerent. Veruntamẽ amplius tentabo tibi amico noſtro,
huius ueritatem declarare fuſius, ſicuti hactenus quoq; factum eſt.

Magnus ille Moſes, & celebris, cũ eſſet iuxta montem Sinai, cõſpicatus
Exod. 3. eſt rubum ardentem. quem cum multis diebus ardere conſpexiſſet, nõ tamẽ
igne conſumi, animo ſuo meditari cepit quid' nã hoc ſibi uellet, quod rubus
tot diebus arderet, nec tamẽ ab igne cõſumeretur. & profectus, inquit, uidebo,
quod' nam illud ſtupendum ſit prodigium. Rubo ~~autem~~ propior factus,
uocẽ cœlitus allatam, ſibiq; dicentem audiuit: Moſes Moſes, ſolue calceamẽta
pedum tuorũ, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Quid ſanè aliud ſignificat
rubus ardens, & nõ conſumptus, tum etiam uox clamitans, Solue calceamenta
pedum tuorũ, niſi quod rubus ardens adumbrauit typoq; prætulit
diuam Mariam uirginem, quæ filium & uerbum Dei ſecundum carnẽ peperit?
Quemadmodũ enim rubus quidem ardebat, & non cõſumebatur: taetiã
diua uirgo, ubi cõcepit Dei filium & uerbũ, igne diuinitatis nõ conſumpta
eſt, ſed à Deo cuſtodita: quia humanarum uirium illud prorſus non erat.
Verba aũt hęc, Solue calceamenta pedum tuorũ, hoc innuũt, quod quicunq;
de diuæ uirginis myſterio & Chriſti incarnatione erudiri uolunt, eos nequaquàm
habere oportet partem aliquam in ſe mortuam, quæ illos à Deo ſeparaoret,
nec mentem corruptam & à cognitione ueritatis mortuam, ſed uiuentem
& ſanam, qualis ipſius Moſis erat. Huius autem calceamenta ex mortui animalis
tergore erant conſuta: & propterea dictum eſt, Solue illud.

Porro & Perſarum rex Nabuchodonoſor ſomnio admonitus uiſionis,
quam uiderat, oblitus eſt: & congregatis omnibus Chaldæorum Magis incãtatorib.
Dan. 2 & Gazarenis, interrogabat eos quale' nam fuiſſet quod uiderat ſomnium,
& quæ' nam illius interpretatio. Hi uerò & ſomnium & interpretationẽ
illius ignorantes hæſitabãt. Rex autẽ ira in illos uehemẽti incendebatur.
conceſſit tamen aliquot dierum terminũ, quibus inquirerent ſimul, & explicarẽt
uiſum à ſe ſomnium, & eiuſdem interpretationẽ: quod ſi iuxta mandatum
eius exequerẽtur, multis & ſplendidis muneribus honorati ditarentur à
rege: ſin minus, mortis ſupplicium ſubirent, quin ut & liberi, amici & cognati
illorum eiuſdẽ pœnæ eſſent conſortes. Cum uero illi hoc nõ poſſent, quin
potius uitã ſuã plangerent et deplorarent (quomodo enim poſſibile erat regi

&

& ſomnium & interpretationē eius exponere, ſomnio nō antè audito?) Daniel propheta in Babylonem captiuus deductus ex Hieruſalem unà cū alijs, qui tunc temporis ſecum erant, Iudæis, cum regis mandata cognouiſſet, conuenit Arioch Perſarum principem, quem rex ad perdendum ſapientes conſtituerat, quod ſomnium ipſius deprehendere non potuiſſent, dixitq; ad illum: Sapientes Babylonis ne perdas, quin potius me ad regem introducito, & uiſionem unà cum interpretatione eius regi ediſſeram. Tunc Arioch feſtinanter prophetam ad regem induxit. cui ille ait, Poteris´ne mihi Daniel explicare ſomnium quod dormiens uidi, & interpretationē eius? Reſpondit Daniel: Myſterium, ô rex, de quo interrogas, homines ſapientes, Magi & incantatores annunciare non poſſunt, ſed hoc ſolius Dei cœleſtis opus eſt, qui myſteria reuelat. Deus notum fecit regi Nabuchodonozori, quæ´nam fieri oporteat in extremis diebus. Cogitationes tuæ ſuper lectum tuū aſcenderūt, quid futurū eſſet poſt hęc. Tu rex uidebas, & ecce imago quędā magna, & aſpectus eius excellēs ſtabat coram facie tua, & uultus eius terribilis. Imago in quā, cuius caput erat ex auro puro: manus uero & pectus unà cū brachijs ipſius argentea: uenter uero & femora ex ære: tibiæ aūt ferreæ: & pedes partim quidē ferrei, partim uero teſtacei. Videbas, ô rex, donec abſciſſus eſt à monte lapis abſq; manuum opera, & percuſſit imaginem ſuper pedes eius ferreos & teſtaceos, & omnino comminuit eos. Tunc quoq; comminuta ſunt pariter, ferrum, teſta, æs, argentū & aurū, & facta ſunt tanquàm puluis horrei æſtiui, & abſtulit ea uentus uehemens, nec locus aliquis in his inuentus eſt. Lapis autem qui imaginem comminuit, excreuit in montem magnum, & impleuit omnē terram. Hoc eſt ſomniū, & interpretationem illius corā rege dicemus. Et poſtquàm propheta regna futura enumerauiſſet, quæ per aurum, argentum, æs, ferrum & teſtam adumbrabantur, ſic dicit ad regem: Suſcitabit Dominus cœli regnum, quod in ſæcula non corrumpetur, & regnum ipſius alteri populo non relinquetur, quod cōminuet et uentilabit omnia regna, ipſum uero ſtabit in ſæcula. Quemadmodū uidiſti quod abſciſſus eſt à monte lapis abſq; manibus, & cōminuit teſtam & ferrū, æs, argentū, & aurū. Deus magnus reuelauit regi, quæ´nam oporteat fieri poſt hæc: & uerum eſt ſomnium, fidelis etiam interpretatio eius. Tūc rex proſtratus in faciem, adorauit Danielem, & dixit: Reuera Deus ueſter Deus deorum eſt, & Dominus regū, & reuelans arcana, quoniam potuiſti reuelare mihi arcanum hoc.

Quale´nam eſt regnū hominis, quod in ſæcula nō corrūpetur? Nullū prorſus: neq; enim hoc humanæ naturę cōceditur. Quod igitur eſt? En dicā tibi. Mons hic diua uirgo eſt, quæ filium & uerbum Dei ſecundū carnē peperit. Lapis autem abſq; manuū opera abſciſſus, Chriſtus eſt: qui quidē natus eſt ex ipſa, ſed non ex uiro. quod per illud intelligitur, cum ſine manibus dicitur abſciſſus. Lapis deniq; qui imaginē percuſſit, aurū & reliqua comminuit, & mons ingens factus impleuit terrā: ille idem Chriſtus eſt, & illius regnū permanens in ſæcula, quod diaboli uires contriuit, & idolorū cultum deſtruxit.

Propheta autem Eſaias ſic dixit: Ecce uirgo erit pręgnās, & pariet filium, Eſa.7
& uocabunt nomē eius, Nobiſcum Deus. Rurſus idem dicit: Puer natus eſt & 9.
nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ipſius ſuper hume- “
rum eius, & uocatur nomen eius Magni conſilij nuncius, admirabilis, con- “
ſilarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri ſæculi. Inducam e- “
nim pacem ſuper principes, pacem & ſanitatem ipſorum. Magnus eſt prin- “

cipatus ipſius, & pacis ipſius nō eſt terminus. Viden' ut puerum nominauerit, & magni conſilij nuncium, unà cū alijs modò enumeratis, quæ omnia ad hominē pertinent, quem aſſumpſit filius Dei ex uirgine. Deinde eundē uocat Deum fortem, potentem, patrem futuri ſæculi (creatorem nimirum intelligens) & quod pacis ipſius non ſit terminus, id eſt finis. De pace ergo & alijs, quæ per partes in pręſenti Eſaias enumerat ſatis exacte, diximus in Dauidis prophetia paulo antè expoſita, qua dixit, Dixit Dominus domino meo, ſede à dextris meis, &c. Veruntamē nō pigeat nihilominus huius prophetię cohęrentiam inſpicere. Cū enim propheta dicit, Ecce uirgo pariet filium, &c. denotat illum ſupernaturali modo natum ex diua uirgine hominem. Sed cū admirabilem uocat cōſiliarium, duas perſonas denotat, patrem ſcilicet, & huius filium, ſeu uerbum: & quod patris ſimul & filij unū ſit conſilium, una uoluntas, una potentia, una & eadem cognitio. Deus enim conſilio nō indiget. Illum uero eundem uirginis filium Deum fortem uocat, potentem, patrem futuri ſæculi, cuius pax finem non habeat. Et quid nam aliud hæc ipſa prophetia ſignificauit, quàm quod ille idem Deus & homo eiuſdem ſit cōſilij & cognitionis cum Deo patre particeps?

Luc. 1 Quin & propheta Zacharias nato ſibi filio Ioanne ſic dixit: Et tu puer,
›› propheta altiſſimi uocaberis. præibis enim ante faciem Domini, ad paran-
›› dum uias eius, ad dandum ſcientiam ſalutis populo ipſius per remiſſionem
›› peccatorum eius, per uiſcera miſericordiæ Dei noſtri. Ioannem certe Zachariæ filium magnum prophetam fuiſſe conſtat, omnium quoque Muſulmanorum teſtimonio. Quid uero hic prophetauit? Nihil aliud quàm Chriſtum denotauit, quemadmodum ſuprà expoſuimus. Zacharias uero, quémnam altiſſimum nominat? Chriſtum ſcilicet. De illo enim hoc dixerat, Pro-
Bar. 3 pheta altiſſimi uocaberis.

›› Porrò Ieremiam prophetam ſic dicentem legimus: Hic eſt Deus noſter,
›› & alius iuxta hunc non reputabitur. Inuenit omnem uiā ſcientiæ, & dedit eā
›› Iacob ſeruo ſuo, & Izraëli dilecto ſuo. Poſt hæc autem ſuper terram uiſus eſt,
›› & cum hominibus conuerſatus eſt. Hic eſt liber mandatorum Dei. En tibi oracula ſole ſplendidiora. Cum enim ſinguli prophetarum diuerſis utantur dicendi formulis, omnes tamen in unum conſentiunt, quādoquidem Deus eſt, qui hæc & ſimilia per os ipſorum locutus eſt. Veruntamen ceu ex communi quadam contemplatione uaticinati ſunt, & Eſaias & Ieremias. Eſaias quidem in hunc modum, Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis: quibus addit, Deus fortis, etc. Ieremias uero ſic dicens, Hic eſt Deus noſter, non reputabitur alius iuxta hunc. Super terram uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Non enim de ſolo Chriſto uaticinati ſunt prophetæ, uerumetiā de ſacroſancta illius matre, uirgine Maria, quæ quidem nunc propter nimiā prolixitatem omittemus. Et hęc quidem de ſanctorum reuelationibus & prophetarum oraculis ſufficienter diximus: nunc uero quis horum omnium finis ſit, conſideremus.

Quod ſanè archangelus Gabriel cœlitus miſſus ſit diuæ uirgini Mariæ conceptionem nunciaturus, & quod hæc ipſa Dei uerbum cōceperit, uos ipſi affirmantes confitemini: quamuis de his minus recte ſentiatis, cum dicitis nimirum, quod uirgo hominem nudum pepererit, & non Deū (ſecuti haud dubie Neſtorij dogma) et quod Chriſtus homo tantū fuerit, homo autē magnus, ſanctus & auguſtus, quo ſanctior ante hūc natus nō ſit, neq; naſciturus,

& fa-

Eſa.1.

ſed hunc omnium hominum eſſe ſanctiſſimū. Nos uero credimus, ſentimus & fatemur, quod ipſe Chriſtus, ille idē inquā filius ſit Dei uiuentis, Deus uerus, qui natus eſt ex Maria uirgine ſine uiri congreſſu, filius inquam Dei ſit & Deus ab æterno, qui carnem ex ipſa aſſumpſeris, & homo factus ſit, quem ſimul & Deum & hominem eſſe credimus. Hæc uero deſumpſimus & didicimus à propheta Moſe, Dauide, & omnibus alijs, qui poſt Moſem uſq; ad Chriſti, qui ab illis prædictus fuit, aduentum floruerunt: imò ab ipſis etiam ſanctis, qui ante Moſis tempora uiſiones uiderunt: præterea ab ipſo etiam Chriſto, & illius diſcipulis & doctoribus miraculis & operibus ipſo ſole (ut ſuprà diximus) clarioribus. Quin et hæc dicemus: Poſtquàm uirgo (ut modò dictum eſt) concepiſſet, appropinquauit tempus partus ipſius, cūq; in Bethlehem deueniſſet, Chriſtum peperit, & reclinauit eum in præſepe brutorū. Tunc impletum eſt quod prædictum erat ab Eſaia propheta dicente, Hęc dicit Dominus, Bos agnouit poſſeſſorem ſuum, et aſinus pręſepe Domini ſui, Izraël autem me non cognouit. Tempore igitur natiuitatis Chriſti angelorum multitudo cœlitus delapſa eſt: laudantium Deum & dicentium, Gloria Deo in excelſis, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Paſtores autem, qui tunc gregem ſuum paſcentes in agris erant, angelorum apparitionē conſpicati, & auditis illorum hymnis, timore magno timuerunt: & dixit illis angelus, Ne timeatis. Ecce annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum eſt toti populo, quia natus eſt nobis Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis in ſignum. Inuenietis infantem inuolutū faſcijs, poſitum in præſepi. Et profecti in regionem ſuam, diuulgauerunt omnia quæcunq; audiuerant & uiderant de angelis. Conſiderato nunc quid ſibi uelit ab angelis decantatus hymnus & oratio, dicens, Gloria in excelſis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Non aliud certe, quàm quod Adam poſtquam Dei mandatum tranſgreſſus eſſet, defecit ab illius tutela Dominus, & ob hanc cauſam ab illius amicitia omnis creatura excidit: ſiquidem & Adam poſteritas, quæ diuinis legibus contraria erant facere & deſignare cępit. Nam huius filius Cain fratrem germanū Abel trucidauit. Procedente uero tempore non homicidæ ſolūmodo facti, & omni malitia petulātiaq; homines repleti ſunt, quemadmodū Noê tēporibus immiſſum diluuiū, et uiuente Arahā Sodomarū ſubuerſio, & cœlitus immiſſa conflagratio teſtātur, uerumetiam Deo creatore & formatore ſuo penitus neglecto diabolū & idola adorauerunt: quamobrē omnes creaturæ defecerūt ab homine, ut quę hunc Dei hoſtem eſſe iudicarent. Et primo quidem ipſi angeli, deinde & ipſa bruta animalia, imò & ipſa inanimata rerum materia, quod manifeſto colligi poteſt. Ante tranſgreſſionem enim omnia animalia tam uolatilia quàm quadrupeda, & piſces ipſius Adami arbitrio & uoluntati parebāt: poſt tranſgreſſionē uero nō modo cœlos inhabitantes angeli ipſum ceu hoſtē auerſati ſunt, ſed & ipſa animalia, quæ prius Adami arbitrio ſubiecta erāt: poſtea autem non modo ab illo & hominibus ex illo natis aufugerunt, ſed feræ ipſum hominē hoſtis & inimici loco duxerūt: et quē antea adorauerāt, illius uitę cæperunt inſidiari. Sed quid opus eſt multis de angelis, cœlo et terra, animalibus & feris diſſerere, cum et ipſum hominis corpus aduerſus animam illius inſurrexerit? Et quemadmodum duo infenſiſſimi hoſtes una domo coniuncti pugnas mouent mutuas, è quibus qui uiribus præſtantior eſt, uictoria potitur: ſic etiam anima cum corporibus affectibus & appetitu pug-

nans cōgreditur: cum autem ipſius Dei auxilio deſtituta ſit, corpori ſuccūbit,
rerumq́ ordo inuertitur, ut quæ prius domina erat corporis, & imperium exercebat,
in poſterum ſerua et uoluptatum mancipium facta ſit. Chriſti autem
generatio & filij Dei incarnatio uniuit ea quæ in cœlo & in terra ſunt. Angeli
itaq́ uidētes inenarrabilē illū Dei deſcenſum, quod ſcilicet is qui Deus erat,
propter innatam ſibi bonitatem carnem aſſumeret, & inimicam aduerſamq́
ſibi in homine habitantem naturam aſſumptam, ſibi cum diuinitate uniret,
ſanctificaret et exaltaret: hoc inquam uidentes angeli, ſtupendo hoc miraculo
& omnem naturam exuperante, in admirationem & ſtuporem rapti, exclamauerunt
ad Dei laudes celebrandas, & dixerūt, Gloria in excelſis Deo. Videntes
etiam hominum cum angelis concordiam iam confirmatam, & ſublatam
eſſe diutinam illam inimicitiam, dixerunt, In terra pax, & hominibus bona
Pſal. 95. 96 uoluntas. Vnde impletum eſt illud Dauidis oraculum, dicens: Lætentur
& 97. cœli, & exultet terra: annunciauerunt cœli iuſtitiam eius, & uiderunt omnes
,, populi gloriam ipſius: adorate eum omnes angeli eius. Montes tripudiēt à cō-
,, ſpectu Domini: quoniā uenit: quoniā uenit ad iudicandū terrā. Iudicabit terrā
,, in iuſtitia, et populos in ęquitate. Reſpice quęſo prophetarū et angelorū
cōſonantiā, carmini muſico bene concordāti ſimilē. Propheta enim dicit, Lętentur
cœli: et angeli canunt, Gloria Deo in excelſis. Propheta dicit, Exultet
terra: canunt angeli, Ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Quibus etiam
hoc non diſſimile eſt, Annunciauerunt cœli iuſtitiam ipſius, et uiderūt
omnes populi gloriā eius. Quin et Moſēs dixit: Exultate cum eo cœli, adorate
eū omnes angeli eius. Dauid uero ſic, Adorate eū omnes angeli eius: qui
equidem adorantes dixerunt, Gloria Deo in excelſis. Qua de cauſa aūt hanc
repetitionem adiectam putas, Quoniam uenit: quoniā uenit ad iudicandū terram?
Non quidem alia de cauſa, quàm quod primum illud membrum, in
quo ſimpliciter dicitur Quoniam uenit, primum Saluatoris aduentū in mūdum
denotat, quo non in propria ſua maieſtate uenit, ſed humili quadā ſpecie,
et cōtempta. Conſentit enim cum uerbis Domini dicentis: Non ueni ut
Ioan. 12 iudicem mundum, ſed ut mundum ſaluem. Quod uero idem repetens dicit,
Quoniam uenit ad iudicandum terram, denotauit ſecundam Chriſti in mūdo
præſentiam. tunc enim uenit iudicaturus terram. quod idem cum Domini
Math. 25 uerbis cōſentit: Cum uenerit filius hominis in gloria ſua, & omnes ſancti
,, angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem gloriæ ſuæ, et congregabuntur corā
,, eo omnes gentes, & ſeparabit eos ſicut ſegregat paſtor oues ab hœdis: & ſtatuet
,, oues quidem à dextris ſuis, hœdos uerò à ſiniſtris. & dabit ſingulis iuxta
,, opera ſua: his quidem qui Euangelij legibus immorigeri ſcelera cōmiſerūt,
pœnam nunquàm finiendam: illis uero qui uitæ munus iuxta Euangelij regulam
iuſte adminiſtrauerunt, uitam æternam, paradiſum, & bona indefinita.
En quanta ſententiarum copia in paucis uerbis lateat? quæ inſtar aureę catenę
inter ſe connexæ ſunt, cuius connexio ad cœlum uſq́ pertingit, & anuli
ex ſeſe mutuo dependent. Talis enim mihi omnis ſacra ſcriptura uidetur. Omnes
nēpe prophetæ, qui ab Abrahæ & Moſis temporibus uſq́ ad Chriſtū
floruerunt, eadem ſpectant, eadem dicunt, eadem ſcribūt, omnesq́ ceu uno
ore de Chriſto eadem uaticinantur. Et hæc quidem hactenus.

Matth. 2 In ipſa uero Chriſti generatiōe, Perſicę regiōis Māgi diuinarū rerū peritia
et reuelatiōe, Deū et hominē pręter naturę leges natū eſſe cognouerūt. Magi
uero nō uulgares erāt homines, ſed dominatores et regionū pręſides. hi itaq́

cum huius rei notitiam percepiſſent, deliberare inter ſe cœperunt, quá nam
uia ad regem modo natum peruenire, illicq́; dona poſſent offerre. Hæc uero illis
meditantibus & dubitantibus ſimul, quo modo uoti ſui compotes redderentur
(alienigenæ enim & peregrinæ regionis incolæ cũ eſſent, nõ habebãt
etiam uiæ ducem) corã ipſis ſtella apparuit, quæ pręeundo uiam deſideratam
cœpit indicare noctes ſimul & dies. Stellam itaq; à Perſia in Palæſtinã uſq; ſecuti,
cũ Hieroſolymam perueniſſent, ſtella ſeſe occuluit. non aliud nimirum
innuente Domino, quàm ut itineris duce deſtituti, de Chriſto loquerẽtur, &
ſic omnibus illius natiuitas innoteſceret. Cum enim ſtella à Magis (ut dictũ
eſt) diſparuiſſet, interrogauerunt, Vbi eſt qui eſt natus rex Iudæorum? uidimus
enim ſtellam ipſius in oriente, & uenimus ut adoremus illum. His auditis,
qui tunc regnabat, Herodes perturbatus eſt, & tota Hieroſolyma cũ eo:
Et congregatis pontificibus & ſcribis populi, percontatus eſt eos, ubi Chriſtus
naſceretur. At illi dixerũt ei, In Bethlehem Iudeæ: ſic enim ſcriptum eſt
per prophetã Micheam, Et tu Bethlehẽ terra Iuda, nequaquã minima es inter
principes Iuda: ex te enim prodibit dux, qui paſcet populũ meum Izraël,
et exitus ipſius à diebus antiquis. Vides ne nunc quomodo in prophetis deſcripta
inueniantur, quæ ad Chriſtum pertinent? Non enim ea tantum prædixerunt,
quæ in ipſum Chriſtum competebãt, uerum etiam loci, in quo erat
naſciturus, meminerunt. Illud enim ſignificat quod dicitur, Et tu Bethlehem
terra Iuda, nequaquàm es minima. Tu enim, inquit, quę modo minima eras,
tenuis et contempta (talis enim erat locus iſte) quoniam Chriſtus in te naſciturus
eſt, nõ amplius, ut modo tenuis es & paruula, ſed celebris, illuſtris & à
multis honorata. Quod uero ſequit̃, Ex te enim prodibit dux, qui paſcet populum
meum Izraël: nõ propter Hebræorum populum à propheta recenſetur
(iam antè enim demõſtratum eſt, quod Hebræi, eo quod indigni fuerũt,
à Deo reiecti et excluſi ſint, et filij diaboli nominati) uerum gẽtes hoc loco populum
Dei & Izraëlẽ nominauit, de quib. omnino propheta hoc dixit, Quoniã
prodibit ex Bethlehem dux, qui ſcilicet Chriſtus eſt, qui paſcet populum
meum Izraël, gentes nimirum. Quis enim dux alius de Bethlehẽ egreſſus eſt
præter Chriſtum? & quós nam pauit præter gentes, omneſq́; alios in ſe credẽtes?
Hæc autẽ uerba, Et exitus eius à diebus antiquis: ipſius diuinitatem ſignificant.
In quem enim hominũ tempus illud competere inuenietur, quod eſt à
diebus antiquis? In nullũ certe aliũ præter quàm in unũ Deum. Quapropter Pſal.131.
Dauid etiã uaticinatus dixit, Non dabo ſomnum oculis meis, donec inueniro “
locũ Domino, tabernaculũ Deo Iacob. Ecce audiuimus eum in Ephrata, “
inuenimus eam in cãpis ſyluę. Intremus in tabernacula ipſius, adoremus in “
loco ubi ſteterunt pedes eius. Obſerua nunc prophetam. Reuelatũ illi erat diuinitus,
filiũ Dei naſciturũ eſſe è uirgine, ꝗ cũ uerus Deus ſit, hominẽ eſſet aſſumpturus,
quemadmodũ ex multis oraculis illius per partes hactenus cõprobauimus.
Et quid nã alijs opus eſt? De ipſa autẽ uirgine ſic cecinit, Audi filia Pſal.44.
et uide, & inclina aurẽ tuã, et obliuiſcere populi tui et domus patris tui. Dauidis
enim filia erat diua Maria: et ꝗa hęc auditura erat archãgeli Gabrielis uocẽ, “
dicit, Inclina aurẽ tuã: nimirũ ad inenarrabile illud gaudiũ, cuius particeps
erat futura. Et ꝗa ab eo tẽpore omnia antiquitus inſtituta pro uilib. et cõtẽptis
abroganda erant & caſſanda, nouaq́; Chriſti lex unà cum Teſtamento per totũ
mũdũ affulſura, inquit, Obliuiſcere populi tui et domus patris tui, et nouis
illis iã futuris eſto intenta. Et hæc quidẽ ad uirginẽ referẽda ſunt. Poſtq̃ uero,

ut dictum eſt, iam agnouiſſet quod Dei filius hominem eſſet aſſumpturus, & ex filia ipſius naſciturus, rogauit ut & locum in quo naſciturus erat Chriſtus, ſibi Deus oſtenderet. Hoc autem tanto animi feruore & ſtudio inueſtigauit, ut nec cibum ſumeret, nec ſomno nec quieti indulgeret, donec ipſe quoq; natalis locus ſibi à Deo reuelaretur. & tunc prophetico ſpiritu agitatus dixit, Ecce in Ephrata audiuimus eam, id eſt in Bethlehem: inuenimus eam in cãpis ſyluæ, unum eundem locum bis denotans. Tunc ſubiungit, Intremus in tabernacula ipſius, adoremus in loco ubi ſteterũt pedes eius. Hæc uerba, Intremus in tabernacula ipſius, tanquam de contemptis & nullo precio habitis dixit. Scena enim uel tabernaculum dicitur, recenter extructũ & quod ſtatim refrangitur domicilium. Adoremus locum ubi ſteterunt pedes ipſius. Quid opus eſt me multa de his dicere? Quin potius teipſum de his appello. Magnum enim illum prophetam & regem, qui Dei quoq; teſtimonio commẽdari dignus fuit (ſic enim de illo Deus loquitur, Inueni Dauid, &c.) quem nam adorauiſſe dicemus? An illum tantummodo qui naſciturus erat? ſed & locũ in quo ſteterant pedes illius, tanquam hominẽ nobis omnibus tantũmodo ſimilem? Quis uerò tã ſtupidus, imò tam deſertus à Deo, ut hoc uel in animũ admittat? Sed quemadmodũ in ſuperiorib. hunc eundem & Deum & hominem eſſe comprobauit, ita nunc quoq; in loci contemplatione illum facere uidemus, in quo cum Ioanne propheta omnino cõſentit. cum quidem Dauid dicit, Adoremus locum ubi ſteterunt pedes eius: ille uero, Non ſum dignus ut portem calceamenta illius, qui poſt me uenturus eſt. Iam ne intelligis ut tã in magnis quàm in paruis omnes prophetæ conſentiãt, ipſum adorent & celebrent? nec quiſquam prophetarum eſt, qui ubi de Chriſto uaticinari & uerba facere ceperit, ſeipſum non paruum, contemptum & nullius precij dignũ eſſe confiteatur: quod etiam de Abraham legimus, qui ſeipſum terram appellauit & cinerem. Veruntamen non Micheas modo & Dauid de Bethlehem locuti ſunt, ſed etiã plures alij, quos uolẽtes, ut in alijs multis, omittimus propter nimiam ſcripturæ copiam. Sed redeundum ad Magorum, unde ſuprà digreſſi ſumus, hiſtoriam. Tunc Herodes poſtquam cognouit, quod in Bethlehem naſceretur Chriſtus (hoc enim ex prophetis pontifices & ſcribæ cognouerant) clã accerſitis Magis præcepit, Profecti illuc accuratè inquirite de puero: ubi uero illum inueneritis, renunciate & mihi, ut ego ueniam & adorem illum. Hæc autem animo dixit mendaci & ſubdolo. Cum enim regem naſciturum audiret, qui gubernaturus eſſet Izraëlem, Chriſtum talem regem fore putauit, quales multi ſunt, cuius regnum temporale eſſet & terrenum. Et cũ in Bethlehem quidem Chriſti natales fore intelligeret, locum uero illius certum & determinatum ignoraret, inuidia motus, & infantis cædem iam ante præmeditatus, hæc ſimulatè & fictè Magis dicit, Renũciate mihi, ut & ego ueniam & adorem illum. Hi uero audito rege profecti ſunt. Et ecce ſtella, quam uiderãt in oriente, præcedebat illos, donec progreſſa ſtaret ſuprà locũ in quo erat puer. Tu uero, cũ Magos dixiſſe audis, Vidimus ſtellam ipſius in oriente, nequaquam putes Chriſtum propter hoc reliquis omnibus ſimilem & nudum hominem eſſe. Qui enim circa ſtellarum motus uerſantur Aſtrologi, talia docent, quod ſinguli homines ſtellas habeant ſingulas, & peculiares, futuræ uitæ omnes ſucceſſus & euentus ſibi denunciantes: & quod inprimis quiſque regum ſtellam ſibi proprium uendicet. Hæc enim falſa eſſe, manifeſtiſſime conſtat. Sed quia noſtri inſtituti non eſt, Aſtrologorum uanitatē conuincere, omittemus hoc: nunc uero de ſtella, quæ tūc apparuit, qualis & quæ nam illa fuerit, uideamus. Quod autem una ſtellarum fuerit cœleſtium, nō probabile uidetur. Primò quidem, quod omnes ſtellæ unà cum ſole & luna ex oriente mouentur in occaſum: hæc uero ex ſeptentrione in meridiem motum ſuum inclinauit. Perſarum enim regio ad orientem ſita eſt, Palæſtina autem ad meridiem, in qua & Bethlehem eſt. Præterea ſi ſtella erat, non certe unà cum Magis proficiſcentibus moueri, & ijſdem dormitantibus conſiſtere uiſa fuiſſet. Tum ſi ſtellam dixerimus fuiſſe, fulgorem illius propter radios ſolares diſparere & obſcurari oportebat. Cum uero in meridie etiam unà cum ſole ſplendorem ſuum retinuerit (non enim ab hoc potuit obſcurari) manifeſtum eſt ſtellam non fuiſſe. Poſtremò, ſi ſtella fuit cœleſtis, quá nam ratione illius indicio Magi paruum illud & uile tugurium, in quo Chriſtus erat, per immenſam illam cœleſtium orbium ab hoc altitudinem cognoſcere potuerunt? Ex prædictis igitur patet, ſtellam non fuiſſe. Virtus autem quædam diuina fuit, quam itineris ducem habuerunt, quæ etiam terræ propinquior apparebat. Et quemadmodum Hebræos per deſertum columnà ducebat ignea: ita etiam Perſarum Magos hoc, quod ipſis ſidus eſſe uidebatur, uiam præmonſtrauit. Sed & ipſa, quæ tunc Deus Hebræorū gēti exhibuit miracula & prodigia, plura multo gentibus contigerunt. Primi enim ex gentibus Chriſti adoratores Magi fuerūt. Stella enim (ut modò dictum eſt) immota conſiſtente ſupra locum in quo erat puer, Magi ingreſſi ſunt, & inuentum Chriſtum cum diua matre eius adorauerunt, offerentes munera, aurum, thus & myrrham. Conſidera nunc, quæ ſit munerum inter ſeſe cōmunio: quę quidem, quod ſpeciem externam attinet, nulla prorſus eſt: ſed quod ad ſenſum, magna & arcta. Aurum enim tanquàm regi obtulerunt. ceu mortali, quia homo erat, myrrham: hanc in ſepultura mortuorum adhibere Hebræis in more erat. thus autem ceu Deo offerunt: Deo enim thure ſacrificare ſtatutum & ſolenne erat. Vnde uides quomodo Magi quoqꝫ Chriſtum, & Deum & hominem eſſe confeſſi ſint. Cęterum poſt Magorum adorationem miſſus ad eos Dei angelus præcepit, ne rurſus ad Herodem redirent, quare per aliam uiam abierunt in regionem ſuam. Angelus autem ueniens, dixit ipſi Ioſeph: Aſſume puerum & matrem eius, & abi in Aegyptum. Herodes enim quæſiturus eſt animam pueri. & ſeceſſit illuc. Tunc impletum eſt illud prophetæ uaticinium, Ex Aegypto uocaui filium meum. Oſ.18 Herodes autem uidens ſibi illuſum eſſe à Magis, indignatus eſt ualde, & miſſis ſatellitibus interfecit omnes pueros in Bethlehem, quotquot erant bimuli & minores natu, & horum aliquot millia. Sed quis horum ſenſus? Primo quidem ut appareret illum qui natus erat Deū eſſe, quemadmodū prophetæ annunciauerunt. præterea autem & homo eſt uerus, non ſecundum imaginationem, ut nonnulli docuerunt. Secundo uero ut appareret hinc Ieremiæ prophetia, Ier.38 quæ dicit, Vox in Rama audita eſt, lamentatio, ploratus & fletus multus, Rachel plorans liberos ſuos, & noluit conſolari, propterea quod non ſuperſint. Tertio, quod non de Chriſti tantum generatione prophetæ prædixerint, uerumetiam de multis locis & demonſtrationibus, partim quidem propter multorum infirmitatem, ut his ducibus in ueritatem perducerentur: partim uero, ut impiorum obturarent ora, ne illis ueritatem impugnandi eſſet occaſio. Quæcunque enim de Chriſto aut dicta aut facta ſunt, in aliquam hominū utilitatem cedunt. Obſerua itaqꝫ, & comperies, quod omnia

quæ uel dicta uel facta ſunt ab Adam uſq; ad hodiernum tempus, in Chriſto demum declarata ſunt & completa, quod in alio quoquam fieri non poterat, quare & hoc completur, Ex Aegypto uocaui filium meum. Puer autē Chriſtus iam ad uirilem & iuſtam ætatem progreſſus, Ioannem Zachariæ filium acceſſit, qui Chriſtum ad ſe uenientem conſpicatus dicit Iudæis, Ecce agnus
Ioan. 1 Dei, qui tollit peccatum mundi. Cur autem Ioannes hunc agnū Dei eſſe dixerit, poſtea explicabimus. Quis uero alius mundi peccatum tollere poterit, quàm ipſe Deus? Quare hūc, de quo prius dixerat, Non ſum dignus ut portem calceamenta eius: nunc Deū eſſe confeſſus eſt. At Chriſtus dicit illi, Propheta, ades, baptiza me. Ioannes aūt, Ego opus habeo abs te baptizari, & tu uenis ad me? En etiā hoc cōſidera. Propheta ille magnus, qui, ut et uos ipſi fatemini, ex promiſſione natus eſt, qui à Deo ad baptizandū miſſus erat, num à nudo homine tā ſeruiliter baptiſmū poſceret? Hoc certe nemo uere ſapiēs affirmauerit. Sed ab eo, quem Deum eſſe confeſſus erat, baptiſmū petit. Sed dicet fortaſſe aliquis, quod & ipſe Chriſtus à Ioanne baptiſmū petierit. Verum nōn ſimili ratione hoc facit: quare medium, quod inter utroſq; eſt, conſiderandum erit. Ioannes quidem ipſum antea & Deum & hominē eſſe confeſſus erat. Cum enim dixiſſet ſe indignum, qui calceamenta illius portaret: &, Ecce qui tollit peccatum mundi: ipſumq; his uerbis Deum eſſe oſtēdiſſet, addit & hoc, Ego opus habeo abs te baptizari, et tu uenis ad me? Chriſtus autem non ſic, ſed imperioſe & cum authoritate illum compellat, dicēs: Propheta, ades, baptiza me. Ille autem humilitatem ſuam, qua indignus erat, ſimul oſtēdit, & Domini mandato paruit. Iordanem itaq; ingreditur. Sed Chriſto baptizato ſciſſi ſunt cœli, & uox cœlitus audita eſt, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te mihi bene complacitū eſt. Animaduertis ne rē terribilē, & ſtupore plenam? Hactenus quidem ſancti loquebantur, prædixerunt prophetæ, miniſtrauerunt angeli: nunc uero nec angeli, nec homines, ſed ipſe Deus eſt, qui dicit, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt. Ex his ſane quæ ſcripſimus iudicare poteris et tu, & ſi quis alius Muſulmanorum prudens fuerit, quod inueniantur ſancti homines, qui uiſiones de Chriſto uiderint: et quod prophetæ ſint, qui de illo ſint uaticinati: quamuis adhuc tot ac tantis argumentis citatis & demonſtratis, arbitrentur & iudicent nos qui Chriſtum profitemur errabundos eſſe, ſe uero orthodoxos. his uero auditis, diſcāt nos recte ſentire: quamuis nos Muſulmanorum interceſſione opus habere iudicent, quemadmodum tu dicis, eo quod confitemur & credimus Chriſtū Dei filium eſſe, & Deum, quemadmodū tu in epiſtola ad me miſſa ſcribis. Defecerunt autem ab hoc Græci, defecerunt ab hoc Hebræi, ab eodē etiam Muſulmani, propterea quod hæc non ut fide digna per fidem receperunt, ſed demonſtrationibus cupierūt inquirere. Minus tamen Græci, qui libris ſimul & prophetis carēt, incuſandi ſunt, quàm Iudæi & Muſulmani. Nōne enim ridiculum eſt, quod ipſos libros uenerantur: ea uero quæ in ipſis cōtinentur, contemnunt? & cum prophetas beatos eſſe prædicent, eum qui ab ipſis prædictus eſt, auerſantur? Maxime tamē omnium Muſulmani uituperandi, qui cum unà cum alijs libris Chriſti Euangelium ceu ſacroſanctū, abſolutum & diuinum recipiant, uerbis nudis illud uenerantur, factis uero tantum ab illo diſſident, quantum cœlum à terra diſtat: & relicta ueritatis uia, uanas & errabundas Græcorum opiniones ſequuntur: & quæ intellectus ipſorum capere nequit, omnino non recipiunt. ſed dum ſuprà naturam ſingula

inueſtigātes ea apprehēdere nō poſſunt, à ueritate aberrāt, et cogitationū ſuarū figmenta proferunt, nēpe, Quomodo poſſibile eſt ut Deus habeat filiū ſine muliere? Et hi ſunt qui perſcrutant̃ penitius Dei generationem, & ignorant interim quot in cœlo ſtellæ luceant, quot aquæ menſuras contineat pelagus, quantus ſit arenæ in littore maris numerus, & alia huiuſmodi infinita. Et licet horum certam rationem ignorent, credunt tamen quod hęc Dei opera ſint, neq; de his tumultuantur. filij uero Dei generationem argutius ſcrutari tentant, hi ipſi inquam, qui nec propriam ſuijpſius generationem nouerūt. Agedum dicant illi nobis, quomodo patris ipſorum ſemen in matris utero corpus factum ſit, & quādo anima ipſorum in corpus deuenerit, uel nū adueniens cum ipſo ſemine coniuncta uel unita fuerit, ſeu minus. Vel, ſi unita fuit, quodnam illud ſit unionis uinculum. Vel, quod ſi unita cum ſemine non eſt, quando tandem cum corpore uniatur, unde etiam ueniat, & ubi ante aduentum, ſuum in corpus exiſtat, & in quo loco cōmoretur. Quod ſi hæc cognitu impoſſibilia ſunt, qui fit ut Dei generationem perſcrutētur, qui propriam uitam, qua uiuūt, non cognoſcunt, neq; ſciunt an in craſtinum uicturi ſint, inquirunt qua ratione Chriſtus ſit Dei filius. Quiq; ignorāt cuiuſnā patris ipſi filij ſint, uerum ſinguli matrū ſuarū uerbis credunt, quibus fieri poteſt ut decepti alio nomine appellentur pro uero & paterno: credunt tamen, & falſa pro ueris recipiunt: prophetarum autem oracula damnāt, & Chriſti ſermones contemnunt, illiſq; fidem negant. Quapropter nequaquam illorū capaces ſunt, quę naturam omnē excedunt, quæ nec ipſi angeli poſſunt intelligere, nedum ut hi ſuo intellectu percipiant: qui ignorant, quod Chriſtus, quem ipſi uerbum Dei, animam Dei, & ſpiritum Dei appellant, millies ſeſe filium Dei dixerit: & quod à uerbo Dei mendacium dici & annunciari ſit impoſſibile, impræmeditate & ſine dubitatione credunt (quis enim tam ſtultus & ſtupidus, tantæ imò impudentiæ eſſet, qui uerbum Dei mēdacij coarguere auderet?) Muſulmani tamen, cum manifeſte obloqui non poſſint, ipſam ueritatē calumnijs inficiunt, dicēdo, quòd Chriſtus hoc non dixerit, ſed Chriſtiani, nec quicquàm boni illud argumentum apud illos efficere poteſt. Nos uero Chriſtiani dicimus, quod Chriſti uerba, quibus Euangelium continetur, agnoſcamus. Muſulmani autem dupliciter peccant: partim quidem quod non credunt Chriſtum eſſe Dei filium, partim uero quod Chriſtianos de rebus ſibi quoq; ignotis accuſant. Dicunt autem, Quomodo eſt poſſibile Deū habere filium ſine muliere? & quis tam ſtultus & ſtupidus, ut tātum crimē & impietatē admitteret? Deceret uero, ut ſine omni dubitatione hæc pro ipſius Chriſti uerbis reciperent. Cum autem inquirunt, & diligentius curioſiuſq; rimantur, manifeſte apparet, quod nec illum ueracem eſſe credūt, quē Dei uerbum eſſe confitentur: imò nec Abrahæ, nec Dauidi, nec prophetis fidem habēt. Incredulitatem enim ſequitur ignorantia. Eſaias enim dicit, Niſi credideritis, non intelligetis. Intelligiſne quomodo fides cognitionem, incredulitas uero ignorantiam pariat? Fides autem non eſt rerum uiſibilium. Quæ enim uidentur, fide nulla indigent: clara enim per ſe ſunt. Fides autem earum rerum eſt quæ nec uidentur, nec intellectu percipiuntur. Nequaquā igitur uos hæc curioſius inueſtigare oportebat, nec aduerſus ueritatem cōtendere, ſed ſequi & parêre Abrahæ & prophetis, & imprimis Chriſto: nec priuatę uoluntati & arbitrio conſentientes dicere, Impoſſibile eſt Deo eſſe filiū, ut nō forte (ut tu inquis) diſſidia inter utroſq; exiſtant. Errantes enim à uero

& recto tramite, uana & inania loqui nunquàm deſinitis. Fides certè ex auditu eſt. & quid quæſo tam fide dignum eſt quàm uerbum Dei, quod uos animam Dei, & ſpiritum Dei appellatis? Quæ autem ſcriptura Euangelio eſt ſanctior, & fide dignior? Illud enim & ipſe Mahomet ſacroſanctum & abſolutum eſſe confitetur. Opus igitur fuerit (ut & antè dictum eſt) curioſitate omni omiſſa, Dei & prophetarum credere miraculis. Quoniam uero in tantam abſurditatem deueniſtis, en neceſſitate compulſi aliquid apertius ceu exemplo oculis ſubiecto adumbrabimus, licet ueritas exemplis perfecte demonſtrari non poſſit, eaqꝫ imprimis quæ Deum ſpectant. Impoſſibile enim eſt humanam rationem rem aliquam inuenire, quæ exacte & abſolute Dei generationem referre poſſit. Veruntamen neceſſitate coacti (ut modò diximus) fatemur filium Dei ſic à Deo generari, ut ratio ex mente uel intellectu, et radij ex ſole generari cõſueuerunt. Quid igitur uobis uidetur? Nũ ex muliere intellectus rationem, aut ſol radios gignit? uel num propterea aliquod inter hæc diſſidium deprehenditur? Quod ſi igitur hæc generatio ab his (quod & uos fatemini) libera eſt, quomodo Dei ſimplicem & omni paſſione carentem generationem tot & tantis abſurditatibus ſubiectam eſſe putabimus? Cæterum omnia hæc dicere poſtulauit neceſſitas, propter incredulitatem & infirmitatem ueſtram. Diuina enim omnem humanũ & angelicũ intellectum exuperant. Facilius enim eſt cœlum & terram cum omnibus creaturis deuorare, quàm Dei naturam compræhẽdere. Si autem illud impoſſibile eſt, nec generationem ipſius cognoſcere neceſſe fuerit. Nihilominus tamen & ipſe Mahomet & omnes Muſulmani confitentur, quod Chriſtus ex diua uirgine Maria citra uirilem operã natus ſit, & quod uirgo ipſum pepererit, & uirgo poſt partum permanſerit, ſemperqꝫ uirgo eſſe deprehendatur. Cum igitur hæc uerè confiteantur, exponant nobis agedum huius generationis rationem. Si autem hoc impoſſibile eſt, quid quæſo aërem flagellando fruſtra laborant, dicendo quod impoſſibile ſit Deum habere filium ſine muliere? Et hæc quidem dicũt, qui nec uiliſſima contemptiſſimaqꝫ cognouerũt. Ediſſerant enim hi nobis, ubi nam culex uiſcera ſua habeat, uel quis uocis illius meatus ſit: quale ſit formicæ cerebrum, quale cor, qualis ſit apum cõſideratio, & quæ his ſimilia ſunt. Quod ſi autem uilia hæc & contempta ignorãt, infirmitatem ſuam agnoſcentes conticeant, nec curioſitate ſua illis fidem derogent, quæ angelorum hominumqꝫ intellectum excedunt: quin credant potius Abrahæ & prophetarũ oraculis, qui hæc per uiſiones, reuelationes & oracula cognouerunt, quod Chriſtus ſcilicet reuera filius Dei ſit, & idem uerus Deus, & homo perfectus.

FILIVS ET VERBVM DEI CVM DEVS ESSET, EXTREMIS TEMPORIBVS PROpter hominum ſalutem homo factus eſt, crucifixus mortem ſubijt, ſepultus reſurrexit, & in cœlos eſt aſſumptus. Non tamen diuinitas, ſed homo paſſus eſt, qui idem iudicaturus eſt orbem uniuerſum.

APOLOGIA SECVNDA.

Quandoquidem tibi ſufficiēter per Abrahami, Iſaac & Iacobi, Moſis, Dauidis & prophetarum, in primis autē, ſi uerū fateri uolumus, per ipſius Dei patris teſtimonia demōſtrauimus de Chriſto, quod Deus ſit uerè, & Dei filius, agedum nunc etiā reliqua, de quibus dubitas, in mediū proferentes, diſcutiamus & inſpiciamus. Vehementer autem nos, qui Chriſti nomen agnoſcimus, incuſas. Tua uerò hæc ſunt. Quónam modo fieri poteſt ut Deus homo fiat? itē, quomodo homo factus eſt? Item, ſi Chriſtus Deus erat, & Dei filius, cur non uel nudo uerbo ſeruauit hominem, ſed tanquàm impotentia laborās hominem aſſumpſit & mortuus eſt, ut hominem ſaluaret, iuxta Chriſtianorum ſententiam. Pręterea ſi Deus erat, quomodo paſſus eſt? Deus enim non patit̃ quicquam. Et tu quidem nos incuſans, hęc loqueris: quibus nos ſic reſpōdemus.

De Dei quidem poſſibilitate & impoſſibilitate, in ſuperioribus diximus, quæ & ſufficiunt. noſtram enim infirmitatem ſumus confeſſi, quod Dei poſſibilitatem & impoſſibilitatem diſcernere non poſſimus. Sentimus autem & credimus omnia apud Deū poſſibilia eſſe, & impoſſibile apud hūc eſſe prorſus nihil. Tum quod homo factus ſit, cum Deus uerus eſſet, didicimus, credimus, & hæc eſt horum ueritas. Quo autē modo hoc euenerit, nō noui. Quomodo enim humanæ rationi ea cognita eſſent, quæ angelis incognita ſunt? Qui uero Dominicæ incarnationis ſcopus ſit, & quę cauſa humanæ in Chriſto naturæ, nos quantum fieri poteſt modò explicabimus: tu uero attēte hæc noſtra audias.

Deus cū nulla re in uniuerſum indigeret, ſola bonitate ſua permotus mūdum uniuerſum extruxit & condidit, uiſibilem ſimul & inuiſibilem: creauit angelos: creauit cœlum & terram, & omnia quæ in his continētur. Sed & hominem fecit, & formauit è puluere de terra ſumpto: & cum illi animā rationalem inſpiraſſet, ſecundum imaginem Dei creauit eū, & ex coſta ipſius formauit fœminam: illiſq; in paradiſum collocatis, præcepit ut de omni ligno paradiſi ueſcerentur, ex arbore autem ſcientiæ boni & mali non comederēt: quia quacunq; die de hac comederent, morte eſſent morituri, quemadmodū magnus ille Moſes in ueteri Teſtamento deſcripſit. Quidam uero angelicorū ordinum princeps, cum ſeipſum ſplendidum & mire formoſum conſpexiſſet, non intellexit ſe ſeruū & creaturā eſſe, & quod Dominus ipſum cum nullus eſſet, condidiſſet, undè ſerui inſtar Dominum adorare deberet: ſed ſtultus & temerarius dixit, Ponam ſedem meam ſupra nubes, & ero ſimilis altiſſimo. Hæc autem cum is in animo uolueret, huic commiſſa cohors illius impietatē imitata eſt, hic autem cœlo depulſus cum omni ſua militia excidit, & hi omnes in dæmones mutati ſunt. Cum itaq; diabolus hominẽ in paradiſo uidiſſet, inuidia in illum motus, accedẽs primò mulierem ceu faciliorem deceptu, aggreſſus eſt & dixit: Cur Deus pręcepit uobis, ut ex omni arbore quę in paradiſo eſt, comedatis, abſtineatis autem ab arbore, quæ in medio paradiſi eſt, & quod quacunq; die comederitis ex illa, morte ſitis morituri? Nequaquàm enim morte moriemini, ſed ne ex illa comedentes oculis ueſtris apertis ſimiles ipſis dijs redderemini, cognoſcendo nimirum bonũ & malum, hæc prohibuit Dominus. His auditis, mulier decepta comedit ex arbore, & dedit marito ſuo Adam, qui & ipſe comedit: diuinitatis maieſtatem affectans. Et comedẽtes ex arbore Adam ſimul & Eua, à gratia exciderunt. Deus autẽ circa meridiem in horto obambulans dicit illi, Adam ubi es? Hic autem reſpõdit, Audiui uocẽ tuam ambulantis in Paradiſo, & abſcõdi me, quia nudus ſum. Dicit illi Deus, Et quis'nam tibi oſtendit, quod nudus ſis? num ex arbore, de qua præcepi tibi ne comederes, comediſti? Et iratus illi Dominus, eiecit eum paradiſo cum maledictione. Nunc autem hæc quæ facta ſunt, cõſidera. Diabolus animo elatus, & quaſi ratione deſtitutus, cum deus fieri, & altiſſimo ſimilis eſſe cõcupiſcit, cœlo cum tota ſua cohorte excidit, & ex luce in tenebras eſt permutatus, & diabolum: propter ſuperbiam enim ſuam & animi faſtum à Deo reiectus eſt: nec ut uos dicere ſoletis, in hoc creatum fuiſſe ut Adamum adoraret, aliorum angelorum more, qui illum adorantes ſeruati ſunt, & in dignitate ſua perſiſtentes adhuc angeli dicuntur: hunc autem quia adorandi officium Adamo negauerit, Dei iram in ſeſe concitauiſſe, & ex angelo factum eſſe diabolum. Quam enim authoritatem hæc uerba habere uidentur? præſertim cum nulla ſcriptura horum meminerit, nec Moſes, nec prophetæ, nec Chriſtus? Cum igitur omni horum teſtimonio careãt, falſa ſunt, & reijcienda. tum etiam hac de cauſa, quod angelorum natura ſimplex, pura & incorporea eſt, & ſuprà cœlos cõſtituta: Adami uerò ex terra cõmixta. Quis igitur uel tantillum rationis habẽs, rem tam abſurdam crederet? Sed dicat aliquis, quod & Chriſtus cum homo ſit, iuxta Chriſtianorum ſententiam, ab angelis adoretur. Sed ad hoc ſic reſpondendum. Filius & uerbũ Dei cum ante ſæcula Deus eſſet, ab angelis unà cum Deo patre ſuo adorabatur: & nunc homo factus rurſum adoratur ab ijſdem unà cum corpore, ita ut unà iam homo adoretur, quem filius & uerbũ Dei aſſumpſit cum ſubſtãtia ſua, quemadmodũ primitus ab angelis adorabatur: quod in Adamo fieri non poterat. Reſpice enim quæ ſit domini & ſerui differentia. In homine uero, quem filius & uerbum Dei adſumpſit, illud conueniens eſt, decorũ, iuſtũ ac ſanctum, ut etiam nunc ceu exemplo declarabimus. Regis corpus à ſeruis illius unà cum anima adoratur, quamuis reuera rex tantummodo quod animam attinet, & non corpus, adoretur. Et quis tam ſtultus ut de hoc dubitaret? Sed quid hæc de regis anima & corpore opus eſt dicere? Si enim in nundinis ueſtimẽtum aliquod ematur, & illo rex indutus ſit, ab ea ipſa hora illud uel manu contingere nemo audebit, ſed omnes illud cum timore & reuerentia inſpiciunt, quamuis, quod ſubſtãtiam attinet, reliquis ueſtibus ſimile ſit, propter regem tamen tantum honorem ſortitum eſt. Idem mihi de Chriſto uidetur. Reuera enim hominem aſſumpſit, nec alterius naturæ hominẽ, ſed ipſiſſimam hominum naturam, quæ ex Adam eſt, licet ex uirgine præter naturæ leges natus ſit: per diuinitatem uero eundem hominem ſanctificauit, exaltauit, honorauit, & ad dextram Dei patris ſui conſtituit, quemadmodũ ſuprà demonſtrauimus. Et ſic omnino factum eſt, ut etiam antè diximus, nimirum quod ſicut ferrum licet natura ſua frigidum nigrumq́; ſit, igni tamen unitur, ut hic quidem ferri frigiditatem & nigredinem non aſſumat, ferrū autem propter ignis coniunctionem naturam propriam non abijcit, quin potius ipſum totum ignis fit, illius nimirum calorem & ſplendorem recipiens. Sic etiam de Chriſto ſentimus. Cum Deus eſſet ante ſæcula, poſt hæc homo factus eſt, & nō imminutus, quin potius diuinitate ſua hominē quoq; glorificauit, & in eum locum ſubuexit, quem filius & uerbum Dei obtinebat: & propterea iam ſimul adoratur ab angelis pariter et hominibus, hic ſcilicet qui præter naturam homo & Deus eſt. Adam uerò in Dei ordinatione & mandato non perſiſtens, ſed ex arbore cum Eua uxore ſua comedens, dum hoc modo uterq; diuinitatem affectant, paradiſum quoq; quem habebant amiſerunt, & maledictionem loco benedictionis acquiſiuerūt, proq́; uita æterna mortem. Deus autem diabolum incorrigibilem, & nulla pœnitētia ductum conſpicatus, tanquā uas inutile abiecit, nec ulla illius habita eſt memoria uel ratio. Adamum uero cum Eua longe alia ratione cecidiſſe uidens, nō ſcilicet tam uana ambitione & ſuperbia, quàm diaboli inuidia & fraude: & quod homo tādem emendationem eſſet recepturus, quamuis antea illis maledixiſſet Deus, idq́; cauſa co[illegible]ctionis: ueruntamen ambulans in paradiſo circa meridiem (ut Moſes teſtatur) interrogauit eum dicens, Adam ubi es? Num quod ignoraret ubí nam is eſſet, interrogauit? Abſit tāta blaſphemia (quid enim apud Deum latêre poſſit, cum omnia cognoſcat, priuſquàm generētur?) Verum hoc ſibi uolūt iſta uerba, O Adam in qualem nā dignitatem ſubuectus es? ubi nunc agis? qualé nam eſt, in quod incidiſti, barathrum? Quid uero Adam ad hęc? Vocem tuam audiui ambulantis in horto, et abſcondi me. Pomeridianum autem tempus hic non aliud innuit, quàm quod ſicut hora pomeridiana dicitur, quæ poſt maximam diei partem iam exactam ſequitur, ſic etiam poſt plura tempora elapſa Deus ſuper terrā eſſet ambulaturus. Paradiſus enim, iuxta Moſis doctrinam, locus terreſtris eſt. Perinde igitur idḗq; eſt, ſiue in paradiſo ſiue ſuper terram aliquem eſſe dixeris. Quæ uero plura illa ſint, de quibus hic dicitur, tempora, iam tibi exponam.

A' conſtitutione mundi uſq; ad conſummationem præſentis ſeculi, ſeptem millia annorum fore dicunt, uel etiam plus, quibus annis elapſis mortuorū reſurrectio futura eſt. Ab Adam uerò uſq; ad Chriſti generationē anni exierūt ter mille, noningenti, ſeptuaginta quatuor. Reliqui igitur in abſolutionē ſeptē milliū reſtāt. Et hac de cauſa ſancti ſimul & prophetæ dixerūt, quod in extremis tēporib. Chriſtus eſſet carnē aſſumpturus. Vidés ne igitur ut ab ipſius Adami tēporib. filij Dei myſteriū manifeſtari cœperit? imò ante huius tēpora. Ad quē enim dixit Deus, Faciamus hominē? Deus enim ſolus & unius perſonæ tantum exiſtens, cuí nam hoc dicere potuit, Faciamus hominem iuxta imaginem & ſimilitudinem noſtram? Manifeſtò cōſtat, quod ad filium ſuum uerba fecerit. Pater enim & filius unū ſunt, Chriſto hoc ipſum in Euāgelio dicēte, Pater & ego unum ſumus: &, Qui me uidet, patrem uidet. Quin & nos Chriſtiani fatemur, anathema hunc eſſe, qui duos deos fuerit confeſſus. unum enim Deum eſſe credimus, creatorem cœli & terræ. Et Deus, ut antè dictum eſt, eiecit eum paradiſo, & ad terram colendum conſtituit, quo tēpore & ſeminauit, & alios fructus cœpit producere. Iam ne intelligis, hūc qui docuit frumenti ariſtā eſſe arborem hāc de qua Adā comederit, quid nā docuerit, ignorauiſſe: ſed iuxta animi ſui arbitrium dixiſſe quæcunq; libuerit, qualia multa adhuc illius eſſe deprehenduntur, quæ conuincunt hunc ſecundum priuatas ſuas cogitationes & propria figmenta docuiſſe. Frumenti enim ſpica poſt exilium paradiſi & maledictionem demum excreuit. Deus enim Adamo dixerat, In ſudore uultus tui comedes panem tuum: unde cū labore & ſudore multo frumentum & ſeminatum & excultum eſt. Adam uerò arborem de qua comedit, bonam & malam eſſe nouerat. Quid uerò paradiſus fuerit, & quæ nam arbor, nec Moſes, nec alius quiſpiam prophetarū, imò nec Chriſtus docuit, ſed adhuc arcanum & incognitum eſt, ut & antea. Quare unde nam Mahomet hæc, quæ de frumenti ſpica dicit, deſumpſerit, non uideo: ſed cogitationis ſuæ figmenta ſunt. Homines enim nactus indoctos rudesq;, nihilq; ferè à brutis animalibus differentes (Arabes enim paſtores ſunt) ea quæ propria ratio pepererat figmenta docuit, de quibus ſilebimus. Non enim primarius noſtri inſtituti ſcopus eſt, Muſulmanorum iniquas & erraticas confutare opiniones, ſed tantummodo auguſtā illam, ſanctam, iuſtam & honeſtam Chriſtianorum religionem exponere. Quare redeundum ad id, unde digreſſi ſumus.

Cum Adam filios genuiſſet & filias, & ijſdem ſimiliter filios & filias progignentibus, humanum genus ſuper terram multiplicatum eſt. Sed Adam cum Eua ſua, quamuis ſeducti à diabolo, dum diuinitatem affectāt, paradiſum quoq; quē habebant amiſiſſent, nihilominus tamen Deum adorauerūt, creatorem & factorem ſuum. Horum autem poſteri cum à ueritate deflexiſſent, inciderunt in nefanda ſcelera, opera horrenda dictu, et peccata ipſas naturæ leges excedentia, quæ uirum bonum nec nominare quidem decet. Nec tantum in hiſce prauis multisq;, ut diximus, peccatis peccauerunt: ſed relicto etiam Deo cœli & terræ creatore, adorauerunt creaturas, & creaturam plus quàm creatorem coluerunt. Hi enim ſolem adorauerunt, illi lunam, alij ſtellas, & hęc omnia ipſius Dei nomine dignati ſunt. Et quemadmodum in tenebris profundis ambulantes, ea quæ ipſis propinqua ſunt nō uident, alia uerò quæ nuſquàm ſunt, eſſe imaginantur, ita & illis contigit. Longius enim à uera luce digreſſi, & in tenebris ignorantiæ ambulantes, Deum quidem uerum auerſati ſunt, & idola coluerunt, & in ijſdem lætati ſunt. Et Aegyptij quidem bouem adorabant, & aquam: Africani ouem, Indi uinum, alij fluuios & fontes, alij ſtatuas erexerunt, & ſtulti manuum ſuarum opera pro dijs coluerunt. Deſino enumerare ſingularum regionum errores, propter infinitam copiam. Ex his enim ceu particularibus, unuſquiſque reliqua quoque cognoſcere poterit. Verumtamen non eò uſque tantum illorum uæcordia proceſſit, ſed & Scythis mos erat Deo ſuo eos qui ex naufragijs ſaluati erant, immolare, quotquot ſaltem deprehendi poſſent: ſicq; quos propria ſeruauerat ſolertia, illorum trucidabat crudelitas. Alij rurſum homines bello captos numerantes, è centenis ſingulis unum immolabant. En tibi cædes, & crudelitatem omnibus brutis & feris ferociorem. Nullum animal cum generis ſui conſorte pugnat, nec illud perdit: hi uerò ipſis feris longe immaniores eſſe conuincuntur. Non enim peregrinos modo & alienigenas occiderunt, uerum etiam fratres & ſanguine iunctos. Cretenſes enim & Phœnices, cum corda haberent ære duriora, dæmonibus proprios filios & filias ſacrificabant. Cæterum priuſquàm hæc fierent, diluuium Noë temporibus inundauit, & aquis ſubmerſa eſt omnis anima uiuens, tam hominis quàm omnium aliorum animalium, uolatilium & quadrupedũ, propter peccata, quæ tunc temporis inter homines eſſe deprehendebantur: ſeruatæ aũt ſunt in arca nõ plures quàm octo animę, Noë ſcilicet & uxor illius, tres filij ipſius, & uxores eorũ. Noë uero ſingulorũ animaliũ genus in arcã induxerat. Deus aũt optimus & benignus denuo pręcepit humano generi, Creſcite, multiplicamini & implete terrã: ſimiliter & animalibus. Sed rurſum ad impietatẽ delapſi ſunt homines, quã modo per partes expoſuimus. Melchiſedek uero, Abraham, & Loth illius ex fratre nepos, Dei altiſſimi cultores ſe eſſe declarauerunt: totus aũt mundus diabolo ſeruiuit, et idolis. Deus itaqꝫ benigniſſimus cum uidiſſet nobilem illam creaturam ſuam, genus humanũ ſcilicet diaboli tyrannide preſſum, qui uiuentes quidem faſcinaret & deciperet ut ipſum ceu deum colerent, mortuorum uerò animos in triſti & obſcuro inferno detineret, miſericordia ductus, ſalutem dare uoluit. Modum itaqꝫ quo humanum genus ad ſalutem peruenit, diligenter percipe.

Ipſe quidem homo ſeipſum iuuare non poterat, partim quidẽ quod non uellet, eò quod uoluptates ſummi boni loco duceret (in tantum enim erroris inciderant à malo excæcati) partim uerò, quod uerum Deum ignoraret, ſeruiret autẽ idolis & dæmonibus, & in tenebris ignorantiæ deſidens Deum non agnoſcebat, ſed in hoſtis permanebat captiuitate. Quin & hoc concedimus ſtatuimuſqꝫ, quod animaduerterunt quidem in quantum malorum barathrum incidiſſent: ſed quomodo ſeipſos iuuarent, qui maiorum ſuorum Adami nempe maledictione tenebantur? & quo modo immortales redderentur, qui mortẽ ceu hæreditario iure acceperant? Omnes enim ex Adam geniti, mortales facti ſunt, propter Adami patris ipſorum tranſgreſſionem. Quoniam igitur homo aut ignorauit de quanta ſublimitate & magnificentia excidiſſet, & in quantum delapſus eſſet ignominiæ barathrum: aut hoc forte cognito, ſibijpſi tamen ſubuenire non poterat, periculum iam erat, ne peccato ſemper nobis præſenti, mors etiam omni homini dominaretur. Illud Pſalm.48.
igitur Dauid perſpiciens dixit, Homo cũ in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & illis ſimilis eſt factus. Deus uero humani fautor generis miſericordia motus, imaginem ſuã ulterius diaboli imperio premi non permiſit. Incepit igitur ab Abrahami temporibus reuocare & reſtituere hominem. Cum enim Abraham genuiſſet Iſaac, & hic Iacobum, Iacob autem duodecim filios eius, undecim ex illis aduerſus fratrem ſuum Ioſeph inuidia moti, eum ligauerunt & demiſerunt in ciſternam, & tandem Gen.37.
Aegyptios quoſdam nacti, uendiderunt. Hi uerò Ioſephum in Aegyptum abductum dederunt Pharaoni, qui eum totius Aegypti dominũ conſtituit. Exorta autem fame deſcenderunt Ioſephi fratres in Aegyptum, ut inuenirent alimenta. Ioſeph uerò cognitis fratribus ſuis, eos aluit, oblitus commiſſi ab illis aduerſum ſe facinoris, aduocato ſimul ad ſe patre ſuo Iacob. Sed hic typus erat Chriſti. Quemadmodum enim Ioſeph à germanis ſuis fratribus damnum malumqꝫ accepit, ſed huius immemor bonum pro malo rependit fratribus in ſe iniurijs: ſic & Chriſtus inuidia uexatus à popularibus ſuis Iudæis, ligandus erat, & in ſepulchrum ceu ciſternam deponendus, & tradendus morti. Sed quemadmodum Ioſeph Aegypti dominium conſecutus, patrem & fratres ſuos à morte, per famem illis imminente, liberauit: ſic & Chriſtus cum portas mortis contriuiſſet, & diſſoluiſſet diaboli imperium,

ſeruauit credentes in ipſum ex Iudæis & gentibus, quin & ipſum primum parentem Adam. Et Iacob, ut dictum eſt, Aegyptum ingreſſus cum animabus ſeptuaginta quinque, manſit illic uſq; ad tempus mortis ſuæ. Retenti uero ſunt illic poſteri eius annis circiter quadringentis & triginta, ſeruientes Pharaoni & Aegyptijs ſeruitute triſti & luctifica. Poſt hæc autem Deus miſſo Moſe eduxit & liberauit eos ex ſeruitute Pharaonis & Aegyptiorum, cum ederet is miracula et prodigia magna in Aegypto, & educeret ipſos per mare rubrum diuiſis & ſciſſis fluctibus, Pharaonem autem cum omni ſuo exercitu demergeret. Iudæis autem longo tempore in deſerto commorantibus, Deus manna dedit. hi uerò murmurabant, & uerbis ſuam prodebant ingratitudinem. Moſes autem illos admonere non deſijt. Cum uerò hic in montem Sinai aſcendiſſet, legem à Deo accepturus, Hebræi, qui prius ingrati & murmuratores fuerant, etiam impij facti ſunt. Dicunt enim Aaroni fratri Moſis, fac nobis Deos, qui pręcedant nos. quid enim Moſi illi, qui nos eduxit Aegypto contigerit, neſcimus. Et aurum quantum ſufficiebat corrogantes, fecerunt imaginem uituli, & huic tanquàm Deo ab illis recepto ſacrificauerunt, & in tam abſurdo lætati ſunt facinore. Moſes uerò reuerſus, tanto ſcelere uiſo confregit acceptas à Deo legis tabulas. Et dixit Deus, Delebo genus ipſorum, & conſtituam te regem ſuper gentem magnam & populoſam. Ille uerò noluit, ſed Deum multa obſecrans hortanſq; interceſſit pro illis: & non deleti ſunt. Obſerua igitur nunc, Deum non de his locutum eſſe ad Abraham, cum dicit, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: ſed de Chriſto. Moſe autem pro Hebræorum populo intercedente, lex illis denuò data eſt. & tũc Deus ad Hebræos per Moſem locutus eſt: Ego ſum Deus primus, & Deus in futurum, et poſt me Deus alius non eſt. Hæc igitur ita ſe habent quemadmodũ Deus locutus eſt, et pręcepit. In literis uero tuis hoc ceu magna accuſatione dignum cõtra nos, qui Chriſtiani dicimur, continetur, quòd Deo dicente, Ego ſum Deus ſolus, & diuinitatis conſortem non habeo, nos tamen dicamus Chriſtum deum eſſe, & Dei filiũ: unde etiã multos deos adoremus. Cæterum anathema ſit, quiſquis uel duos uel tres pluresue deos adorauerit: nos uero unum Deum uerum adoramus, creatorem cœli & terrę. Deus enim Hebræis pręcipiens ne poſthac idolorum cultui inſeruirent, dixit: Qui idolis credunt, multis dijs credunt. Chriſtiani uerò, quæ recta ſunt ſentientes, uni Deo credunt, & non multis. iuxta Chriſti doctrinã quam in Euangelio tradidit, dicens: Ego & pater unum ſumus, & qui me uidet, uidet patrem meum. Vos autem cum ſcripturas ignoretis, à ueritate excidistis: & cum hoc factum fuerit, alijs auditis alia & diuerſa intelligitis. Hebræi uero Deum miſericordẽ experti, nequaquàm perierunt: terram tamen promiſſionis non uiderunt, ſed à Deo damnati, multis erroribus hinc inde per deſertum circumducti ſunt annis circiter quadraginta, donec omnes illi mortui ſunt, ne ſcilicet terram uiderent, quam Deus ſe filijs Abraham daturum promiſerat. Poſt obitum uero illorum, liberi horũ terram promiſſam ingreſſi ſunt, in qua ſimul bona quàm plurima ſunt adepti. Et hanc incolentibus Deus prophetas miſit, & doctores: ſed alios quidẽ illorum occiderunt, alios uero lapidauerũt, & ſeipſos ingratos exhibuerunt, & beneficiorum Dei immemores. Verũ nõ ingrati modo fuerunt, ſed etiã perpetuò ferè idolorũ cultibus dediti, et propter hoc tradidit eos Deus in captiuitatẽ. Denuò aũt illorũ miſertus, eos reuocauit: eadẽq; de cauſa ultimis iam tẽporibus appropinquãtibus

Ioan. 10. et 14.

tibus cõplacitũ illi eſt & decreuit, ut filius & uerbũ ſuũ in mundum ueniens
ſaluaret hominẽ, quem diabolus deceptũ à Deo abduxerat, ut creaturæ ſeruiret
& diabolo. Filius itaq; et uerbũ Dei cœlitus deſcendẽs, carne ex diua uirgine
Maria aſſumpta homo factus eſt, quemadmodum ſuprà ſanctorum &
prophetarum teſtimonijs demonſtrauimus. Et homo factus cũ annis uixiſſet
triginta, cœpit docere populum, illiſq; ueritatis & iuſtitię uiam oſtendere,
docenſq; operatus eſt, & inter operãdum docuit, edidítq; miracula magna &
ſtupenda, non quemadmodum olim nonnunquã aliquot ſanctorum in nomine
Dei fecerũt ceu ſerui, ſed cũ imperio & authoritate fecit & operatus eſt
quæcunq; fecit. Dicebat enim illi leproſus: Domine ſi uolueris, potes me mũdare:
et dixit illi Chriſtus, Volo, mũdare. Sic dixit illi paralyticus, Domine annis Matth. 8
iam triginta & octo decubui, nec habeo quenquam, qui cum aqua turbata
fuerit, me in illam immittat. Angelus enim Domini deſcendebat certo tẽpore, Ioan. 5
& turbabat aquã, in quã qui primus deſcẽderat, ſanus reddebatᷣ, à quocunq;
morbo, quo laborauerat. Cum itaq; paralyticus infirmus hominumq́;
deſtitutus auxilio, illic iuxta piſcinam per annos triginta & octo decubuiſſet,
illum uidẽs Chriſtus, miſertus illius dixit ad eum, Viſ ne ſanus fieri? Hoc uero
Chriſtum adorantem & credente, dicit ad eum Chriſtus, Tolle lectũ tuũ, &
abi in domum tuam. Similiter faciebat ubiq;, quócunq; locorũ incederet. Cæcos
ſanauit, uiſumq́; reſtituit, ſurdis auditum reddidit, claudos incedere fecit,
paralyticos neruis firmis & uiuacibus confirmauit, mortuos reſuſcitauit, dæmoniacos
authoritate ſumma liberauit, & ut ſummatim comprehẽdam, omnia
fecit inſtar Dei, iuxta ipſius uoluntatem & arbitrium. Venit ad illum, qui
cæcus fuerat à natiuitate ſua, & orauit illum: cumq́; alios cæcos nudo & ſolo Ioan. 9
uerbo ſanauiſſet, hũc non itẽ: ſed in terram expuens, lutũ ex ſputo fecit, oculoſq́;
illius inunxit, dicens ad illum, Abi, ablue in piſcina Siloë: & cũ lauiſſet,
uiſum recepit. Quid nã hoc factũ denotauiſſe putabimus, quod alios cæcos
ſolo uerbo ſanauit, ad hunc uerò ſanãdum, lutũ fecit? Non aliud certe, quàm
cũ alij cæci, à natiuitate ſua oculos habuerint ſanos, poſtea oculis capti ſunt:
hoc uero oculis omnino carente ab ipſo matris utero, lutũ fecit Dominus, innuens
ſe hunc eundem eſſe, qui è luto hominẽ formauerit, & huius nunc in
corpore defectũ luto ſumpto cõpleat. Deinde dixit cæco, Credis in filiũ Dei?
Reſpõdit ille, Et quis eſt domine ut credam in illũ? (cum enim cæcus fuiſſet,
Chriſtum non nouerat) & dixit illi Chriſtus, Ego ſum, qui loquor tibi. Tũc
dixit cæcus, Credo Domine, & adorauit illũ. Similiter & milia aliquot hominũ
quodam die Chriſtũ erant ſecuti, uerbum ipſius & doctrinã audientes: & Mar. 6
cum eſurirent, non inuenerunt in loco illo plures panibus quinq;, & duos piſces.
Et benedixit illis Chriſtus, præcepitq; diſcipulis, qui omnib. iſtis panes
appoſuerũt, de quibus comederunt omnes, & ſaturati ſunt, & reliqui fuerũt
cophini duodecim pleni panum fragmentis & piſcibus. Sed quis horũ ſenſus?
Partim quidem ut edant famelici, partim uerò ut intelligãt & animo ſuo
meditentur, hunc illum eſſe qui in deſerto patres ipſorum manna cibauerit.
Porrò, homo quidam mortuus eſt & ſepultus, cumq́; in ſepulchro dies egiſſet Ioan. 12
quatuor, defuncti ſorores accerſiuerunt Chriſtum. hic autem dicit illi,
Lazare exi foras. Et illicò qui mortuus fuerat, ſepulchrum egreſſus eſt, &
ambulauit, ligatus manus'que pedeſq; (ſic enim moris erat Iudæorum
mortuos ſepelire) & ſic reſuſcitationis miraculo aliud illud inceſſus ſui miraculum
ſucceſſit. Sed cur hæc facta? Vt cum homines uiderent hunc

non tantũmodo mortuos excitare, ſed etiam hunc quatriduanũ, intelligerẽt
hunc eſſe uitæ & mortis dominum: & ut ſi Chriſtũ poſtea ſepultum uiderẽt,
crederent hunc qui propria uirtute mortuos excitauiſſet, multo magis poteſtate
ſua ſuum ipſius corpus eſſe excitaturũ. Dicebat enim diſcipulis ſuis apoſtolis,
Nemo tollit animam meam à me. Poteſtatem habeo ponẽdi eam, et
poteſtatem habeo recipiendi eam. Quòd tamen ſingulis diebus credentibus
in Chriſtum turbis hominum innumerabilibus, ipſumq; Deum & Dei filiũ
confitentibus, pontifices, ſcribæ, & horum principes cõtra Dei doctrinam inſtructi,
huic eſſent contradicturi, ex Eſaiæ prophetia prædictum erat, qui dicit:
Eſa.6 Oculos habentes non uidebunt, & aures habentes non audient, incraſſatum
eſt enim cor eorum, & oculos ipſorum occluſerũt, & auribus difficulter
audiuerunt. Quæ prophetia omnis impleta eſt. Miracula enim edente Chriſto,
tanquàm cæci apparuerũt: & hoc docẽte, ſurdis fuerunt ſimiles, inſtar aſpidis
ſurdæ & obturantis aures ſuas. Et tunc quidem dicebat ad illos Chriſtus:
Quod ſi cæci eſſetis, non haberetis peccatũ: nunc uerò dicitis, uidemus,
peccatum igitur ueſtrum in uobis manet. Tum etiam alibi dicit de illis Chriſtus:
Ioan.9 Si ex Deo eſſetis, utiq; diligeretis me. Nihilominus tamẽ hæc Chriſto faciente,
haud quaquàm ad cognitionem peruenerunt; quin potius occaſionẽ
quærebant, qua eum interficerent. Sed quid attinet de miraculis ipſius, quæ
in Hebræorum gẽte fecit, dicere, cum infinita ſint & innumerabilia? Sed nec
illis editis ad cognitionem peruenerunt, uani & errabundi homines: uerum
inuidia & improbitate uicti quærebant omni modo & conatu, quomodo in
Chriſtum accuſationem aliquã mouere, ipſumq; benefactorem ſuũ interficere
poſſent. nec aliam inuenerũt, quàm quod blaſphemum dicerent, qui ſe
dixiſſet Dei filium, & qui cum homo eſſet, ſe Deum eſſe iactitaret. Et cũ audirent
Chriſtũ dicentem credentibus in ſe, Remittuntur tibi peccata tua: dicebant,
quemnam teipſum facis? &, quisnam poteſt remittere peccata præter
ſolum Deum? Et ſanè uere dixerunt Iudæi, quod ſolius Dei ſit peccata remittere:
nam ignorantes hi miſeri, quod Chriſtus Dei eſſet filius, ea quæ modò
diximus, dixerũt: & obtenebratum eſt imprudens cor ipſorum, & obcæcati
ſunt oculi ipſorũ, nec uiderũt quod cũ authoritate hęc faceret, quæcũq; faciebat.
Vnus enim diſcipulorũ Chriſti Petrus, quũ in naui eſſet, Chriſto uiſo dixit,
Math.14 Iube me ad te uenire ſuper aquas. Et dixit illi Chriſtus, Veni. Hic autẽ nauim
egreſſus, aquis inambulãs ad ipſum uenit. Hoc cũ contigiſſet, quidnã aliud
illos cogitare oportebat, quàm quod idem ille eſſet, qui mare rubrum diſſecuerat,
& patres illorum ſicco traduxerat pede, qui etiam nunc humidã naturam
materiam aquarũ inſtar aridę ſolidam ſolo uerbo et mãdato ſuo fecerat?
Sed quo plura his ſimilia miracula coràm uidẽt, eo magis ira & furore tumultuantur.
Deinde tẽpeſtate orta uehemẽti ſimul et magna in mari, adeò ut nauis,
Matth.8 in qua erãt Chriſti diſcipuli, obtegeret̃ fluctib. magna uoce ipſi exclamauerũt
dicẽtes, Ieſu ſerua nos, perimus. Chriſtus aũt ipſi mari imperioſe ſimul
et cũ authoritate pręcipit, Tace, obmuteſce: et ſtatim facta eſt trãquillitas magna.
Iudęi itaq; uiſo hoc inopinato miraculo attoniti, magna uoce clamauerũt:
Quis eſt hic, quod & uẽti & mare illi obediũt? Verũ tamẽ miracula uiderunt
infinita, et naturã rerũ exuperãtia: ipſi uerò prorſus incorrigibiles ꝑmanſerũt:
Io.10 & 14 unde & Chriſtus ad ipſos dicit, Ego ſum oſtiũ. Et alibi, Ego ſum uia. Rurſus
alibi, Ego ſum ueritas. Quod ſi mihi nõ creditis, uel operib. credite. Hęc uero
Chriſtus dixit, ut qui obcæcati erãt Iudæi, cognoſcerent quod nullus prophe

tarum & ſanctorum tanta cum authoritate ſermones ſuos, ut Dominus, protulerit, ſed ſeipſos ſeruos & miniſtros eſſe oſtenderunt. Chriſtus uero nō ſic: ſed ceu dominus & princeps creaturæ cū authoritate dixit & fecit omnia inſtar Dei. Et ſanè ex populo & turbis magna hominum multitudo in illū credidit: ex ſcribis uero, Phariſeis & principibus pauci, et faciles numeratu. His igitur ſic abſolutis, & tantis infinitisq; editis miraculis, atq; doctrina uera per tres annos continuos ſingulis diebus per Chriſtum annunciata, proferente etiam illo nonnunquam prophetarū teſtimonia (non quod teſtimonijs aliorū de ſe indigeret, ſed propter incredulitatem, & Iudæorum animi duritiam, tū deniq; propter hominum infirmitatem) nonnunquàm etiā hoc citante Abrahamū aut Moſen, imprimis uero Deum ipſum patrem ſuum, Iudæis autē nihilominus incurabili morbo circa hæc laborantibus, nec propriam illorū ſalutem uolentibus admittere, relictis his Chriſtus ea quæ ad uniuerſalē totius mundi ſalutem faciūt agere cœpit, & dicere diſcipulis ſuis, quæ'nā illi eſſent euentura. Ecce, enim inquit, aſcendimus Hieroſolymā, & filius hominis tradetur principibus ſacerdotū & ſcribis, tradentq; cū gentib. & flagellabūt eū, & illudēt illi, & deſpuēt in illū, occidēt illū, & tertia die reſurget: & auditis his diſcipuli eius mœrore affecti ſunt ualde. *Matth.16* Tūc ſubduxit diſcipulus ſuos Chriſtus, & aſcendit in mōtem Thabor, & refulſit facies illius, Chriſti ſcilicet, pluſ quā ſol; & ueſtimenta illius facta fuerunt ueluti nix. *Matth.17* Videntes uerò diſcipuli ſplēdorē faciei illius, ceciderunt in terram: non enim poterant hūc ferre. Viderunt autem & Moſen & Heliam cum Chriſto colloquentes, forma ſeruili. Nunc itaq; hoc factum conſidera. Primo quidem ut apoſtoli uiſo ſplendore diuinitatis ſuæ certo intelligerent, quod ſua ſponte & propria uolūtate ſua in mortem traderetur, non aliorum potentia coactus. Secundo, ut hinc conſolationem & animi tranquillitatem acciperent, & à [illegible] quem ex narratione paſſionis Chriſti antè cōcœperant, ſeſe reuocarēt. Tertio, ut uiſo Moſe et Helia prophetis cum reuerētia Chriſto aſtantibus, certi redderent, hunc omniū prophetarum ſimul & omnis creaturæ eſſe dominū. Verū & hoc miraculum ingens, quod queadmodū Chriſto in Iordane baptizato, ſic etiā hic uox de cœlo diſciſſo facta eſt, dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitū eſt, ipſum audite. Hoc nimirum oratione hac innuente, ut partim quidem pleniſſime certi & ſecuri redderentur, hunc filiū et uerbum Dei eſſe: partim uero, ut quia iam tēpus ſepulturę Chriſti inſtabat, & poſt ſepulturam et reſurrectionem apoſtoli ad prędicationē emittendi erant: hi uero licet pauci eſſent, indocti et infirmi, non tamē ad ſuā infirmitatē, ſed ad Dei potentiā reſpicerēt, ut Chriſti gloria et ſplendore uiſo, Deiq; patris uoce et teſtimonio audito intelligerent unū Deū eſſe et patrem et filiū, quodq; una ſit diuinitas natura et potentia patris et filij, utq; in Dei potentiam confiſi cum alacritate prædicationis negotium aggrederentur. Et impletur hic Dauidis prophetia dicens, Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt. Cæterum Moſes ille propheta dixit, ut et antè annotatum eſt, Prophetam excitabit Dominus Deus ex fratribus ueſtris, ſicut me. *Deut.18* Omnis anima, quę nō audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Quod uero hic dixerit, Omnem animā quæ non audiuerit prophetam illum, eſſe extirpādam, & quod omnia quę à Moſe & prophetis dicuntur, uerba Dei ſint, manifeſtū eſt, et uerum eſſe conſtat. Nihilominus tamē et in baptiſmo et in transformatione uox cœlitus demiſſa eſt, & non per hominem, ſed immediate per ipſum Deum patrem. Viden' igitur, quomodo primitus & ab initio paulatim ea quæ Chriſti ſunt, apparuerint? Et quemadmodum poſt noctis tenebras non repentè ſol uidetur, ſed primò ſplendor, deinde lumen, tandem uerò ipſe ſol: ita etiam de Chriſto factum eſſe uidemus. paulatim enim cœpit: deinde ipſe Chriſtus ſol uerus & rationalis lucem in mundum intulit, & in animas illorũ qui in eum credunt. Deinde Hieroſolymam Chriſtus ipſe aſcendit, ut ipſius impleretur paſſio, quemadmodum apoſtolis prædixerat. Et ingrediente ipſo in urbem, cœpit populus exclamare & dicere (imprimis autem Hebræorũ pueri) Benedictus, qui Luc.19 uenit in nomine Domini, Hoſanna in altiſſimis, Rex Izraëlis, Pax in cœlo Math.21 & gloria in altiſſimis. Furore autem repleti ſcribæ & phariſæi dixerunt Ieſu, increpa illos ut taceant. At Chriſtus reſpondit illis, An nũquàm legiſtis prophetam dicentem? Ex ore infantium & lactentium cõcinnabo laudẽ. Quod ſi hi tacuerint, lapides clamabunt. En etiam nunc attende. Angeli in ipſius Chriſti generationis celebratione cecinerũt, Gloria in excelſis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas: nunc uero dixerunt pueri, Hoſanna in altiſſimis, Benedictus qui uenit in nomine domini rex Izraëlis, Pax in cœlo & gloria in altiſſimis. Quis uero Dominus ſuper terram uocatur? Nullus alius certe præter Deum. Dicuntur equidem etiam multi hominum domini, ſed cum appoſitione nominis ſui: ut legimus de Ioſue filio Nun dicente, Dominus meus Moſes: & de alijs multis dicentibus, Dominus meus Dauid. Quam dicendi conſuetudinem etiam hodie inter homines ſeruatã uidemus. Domini uero nomen ſic indefinite nemini alij q̃ ſoli Deo tribuitur. Quapropter Chriſtus cum Deus eſſet, non modo non increpauit dicentes, Hoſanna in altiſſimis, &c. ſed etiam Dauidis citauit teſtimoniũ, dicens, An non legiſtis prophetam dicentem? Ex ore infantium & lactentium concinnaui laudem. Qui uero lapid[illegible] ſunt quos Chriſtus uociferaturos dixit? Gentes nimirum, qui tunc quid[illegible] habe[illegible]urum ad fidem ſuſcipiendam, paulo pòſt uerò clamauerũt ipſis tonitribus clarius & ſublimius: quin & ſepulchrorum lapides planè & aperte, qualiter uix unquam, Domini reſurrectionem cum diuina uirtute & poteſtate factam exclamauerunt. Poſt hęc uerò dicit diſcipulis ſuis Chriſtus: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & perficiẽtur omnia quæ ſcripta ſunt à prophetis de filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur illi, calumnias patietur, & deſpuetur, & flagellatum occidẽt, tertiaq́; die reſurget. Et cũ cœna iam eſſet finita, dicit diſcipulis ſuis: Vnus ueſtrûm prodet me. Et interrogauerunt eum ſinguli, Num ego ſum? Et nulli horũ reſpõdit: Tũc & Iudas qui erat ex diſcipulorum numero, dicit, Num ego ſum? Dicit illi Ieſus, Tu dixiſti. Et paulo pòſt dicit illi, Quod facis fac cito. Non enim poterat quicquàm nec Iudas nec alius contra Chriſtum facere, niſi hoc cum illo conſentiente. Mox autem poſtea rurſum dicit diſcipulis ſuis Chriſtus: Ex nunc appropinquauit tempus, quod prædixi uobis. Cęterum non turbetur cor ueſtrum, neq; formidet. Et poſtquàm docuiſſet et animauiſſet eos ſufficiẽter, dixit eis: Nunc quidem dolebitis, mox autem lętabimini, & gaudium ueſtrum nemo auferet à uobis. Surgite, eamus hinc. Et abijt in locum conſuetum. Pontifices autem congregati cum ſcribis & phariſæis & omni concilio eorum, dixerunt: Quid faciemus? quoniam homo hic multa ſigna edit. Si ſic permiſerimus eum, uenient certe Romani, et tollent nos & locũ hunc & gentem. Conducit ut moriatur. Iudas autem Iſcariotes profectus ad pontifices et ſcribas, dixit illis: Quid dabitis mihi ut ego prodam illum? Et dederunt illi tri ginta argenteos. Et paulo pòſt Iudas turba multa aſſumpta, eò deuenit ubi Chriſtus inueniebat. Quibus uenientibus, dicit diſcipulis ſuis Chriſtus, Surgite eamus. ecce qui prodit me, appropinquat. Et accedente Iuda cũ Iudæorũ turma, dicit illis Chriſtus, Quem quæritis? Dicunt illi, Ieſum Nazarenũ. Dicit illis Chriſtus, Ego ſum. Et hoc audito, omnes proſtrati ſunt in terram. Num igitur qui tot ac tanta fecerat miracula, qui una uoce proſtrauit quęrentes ſe, non potuit nunc efficere ne illum comprehenderent? Haud dubie igitur ſua ſponte illis traditus eſt. Tunc dicit illis Ieſus: Si igitur me quæritis, ſinite hos abire. & dimiſſis diſcipulis ipſius, comprehenderunt Chriſtum. Videſ'ne quòmodo antè quidem unico uerbo proſtrati ceciderint: deinde uerò cum diceret illis, Sinite hos abire ſi me quæritis, ſolus propria ſua uoluntate cõſentiente his traditus ſit? Demonſtrauit itaque in ſe & potentiam ſuam, et uoluntatem. Quapropter & Dauid dixit, Traditus ſum, & non declinaui. Si enim Chriſtus cum euadere poſſet, traditus eſt, uolens ſeipſum tradidit. Abduxerunt itaque Chriſtum ad pontifices. Diſcipuli autem timore correpti fugerunt. Sacerdotum autem principes propter Ieſum comprehenſum gauiſi ſunt. & aduocatis duobus falſis teſtibus contrà illum, quæcunque libebat dicebant mendacia. Ieſus uero tacebat. Dicit igitur illi ſummus ſacerdos: Adiuro te per Deum ut dicas nobis, num tu ſis filius Benedicti, uel num tu ſis Chriſtus filius Dei uiuentis. Dicit illi Ieſus, Ego ſum. Verumtamen dicò uobis, à nunc uidebitis filium hominis ſedentẽ à dextris potentiæ, & uenientem in nubibus cœli. Tunc princeps ſacerdotum ſcidit ueſtimenta ſua, dicens: Blaſphemauit, quid ultrà indigemus teſtibus? Ecce uos ipſi audiuiſtis blaſphemiam ipſius. Quid uobis uidetur? At illi dixerunt, Reus mortis eſt. Quidam igitur aſtantium dedit illi alapam. Et cum illuſiſſent illi, abduxerunt illum, & tradiderunt Pilato. Iudas uero abiens dicit principibus ſacerdotum: Peccaui, prodens ſanguinem innoxiũ. & argenteis in templum proiectis, abijt, & ſuſpendit ſe. Pontifices uerò pecunijs acceptis dixerunt, Non licet eam ponere in corbonam, quoniam precium ſanguinis eſt. emerunt igitur hac agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum. Milites autẽ præſidis acceptum Ieſum exuerunt ueſtibus ſuis, & induerunt illum chlamyde probroſa, et abudxerunt eum ad regem Herodem. Et cum uidiſſet illũ Herodes, remiſit illum Pilato. Hic uero interrogauit eos dicens, Quid dicitis de homine iſto? At illi dixerũt, Crucifige illum. Pilatus uerò inquit, Et quid nã mali fecit? At illi dicunt, Obloquitur Cæſari, & ſeipſum dicit Dei filium. Et ſic conturbabant Pilatum. Hic uerò uoluntati illorum ſatisfacturus, accepta aqua coram omnibus, manus abluit dicens, Innoxius ego ſum à ſanguine iuſti huius: uos uideritis. Illi uerò dixerunt, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Et tunc tradidit Ieſum militibus, ut crucifigeretur. Illi uerò cũ accepiſſent, illi illuſerunt, & expuerunt in faciem eius, & flagellauerũt eum: quin & ueſtimenta illius diuiſerunt. Geſtabat uerò tunicam inconſutilem, ſuper quam iecerunt ſortem, quiſ'nam illam acciperet. Et cum hæc feciſſent, abduxerunt Ieſum ad crucifigendum illum. Dederunt etiam illi potum, felle mixtum acetum, & crucifixerunt eum. Et obtenebratus eſt ſol ab hora tertia uſq; ad horam nonam: & hora nona emiſit ſpiritum, aſtantibus ſimul cruci ſancta matre ipſius, & uno diſcipulorum Ioanne. Reliqui uerò diſcipuli omnes aufugerunt, & latuerunt abſconſi præ timore ſuo. Et accedens quidam militum, lancea perfodit latus ipſius. Poſtea ueniens quidam optimatum Ioſeph nomine, à Pilato corpus Chriſti petijt. & deponens illud, adiuuante ſimul alio quodã, Nicodemo ſcilicet, inuoluit ſindone & myrrhæ ferè libris cẽtum, prout mos eſt Iudæis ſepelire. Nactus uerò ſepulchrum exciſum in petra, ſepeliuit corpus Ieſu, & impoſuit illi lapidẽ ualde magnum. Craſtina autem die ſcribæ & phariſei uenientes ad Pilatum dixerunt illi, Domine, recordati ſumus, quod impoſtor hic uiuens adhuc dixerit, ſe poſt dies tres reſurrecturum. Iube igitur muniri ſepulchrum uſq; ad diem tertium: ne forte diſcipuli illius uenientes furentur illum, & dicant populo quod ſurrexerit à mortuis, et ſic error poſtremus deterior ſit priori. Dixit Pilatus: Habetis cuſtodiã, abite & cuſtodite quantum poteſtis. Hi autem profecti muniuerunt ſepulchrũ, obſignantes lapidem unà cum cuſtodia, (cuſtodiam autem hoc loco turmam militum intelligas.) Et tertio die factus eſt terræmotus magnus, & deuolutus eſt lapis de ſepulchro, & milites præ timore mortuis ſunt ſimiles facti. Chriſtus autem ſurrexit è ſepulchro. Milites uerò profecti annunciauerũt principibus ſacerdotum & ſcribis, omnia quæ facta fuerant: & dederunt illis pontifices pecuniam copioſam, dicentes illis, Dicite quod uobis dormientibus uenerint diſcipuli illius, & furati ſint illum. Quòd ſi hoc coram præſide auditum fuerit, nos perſuadebimus eum, uosq; omni cura exoluemus. Hi uero pecunia accepta, fecerunt ut edocti fuerant. Ieſus autem abiens inuenit diſcipulos ſuos, & dixit illis, Pax uobis. Hi uerò uidentes illum gauiſi ſunt. Et cum manſiſſet apud illos dies quadraginta, docens & confirmãs illos, die quadrageſima illis dixit: Abeuntes ite in mundum uniuerſum, prædicate in omnes gentes. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic ſaluabitur. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Credentes autem ſigna hæc cõſequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis nouis loquentur, ſerpentes tollent, & ſi quid letiferi biberint, nõ nocebit illis: ſuper infirmos manus ponent, & ſanabũtur. Vos autem ſedete Hieroſolymis, donec uirtute ex alto induamini. Et benedixit illis, interq; benedicendum ſeceſſit ab illis, & ſublatus eſt in cœlos, & ſedet ad dextram Dei. Apoſtoli autem reuerſi ſunt Hieroſolymam cũ gaudio magno, expectantes uirtutem ex alto promiſſam. Quis autem horum omnium ſenſus? Quod ſi ſingula ſecundum omnem diligẽtiam diſcutere uellemus, omniaq; quæ facta ſunt deſcribere, multo ſanè opus haberemus ocio. Quoniam autem uaria eſt horum ratio, & explicatu difficilis propter ueſtram ignorantiam, agedum quod reliquum eſt breuiſſimis uerbis, quantum fieri poteſt, abſoluemus. Inſpiciamus itaque prophetias, quæ de Chriſti paſſione copioſiſſimæ, ceu torrens aquis auctus niualibus, habentur.

Congregati ſunt pontifices, ſcribæ, phariſei, tum etiã rex Herodes & Pi-
Pſalm.2. latus aduerſus Chriſtum. Dauid autem dicit, Quare fremuerũt gentes, et po
,, puli meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes conuenerũt
,, in unum, contra Dominum, et contra Chriſtum eius.

Prodidit Chriſtũ Iudæis in mortẽ Iudas diſcipulus eius. Et rurſum de eo-
Pſal.41 dẽ idem Dauid loquitur: Inimici mei dixerũt mihi mala, quando moritur, et
,, perit nomen eius? Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur cor illius, cõ
,, gregauit iniquitatem. Egrediebatur foràs, & loquebat̃ in idipſum. Etenim
,, homo pacis meę, qui comedit panes meos, magnificauit aduerſus me ſupplã
Pſal.109 tationẽ. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & calumniator ſtet à dextris eius.
,, Et cum iudicatur exeat condemnatus, & preces eius fiant in peccatum. Fiant
,, dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiat alter. In generatione una delea-

tur nomen eius. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conſpectu Domini: & peccatum matris eius nō deleatur. Diſpereat de terra memoria eius. Dilexit maledictionem, & ueniet ei: & non uoluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Apprehenderunt Iudæi Chriſtum, & abduxerunt eum ad principes ſacerdotum. Et de hoc Ieremias dicit, Ego uerò tanquàm agnus innocens ducebar, ut mactetur. Iere.11

Accepit Iudas triginta argenteos, & abiecit eos, emeruntq́ pro illis agrum figuli. Et Ieremias dicit: Statuerunt triginta argenteos, precium appreciati, quem æſtimatum emerunt à filijs Izraël, & dederunt ea in agrum figuli, quēadmodum conſtituit mihi Dominus. Habentur hæc. Zach.11

Venerunt falſi teſtes, & mendacia aduerſus Chriſtum locuti ſunt. & rurſum dicit Dauid, Surgentes in me teſtes iniqui, quæ ignorabam interrogauerunt me, & reddiderunt mihi mala pro bonis. Pſal.35

Congregati ſunt apud principes ſacerdotum, Annam & Caiapham, illudētes Chriſto. de hoc Dauid: Circumdederunt me canes multi, tauri pingues circumſteterunt me: Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt ſuper me. Multiplicati ſunt ſupra pilos capitis mei, qui me odio habēt ſine cauſa. Corroborati ſunt inimici mei, & qui me perſequuntur iniuſte. Quæ non rapui de illis, mulctatus ſum. Hoc eſt, Adam quidē ex arbore prohibita comedens, iuſte mortuus eſt: Chriſtus uerò peccati ignarus, iniuſte mortem ſubijt. Pſal.21 Pſal.6

Tradiderunt Chriſtum Pilato, Pilatus rurſum militibus: hi uerò exuerūt eum, & diuiſerunt ueſtimenta illius, ſuper tunicam uerò inconſutilem miſerunt ſortem, ne eam diſcinderent. & de hoc Dauid loquitur: Diuiſerunt ueſtimenta mea ſibijpſis, & ſuper ueſtitum meum miſerunt ſortem. Pſal.21

Induerunt eum tunica probroſa. de quo etiam Dauid: Ego uerò cum tumultuantur in me, ſaccum induebam. Pſal.35

Flagellauerunt Chriſtum, & alapas illi inflixerunt, inſpuerunt in faciem illius. Et de hoc Eſaias: Ego uerò non inobediens ſum, nec obloquor, tergū meum dedi ad plagas, & maxillas meas ad alapas. Faciem autem meam non auerti à pudore inſpuetium. Et Dominus mihi auxiliator factus eſt, eò quod non auerſus ſim, ſed poſui faciem meam ceu petram ſtabilē, et cognoui quod non confundar. Eſa.50

Dederunt illi fel aceto mixtum. & Dauid dixit: Dederunt in cibum meū fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Pſal.68

Abduxerunt Chriſtum ut illum crucifigerent. & Iſaias dicit: Tanquàm ouis ductus eſt ad mactationem, & tanquàm agnus coram tondente ipſum mutus, ſic non aperit os ſuum in humilitate ſua. Iudicium illius ſublatum eſt: generationem uerò eius quis explicabit? quoniam aufertur de terra uita ipſius. Eſa.53

Interrogauit eum Pilatus, Tu'ne es filius Dei? & dixit illi Chriſtus, Tu dixiſti. Pilatus uerò tradidit eum ut crucifigeretur. & Dauid dicit: Clauis perforauerunt manus meas, & pedes meos. Pſal.21

Confoderunt latus ipſius lancea. & de hoc Zacharias: Reſpicient in me, quem pupugerunt. Zach.12

Obtenebratus eſt ſol Chriſto in crucem ſuſpenſo, ab hora ſexta uſq́ ad horā nonā. & ſic dicit Zacharias: Et dies hęc cognoſcibilis Domino, & nō dies, & nō nox. & ſub ueſperā erit lux, & Dominus erit in regē ſuper uniuerſam Zach.14

terram. In die illà erit Dominus unus, & nomen eius unum. Attende igitur. A' creatione ipſa mundi nox diem excipit, & ſimiliter dies noctem: in paſſione uero Domini non ſic, ſed ſol obtenebratus eſt. Quod ſi uerò iuxta cõmunem, quę ſæpius contingere ſolet, obtenebrationem ſolis eclipſis contigiſſet, nequaquàm de hac, ut nec alibi, propheta dixiſſet: cum naturaliter ſolis eclipſis eo tempore contingere ſoleat, quo luna cum ſole coniuncta eſt, quod in decima quarta illius die nunquàm fit, nec unquàm erit. Propterea ceu ſtupendam, admirandam, & naturæ leges excedentem rem propheticus ſermo denotat, ut & imprudentes intelligant, & qui ſenſu carent ſenſum recipiant, quod in Chriſti paſſione ſol obtenebratus eſt, & uaniſſimi homines non crediderunt. Petrę diſſilierunt, templi uelum in duas partes ſciſſum eſt à ſummo uſq; ad imum, monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui obdormierant, ſurrexerunt (quemadmodum ſanctum Euangelium teſtatur) & ingreſſi ſunt Hieroſolymam, & apparuerunt multis: ſed uaniſſimi homines non crediderunt uerum obtenebratum eſt inſciens cor illorum, & in tebris conuerſantur.

Eſa.53 Chriſtus expirauit. & Eſaias dicit: Non eſt illi ſpecies, neq; decor: & uidi-
,, mus eum, nec habebat ſpeciem, neq; decorem. Sed forma eius inhonorata, &
,, deficiens præ filijs hominum. De cruce uerò ſermo noſter iam ſileat. de hac enim
ſuo loco et tempore dicemus.

Aſtiterunt autem cruci mater Ieſu, & unus diſcipulorum illius Ioannes.
Quid autem de hoc dicatur, audi. Erat homo Hieroſolymis cui nomen Simeon,
& homo iſte iuſtus & pius: & reſponſum acceperat à Deo, non uiſurum
Luc.2 ſe mortem niſi prius Chriſtum uideret. Et cum ipſum puerum adhuc in templum
,, attuliſſent, ad implendum ea quæ in lege deſcripta ſunt, idem ille Chriſtum
,, in ulnas ſuas ſuſcepit (ſacerdos enim erat) & dixit: Nunc dimittis ſeruũ
,, tuum Domine, ſecundum uerbum tuum in pace. quoniam uiderunt oculi
,, mei ſalutare tuum, quod parauiſti ante faciem omnium populorum. Lumen
,, in reuelationem gentium, & gloriam populi tui Izraël. Et conuerſus ad uirginem
,, Mariam dixit: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & reſurrectionem multorum
,, in Izraël, & in ſignum cui contradicitur. Et tuam ipſius animam penetrabit
,, gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Nunc autem
quid hæc ſibi uelint, perpendito. A' Deo definitum erat, ne mortem uideret
Simeon, niſi prius uidiſſet Chriſtum. et iam ad ſenium extremum deuenerat.
Chriſtum uerò uidens, dixit: Nũc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecũdum
uerbum tuum. Hoc uerbo planè denotans, hunc ipſum Deum eſſe, qui illi reſponſum
dederat de non uidenda morte, & quaſi à domino uitæ & mortis
poſtulat ut ab hac uita terreſtri liberetur. Quod autem dicit, Hic poſitus eſt in
ruinam & reſurrectionem multorum in Izraël: manifeſtum eſt, quod ſcilicet
animabus ſuis ceciderunt, quotquot in illum non crediderũt. qui uerò crediderunt,
à peccati lapſu ſurrexerunt. Item hoc, In ſignum cui contradicitur,
Ioan.7. propterea dixit, quòd omnes de Chriſto diſceptauerunt, hi quidem dicendo
hunc bonum eſſe, alij uero, malum. Quin & in ipſa cruce duo latrones
inter ſe contendebant (unà enim cum illo duos latrones crucifixerunt, unum
à dextris ipſius, alterum à ſiniſtris) & alter quidem, Chriſtum in
Luc.23 cruce ſuſpenſum conſpicatus, conuicia in illum iecit. alter uerò, hunc
increpauit dicens: Non times tu Deum, cum in eodem ſis iudicio? &
nos quidem iuſte, operibus enim noſtris digna patimur: hic uerò ini-

qui nihil deſignauit. Et dicit ipſi Ieſu, Domine memento mei, cum ueneris in regnum tuum: & ſaluatus eſt, alter uerò perijt. Item, Tuam uerò ipſius animam pertranſibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Hæc ita intelligenda ſunt. Quidam hæreticorum putauerunt Chriſtum eſſe quidem Dei filium, deumq; uerum, hominem autem uerum eſſe negauerũt, ſed hominem factum eſſe modo quodam imaginatorio. Et hoc quidẽ multis uidetur, quòd homo quidem ſit citra controuerſiam, non tamẽ homo uerus. Hoc igitur inſtar prophetæ præuidens Simeõ matri dixit Deiparæ, Et tuam ipſius animam tranſibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes: hoc innuens his uerbis, Cum homines te matrem illius dolentem uiderint, flentem & plorantem, cum hunc in cruce pendere conſpexeris, certi reddentur et confirmabũtur, qui cogitationes de illo habent dubias, quòd citra omnem controuerſiam & homo ſit, & tuus filius. Sãcta enim mater illius doluit quidem hunc in cruce conſpicata, expectauit autem ſimul reſurrectionẽ illius tertio die ſecuturam, & lętata eſt, quod & contigit. Nũc igitur intelligis, quomodo omnia quę de Chriſto facta ſunt, prophetæ & ſancti prędixerint, quemadmodum etiam in hoc noſtro argumento factum eſt. Et uos quidem, ſicut illi, imaginatorio modo hominem factum eſſe non dicitis, ſed Chriſtum uerum hominem eſſe fatemini: nihilominus tamen aliquid hæreticis ſimile dicitis. Non enim arbitramini, quod ipſe Chriſtus crucifixus ſit, ſed Muſulmani ceu honoraturi illum dicunt, Iudæos alium quendam Chriſti loco crucifixiſſe, cum imaginatione falſa decepti hunc Chriſtum eſſe putauerint. Licet enim in Chriſto uniuerſalem illam imaginationem ſiue phantaſiam non probetis, cum tamen illum aliquo modo uel tempore à uera ſubſtantia degeneraſſe dicatis, ſine omni controuerſia in eundem errorem incidítis. Si enim aliquãdo uobis cum ipſis diſputatio incideret, & illi quidẽ dixerint Chriſtum per omnia hominem fuiſſe imaginatorium, uos uero his è contra reſponderitis, hunc reuera hominem uerum fuiſſe, in ſola autem paſſione fuiſſe imaginatorium, aliumq; loco illius crucifixum eſſe. Hi autem denuo obiecerint, Quod ſi uos particularem phantaſiam uel imaginationem in Chriſto factam fuiſſe dicitis, cur nos qui uniuerſalem aſſerimus, propter hoc à uobis damnamur? Particulare enim cum uniuerſali nõ pugnat. Te itaq; interrogo, quam reſponſionem illis afferetis dignam & probabilem? Quam certè huc afferatis, nullam habetis omnino. Vides igitur quàm peruerſe Muſulmanos inſtituerit, qui huiuſmodi dogma dedit, ſiue inſcius rerum, quæ non intellexit, docuerit: ſiue re omni cognita, ueritatem tamen occuluerit. Aliter uerò nos Chriſtiani ueritatem edocti ab ipſis prophetis, ex Euangelio quoq; & diſcipulis à Chriſto inſtitutis ſic ſentimus, et ſic credimus, Quod filius Dei carne aſſumpta ex ſancta & deipara uirgine homo uerus natus ſit, & idem ipſe uere ſit mortuus, & non alius: & in cruce, & in paſſione & in morte eius gloriamur.

Quod ſi uolueris Eſaiam dicentem audi: Non eſt ſpe- Eſa.53
cies ei, neque gloria. Et uidimus eum, nec habebat ſpeciem, neque decorem. “
Sed ſpecies eius inhonorata, ac deficiens decor ipſius præ filijs hominum. “
Homo in plaga exiſtens, & ſciens ferre infirmitatem, quia auerſa eſt facies e- “
ius, deſpecta eſt, & non eſt reputata. Hic peccata noſtra portat, & pro nobis “
dolet, & nos putauimus eum eſſe in dolore & plaga à Deo, & in afflictione. “
ipſe uulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & infirmatus eſt propter pec- “
cata noſtra. Diſciplina pacis nobis ſuper eum: liuore eius nos ſanati ſumus. “

» Omnes tanquam oues errauimus. Homo in uia ſua errauit; & Dominus tradidit
» eum iniquitatibus noſtris, & ipſe propter afflictionem non aperuit os
ſuum. Animaduertis ne qua ratione fiat ut Chriſtianos paſſionis Chriſti nõ
pudeat, quin potius in hac glorientur, & illam prædicent? Qua enim interpretatione
uaticinium hoc præſens ipſo ſole ſplẽdidius indiget? Quis enim
hominum pro alterius peccatis patitur, præterquàm Deus? Nullus ſanè. Cuius
etiam hominis mors alterius fit reſurrectio? Cuius ęgritudo alterius eſt ſanitas?
Fateri omnino oportet, quod hoc non ſit alterius quàm ſolius Chriſti.
Ipſe enim ſolus pro nobis paſſus eſt, & ipſe contemptus eſt: ſed contemptum
hunc nihili duxit. Ipſe peccatum è medio ſuſtulit, & ipſe pro nobis afflictus
eſt, & ipſe uulneratus eſt propter iniquitates noſtras ut illas deleret, & liuore
illius nos omnes ſanati ſumus. Moſes uerò ſic dixit: Videbitis uitam ueſtram
Deut.28 ſuſpenſam ante oculos ueſtros. Cuius enim uita ſuſpendi poteſt ante oculos
alicuius? Nullius omnino. Sed ſolus Chriſtus in cruce ſuſpẽſus eſt, qui eſt uita
mundi. Ipſe enim de ſe dixit, Ego ſum uita, ego ſum uia, ego ſum ueritas.
Ioan.14 Nunc nimirum intelligis, prophetas etiam de morte Chriſti, quemadmodũ
de reliquis omnibus, eſſe uaticinatos. Agnoſce igitur, quod indubię Chriſtus
ipſe mortuus ſit. Ille ipſe enim crucifixus eſt, & mortuus, & non alius, ut
uos dicere ſoletis. Et liuore illius omnes ſanati ſumus, et morte eius omnes ſumus
uiuificati, & reſurrectione illius omnes uicimus, & cruce illius abolita
eſt diaboli tyrannis, mortiſq; potentia. Si uerò quis nunc obijciat, Quî igitur
cõtingit, ut homines etiam nunc moriantur, & diabolus adhuc liber ſit? Tentare
enim homines nequaquam deſinit, ſed ſummo ſtudio omnes ad peccandum
incitat. Huic nos ſic reſpondebimus. Hæc, quam nos mortem eſſe putamus,
mors non eſt, ſed ſomnus. Olim enim mors talis erat, quæ reſurrectione
carebat, ſed detinebãtur in inferno animę: nunc uerò reſurrectione nobis
à Deo donata, tanquàm ex ſomno reſurrecturi ſumus omnes homines, tã pij
quàm impij. Et conſidera quæſo rem tremendam & horribilem. In hominẽ
enim ratione & ſenſu pręditum, ab Adamo mors regnauit, in omnem hominem:
nec erat reſurrectio in hominibus ſine Chriſto, quemadmodum prophetæ
teſtati ſunt. Per Chriſti uerò mortem mors illa deiecta eſt, & ſuperata,
uenitq; reſurrectio: & morte confracta liberatus eſt totus mũdus à poteſtate
Satanæ, & credentes in Chriſtum & non credentes, omnes inquàm, à tyrannide
diaboli ſunt liberati. Et ſanè niſi Muſulmani crederent reſurrectionem
eſſe, rationes certas afferremus, quibus eam poſſemus comprobare: cum uerò
& ipſi eandem amplectantur & expectent, ſuperuacaneum mihi uidetur
de illa multis diſſerere. Cæterum hoc ſolum dicimus, quemadmodũ accepimus
et ſumus edocti ex ſacra ſcriptura, quam & Muſulmani ſacram eſſe fatentur,
Chriſti reſurrectio toti mundo utilitati fuit. De diabolo autem ſic dicimus.
Quamuis adhuc nondum condemnatus ſit in locum proprium pœnæ,
propterea quod iudicium, quod Chriſtus iudicaturus eſt, nondum tranſactum
ſit, hoc tamen ueniente diabolus ignem hęreditabit inextinguibilem,
qui illum manet. Et quãuis uideatur ille uiuere, pro mortuo tamen eſt habendus,
perinde ac ſi homicida aliquis, aut fur, aliuſue quiſpiam, qui capitale aliquod
commiſit facinus, à rege capitis ſupplicio adiudicatus fuerit, licet poſt
hanc à rege latam ſententiam uiuat adhuc diebus aliquot in carcere, mortuis
tamẽ adnumeratur, licet inter uiuos adhuc ſit. Idem igitur hoc de diabo-

lo fieri intelligas. Poſtquàm enim Chriſtus reſurrexit, ille perditus eſt. Cum autē in homines ea quæ facere ſolet, machinatur, non ceu poteſtatem aliquā habens, aut uirtutem, facit: ſed tanquàm malus aut fraudulentus, amicitiam ſimulat, eaq́ꝫ conſulit quæ hominibus interdicta ſunt & noxia. Et quidem ſi aliquem ſibi morigerum nactus fuerit, uidetur multum potuiſſe, & dediſſe damnum. Si uerò ab aliquo non fuerit receptus, ſed dimiſſus inanis & uacuus, omni deſtitutus robore diſcedit, nec uires habet aliquas. Homo enim multoties ab homine cogitur ut inuitus faciat, quod nec uult, nec antè conſtituit: à diabolo autem non ſic. uolens enim paret uano & noxio illius conſilio. Qui uerò parêre noluerit, diabolum ceu rem nihili contemnit. Idem uero ſinguli homines à propria ſua ratione patiuntur, quod à diabolo. Incidit enim homo in alicuius meditationem facinoris, uel honeſti, uel turpis: & ſiquidem principem uel ducem, mentem uidelicet ſanam habuerit, et prudentem, illa meditationes ſimul & harum cauſas dijudicat, bonumq́ꝫ à malo diſcernit. Si uero dux hominis mens infirma fuerit & impotens, noxia pro utilibus amplectitur. Vides igitur diabolum uiribus carêre, quamuis eaſdē habere uidetur: ſed comminuta eſt & euanuit uniuerſa tyrannis illius, Chriſto ex ſepulchro reſuſcitato. Poſt ſecundum enim Chriſti aduentum relegabitur in tenebras exteriores, & in ignem inextinguibilem, prout commeritus eſt. En itaque, ut antè dictum eſt, ſic factum eſſe apparet: quod ſcilicet ea quæ Chriſtum attinent, ab initio paulatim apparuerunt: quanto autem propius appropinquauit tempus generationis huius, tanto clarius planiuſq́ꝫ prophetæ de illo uaticinati ſunt. Poſtquàm autem Chriſtus uenit, dedit clauem ſcientiæ hominibus, ut pure & ſine omni fuco ueritatem intelligerent: quin (ſi ueritas dicenda eſt) ipſe Chriſtus aperuit theſauros abſconditos, & in medium depoſuit ceu infinitum pelagus, ut quilibet ex hoc nemine prohibente hauriat, quæ illum oblectant, & iuuant. & hæc quidem talia ſunt. Redeamus uero ad id unde ſumus digreſſi.

Chriſto in cruce pendente, quidam militum aperuit latus illius lancea. Zach. 12
De hoc igitur, ut ſuprà monuimus, Zacharias dicit: Videbunt, in quem pupugerunt.

Mortuus eſt: de quo & Eſaias dicit ea, quæ ſuprà recenſuimus. Dicit
uero & admirandus ille Solomon, de iuſto & celeberrimo Iob, tanquàm ſub Iob. 38
perſona Dei: Accinge tanquàm uir lumbum tuum, & interrogabo te, tu au-
tem mihi reſponde. Vbi eras cum fundarem ego terram? annuncia mihi, ſi “
ſcis, intellectum: quando facta ſunt aſtra? Laudauerunt me uoce magna “
omnes angeli mei, & celebrauerunt hymnis. Concluſi autem mare portis, “
& poſui illi terminos, dixiq́ꝫ illi, Hucuſque uenies, & non tranſgredieris, “
ſed in teipſo collidentur tibi fluctus tui. Annuncia mihi: Num tu ac- “
cepto luto formaſti animal, & ſermone præditum poſuiſti illud ſuper “
terram? Num in ueſtigijs abyſſi deambulauiſti? Aperiuntur'ne tibi præ ti- “
more ianuæ mortis, & ianitores inferni te uiſo ſtupuerūt? Reſpondens uerò “
Iob, dixit Domino: Noui quod omnia poſſis, et impoſſibile tibi eſt nihil. Au “
ditu enim auris audiui te prius, nunc uerò oculus meus uidit te. Audiuiſti
ne de morte Domini prophetiā hanc clariſſimam, & ſplendidiſſimam? Ipſe
enim Deus de ſe dicens, quod fundauerit terram, quod poſuerit mari termi-
nos, quod celebrauerint eum angeli ſui: idem ille dicit ipſi Iob, Num accepto

luto formauiſti animal, & ſermone præditum poſuiſti illud ſuper terrã? num in ueſtigijs abyſſi deambulauiſti? Aperientur'ne tibi præ timore ianuæ mortis, & num ianitores inferni te uiſo ſtupuerunt? Quid quæſo his innuit aliud, q̃, Ego Deus ſum qui feci hæc, ego aperui portas mortis: timore enim mei apertę ſunt, & me uiſo in inferno ſtupuerũt ianitores illius. Verũtamen quidnam opus eſt hanc prophetiam interpretari? Talem enim eſſe uidemus, ut uel planè ſtupidus & rudis eam intelligat. Illud enim, Viſo me ianitores inferni ſtupuerunt, Chriſti reſurrectionem cum authoritate diuina potentiaq; uirtute factam ſignificat, præterea uniuerſam illam inferni mortiſq; deſtructionem. Psalm.16. Quin & Dauid luculenter ſic dicit, Non derelinques animam meam in inferno, neq; dabis ut ſanctus tuus uideat corruptionem. Tertia enim die reſurrexit Dominus, nec corruptionem ſenſit corpus illius ſacroſanctum. Mortuo enim illo, ſanctiſſimum illius corpus Ioſeph ſimul & Nicodemus, ut ſuprà diximus, inuoluerunt ſindone, myrrha & aromatibus. Et de ſepultura illius Magi quoq; in Bethlehem uenientes prophetauerunt ipſo nato, offerentes illi aurum, thus, & myrrham.

Dixerunt Iudęi Pilato, Iube muniri ſepulchrum: & niſi munitum fuiſſet illud, occaſionem habuiſſent reſurrectionem cauillandi, dicentes, quòd non adfuiſſet digna & ſufficiens cuſtodia. Verum cum omnifaria cuſtodia & diligentia his commiſſa fuerit, nullam omnino occaſionem reliquam habent reſurrectioni illius contradicendi. Ita enim ut cupiebant, uolebantq;, ſepulchrum cuſtodiri curauerunt. Lapis enim huic impoſitus eſt ingens, quem etiam ſigillo obſignauerunt: quin & militum turmam ad cuſtodiam huius conſtituerunt. Cæterum ut ingratorum Iudæorum effrena obturentur labia, quid fit? & quale'nam tempore reſurrectionis Chriſti editur miraculũ? Terræmotus fit ingens, & milites ſepulchro cuſtodiendo deputati mortuis redduntur ſimiles. Chriſtus uerò relicta ſindone cum aromatibus quibus inuolutus fuerat, ſurrexit è ſepulchro. Psalm.30. Et de hoc Dauid, Veſpere occinetur luctus, & mane exultatio. Ploratus quidem propter ſepulturam, exultatio autẽ propter reſurrectionem. Vidiſtin' imò audiuiſti magis auguſtam illam, diuinam & potentem uirtutem et potentiam? An non obſtupeſcis, et attonitus ad hæc redderis? Fatendum omnino eſt rem ſic ſe habere, et nõ aliter. Quomodo enim aliàs poſſibile fuerat, myrrha conditum corpus à ſindone poſſe reuelli et euolui, eamq; euolutam inueniri integram puramq; cum tot uiſcoſis aromatibus? Hoc certè unum etiam eſt ex magnis illis et ſtupendis Chriſti miraculis. Sed et lapis deuolutus eſt, ne Iudæi putarent Chriſtum, qui reſurrexerat, adhuc in ſepulchro iacere, uerum ut per terræmotum et lapidem, tum etiam ſudarij et ſindonis indicio cum aromatibus illic, ut diximus, iacentis in cognitionem peruenirent, et recordarentur uerborum Chriſti, Ioan.10. Nemo tollit animam meam à me. Poteſtatem habeo ponendi eam, et poteſtatem habeo rurſus ſumendi eam. Verum neq; ſic intellexerũt miſeri, ſed pecunias dederunt militibus, qui Chriſti reſurrectionem obſcurarent.

Chriſtus porrò cum reſurrexiſſet, ueniens ad apoſtolos dixit, Pax uobis: Illi autem hoc uiſo gauiſi ſunt. Vnus uerò horum Thomas fortè illa hora nõ aderat illis. Cum autem de Chriſti reſurrectione audiuiſſet, dixit: Niſi ipſe uidero in manibus illius ſigna clauorum, & immiſero manum meam in latus eius, non credam. Hiſq; contrectatis Thomas, quod quærebat inuenit, & altùm exclamauit, Dominus meus, & Deus meus. Neq; enim ſimplici quodam & fortuito modo, tanquàm gratificaturi Chriſtum apoſtoli Deum dicebant, & confitebantur, ſed cum magna reuerentia & ſtudio. Chriſtus autem dicit illi, Quia uidiſti me, credidiſti. Beati, qui non uidentes credunt. Poſt reſurrectionē igitur Chriſtus cum apoſtolis cōmoratus eſt dies quadraginta. & cum docuiſſet eos, dedit illis poteſtatem contra dæmones, & uirtutem edendi miracula, quæ Chriſtus faciebat: et ut quæcunq; peccata in terra remitterent, ea in cœlo quoque eſſent remiſſa: & ut quæcunque in terra ligarent, in cœlo etiam eſſent ligata. Non tamen apoſtoli modo, uerum omnes Chriſto credentes, qui iuxta uerbum & euangelij doctrinam uiuūt, eandem poteſtatem & uirtutem à Chriſto acceperunt, quam & apoſtoli, eadēq; cum apoſtolis miracula ſancti fecerunt.

Die autem quadrageſima abijt Chriſtus cum apoſtolis in montem Oliuarum Hieroſolymæ uicinum, & dicit illis: Profecti docete omnes gentes. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uerò credentes hæc conſequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent: & ſi letale quipiam biberint, non nocebit eis: infirmis manus imponent, & ſanabuntur. Vos autem ſedete Hieroſolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et benedixit illis: & factum eſt inter benedicendum, ſeceſſit ab illis, & ſublatus eſt in cœlum. cumque aſcendiſſet, conſedit ad dextram Dei. Quamuis uerò & Muſulmani dicant, Chriſtum in cœlis eſſe, non tamen ueritatem ipſam attingunt. Chriſtum enim in cœlo dicunt eſſe hominem ſanctumq; magnumq;, & ſanctiorem omni homine: talem inquam ipſi Chriſtum in cœlo eſſe fatentur, amplius uerò nihil. Sed quemadmodum in omnibus ad Chriſtum pertinentibus, ita etiàm in hoc errant. Si uerò ueritatem diſcere uoles, Dauidem audi dicentem: Cantabo tibi in gentibus Domine, quoniam alte ſupra cœlos miſericordia tua, & uſque ad nubes ueritas tua. Exaltare Deus ſupra cœlos, & ſuper omnem terram gloria tua. Attende diligenter. De quonam Dauid dicit, quod alte ſuprà cœlos ſit miſericordia eius, & uſque ad nubes ueritas illius? & quod exaltatus ſit Deus ſuprà cœlos, & ſuper omnem terram gloria eius? Deus ubiq; eſt, & non eſt locus ubi Deus non ſit. Hoc igitur haud dubie citra omnem controuerſiam dicit de homine, quem filius & uerbum Dei aſſumpſit: qui antea quidem non erat in cœlo, ſed in terra: nunc uerò ſubuectus eſt, & exaltatus, & conſedit à dextris Dei patris, qui quidem in cœlo eſt, ſuper terram uero gloria eius. Sed planius adhuc, & dilucidius idem Dauid dicit: Tollite portas principes ueſtras, & eleuamini portæ ſempiternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis eſt ille rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Tollite principes portas ueſtras, & eleuamini portæ ſempiternæ, & introibit rex gloriæ. Quis eſt ille rex gloriæ? Dominus uirtutum: hic eſt ille rex gloriæ. Quid tibi de hac prophetia uidetur? Dico ſanè, quod ſi alius propheta nullus de Chriſto locutus eſſet, hæc ſola prophetia multarum & magnarum loco eſſet. Demonſtrauit enim propheta dicens, Tollite principes portas ueſtras, & eleuamini portæ ſempiternæ, & introibit rex gloriæ: quod de illo loquatur, qui antè nunquàm in cœlis fuerat, ſed eo demū temporis articulo quo portæ cœleſtes, id eſt angelicę uirtutes aperiri iubentur. Eo enim tempore aſcendit rex gloriæ, quē uidentes obſtupuerunt & interrogauerunt? Quis eſt ille rex glorię? Quibus hi, qui ſubuexerunt dominū gloriæ, reſponderūt, (quos propheta Ezechiel

Pſal.56

Pſal.24.

ta Ezechiel uidit, ut pòſt declarabitur) Dominus fortis & potens, dominus potens in bello. Quis autem in bello potens apparuit? Homo ille ſupernaturalis, quem aſſumpſit filius & uerbum Dei ex diua uirgine: hic etenim diabolum debellauit, & illius deſtruxit regnum, quo ab Adami temporibus uſq; ad Chriſtum regnauerat: quin & tyrannidem illius, qua genus humanum preſſerat, eſt amolitus. Quid enim noui eſt, ſi Deus diabolum uincat? Nihil omnino. Verum hoc magnum & admiratione dignum eſt apud angelos & homines, atq; humanæ naturæ potentiam excedit, ut homo uincat diabolum. Nam ſecundum humanitatem Chriſtus diabolum deuicit, nō ſecundum diuinitatem. Quod enim bellum erat contra Deum? Propterea et Chriſtus
Ioan.14. dixit, Venit mundi princeps (id eſt diabolus) & in me non habet quicq;. Licet enim omnes homines peccatores ſint, in Chriſto tamē peccati ſignum inueniri non poterat, nec peccati indicium . & quamuis omnes deprehendamur à peccato uicti, et ligati quodammodo, per illud roborabatur & tyrannidem exercebat: homo autem ille ſupernaturalis & ſtupendus, quem filius Dei aſſumpſit, peccato non fuit obnoxius, ſed illud uicit, inferniq; regna deſtruxit. Quapropter propheticus iſte ſermo, qui dicit, Dominus fortis & potens, dominus potens in bello: oſtendit ipſum hominē. Cum uero dicit, Dominus uirtutum hic eſt ille rex gloriæ: oſtendit ipſum Deum. Virtutes enim angelorum cohortes ſunt. Quis autem angelorum dominus eſt? Deus nimirum. Vides quomodo unum eundemq; angeli, & omnes prophetæ antè generationem illius & poſt illam, in morte illius & poſt reſurrectionē, et deū & hominem prædicarint? Ezechiel porrò ſic dicit: Ego eram in medio captiuitatis
Zach.1. iuxta fluuiū Chobar: & aperti ſunt cœli, & uidi uiſionē Dei, & facta
» eſt ſuper me manus Domini. Et uidi nubem magnam, & ſplēdor in circuitu
» ipſius & ignis fulgurās. Et in medio erat quaſi ſimilitudo quatuor animaliū,
» & unicuiq; alæ quatuor, & ſcintillę quaſi æs fulgurans, alæq; illorū celeres. Et
» ſimilitudo ſuper caput animaliū quaſi firmamentū, quaſi uiſio cryſtalli horrendi.
» Et ſuper firmamentum quod erat ſuper caput illorum, tanquam ſimilitudo
» throni in eo: & ſupra throni ſimilitudinem tanquàm ſimilitudo
» hominis inſidens. Et uidi ceu uiſionem ignis intrinſecus in eo. Et licet
præſens hæc prophetia, copioſa, magna & admiranda ſit, quam propter ſcripturæ & interpretationis copiam omiſimus, tamen ut ut hæc ſint, hoc ſolum conſidera, quod quatuor animalia (quæ uates alata dicit alis quatuor, & ſubiungit poſtea, Et reliquæ duæ coniunctæ ad inuicem) magna illa angelorum cohors eſt, quæ per totam ſcripturam ſacram Seraphim dicitur. Super caput autem horum uidit propheta ſimilitudinem throni, & ſuper thronum ſimilitudinem hominis. Atqui hoc ſanè interpretatione indiget. Quis enim ille homo eſt, quem maximi angelorum ſuper caput ſuum geſtant in throno ſedentem? Non alius certe quàm filius Dei, quem omnes prophetæ Deum & hominem prædicauerunt. Et hæc quidem hactenus. Tu uerò cum aliīs obiīcis: Cum Chriſtiani affirment Chriſtum Deum eſſe, quomodo paſſus eſt? Deus enim pati nequit. Item, Si deus eſt, cur non uel nudo uerbo ſaluauit hominem, ſed quaſi impotētia impeditus, homo factus eſt, et mortuus, ut hominem ſaluaret? Et quod Deus non patiatur, teipſum teſtem habeo, ſiquidē illud fateris . Verumtamen homine aliquo moriente, qui uel naturali morte per morbum deficit, uel uiolentia, gladio nimirum, aut alio caſu fortuito incidente, corpus quidem patitur & moritur, anima uero

paſſionis expers & immortalis manet. Quis igitur tam ſtultus eſt, ut diuinitatem paſſibilem eſſe arbitretur? Sed ne ſic quidem diabolus hominem intentatum reliquit. Armenij enim Chriſtum filium Dei eſſe confitentur, & deum. Addunt autem, quod ſicut corpus illius paſſum ſit, ita etiam eiuſdem paſſa ſit diuinitas. Quapropter illos & hæreticos eſſe iudicamus, & ſub anathemate detinentur. Hoc uerò quod quæris, Cur Chriſtus hominem non nudo uerbo ſeruauit? ego explicare non poſſum, ſed noſtram infirmitatem confiteor. Verum & tibi hoc idem conſulo, ut ea quæ fidem meretur, credas: neq; ea inquiras, quæ uiribus maiora ſunt. Quis enim nouit mentem Domini? Si enim homines conſpectis regis alicuius terreni operibus, opera quidẽ amant & amplectuntur, ulterius uerò non inquirunt, neq; laborioſius curioſiusq; ea inueſtigant: quantò magis de rege regum, & domino dominantium? imò æterno cœlorum rege inquirere, & curioſius inueſtigare ſingula abſurdum eſt? Et cum quæſtio ſit una, qua appareat Chriſtum filium Dei eſſe: hæc autem ſine omni controuerſia comprobata ſit, & ſacris ſcripturis demonſtrata, amplectere hæc, & animo reconde, quod cum Deus ſit omnipotens, & cum mundum ſaluet, ſiue per angelum, ſiue per uerbum, uel alio modo quocunq;, quem ſcit et agnouit, potuit hoc facere, et poteſt. Deus uerò non facit quæ illi poſſibilia ſunt, ſed quæcunque uult. quæcunque enim uult, eadem poteſt: non autem quæcunque poteſt, eadem uult. Poſſibile enim illi erat mundos creare infinitos: ſed cum hoc nolit, unum creauit ſolum. Poſſibile item illi erat alias creare angelorum myriades, ſed noluit.

Quapropter ne inquiras longius progrediundo. Cum enim latiſſime hæc rerum abſurditas pateat, multa alia hinc abſurda naſcuntur. Et quomodo id fiat, conſidera. Qui enim hæc inquirere auſus fuerit, ſic interrogare poteſt, Quandoquidem Deus omnia etiam ante generationem ipſorum nouit, & præuidit diabolum caſurum eſſe, cur quæſo illum creauit? Et cum aduerſus Deum elatus ex angelo & luce caligo & diabolus factus ſit, cur Deus non totum perdidit, ſed permiſit potius, ut etiam hominem deceptum longiſſime à Deo abduceret? quinetiam adhuc omnes homines incitat ad peccatum, qui peccantes priuantur gloria Dei & paradiſo? Sed & alia plurima abſurda malaq; emerſura ſunt, ſi unum aliquod abſurdum concedatur. Decet igitur ut per fidem ſuſcipiamus ea quæ à Deo facta ſunt, nec ea inquiſitioni & curioſitati noſtræ permittamus. Propter nimiam tamen curioſitatem tuam, rationem aliquam huius afferemus: quę ſi ueritati fuerit conſentanea, gloria ſit & laus Deo ſanctiſſimo: in hunc quippe ſolum referenda, qui ueritatem omnem cognouit. Moſes ſcribit, quin potius Deus per Moſem loquitur: Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Sed & Chriſtus in Euangelio dicit: Qui diligit me, diligetur à patre meo. Item Eſaias: Hæc dicit Dominus, Num obliuiſcetur mulier liberorum ſuorum? Verumtamen & ſi obliuiſcatur mulier, ego tamen non obliuiſcar, dicit Dominus. Et reuera quidem euenire uidemus, ut Dei amor, quo homines proſequitur, multis modis parentum in liberos amorem exuperet. Debet igitur omnis homo plus quàm matrem, patrem, uxorem, liberos, fratres, imò plus quàm ſuam ipſius animam, Deum diligere. Omnis enim hominis uirtus, omnisque actio huc tendit, huncque finem ſibi habet propoſitum, ut Deum diligat.

Deut.6.

Ioan.14.

Eſa.49.

Et quantocunque illum amore proſecutus fuerit, tanto & infinitis

modis maiore diligetur à Domino. Qua igitur ratione? quo deniqꝫ facto cõmotus homo, eò intellectus peruenire poterit ut Deum diligat? Si nimirum hæc meditetur, & animo ſuo reputet: En propter me peccatorem, tranſgreſſorem diuinæ legis & præcepti, quem deceperat diabolus, longeqꝫ à Deo abductum occiderat, noſtram carnem geſtauit Deus, homo factus eſt, & propter me mortem ſubijt, eiusqꝫ mors uita noſtra facta eſt, eiusqꝫ reſurrectio mihi paradiſum regnumqꝫ quod amiſeram reddidit. Quod ſi hoc modo cõſiderare cœperit homo immenſum Dei in humanum genus amorem & charitatem, huius cõſideratione in amorem Dei deuenit, impletqꝫ Dei pręcepta, & uerba Euangelij: quibus ab ipſo completis etiam ipſe à Deo redamatur, ceu obſeruator mandatorum Domini. tuncqꝫ impletur ſermo Domini per Moſem dictus, Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Impletur & Chriſti uerbum, quod dicit, Qui diliget me, diligetur à patre meo: & qui diligitur à patre, diligitur etiam à filio. Vnus enim Deus eſt, & pater, & filius. Et hac de cauſa Deus homo factus eſt. Præterea olim prophetis locutus eſt Deus, & apparuerunt illis uiſiones: & nunc quidem in nube, ut ipſi Iob: nunc uero in igne & caligine, ut Moſi: aliàs uero in aura tenui, ut Heliæ. quemadmodum & Oſeas
Oſe.12. propheta dicit, Ego uiſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum. Aſſimilatus ſum, inquit, non uiſus ſum, utpote uiſiones adumbraturus. Nunc igitur cum humani generis amator ſit, & miſericors, hominemqꝫ in tantum diligat quantum nulla lingua poteſt eloqui, nec ulla mens intelligere, quemadmodum antè per multifarias uiſiones ſeruis ſuis ſanctis conuerſabatur, ſic tunc per carnem ceu uelo intermediante nobis conuerſatus eſt, et adhuc ſeruis ſuis & amicis eſt conuerſaturus, quemadmodum illud ante reſurrectionem ſuam ex mortuis, & poſt illam demonſtrauit. Quin & adhuc ſperamus, quotquot Chriſtum profitemur, quod cum Dei filius & uerbum Deus fuerit, homo factus ſit, & in mundum ueniens non uenerit ut mundum iudicaret, ſed ut doceret mundum, quod ipſe ſit filius Dei, Deus nempe is qui à prophetis prædictus erat, & ut in illum crederent, omnesqꝫ in illum credentes & baptizati ſaluarentur: qui uerò non crederent, condemnarentur. Rurſus autem certò futurum eſt, ut denuò redeat, non uelut antè, in uili figura, & ſtatu humili, homoqꝫ quod externam ſpecie attinet, ſub qua Deus ſit intelligendus: ſed inſtar Dei manifeſti, & ceu unigenitus Dei patris filius, in gloria ſua cũ omnibus angelis, cunctisqꝫ ordinibus cœleſtium. quemadmodum Dauid dixit ſuperius, quod ueniat ad iudicandum terram, & ad iudicandum orbem. Quin & ipſum Chriſtum in Euangelijs dixiſſe
Math.25. ſcriptum eſt, Quod uenturus ſit filius hominis in nubibus cœli in gloria ſua, & omnes ſancti angeli cum eo. Tunc ſedebit ſuper thronum gloriæ ſuæ, & congregabuntur coram eo omnes gentes, & ſeparabit eos ueluti paſtor ſegregat oues ab hœdis: & ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, iuſtos nimirũ: hœdos uero, id eſt peccatores, à ſiniſtris. Et dabit peccatoribus quidem pœnam
Dan.7. æternam, iuſtis uero uitam ſempiternam, paradiſum et bona omnia. Verũtamen et Daniel ſic dicit:
,, Videbam donec throni ponerentur, et antiquus dierum conſedit.
,, Thronus eius quaſi flamma ignis, et rotæ eius ignis ardens:
,, fluuius ignis trahebat præcedens illum. Mille millia miniſtrabant illi, et decies
,, centena millia ſtabant ante illum. Iudicium conſedit, et libri aperti ſunt.
Videbam in uiſione, et ecce cum nubibus cœli ueniebat quaſi filius hominis,

nis, & uſque ad antiquum dierum peruenit, & ante faciem illius allati ſunt illi. Et ipſi data eſt poteſtas & gloria, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ illi ſeruient, & poteſtas illius poteſtas ſempiterna, quæ non tranſibit, & regnum illius non corrumpetur. Horruit ſpiritus meus. Ego Daniel in uiſione mea. Viſiones capitis mei perturbauerunt me. Sed ecce diligẽter obſerua, quæ hic à propheta dicta ſunt: Videbã, inquit, donec throni ſunt appoſiti, & antiquus dierũ cõſedit. Quis eſt antiquus dierũ? Deus. Qui nã miniſtrauerunt, uel ſeruiuerunt illi, & qui nam ſunt aſtantes illi mille millia, & decies centena millia? Omnes angeli. Quale eſt hoc iudiciũ? Aliud nullũ præterqꝫ quod Dauid prędixit de Chriſto, quod ueniat ad iudicandũ terrã, ad iudicãdũ orbẽ: & ipſe Chriſtus de ſe dicit, quod in illo iudicio iudicanda ſit omnis terra. Vnũ enim idemqꝫ eſt patris & filij iudiciũ. Quis uero eſt fluuius ille igneus, quem ante antiquũ dierũ egredientem uidit propheta? Hic nimirum, qui diabolum & omnes peccatores excepturus eſt. Qui nam libri ſunt quos apertos eſſe legimus? Ipſa nimirum hominum facinora, quæ omnia in die illo retegentur. Quis uerò eſt filius hominis, quẽ uidit in uiſione ſua Daniel uenientem in nubibus cœli, & pertingentem uſqꝫ ad antiquum dierum? cui etiam datus eſt principatus, honor & regnum, & omnes populi tribus & linguæ adorant illum, & ſeruiunt illi: & cuius poteſtas, poteſtas eſt ſempiterna, quæ non tranſibit, & cuius regnum non corrumpetur? Sufficiens certe hæc prophetia eſt, ut etiam planè ſtupidum ad ſenſum meliorem perducere poſſet, ut intelligeret Chriſtum filium & uerbum Dei eſſe, qui ſubuehens in altum hominem, quẽ aſſumpſit, ſubduxit illum in nubes cœli ad Deum & patrem ſuum: & huic datus eſt honor, poteſtas & regnum: & hunc adorant omnes angeli Dei: hunc etiam adorant omnes tribus & linguæ, quemadmodum in ſuperioribus prophetæ prophetauerunt. Et ille quidem eſt, qui conſedit ad dexteram Dei, iuxta Dauidis uaticinium, & huius regnum eſt ſempiternum, quod non tranſibit: & huius eſt poteſtas, quæ non corrumpetur. In alium uero hominem hæc minime competunt. Nõ enim homo ullus ante ſolem natus eſt: uerum ſolus filius & uerbum Dei, ſecundum quod Deus eſt, non ſecundum humanam illius naturam. Nullus enim alius hominum poteſtatem ſempiternã et regnum inconcuſſum habere poteſt, præter ſolum hominem, quem aſſumpſit filius et uerbum Dei, qui ab illo etiam ſeparari nequit. Hæc omnia uidens Daniel, et admiratus hæc, ut par erat. cum autem non poſſet magnum illud et inæſtimabile miraculum et myſterium percipere, dixit: Horruit ſpiritus meus. Ego Daniel in uiſione mea. Viſiones capitis mei cõturbauerunt me. Hunc uero, quo uiſo Daniel ille magnus ſpiritu ſuo horruit, & uiſiones capitis ſui cõturbauerunt eum, Muſulmani Deum eſſe pernegant. Et quis tam ſtupidus, ut non uel maxime illos condemnauerit?

QVOD POST DOMINI ASSVMPTIONEM DVODECIM DISCIPVLI ILLIVS totum orbem docuerint, miraculis ſimul fidem ſuam confirmantes. Tum de Deipara uirgine, de quæſtione Chriſti, cruce & imaginibus.

APOLOGIA TERTIA.

Qvod itaq; Chriſtus filius Dei, & Deus & homo à ſanctis
ſimul & prophetis adeoq; ab ipſo Deo patre prædicatus
ſit, ſufficienter in pręcedẽtibus demonſtrauimus. Nunc
uero agedum reliquis etiam diſcuſſis, inſpiciamus ea quę
hæc inſecuta ſunt, negotia. Chriſtus enim cum prædixiſſet
ſe aſcenſurum ad patrem ſuum, in ipſa aſſumptionis
hora dicit ſanctis ſuis diſcipulis, & apoſtolis: Profecti in
„ mundum uniuerſum annunciate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit
„ & baptizatus fuerit, ſaluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur.
„ Vos uerò deſidete Hieroſolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et cum adorauiſſent,
abierunt. Poſt dies uero aliquot, cum apoſtoli unanimiter in
eadem domo conſiderent, factus eſt ſonus ceu flatus alicuius uehementis: &
repleti ſunt omnes diuina gratia. Non quod Chriſto adhuc in terris agenti
impoſſibile fuerit gratiam illis dare: ſed ut omnes intelligerent, unum Deum
eſſe & patrem & filium, & unam eandemq; patris & filij naturam & potentiam.
Dedit enim Chriſtus apoſtolis cum in terris ageret, uirtutem & poteſtatem
calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpios, & aduerſus omnem poteſtatem
Luc.10. inimici, id eſt diaboli: miſit uerò nunc etiã Deus pater illis gratiã ſuam. Et impleti
diuina gratia, ut dictum eſt, apoſtoli, ſinguli illorum ea cognouerunt,
quæ naturam excedunt, omnes ſcilicet omnium gentiũ quæ ſub cœlo ſunt
linguas, quàm exactiſſimè. Cauſam uerò huius inſpice. Vt nimirum aggrederentur
totius mundi doctrinam & functionem, data eſt ipſis omnium
linguarum cognitio: ne interprete indigerent, ſed ut ipſi & interpretes
eſſent, & doctores. Et docere cœperunt initio facto à Hieruſalem.
Sic enim ſcriptum erat ab Eſaia: E' Sion egredietur lex, et uerbum Domini
de Ieruſalem. Iudæi uerò adhuc corde occæcato præditi, non intellexerunt. et
impletum eſt in ipſis, quod in lege ſcribitur: Linguis nouis, & alijs labijs
Eſa.2. loquar populo iſti, & neq; ſic audient me, dicit Dominus. Et apoſtoli quidem
populum docentes, iuſſerunt in Chriſtum credere, illumq; confiteri, quod ſit
filius Dei uiuentis. Et facta ſunt per illos miracula, & prodigia multa, non tamen
ea qua Chriſtus faciebat, authoritate & poteſtate, ſed tanquam à ſeruis
& miniſtris. in nomine enim Chriſti miracula edebant, ſic dicendo: In nomine
Ieſu Chriſti uiſum recipe: & uiſum recepit cæcus: In nomine Ieſu Chriſti
filij Dei reſurgat mortuus, & ſurrexit. Et hoc idem dixerunt cum ſanaretur
paralyticus. Quin in nomine Chriſti ſanabant omnem morbum: & quotidie
multæ hominum turbæ in Chriſtum crediderunt. Tandem diuiſi duodecim
apoſtoli peragrauerunt totum orbem. Impij uerò eoſdem multis malis
& damnis afflixerunt, alioſq; in Chriſtum credentes, ut quotidie diuerſis
in locis magnam occiderent Chriſtianorũ multitudinem. Vniuerſus enim
mundus idololatriæ deditus erat. Sed uno Chriſtiano occiſo, decẽ corã tyrannis

nis emerſerunt: & ſi decẽ occiderentur, exurgebant centũ: ſi mille, apparebãt
decẽ millia: ſi decẽ millia, uiginti millia ſuccedebant in martyriũ. Ne uerò uer-
ba mea à multis ceu ficta eſſe iudicentur, minus dico quàm ueritas rei poſtu-
let. Sæpius enim uno die crediderunt hominum quinquaginta millia, & am-
plius. Et quemadmodum à creaturis ad ueram cognitionem peruenit Abra-
ham iuſtus, & ſeruiuit coluitq́ꝫ ſolum Deum uerum: ſic etiam per Chriſti &
apoſtolorum miracula gentes ſimiliter in ueritatis cognitionem peruenerũt,
eandemq́ꝫ coluerunt, & perfecte confeſſi ſunt Chriſtum uerum eſſe mundi
ſaluatorem, filiumq́ꝫ Dei uiuentis, & uerum Deum. Vnde igitur hoc factum
eſt? qua uirtute & potẽtia? quibus opibus & magnificentia? per quos nam
philoſophos & oratores? Per nullum prorſus: ſed ſola Dei uirtute, quam in-
duerant duodecim apoſtoli, rudes antea, agreſtes & infirmi. Sic enim dixerat Matt.10.
illis Chriſtus: Ecce mitto uos tanquam oues in medio luporum: ne ſoliciti ſi- “
tis, quid dicatis, aut quid loquamini coram ipſis. Ego enim dabo uobis os & “
ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, nec contradicere omnes qui ſeſe op- “
ponunt uobis. Et ſic eueniſſe legimus. Omnes enim philoſophi, omnes rhe-
tores, omnes magi, coram apoſtolis ceu piſces muti apparuerunt. Tunc im-
pletum eſt illud Dauidis uaticinium: Et loquebar in teſtimonijs tuis coram Pſalm.118.
regibus, & non confundebar. Quin & illud Eſaiæ: Quàm ſpecioſi ſunt pe-
des euangelizantium pacem, qui annunciant bona. Diuiſi itaq́ꝫ ſunt apoſto- Eſa.52.
li, & diſperſi in uniuerſam terram: ſinguliq́ꝫ in illis locis, ad quos peruenerãt,
docuerunt euangelium. Et impleta eſt Dauidis prophetia dicens: In omnem Pſalm.19.
terram exiuit ſonus eorum, & in terminos orbis uerba ipſorum. Conſidera
igitur, uide & attende diligenter horum omnium quæ hic ſcripta ſunt, ne
unicam quidem dictionem aliunde quàm è Moſe, Dauide, prophetis & E-
uangelio tranſcriptam eſſe, quæ omnia pro ſanctis, iuſtis & bonis ipſi quoq́ꝫ
Muſulmani uenerari ſolent. Ipſe enim Mahomet, quem omnes Muſulma-
ni præceptorem ſuum agnoſcunt, non potuit in uniuerſum ueritatem occu-
lere, uerùm libros hos ſanctos eſſe teſtatur. Quod ſi igitur libros dicunt ſan-
ctos & bonos, ea uerò quæ in his continentur, Muſulmani contemnunt,
neceſſe omnino fuerit ut cuncti homines illos condemnent, quin potius (ſi
uerum dicere oportet) ut illorum ceu mente captorum miſereantur, quod
uos nimirum tot tantiſq́ꝫ donati occaſionibus, quibus ueritatem & inuenire
& cognoſcere licet, quod Chriſtus filius & uerbum Dei ſit, relicta tamen
ueritatis uia, à ſcopo uero aberraueritis. Sed redeundum eò unde digreſſi
ſumus.

Qui itaque apoſtolos perſequebantur, & ſua premebant tyrannide, hi ipſi tandem in Chriſtum credebant, & confitebantur hunc eſſe filium Dei uiuentis, imò apoſtolorum loco illi ipſi pręcones nominis Chriſti reddebantur. Et omnes quidem apoſtolos morte, qua Chriſtum cõfeſſi ſunt, ſublatos eſſe, uerum eſt: non tamen in hos tantum ſæuierunt impij, quantum in illos qui ab idololatria ad Chriſtum conuerſi fuerant. Atroces enim de illis pœnas ſumebant. Membratim diſſecabant eos: & quaſi uno momento ſalui & integri apparuerunt. In caminos deiecerunt: ſed tanquam aquas ingreſſi ſeruabantur. Plumbum liquefactum coacti bibebant: ſed non lædebantur. In maris profundum demergebant: & in littus euaſerunt. Et quis nam (ut dici ſolet) martyrum tormenta & tentationes poſſet exponere? Tandem autem mortui ſunt, & tormenta uoluptatum loco, & mortem pro

uita æſtimauerunt, oſtenditq́; per martyres Chriſtus ſuam ipſius diuinitatem
& potentiam, quin fidem quoq́; & deſiderium, quo erga illum tenebantur.
Eo enim quod ſalui & illæſi ſeruarentur martyres Chriſti, apparebat potentia
& diuinitas: per mortem uero quam ſuſtinebāt, illorum in Chriſtum
fides elucebat & charitas, quemadmodum poſtea planius demonſtrabitur.
Inſignis enim certantium fortitudo, & horum fides inſtar facis fulgebat. Qui
enim illos ſeruabat illæſos ex talibus tantisq́; tormentis, poterat omnino, ne
morerentur, efficere. Sed quemadmodum in proprio corpore Chriſtus fecit,
ut ad ſolam qua Hebræos compellauit interrogationem, Quem quæritis? omnes
conciderent: cumq́; ad eoſdem diceret, Sinite hos abire, diſcipulis dimiſſis,
ſe Chriſtum ſcilicet apprehenderent: ſicut inquam, in hoc potentia ſimul
& uoluntas illius apparuit, ita etiam euenit in martyribus. ſeruabantur
enim illæſi, diuina uirtute & poteſitia, in magnis pœnis & tormentis: nihilominus
tamen mortui ſunt, ut illorum in Chriſtum fides appareret, & uiuerent
in æternum uitam uere beatam & immortalem. His igitur uiſis, qui idolis
ſeruiebāt, & intelligentes ſimul opera eſſe plus quàm naturalia, quæ Deus
nimirum operaretur, conuerſi ſunt omnes reges, omnes præſides, omnes tyranni,
uniuerſa deniq́; multitudo terram mareq́; inhabitans, Chriſtum coluerunt,
confeſſi ſunt & crediderunt hunc filium Dei, & Deum uerum eſſe:
Pſal. 72. & impletum eſt Dauidis aliorumq́; prophetarum oraculum, dicens: Adorabunt
„ eum omnes reges terræ, omnes gentes ſeruient illi, omnes gentes illum
„ beatum dicent. Etiamſi uerò quidam inueniantur, qui Chriſtum nō credant
filium Dei eſſe, non tamen propter hos prophetas mendacij arguere licebit:
ſed quemadmodum ſol quidem totum orbem illuminare dicitur (quod &
reuera fit) cæci tamen ſolē nec uident, nec ab hoc illuminantur: ita etiam in
Chriſto ſolet euenire. Omnes reges terræ & uniuerſus orbis adorauerunt
illum, & Deum eſſe confeſſi ſunt: qui uero illum non adorauerunt, uel qui
prius quidem hoc adorato poſtea pœnitentia ducti, dogmata eius impia eſſe
æſtimauerunt, tunc ſanè ueritatis cognitione non multum iuuantur. Quam
ob rem? Omnis enim homo dum uiuit, opera facit quæcunq; uult, & animo
concipit tam ad ſalutem ſuam tendentia, quàm ad damnationem et pœnam.
Pœnitentiæ uero poſt mortem locus non eſt reliquus. Si igitur Chriſti fideles
in boni cognitionem peruenerint, & crediderint in ipſum, en inuenerunt
ueritatis uiam, & ſalutem ſuam acquiſiuerunt: ſi uero in impietate ſua perſeuerauerint,
Pſal. 47 quid de illis poſtea fiat? qui intelligit, intelligat. Porrò Dauid rurſum
ſic dicit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis.
„ Quoniā Dominus altiſſimus, terribilis, rex magnus ſuper uniuerſam
„ terram. Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam
„ rex uniuerſæ terræ, Deus. Pſallite prudenter. Regnauit Deus ſuper gentes.
„ Deus ſedet ſuper thronum ſanctum ſuum, principes populorum congregati
„ ſunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terræ uehementer eleuati
„ ſunt. Nunc uero diligenter quæ dicuntur perpendito. Omnes gentes, inquit,
plaudite manibus, iubilate in uoce exultationis Deo. Non Iudæos ſolos
aduocat, nec Iſmaëlitas, nec alios alicuius partis terræ incolas, ſed omnem
quæ ſoli ſubiacet terram conuocat ad hanc ſpiritualem exultationem. Cum
enim dicit, Omnes gentes, nullum hominem ex omnibus iſtis excluſit. Cauſa:
Quia Dominus altiſſimus, terribilis, rex magnus ſuper uniuerſam terram.
Sed dicat aliquis, Quando nam, ô bone Dauid, Deus non erat altiſſimus?

mus? quando non erat terribilis & magnus? Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. En uides hic aliud explicatu difficilius, qui rem inexplicabilem interrogauiſti, quando nempe Deus non fuerit altiſſimus, magnus & terribilis? Reſpondet enim, Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. Et rurſum Dauid inquit: Quoniam rex uniuerſæ terræ Deus. Pſallite prudenter. Regnauit Deus ſuper gentes. Deus ſedet ſuper thronum ſancti ſui. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terræ uehementer exaltati ſunt. Sed nunc agedum inſpiciamus, quid'nam ſibi uelit propheticum oraculum.

Pſalmus quidem carmen eſt concinnum, Deo conſecratum. Et quemadmodum aliquis à trophæo aut uictoria reuerſus, præ ingenti gaudio nihil aliud dicit, quàm Vicimus hoſtes: rurſum uero interrogatus, Quomodo & qua ratione illi uictoria obuenerit, eadem illa reſpondet, Vicimus hoſtes, uicimus inquam. Eodem modo propheta prudentibus oculis gentium conuerſionem perſpiciens, exclamauit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis. id eſt, & qui antea fideles fuiſtis, & qui poſtea demum credidiſtis, omnes ſimul plaudite manibus: neque ſimpliciter ſine ratione & ordine manibus ueſtris plaudatis, ſed cum uoce exultationis, & lætitiæ. Quapropter propheta quoque uoluptate ceu abreptus, dixit: Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. Quoniam Dominus altiſſimus, terribilis, rex magnus ſuper uniuerſam terram. Et quaſi ipſe exponens ſua uerba, addit, Regnauit Deus ſupra gentes: id eſt, gentes prius diaboli tyrannide preſſæ, relictis nunc pãtrijs ſuis dijs, idolis ſcilicet inanimatis & mutis, declinauerunt, coluerunt & crediderunt ſoli uero & uiuenti Deo, illiusq; regno ſubiectæ ſunt, antea enim regno Dei indigni iudicabantur. Deus ſedet ſuper thronum ſanctum ſuum. Omnis thronus gloriam ſignificat, & requiem. Et quoniam Deus antea non celebrabatur à gentibus, ſed à ſolis angelis & ſanctis, gentes gloria Dei deſtituebantur: nunc uerò accedentes fruuntur omnes gloria Dei, & requieuit Deus in gentibus. Quoniam uero etiam hominum thronus gloriam habet, & honorem, quin & requiem, innocentiam autem à peccatis habere non poteſt, adiunxit, Super thronum ſanctum ſuum. Humana enim omnia unà cum labili, & ad peccandum prompta natura etiam illud extraneum, incertum uel ſeparabile habent, ut in prima Apologia diximus. Dei uerò thronus altus, & ſublimis ſanctusq; eſt, & magnificentiam gloriamq; ſuam habet naturalem & inſeparabilem. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. Qui'nam ſunt congregati illi principes? Reges terræ, & præſides tam parui quàm magni. Et quis'nam eſt Deus Abraham? Num alius eſt præter Deum illum uniuerſorum, qui creauit cœlum, & terram? & propterea Deum Abrahæ dixit? Abſit blaſphemia. Minime. Sed partim quidem Dominum & iudicem uniuerſæ terræ, qui miſeretur & iraſcitur, uocauit Deum Abrahæ. qui illi in deuaſtatione Sodomarum apparuit, coram quo ſe terram & cinerem eſſe iudicauit, qui ſcilicet erat filius & uerbum Dei, quemadmodum in præcedentibus demonſtratum eſt, & adhuc patebit: partim uero, ut quemadmodum Abraham Deo credidit, & reputata eſt illi fides ad iuſticiam: ſic etiam omnibus gentibus, ſi deſerto cultu patrio, imò (ut uera dicam) uano & falſo, conuerſæ fuerint ad Deum uerum, & Chriſtum confeſſæ fuerint filium Dei eſſe, Deumq; uerum, etiam illis fides ad iuſticiam reputabitur, ut & Abrahæ. & remiſſæ ſunt illis omnes iniquitates, impietas & peccata ipſorum.

Præterea dicente tunc Deo ad Abraham, Patrem multarum gentium conſtitui te, & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes: præuidens id quidem Dauid, quòd Dei ſermo ad Abraham factus, nondum impletus eſſet (nam omnes gentes ad fidem conuerſæ, filij Abrahæ facti ſunt) & quòd gentes per fidem in Chriſtum, qui eſt ſemen Abrahæ ſecundum carnem, qui & ipſius Dauidis regis eſt filius, ſaluandæ eſſent, dixit, Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham: in memoriam reuocans omnibus hominibus olim factam ipſius Abrahæ coram Deo adorationem, & Dei ad illum promiſſionem: & impletus uoluptate inenarrabili propheta, dixit: Pſallite Deo noſtro, pſallite. Pſallite regi noſtro, pſallite. Omnes gentes plaudite manibus. Deinde uerò docens dixit, Pſallite prudenter. Quid'nam hoc eſt, Pſallite prudenter? id eſt, cordate, ſapienter, cum uera ſcientia cognoſcite quæ dicuntur, cognoſcite inquam ea quæ fiunt, nec complodite manus ueſtras illicito & turbato modo, ut in commeſſationibus manibus plaudere ſolent inſanientes: ſed cum didiceritis antè unde'nam hæc uictoria, unde libertas, unde hæc ſalus, exhibete magnificentiam, exhibete gratiarum actionem Deo authori uictoriæ. Plaudite manibus, edite uocem laudis & exultationis ipſi Deo Abraham: id eſt, illi qui enatus eſt ex ſemine Abrahæ ſecundum carnem, quem annunciauerunt omnes prophetæ, quem demonſtrauerunt, quem confeſſi ſunt Deum & hominem, qui ſedit ſuper thronum ſuum ſanctum, hominem ſcilicet, quem ex diua aſſumpſit Virgine modo ſupernaturali. Pſallite prudenter, in profundum animi nimirum ueſtri recondite, reſpicite repoſitam in propheticis oraculis cœleſtem margaritam, quæ à multis tanquàm in oſtreis honorata eſt. Pſallite prudenter: theſaurus enim inexhauſtus intra manus ueſtras eſt, quem euolutis patrum uaticinijs inuenietis, qui eſt Chriſtus filius & uerbum Dei, creator omnis creaturæ. Pſal. 32. Verbo enim Domini cœli confirmati ſunt, & ſpiritu oris ſui omnis uirtus illorum. Vides'ne quomodo nunc quidem Deum appellat Dauid, nunc uerò Deum & hominem: nunc etiam uerbum Dei, nunc etiam creatorem omnis creaturæ? Cum enim cœli creatorem dixit, omnis creaturæ creatorem eſſe declarauit. Qui enim cœlos fecit, idem eſt qui creauit angelos & homines.

Et Moſes quidem inquit, In principio creauit Deus cœlum & terram: Dauid autem, Verbo (inquit) Domini cœli firmati ſunt. Certè quem Mahometh uerbum Dei uocat, & Muſulmani omnes, quem omnes Chriſtiani ceu uerbum Dei & Deum adorant, de hoc eodem Dauid dicit, quod cœlos firmauerit: id eſt, creauerit. de hoc eodem Moſes dicit, quod in principio condiderit cœlum & terram. Et quis tam ſtultus eſt ut dubitet, nec eum adoret, quem Dauid Deum eſſe prædicat? quem Moſes Deum eſſe fatetur? Tu uerò cum de cœlis audis, non eſt quod plures cœlos eſſe exiſtimes, ſed unum, & non plures. Interpres enim Hebraicam

braicam phraſim ſecutus, iuxta illius leges & conſuetudinem pluraliter tranſtulit. Videamus uerò de quibus'nam Dauid hæc dicat: Cuius fortes terræ ualde eleuati ſunt. Qui'nam? Diſcipuli illius pauci, qui modò erant humiles, indocti & rudes, nunc uero doctores totius orbis: qui perſecutionem ſuſtinuerunt ab omnibus, qui iniurijs affecti, qui colaphis cæſi, qui non habebant quò caput reclinarent, nunc ſublimes & magni uidentur, & fortes Dei, & ad honoris faſtigium eleuati. Omnes enim principes, omnes ſatrapæ, omnes reges terræ poſt Deum apoſtolos habent aduocatos, ipſosq; doctores & duces ſalutis ſuæ confitentur. Apoſtoli enim docuerunt euangelium omnem creaturam, miraculis ſimul illud comprobantes, ut diximus: & qui prius perſecutores erant nominis Chriſti, nunc pro illo uitam deponunt: & qui prius in illum calumnias & tyrannidem exercebant, nunc per Chriſtum & apoſtolos facti ſunt paſtores, doctores, & orbis luminaria ipſo ſole ſplendidiora: & qui modo idolorum erant cultores, nunc Chriſti ſunt martyres, & accepta à Deo gratia (ut dictum eſt) miracula edere conſpiciuntur. Martyres enim non uiui modò miracula & prodigia edebant, quibus uiſis idololatræ obſtupuerunt, ſed etiam poſt mortem magna & ſtupenda miracula ediderunt. Viui enim adhuc in tyrannorum conſpectu interrogabant idola, dicentes: In nomine Chriſti dicite ueritatem. Et reſponderunt idola, Chriſtus eſt Deus uerus. Infideles autem his auditis magna uoce exclamabant, Magnus eſt Deus Chriſtianorum, magna etiam fides ipſorum, & in Chriſtum crediderunt. Et quidem quod omnes martyres Chriſti miracula ediderint, quæ propter nimiam copiam nunc omittuntur, conſtat. uerumtamen è multis non pauca ab illius ſeculi ſcriptoribus collecta ſunt, è quibus & hoc unum fuerit. Chriſti martyr Georgius, qui à nobis Chriſtianis colitur (quem etiam ipſi Muſulmani in honore habent, & ab illis Cheter Eliaz dicitur) tormentis & quæſtionibus excruciatus eſt ab impijs & idololatris, ut Chriſtum abnegaret, & illorum Deos coleret adoraretq;. Hic uerò maluit infinitas mortes & infinita tormenta pro nomine Chriſti ſuſtinere, quàm fidem ſuam in Chriſtum reijcere. Multis igitur tormentis & ſupplicijs excruciatus martyr, dicit tyranno: Euntes uideamus deos ueſtros. Hic uerò hoc audito, ualde gauiſus eſt, exiſtimans hunc dijs ſuis eſſe ſacrificaturum. Omnibus uerò ſimul profectis, & tyranno quoq; cum turba ſua hunc comitante, martyr Georgius ad aram acceſſit, & dicit uoce magna, In nomine Chriſti, ô idola muta, ueritatem dicite. Quis'nam Deus uerus eſt? Et repente idola loquendi facultate donata, dixerũt, Chriſtus filius Dei, & huius pater Deus. Et rurſum adiecit martyr: In nomine Chriſti terræ illiſa cõteramini. Et ipſo effectu uerbum hoc comitante, omnia idola in terram conciderunt, & confracta ſunt. Hominum uero turbæ hoc miraculo uiſo, magna & clara uoce exclamauerunt, Magna eſt fides Chriſtianorum, & magnus eſt Deus Georgij.

Audiant, qui in Chriſtum non credunt, & confundantur, quod pater mendacij diabolus uerum occulere non potuit, ſed à ſancto increpatus, & à ueritate ceu flagellatus, Chriſtum Deum eſſe uerum confeſſus eſt. Qui uerò non credunt, tanquàm in denſiſſimis tenebris errantes obambulant. Porrò Chriſto adhuc in terris agente, attulerunt illi parentes quidam filium qui dæmonio agitabatur, & orabant eum ut illum ſanaret. Dæmon uerò, qui hominem occupauerat, uiſo Chriſto exclamauit, dicens: Quid mihi tecum rei eſt fili Dei? Veniſti ânte tempus ad affligendum nos? Non enim unus tantum in homine erat diabolus, ſed multi. Cum autem Ieſus hunc increparet, ex homine digreſſi ſunt, & ſanitati reſtitutus eſt. Quem igitur Deus ipſe teſtatus eſt, quem prædicauerunt prophetæ, in quem uniuerſus orbis credidit, quem & ipſi dæmones licet inuiti Deum eſſe confeſſi ſunt, cuius nomen horrent & tremunt, hunc inquam, qui non confitentur, nonne ſtulti ſunt & ſeducti? Omnino certe. Tunc itaque implebitur in illis propheticum illud Dauidis oraculum: Pſal. 48 Homo in honore exiſtens, non intellexit, comparatus eſt iumentis brutis, & ſimilis his factus eſt. Et ſanè fœlices eſſent, ſi pro brutis haberentur animalibus. Hæc enim cum non peccent, nec pœnam etiam datura ſunt. Væ autem in Chriſtum non credentibus: utinam non nati eſſent homines iſti.

Poſt mortem uerò martyrum concurrerunt ad ſepulchra, & monumenta horum homines, & ſanati ſunt à morbis ſuis. Cæterum uſque ad hodiernum diem infinita eduntur miracula circa ſepulchra martyrum, & aliorum ſanctorum, qui iuxta Euangelij præcepta uitam ſuam inſtituerunt. Quin & nunc modum non habent Dei homines, qui ſalutis ſtudioſi ſunt, & quidam agunt in montibus, illi uerò in ſpeluncis, alij cum hominibus conuerſantur, & uirtutem habent potentiamq; edendi miracula, & edunt. Quid uerò tibi uidetur? Num propter falſum, fictum, & fucati Dei nomen cooperatus eſt duodecim apoſtolis Deus, indoctis illis, & rudibus, per infinita miracula, & conuertit uniuerſum orbem ad fidem Chriſti, & Dei cognitionem, frenumq; iniecit rhetoribus, & philoſophis? Et quis tam miſer qui hoc dixerit? Nobiliſſimæ enim omnium creaturarum ſunt, angelus & homo. Cæterum & angelus, cum animo ſuo diuinitatem affectaret, à propria gloria excidit, & ex angelo diabolus factus eſt, & ex luce in tenebras mutatus. Similiter & homo, cum ſanctus eſſet, & paradiſum incoleret, poſtquàm diuinitatem affectare cœpit, en ſtatim è ſancto peccator comparuit, & paradiſo expulſus, ad terræ culturam condemnatus eſt. Et, quod calamitoſiſſimum eſt, qui immortalis erat creatus, morti ſubiectus eſt, & audiuit: In ſudore uultus tui comedes panem tuum: & quia terra es, in terram reuertêris. Sed quid de angelo & Adamo dicimus, quod propter diuinitatis affectationem hęc modò dicta paſſi ſint, cum uel hi qui Moſi ſe opponere audebant, & incenſum Deo offerre religionis gratia, quod non illis, ſed ſolis licebat ſacerdotibus, terræ hiatu aperto abſorpti ſint: Dathan nimirum, Abiron, & Core? Emicuit etiam ignis è terra, & combuſſit Ophnem & Phinees. Sacrificauit Ozias Iudæorum rex, & repentina lepra mulctatus eſt. Vides igitur, ut cum omne peccatum Deus ad tempus ferre ſoleat, & peccatoris pœnitentiam expectare, hanc ſolam audaciam non fert, ſed eo ipſo momento Dei indignatio & ira in huiuſmodi audentem oboritur.

Quandoquidem igitur, ut demoſtratum eſt, Deus apoſtolis cooperatus eſt, & martyribus, in fidei Chriſtianæ cõprobationẽ, qui in Chriſtum nõ credit, non credit Deo. Sic enim ipſe Chriſtus in Euãgelijs dixit: Qui nõ credit filio, nec patri credit: & qui nõ habet filiũ, nec patrẽ habet. Quod ſi igit̃ Chri ſtus non erat Deus, nec Dei filius, ſed temeritate quadam hæc dicere auſus fuit, an non eadem pati debebat, quæ diabolus & Adam paſſi ſunt? Sed cum Deus eſſet uerus, aperte omnes docuit, ut puram ueritatem agnoſcerent, quin potius illius diuinitatem. Quãdoquidem igitur planè & confidenter ſe Deũ eſſe dixit, & filium Dei altiſſimi: nec in abſcõdito & angulo obſcuro, ſed in medio omniũ hoc dixit: cum deniq; & ipſe Mahomet omneſq; Muſulmani confiteantur Chriſtum uerbum Dei eſſe, & ſpiritum Dei, & animã Dei, omnes etiam Muſulmani hac religione tenentur, ut ſine omni dubitatione & curioſa inquiſitione credãt, ſicuti de ſeipſo Chriſtus teſtatus eſt. Porrò miraculo, quod annuatim Hieroſolymis iuxta Chriſti ſepulchrum tempore reſurrectionis illius contingit, ut ipſe nouiſti, numquid contradicere potes? Non ignoras enim, quod Dei ſic permittente iudicio, loco illi ſancto Muſulmani dominantur, & circa tempus reſurrectionis Chriſti multam magnamq; curam adhibent, & diligentiam, ne ullum aliquod lumen ardens conſpiciatur. Fit igitur hoc ſine omni controuerſia diligentiſſimè. Eo autem temporis articulo, quo Chriſtiani, qui illic agunt, hymnum de Chriſti reſurrectione compoſitum decantant, lumen cœlo delabitur, uidente hoc Muſulmanorum principe qui interea temporis ibi commoratur, incendens tres illas, quæ Chriſti ſepulchro aſtant, lampades. Quid igitur tibi uidetur? Num falſo dixit Chriſtus ſe Deum eſſe, & Dei filium? Falſóne hoc Chriſtiani credunt? Quomodo igitur eadem horà, qua illi Chriſtum, ut diximus, Deum & Dei filium decantant, & creatorem omnis creaturæ, in copioſiorem nimirum miraculi aſſertionem expoſitionemq;, teſtante ſimul Deo hoc uerum eſſe, lumen cœlitus delapſum, lampades (ut dictum eſt) circa Chriſti ſepulchrum aſtantes, incendit? Quemadmodum enim in Iordane cum Chriſtus baptizaretur, uox cœlitus deſcendit, dicens, Hic eſt filius meus dilectus, Chriſtum denotans: ſic tempore ſuprà memorato lumen cœlitus delabitur, aſſerens & teſtificans omnibus tam fidelibus quàm infidelibus, quod ipſe ſit Chriſtus, filius & uerbum Dei, uerus Deus & homo. Quis igitur tam miſer, ut illum non adoret, & Deum eſſe confiteatur, & filium uerbumq; Dei? Si autem fortaſſe multum indagando his (ut nimirum fieri ſolet) contradixerint, Chriſtum hæc falſo locutum eſſe, quid nam alia accuſatione opus eſt? Ipſi enim ſeipſos incuſant, ſi eum, quem uerbum Dei, ſpiritum & animam Dei eſſe confitentur, mentiri dixerint. Quomodo autem poſſibile eſt, ut uerbum Dei mentiatur? Agnoſcentes igitur infirmitatem ſuam, huc confugiunt, dicentes, quod Chriſtiani Chriſtum nimirum honoraturi dicant, hunc de ſeipſo dixiſſe, quod filius Dei ſit. Cum tamen hoc non ueritati conſentaneum, ſed calumnia ſit. Chriſtus enim non modo non dixit hoc, neque docuit, ſed etiam à Iudæis interrogatus, negauit, dicens: Nõ ſum, uerum uos hoc dicitis. Et hic quidem ueſter prætextus eſt, & ſuffugium. Quidam enim Chriſtum iniuria affecturi, manifeſtè hoc facere non potuerunt, timentes nimirum publicam ſubire hominum condemnationem: quapropter alia finxerunt ex alijs. Cæterum quotquot ueritatis ſtudioſi ſunt, ſciant ipſum Chriſtum proprijs labijs non ſemel dixiſſe, bis ue aut ter, ſed ſæpius, totumq; ferè Euangelium hoc unum dicit & docet, ut nimirũ intelligant homines, ſolum & uerum Deum & filiũ, quem ante omnia ſęcula uerum Deũ genuit. Totius enim Euangelij finis & ſcopus hic eſt, ut ſcilicet omnis homo ſeſe ab impietate ad Dei religionem conuertat, ut dictum eſt, & ut homines opera faciant ſalute digna. Quapropter Chriſtus quotidie hoc dixit, & docuit, quod ab illo excipientes Apoſtoli Euangelium conſcripſerunt, & docuerunt in orbe uniuerſo: & propter hanc doctrinam, Euangelium & dogmata, occubuerunt ipſi ſimul & martyres. Porrò & alij quidam hæreticorum de Chriſto dixerunt, quod Chriſtus reuera quidem ante omnem fuerit creaturam, quodq; angelorum & Adami creator ſit, cœli etiam, & terræ, omnisq; creaturæ: quod reuera ſic, & non aliter eſt: eundem uerò filium Dei eſſe negauerunt. Qui ſanè hæreticorum multum damni ueræ fidei confeſſoribus intulerunt. Qui enim illo tempore imperio præerat, illorum aſtipulabatur ſententię, illorumq; partes fouebat, & adiuuabat in tali dogmate. Quod ſi hi Euangelium ſumma ueneratione proſequentes, demonſtrare poterant, nuſquàm de ſeſe Chriſtum dixiſſe quod Deus ſit, & Dei filius, quanam alia probatione opus erat quàm hac? Hæc enim uel ſola ſeruauiſſet eos præ cæteris argumentis omnibus. Cæterum Euangelium in precio habebant, & amplectebantur, ſanctumq; nominabant, & legentes hoc perpetuò cum prophetarum ſcriptis miſerrimi homines, nihilominus hęc ridicula et ſtulta protulerunt. Et alij quidem in hac hæreſi diem obierunt, & anathemate tenentur, alij uerò uiuunt & Aegyptum incolunt, Arrianiq;, Iacobitæ, & Neſtoriani dicuntur. Interrogentur itaque hi, & fatebuntur ueritatem omnem, quod Euangelium tale ab initio ſcriptum ſit, quale hodierno die extat.

Dicitis pręterea, Chriſtianos in tres credere perſonas, Patrem, matrem, & filium. Et quoniam in omnibus quæ Chriſtianorum dogmata ſpectant, prophanus es, ut in alijs, ſic etiam hic erras. Sed audi. Nos equidem, qui Chriſtum profitemur, unum Deum adoramus, creatorem omnium, uiſibilium & inuiſibilium: huiusq; uerbum & filium, Chriſtum ſcilicet. Hæc uera ſunt, nec ſentimus aliter. Talem enim hunc credimus, & fatemur. Diuam uerò uirginem Mariam, creaturam Dei iudicamus, & Dei ancillam. Credimus autem, & confitemur, quod huic ſimilis homo nec natus ſit, nec poſthac ex uiro & muliere naſciturus uſq; ad conſummationem ſæculi. Et ſecundum humanam quidem naturam eam angelis inferiorem eſſe iudicamus, tanquàm hominem: honore autem & ſanctimonia ipſam omnibus angelis indubie præferimus, eo quod uerbum & filium Dei ſecundum carnem pepererit: omnesq; nos illam aduocatam & auxiliatricem agnoſcimus. Orat & intercedit indeſinenter pro peccatoribus. Miracula edit, & operatur admiratione & ſtupore digna. Hanc autem colimus non ut deum, ſed ut matrem filij Dei ſecundum carnem. Cæterum anathema ſit, quiſquis uel duos uel tres pluresue Deos adorauerit. Sed adoramus unum Deum, creatorem cœli & terræ, omnium uiſibilium & inuiſibilium.

Aſſertis in accuſationem noſtri, quod Chriſtus à Iudæis interrogatus, Num filius Dei es? negauerit, dicens: Vos hoc dicitis. Et hoc teſtimonij loco contrà nos adducitis, ut ijs quæ à uobis dicta ſunt, fidem facere poſſitis. Hæc autem propter ſcripturarum ignorantiam facitis. Si enim ſcripturas, ut fieri omnino oportet, excuteretis, inueſtigaretisq;, nequaquã ſeduceremini. Nũc autem nos accuſatis de his, quæ uos ipſi non intelligitis. Veruntamen omittam dicere in pręſenti, quę ab initio mundi de Chriſto teſtimonia dicta ſunt, ipſum & Deum et Dei filium hominemq; eſſe cõprobantia: quia multa ſunt. Quare his præteritis dicemus ſingularia quædam. Simul & hoc dico, Iudęos non alia de cauſa Chriſtũ crucifixiſſe, quàm quod ſe Deum diceret, & hominem,

nem Dei'que filium. Et alicubi quidem dicebat: Qui me uidet, uidet patrem Ioan.14
meum. Alibi uerò, Ego & pater unum ſumus. Rurſus alio in loco, Si Ioan.10
me nouiſſetis, & patrem meum utique cognouiſſetis. Item: Si quis ſermonem Ioan.8
meum ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Et alibi, Remittentur Ioan.8
tibi peccata tua. Quę omnia perpendentes Iudæi dicebant, Quem'nā Matth.9
teipſum facis? cum homo ſis, facis te Deum. Quid uerò Chriſtus? Qui credit Ioan.10
in me, etiamſi moriatur, uiuet. Et quemadmodum pater ſuſcitat mortuos, Ioan.11
& uiuificat: ſic & filius, quos uoluerit, uiuificat. Et nemo uidit filium, niſi pater: Ioan.5
nec patrem aliquis uidit, niſi filius, & cui filius uoluerit reuelare. Chriſtus Matth.11
igitur hæc dicens, docensq; homines, interrogatus ueritatem celaret? Et
quis uel inſanus uel ſtultus hoc crederet? Si enim non erat Deus, nec Dei filius,
non utique diſcipuli eius ab illo interrogati, quem me dicunt homines
eſſe filium hominis? dixiſſent illi, Alij quidem te dicunt eſſe Heliam, Matth.16
alij Ieremiam, uel unum prophetarum. Et dixit illis Chriſtus, Vos uerò
quem me dicitis eſſe? Et reſpondens Petrus, dixit illi, Tu es Chriſtus, filius
Dei uiuentis. Dixiſſet tunc Chriſtus Petro: Errauiſti, impiè locutus
es, & peruerſè. Non enim filius Dei ſum. Cum enim præceptor illorum
Chriſtus eſſet, ecquid aliud quàm ueritatem erat illos docturus? Quid autem
Chriſtus Simoni Petro reſpondet? Beatus es Simon fili Iona. Quoniam
caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cœlis eſt. Chriſtus
uerò non quaſi ignorans interrogauit Petrum, quem'nam illum eſſe dicerent
homines: ſed quemadmodum de Lazaro priuſquàm moreretur dicebat,
Lazarus amicus noſter mortuus eſt, ſed abeo, & ſuſcitabo illum. Profectus
uero illuc interrogabat, Vbi poſuiſtis eum? Deinde cum authoritate
dixit: Lazare, exi foras. Et obediuit exanimis uerbo Domini. ut inquam
Chriſtus hæc fecit, oſtendens ſuam diuinitatem, & humanitatem: ſic etiam
nunc interrogauit diſcipulos, ut oſtenderet ſe Deum eſſe & hominem, & ut à
paruis initijs ad faſtigiū ueritatis perducerentur. Cæterùm poſt ipſam quoq;
reſurrectionem, quid'nam Thomas dixit, qui & ipſe unus erat è duodecim
diſcipulis? Qui contrectato Chriſti latere, planiſſimè idem dixit: Dominus
meus, & Deus meus. Quid autem illi Chriſtus? Non dicit, Deſine blaſphemare. Ioan.20
Sed quid? Quia uidiſti me, credidiſti. Beati qui non uident, & credunt.
Quin in prædicationis initio, quid'nam Nathanael ad Chriſtum dicit?
Ipſe enim Nathanael legis doctor erat apud Iudæos, ueniensq; ad Chriſtum,
interrogauit eum quæcunque uoluit & cupiebat: cum uerò ex Chriſto
etiam ea cognouiſſet, quæ animo ſuo occultata tegebat, dicit ad Ieſum,
Tu es ille filius Dei, Tu es ille rex Izraëlis. Num autem hunc Chriſtus ceu Ioan.1
male dicentem increpuit? Nequaquam. Quid uerò? Dicit illi Chriſtus, quia
dixi tibi quæ corde occultata tegebas, credis. Maiora his uidebis: Et cum
Chriſtus à Pilato interrogatus dixit, Tu dixiſti: non negationis formula
eſt, ſed affirmationis, & confeſſionis, qua etiam ad Iudam uſus eſt. Cum enim
cum diſcipulis ſuis diſcubuiſſet, dixit ad eos, Vnus ueſtrum prodet me.
Et dixerunt ſinguli de ſeſe, Num ego ſum Domine? & alius, Num ego ſum?
Dixit tandem & Iudas, Num ego ſum? Dicit Chriſtus, Tu dixiſti. Hæc ſanè
non negandi figura, ſed affirmandi erat, qua eadem Pilato reſpondit. Formula
enim erat illi genti peculiaris, qua etiam ceu uulgari & uſitata Chriſtus
uſus eſt. Quemadmodum etiam apud Muſulmanos frequenter in uſu
eſt. Si enim quis dicat alterum conſulendo, Faciemus'ne hoc aut illud?

Tunc

Tūc pro eo quod alter dicere debebat, Fiat: dicit, Tu nouiſti. Neq; hoc negādi,
ſed aſſentiendi formula eſt. Ita & Chriſtus hac illis uſitata formula, Tu dixiſti,
uſus eſt. Nihilominus tamen Pilatus interrogauit Chriſtū, dicēs, Tu'ne
Ioan.18 es rex Iudæorum? Reſpondit illi Ieſus, Regnum meum non eſt ex hoc mundo.
Si ex hoc mūdo eſſet regnum meū, miniſtri utiq; mei pugnarēt pro me, ne
Iudæis traderer. Nunc aūt regnū meū non eſt hinc. Dixit illi Pilatus, Nū igit̃
rex es tu? Reſpōdit Ieſus, Tu dicis me regē eſſe. Ego in hoc natus ſum, & propterea
in mundum ueni, ut teſtimonium feram ueritati. Omnis qui ex ueritate
eſt, audit uocem meā. Dicit illi Pilatus, Quid eſt ueritas? Vides'ne quomodo
idem hic planius demonſtratum eſt? Chriſtus omnino ſe regem eſſe comprobauit,
& à Pilato interrogatus idem hoc reſpondit. Nam pro eo quod dixiſſet,
Certe rex ſum: dixit, Tu dicis me regem eſſe. Quid ergo Pilatus reſpondet
Chriſto dicenti, Ego in hoc natus ſum, & propterea in mundum ueni ut
teſtimonium feram ueritati? Dicit illi, Quid eſt ueritas? Quaſi dicat, Si in mūdo
eſſet ueritas, neq; aquàm eſſes traditus in mortem: & quaſi deplorans ueritatis
interitum dixit, Quid eſt ueritas? Cæterum à principe ſacerdotum
quoq; interrogatus Chriſtus, Adiuro te per Deum uiuentem ut nobis dicas,
Marc.14 nū tu ſis filius Dei: nihil aliud reſpōdit, quàm Ego ſum. Vides'ne quomodo,
de rebus ſibi incognitis Muſulmani homines laude dignos accuſent. En nūc
igit̃, ſiquidem ueritatem inquiris, ipſam agnoſcito: nūc etenim nouiſti. Ignorātia
enim non propter ueritatē oboritur, ſed propter illos qui eā auerſantur.

Quoniam uerò de cruce etiam nos in ſuperioribus dicturos eſſe promiſimus,
nunc quoq; de hac audias. Quemadmodum enim ea quæ Chriſtum
ſpectant, ab initio prædicta ſunt à Moſe, Dauide & prophetis, dicta ſunt autem
obſcure quodammodo & tectè: ueruntamen ſicut de paſſione & morte
illius per tot prophetias expoſuerunt, ſic etiam de cruce. Et nunc qua ratione
Exod.14 hoc factum ſit, perpēdito. Cum Moſes Iudæos Aegypto educeret, exiuerūt
Aegyptij, & inſecuti ſunt eos, quos & aſſecuti ſunt apud mare rubrum.
Hebræi autem timore correpti, de uita deſperauerunt. Moſes itaq; orauit ad
Dominum: & dixit illi Deus, Quid clamas ad me? Loquere filijs Izraël, ut accingantur.
Et tu tolle uirgam tuam, & percute mare, & tranſibunt filij Izraël
per ſiccum. Moſes igitur accepta uirga, percuſſit mare ictu recto, & diuiſa eſt
aqua maris, et ſtetit murus à dextris & murus à ſiniſtris, & tranſiuit omnis populus
per ſiccum. Aegyptijs uerò hos perſequentibus, et ſuper ſiccum ingreſſis,
dixit ad Moſem Dominus, & rurſum percuſſit mare uirga ſua, non quidē
ictu recto, ut prius, ſed tranſuerſo: & aqua in locum ſuum reuerſa, ſubmerſit
Aegyptiorum regem Pharaonem cum omnibus curribus ſuis, & uniuerſo
exercitu. Tunc ſanè typus crucis per uirgam Moſis ligneam hoc edidit miraculum,
& ſectio maris typum crucis deſignauit, uirga uerò ipſius ligni naturam.
Inſuper ſicut Moſes per typū crucis & ligni per mare liberauit Hebręos
ex triſti Pharaonis ſeruitute & tyrannide; ſic Chriſtus per crucem & potentiam
illius liberauit hominem ex triſti ſeruitute, & poteſtate diaboli. Præterea
diſcedente Moſe cum populo, in quodam loco Mara nuncupato, cum
Exo.15 non inuenirent aquam ad bibendum (amaræ enim erant aquæ loci illius) oſtēdit
Deus Moſi lignum, quo in aquas iniecto dulceſcere cœperūt, & ſic ommnis
Iudæorum populus ſaturatus eſt. Hoc nimirum innuente miraculo;
quod diaboli, quæ in mundo fuit, amarulentia eſſet diſparitura & immutanda
per crucem in magnam dulcedinem, & lætitiam. Porro progrediente Moſe

ſeper deſertum cum populo, ſerpentum multitudo in locum quendam incidit, Num. 21 quibus periclitabâtur populus. Moſes uerò Dei iuſſu fecit ſerpentem æneum, lignumque rectum terræ infixit, cui ſerpentem tranſuerſum affixit, omnesq; qui à ſerpentibus icti fuerant, uiſo æneo illo, ſanabantur: nec ullus erat qui à ſerpentibus ictus, æneo uiſo non ſanaretur. Nimirum, & illo miraculo hoc innuente, quod erectum lignum affixusque illi tranſuerſus ſerpens crucis typum denotabat, æneusque ſerpens haud dubie Chriſti typus erat. Quemadmodum enim ſerpens hic formam quidem ſerpentis habuit, uenenum uerò nequaquam; ſic etiam Chriſtus homo quidem erat futurus, ſed peccati expers: & quilibet diaboli morſu impetitus, ſi Chriſto reſpecto in illum crediderit, ſaluabitur: qui uerò in illum non reſpexerit, nec crediderit, propter peccatum morietur. Inſuper bello inter Iudæos cum Amalekitis exorto, Exod. 17 extendente Moſe ad Deum manus ſuas, Hebræorum milites Amalekitis ſuperiores erant: hoc autem manus demittēte, Amalekitę Izraëlem repellebant. Præcepit igitur Moſes, ut ſe manus extendentem iuuarent, donec in uniuerſum deuictus eſſet Amalek. Ecce etiam hac re manifeſte crucis typum præferebat, & eiuſdem potentiam. Sed & beatus ille Iacob nepotibus ſuis benedicturus, manus ſuas in modum crucis tranſuerſas ijſdem impoſuit: Gen. 49 crucis typum hac forma oſtendens. Porrò manifeſtius clariusq; his Deus per prophetam Eſaiam dicit: Eſa. 60 Gentes & reges, qui tibi non ſeruierint, peribunt, & gentes ſolitudine deſolabuntur, in cupreſſo pinu & cedro ſimul, ut glorificent locum ſanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Attende igitur, & uide rem nouam, & admirabilem. Quemadmodum enim Chriſti paſſionem prædixerunt prophetæ, & non ſolum hanc, uerumetiam eiuſdem ſpecies, ut Dederunt mihi in cibum fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto, & Perfoderunt manus meas & pedes meos, & diuiſerunt ueſtimenta mea, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem, & alia his ſimilia: ſic etiam crucis illius typum demonſtrauerunt, et quod per hanc abolenda eſſet diaboli tyrannis. Sed & genus ligni Eſaias notauit, dicens: In cupreſſo, pinu & cedro ſimul glorifices locum ſanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Ex his enim tribus ligni generibus crux compacta eſt, unum quidem erectum, ſecundum tranſuerſum, tertium uerò inferius, cui affixi ſunt pedes Chriſti. Dauid uerò ſic exclamat: Pſal. 99 Exaltate Dominum Deum ueſtrum, & adorate ſcabellum pedum ſuorum, quoniam ſanctus eſt. Nunc uerò de cruce, ea quæ dicta ſunt ſufficiant. Verum & Iacob benedicens, ut dictum eſt, filijs Ioſeph, manus tranſuerſas illis impoſuit, & in modum crucis ijſdem benedixit. Præuidentes enim prophetæ, quod per crucem mors eſſet abolenda, & deijciendus diabolus, prophetauerunt de hac, hanc adorauerunt, & ceu à longinquo illam uenerati ſunt, ueluti & nos in præſenti facimus.

Poſt alia uero crimina, quibus à Muſulmanis nos qui Chriſtum profitemur, accuſamur, etiam in hoc ab ijſdem condemnamur, quod ſanctorum adoremus imagines. Et quid adoramus? Prorſus non aliud quàm ligna, colores & lapides. Quoniam uero omnia de quibus accuſauerunt nos, non intel xerunt, ſed iuxta cogitationes cordis ſui dixerunt hæc omnia: idem nunc etiã fit, quod imagines attinet. Quod ſi uerò ueritatis ſtudio teneris, audi quæſo. Deus cum humani ingenij lubricitatem cognitam haberet, pręcepit in ueteri Teſtamento ut ſacerdotes miracula ab illo edita deſcriberent, eaq; deſcripta ſemper à ſacerdotum penderent manibus: ut quotidie tam ſacerdotes quàm populus uiſis miraculis Dei deſcriptis, quæ per illos cõtigerant, in memoriã Dei reuocarentur, Deoq; gratiarum actionem & gloriam redderent, qui illos ex ſeruitute Pharaonis liberauerat, & deuicerat reges magnos & fortes, genteſq; robuſtas, quiq; urbes illorum populo Iudæorum tradiderat, quin & miracula per illos in deſerto edidiſſet. Et factum eſt ſicut præcepit illis Dominus. uidentes enim, quæ in ſacerdotum manibus ſuſpenſa erãt, Dei recordati ſunt, & illi gratias egerunt. Eadem autem imaginum eſt ratio. Depingunt Chriſti natiuitatem, baptiſmum, crucem, reſurrectionem: & uiſis his turbæ hominum in Dei recordationem perueniunt, & meditari incipiunt, quomodo Chriſtus, cum Deus eſſet, propter humani generis amorem carnẽ aſſumpſerit, & in carne paſſus ſit, quæcunq; item alia Deus propter hominem fecerit, hinc illi gratias agunt, eum extollunt & glorificant. Quod idem in imagine Diuæ uirginis contingit, quæ filium & uerbum Dei ſecundum carnem peperit: tum quoque martyrum & ſanctorum omnium. Et honorem imaginibus tribuimus, propter charitatem & honorem illorum, quibus imagines ſunt poſitæ. Et quemadmodum olim Romæ, & alibi ſtatuas ponebant uetuſtorum regum memoriæ, & imperatorum, ſtatuis quæ uiſis recordabantur egregiorum facinorum, quæ per has ſuggerebantur, & per imaginum magnificẽtiam et honorem in recordationem fortium geſtorum ducebantur, illaq; uenerabantur, ſicut in Regum ſtatuis, ita in imaginibus contingit. Hæ enim perducentes animum noſtrum ad ipſa illarum exemplaria, illorum ueneramur imagines. Et quemadmodum fieri ſolet, ſi regis mandatum perferatur ad aliquem (ſi modo moribus inſtitutus fuerit, qui hoc ſuſcipit) ſtatim aſſurgit, & non modo amplexatur, ſed & capiti illud imponit: nec tamen atramentum & chartam ſic uenerari ſibi uidetur, ſed regi iſtum honorem tribuit. Eadem nobis eſt imaginum ratio. Quæ enim in columnis & tabulis proſtant, à nobis coluntur: uetuſtate uero corruptas & abolitas, non amplius honoramus, ſed iudicamus inutiles. Idem quoq; de cruce uidere licet. Quam diu enim lignum aliquod crucis figuram prætulerit, adoratur, & honeſte à nobis colitur: crucis aũt figura cõfracta, ulterius lignum à nobis non adoratur. Verumtamen hoc exemplo tu & quilibet alius, qui inquirere uolet, deprehendere poteſt, quod quæ in urbibus uſurpantur nomiſmata, Chriſti imaginem inſculptam, & formatam gerunt, quin & ſanctæ matris illius, & aliorum ſanctorum: non tamen propterea à nobis adorantur, nec propterea honor aliquis illis habetur: abijciuntur enim nonnunquam, & conculcantur, conflantur item, & ex forma una mutantur in aliam, prout magiſtratus uoluntas decreuerit. Sed imaginibus, quæ nominatim ſanctorum memoriæ dedicatæ ſunt, non idem contingit: uerum cum honore, deuotione, et religione illas accedimus. Videntur itaq; mihi demonſtrationes hæ ſufficientes eſſe, quæ demonſtrent ſimul, & dilucide ueritatem aſſerant. Hanc igitur qui uolet, agnoſcat. Quod ſi autem rurſus ueteris teſtamenti requiris teſtimonia, ut & in ſuperioribus, en etiam illa accipe. Deus Moſi præcipiens, ut tabernaculum teſtimonij extrueret, iuxta formam ſibi in monte propoſitam, tum etiam arcam, quæ ſanè Chriſti & ſanctæ matris illius typum præferebant (quæ quidem propter prolixitatem ſcripturæ, & interpretationis uolentes, ut etiam in alijs plurimis, omittimus) præcepit illi ut faceret imagines Cherubim, quæ poneret ſuper arcam. Vides, ut omnia quæ Chriſtianorum ſunt, non ſimplici modo & caſu fortuito fiant, ſed cūm ſcopo & fine diligenter conſiderato, dignaq; præmeditatione? Quapropter deſiſte tandem ab importunis & ineptis cauillationibus. Omnia enim quæ Chriſtianos ſpectant, non caſu nec fruſtra facta ſunt, ſed diligenti cura, & eximia, à maximo ad minimum uſq; & ab eo tempore conſtituta, deſcripta & ordinata ſunt, quæcunq; contigerunt.

QVOD DOLOSE ET PERNICIOSE DOCVERIT MACHOMET, ET QVOD LEX ET TESTAmentum uetus non ſint ſublata per Chriſtum, ſed magis illuſtrata. Inſuper, quod in lege infirmum erat & impoſſibile, hoc Euangelium compleuit.

APOLOGIA QVARTA.

Quandoquidem de alijs, quorū à uobis Muſulmanis nos qui Chriſtum profitemur, accuſamur, abunde ſatis demonſtratum eſt, adeò ut iam omni reprehēſione liberati ſimus, age quantum ſupereſt de reliquis nunc uideamus. Sunt uero hæc. Dixit Deus ipſi Machomet, Omnia feci propter te, & te propter me. Hoc uero Chriſtiani pernegant. Quin & ipſius Machomet nomen ſcriptum in Euangelio extat, Chriſto nimirum ad Iudæos ſic dicente: Bonum uobis nuncium prædico, ut illud cognoſcatis, quoniam poſt me uenturus eſt apoſtolus & propheta. Idem etiam in Moſis ueteri Teſtamento ſcriptum eſt. Chriſtiani uero inuidia moti, illud ex Euangelio eiecerunt. Cum tamē non in Euangelio tantum, & ueteri teſtamento Mahometi nomen ſcriptum inueniatur, ſed etiam à dextris throni diuini partibus. Et Muſulmanorum fides ab ipſo Abraham authore dependet. Chriſtiani quoq; quia Moſis legem tranſgrediuntur, accuſatione & reprehenſione digni ſunt: ipſi uero Muſulmanos accuſant, laude dignos et honore. Atqui hęc ſunt, de quibus nos Chriſtiani à Muſulmanis accuſamur. hæc uero ſic confutamus. Deus indigus & alicuius rei inopia laborans, deus non eſt. Sed uerus Deus, creator cœli & terræ & omnium quæ in his creata ſunt, quiq; creauit angelos & homines, nulla re prorſus indiget, ſola autem bonitate ſua & uoluntate creauit omnia. Cum uerò hoc tam firmum ſit, ut nemo qui negare poſſit, inueniatur, impie reuera locutus eſt Mahomet, quod Deus ad illum dixerit, Omnia creaui propter te, & te propter me. Deus enim nulla re prorſus indiget. Quod uero Muſulmanorum fides ad Abraham authorem non poſſit referri, ueluti Mahomet tradit, ex ſua ipſius perſona redarguitur. Ipſe enim author & legislator eſt legum huiuſmodi. Quod ſi alius eſt, demonſtretur. Ab Abrahami enim tempore uſq; ad Mahomet anni elapſi ſunt bis mille quingenti & octuaginta duo, quibus euolutis demum Mahomet ortus eſt. Muſulmanorum igitur fides ab Abraham autore non deſcendit. Quod ſi uerò hoc fortaſſe propter circumciſionem dicitis, age ipſe tibi circumciſionis rationem explicabo. Cum uidiſſet Abraham cœlum, ſolem, ſidera, terram, mare, & quæ in ipſis

ſunt, reputauit ſecum dicens, Vtiq; hæc tanta & ſtupenda opera uel ſimplici modo & ſua ſponte exorta ſunt, aut habent aliquem qui ipſa creauit. Contemplatus igitur, ut modò dictum eſt, creaturarum elegantiam, admiratione ductus obſtupuit, & animo ſuo hæc uoluere cœpit: Nequaquam hæc creatorem alium habent, ſed hæc ipſa nimirum dij ſunt. In ea enim opinione & parentes illius, & omnes ſimulachrorum cultores tenebantur. Et licet hæc omnia Deus ualde bona creauiſſet, & ſuo digna opificio, ut horum contemplatione homines in Dei cognitionem perducerentur, horumq; creatorem & opificem celebrarent, laudibusq; ueherent (quæ ſanè ſola & non alia horum cauſa eſt) homines tamen à uero & recta cognitione aberrantes, & omiſſa creatoris omnium, Dei ſcilicet, cultura & religione, creaturam potius adorauerunt, & hanc plus quàm creatorem coluerunt. Abraham autem longe aliam uiam ingreſſus eſt. Cordatus enim prudensq; cum uideret, & intelligeret cœlum quidem non immotum conſiſtere, ſed moueri continuè, interim uero ſolaribus radijs egere, qui hoc contemplationis cauſa illuminarent: tum etiam aërem huic ſubiectum cernens, & ſolem nunc quidem ſupra terram exoriri, nunc uero ſub eandem abſcondi, & quod hic nubibus nuſquam præſentibus luceat, illis uero incidentibus obtenebretur: præterea mare uentis agitari, & terram aquis ad fructuum prouentum indigere conſpicatus, omnia damnauit, utputa per ſe omni uirtute & potentia destituta, quæq; mutua opera indigeant, nec aliquam harum ex creaturis Deum eſſe exiſtimauit. Deus enim nullius opera indiget. Deinde contemplatus, ne forte dum nullum ex ſingulis hiſce Dei munus obire poſſit, ómnia pariter coniuncta Dei nomen obtineant. Videns autem rurſum arida cum humidis pugnare, frigida uero cum calidis, & ignis uirtutem aquis opprimi, rurſum apud ſe meditatus eſt, deum ſibijpſi diuiſum, & pugnantem ſecum, Deum eſſe non poſſe. Hinc uerò creaturarum ordinem & contemplationem longe optimam contemplatus, dubitare apud ſemetipſum cœpit, eſſe nimirum uirtutem quandam, quæ omnia intra ſe contineat & gubernet. Et cum omnes homines Deum eſſe confiteantur, ſinguli uero pro ſuo arbitrio & uoluntate alium aliumq; confiteantur, coniecit hinc omnes errare & mentiri. Reſtat itaq; quod non ſit alius Deus uerus, quàm qui omnia condidit, quæ ſanè illi ſeruiunt, illaq; agit & mouet, diſponitq; pro ſuæ uoluntatis arbitrio. Hunc itaque Deum ipſe adoro. Et in terram prolapſus Abraham, Deum ſolum uerumque adorauit. Deus autem benigniſſimus, qui per Eſaiam
» prophetam dicit, Adhuc loquente te, ego adſum: id eſt, priuſquam tuam ad me rectam iuſtamq; petitionem abſolueris, tibi adſum: ſtatim etiam ſuſcepit Abrahami adorationem, fidemq;, quæ illi ad iuſticiam reputata eſt præ cæteris omnibus uirtutibus, & in numerum amicorum Dei receptus eſt. Nos enim omnes indigemus ſcripturarum auxilio, propter infirmitatem noſtram: iuſtus uerò Noë & Abraham, & qui illorum tempore floruerunt, pura mente præditi, ſcripturis non indigebant, ſed hæc in ipſorum cordibus inſcripta & adumbrata ſunt. Tunc igitur dixit illi Deus: Non amplius uocabitur nomen tuum Abram, ſed Abraham, eo quod patrem multarum gentium feci te. Tunc etiam promiſſiones illi dedit Deus, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Et tunc oſtendit Deus terram Abrahæ dicens, Tibi & ſemini tuo dabo eam. Vnde Abraham libertate ſumpta, pro Sodo-

mis apud Deum interceſſit, ut ſuperius à nobis dictum eſt. Poſtquam uero iudicijs Dei ipſi ſoli notis (quis enim Dei mentem cognouit?) in Aegyptū paulo pòſt tranſmittenda erat Abrahę poſteritas, ut illic annis uiuerent quadringentis & triginta (ſic enim Deum ipſi Abrahæ dixiſſe legimus, Semen tuum erit in terra aliena, gentem uero cui ſeruient, ego iudicabo: quod & factum eſt Pharaonis temporibus) ne propter diuturnam Hebræorum cum Pharaonitis conuerſationem uniti utrinq;, Aegyptiorum ritus & idololatriam imbiberent, circumciſio inſtituta eſt, tanquàm ſignum & ſymbolum Hebræos ab Aegyptijs ſeparans, ne hi in nuptiarum commercia & conſenſum cõuenirent: partim quidem propter cauſam, quam modò recenſuimus: partim uero, ut tempore liberationis ſuæ Hebræi prompti eſſent, & agnitu faciles. Si enim cum alienigenis fuiſſent uniti, quomodo conſeruari potuiſſet Abrahæ ſemen & genus? Quapropter etiam in deſerto errantes non circumcidebantur, annos ſic agentes quadraginta: uerum in Aegypto, & poſtquam deſertum egreſſi ſunt, rurſum circumcidi cœperunt. Et hic quidem unus, ut diximus, circumciſionis finis eſt. Alter uerò hic eſt, ut circumciſi carne, temperantia & moderatione in unam politiam contraherentur, nec laſciui eſſent, & molliculi, & propterea fornicationem ſuam ceu rem nihili reputarent: cæterum ut hinc paulatim ad auguſtiorem ſcientiam & politiam pertingerent, cum nimirum non in ueræ religionis ſignum circumciſio data ſit, ſed ijs tantum de cauſis, quas ſuprà memorauimus. Quod uero ad Chriſti aduentum lex abrogata ſit, & nulla maneat reliqua circumciſio, ex ijs quæ nunc dicuntur attendito. Baptiſmus quidem à Deo inſtitutus, in ueræ religionis ſignum inſtitutus eſt, & propterea omnes ſimul uiri, ſimul & mulieres baptiſantur: & qui non baptiſatus fuerit, uera religione caret. Circumciſio autem talis non eſt: ſoli enim uiri circumciduntur, mulieres autem nequaquàm. Appareret enim hinc, quod uiri quidem ceu circumciſi pro orthodoxis haberentur, mulieres uero ceu incircumciſæ pro impijs. Intelligis'ne quàm longe alia ſit circumciſionis ratio quam Muſulmani ſequantur? Hi enim omnem incircumciſum pro impio iudicant. Sed ecce uos contra uosipſos pugnatis, & quæ ceu ueræ religionis ſigna ueneramini, eadem ex parte contemnitis. Sed non in his ſolis Muſulmani ſibijpſis diſſentire uidentur, ſed etiam in alijs multis, quæ non opus eſt nunc de ipſis exponere. Dicamus tamen de hoc uno. Chriſtus in Euangelio dicit: Qui non baptizatus fuerit, nõ ad Deum pertinet, et ſalutem. Mahomet autem cum Euangelium ſanctum, abſolutum, bonumq; eſſe confiteatur, Muſulmani tamen circumciſos orthodoxorum loco iudicant, baptizatos autem impijs adnumerant. Si igitur Mahometem ut uera docentem amplectimini, qua ratione eos qui baptizati ſunt, impios dicitis? nec Euangelij doctrinam ſequimini, cogitatisq; circumciſos quidem peruerſe agere & ſentire, baptizatos autem uere religioſos eſſe? ſed his diuerſum ſentitis. Non'ne conſtat uos uobis ipſis contrarios eſſe, & uos uoſipſos confutare? Sed hæc talia quidem ſunt.

Circumcisio instituta

Baptismus institutus

Quoniam uero Iſmaël, quo Muſulmani progenitore gaudent, cum Hebræis non in Aegyptum deſcendit, in illo etiam circumciſionis nulla erat utilitas, quemadmodum in Hebræis: non enim adnumeratur Abrahæ hæredibus. Deus enim præcepit Abrahæ, dicens: Eijce ancillam cum filio eius, nequaquàm enim hæres erit ancillæ filius cum filio liberæ. Et eiectus eſt ex domo Abrahæ Iſmaël cum matre ſua Agar. Quod ſi tamen forte nonnunquam ad Abraham redijt, uiſitationis cauſa uenit, non ut filius & ſemen hæresqꝫ illius. Hæc igitur cum ſic ſe habeant, unde nam fidem ſuam Muſulmani deſumpſerint, non uideo. Propterea nullo indicio conijci poteſt, Muſulmanorum fidem ante Mahometem ab Abraham authore deriuari. Verum ipſe huiuſmodi dogmatum author eſt, & ex ſui ingenij nidulo docuit quæcunqꝫ docuit, & non ex Deo.

Quod uerò Muſulmani tradunt, ipſius Mahometi nomen in Euangelio citari (dicente nimirum de hoc Chriſto, Annuncio uobis bonum, quoniam poſt me uenturus eſt apoſtolus & propheta, nomen illi Mahomet) Chriſtianos uero inuidia motos illud expunxiſſe ex Euangelio: agedum etiam de hoc inquiramus, & uidetur mihi ueritatem non abſconſam futuram: attente igitur hæc audias. Tres legislatores ſunt, qui leges tulerunt uniuerſales: Moſes, quem ſecuta eſt Hebræorum gens: Chriſtus, quem ſecutæ ſunt omnes gentes, & maxima Hebræorum in illum credentium multitudo (qui enim ex his non crediderunt, numero pauciores ſunt illis qui crediderunt, & numeratu faciles:) & Mahomet, quem Muſulmani ſecuti ſunt. Præter autem illos tres, qui legem tulerit nullus eſt. Moſem uero à Deo miſſum eſſe, ſtatim ab initio teſtimonijs comprobatur. Cum enim adhuc in Aegypto eſſet, fecit ſigna & miracula magna, & Aegyptum flagellauit, plagas illi inducens terribiles, percuſſit & ſanauit, tum etiam futura ceu prophetes prædixit: Quod ſi populum Dei dimittere uolueris, dimitte: quod ſi nolis, hæc & illa tibi & toti populo Aegypti euenient. Et Pharao cum ſe uerbum Domini facturum eſſe promiſiſſet, à Moſe ſanatus eſt, utpote qui poteſtatem à Deo accepiſſet. Poſt hæc uero Moſes eduxit brachio potenti gentem Hebræorum ex terra Aegypti, & Pharaonis ſeruitute. Eos autem inſecutus Pharao, à Moſe ſubmerſus eſt in mari rubro cum omni ſuo exercitu. Deinde in deſertis obambulauit annis quadraginta, miracula edens infinita. quin & coram tota Iudæorum gente in montem Sinai aſcendit, ſic ad illũ dicentibus Iudæis: Aſcende in montem, & Dei uoluntatem ediſcito, nos enim Dei uocem audire non poſſumus, ne forte moriamur: populus uero ſtabat procul à monte, cum tremore adorans Deum cum Moſe colloquentem. Moſes autem Dei ſermonibus auditis, eoſdem Hebræis expoſuit: & repente, quod dixerat, impletum eſt. Præterea nunquàm per quadraginta hos annos locum mutauerunt citra Dei oraculum. Moſes enim loquebatur, & Deus uoce ſua reſpondit, ut ſcriptura teſtatur. Multis igitur teſtimonijs & miraculis inſtructus, legem Hebræis tulit, & legem ab hoc latam, ceu diuinam, receperũt & uenerati ſunt. Secutus hunc eſt Chriſtus, omnium prophetarum probatus teſtimonijs. Et Moſes quidem teſtimonium recepit iam octogenarius (tot enim iam annos natus erat, cum à Deo ut Iſraëlem Aegypto educeret, ordinaretur) Chriſtus autem teſtimonijs probatus fuit ab ipſa mundi fundatione, & priuſquam ille naſceretur. Statim enim Abrahæ temporibus declarari cœperunt illius teſtimonia, quemadmodum in ſuperioribus demonſtratum eſt. Iam uerò natus, ſemel atque iterum Dei patris teſtimonium accepit. Præterea miracula quoque edidit, non ueluti Moſes in Aegypto & deſerto, ſed ingentia, & omnem ſuperantia naturam, tantoqꝫ illis maiora, quanto Dominus ſeruo eſt præſtantior. Et poſt multa iſta teſtimonia, poſt infinita &

plus quàm naturalia miracula, Euangelij lex promulgata eſt. coluerũt etiam & amplexæ ſunt hanc omnes gentes, & uniuerſus orbis, atq; in Christum crediderunt, qui Euangelium dederat.

Mahomet autem quibus teſtimonijs inſtructus dogmata ſua dedit, & Muſulmanis legem ſuam promulgauit? Nullius certe alterius authoritate, ſed ſua propria hanc ſtatuit. & hic ipſe eſt, qui de ſe teſtimonium fert. In uniuerſa enim ſacra ſcriptura nullum de illo extat teſtimonium, ſed quæ illi contraria ſint. Moſes enim de Chriſto ad Hebræorum populum ſic dixit, Suſcitabit Dominus Deus prophetam ex fratribus noſtris tanquàm me. Omnis anima quæ non audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Et licet in ſuperioribus de his dixerimus, non tamen pigebit de ijſdem denuò dicere. Cum enim Moſes propheta dicit, Prophetam ſuſcitabit Dominus Deus ex fratribus noſtris: ſignificauit ex Iudæis hunc prophetam oriundum eſſe. Et hunc audient, aliumq; uenientem non recipient, quin procul ab ipſis exibilabunt. Chriſtus Ioannem Zachariæ filium prophetam, & maximum prophetam teſtificaturus, dicit: Omnes prophetæ uſq; ad Ioannem prophetauerunt, à Ioanne uero regnum Dei annunciatur. Matth. 11. Iam'ne intelligis, quomodo Moſes Iudæorum populo præcipit, ut unicum tantummodo Hebræorum ſemine natum prophetam recipiant, alium uero nequaquam? Verũtamen omnes prophetæ è Iudæorũ populo nati ſunt. Chriſtus aũt rurſus hoc planius expoſuit, Omnes prophetæ uſq; ad Ioannem, & ulterius non erunt. Quapropter qui Dei & prophetarum teſtimonio caruerit, & ipſius ſacræ ſcripturæ, à Deo nõ eſt. Mahomet igitur cum non habeat ſacræ ſcripturæ teſtimonium, à Deo nõ eſt miſſus. Chriſtus uero non tantum hoc dixit, Omnes prophetæ uſq; ad Ioannem, & ulterius non erunt: ſed & ſignum dedit hoc cognoſcendi omnibus, dicens, Cauete à pſeudoprophetis, qui ueniunt ad uos ueſtitu ouium, Matth. 7. intus uero ſunt lupi rapaces. à fructibus ipſorum cognoſcetis illos. Inſpiciamus igitur quis legis Mahometicæ fructus ſit, & hoc diligenter enucleato elucebit ueritas. Mahomet dicit, Non ueni legem laturus per miracula, ſed cum enſe & gladio. Et qui noſtræ legi, quæ diuina eſt, non paruerint, morte moriantur, aut tributa ſoluant. & qui tributum ſoluunt, in fide ſua propria permaneant. Quod ſi Euangelium non iuſtum erat, ſanctum & rectum, merito ſane & decenter uenturus erat legislator, qui homines ueritatem & iuſticiam doceret. Si uero iuſtum erat, & ſanctum, imperfectum tamen: etiam ſic iuſtũ decensq; erat, ut legislator aliquis ueniens Euangelij defectum compleret. Cum autem & ſanctum & iuſtum & perfectũ rectumq; dicatur & ſit, idemq; de hoc cõfiteatur Mahomet cum dicit, Euangelium à Deo datum eſt & ſanctum & plenum & rectum, quid'nam alio legislatore indigemus? Nihil prorſus. Porrò importuna eſt & inutilis Mahometicæ legis promulgatio. Quod enim per omnia rectum eſt, nihil habet ſe rectius, & perfecto nihil eſt perfectius, nec ipſo uero quicquam uerius.

Verumtamen diſcuſſis ſingulis, inſpiciamus quid'nam legislatoris Mahomet uerba ſibi uelint. Non aliud quidem certe, quàm cum ſe ab omni miraculorum uirtutę & pœnitentia alieniſſimum eſſe intelligeret, ſuam ipſius occultare uolens imbecillitatem, ne forte aliquando ab hominibus condemnaretur, dixit: Nõ ueni daturus legem per miracula, ſed per enſem, & gladium; quemadmodum etiam in ipſis legis ſuæ expoſitionibus ſtatuit, ne legislatores & hæredes ſui cum Chriſtianis diſputent. Quod ſanè non alia de cauſa fecit, quàm ne illorum conuinceretur uanitas. Illud uero, quod legem enſe & gladio ſe daturum promittit, cædes docet & rapinas. Et quis unquam audiuit aliquem hominum ui coactum credidiſſe? Fides animæ & mentis pars eſt. Et quoniam anima uel mens res ſunt nullius ſeruitio ſubiectæ, quonam modo Deus, qui has liberas creauerat, tanquam operis ſui oblitus legislatorem erat miſſurus, qui has cogeret? Fides enim uoluntate & electione, tum libertate animæ & ipſius cognitione conſiſtit: aliter uero nequaquàm. Corpus enim ſeruit & uincitur, nõnunquàm etiam ea quæ non uult, facit. de anima uero non ſic ſentiendum: ſed in uoluntate, iudicio, cognitione & electione & in iudicio & ueritate horum, qui credunt illi, Deus eſt (eſt enim cordium ſcrutator) nec perſonam, ſed cor reſpicit. Et quæ bruta animalia per legem naturæ non faciunt, ea legibus exigit Mahomet. Quis enim leonem à leone deuorari uidit, aut ab urſo urſum, aut à pardali pardalim? Hic uerò manifeſte homini, ut hominem occidat, præcipit. Et quis tam uanus, ut hunc à Deo eſſe crediturus ſit? Deus enim rapinas & cædes non præcipit. Ad hæc ſcelus ſceleri permutatur. Dicit enim, Aut moriantur, aut tributum ſoluant. Sic enim cædes permutatur auaricia. Non tamen inter hos terminos ſcelus conſiſtit, ſed extenditur longius. Quid enim tanta crudelitate & odio humani generis peius eſt, ut etiam illos trucidet, qui nihil mali admiſerunt? Si enim Muſulmanis in bellum profectis, aliquis illorum ceciderit, nequaquam ſeipſos, ut belli authores, reprehẽdendos exiſtimant: ſed ſuper occiſi cadauer ſinguli tot uiuentes trucidant, quot acquirere licuerit: & quò plus occiderint, eò magis occiſi animam putant eſſe adiutam. Quod ſi uero homines proprios non habuerit, qui occiſi animam iuuare cupit, Chriſtianos ubicunque inuentos emit, eosq; aut ſuper corpus occiſi, aut ſuper ſepulchrum illius iugulat. Et à Deo eſſe dicetur, qui talia legibus ſuis ſtatuit? Idem dicit: Qui cum ſcorto mercede ſoluta concubuerit, nõ peccat. at qui uirginẽ ui uiolauerit, peccat: qui autẽ cum illa ſibi cõſentiente concubuerit, non peccat. Et qui captiuas in bello ceperit, his pro ſua libidine nullo prohibẽte utatur. Quomodo igitur Deo authore id faciet, qui ſcortationes & uirginũ uiolationes legibus confirmat? Et quod longe ſceleſtiſſimum eſt, his qui iuxta Dei præcepta in hoc ſæculo uixerint, illis ſingulis poſt obitum ipſorum balnea & domus auguſtas, mulieres denique & uirgines quàm plurimas à Deo dandas fore promittit: & quod idololatrarum Græcorum nominati theologi dicere nec auſi ſunt, nec talia eſſe crediderunt, hæc Mahomet aperto ore legibus ſuis ſancire non erubeſcit. Hi enim ſentiunt, quod qui uitam ſuam honeſte in hoc mundo tranſegerint, cum poſt obitum ipſorum, animæ illorum pure à corporibus liberatæ ſint, tunc eos in deorum numerum referri, interq; illos fortunatas inſulas incolere, & cum illis exultare. Eorum uero qui impie hic uiuentes, impure ſimul & pollute obierint, animas in obſcuros & tenebricoſos locos diſcedere, & in fluuium perpetuis ardentem ignibus.

Et hæc quidem idololatræ Græci tradunt. Mahomet uero, qui ſe orthodoxon eſſe, & Deo proximum dicit, huiuſmodi abſurda & turpia legibus conſtituit? Minime certe perpendit, quod omnia hæc odij, iræ, & peccati effectus ſint. Siquidem ante Adami tranſgreſſionem, ubi tunc balnea? ubi domus? ubi mulieres? Poſt peccatum uero & maledictionem, corpus contra animam inſtar feræ cuiuſdam inſurrexit: & cum hæc abſoluta Dei conſideratione careret, corpus uicit, animamq́ à ſublimitate & magnificentia ſua detraxit, & abduxit in abſurdas & uanas corporis concupiſcentias et uoluntates: tuncq́ anima ceu mancipiũ corporalium cupiditatum ſeruitio tradita eſt. Si igitur poſt mortuorum reſurrectionem homines, qui iuxta Dei uoluntatem uixerunt, non poſſeſſuri ſunt beatam illam uitam, quam Adam progenitor noſter ante tranſgreſſionem habuit & amiſit, ſed eandem omnino uitã, quam poſt maledictionem ſuſtinuit, acquiſituri ſunt, Væ hominibus illis. Verum hoc peſſimum eſt, qûod non modo de miſera hac & execrabili uita Mahometis abſurda opinio fertur, quam Deum iuſtis daturum promittit, ſed de longe miſeriori & turpiori, quàm hęc ſit quam modo uiuimus. Adam enim poſt tranſgreſſionem, maledictionem & relegationem ex paradiſo, Euam cognouit: uerum & hoc propter liberorum procreationem fecit, quos & progenuit. Ante tranſgreſſionem uero, angelicam uitam uixerunt. Præterea Adam Eua cognita, etiam poſtea hæc eadem unica erat mulier, & non plures. Non enim unum marem creauerat Dominus, & multas fœminas: nec multos mares, & unam fœminam: ſed unum uirum, Adamum, & unam mulierem, Euam. Humano autem genere iam multiplicato, & in laſciuas & iniquas operationes prolapſo, grauatus & indignatus eſt contra ipſos Deus, quemadmodum beatus ille Moſes in ueteri Teſtamento deſcribit, quod ſcilicet dixerit Deus: Non permanebit ſpiritus meus cum eis, quia caro ſunt. quod nimirum toti carnales & terreni facti eſſent, non habentes conuenientem ipſis boni memoriam, & quod in laſciuiam penitus incidiſſent. Tunc dicit ad Noë Deus, Quoniam te inueni iuſtum in generatione hac, arcam fac ligneam talem, &c. Et fecit Noë arcam iuxta uerbum Domini, & arcam ingreſſus eſt cum tribus filijs ſuis, Sem, Cham, & Iaphet: ingreſſa eſt & uxor Noë in arcam, & tres uxores filiorum Noë. Viden' ut à Deo iuſti teſtimonium accipit Noë una uxore contentus? quin & ſinguli filiorum ipſius ſingulas, eaſq́ ſolas, uxores habuerunt, & ab ira Dei ſeruati ſunt, totum uero humanum genus diluuij aquis deletum eſt. Hoc certe uel planè inſipidum docere queat, quod unam eamq́ ſolam uxorem uiro eſſe conueniat, iuſtumq́ ſit mulierem quoque uni ſoliq́ uiro coniungi. Verum & hoc, ut prædiximus, poſt tranſgreſſionem propter liberorum procreationem factum eſt. Mahomet uerò manifeſte docet, quod ea quæ iuſtis à Deo tribuitur merces, balnea ſint, & ſingulis uxores plures, domuſq́ pulchre inſtructæ. Quomodo igitur à Deo fuiſſe dicetur, qui talia inſtituit? Quin etiam uanus eſt, qui talia recipit, creditq́, quod ea quæ Dei ira peccatori pœna euenit, tempore retributionis in boni & honeſti mercedem ſanctis iuſtiſq́ multipliciter retribuatur. Sed attende his quæ facta ſunt. Dicit Moſes: Et ingreſſus eſt Noe in arcam, & filij eius, & uxor eius, & uxores filiorum illius. Et poſtea dicit: Et exiuit Noe de arca, & uxor eius, & filij illius, & uxores filiorum illius. Atque in introitu quidem dicit: Ingreſſus eſt Noe, & filij eius, & uxor illius, & uxores filiorum illius. In egreſſu uero non ſic, ſed, Egreſſus eſt Noë, & uxor eius, & filij illius, & uxores filiorum illius cum eo: non aliud nimirum hac loquendi figura innuens, quàm quod iuſtum æquum'que ſit, uirum unam

Gen. 6.

habere uxorem. Verumtamen tempus aliquando incidit, ut etiam ab illa abſtinere conueniat. Cum enim Moſes inquit, Ingreſſus eſt Noë in arcam, & filij eius: filios illius ceu murum interpoſuit, ipſum Noë ab uxore ſua ſeparantem. Dum uero rurſum dicit, Egreſſus eſt Noë & uxor illius: ſignificauit, quod ab hinc nihil impediat, quo minus uxori ſuæ coniungatur. Eadem etiam ratio eſt filiorum illius, & uxorum illorum. Porrò & ipſe Moſes in montem Sinai aſcenſurus, Iudæos ſic compellat: Purificate uos ipſos ſinguli uſq; ad tertium diem, lauantes ueſtimenta ueſtra, & uxorem ne tangatis. Quin & Gen. 2. ipſe Adam cum Euam uidiſſet, dixit, Hæc eſt os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Et propterea derelinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Conſidera igitur quomodo poſt peccatum demum & ſtoliditatem hominum, polygamia increuerit. Adam enim non dicit, Et erunt multæ mulieres cum uiro in carne una: ſed duo, hoc eſt uir & mulier. Vna uerò & plures inter ſe pugnant. Quamuis autem legiſlator Moſes ſingulis Iudæorum uxores plures conceſſerit, in temporis ſucceſſionem illud permiſit: quemadmodum & in animalium ſacrificijs factum eſt, ut eos ab impura filiorum cæde & oblatione abduceret. Sicut uerò Chriſtus adueniens animalium ſacrificia prohibuit, legis ſcopum implendo: ita etiam uxorum pluralitatem ſuſtulit. Mahomet uero hic loco temperantiæ intemperantiam legibus ſuis conſtituit, non in hoc tantum ſeculo, ſed in futuro etiam hæc ab ipſo Deo cum multo fœnore rependi docens. Et Pſalm. 9. uidere in illo licet illud Dauidis oraculum: Laudatur peccator in concupiſcentijs animæ ſuæ. Et iniquus benedicitur, id eſt laudatur & celebratur, ab illis qui adulantur illi, & ſcelus ipſius irritant, & qui nec ſenſum quidem morbi propter ſilentium poſſunt habere: propterea etiam ille incurabilis exiſtit. Quod enim morbi ſenſu caret, medicinam non quærit, nec admittit. Et hoc omnium atrociſſimum eſt, cum malicia laudatur, nec malitia eſſe creditur. Mahomet enim, de quo ſermo eſt, hominum uoluntati et uoluptati inprimis ſtuduit, & ſecundum has docuit, ut uoluptatis ui quàm plurimos ſtultorum attraheret. Inſuper, num ſoli uiri Deo curæ ſunt, tanquàm creaturæ ipſius, mulieres uero nequaquam, cum non ſint Dei figmentum? Numque igitur uiri tantum talibus à Deo acceptis bonis fruentur, mulieres uero nullis omnino? Quandoquidem autem una creatura eſt uiri & mulieris, idemque homo eſt omnis homo, ſique omnes ſimili ratione iudicandi ſunt, & ſimili ratione recepturi, qui quidem honeſte uixerunt, bona: qui uero male, iram Dei, repulſam pœnamq;: omnino manifeſte conſtat, omnes homines idem iudicium ſubituros, tam uiros quàm mulieres, cū una eademq; horum natura ſit: eodem etiam modo omnes iuxta opera ſua, quæ patrauerunt, uel bona uel mala ſunt recepturi. Reſtat igitur, quod & iuſtum & decorum eſt, ut mulieres eadem, quæ uiri, accipiant. Et quemadmodum unicuiq;, qui honeſte uitam ſuam tranſegit, iuxta Mahometi leges mercedis loco multæ mulieres retribuuntur: ſic dentur etiam ſingulis, quæ honeſte uixerunt, mulieribus plures uiri. Quod ſi hoc tanquam abſurdum reticuit, eadem mente & iudicio de uiris quoque illum ſentire & iudicare conueniebat. Præterea plures illi uiri unicę dati mulieri, uel laudis gratia illi dabuntur (quod ſcilicet honeſte uixerint) uel damnationis. Quod ſi ceu honeſte uita ſua functi ſic remunerantur, cur his non plures datæ ſunt mulieres?

beneficij & mercedis gratia, ut dictum eſt? ſed potius uiris multis mulier una? Si uerò illud ceu condemnatis contingit, hæc eadem ſanè beneficia laudis, & bonæ retributionis domicilia ſunt, ueluti Mahomet enarrat. Quod idem de multis mulieribus uni uiro datis ſentiendum eſt. Si enim uiris dantur ceu damnationem meritæ, cur in eaſdem hæc conferuntur beneficia? Si autem laudem meruerunt, cur uni uiro multæ tribuuntur? Et quid'nam hac confuſione eſt abſurdius, & magis deforme? Vides'ne in quot abſurda uel inuitus incidit, qui à uia uera aberrauit? Sed minime hæc ita ſunt: non ſunt, inquam, hęc. Quæ enim ſanctis exoluitur retributio, nõ in delicijs uerſatur, potationibus, balneis, et mulieribus, quæ omnia peccati & iræ fructus ſunt, ut dictum eſt: uerum retributio hæc ſanctitas eſt, puritas, & uita angelica, gaudium & hilaritas, & exultatio, quam oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis unquàm aſcendit. Vides itaque fructum legiſlatori huic ex ſua lege prouenientem. Cognoſcitur autem à fructu operum ratio illius, aut non? Et quis tam ſtupidus & excæcatus, ut hæc quę dicta ſunt non intelligat? Quomodo igitur Deum authorem referet, qui huiuſmodi ſtatuit? Et de his quid'nam pluribus opus eſt?

De nomine uerò Mahomet, ſcripto in dextra throni diuini parte, quid opus eſt uerborum apologiam contexere? Prudentes enim prudenter de hoc iudicabunt: ſtulti uero & ſtupidi, ut uoluerint. Non tamen, quaſi noſtri ſermonis obliti, de Mahomete hæc quæ dicta ſunt conſcripſimus. Dixi enim, quod huius meæ ad te Apologiæ finis non ſit, Muſulmanos impugnare, & quæcunq; abſurda, pernicioſa malaq; dicant, faciantq;, proferre: ſed ut oſtendam tantummodo, quod ſine omni ratione & inique Chriſtiani à Muſulmanis accuſentur: quod etiam fecimus. Quod ſi interim quædam de Mahomete diximus, ipſius rei argumentum nos dicere coëgit. Quandoquidem ſi de abſurdis doctrinæ ſuæ ſcribere inſtituiſſemus, multa hic nobis dicenda eſſent. Quod uerò Chriſtus de Mahomete ſermonem non habuerit, nec in Euangelio nomen illius fuerit inſcriptum, ſufficienter à nobis in ſuperioribus dictum eſt: ſed & ipſa ratio hoc manifeſtius comprobabit. Quæcunq; uiderunt apoſtoli & diſcipuli Chriſti, & quæcunq; ex ore illius audiuerunt, hæc & literis prodiderunt, & docuerunt. Ex illis itaq; Chriſti diſcipulis quatuor conſcripſerunt Euangelium. Vnus quidem Matthæus nomine, qui Hebraica lingua illud deſcripſit, in Palæſtinæ inſtitutionem, & Hieroſolymæ, partium'que Affricæ. Alter uero Marcus, Latino idiomate conſcriptum uulgauit in Achaiam, Italiam et Romam, quin etiam in omnes gentes occidentales. Tertius Lucas lingua Græca uſus eſt, quod in Aſiam, Aethiopiam, Perſiam, Indiamq; euulgatum eſt, & Arabiam. Quartus uero Ioannes, etiam ipſe Græcis literis uſus, Euangelium conſcripſit, quod in Europæ aliquot partes diffuſum eſt, & inſulas aliaq; loca à Græcis habitata. Sic inquam, Euangelium diſperſum eſt in mundum uniuerſum, non ui & neceſſitate, non gladio & enſe, ſed apoſtoli cum charitate, manſuetudine & humilitate uerbum Dei prædicauerunt. Et contrario omnino modo res ſucceſſit. Apoſtolis enim percuſſis & colaphos paſſis, calumnia preſſis, et in perſecutione ſimul docentibus prædicatio illorũ nõ intercidit: ſed quotidie creſcebat & augebatur Chriſti Euangelium. Quin & hi ipſi, qui magno ſtudio & labore in hoc incumbebant ut Chriſti nomen occultaretur, ne quis hominum confiteretur illum Deum eſſe, & ut mortis ſupplicium ſubiret qui hoc faceret, hi ipſi inquam, ueritate cognita illi adiuncti ſunt, eamq́ coluerunt, alij quidem ab apoſtolis, alij ab horum ſucceſſoribus & diſcipulis edocti, & crediderunt Chriſtum eſſe uerum Deum, & Dei uiuentis filium: quin etiā dolore & fletibus proſequebantur anteactos dies, quibus in tenebris & Satanæ erroribus ambulauerant. Deus autem benignus et miſericors, ipſorum ſuſcepit pœnitentiam, ipſosq́ Chriſtiani nominis perſecutores paſtorum officio dignatus eſt, & doctores prçconesq́ Euangelij & nominis ſui fecit. Omnes etiam Euangelium recipientes, deſcribebant illud ſinguli, legebant, diſcebant, & in illo inſtituebantur, colebantq́ quæ in eo erant ſcripta, tum deniq́ ſummo ſtudio ignaros horum erudiebāt. Et hoc modo Euangelium in orbem uniuerſum diſperſum eſt, omnesq́ illud habebant totius terræ incolæ. À Chriſti temporibus itaq́ uſq́ ad ea quibus docere cœpit Mahomet, anni elapſi ſunt plus quingentis. Quis uero poſt Euangelij cognitionem intra quingentorum annorum ſpacium auſus fuiſſet expungere Mahometis nomen ex Euangelio, ſi modò in illo ſcriptum inueniebatur? partim quidē, quod qui unam tantum dictionem uel addere uel demere auſus fuiſſet, poſthac Chriſtiani nomen amiſiſſet: partim uerò, ut demus impium quendam aliquā Euangelij dictionē expungere auſum fuiſſe, ſium uniuerſum orbē unius ineptias ſecuturum fuiſſe putabimus? Nequaquàm. Hinc igitur elucet, Mahometis nomen nuſquam in Euangelio deſcriptum fuiſſe. Præterea ſi Mahometis nomen Euangelij libris inerât, illum ſanè Chriſtus uel bonum, uel malum eſſe fuerat teſtificaturus. Si bonum, recepturi hunc certe erant omnes reges terræ, omnes præſides, omnes Chriſtiani, eum nimirum qui Chriſti teſtimonio eſſet comprobatus, ut ſcilicet illius etiam utilitate perfruerētur. Si uerò malum dixit, retinuiſſent nimirum illius ſigna et indicia, et ne ab hoc læderentur cuſtodiuiſſent. Quod ſi igitur uel ut bonum recepturi, uel ut malum auerſaturi, non eieciſſet uniuerſus orbis ex Euangelio Mahometis nomen, etiam hinc apparet huius nomen in Euangelio ſcriptum non fuiſſe. Porrò nemo eſt qui alteri, priusquàm is natus ſit, inuideat. Quis igitur Mahometem inuidia eſſet proſecutus, priuſquam is naſceretur? Nemo prorſus. Et licet aliquis poſt natiuitatem illius hunc inuidia eſſet proſecutus, num totus orbis unius contra Mahometem inuidię erat ſubſcripturus? Et quis tam imprudens, ut hoc non impoſſibile fuiſſe iudicet? Quare etiam hinc colligitur, Mahometis nomen in Euangelio non fuiſſe deſcriptum. Præterea ſiquidem dicerent Iſmaëlitæ, quod in ſolo Euangelio Mahometis nomen ſcriptū inueniretur, quodq́ illud Chriſtiani eraſerint, ſufficientes eſſent hæ, quas diximus, demonſtrationes ad ueritatem comprobandum. et illorum refutandū mendacia. Cum uerò addunt, illud etiam in ueteri Teſtamento à Moſe conſcripto extare, quomodo illud expunxerunt Hebræi? Illic etenim ne ſignum quidem de Mahomete inuenitur. Conſidera igitur qua fronte Muſulmani dicant Chriſtianos nomen illius inuidia motos ex Euangelio expunxiſſe? Hebræi uerò quam ob cauſam idem fecerunt? in circumciſione quippe, & in alijs quibuſdam, cibis uidelicet alijsq́ ritibus, Muſulmani cum Hebræis cōueniunt. Nunc igitur uel hinc quoq́ conſtat, quod nec in ueteri Moſis teſtamento, nec in Euangelio, Mahometis nomen contineatur. Et hæc quidem hactenus: ſufficiunt enim hæc, ut uel ſtupidiſſimum in ueritatis cognitionem inducant.

Inter alia uero omnia etiam in hoc Chriſtiani à Muſulmanis accuſamur, quod ſpernentes legem à Moſe latam, accuſationem mereamur, cum tamen nos accuſatione digni, Muſulmanos accuſemus ſummis celebrandos laudibus. Num itaq; laudandi ſint Muſulmani, ſeu minus, ſingulatim in ſuperioribus demonſtratum eſt. Sed agedum de nobis ipſis nunc uideamus. Num ſoluta eſt à nobis Moſis lex? Quin potius ab Euangelio confirmata eſt, & id quod in lege infirmum erat & impoſſibile, hoc Euangelium compleuit. Omnis enim ſermo, omnis ſcriptura, omnis actio cum fine certo dicitur, ſcribitur, & fit: & quemadmodum omnes fructus præcedit flos, ita omnium actionũ dux eſt deſtinatus finis, apud cordatos homines. Et nunc diligenter, quæ dicuntur, conſidera, quomodo Adam nimirum à Deo formatus ſit, & in paradiſum collocatus, è quo propter diuinæ legis tranſgreſſionem extorris et exul factus ſit, & maledictione à Deo ſuſcepta & damnatione ut in eam terram redeat, è qua ſumptus eſt, condemnetur. Quod ſic eueniſſe uidemus. Mortem enim ſubijt, & defunctus in inferno detinebatur. Verumtamen opera diaboli totum genus humanum, & uniuerſi ſimul inciderunt in facinora laſciua & illicita: & hoc pernicioſum illis erat, quod relicto cultu creatoris cœli & terræ, & Dei factoris ſui, ſeducti diabolum coluerunt, & idola, ut in ſuperioribus diximus & demonſtrauimus. Deus uero miſericors, nequaquam uoluit creaturam ſuam ulterius diaboli tyrannide premi: hominemq; ſaluari uoluit. Quoniam uerò is ut ſui iuris et liberi arbitrij ſit, à Deo conditus eſt, nec ablatum ab ipſo eſt antea illi conceſſum liberum arbitrium, ſed ſemper liberum habens arbitrium permanſit: uoluit ſaluare Deus hominem, ſed tamen ſua ipſius, hominis ſcilicet uoluntate & arbitrio, nõ ui & neceſſitate, ut Mahomet prædicat. Cum uerò omnes homines diuturno planè morbo laſciuiæ, & plus quàm naturalium uitiorum & idololatriæ laborauiſſent, ab eo tempore impoſſibile erat eoſdem facile à tam diutino morbo liberari. Cœpit igitur Deus inſtar peritiſſimi medici paulatim curare genus hominum, Hebræorumq; gentem boni huius initium conſtituit, præcepitq; uni hominum iuſto & ſancto, Moſi ſcilicet, ut ex Dei oraculis exorſus Hebræorum gentem inſtitueret: quod & fecit. Quoniam uerò omnia quæ lege & Euangelio continentur, huic meæ Apologiæ particulari inſerere non facile licet, particularia tamen quædam ex his in medium afferemus. & quemadmodum ex uno calice omne quod in dolio eſt, uinum dijudicatur: ſic ex his ſingularibus, quis nam legis & Euangelij ſcopus ſit, cognoſcere poterimus, & num alterum contradicat alteri. Diligenter itaq; his quæ dicuntur attendito. Moſes dicit, Non occides: Dicit Chriſtus, Qui iraſcitur fratri ſuo ignis pœnam ſubibit. Et Moſes quidem dixit, Non occides: Chriſtus uerò, Nõ iraſcaris. Nouiſti igitur, quod primò quidem ſanguinis, qui circa cor eſt in homine, efferueſcẽtia oboritur, qua homo incitatur ad iracundiã, ex quibus & ipſa cædes ſequitur. Qui uero ratione animi æſtum refrenauerit, ſi non ad iram cõmotus fuerit, quomodo in cædis crimen inciderit? Et Moſes quidẽ dicendo, Nõ occides, hominem à malo & ipſo peccato abſterruit, ipſum uero non reddidit perfectũ. non enim hoc homini multũ profuerit, ſi à malo abſtineat, niſi etiam bonum operetur. Quapropter Chriſtus non dixit, Non occides: ſed, Quicunq; iratus fuerit fratri ſuo, &c. radicitus ipſum crimen euellens. Et lex quodammodo fructũ aufert (cædes enim irę fructus eſt) Chriſtus uero ipſam peccati arborẽ extirpat, id eſt animi æſtum et iram. Et Moſes quidẽ dicens, Non occides, in hoc cõſtitit, nec ultrò progreſſus eſt. Chriſtus uero non ſic: ſed cum dicit, Quicunq; iraſcitur fratri ſuo obnoxius eſt gehennæ ignis: ſic addit, Cum obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordaris quod frater tuus aliquid habeat contra te, relinque munus tuum coram altari, & abi primum & reconcilieris cum fratre tuo, & tunc reuerſus offer munus tuum: charitatem fratris ſacrificio utiliorem iudicans. Et ſanè non dixit, Si tu habueris aliquid contra fratrem tuum (hoc enim antè prohibuit) quid igitur? Si habuerit frater tuus contra te. Non enim hunc modo à malo abſterruit, ſed & fratrem curari præcepit.

Dicit in lege Moſes: Non peierabis, ſed reddes Domino iuramenta tua. Periurium prohibens, iuramentum concedit. Chriſtus autem in Euangelio: Ne iures omnino, ſed ſit uobis ita itá, & non non: quid nam innuente hoc uerbo? non aliud quàm ut ueraces ſimus, & fide digni, & ut loco multorum iuramentorum uerba noſtra tanta ſint quæ fidem poſſint mereri. Et ſanè qui iurat, uel uolens uel inuitus, iurando poteſt fallere aut falli: qui uero in uniuerſum non iurat, periurij periculum effugit.

Moſes idem dicit, Oculum pro oculo, dentem pro dente: nec aliud reſpicit quàm ut timore contentiones & pugnas mutuas prohibeat. Chriſtus autẽ in Euangelio: Quicunq; tibi alapam inflixerit in dextram maxillam tuã, obuerte illi & alteram. & qui te in iudicium uolet rapere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium. Et quicunq; te adegerit ad milliare unum, abi cum illo duo. Nunc itaq; te interrogo, utrum ex duobus mandatis iſtis legiſlatoris finem plenè attingit, num ſcilicet ut prohibeantur, quin potius ut omnino tollantur mutuæ lites, contentiones & pugnæ? Euangelica haud dubie. Si quis enim propter ultionem oculo ſuo altero priuetur, aut dente, non ne ulciſcitur, & temporis occaſione id permittente alteri nocet, uel ad minimum iraſcitur, & iniuriarum memor eſt? Haud dubie. Qui uerò paratus promptusq; ad hoc fuerit, & hoc ſtuduerit ſemper, ut ſi quis illi alapam infligat, non modo ſuſtineat à fratre illatam ſibi iniuriam, ſed cum humilitate alteram illi alapam obuertat: et cum re ſic geſta huius philoſophię ſtudioſus fuerit, et percutientẽ ſuſtinuerit, non ne ſuſtulit hic & deuicit omne uitium, omnem contentionẽ & iram? Num hic ne, uel ipſa lex legiſlatoris finem propius attigit? Non ne diabolum letali afflixit uulnere, patrem pugnæ & offendiculorum? Diabolũ enim cœlo eiecit faſtus, cum angelus eſſet, deinde inuidia & odium. In diabolo enim ne ueſtigium quidem eſt charitatis. Non tamen in homine ſolummodo diaboli odium inuenitur: ſed & dæmones inter ſe mutuò alter alterius perditionem & exitium concupiſcit. Propter inimicitiam uero & odiũ, quo in homines laborant, pacem inter ſe habere uidentur. Et quemadmodũ inimici ira mutua inter ſe concertant, alterq; alterius quærit perniciem & interitum. ſi uero in alios hoſtes ijdem inciderint, omiſſo bello illo mutuo & inteſtino, cum illis congrediuntur: deinde uero rurſum alter alterius mutuã perniciem ſitire deprehenditur. Talis eſt etiam ea quæ inter hos putatur eſſe cõiunctio & concordia. in hominum enim pernitiem, non uero & integro animo contrahitur. Vbi enim ueritas apud mendaciorum patrẽ locum habeat? Homo aũt, qui alterius alapam ſuſtinuerit, non ne facinus diabolo prorſus contrarium patrauit? Non ne coram fratre ſuo humiliatus eſt? imò magis coram Deo? Nonne fratrem dilexit, & propter charitatem fratri exhibitã diabolũ confudit? Et quis tam inſipiens ut de his dubitet? Et qui ad hæc promptus talia dixerit & fecerit, quomodo fiet ut cum altero contentiones miſceat?

Dicit Moſes, Diliges proximum tuū, & odio habebis inimicum tuum. Quid'nam hæc legiſlatoris uerba aliud quàm ueritatem uolunt conſtituere? Quid uerò Chriſtus, Si dilexeritis eos qui uos diligunt, quæ'nam ueſtra gratia eſt? Diligite inimicos ueſtros, Benefacite odio uos habentibus, & orate pro his qui uos execrantur. Quæ'nam ex his legibus charitatem conſtituit? Vetus'ne an Euangelij lex? Illa enim poſt amicorum dilectionem propter multorum infirmitatem concedit quodammodo odium contra inimicos. Chriſtus uero cum dicit, Diligite inimicos ueſtros, & orate pro illis: odium omnino ex homine ſuſtulit. Qui enim hoſtem ſuum diligit, & pro illo orat, quomodo amicum aut alium hominem odio habebit?

Lex dicit, Non mœchaberis: Chriſtus uero non ſic, ſed, Quicunq; uiderit mulierem ad concupiſcendum illam, iam adulterium cum illa cōmiſit in corde ſuo. En diligentiā legis conſidera. Non legem modò prohibuit, ſed etiam laſciuum oculum, & ipſum quodammodo animi affectum. Qui enim ſeipſum uſq; ad oculi commotionem cuſtodierit, quomodo in adulterij crimen incidet? Quemadmodum uero brutis animalibus his quidem ultricia, illis uero defenſiora & protectoria arma data ſunt, ut leoni quidem ira & robur, apro dentes, boui cornua, lepori uero curſus celeritas, idemq; capreæ & ceruo: omnibus autem ſimul ſenſus quidam datus eſt, quo noxia omnia & uenenatos cibos auerſentur, utiles uero appetant: ſic & homini omniū loco mens data eſt, quæ dijudicare poteſt bonum à malo: & ab illis quidem abſtinere quæ animam lędunt, utilia uero & ſalutaria appetere. Quod ſi uero forte carnali cupiditate & diaboli affectu in animum cogitatio quædam inciderit indecens, caprea uelocior turpem cogitationem effugere poteſt. Et ſi odio ſatanæ cogitatio hæc illum inſecuta fuerit, animi zelum & feruorem ſibi à Deo datum poſſidet in ſuum commodum: quo leonis aut urſi inſtar ſeſe defendit, cogitationem hanc hoſtiſq; bellum conculcare & extirpare concupiſcit. Homo autem non cuſtodiens ſanum illud diuinæ gratiæ donarium, in illicitas & abſurdas actiones incidit, quemadmodum in ſuperioribus copioſius enarrauimus. Deus autem ſaluare uolens ſuam creaturam, hominē ſcilicet, legem Moſaicam miſit, ceu ducem quendam & præceptorem. Et quemadmodum teneris adhuc infantibus cibus ſolidus non datur, ſed tenerior & concoctu facilis, paulo pòſt autem ſolidior, hinc rurſum ſolidior alius, tandem etiam cibus perfectus: & ut imperfecta adhuc cognitione rerum præditis nondum philoſophiæ diſciplina præſcribitur, ſed primo quidem literarū elementa traduntur, & paulo pòſt harum coniunctio & ſyllabæ: puero aūt per ætatem & incrementum ad perfectiorem ætatem progreſſo, etiam philoſophiæ arcana proponuntur: ſic eadem mihi & legis ratio uidetur. Propter hominum enim infirmitatem lex ad manuductionem boni data eſt, nō quidem ut hominem perfectum reddere poſſit, ſed quemadmodum in ſublimi ſcala primus gradus nos à terra attollit, nec tamen hoc ad ſummum ſcalæ aſcenſum ſufficit, niſi multi ſimul ſuperati ſint propter altitudinem & ſublimitatem: ita etiam in ueteri lege contingit, ſancta quidem & iuſta & à Deo lata (unus enim idemq; Deus eſt, qui et legem et Euangelium promulgauit) ſed tamen propter hominum infirmitatem lex data eſt, pædagogum agens, et illos à terra ſubducens quaſi in primū ſcalæ gradum, hoc eſt abſtrahens illos à multis & ingentibus uitijs, et à terra in qua uolutabantur: non tamen illos ad ſcalæ ſummitatem perducere potuit. Euangelium uerò hominē euexit, & in ſummum collocauit ſcalæ faſtigium, quod ad cœlum uſque pertingit. Quod enim in lege infirmum erat & impoſſibile, Euangelium impleuit, ſicuti demonſtratum eſt. Dominus enim in Euangelijs ſic ait, Non ueni ut legem deſtruam, ſed ut impleam. Ante Euangelij enim tempora ſimul cognoſcebatur qui nam uitiorum multitudine eſſet obrutus. Poſt huius uero annunciationem, libere ſeſe uirginitatis politia protulit, & innumeri ex hominibus uirgines inueniuntur & muliebris & uirilis ſexus. Ceſſo tamen de his dicere propter nimiam uerboſitatem. Plurimi enim Chriſtianorum uitã agunt angelicam. Nouiſti ne autem nunc quomodo una eademq; lex ſit illa à Moſe lata antiquitus, & quam Chriſtus in Euangelio tulit? Et quemadmodum rex aliquis miſſis ſeruo ſuo nummis quinq;, dicit illi, negotiare & operare cum his quamdiu peregre abfuero. Hic uero gratijs actis accipit, et negotiatur. Cum uero denuò peregre profectus fuerit rex, eidem ſeruo alios centum tradidit, nec propterea quinq; his ille priuatus eſt: ſed nomen quidem quinq; nummorum defecit, nihilominus tamen hi quinq; multipliciter in ipſis centum cõtinentur: et cum centum nummorum numerus nominatur, neceſſariò cum his coniunctus eſt & unà intelligitur ipſorum quinq; numerus unà cum centenis; ſic, inquam, in lege & Euangelio contingit. Lex quidem abrogata dicitur, citra controuerſiam tamen in ipſo Euangelio continetur ipſius legis finis, & multipliciter in hoc operatur, quemadmodum paulo antè diximus. Et hæc quidẽ abrogata eſt non ceu mala, ſed ceu inutilis, quod præſens tempus attinet, nec uſum habens aliquem. Et quemadmodũ in denſiſſimis tenebris media nocte luna exorta tenebrarum profunditatem quaſi attenuat, aërem tamen non omnino dilucidum reddit; ſol uero exortus in tantum uniuerſum orbem illuminat, ut etiam minimus in aëre puluiſculus per ſolis radios conſpiciatur. & luna quidem inſitum ſibi propriumq; lumen non amiſit, diſparuit tamen & obtecta eſt, propter ſolis ſplendorem: ſic etiam in ueteri lege & euangelio contingit. Lex enim uetus idololatriæ quidem tenebras depulit, non tamen in uniuerſum illuminare & abſoluere potuit hominum animas: Euangelium uero illuminauit, docuit, abſoluit, & homines in cœlum euexit, paradiſumq; quam progenitor Adam amiſerat, gratuitò cõceſſit. Et quis tam infœlix, ut Euangelio relicto ad legem reuertatur, & quaſi denuò ceu infans lactis nutrimentum concupiſcat, nec inſtar uiri cibum ſolidiorem? uel quis ceu puer literarum elementa requirat, & non potius ceu abſoluta prudentia præditus philoſophiam? Vel quis ſolari lumine repudiato, lunarem amplectatur? Mihi ſanè ea quæ ſcripſimus ſufficere uidentur, ut facile, quicunq; uoluerit huius rei ueritatem cognoſcat, quin & tu ipſe. Si autem fortaſſis adhuc propter ſacrificia, circũciſionem, ſabbati ociũ, & ciborũ diſcrimen ratio tua dubitat & uacillat, minime tamen hoc fieri conueniebat, cũ de maximis illis & neceſſarijs ſufficienter dixerimus: uerumtamen etiam de his, ut & reliquis, breuiſſime diſſeramus.

Homines, ut ſuprà diximus, humanas idolis uictimas immolabant, nec alienigenas tantum, ſed etiam proprios liberos. Et quemadmodum lignum tortuoſum integram & nimiam inflexionem ſuſtinere non poteſt, ſed illud paulatim principio artificis arte & opportunitate ab inæqualitate priore immutatur, deinde omnino in rectum extenditur ceu regula aliqua: ita etiam in ſacrificijs factum eſt. Conceſſit enim Deus primo tauros immolari, oues & hircos, ut illos ab impijs hiſce hominũ immolationibus abduceret. Quid

enim his deterius & iniquius? Hæc tamen conceſſit Deus, ut paulo pòſt &
ipſa abrogaret, & hòmines in notitiam ſacrificandi laudem induceret. Sic e-
nim per Dauidem Deus locutus eſt: Non ſuſcipiam ex domo tua uitulos, “
neq; de gregibus tuis capellas. Num edam taurorum carnes, & hircorum “
ſanguinem bibam? Offer Deo ſacrificium laudis, id eſt hymnum oris tui “
cum ſincero & recto corde: & redde Domino uota tua, & inuoca me in die “
tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Et hæc tanquàm ſub Dei
perſona dixit, auerſantis animalium uictimas. Per ſeipſum autem ad Deum “
ſic dicit: Quoniam ſi uoluiſſes ſacrificium, dediſſem tibi. Holocauſta non cõ “
probas. Sacrificium Deo, ſpiritus contritus. Cor contritum & humiliatum “
Dominus non deſpiciet. Viden' quomodo in omni negotio à ſummo ad in-
fimum tandem prophetæ locuti ſint? Si igitur de ſacrificijs dilucide dixerũt,
quod Deo non grata ſint, ſed temporanea quædam conceſſio, iam poſt inu-
tilem animalium oblationem ſacrificatur & cantatur per os & labia ex puro
& ſincero corde, quod & factum eſt. Qui enim antè idololatræ, tyranni &
perſecutores Chriſti fuerant, qui Chriſtum ignominia affecerant, conuerſi
doctores & præcones orbis facti ſunt, & pro nomine Chriſti occubuerunt,
ſeipſos proponentes formulam eorum qui in Chriſtum credunt, ut dictum
eſt. De circumciſione autem copioſius in ſuperioribus diximus. Verumta-
men etiam nunc ſic dicimus. Circumciſio cordis eſt circumciſio, non carnis.
Abundantiam enim cordis circumcidere debent ſinguli, non carnis. Abun
dantia enim cordis peccatum eſt; quod conciliauit diabolus & homo pro-
pter uoluptates. Quod uero Deus in homine fecit, non eſt ſuperuacaneum.
integrũ enim eſt, & bonũ, & abundans eſt nihil. Si itaq; homo cordis abun-
dantiam circumciderit, id eſt peccatum, hic reuera uere circumciſus eſt. Si au
tem peccato obnoxius fuerit, & carne circumciſus, uana & inutilis eſt huius
circumciſio. Sed & Moſes ſic inquit: Hodie itaq; circumcidite duritiam cor- Deut.10
dis ueſtri, & ceruicem ueſtram ne induretis amplius. Dominus enim Deus “
ueſter, hic Deus deorum eſt, & Dominus dominantium. Deus magnus & “
fortis. En qualem Moſes circumciſionem faciat? Non carnis certe, ſed cor- “
dis. Verum & martyr Chriſti Stephanus cũ Hebræis diſputans dixit, Duri
ceruice & incircumciſi corde, qui recepiſtis legem, & non obſeruauiſtis eam. Act.7.
Sabbatum uero non caſu aut fortuitò inſtitutum eſt, ut homines eo die o- “
cioſi deſiderent (ocium enim per ſe uitio habetur) ſed ut Iudæi omnino ab “
ijs quæ uitam attinent uacantes, ſpiritualia curarent. Et in hunc finem inſti-
tutum eſt, ut ſabbato quidem uacarent à curis uitam ſpectantibus, in cõcio-
nem uero ardenti ſtudio & cura abirent. Et clare conſtat, quod ſacerdos in
ſabbato duplicem laborem abſoluebat, et duplices oblationes immolabat. Iu
dei autẽ etiam hoc neglecto uoluptatibus magis ſtudebant et delicijs. Qua-
propter & propheta increpans illos, dixit: Væ abeuntibus ad diem malum,
qui appropinquatis & contingitis ſabbata ficta. Et Iudæis quidem, ut dixi-
mus, ſabbatum inſtitutum eſt, ut à curis uictum ſpectantibus uacantes, ad
conciones ſacras ſtudioſe conuenirent. Chriſtianis uerò non ſimiliter, utpo
te cum quotidie ad conciones & preces ipſis conuenire ſolenne ſit. et ſic labo
ratur ut hi quidem plus, illi uerò minus ſingulis diebus orẽt. Et quemadmo-
dum in omnibus præceptis lex minimum illud & imperfectum expoſuit,
Euangelium uero uniuerſale illud & totum: ita etiam in Sabbato fieri uide-
mus. Lex quidem ſabbatum conſtituit, ut conciones adirent. Euangelium

uero quotidie hoc fieri uoluit, idq́; non ſemel tantum in die, ſed millies, ſi cui libuerit. Quod ſi uolueris, dicam id dilucidius. Iudæis ad Chriſtum ſabbato apportantibus magnam infirmorum multitudinem, claudorum, cæcorum, aridorum, paralyticorum, dæmoniacorum, aliorumq́; uarijs morbis laborantium, omnes eadem ipſa hora ſanauit. Iudæi uerò inuidia & ira pleni, cum aliud quod Chriſto obijcerent non haberent, dicunt illi, Non licet tibi hoc facere ſabbato. Quin & Phariſæi uidentes Chriſti diſcipulos ſabbato ſpicas uellere & comedere, dixerunt eundem ſermonem. Quid uerò ad hos Chriſtus? Annon legiſtis quid fecerit Dauid, cum eſuriret ipſe, & qui cum eo erant? Quomodo ingreſſus ſit in domũ Dei, & panes propoſitionis comederit, & dederit his qui cum eo erânt in die ſabbati? Sabbatum enim propter hominem factum eſt, & non homo propter ſabbatum. Sed & alia quædam eſt ſabbati ratio. Sex diebus Deus creauit omnia, & ſeptimo quieuit ab operibus ſuis. Tum & Chriſtus in ſepulchrum depoſitus, ſabbato quieuit. in paraſceue enim laborauit: latroni enim ſalutem dedit. die uero dominico rurſum operatus eſt, ſuſcitando primum, ut Deus, proprium corpus, & multorum aliorum: deinde & apoſtolis apparens, confortauit illos, & cum his alios multos apoſtolos. Et quod ſeptem exactis ſeculis, id eſt annorum ſeptem millibus à creatione mundi, uniuerſalis omnium hominũ quies futura ſit. Eò uſq; enim omnis actio tam bona quàm mala extenditur: tempore autem illo reſurrectio mortuorum & iudicium operum futurum eſt, & ſingulorũ iuxta opera ſua retributio. & hos quidem qui impie uixerunt, æterna manet damnatio: pios uero bonosq́;, uita æterna, paradiſus & bona q́; plurima, quæ oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt. En igitur quis ocij illius ſabbatini finis ſit, & quomodo errauerint ac adhuc errent, ueluti in omnibus alijs, miſeri & ſtulti Iudæi.

De cibis uero ipſa ueritas ſic ſe habet. Omnia quæ fecit Deus, ualde bona ſunt: & ſi bona ſunt, quomodo legiſlator ea pro malis & reijciendis erat iudicaturus? Cum Deus ad illos dicat, Ecce dedi uobis omnia ad comedendũ, ut herbas campi. Sed cum in deſerto moraretur immorigera & ingrata Iudæorum gens, ſingulis diebus manna à Deo miſſum accipiebant: cæterum contra Moſem, imò ipſum Deum murmurabant quotidie, & ſuillas Aegypti carnes appetebant, quas antea comederant, & infinita alia (in primis tamen præ alijs ſuillarum carnium deſiderio tenebantur.) Hac igitur de cauſa interdixit his legiſlator Moſes, ne his ueſcerentur, ut eos ab omnibus Aegypti cupiditatibus abduceret. Sed de his ipſis audi. Quod enim uniuerſus mundus in idololatriæ tenebras & barathrum inciderit, manifeſte conſtat: in primis tamen omnium Aegyptij omnia ferè animalia adorabant, & deorum numero aſcribebant. & quæcunq; hi tanquàm Deos uenerabantur, hæc Moſes legiſlator immolare iuſſit: è uolatilibus quidem turturem & columbam, è quadrupedibus uero bouem, ouem & capram. ſed porco ueſci prohibuit, quoniam huius cibus magni erat precij apud Aegyptios ſimul et infeliciſſimos Iudæos. Moſes igitur ipſis immutare uolens Aegyptiorum ritus, ea immolare iuſſit quæ Aegyptijs pro dijs erant, ut intelligerent ſe fruſtra hæc colere & uenerari. Quæ uero chara habebant, & magni faciebant, cibi gratia, illorum eſum interminatus eſt: in primis tamen ſuillarum carnium, propter inſatiabiles harum cupiditates, ut dictum eſt. Chriſtus uero nihil è cibis prohibuit, nec etiã apoſtoli, horumq́; ſucceſſores. Quod ſi uero

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

aliqua animalia ſunt à quibus Chriſtiani abſtinent, hoc ſimpliciter diutinæ
conſuetudinis & propriæ uoluntatis gratia faciunt, non propter doctorum
& Euangelij traditionem. Vetus enim lex haſce obſeruationes habebat, E-
uangelium uero nequaquam: ſed omnia in uniuſcuiuſq; poteſtate & arbi-
trio ſunt conſtituta. propter diutinam uero, ut dictum eſt, conſuetudinem
à quibuſdam animalibus abſtinent, nec illis ueſcuntur: quemadmodū qui
penes nos ſunt Monachi, ab omnium carnium eſu abſtinent, non quod has
impuras & reijciendas eſſe arbitrentur, ſed uitam (ut dictum eſt) auguſtio-
rem ſequi cupientes, & rempub. habere longe ſublimiorem propter corpo-
ris ſui tolerantiam carnibus abſtinent. Et ecce ex his quę de lege ſcripſimus,
iudicare potes, legem Euangelio contrariam non eſſe, nec Euangelium legi:
omnia enim hæc ſibi conſentiunt. Legis uero infirmitatem Euangelium cō
pleuit. Si enim lex perfecta fuiſſet, nequaquam ſic per Ieremiam prophetam
dixiſſet Dominus: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & conſtituam ſuper Ierem.31.
domum Izraël & domum Iuda fœdus nouum: nō ſecundum fœdus quod “
pepigi cum patribus ipſorum, in diebus cum apprehenderem ego manum “
ipſorum, ut educerem eos de terra Aegypti: quoniam ipſi non perſtiterunt “
in fœdere meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc eſt fœdus “
quod ſtatuam domui Izraël poſt dies illos, dicit Dominus, Dabo leges meas “
in ſenſus illorum, & in cor ipſorum inſcribam eas, & ero ipſis in Deum, & “
ipſi erūt mihi in populum. Nec docebit unuſquiſq; proximum ſuum, et qui- “
libet fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Deum: quoniam omnes cogno- “
ſcent me, à minimo ipſorum uſque ad maximum illorum. Quoniam pro- “
pitius ero iniquitatibus illorum, et peccatorum illorum & delictorum non “
amplius recordabor. Attende diligenter ad ea quæ dicuntur. Dicit Deus, “
Ecce dies ueniunt, et conſtituam ſuper domum Izraël et ſuper domum Iuda
fœdus nouum. Dicendo, conſtituam fœdus nouum, oſtendit primum illud
eſſe imperfectum, futurum uerò illud fore perfectum. Cum item nouum di-
cit, oſtendit alterum illud eſſe uetus, cuius nullus ſit uſus. Quin dilucidius
adhuc dixit, Non ſecundum fœdus, quod pepigi cum patribus illorū, quo-
niam non perſtiterunt in fœdere meo, & neglexi eos, dicit Dominus. Om-
nino autem hinc eluceſcit, quod uetus quidem fœdus abrogauit, nouum ue-
ro gratuitò conceſſit. Sed adhuc clarius de hoc locutus, ſic dixit: Ero ipſis in
Deum, & ipſi erunt mihi in populum, & omnes cognoſcent me à minimo
ipſorum uſq; ad maximū. Quoniam propitius ero iniquitatibus ipſorum,
& peccatorum illorum delictorumq; non amplius recordabor. Vides quo-
modo Iſraëlis quidem populum reprobauerit, proculq; à ſe abegerit: & gen-
tes, quibus nouū fœdus, id eſt Euangeliū traditū eſt, populum ſuum nomi-
nauerit? Et domum Izraël & Iuda de ipſis gentibus dicere uidetur Deus, de
Hebræorū uero gente nequaq;. Quos etenim Chriſtus diaboli filios uoca-
uit, quomodo pater huius Deus eoſdē populū ſuū appellaret? aut Deus ip-
ſorū eſſe diceretur? Similiter per Eſaiam quoq; ſic inquit Deus: E Zion exi- Eſa.2.
bit lex, & uerbū Domini de Ieruſalē. Et quæ nam lex alia de Zion & Ieruſa
lem egreſſa eſt, pręterquam Chriſti doctrina et Euangelium? Moſaica enim
lex in monte Sinai promulgata eſt Iudęis, genti immorigerę et ingratę: Chri-
ſti aūt doctrina & Euangeliū ex Hieruſalē. Verūtamen tute tecū cōſidera, et
uide. Quemadmodū homo tabernaculū quoddā umbratile extruens, de hoc
nō multū ſollicitus eſt, in domo aūt extruēda ſummo ſtudio utit̄, et in primis
curat ut fundamētū poſitū ſit firmū et ſtabile, ut forma domus ſit cōmoda, et

culmen imponat concinnum: quin etiam de elegantia domus non parum ſolicitus eſt. in domo enim ſua pater familias habitat. Sic etiam in ueteri lege & Euangelio contingit. Euangelium quidem, ſecundum quod in eo requieſcere Deus uoluit, per omnia ſanctum fecit, perfectum & iuſtum & ſtabile. In lege uero nõ ſic: ſed uolens hanc tantum non ceu inutilem abolere, quaſi in tranſcurſu ipſam tradidit, ut legis defectus per Euangelium implerentur & reſarcirentur. Cæterum quemadmodum de Chriſto prophetæ uaticinati ſunt, & hæc quidem ſermonibus claris expoſuerunt, hæc uero per ænigmata: non ſolum autem de Chriſto, ſed etiam de Euangelio & illius diſcipulis Gen. 27 apoſtoliſq;: ſic etiam de lege. Et primo quidem cum Iſaac benedicere uellet filio ſuo primogenito Eſau, non complacitum eſt Deo in hoc: ſed Iacobo poſt hunc nato benedixit. Et Eſau quidem typus erat legis & populi Iudaici, Iacob uero typus Euangelij & populi ex gentibus collecti. Gen. 38 Iudas uerò Iacobi filius genuit Phares & Zara. Cum autem Zara ad naſcendum egrederetur, manus quidem eius emicuit, corpus uero nequaquam. Cum autẽ obſtetrix manum filo tincto religauiſſet, manus infantis rurſum ingreſſa eſt: & poſtea natus eſt frater eius Phares: quo in lucem edito, tandem & Zara natus eſt. Hoc autem uiſo obſtetrix dixit, Quare propter te ſolutum eſt ſeptum? Septum certè ab omnibus prophetis lex Moſaica appellatur. Quis igitur expoſuit obſtetrici duos eſſe infantes? & qua'nam de cauſa coccineo filo manum alterius religauit? Tum quid'nam innuens dixit, Quare propter te diſſolutum eſt ſeptum? id eſt, quomodo tu typus legis factus es? Et quemadmodũ qui modò apparuiſti, deinde abſconditus es, & frater qui poſterior te erat, prior in lucem editus eſt: ſic etiam ſeptum, lex ſcilicet, quæ prima eſſe apparebit, paulo pòſt poſteriores habebit partes. Lex uerò Euangelij, quæ poſtremo uentura eſt, ante hanc enaſcetur. Vnde'nam obſtetrix edocta hæc dixit? Diuina certe uirtute hæc uaticinata eſt: et quæ per prophetas loquitur Dei uirtus, per os etiam mulieris locuta eſt. Planius tamen adhuc & dilucidius per Ieremiam dixit Deus; Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & conſtituam ſuper domum Izraël & ſuper domum Iuda fœdus nouum, &c. ut ſuperius dictum eſt. Viden' quomodo per figuras & prophetias manifeſte & clare Deus legem demonſtrauerit ocioſam quidem eſſe, & imperfectam: euangelium uero efficax & perfectum? Nihilominus miſeri & excæcati Iudæi nec imperfectam & impotentem legem obſeruant, ſed quotidie uel primi illius trangreſſores eſſe deprehendũtur (non accuſo illos peccatorum, quis enim à peccatis abſtinere poterit? ſed de lege dico, quod illam tranſgrediantur) & ijdem ſi maxime uellent facere ea quæ legis ſunt, nõ tamen poſſunt. Et uide qua ratione hoc fiat. Deus cõſtituit & decreuit, ut Hieroſolyma omniũ, quas gẽs Hebręorũ habet, urbiũ ſit metropolis, in qua Solomon templũ ædificauit, præcepitq; Deus ut intra templũ ſacrificia fiant, & oblationes pro peccatis hominũ: extra Hieroſolymã uero & templũ hoc ſacrificia nulla eſſe offerenda. Quandoquidem igitur Hieroſolymarum urbs deſtructa eſt, et templũ ſubuerſum, neq; iam ſacerdotiũ habent ad ſanctificationem ſui, neq; modum offerendi Deo, quid'nam ipſis eſt reliqui? Nihil omnino. Propter hæc itaq; & alia multa, quæ nunc exacte ſcribere non eſt opus, neque Chriſtiani eſſe deprehenduntur, quia euangelium non recipiunt: neque hæretici, quia nullum prorſus ſequuntur hæreſum doctorem: neque Muſulmani, quia Mahometem non ſectantur: neque Iudæi, cum nulla, quæ legis ſunt, faciant: ſed tales eſſe conuincuntur miſeri, qui quid colant credant’ue ignorent, ſed in perditione uiuunt. Viden’ quomodo à uera & recta uia aberrantes, cum ſe rectà incedere arbitrantur, in barathro & perditione eſſe conſpiciuntur? Et hæc quidem hactenus.

Quoniam uero in omnibus, quę prius ad nos partim ſcripſiſti, partim ore retulerunt tui ad nos nuncij, uoluntati tuæ obſecuti, copioſius nos defendimus, nunc age tui ſermonis memineris. In fine enim literarum tuarũ ſic dixiſti, Prudẽti uel una ſufficit oratio: quod reuera ſic eſt. Si igitur prudenti uel una ſufficit oratio, ut tu ipſe teſtaris, et ipſa docet ueritas, prudẽs uerò aliquis multis ſermonib. auditis bonis uerisqꝫ, nec illos reçeperit, uel decerpſerit fructum illorum, nonne meritò accuſandus & reprehendendus fuerit? Vbi igitur noſtrę hæ literę, hęcqꝫ noſtra apologia ad te peruenerint, adhortor ut diligẽter hæc conſideres, & per ſingula uerba diſcutias, latentem theſaurum in his haud dubie inuenturus. Non enim animi noſtri fœtus ſunt, ſed ex libris Moſaicis, ſed ex Dauidis Pſalterio, ſed ex prophetis & Euangelio deſumpta; quæ et ipſe Mahomet & omnes Muſulmani ſancta & iuſta eſſe cõfitentur & dicunt. Et hæc ipſa ſunt, quæ uerbotenus oſtendunt Chriſtũ filium Dei eſſe, & eundem Deum ſimul & hominem. Ipſe enim eſt, qui ab omnibus prophetis Deus eſt prædicatus. Is eſt quem Abrahã, utpote Deum, adorauit, & iudicem omnis terræ dixit. Is eſt quem cantu celebrauerunt angeli, & quem uirtutes ſupernæ in nubibus ſuis geſtauerunt, quem uidit Daniel uenientem in nubibus ad iudicandum orbem. Is eſt, cui omnis creatura ſeruit, illius dicto obediẽs, uenti ſcilicet, mare, & reliqua. Is eſt, quo uiſo infernus regnũ ſuum amiſit: cæterum & ante mortem cum tremore implebat huius imperium, dimittens Lazarum, & alios. Hoc teſtantur infinita illa, quæ fecit, miracula. Et quid dicã amplius? Is eſt, qui à Deo patre teſtimonium ſæpius accepit. De hoc Dauid dixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo “ in uoce exultationis. Quoniam rex uniuerſæ terræ Deus. Pſallite prudenter. “ Deus regnauit ſuper gentes: quemadmodum in ſuperioribus copioſius “ dictum eſt. Non enim de Deo patre dixit, nec de Dei filio, quod prius quidẽ non exiſtens rex uniuerſæ terræ, poſtea uero regnum ſuper omnes gentes & omnem terram acceperit: ſed hæc propter hominem, quem aſſumpſit filius & uerbum Dei, propheta dixit, qui nec regnabat, nec à gentibus omniqꝫ terra adorabatur, eo quòd nondum eſſet natus. Poſt natiuitatem autem illius data eſt illi gloria, honor & poteſtas, ut dixit Daniel, & regnum. Cæterum & ipſe Dauid eodem loco: quin & ipſe Chriſtus poſt reſurrectionem quaſi obſignans huiuſmodi prophetias, dixit apoſtolis: Data eſt mihi “ omnis poteſtas in cœlo & in terra. Profecti, docete omnes gentes: qui cre“diderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Vides’ne quanta cum ſimplicitate & luce appareat, quod de homine, quẽ filius & uerbũ Dei aſſumpſit ex diua Virgine, eadẽ dicunt prophetæ, ſed & ipſe Chriſtus: & de illo extant omnia teſtimonia propter hominũ infirmitatem? Ipſe enim filius Dei ſecundum diuinitatem teſtimonio non indiget. Quo enim teſtimonio Deus indigeat? Verumtamen quemadmodũ de Chriſti incarnatione, cruce & paſſione, reſurrectione itẽ & aſſumptione, de lege quoqꝫ & alijs uaticinia ſunt prædicta, uiſiones uiſæ, typi facti: ſic etiã de baptiſmo prophetiæ & typi ſunt propoſiti, quę tamẽ omnia ꝓpter nimiã copiã, ut etiã in alijs, omiſimus. De his tamẽ quędã particulariter ꝑſtringamus.

Matth. 28

gamus. Moſes ille magnus, ſi non potuiſſet per mare rubrum Hebræorum gentem traducere, periſſent ſanè Pharaonis manibus. Ioſue etiã filius Nun, niſi Iordanem in diuerſas partes ſecuiſſet, non ingreſſi fuiſſent Iudęi terram promiſſam: arca uero propius propiusq́; ad Iordanem fluuium allata, aquæ diuiſæ ſunt, & per ſiccum tranſiuit omnis Iudęorum populus: & arca typus erat diuæ Virginis Mariæ, quæ filium & uerbum Dei ſecundum carnem peperit. Cæterum & propheta Helias extruxit altare, & lignis holocauſtisq́; ſimul impoſitis, nullum omnino ignem inferebat, ſed cum altare aqua perfudiſſet, orabat, cœloq́; delapſus ignis ſacrificium conſumpſit. Videſ neigitur quomodo omnia, quæ Chriſtiani colunt, primis illis & uetuſtis teſtimonijs comprobata ſunt? Hæc enim & alia multa baptiſmum denotabant. Sine hoc enim hominem ſaluari, eſt impoſſibile. Quapropter & ipſe Chriſtus dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur; qui uero non crediderit, condemnabitur. Cum uero hæc omnia ſic ſe habeant, nonne ridiculum fuerit, quod libros quidem ſummo honore proſequimini, Deum uerò in his celebratum contemnitis, dicentes hominem eſſe, & non Deum? Licet itaq; q̃ fuſiſſime fieri potuit, non ſcripſimus, propter nimiam ſcripturæ copiam, tædumq́; infirmitatis tuæ iudicium, nihilominus tamen hæc tanta ſcripſimus, ut uel ſtupidiſſimo ad rectum uerumq́; diſcendum ſufficiat. Et ecce idem in te hodie, quod et in Iudęos, competit. de illis enim dixit Dominus: Dabo illis

Amos 8.

famem, ſed non famem panis & aquæ, ſed famem audiendi uerba Domini. Et ſic omnino euenit. À tempore enim illo, quo Chriſtus mortem ſubijt, in iram inciderunt irreconciliabilem & ſempiternam: ex tunc omnis ſanctificatio omnisq́; doctrina ab illis defecit. Idem igitur & in te contingit. Nam in hodiernum diem uſq; uerbum Dei nec audiuiſti, nec edoctus es: ſed in ſtultitia ambulauiſti, & tenebris. Nunc uerò miſſa tibi ſunt Dei oracula, ſanctorum & prophetarum dogmata: hæc igitur attente conſidera, & ſine diligenter inſpecto & accurata inquiſitione ſtude, ne poſthac in tenebris ambu-
» les, ne illud Dauidis in te impleatur oraculum, dicens, Filij hominũ quouſq;
» aggrauatis cor? quàm diu diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Et
» cognoſcite, quod Deus mirifice extulit ſanctum ſuum, id eſt Chriſtum.
Quin & illud magni illius & admirandi Solomonis, dicens: In animam ma-
» leuolam ſapientia Dei non tranſit, nec in corpus peccatis deditum.
Ne ſimilis fias deſerto & ſolitudini ſpinas producenti, & tribulos: ſed potius ſimilis ſis terræ fructiferæ, quæ ſemen ſuſceptum trigecuplum, ſexagecuplũ, & centuplum rependit. Sic tu recepto Euangelij uerbo fructũ proferas centuplum. Deum obteſtor creatorem cœli & terræ, ut is oculos tuos aperiat, & dilatet cor tuum, ut facias opera tibi ſalutaria, quo paradiſum et omnia bona in hac repoſita poſſidere queas.

AMEN.

ALCORANI, ID EST LEGIS PER MAHOMETEM LATAE CAPITA, QVAE PRI*ma oratione confutantur, ſunt hæc.*

QVod Mahomet tempore epilepſiæ, cum ſpumans hinc inde uolueretur, dixerit ſibi archangelum Gabrielem ſe conuenientem uidiſſe. 1

Quod librum conſcripſerit, Arabice Corran dictum, Græce uero, legem Dei ſalutiferam. 2

Quod prophetam Dei & apoſtolum ſe nominauerit. 3

Quod Moſaica, Pſalterium & prophetica ſcripta, iuſta, ſancta & uera nominauerit, præcipue uero Euangelium confeſſus ſit iuſtum, ſanctum, rectum, uerum & perfectum eſſe, & (ut in capite Iona reperitur) Dei cōmonitiones uocauerit. 4

Quod non à Mahomete ſolo, ſed etiam ab alijs lex illa lata ſit. 5

Quod à Mahomete promulgata lex ore ad aures à diabolo lata ſit. 6

Quod quidam dignitate Chalibas exiſtens, id eſt ſummus doctor, religionem Chriſtianam receperit. 7

Quod Mahomet cū in hæreticos quoſdam Neſtorianos & Arrianos, quin etiam Iudæos aliquos incidiſſet, omnem horum maliciam collegerit. 8

Quod iactabundus de ſe dixerit :- Si omnes homines conueniant, omnes ſpiritus & angeli, non poterunt Alcorranum meo ſimilem conſtituere. 9

Quod in faſtigio dexteræ partis throni diuini Mahometis nomen inſcriptum ſit. 10

Quod legem non per miracula daturus uenerit, ſed per gladium: et quod nō credentibus illi, aut mortis ſupplicium ferendum, aut tributa pendenda ſint. 11

Quod interdixerit, ne quis ſuæ ſectæ uel ordinis cum aliquo Chriſtianorum diſputet. 12

Quod Noë & Abraham, ipſi deniq; apoſtoli, eiuſdem quam ipſe poſtea promulgauit doctrinæ ſectatores fuerint. 13

ORATIONIS II. CAPITA.

QVod ea quæ in Moſaicis præceptis, prophetis, pſalterio & Euangelio continentur, ſancta, iuſta & Dei traditiones nominet, amplectatur & obſeruet: quodq; illius ſectatores non ſint, qui hæc non impleuerint. 1

Quod legis ſuæ ſectatores in partes ſeptuaginta tres ſint diuidendi, quarum unica ſola ſit ſaluanda, reliquas uero igni tradendas fore. 2

Quod niſi à Deo eſſet Alcorran, multa in eo eſſent ſibi inuicem contraria. 3

Quod cum Gabriele ad Deum aſcendens, in angelum inciderit decies millenis uicibus maiorem toto mundo, deflentem peccata ſua: qui ſua ipſius interceſſione ueniam apud Deum impetrauerit. 4

Quod ipſe ſcopus & ſigillum ſit prophetarum. 5

Quod rapinas, cædes & periuria prohibeat, eademq; rurſus permittat. 6

7 Quod Deus illi permiſerit peierare.

8 Quod Deus ſecum collocutus, dixerit ſe luſus gratia mundum condidiſſe.

9 Quod in capite Mipacara, id eſt iuuenca dicto, Iudæos & Chriſtianos ſalutē conſecuturos eſſe dixerit, in capite uero Amram, contrà aſſerit, neminem ſine Iſmaëlitarum lege ſeruari poſſe.

10 Quod ante ipſum nemo poſſit paradiſum ingredi. Et rurſum dicit, quod Deus illi multas mulieres uirosq; ante ſe paradiſum ingreſſos oſtenderit.

11 Quod Deus poſt reſurrectionē domus elegantes, balnea & hortos, pluresq; mulieres ſe daturum promittat Mahometicæ legis ſectatoribus.

12 Quod in capite Sad, angelos ex igne, homines uero ex puluere factos eſſe affirmet.

13 Quod in capite Emele, quod muſcam ſignificat, de Solomone et muſcis mendacium prodat ſtolidum, quod & fatetur.

14 Quod in capite Rubeſo, de Solomone & uerme tradat, ſuperiori mendacio ſimillima.

15 Quod in libro Enarrationum, cauſam ponit, cur illis uino interdictum ſit.

16 Quod cœlum hoc creatum, ex fumo factum ſit: mare autem, ex monte quodam Caph nominato.

17 Quod ſolem, lunam, lumine & uirtute æquales eſſe dicat.

18 Quod à Gabriele, ut cœlum aſcenderet, uocatus, ex Dei manu ſibi impoſita tantam frigoris uim ſenſerit, ut quæ ad medullam dorſi uſque penetrauerit.

19 Quod in capite Sad tradat, dæmones cum angeli eſſent, à Deo ut Adamum adorarent eſſe conſtitutos: cumq; hoc aliorum angelorum more facere noluerint, propterea dæmones eſſe factos.

20 Cauſam tradit, propter quam ſuillis carnibus interdictum ſit.

21 Quod Deus in fine mundi omne hominum & angelorum genus occiſurus ſit.

22 Quod librum conſcripſerit, duodecim millia ſermonum continentem: è quibus ter mille quidem ueri ſint, cæteri autem falſi.

23 Quod in capite Ceramar dicat, ſe lunam in duas partes diſſecuiſſe, quarum altera quidem in tunicam illius, altera uero in terram deciderit: deinde uero integram rurſum reſtituiſſe.

24 Quod Deus & angeli pro Mahomete orent.

25 Quod in capite Helmaida, quod ſi interpreteris, menſam ſignificat, affirmet, Hebręos & Chriſtianos non eſſe filios Dei, nec amicos eius, eò quod affligantur.

ORATIONIS III. CAPITA.

1 QVod impoſſibile ſit Deum habere filium, ſine muliere.

2 Quod ſi filium Deus habuerit, erit inter utroſq; diſſidium.

3 Quod in capitulo Elneſa, quod mulieres ſignificat, dicat, Chriſtum eſſe uerbum Dei, animam Dei, & ſpiritum Dei.

4 Quod Chriſtum ex uirgine citra uirilem operam genitum eſſe teſtetur.

5 Quod neget Chriſtum & Deum eſſe & Dei filium, illius etiam incarnationem. Eundem uerò nudum tantūmodo, ut Neſtorius, hominem uocat: ſanctum uerò, & cunctis hominibus excellentiorem.

6 Non Chriſtum, ſed alium loco illius crucifixum eſſe.

Quod Deus Chriſtum ad ſe in cœlos uocauerit, hunc autem in fine mundi uenturum eſſe, & Antichriſtum occiſurũ, quo facto & ipſe Chriſtus moriturus ſit. 7

Chriſtianos Deiparam uirginem in Deos retuliſſe, eamq; ſororem eſſe Moſis & Aaronis. 8

ORATIONIS IIII. CAPITA.

QVod in cœlos ſurreptus Mahomet, corã Deo ſteterit, & audiuerit uaria, rurſumq; in terram delatus ſit. 1

Dæmones etiam ſalutem eſſe conſecuturos. 2

Alcorrani interpretationem neminem intelligere; nec ipſum quidem Mahometem, ſed ſolum Deum. 3

IN MAHOMETEM ORATIO PRIMA.

QVISQVIS alteri contradicere propoſuit, ſcopũ unum præfixum habet, ut ſua quidem confirmet, & obiecta deſtruat. Quandoquidem ergo de fide in Chriſtũ ſufficienter diſſeruimus, & quàm rectiſſime, ut mihi ſimul & ueritati uidetur, confiſi agedum ſancto ſpiritui, ab illis quidem contempto, à nobis autem honorato, uideamus quæ'nam ſint uerba illa, quæ contra Deum & ueritatem euomuit perditionis filius Mahomet: non obliti interim huius, quod ſuprà diximus, nõ ſcilicet noſtri inſtituti eſſe, ut in uniuerſum omnia quæ à Mahomete abſurde inſtituta ſunt redarguamus, ſed ea tantum refutabimus, quæ blaſphema in Chriſtum & illius in carne conuerſationem impie & imprudẽter quidam infremuerunt. Et ne ceu infirmiores certamen detrectare uideamur, nunc illud Deo auxiliante ſubibimus, ut in utilitatem quærentium ſe ueritas eluceat.

Regnante Heraclio Romanorum rege, homo fuit pernicioſus & uæſanus, qui os quidem ſuum poſuit in cœlum, & contra altiſſimum iniqua locutus eſt, lingua autem illius tranſiuit in terram: quem ſanè non errauerit quiſpiam, ut mihi uidetur, ſi diaboli primogenitũ & filium perditionis patremq; ſimul & filium mendacij uocauerit: nomen illi Mahomet, Arabs natione, peruerſus ingenio, & animo peruerſior. Hic hæreticis quibuſdam conuerſatus, & ab iiſdem inſtitutus, ſemen excepit, quod in docentis & edocti cordibus arauerat & ſeminarat zizaniarum ſeminator, & ſpinas tribulosq; protulit centuplo plures. Omnem enim ferè hæreſim in unum colligens, & hac cum ſui ingenij figmentis permixta, mixturam ex his fecit unam, animarũ uenenũ ſcilicet. Deinde aliquos nactus homines quidẽ nomine, reipſa aũt à pecudibus nihil differentes, in illos uirus impietatis ſuæ euomuit: homines nimirũ paſtores, penes quos non aliud quàm perpetuã cum pecudibus conuerſationem deprehenderat. Vnde enim in his eſſet uera ratio? ubi doctrina? ubi lectio? Neq; enim, ſi quid ex his omnibus eſſet, iudicare poterãt, ſed inſtar ferarum agreſtes, immites, cõtinue in montibus & inter greges uerſabantur: quos ſanè ſi quis definiuerit, animalia eſſe ſermone prædita, non rationalia, mortalia, mente & omni ſcientia deſtituta, nequaquam à uero aberrauerit. Quid enim deterius eſt homine, qui ratione & eruditione deſtitutus eſt? Verũtamen cum nec peſſimus quiſq; omni bono in uniuerſum careat,

Pſalm. 72.

nihil tamen hoc profuerit. En enim miſeri Arabes dum bona quærũt, in mala inciderunt, & uiam ſalutis appetentes in profundum perditionis delapſi ſunt. Mahomet enim hos ex uia ueritatis ſeductos in montes abduxit & ſolitudines, locosq; quos non inſpicit Dominus, ut non immerito orare debuiſſent, dicendo, Cuſtodi nos à laqueo quem poſuerunt nobis, & ab offendiculis operantium iniquitatem. Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper nos. Non tamen propterea pro iuſtis habebũtur, ut qui fortaſſe Dei uoluntatem, iuſtum, ſanctum, deoq; placitũ ignorauerint. In uniuerſam enim terram exiuit apoſtolorum ſonus, & Euangelium in totum orbem annunciatum eſt & Iudæis & gentibus, in teſtimonium ipſis. Quale uero gentium teſtimoniũ? Ipſum Euangelium, ipſa prædicatio, ipſa doctrina ſapientum apoſtolorum, qui Euangeliũ annunciauerunt omni creaturæ, è quibus alij quidem ueritate cognita adorauerunt colueruntq; ſolum Deum uerũ: alij uero ad ea quæ dicebantur, non intenti erant: alij rurſum ad tempus fideles, poſtea in perditionis barathrum reuerſi ſunt, & quamuis idololatræ nõ fuerint, ut prius, in aliud tamen præcipitium à priori nihil differens inciderũt. Hic itaq; primum parentem ſuum diabolum ſcilicet imitatus, qui ceu fulgur cœlo delapſus, poſtquam à propria domo deiectus eſt, nullũ hominem non tentat, uerum uniuerſos ignis gehennæ & tenebrarũ cohæredes facere conatur, & peregrinos alienosq; à Deo reddere: ſic ille inquam infœlix Mahomet, non deſtitit curare quomodo omnes homines à Dei familia abſtraheret. Et cum omnis homo delictorum ſuorum rationem redditurus ſit in die iudicij, quam obſecro apologiam inſtituet ſtultus Mahomet, qui tantam hominem multitudinem à Deo abalienauit? Licet enim nemo è manu Dei eripere poſſit eum, qui ſalute dignus eſt, hic tamen Dei inimicus apparet, quantumuis reipſa infirmus ſit.

1 Hic morbo caduco laborãs, morbi tẽpore hinc inde uoluebatur ſpumãs.
Quid ergo impietatis inuentor comminiſcitur? Simulat ſe non à morbo, ſed
à Deo detineri. dicebat enim ſe, quod archangeli Gabrielis conſpectum ferre
nequiret, ceu mortuum collabi: poſt uiſionem uero diuinam, diuinorumq;
dogmatum cognitionem ad ſeſe redire: deſtinatum, ſcilicet ſe à Deo
eſſe, ut quæcunq; uideret & audiret & à Deo diſceret, in uniuerſi mundi utilitatẽ
2 manifeſtaret. Et primo quidem ſemetipſum prophetam appellauit,
& dei apoſtolum: deinde librum diuinorum dogmatum collectionem dictum
conſcripſit, Arabice uero Alcorranũ, & legem Dei ſalutiferam. Qua
3 uero ratione tam impudenter hic ſe prophetam appellauerit, non intelligo.
Nomina enim quædam ſignificationẽ habent à loco, ut Romani, Græci,
Macedones: quædam ſubſtantialem, ut Petrus, Paulus, Socrates: alia rurſus
patronymicam, ut Pelopidæ, Cecropidæ: alia uero à ſcientia aliqua, ut philoſophus,
dux, medicus: alia ab officio, ut apoſtolus, doctor, diſcipulus: alia
rurſus ab officio ſimul & uirtute donorum, ut propheta, meditatiuus, miraculorum
editor. Si ergo impudens ille ſe ſolum apoſtolum uocauiſſet, mendacium
ſuum aliquouſque occuluiſſet, ceu irreprehenſibile. Propheta autẽ
quomodo dici poterit, omni prophetia deſtitutus? Omnes enim prophetæ
de Chriſto uaticinati ſunt, item de Iudæis alijsq; argumẽtis, quæ quidem
partim ferè priuſquam uaticinium proferretur, facta ſunt: partim poſt tempus
certum: partim in longum tempus differebantur: omnes tamen prophetiæ
impletæ ſunt. Hic uero impudens mendacij deprehenſionem non

ueritus, tam impudenter prophetæ nomen ſibi uendicat, qui non modo quàm longiſſime à prophetico dono remotus eſt, ſed ne pſeudoprophetis illis qui olim ſeducebant populum, ſimilis: ſed ſimpliciter & abſolute ſeſe prophetam & apoſtolum nominauit. Et fortè reſpondeat aliquis de pſeudo prophetis dicens: Si mendaces erant, quomodo potuerunt ſeducere populum? Hæc uero quæſtio non omni ratione caret. nam & nos hanc ſoluturos eſſe ſperamus. Deus Hebræorum gentem brachio excelſo Aegypto educens, poſt multa illa & eximia, quæ in ipſos contulit, dona, etiam prophetas illis dedit, ut populo Dei præcepta annunciarent. Et his quandoq; dicebat: Hæc dicit Dominus, Si uolueritis audire me, bona terræ comedetis: quod ſi me nolueritis audire, gladius uos deuorabit: tali nimirum prophetia doctrinam cū miſericordia ſimul & minis continente. Quandoq; autē propter iniquitates ipſorum & peccata, prophetæ manifeſtā in illos Dei uēturam iram annunciabant, per bellum & captiuitatem. Tunc itaq; propter ueritatis auſteritatem Dei uerbis per prophetas annunciātis non attendebant, ſed illorum magis inhiabant ſermonibus, qui dicebant, Hæc dicit Dominus, pax pax. Et contēptis ueris prophetis, iniquitati adhærebāt. Quapropter cōceſſit Deus hoc, & ingreſſus eſt ſpiritus ſeductor in pſeudoprophetas, & quādoq; mendaces illi uera prædicabant, mentiebantur autem millies, Deo hæc omnia ſic in illorum commodum adminiſtrante. Hi autem ueris neglectis, mendacibus adhærebāt, quemadmodum etiam ad Iudæorum regē Achab quidam pſeudopropheta Sedechias nomine aduenīens, factis cornibus ferreis coram rege aſtitit, dicens: Hęc dicit Dominus, Cornibus iſtis uentilabis Syriam, ô rex. Hic autem illius uerbis perſuaſus, cum populo egreſſus, propriam quoq; uitā perdidit. Et hi quidem permiſſione ſingula hæc faciebāt, & infidelium uindicta aliorum erat admonitio. Quęcunq; autem uanus hic fecit, omnia ad interitum & perditionem ſui temporis hominum, & ſequentium ſe inſtituit. Scripſit ſanè Mahomet librū, quem legem Dei ſalutiferā, & diuinorum præceptorum collectionem nominauit, ueluti in præcedentibus dictum eſt. Hic inquam uniuerſum legis per ipſum latæ negotium tribus modis ſtabiliuit, pœna nempe & tyrannide, mendacio & impoſtura & hypocriſi, uoluptate permixta, de quibus etiā ſuperius in quarta Apologia diximus, quantum tunc licuit: uerum & nunc nō pigebit eadem dicere, quæ Deus ori noſtro indiderit. Magnus ille & beatus Moſes, ut neminē latet, à Deo ut filios Iſrael Aegypto educeret, miſſus erat, inſtructus antè miraculis, ſignis et prodigijs. Poſt exitum uero Aegypti, & illam in deſerto commorationem, imò errores, nihil minora prioribus iſtis miraculis per iſtū Deus exhibuit, ſed maiora multo haud dubie. Poſt tantam igitur miraculorum uirtutem locutus cum illo eſt Dominus, non in angulo, aut abſcondito: ſed coram totis caſtris, & omni Iudæorum multitudine (opera enim lucis in luce exhibentur.) & tunc per Moſem ſeruum illius lex lata eſt, & ſanè confirmata, ratificata & conſtabilita eſt omnibus ceu lex à Deo cœlitus demiſſa. Poſt huius autem promulgationem, ne tunc quidem miracula ceſſauerunt. ſed & hoc uiuente & defuncto, per Ioſue filium Nun, alioſq; ſimiliter facta ſunt. Quin & prophetæ magnis & ſtupendis miraculis editis claruerunt ad ueræ fidei certitudinē. Helias quidem tribus annis, & paulo amplius, cœlos concluſos aperuit, mortuos ſuſcitauit, ſacrificium aquis incēdit. Similiter & Heliſeus, & alij. In conſummatione autem ſæculorum deſcendēs Chriſtus,

non ut ſeruus inſtar illorum, ſed ut horum dominus: & teſtimonia non ut prophetæ recipiens, ſed ut illum decebat creaturæ omnis dominum & conditorem: nec tanquàm teſtimonij indigus, ſed propter hominum ignorantiam & imbecillitatē, (magnum enim reuera eſt filij & Verbi dei in carnis adminiſtratione negotiū.) Teſtimonijs igitur, ut dictum eſt, acceptis, (ut in ſuperioribus Apologijs ſingulatim & dilucide demonſtrauimus) exorſis ab Adami creatione, item à Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, Moſe, Dauide, & prophetis omnibus, quin etiam in natiuitate ſua ab ipſis angelis, magis, & ſtella: „ & quod longe maximū eſt, in baptiſmo Dei patris uoce, Tu es filius meus „ dilectus, in quo mihi complacitum eſt, (omitto enim nunc dicere edita ab ipſo tempore conuerſationis ſuæ inter homines miracula & prodigia magna, quæ multa ſunt & innumerabilia, etiam in tempore paſſionis ſuæ & reſurrectionis, & poſt hanc) comprobatus, tunc demum Euangelij legem protulit. Cæterum ferè transformationem Saluatoris noſtri in Thabor monte „ factam præterieramus. Thabor enim, inquit Dauid, & Hermon in nomine „ tuo exultabunt. Et quòmodo, ô bone Dauid, inanimata exultabit materia? Næ, inquit, non fortuito caſu, neq; obiter Domini prodigia inſpicite, ſed recondite in cogitationum profunditatem, & magnum deprehendetis commodum. Age itaq; uideamus, quæ nam patriarchæ doctrina ſit. Thabor & Hermon, inquit, in nomine tuo exultabunt. Quemadmodum enim in domini paſſione omnis creatura triſtitiæ ſigna edidit, ſancta uidelicet illius mater, apoſtoli, & omnes fideles, quin & ſol obtenebratus eſt, terra concuſſa, & petræ ſciſſæ, uelum diſruptum eſt, & ipſi angeli ad nouum Verbi Dei myſterium obſtupuerūt: ſic etiam in monte Thabor omnis creatura exultauit, ex inanimatis quidē quaſi tota terra & plantis, Thabor & Hermon: ex illis uero quæ ſenſu uiuunt, quæ in Thabor ſunt animalia: ex mortuis, Moſes: ex uiuentibus, Petrus, Iacobus, & Ioannes: ex uita autem illa noua & immutata, quæ nec humana nec angelica eſt, ſed qualem Enoch & Helias agūt, ipſe Helias: ex cœlo autem, nubes lucida & angeli. Et ecce Thabor & Hermon cū omni creatura exultauerunt, Hermon in baptiſmo, Thabor in transformatiōe. In quo negotio: In uoce Dei patris de unigenito ſuo filio, qua dixit, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitū eſt, ipſum audite. Et in paſſione quidem omnis creatura alienabatur, omniaq; permiſcebantur: in Saluatoris autem trāsformatione omnis creatura exultabat propter nomen filio Dei datum. Sed redeundum eò, unde ſumus digreſſi. Moſes quidem, ut dictum eſt, accepto prius à Deo miraculorū teſtimonio, legem tulit. Prophetæ autem uaticiniorum euentu, & nonnunquam miraculis quoq; ſunt confirmati. Chriſtus etiam illis, quæ recēſuimus, teſtimonijs probatus, & infinitis miraculis, ipſe quoq; ore docuit. Poſt illius autem aſſumptionem diſcipuli huius Euangelium conſcripſerunt, ipſiq; docuerunt, miraculis ſibi fidem uendicantes: non tamen miraculis ſolummodo, ſed etiam propter optimam rerum adminiſtrationem, fidem merebantur apoſtoli. Primò enim cum hos exacuiſſet Chriſtus, & ceu ferreos feciſſet & adamantinos, ad prędicationem emiſit, dicēs illis: Ecce mitto uos ut oues in medio luporum. hi uero humilitatem induti, leonibus formidabiliores apparuerūt. Non enim au-
Matth. 5. dacia tollit audaciā, ſed æquitas & humilitas. Luceat enim, inquit Chriſtus, lux ueſtra coram hominibus, ut uideant opera ueſtra bona, & glorificent patrem ueſtrum qui in cœlis eſt. Et hæc quidem eſt rei ueritas, quod uita integra &

gra & uirtus multis miraculis ſit præſtãtior. Multi enim, dicit Dominus, in illo die dicẽt mihi, Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, Matth. 7. & in nomine tuo uirtutes multas edidimus, & in nomine tuo dæmones eiecimus. Et dicam illis, Non noui uos, abite à me qui operamini iniquitatẽ. Et ſi dicat aliquis: Et qd, opus euãgelica adducere uerba aduerſus ea quæ à Mahomete dicuntur? nos illi reſpondebimus, quod multum his opus ſit, & maxime. Teſtimonia enim ab hoſtibus accepta fide digniora ſunt. Num, ut Euangelium hoſtium teſtimonijs indigeat? Abſit blaſphemia. Cæterum, ut ſi quis ab aliquo talentorum decem millia mutuò ſumpſerit, aut creditor mutui forenſem contra debitorem actionem inſtituat, & illic debitor interrogatus à controuerſiarum iudicibus, annuerit & confeſſus fuerit rem ſic ſe et non aliter habere, nec aliqua res fuerit in qua falſum dicat, Iudex huiuſmodi ſermonibus auditis tacite ſecum ipſe perpendens hoſce ſermones, ſufficientes iudicat in teſtimonium debiti reddẽdi. Eadem mihi de omni ſacra ſcriptura fertur opinio. Moſaica enim ſcripta, pſalterium & prophetarum oracula, Mahomet ſancta, iuſta & uera eſſe docuit, quẽadmodum in Apologijs 4 planius demonſtrauimus: præcipue uero ante omnia excellentiſſimum Euangelium, ſanctum eſſe & iuſtum, rectum, uerum & abſolutum ſæpius, declarauit, adeò ut hoc Dei commonitiones nominet: quemadmodum in capite Iona, quod in Alcorrano continetur, ſic inquit: De his quę uobis reuelauimus, ſi dubitaueritis, ab illis inquirite, qui iam ante me Biblia legerunt, & ueritatem deprehendetis. Quin'nam igitur ſunt, qui ante Mahometẽ Biblia legerunt? Conſtat certè Hebræos eſſe, qui Moſis pentateuchum & prophetica ſcripta recipiunt, & Chriſtiani, qui unà cum his etiam Euangelium admittunt, & apoſtolorum ſcripturas. Ecce quàm dilucide Mahometis teſtimonio apparet, quod poſteri maioribus indigeant, nec maiores ipſis poſteris. quemadmodum etiam in capite Helmaida (quod menſam interpretantur) copioſius explicat. Mahomet uero qua cauſſa legem ſuam tulerit, uel potius iniquitatem legibus honeſti ſolutã, neſcio, niſi fortè à patre ſuo diabolo motus. Nullo enim teſtimonio aliunde petito innititur, neqꝫ è ueteri Teſtamento & prophetis, neqꝫ ex nouo & apoſtolis: quæ potius hunc ceu hoſtem & inimicum auerſantur. Beatus quidem ille Moſes ad filios Izraël ſic dicit, Suſcitabit Dominus Deus prophetam ex fratribus noſtris, ſicut me. eum in omnibus audite. Deut. 18. Omnis autem anima, quę non audiuerit prophetam hunc, extirpabitur. En diligenter quod dicitur conſidera. Cum enim Moſes dicit, Dominus Deus ſuſcitabit prophetam ex fratribus noſtris, docuit ut hunc à ſe prædictum ſuſcipiant, id eſt Chriſtum, (ueluti in prima apologia dilucide demonſtratum eſt:) ablegent uero & longiſſime à ſe arceant ex peregrina gente ad ipſos uenientem prophetam. Chriſtus uero ad illos qui in ipſum credũt, ſic dicit, Cauete à falſis prophetis, qui ueniũt ad uos ueſtiti pel- Matth. 7. libus ouium, intus uerò ſunt lupi rapaces. À fructibus ipſorum cognoſcetis eos. Et non poteſt arbor bona fructus malos ferre, neqꝫ arbor mala fructus bonos facere. Quapropter nos his conſideratis, inſpiciamus Domini oraculũ, quis'nam ſit magiſter hic, quæ'nam huius doctrina, quæ arbor & quinã fructus, ut uel ex ipſo fructu arborẽ agnoſcamus, & ex doctrina doctorẽ.

Anno à domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti ueri Dei incarnatione milleſimo ducenteſimo & decimo, quidam ordinis prædicatorũ Richaldus nomine, Babylonem profectus, ubi ſtudiũ & myſteriũ iniquitatis exerceba-

tur, ſummo labore ſeſe in Arabum lingua exercuit. Hic diſcuſſis ſimul & exactiſſime
deprehenſis ijs quæ in Iſmaëlitarum lege cõtinentur, eadem in
Latinam linguam ex Arabica tranſtulit. Lex itaque Iſmaëlitarum Alcorranum
5 dicta, & à Mahomete promulgata, non ab ipſo ſolo lata eſt,
uerumetiam ab alijs quibuſdam, utpote genero illius Ala, & alijs ſeptem,
quorum nomina ſunt, Naphe, Eon, Oma, Elreſar, Aſer, filij Cheter,
& filij Amer. Cum igitur hi quidem hoc, alij uero illud reciperent, & ſinguli
proprium aliquid ſtatuerent, poſt mortem Halæ & Mahometis factiones,
contentiones, bella & cædes ſucceſſoribus horum inciderunt. Verum hodie
quidem bella mutua ſopita ſunt, diſſidium uero & diſſenſio perdurauit adhuc:
6 & alij quidem hoc, alij uero illud recipiunt. Cæterum lex illa principiò
à dæmone lata eſt. Omnis enim iniquitas & peccatum dæmones habet adiutores,
& cooperarios. In lege uero hac non item, ſed ore ad aurem à dæmone
dictata eſt: quemadmodũ etiam hi qui in Babylone ueritatis ſtudioſiores
ſunt, ueritatem non occulunt, ſed ſinguli ijs quibus confidunt, dicũt
hoc, & fatentur doctrinã hanc à Deo non promanauiſſe, rationibus conſentaneis
hoc demonſtrantes: timore mortis autem cedunt, & ſequuntur impietatem.
Non paruum tamẽ ex horum impietate argumentũ colligitur, quod
7 qui tales ſunt, Chriſtianorum dogmata omnino ignorẽt. Præterea quidam
ex doctorib. horũ in dignitate Chalibarũ conſtitutus, nomine * cũ iam
expiraret, crucem penes ſe ferre deprehenſus eſt. Qua in pectore illius inuẽta,
intelligẽtes hunc occulte Chriſtianum fuiſſe, non eò loci ubi Chalibades
ſepeliri ſolenne eſt, illum ſepelierunt, ſed in alio ab hoc ſemotum. Qui enim
inter hos ſapientiores & prudentiores ſunt, non ignorant errorem ſuum, &
imposturam: ſed partim quidem propter timorem prædictum, partim uero
quia humanam gloriam magis amãt quàm gloriam Dei, occluſis animæ
oculis in tenebris obambulãt, & timore mortis huius corporalis animæ mortem
acquirunt. In Chriſtianis autem contrà fieri ſolet: timore enim mortis
animę, corporalem illam & externam cum uoluptate contemnunt. Chriſtianorum
enim fides longe lateq; ab his diſcrepat. Arctam enim & anguſtam
8 Chriſtus dicit uiam eſſe, quæ nos ad uitam deducit. Et legem quidem, ut diximus,
à dæmone didicit: nihilominus tamen in hęreticos quoſdã incidens,
reliqua aſſumpſit: & à Iacobo quidem Baenra in Neſtorij dogmatibus inſtitutus
eſt, quem & poſtea occidit: à Iudæis autem quibuſdã, Phinees nimirum
& Audio, quem ipſe mutato nomine Audulam uocauit, atq; Salom,
quem Perſelem cognominauit, multa etiam tranſumpſit, ſicq; etiam in Neſtorianos
aliquot incidens omnium impietatẽ collegit. Quapropter in Alcorano
multa inuenire licet, ex modo dictis deſcripta hęreſibus. Si enim mores
bonos corrũpere malorũ conuerſatio poteſt, quãto magis ſi ea in prauos
mores inciderit? Cum igitur legẽ à dęmone accepiſſet Mahomet, quid aliud
illũ facere aut dicere oportebat, quàm ea quæ ſui erãt magiſtri? Et quẽadmodum
ille faſtu laborãs, poſtquam lapſus eſt, ſtatim mẽtiri cœpit, ſic etiam Mahomet
9 ex ſuperbia & mẽdacio loqui cœpit & ſcribere. De ſeipſo enim iactabundus
dicit in hunc modũ: Si omnes homines conueniãt, omnes ſpiritus
& omnes angeli talem, qualem ego, Alcorranum componere non poterũt.
Item in capite Elaſiar, quaſi perſona Dei loquens, ſic inquit: Quod ſi hunc
Alcorranum in aliquem montium immitteremus, timore illius & religione
erga illum diſrumperetur. Non tamen ex his tantummodo uerbis, illius ia-

ſtantia deprehenditur, ſed etiam in aliȷs multis effertur, ſicuti paulo pòſt noſtra oratio exponet. À ſolo Deo enim dicit Alcorranum intelligi, ab hominibus uero nequaquam. Cæterum agnoſcat uaniſſimus doctor, quod ſapientia ſua non è ſupernis eſt, ſed terrena, animalis & dæmoniaca. Dominus enim, inquit Dauid, ducet manſuetos in iudicio, docebit manſuetos uias ſuas. Superbis uero, inquit Solomon, reſiſtit Dominus: humilibus uero dat gratiam. Pſalm. 27. Si enim immundus coram Deo reputatur, quiſquis animo extollitur, quis' nam hunc mundare poterit? Et ſi Dominus ſuperbis reſiſtit, quis huic auxiliaturus eſt? Et ſi Dominus ducit mãſuetos in iudicio, & manſuetos docet uias ſuas, arrogantem & ſuperbum quis ducet in uiam ſalutis & ueritatis? Quid uero de mendacio is, qui hoc ceu baſim & fundamentũm ſuum collocauit, & à quo nihil ſine mendacio dictum ſit? Cæterum alia quidem in uniuerſum & omnino falſa & ficta ſunt, alia uerò, ueritatis aliquod ueſtigium nactus, prodigioſa omnino & abſurda fingit. Et quemadmodũ nullus eſt ſenſuum, qui non tactu inſtar uehiculi utatur: ſic nullus eſt ab hoc dictus ſermo, qui non aut manifeſte mendax & falſus ſit, aut ex mendacio & ueritate mixtus. Quis enim uel tantilla cognitione prędïtus, non iudicaret inter ſimplex figmentum, falſumq́; quod Deo obtrectans, de Alcorrano quaſi in propria perſona loquitur, Quod ſi in aliquem montium miſerimus illum, diſrumpetur utique præ timore & religione huius: quin etiam hoc de archangelo Gabriel, quem ſub tempore morbi ſui ſecum loquentem inducit. Præterea, quod de nomine ſuo Mahomet effinxit, quod ex æterno ſcriptum inueniatur in faſtigio dextræ partis throni diuini: quodq́; de illo uaticinatus Chriſtus filiȷs Iſraël dixerit, Annuncio uobis, apoſtolum Dei uenturum poſt me, nomen illi Mahomet. 10 Cum uerò nec in ueteri nec in nouo Teſtamento huiuſmodi ſcriptura inueniatur, & mendacium ſit apertiſſimum, dixerunt finxeruntq́; ſucceſſores huius, quoſdam inuidia motos illud expunxiſſe, Iudæos quidem ex ueteri Teſtamento, Chriſtianos autem ex Euangelio. Nos uero dilucide hoc in quarta Apologia confutato, demonſtrauimus quàm aperte hoc falſum ſit: quapropter ſuperuacaneum & importunum exiſtimo, eadem & de ȷȷſdem ſæpius diſputare.

Ad hęc, Nõ ueni, inquit, per miracula, ſed per gladium & ſupplicia, ȷȷſq́; 11 qui noſtræ legi & doctrinæ non obediunt, mortis pœna conſtituatur, aut tributa pendant. Quid' nam hoc? Non aliud certe, quàm tegere uolens ſuam ipſius ſtultitiam & infirmitatem, cum nec ſcripturarũ nec miraculorum authoritate fidem inueniret, cædes adornat, ut timore reprehenſionem effugeret, quod etiam euenit. Timore enim mortis confutationem, imò ueritatem deuitauerunt, & mẽdacium amplexati ſunt, atq́; perditionem: adeò ut & ſucceſſores huius eo tempore, quo doctrinam ſuam explicant, ſtrictũ gladium in medium illorum deponant, tanquam ſub Mahometis perſona dicentes: Hæc dicit propheta, Quoad gladius permanet, en etiam mea lex permanet: gladio autem ſublato, etiam illa deſtruetur. Et quod peccatores quidem gladium ſuum contra Dauidem ſtrinxerint, & intenderint arcus ſuos ad feriendum rectos corde, manifeſtò conſtat. Sed gladius ipſorum trãſeat in cor eorum, & arcus illorum conterantur. Quoniam brachia peccatorum conterentur, iniqui uero expellentur, & ſemen impiorum extirpabitur. Paucorum enim eſt, & numeratu facilium, eos de fœlicitate in mortẽ deȷȷcere. Quapropter ueritatis teſtes & magni & ſancti, & regni Dei hæredes facti ſunt.

21 Porro etiam hoc præcipit Mahomet, ne quiſquam ſui ordinis cum aliquo Chriſtianorū diſputet, ſuam ipſius infirmitatem metuens. Quin idem rurſus alibi interdicit, ne quis diſputet uerbis duris & acerbis cum aliquo alterius ſectæ homine, ſed blandis: Nō enim, inquit, hominis eſt componere, ſed ſolius Dei: &, Singuli de ſeipſis ſolis, et non de alijs rationem reddāt. En ſibijpſi contradicens, & contrarius. Non enim in hoc tantum capite, ſed in tota lege ſua inſtabilis, inordinatus & diſſimilis ſibi apparet, & in omnibus ferè ſcriptis ſuis ipſe ſeipſum confutare deprehenditur. Quemadmodū enim mente captus & ignorans quæ nam argumenta ſint & dogmata, de quibus dicere inſtituit, quę nam ſint media, & qui nam finis: ſic etiam in ſcriptis ſuis agit. non enim tantummodo quæ in uno ſcripſit capite, in altero deſtruit & impugnat: ſed ſæpius, quæ in principio eiuſdem capitis confirmauit, circa finem confutat & ſubuertit. Vix enim & difficulter in capita & ordinem digeſta ſunt, quæ ille tradidit: adeò ut contradictionis ratio ordinē præcedat. Idem enim hic qui præcipit, ne cum aliquibus alterius doctrinæ diſcipulis digladientur uerbis aſperis duriſq;, ſed blandis & manſuetis, (ut etiam in capite Elteniū ſeipſum laudans dicit, Non hoc cogentium eſt, &c.) quin etiam in capite Elipacara, quod bouem ſignificat, ſic ait, In lege Dei non eſt uis, quoniam quod æquum eſt, iam ante definitū eſt: hic idem inquam, ſui quaſi oblitus, præcipit dicens, Noſtræ legi non obediētes, mortis ſupplicium maneat, aut tributa ſoluant. Et quid morte uiolentius eſt, ô legislator uaniſſime? Et quomodo à Deo ortum eſſe diceretur, quod ſcelus ſcelere compenſat? Auaritia enim cædis furorem mitigat. Natura enim humana, quin potius homines, & naturæ illius formator & opifex Deus, talem conſtituit hominem, ut unà cum alijs animæ illius indiderit concupiſcentiam, animi zelum & feruorem, atque rationem: ut per concupiſcentiæ affectum amet & diligat ſummum bonum, quod eſt ipſe Deus, omnemq; iuſtitiam & uirtutem, quæ inſtar ſcalæ ſunt animam ad ipſum Deum perducentis. Quod ſi autem fortè concupiſcentia à uero & recto amore declinauerit, & pro dextris in contraria cœperit nutare, zelus iſte animi cōtra dæmonem permoueatur, & humani generis perditorem ſerpentem perſecutus, concupiſcentiæ ſuperatæ dux ſit in uia recta & erroribus carente. Quod ſi uero etiam hic animi zelus ocioſus & deſidioſus permāſerit, aut permotus nō contra ſerpentem, ſed hominem ſibi cognatum inſurgat, tunc ratio, id eſt dux & princeps ipſa mens inſtar iudicis fortis et incorrupti, hunc intra terminos conſiſtere iubeat, ſingulaq; ſuum ordinem cuſtodire. Quapropter etiam omnium opifex concupiſcentiæ ſedem in iecore conſtituit, quod, cordi ſubiacet: irā uero aut animi zelū in corde collocauit, quod iecore ceu principalior pars, eſt ſuperius: rationis uero ſedē fecit cerebrū, quod omniū ſummū eſt, ceu rex quiſpiam, dux & princeps in omnia poteſtatem habens, non ſolū ab his quæ circa ſe ſunt propter liberū ſui arbitrium honoratū, ſed ab omni natura ſenſu prædita: quadmodū in Adamo, in Noë, alijsq; tā in ueteri quàm in nouo Teſtamento declaratū eſt. Quapropter quilibet homo contra affectus ira uti debet, & aduerſus quālibet rem quæ ipſum à Deo abducit. Mahomet uero non contra affectus, ſed cognatum ſibi hominē hac tanquam fera immitiſſima & crudeliſſima uſus eſt: niſi quod auaritia, ut dictum eſt, irā nonnihil mitigauit. Idem uero rurſus in capite Em, tanquam omnium

oblitus, ſic dixit: Eorum qui deum alium quàm hunc recipiunt, tu pædagogus
non es, nec procurator: quoniam deus hoc ſibijpſi reſeruauit. Et quis
nam alius Mahometis accuſator tã grauis fuerit, quàm ipſe eſt ſuijpſius? Volens
enim ſcripturis cõtradicere, quas antea iuſtas & ſanctas uocauit, nõ his
tantũ contradicere deprehenditur, ſed in omnibus ferè ipſe ſibijpſi eſt cõtrarius.
In capite enim Elneſa, quod mulieres ſignificat, ſic inquit: Niſi à Deo eſſet
Alcorranum, multa in eo inuenirentur cõtradictoria. Cum ſanè ipſemet
nõ poſſet ſuis oculis ſcripturas intueri, neceſſariò cõfugit ad mendacia, quaſi
ea quæ dicuntur, à Deo ſint. Et quomodo à Deo eſſes mendacij miniſter
& pater? Vbi ẽm mendaciũ, ibi Deus locũ nõ habet: & ubi Deus eſt, ibi mẽdacium
defecit. Tenebræ enim luminis præſentiam non ſuſtinent, quemadmodum
nec morbus ſanitate ſuccedente ſubſiſtit. Præterea ducem & magiſtrum 13
ſe dicens eſſe legis, quam iniquis tulit, Alcorrani ipſum non puduit.
Dicit enim, quod Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, ſed & ipſius Chriſti apoſtoli
eiuſdem legis ſectatores fuerint. Et quomodo eiuſdẽ dogmatis apoſtoli fuerunt,
qui priuſquàm tu naſcereris, annis uixerunt circiter ſeptingentis? ſi tu
dogmatis huius author es? Quomodo uero Abraham, Iſaac & Iacob, tot ante
hos ſæculis nati: quomodo iterum Noë, qui ante hos uixit annis circiter
quadringentis? Quod ſi tu igitur author & inuentor impietatis es, (ut etiam
es reuera) falſo dicis illos impuri dogmatis aſſeclas fuiſſe. Si uerò, ut facis, illos
eadem ſentire aſſeris, rurſum mendacij cõuinceris, quod te legis authorem
nomines. Nec enim poterit fons ex uno eodem'que canali aquam dulcem
ſimul & amaram effundere, uel uerũ & falſum. Sed quod ipſe per ignorantiam
tibi contradicas, uerum eſt. Quoniam fides non ui, nec neceſſitate
datur, ſed electionis & uoluntatis eſt. Corporalia enim uim ſentiunt: anima
uero, & quæ illius ſunt, nõ item. Sed anima quodammodo ſui iuris eſt, & libera:
quod enim credit, & uult, illud amat & amplectitur. Quod autẽ ui cõtingit,
motum à ſeipſo non habet: quod autem proprie naturæ repugnat, &
aliunde mouetur, firmum non eſt: & quod firmum non eſt, nec etiam ſtabile
erit. Euãgelij autem lex & firma eſt, & ſtabilis, propter proprij iuris poteſtatem,
& ipſius uoluntatem animæ. Qui enim poteſt, inquit Chriſtus, capere, *Matth. 19.*
capiat. Mahometis lex nec firma eſt, nec ſtabilis, eo quod per gladiũ & uim
adminiſtretur: licet Dei iudicijs huius impietas dilatata, & uiribus aucta ſit.
Sed quãtum à cœlo terra diſtat, tantum Dei conſilia ab humanis differunt,
& illius cogitationes ab humanis cogitationibus, quemadmodũ & ipſe Deus
per Eſaiam prophetam manifeſte declarauit. Propterea nos quoq; cum
Paulo theologo dicimus, O profunditatem diuitiarum ſapientiæ & cognitionis
Dei: quàm abſcõdita ſunt iudicia illius, & nõ inueſtigabiles uiæ eius?
Quis enim nouit mentem Domini? Aut quis illi fuit à conſilijs? Nouit enim
Dominus pios cuſtodire, iniquos uero ſeruare ad diem iudicij, puniendos
igne ſempiterno. Lux enim impiorum extinguitur. Inſuper hoc
dicit Mahomet: Non ueni legẽ confirmaturus miraculis, ſed per gladiũ. Et
hoc uere dixit. Miraculorum enim uirtus, diuinorũ eſt munerũ & dotum.
Et quæ'nam boni cum malo eſt communio? Nulla omnino. Sed quemadmodum
malum tanquam non à Deo factum, non proprie per ſe ſubſiſtit,
ſed propter boni interitum & defectum, tanquam per accidens in ijs quibus
contingit perſpicitur: ita mihi de Mahometis doctrina factum uidetur,
quod interitu & defectu uerorum Dei dogmatum, per accidens noua

& peregrina lex eruperit, quin potius à ueritate & Deo aliena. Quantum enim hoc malum eſt, tanta etiam eſt abſurditas, & inordinata rerum confuſio. Quemadmodum enim malum propter boni defectum apparet, ipſum uero per ſe ſubſtantia caret; & morbus propter ſanitatis, cõfuſioq; propter ordinis defectum enaſcitur, ſic & Mahometis lex propter ueræ legis defectũ per accidens enata conſpicitur, rectum ſimulans, cum ipſa per ſe mera ſit abſurditas & confuſio, animæq; morbus, imò mors. Tantum enim Mahometis lex boni particeps eſt, in quantum quis ſibi bene facere uidetur. Nullus enim malum, ut re ipſa eſt, conſpiciens, ea quæ cõmittit, faceret. Suam igitur ipſius infirmitatem perſpectam habens, mendacium aſſumit. ſimulat autẽ diuinam legem eſſe, quæ ab ipſo tradũntur: quoniam à Deo, ut dictum eſt, miraculorum teſtimonia non habebat. Sed quid de miraculorum teſtimonijs loquor? Ex chariſmatis enim et dotibus, quas à Deo habebant apoſtoli, minimum & poſtremum erat inter omnia, linguarum cognitio: & hanc quidem ceu doctores orbis habebant, ut quócunq; proficiſcerentur, gentis linguã noſſent quàm exactiſſime, (niſi enim quæ dicebantur intellexiſſent, uarijs opus fuiſſet interpretibus, ad eorum quæ utrinq; dicebantur declarationem.) Quomodo igitur hic ſe catholicum & uniuerſi orbis doctorem nominat, qui ex omnibus donis, ne minimo quidem instructus eſt? Ipſe enim de ſeipſo inquit, quod aliam quàm ſolam Arabum linguam non nouerit: quare & Alcorranum eadem lingua promulgauerit, ut ipſe dilucide confeſſus eſt. Quapropter ad gladij pœnam confugit, & cędem: nec immeritò. Huius Ioan. 8. enim præceptor et pater homicida erat ab initio, & in ueritate non ſtetit. Dęmonis enim uitium menti bonæ repugnare oportet: animæ uero uitium rationi, corpori, & ipſi naturæ contrarium eſt. quæ manifeſte in Mahometis doctrina apparent. Abſurditas enim & confuſio, falſum denicq; & mentis excæcatio clare cognoſcuntur. Videamus autem, quomodo ab hoc, quod præter naturam eſt, doceatur, & quale illud ſit conſidera. Natura ſeipſam interimere nequit: ſed cum ipſa ſit ratio, omnia cum ratione facit. Mahomet uero hic quæ bruta animalia non faciunt, (quis enim animal aliquod uidit aliud quod eiuſdem ſecum eſt generis interficere?) hominẽ ſimiliter, ut ipſe, Dei manu formatũ, ſine omni commiſeratione occidere docuit: qui omnibus feris apparet ferocior & immitior, ut ex eo quod modò dicetur, clarius apparebit. Fertur enim ab ipſis, Adductum quondam eſſe ad ipſum Mahometem, patruũ illius, & dixiſſe illi, Quid mihi eueniet, ô nepos, ſi ueſtræ legi non paruero? Hic uero reſpõdit: Non aliud, ô patrue, quàm quod occidam te. Ille uero, An non alia pœna reſtat? Non alia, reſpondit. Patruus, Obtemperabo tibi itaq;, inq̃t, in q̃buſcunq; uolueris: lingua aũt ſola, nõ corde, idq; metu gladij cõpulſus. Coactus tamẽ ab illo etiã filius Catẽpladæ, dixit: Domine, ſcias me ſolo mortis timore doctrinã hãc recipere. Cęterũ & filius Empiaſtæ idẽ dicit, Timore mortis & gladij doctrinã hanc ſubeo. Deinde clam literas mittit in regionẽ Mechæ, ne errent, ſed proſpiciãt ſibi quomodo gladij periculũ poſſint effugere. Hæc omnia ex Alcorrano & alijs libris deſumpta ſunt. Veruntamẽ in capite Bouis, concedit, quæ contra naturã ad faciendum nefaria ſunt, quæ etiam dictu ſunt turpiſſima. Quoſcunq; enim apprehenderit impietas, in hos ceu morbus omne malum exercet. Diſſimilium enim commixtio naturaliũ facultatum ad illicita eſt commotio, quod et ipſa intemperantia efficit. Huius uerò ſcopus non fuit alius, quàm ut naturalium ſimul & innaturalium uoluptatum promiſſione conciliaret ſibi ſtultam & inſanam hominum multitudinem, quod & factum eſt.

IN MAHOMETEM, ORATIO SECVNDA.

VERITAS quidem una eſt & ſimplex, falſum uero multiplex & uarium: & qui in ueritate ambulat, in luce uerſatur & ſecuritate: falſi uero ſtudioſus in tenebris obambulat, & quó nam uadat non nouit. Quapropter & Mahomet contempta ueritate, & recepto mendacio, nihil ſani nihilq́; humanæ ſaluti conſentaneum docuit, uerum hoc ſolum ſtuduiſſe depræhenditur, ut hominum uulgus ſibi adiũgeret. Et uirtutum quidem fuit negligentiſſimus, ut humilitatis, longanimitatis, pacis & charitatis in proximum: nec aliquid utile commodumq́; conſcripſit. Ne uero redarguerentur illius mendacia & uanitates, per uetus & nouum Teſtamentum: nônnunquam alia ſapientiæ alienæ dogmata nullo modo probabilia, quæ ab alijs conſcripta ſunt, adiunxit. Et ipſe quidem inuitus & nolens & quaſi diuina uirtute percitus ſæpius ſcribendo oſtendit, Moſis traditiones & prophetarum, quin & Pſalterium ipſumq́; Euangeliũ ſancta eſſe, & à Deo tradita: præcipue uero & luculenter ipſum Euangelium ſanctum, perfectum, rectumq́;, & commonitiones Dei uocat in Alcorrano. Et cum ueritatem nõ poſſet omnino abſcondere, dicit: Nam & ipſemet quæ in his ſcripta ſunt, obſeruo & facio. Et quoniam iuſtam, ſanctam, rectam & à Deo traditam confitetur ueterem nouamq́; ſcripturam, ipſe ſeipſum huic obſtringit etiam inuitus, & per omnia hæc ſeruare debebat. Mentionem uero uirtutũ, quæ in ſacris continentur, non facit, quæ hominem à terra ſubuectum, cœleſtem poſſunt efficere: ſed quodcunq́; illi in mentem incidit, illud approbat, docetq́;: & nunc quidem approbat monetq́;, ut nec ueterem nec nouam ſcripturam ſuſcipiant: nunc uero, ut eaſdem recipiant. Quemadmodum in capite Helmaida, quod menſam interpretantur, ſic inquit: Libri ſocietas nulla eſt, niſi. 1
Euangelium & legem impleant. Libri autem ſocietas ſecundum illũ dicuntur, Mahometis ſectatores. Porro poſt multa prodigioſa uerba ſua etiã hoc 2
addit, quod in partes ſeptuagintatres diuidendi ſint legis ſuæ ſectatores, è quibus una tantum eadem ſola ſeruanda ſit, reliquas autem igni tradẽdas. Qua'nam contra huiuſmodi ſtulta & omni ſtatu carentia uerba confutatione opus eſt? Nulla prorſus. Verum hoc ſolũ, qui uera ſapiat adiecerit, quod & illa unica pars ab igne æterno conſumenda ſit, niſi fidem recipiat ueram & irreprehenſibilem. Inſuper quemadmodum ubiq́; ferè ipſe ſibi contra- 3
rius eſt, ſic etiam in capite Elneſa, quod mulieres ſignificat, ipſe ſeipſum confutat. dicit enim: Niſi à Deo eſſet Alcorranum traditum, multa in eo eſſent ſibi inuicem contraria: cum contradictorijs planè refertum ſit. In locis enim diuerſis inquit, Quod Deus errantem non ducat: & idem denuò docens dicit, Orate ut ducamini ex tenebris in lucem, & ex uiarum teſquis uel ſalebris in rectas ſemitas. Quin de ſeipſo teſtatur, quod in errore fuerit, (erat enim idololatra) & quod Deus eum reuocatum ad tanti prophetæ dignitatem conſtituerit, ut ad cœlum ſeptimum uſq́; peruenerit, obuiamq́; ſit factus angelo cuidam millies maiori uniuerſo mundo, qui peccata ſua deplorans, per

4 hunc ueniam à Deo rogauerit. Item, quod cum Gabriele ad Deum aſcendens,
in angelum inciderit decies millenis uicibus maiorem mundo uniuerſo:
qui & ipſe peccata ſua deplorans apud Deum, ſe interceſſore uſus ſit, &
5 ueniã impetrauerit. Porro de ſeipſo dicit, quod finis, ſigillum & ſilentium
ſit omniũ prophetarum, & propterea nemini poſt hunc prophetare licitum
eſſe: quare morte moriatur, quiſquis prophetauerit. Fertur uerò poſt hunc
in Babylone quendam exortum eſſe nomine Solem, (quod ſcalam ſignificat)
qui ſe prophetam dixerit, & à Babylonĳs pro propheta receptum eſſe,
ſed à Scythis cęſum unà cum turba illum ſequente. Et quiſnam mendacia,
fabulas & uanitates à Mahomete conſcriptas enumerauerit? Tanta enim &
tot ſunt, tam innumerabilia & prolixitate uerboſa, ut etiã ſummi apud eos
perditiſſimorum dogmatum doctores, quos illi Helphocaa, id eſt eximios
nominant, inter ſe non conſentiant aliquando in Alcorrani enarratione,
nec in æternum conſenſuri uidentur. Quidam enim Mahometi adhærent,
quidam Halæ, alĳ uero alĳs: ſed & hi ipſi inter ſe mutuò diſſentiunt. Agnoſcens
igitur propriam infirmitatem calumniator hic, hancq; ſimul occultare
uolens, in capite Helaram ſic dicit: Nemo præter ſolum Deum Alcorrani
enarrationem intelligit. Agnoſcens enim legis ſuæ inutilitatem, ſed &
falſitatem, confuſionem quoque & diſſimilitudinem, quódque multa ſumma
reprehenſione digna conſcripſiſſet, hoc dixit. Sapientes uerò & prudentiores
illius gentis, qui Græcorum ſapientia inſtituti ſunt (ſunt enim quidam
qui Euangelium & Moſis ſcripta perlegunt) ea quæ à Mahomete ſcripta
ſunt, condemnant, & pro infirmis reĳciunt. Vnde apud Sarracenos lege
cautum eſt, ut ſi quis in uniuerſum dubitet, aut quæſtionem dubiam de
6 Alcorrano moueat, extemplò morte moriatur. Inſuper dicit: Ne comittatis
rapinas & cædes, nec periuria: quoniam Deus hæc moleſte fert. quod ſi
tamen fortè feceritis, Deus benignus eſt, & miſericors, illáque condonaturus
7 eſt. Item in capite Helmaida, quod menſam ſignificat, dicit, Deum
periurĳ fraudem in nobis nihili æſtimare, pro tranſgreſſione autem illius ſatisfactionem
eſſe decem pauperum cibationem, totidémque ueſtitum, aut
pro his unius captiui redemptionem. Qui uerò neutrum ex his facere poteſt,
ter ieiunato. Habent etiam iuramentum, quod non facile fallunt: quanquam
8 etiam hoc nonnunquam contingere ſoleat. Inſuper, cum iurauiſſet
Mahomet, ſe nõ coiturum cum Iacobitiſſa quadam nomine Maria, permiſit
illi Deus, ne quod iurauerat ratum haberet: ſed ad eum acceſſit, ut
in capite Elmetaare clariſſime teſtatur. Teſtes autem huiuſmodi permiſſionis
9 & periurĳ citãtur angeli, Michael ſcilicet & Gabriel. Ad hæc Deum ſæpius
cum illo collocutum, dixiſſe refert, quod luſus gratia muſidum creauerit.
Et cordatus quilibet, quæ hic dicuntur, perpendat, quomodo omnem
concedat licentiam, ut quàm plurimos ad ſe attrahat. Et Domino dicente arctam
& anguſtam eſſe uiam quæ ad uitam perducit, latam uerò & ſpacioſam
quæ ducit ad perditionem: & reuera in illum conuenit hoc, Viam
10 præceptorum tuorum nolo cognoſcere. Item in capite Mipacara, quod iuuencam
interpretantur, Iudæos & Chriſtianos ſaluandos eſſe dicit. In capite
uero Amram, rurſum inquit, quod nemo ſaluari poſſit ſine ĳs quæ
Iſmaelitarum lege continentur. Præterea inquit, quod nemo ante ſe paradiſum
poſſit ingredi. Idem uerò ipſe paulo pòſt dicit, quaſi huius prioris
oblitus, quod Dominus ipſum aſſumptum in paradiſum duxerit, oſtenderítq;

ritq; ibi uiros & mulieres multas. Et interrogauit eum, Domine, quid hoc eſt? Et reſpondit illi Deus, Ne mireris, nam & hi tui ſectatores ſunt. Quod uerò tradit Deum ſibi dixiſſe, quod luſus gratia hominem fecerit, duas ob cauſas docet Mahomet: partim quidem ut oſtenderet, Deum non magni eſtimare hominum ſalutem, & propterea ſingulis pro libidine ſua intrepidò eſſe uiuendum: partim uerò, ut ſaluatoris Chriſti incarnationem ſuggillaret. Reuera certe ſepulchrum aperſum eſt guttur illius, & lingua eius doloſa. Venenum aſpidis ſub labijs illius. Inſtrumentum enim perditionis exiſtẽs, uana & falſa eructauit uerba.. quæcunq; enim ſceleratiſſima profari uoluit, Deum loquentem inducit. Quidam enim homines uaſa ſunt electionis, & miſericordiæ: quidã uero uaſa iræ, & perditionis. Propter capacitatem enim uaſa nominantur. Extrinſecus enim excipiunt tam bonum quàm malum. Angeli quidem cognitionem ſuam habent de ſupernis: homines uero ex ſacra ſcriptura, alijsq; extrinſecus accidentibus cognitionem colligũt, & per multa differentia in unam ueram cognitionem perducuntur: quapropter et uaſa dicuntur. Miſer itaq; hic diaboli doctrina ſuſcepta, cum omne uenenũ ſuis dogmatibus miſcuiſſet, unam (ut dictũ eſt) impietatis mixturã adornauit, quam propinauit ſibi credentibus, & illorũ animas ægritudine affectas, diabolo ceu ſacrificiũ obtulit. Animæ enim ægritudo, nõ quemadmodũ in corporibus macies et pinguedo in ſubſtantiã ſuam tranſiens cõtingit, ſed eſt ad corporalia illa & momentanea permiſſio. Quapropter animę functiones omnino immutari poſſunt. Adulteria em̃, ſcortationes et uoluptates omnes mundo annexæ ſunt. Et amicitia mũdi huius inimicitia eſt erga Deũ. Quapropter & ipſe omnib. omiſſis, uulgus hominũ uoluptatibus permiſit, et nõ uiuos modò iſtis addixit, uerumetiam poſt mortem illas permanſuras eſſe pollicitus eſt. Quod ſcilicet ſectatoribus illius poſt mortuorum reſurrectionẽ Deus daturus ſit ueneres, et mulieres quàm plurimas ſingulis, domus itẽ inſtructiſſimas, balnea & hortos, ueſtes et delicias, et alia his ſimilia pollicebatur, Cyrinthũ hæreticũ ſecutus, & alios quoſdam ueteres, ſicq; finẽ quodam modo fœlicitatis uoluptatem eſſe docuit. Verum nos de his ſingulatim in quarta Apologia iam antè diximus: quapropter nõ noſtri inſtituti eſt, in uniuerſum omnes Mahometis impias opiniones reprehendere. Quoniam uerò nobis uiſum eſt has copioſius refutare, ſic dicimus. Idem ille Mahomet in Alcorrano ſic dicit, Quod Deus mortem occiſurus ſit: quo facto, homines immortales & integros eſſe reſurrecturos. Cum itaq; res ita ſe habeat, quid opus eſt delicijs & rebus uenereis, cum generatio non ſit neceſſaria? Alimentum enim propter corporis imminutionem factum eſt, ut defectum impleat. Et uiri cum muliere congreſſus propter liberorum procreationem conceſſus eſt. Quandoquidem uerò hic idem confitetur, quod omnes reſurrecturi ſint immortales, fruſtraneum certe eſt alimẽtum, fruſtraneum etiam rei ueneređæ ſtudium. Vt autem hoc concedamus, neceſſariò tamen generatio inde ſequetur. Homines uerò hic generatos natura aut mortales aut immortales naſci oportet. Quod ſi mortales, quî fit ut ex immortalibus mortales naſcantur? Si uerò & hi ipſi qui naſcuntur, immortales ſunt, en nouum quendam generationis modum induxit. Beatus autem Moſes hominum generationem exponens, ſic inquit: Deus è puluere de terra ſumpto formauit Adam, à ſeipſo uero ſpiritu illi indito, factus eſt in animam uiuentem. Ex coſta uero Adami formauit Euam: ex utriſque uero ſimul ipſum Seth, et omnes homines. Mortales igitur cum eſſent, etiam ipſi mortales genuerūt. Cui dogmati aſſentit Dauid, teſtimonium ferunt prophetę, & hoc ipſe Chriſtus confirmat. Nouum uero huncgenerandi modum unde'nam ſceleratus ille incitatus docuerit, non intelligo: niſi forte propria ratione, & à patre ſuo diabolo permotus. Sed en abſurdū hoc cōſidera. Si enim parentes immortales, filios etiā immortales genuerunt, en generationis modus exortus eſt, qui nec mortē ſentit, nec reſurrectionē. Quod ſi uero ipſi immortales, filios mortales genuerunt: quomodo filios diuerſæ ab ipſis naturæ genuerunt? Natura enim omnis ſibi ſimile generare conſueuit. Vt uero etiā hoc cōcedamus: quomodo mors interfecta (ut antea poſuiſti) poſt reſurrectionem denuò uires exercebit? Iam'ne intelligis, quomodo Mahometis doctrina ſacrę ſcripturæ contraria, etiam ſibi mutuo repugnet? Ipſe enim unam eamqꝫ ſolam dicit fore reſurrectionis diem. Ecce autem ſi mortales naſcūtur, morientur neceſſariò. Cum autem alia reſurrectio nulla ſit, & hi in æternum mortui iaceant, quis beatitudinis finem ipſam mortalitatem dixerit? Præterea ſanctorum animæ quia nunc à corporibus ſeparatæ ſunt, uoluptatibus carerent, & propterea etiam beatitudine deſtituerentur, iuxta Mahometis ſententiam: & ante illas, ipſi angeli. Sed hoc nequaqꝫ eſt, non eſt inquam. Fruſtratum enim eſt inſciens cor illius, & dum ſe ſapientem putauit, omnium ſtultiſſimus apparuit. Beatitudinis enim finis, non uoluptas eſt: ſed ût homo, quantum fieri poteſt, Deo ſimilis fiat, Deum cognoſcat, illiqꝫ uniatur. Hoc inquam, ſummum & angeli & hominis bonum eſt, & ſumma fœlicitas. Mahomet uero cum quæ'nam dicat, ignoret, manifeſte diuinæ repugnat iuſticiæ. Iuſticia enim diuina eſt, quæ omnia digne diſtribuit, & quæ immortalia ſunt in æternum conſeruat, temporanea uero hæc ad tempus, et reliqua ſuo quo debent ordine. Et primo quidem ſupremis ordinibus ea dantur, quæ conueniunt: deinde animabus & corporibus, poſt hæc etiam naturæ, quæ illam ſpectāt. En igitur proportionem, pulchritudinem, ordinem & adminiſtrationem iuſtam, quæ in ſingulis adhibetur. Nec ueteres quoſdam philoſophos ſequaris, qui & ipſi ſtupidi ſunt: uerumtamen frigida quadam oratione dicunt, fœlicitatem eſſe mentis cognitionem: cum ipſi, mea ſententia, mente careant. Cum enim illi exiſtiment nihil intereſſe inter mentem & intelligentiam, ignorant quod inter hæc Deus eſt ſummum bonum, & beatitudinis fœlicitatisqꝫ caput. Quantum enim aliquis Deo appropinquat, tantum beatus eſt, glorioſus & fœlix. Mihi uerò dubitare contingit, quare non cædes etiam & rapinas poſt reſurrectionem fore dixerit. Cum enim uoluptatum gratia & amore diuitiarum omnia bella moueantur, etiam illic idem dicere oportebat: quoniam qui plures in ſe uoluptates tranſfert, alijs multo eſt beatior.

12 Quin ille idem dicit in capite Sad, Angelos quidem ex igne creatos eſſe,
hominem uero ex puluere. Et quemadmodum corpus ex terra compactum
eſt, ita etiam angelos ex igne ceu materia compoſitos putat: è uerbis nimi-
„ rum prophetæ hunc errorem hauriens, qui dicit, Qui fecit angelos ſuos ſpi-
„ ritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. non intelligens miſer, quod cœleſtes
animi ſpiritus dicuntur propter celeritatem & uelocitatem, leuem etiam &
incorpoream ſubſtantiam. Ignis autem flammam uocari propter claritatem,
ſtrenuitatem, repentinum motum, uimqꝫ purgatoriam, & fortaſſis etiam
propter corrumpendi potētiam. Quemadmodum & ſupremi ordines, qui
immediate maieſtatis diuinæ ſplendorem ſuſtinent, Seraphim ab Hebræis

dicuntur, id eſt flāmæ ardentes & caleſcentes, propter motum illum ſempi-
ternum circa diuina, & indeſinentem, propterqꝫ calorem, uelocitatem & fer-
uorem continui, irrequieti & indefeſſi motus. Si enim ignis ille materialis
proprietatem habet illuminatoriam & purgatoriam, ut in auro, corrumpen
di uerò uirtutem in omnia adulterina, quantò magis cœleſtes illi principa-
tus, ſancti nimirum angeli, uirtutem illuminandi & purgandi, & efficaciam
ad illuminandum & purgandum illuminatione & purgatione dignos (qua-
les nimirum ſancti ſunt, & prophetæ) habebunt: corrumpendi uero & ua-
ſtandi potentiam, ut contra Senacherib Aſſyriorum regem? His itaqꝫ nō in-
tellectis, ſtolidus angelorum naturam ex igne cōſtare putauit. De fabulis ue-
ro & prodigijs, quæ prodigioſe edidit, dixitqꝫ, à uetularum ebrioſarum deli-
ramentis nihil differentibus, quid plura dicere opus eſt? Dicit enim in capi 13
te Emele, quod ſi interpreteris muſcam ſignificat, Solomonem magnum an
gelorum, hominum & brutorum animalium exercitum collegiſſe. Qui in
expeditionem egreſſi, ingentem ceu muſcarum fluuium inuenerunt: di-
xitqꝫ muſca, O muſcæ, ingredimini uos in antra ueſtra, ne uos perdat Solo-
mon, & illius exercitus. Et muſca ſubriſit.

Inſuper in capite Rubeſa dicit, uermiculum quendam dæmonibus Solo 14
monis mortem denunciauiſſe: cuius rei narratio talis eſt. Cum Solomon
ſcipioni ſuo inniteretur, tanto repente dolore correptus eſt, ut confeſtim ex-
piraret: diuino tamen quodam miraculo non corruit. Huic uero miniſtran-
tes dæmones, cum illum ſic ſtare cernerent, uiuere adhuc arbitrati ſunt. Pro-
repſit autem à terra uermis, ſcipionem illius arrodens: quo ſimul corroſo, So
lomon concidit. Dæmones uero accurrentes, ut eum obijſſe cognouerunt,
ex eo tempore cunctis ſuis uiribus humano generi nocere cœperunt.

Porrò in libro Enarrationū Mahomet ipſe cauſam reddit, quare ipſis ui- 15
no interdictum ſit. Dicit enim, Deum in terras duos emiſiſſe angelos, ad
bene imperandum & iudicandum: quorum nomina erant Arot & Marot.
Mulier autem quædam actionem habens forenſem, illos accedens, ad pran-
dium inuitauit, & uinum (quod illis ne biberent præceperat Dominus) ap-
poſuit. qui ubi inebriati ſunt, eandem opprimere ui conati ſunt. Illa uero libi
dini illorum non conſenſit: ſed conſcenſo cœlo, res ſuas expoſuit. Deus uero
hac ſimul uiſa, & cauſa quam habebat cognita, ipſam fecit Luciferum, ut
tam in cœlo inter ſtellas formoſa eſſet, quàm in terra inter mulieres fuerat.
Angelis uero qui peccauerant optionem obtulit, utrum in hoc an futuro ſæ
culo puniri uellent. eoſqꝫ cum in hoc ſæculo puniri mallent, ex pedibus fer-
rea catena in Babylonis puteum ſuſpendit, uſqꝫ ad diem iudicij.

Dicit præterea, cœlum hoc creatum ex fumo factum eſſe: unde apparet, 16
quod cœlum aliud, quod nō creatum ſit, eſſe putauerit nouus ille legislator,
quod nullus hominum unquam cognouit: in cuius differentiam cœlum
hoc, quod coràm uidemus, creatum uocat, quaſi ex maris exhalatione fumus
talis exortus ſit. Mare autem ex monte Caph prodijſſe docet, qui totum or-
bem circumdat, & cœlum ſuſtinet. Deinde ſolem & lunam æquales fuiſſe 17
dicit luce ſimul et uirtute, nullamqꝫ inter diem noctemqꝫ fuiſſe differentiam,
ſed Gabriele quondam uolitante alam illius fortuitò lunæ propius admo-
tam & impactam, corpus illius obſcurauiſſe.

Inſuper dicit, quod cum à Gabriele, ut Deum conueniret, uocatus in cœ 18

lum fuerit, Deum manum ſuam ſuper ipſum Mahometem impoſuiſſe: ſe
uero tantam ſenſiſſe frigoris uim, ut hæc ad dorſi quoqꝫ medullam penetra-
uerit. Quod autem hoc illius figmentum ſit, manifeſte conſtat. Verumtamē
& Anthropomorphitarum ſententiam ſecutus hæc dicit, qui Deum fingũt
corporeum: ignorans nimirum miſer illud, Suſcepiſti iniquitatem, quoniã
19 ero tibi ſimilis. Item in capite Sad dicit Mahomet, dæmones, cum angeli fue
rint, ut Adamum adorarent à Deo inſtitutos eſſe: mutatos autem eſſe in dæ
mones, cum hoc officij detrectarent, nec illum more aliorum uellēt adorare.
Atqui hæc opinio huic impio propria & peculiaris eſt. Dicit præterea Ma-
20 homet, ex ſtercore elephantis porcum enatum eſſe, ex ſtercore autem porci
murem, felem autem ex fronte leonis. Cauſa autem huius talis refertur. Cũ
Noë in arca eſſet unà cum filijs ſuis & animalibus, illis ad naturæ officium
abeuntibus arca inclinabatur: in primis autem, ſi abiret elephas. Nimio
itaqꝫ timore Noë correptus, Deum conſuluit. qui dixit, Profectus culum
illius & ſtercoris meatum adora. Quod cum feciſſet, ſimul exiuit ſtercus, &
cum illo porcus ingens, qui cùm roſtro ſtercora rimaret, ſcrutareturqꝫ, mus
prodijt, qui arcæ tabulata cœpit arrodere: qua de cauſa maxime territi ſunt.
Noë autem de hoc denuò conſulente Dominum, leo in frontem percuſſus
eſt, & ſtatim ex naribus illius felis proſilijt. Et hanc ille rationem adducit,
propter quam ſuillæ carnes ab his pro immundis habeantur. Dicit item,
quod Deus in conſummatione mundi deciſurus ſit omne genus & angelo-
21 rum & hominum, & quod nemo uiuens præter unum Deum & mortem
(quam angelum quendam Hadriel nomine eſſe dicit) relinquendus ſit. Et
tunc præcipiet Hadrieli Dominus, ut occidat ſeipſum. Quo facto, clamabit
uoce alta Dominus, & dicet, Vbi ſunt ſatrapæ mundi & principes? Et poſt
hæc omnes ſuſcitabit. Quid uero, quiſquis mentis compos fuerit, de tot tan
tisqꝫ nugis dicet? Non aliud certe, meo uidere, quàm quod ipſe Mahometes
22 teſtatur, qui ait ſe librum conſcripſiſſe duodecim millia ſermonum mirabi-
lium continentem: à diſcipulis uero ſuis rogatum, ut hæc ipſis exponeret, di
xiſſe illis, quod ex his quidem ter mille ueri ſint, reliqui uero falſi. Hincqꝫ eue
nit, ut ſi qui Iſmaëlitarum cum aliquibus diſputauerint, et falſum eſſe côuin-
catur quod ab ipſis allatum eſt, intrepide dicant, ea ex falſis Mahometis ſer-
monibus, & non ex ueris deſumpta eſſe. Quod ſi is forte Lucianũ imitatus,
de ſeipſo dixiſſet hanc unam ſolamqꝫ eſſe ueritatem, quod omnia quæ in
Alcorrano deſcripta ſunt falſa ſint, ueniam certe, quæ in hoc continentur,
poſſent mereri. Quemadmodũ hic facetè Veras narrationes nominat, quæ
à ſe dicuntur mendacia. In principio enim libri ſui ſic dicit: Vnicam hanc ue
ritatem dicturus ſum, omnia nimirum quæ hic deſcribuntur, falſa eſſe. Et
deinde quæcunqꝫ ridicula ſunt, per luſum aſcribit. Cum uero hic tanta cum
impudentia falſum doceat, nec Deum ueritus nec homines, quánam uenia
infœlix dignus fuerit? Præterea in capite Ceramar, quod lunam interpre-
23 tantur, dixit: Quod Mahometis diſcipuli cum lunam coitui uicinam uide-
rent, dixerint illi, Oſtende nobis prodigium aliquod. Tunc ipſe duobus di-
gitis ſuis Lunæ innuit. quo facto, hæc in duas partes diſſecta eſt, & alterum
quidem fruſtum in montem Helicain (qui ab uno latere ciuitati Mechæ
adiacet) decidit: alterum uero in alium montem Erythron nomine, qui ab
altero latere eiuſdem ciuitatis ſitus eſt. Et luna ſic diſſecta in Mahometis tu
nicam

nicam collecta eſt, qui eandem integram reſtituit. Qua autem confutatione
in huiuſmodi figmenta & fabulas opus eſt? Verumtamen quiſquis ſtudioſus
fuerit, intelligat miracula non in alicuius rei ſpecimen fieri ſolere: ſed alia
quidem propter aliquam utilitatem animæ fiunt, ut de Chriſto & Nathaniele Ioan.1
legimus. Nathaniel enim auditis quæ à Chriſto fiebant miraculis, & arcanis
animi ſui, uerum ſuum Dominum agnouit, & Chriſtum confeſſus eſt
eſſe Dei filium & præceptorem Iſraëlis, id eſt Deum & hominem. alia uero
in utilitatem corporum fiunt, ut infinita infirmorum multitudo à Chriſto ſanata, Matth.14.
& eſus panum: alia rurſum propter utrumq; contingunt, corpus nimirum
& animam: ut in paralytico contigit, cui primum peccata remiſſa ſunt, Matt. 9
& fidem remiſſionis peccatorum etiam diſſoluti corporis ſanitas ſecuta eſt.
Item in eo, qui à natiuitate ſua cæcus fuerat. Poſt ſanitatem enim oculorum Ioan.9.
acquiſitam, is quoq; proprium ſuum formatorem & creatorem agnouit, ipſumq;
adorauit. alia rurſum miraculorum propter uſum aliquem facta ſunt,
ut à Moſe in Aegypto & deſerto: item à Ioſue filio Nun, qui ſolem in bello
conſiſtere fecit: ſacerdotum quoq; in Iericho. Hoc uero lunæ prodigiū qua
de cauſa factum eſt? Propter nullum certe commodum, nec uſum: ſed in hoc
tantum, ut Mahometis diſcipuli omnia ea quæ in mentem inciderent, effutirent,
aliaq; quæ ab ipſis uana falſaq; dicuntur. Verum tamen bene facere uidentur,
quod mentiri ſcopum ſibi propoſuerunt, & perpetuò mentiuntur.
Hic enim idem eſt qui dixit, Non ueni per miracula daturus legem, ſed per
gladium. Et ſi hoc uerum eſt, quá nam ratione hoc ſtupendum in luna miraculū
edidit? Adeò omnia uana & falſa ſunt, quæ ab ipſis dicuntur. Cum
malitia enim cōuerſantes, ignorantiæ ſeruiunt. Cognitio enim ignorantiam
gignere nequit, ut nec lux tenebras. Malicia uero ignorantiam parere ſolet.
Porrò in capite Elezap ſic dicit, Deus & angeli ſemper pro Mahomete & illius 24
ſectatoribus orant. Quid dicis ô homo? Num Deus pro aliorum ſalute
orat? Et ſi orat, aut ſeipſum orat, aut alium. Si ſeipſum, abſurdum omnino
eſt quod dicitur. & quæ nam ſic eſt orationis utilitas? Et hoc modo nec propriam
uoluntatem perficit. Quod ſi alterum orat, alium omnino, ut uidetur,
Deum maiorem ſe habere deprehenditur. Sine omni enim controuerſia,
quod maius eſt, à minori oratur. Et ecce iuxta tuā opinionem, ô Mahomet,
duo Dij ſunt: hic quidem maior, ille uero minor: & hic quidem orare uidetur,
ille uero alterius preces ſuſcipere. Et tu ipſe Deum creatorem cœli &
terræ, illum inquam fateris, ipſumq; adorando colis, quem tamen pro te orare
affirmas. Quem enim alium Deum facis, qui cœli & terræ creatoris preces
ſuſcipiat? Quis nam ille Deus ſit, non intelligo. Ego autem cum magno
illo Moſe conſentiens dico, Dij, qui non fecerunt cœlum & terram, pereant. “
Sed dicunt fortaſſis Mahometiſtæ, Qua ratione igitur uos Chriſtiani dicitis
Chriſtum, quem ſimiliter ut Deum adoratis, pro crucifigētibus ſe orauiſſe?
Eiuſdem certe criminis, cuius nos accuſatis, uos ipſi uel nolentes rei eſſe deprehendimini.
Si enim Chriſtus, iuxta ueſtram ſententiam, Deus eſt, quare
non libere & proprio iure crucifigentium ſe delicta remiſit? Quod ſi Deus
non eſt, cur illum ceu Deum adoratis? Si autē ille Deus eſt, & nihilominus,
ut uidere licet, orare deprehenditur, alio certe Deo ſe maiore habet opus. En
igitur iuxta tuam quoq; opinionem Deus maior & minor eſt. Audiant uero
nunc diligenter, qui hanc quæſtionem mouent. Dominus in Euangelio apoſtolis Matth.23.
ſic ait: In cathedra Moſis ſederunt ſcribæ & phariſæi: omnia igitur “

quæ uos iuſſerint ſeruare, ſeruate, & facite illa: ſecundum opera autē illorū
ne feceritis. dicunt enim, & nō faciunt. Quid nam hæc uerba innuūt? Non
aliud quàm quod ſcribæ & phariſæi ſolo nomine doctores ſint, reipſa uero
nequaquàm. Chriſtus autem operibus quocꝫ uirtutes docuit. et nōnunquā
Chriſtus facere aliquid prius, deinde docere conſpicitur: nonnunquàm uero
facere, & ſilere: adeò ut & ipſum ſilentium alterius doctrinę locū ſuppleat.
Matth. 5. Et aliquando quidem dicebat: Luceat lux ueſtra corā hominibus, ut uideāt
„ opera ueſtra bona, & glorificent patrem ueſtrum qui in cœlis eſt. aliquando
Matth. 6 uero rurſus: Non ſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. Inter docendum
enim, cum dicit, Si quis te adegerit ad miliare unum, abi cum eo duo: & uolenti
tunicam tuam auferre, dimitte etiam pallium. & percutienti te in maxillam,
obuerte & alteram (aliacꝫ omnia, quæ uerboſitatis cauſa omittimus)
tunc dixit illis: Quod ſi dilexeritis amicos ueſtros, quod ueſtrum eſt præmium?
Et ſi mutuum dederitis his à quibus uos recepturos eſſe ſperatis,
quod nam ueſtrum eſt præmium? Quin potius mutuum date illis, à quibus
uos nō recepturos ſperatis: & diligite inimicos ueſtros, & orate pro execrantibus
uos. Cum igitur reliqua omnia etiam factis docuiſſet, & ipſa facta uerū
annunciarent: amorem autem hoſtibus exhibendum uerbis tantummodo
docuerat, facta autem adhuc laterent, nec manifeſta eſſent: tempore paſſionis
orauit pro crucifigentibus ſe, & quæ in illo latebat erga inimicos charitas,
in lucē ſe protulit. Quin & beatus ille Lucas regi Theophilo ſic dicit: Superiore
„ quidem uolumine, id eſt euangelio, diximus de omnibus quæ cœpit
„ Ieſus tum facere, tū docere. Quibus uerbis non aliud innuit, quàm quod
Chriſtum à ſtulte docentium ſcribarū & phariſæorum ſimilitudine ſeparat,
& oſtendit hunc doctorem uerum, qui dicat ſimul & faciat, qui faciat & doceat.
Orauit quidem Chriſtus pro his qui crucifigebant ſe, ſed ut homo:
Non enim inſtar Dei ſine corpore in terris uerſabatur, necꝫ tamen homo nudus,
ut Neſtorius & uos dicere ſoletis, ſed Deus & homo. Et nunc quidem
ceu Deus operabatur: ut cum dicit, Volo, mundus ſis: &, Remittuntur tibi
peccata tua. nunc uero ceu Deus & homo, ut cum cæcum tetigit, & ſanatus
eſt. Et in filia Centurionis per attactum quidem oſtendit ſe hominem eſſe:
per illud autem, quod dicit, Tibi dico, reſpice & ſurge, ſuam ipſius diuinitatem
declarauit. Nonnunquàm uero ſolam ſuam humanitatem demonſtrauit:
ut cum eſuriuit, laborauit, fleuit propter Lazarum.

Perfectus enim Deus, & perfectus homo erat. Et quemadmodum inſtar
Dei propria ſua poteſtate, quæcuncꝫ uolebat & illi libitum erat, faciebat: ſic
ut homo, omnia humana (excepto peccato, quod ſancta eius anima non cognouit:
& ægritudine, quæ ſanctum illius corpus non attigit) quæ hominis
ſunt, ſuſcepit. Et quemadmodum peccati ueſtigium non erat in ſancta Domini
anima, ſic nec ægritudo in ſancto illius corpore. Peccatum enim ordinis
turbatio & boni defectus eſt: & humorum inordinata confuſio, ſanitatiſcꝫ
defectus, ægritudo. Sed quomodo inordinatæ confuſionis & ægritudinis
ſpecies in corpore creantis ordinem, morbum & omnem infirmitatem ſanantis
conſpiceretur? Quandoquidem igitur, ut dictum eſt, Deus erat &
homo, orauit quidem humano more, quia tempus reuelandi charitatem interiorem
Io.14.15 aduenerat. Ipſe enim eſt qui dicit: Maiorem hac charitatem nemo
habet, quàm ut ponat aliquis animam pro amico ſuo: id eſt, uitam. Hic uero

non modo pro amicis ſuis uitam ſuam morti expoſuit, ſed nihilo minus pro inimicis ſuis, pro illis nempe qui crucifixerunt eum, & omnibus Iudæis: quin etiam pro toto mundo, quemadmodum prophetæ prædicauerunt, & res ipſa edocuit, ueritasq́; emicuit ſole ſplẽdidior. Vt enim lapis emiſſus, ſi in ſolidum inciderit, in emittentem retorquetur: ita & Saluatoris oratio, infirmorum iſtorum & impiorum animas omni ferro duriores nacta, in eum qui hanc habuit reuerſa eſt. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit: Inſurgentes in me teſtes iniqui, quæ non nouerunt, interrogauerunt me. Retribuerunt mihi malum pro bono, & orbitatem animæ meæ. Ego uero cum illi obturbarent me, induebam ſaccum, & humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in ſinum meum reuertetur. En Chriſti oratio rurſum ad illum reuerſa eſt. Quam ob rem? Quia non inuenit pœnitentiæ locum in animabus crucifigentium illum. Si enim pœnitentia in illis inuenta fuiſſet, peccatum utique illorum eſſet ſublatum. Quod etiamſi non factum ſit, nihilominus tamen etiam Chriſtus diſcipulos ad prædicationem emittens, ſic inquit: Ingreſſi in domum, ſalutate illam. & ſiquidem domus fuerit digna, ueniat pax ueſtra ſuper eam. ſi uerò non digna fuerit, pax ueſtra ad uos reuertatur. Et qui non ſuſceperit uos, nec audierit ſermones ueſtros, egreſſi ex domo & ciuitate illa, excutite puluerem pedum ueſtrorum, in teſtimonium ipſis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis, & Gomorrhæ in die iudicij, quàm ciuitati illi. Et uide, non pace modo ut & precibus priuati ſunt, ſed etiam Sodomis collati. Intelligis'ne ut quæ de Chriſto feruntur, à principio, ab omnibus prophetis deſcripta ſunt? quæ ſanè propter nimiam copiam præterimus. Si quis enim ueritatis ſtudioſus fuerit, ipſam inueniet. Exemplo autem utor (non enim abſurdum fuerit, ab obſcurioribus ſimilitudinibus ad omnium authorem aſcendere) Quemadmodum enim apud Græcos quidam in ſtatuis, quos nonnulli Mercurios uocauerunt, in illis inquam, quantum foris apparet, omnino inornata & deformia ſunt omnia: ſtatuis autem apertis, illarum imagines perpulchræ apparent. Ita mihi de Chriſto fieri uidetur. Quæ enim extrinſecus dicuntur, & apparent, parua uidentur & exigua: quæ uerò in his intelliguntur, magna ſunt, & plus quàm naturalia. Verum hoc exemplum ſufficiens non eſt. Qui enim ueritatem, ut dictum eſt, inquirit, non ſolum quæ in his intelliguntur Chriſti opera magna, plus quàm naturalia & ſtupenda, Deoq́; digna inueniet: ſed etiam illius humana, quæ omnem cognitionem & intellectum angelorum & hominum excedunt. Et quemadmodum ex his, quæ uidentur creaturis, cœli & terræ aliorum'que opifex Deus apparet (illud enim Deo proprium eſt, ut ipſe quidem non uideatur, talis uero eſſe colligatur ex operibus) ſic etiam in Chriſti miraculis Deum eſſe apparet, eum qui talia authoritate propria operatur. Quapropter ipſe Saluator dixit: Si mihi non creditis, operibus credite.

Pſalm. 3.

Præterea in capite Helmaida, quod menſam ſignificat, dicit, Chriſtianos & Hebræos non eſſe filios & amicos Dei, eo quod peccatorum ſuorum gratia caſtigentur. Ego autem potius contrarium dico. Pater enim filium, qui illi curæ eſt, caſtigat, modo charitatem habeat. Quem enim legitime caſtigat aliquis, quàm proprium filium? Et de Hebræis quidem uere dixit, licet ignarus ueritatem locutus ſit, neſciuit enim diſcernere

inter profanum & ſanctum. Hebræi enim olim Dei iram ſenſerunt, ſed nō implacabilem (habebant enim perpetuò prophetas, purificationes & ſacerdotium) caſtigante quidem eos Deo corporaliter, quod uero animam attinet, illos non deſerente: quin potius oſtendente adoptionis gratiam ab illis nondum defeciſſe. Poſt crucem uerò et paſſionem Domini abſoluta horum deſertio facta eſt, animarum ſimul et corporum, & ceu ingratos maximo peccato, & parricidas maximo facinore, & Dei occiſores ſumma impietate factos Deus abdicauit, proculq; à ſe repulit, abſolutè & omnino illos deſerẽs, omnes Hebræos poteſtati aliorum ſubijciendo, & conſtituendo eos ſeruos omnium ferè gentium. Et hæc quidem corporum eſt derelictio. Animarum autem perditionis, & uniuerſalis repulſę, non in hoc modo ſed etiam futuro ſæculo, ſignum eſt, quod ab ipſis ſacerdotium defecerit, purificatio, ſacrificiũ
& templum, & ceu uas inutile & impurum reiecti ſunt. Quapropter & Da-
Pſalm.69. uid uaticinatus ſic dixit: Coràm te omnes, Domine, qui præmunt me: op-
„ probrium expectauit anima mea, & miſeriam. Et expectaui condolentem,
„ ſed non erat: et conſolatorem, ſed nō inueni. Et dederunt mihi in cibum fel,
„ & in ſiti mea propinauerunt mihi acetum. Fiat menſa illorum coram ipſis in
„ laqueum, et in retributionem, et in offendiculum. Excæcentur oculi illorum
„ ne uideãt, & tergum ipſorum ſemper incurua. Effunde ſuper eos iram tuã,
„ & furor iræ tuæ apprehendat eos. Fiat habitatio illorum deſerta, & in taber-
„ naculis illorum non ſit inhabitans. Quidnam hæc prophetia innuit? Dice-
mus agedum. Beatus ille Dauid uolens in alio pſalmo Dei in peccatores cor-
Pſalm.74 rectionem oſtendere, ſic dixit: Deus iudex eſt, hunc humiliat, hunc exaltat.
„ Quia poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto. Et inclinauit ex
„ illo in hoc, uerumtamen fex illius non eſt exinanita. Omnes peccatores ter-
„ ræ bibent. Rurſum in alio pſalmo ſic dixit: Deus iudex iuſtus, fortis & longanimis. nec iram inducens quotidie. Niſi conuerſi fueritis, exacuet gladiũ ſuum. Nunc igitur, quę reſtant, diligenter accipe. Propheta dixit Deum eſſe iudicem: ſed etiam iuſtum eſſe notauit. Quoniam uerò quidam hominum iudices ſunt, alij quidem iuſti, alij uero iniuſti, eo quod iuſtũ uocauit, oſtendit Deum omnis iniuſtitię eſſe expertem. Cum autem fortem uocat, oſtendit quod iuſticiam ſuam poſſit conſtituere. Cumq; longanimem dicit, oſtendit quod non ex abrupto Deus iudicia ſua exequatur, ſed manſuetè & clementer: quapropter iram ſuam peccatoribus non quotidie inducit. Cur? Eo quod peccatorum pœnitentiam expectet. Nunc uerò gladium ſuũ acuit, id eſt potentiam ſuam puniendi proferet contra eos qui à peccatis ad pœnitentiam nolunt conuerti. Rurſum cum dicit Deum eſſe iudicem, mox ſubiungit: Hunc humiliat, hunc exaltat. Poſt hæc uero dicit, Poculum in manu Domini, uini meri, plenum mixto: & declinauit ex hoc in hoc, uerumtamen fex illius non eſt exinanita. Bibent omnes peccatores terræ. Quidnam hæc prophetia ſignificat? Non aliud quàm quod ſuperius dictum eſt: Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum exacuet. ſic & hic dicit, quod poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto: id eſt, plenum furoris. ſed etiam miſericordiæ (hoc enim mixtum ſignificat) declinante nimirum hoc ex abrupto ad longanimitatem, uel remiſſionem. ſiue, propter opera quidem peccatorum furore plenum: propter Dei uero in homines amorem, mixtum eſt miſericordia illius, expectantis peccatorum pœnitentiam. quemadmodum in Niniuitis, ipſa clementia peccatum exuperan-

perante propter pœnitentiam. Quamuis autẽ Hebræorũ caſtigatio auſtera fuerit propter captiuitatem ſemel atq; iterum ipſis inductam, non tamen fex exinanita eſt, id eſt ſordes infimę et finis furoris. Id enim per fecẽ denotatur. Et cum propter idololatriam & iniquitates ipſorum captiui abducti ſint, propter Dei tamen in homines amorem denuò redierunt ad priſtinam ſuã libertatem & conditionem: & biberunt quidem ceu peccatores ex poculo hoc uinum, non tamen merum, ſed amore & miſericordia temperatũ. Poſtquàm uero immane illud auſi ſunt facinus, et in Chriſtũ tanta exercuerunt, Deiq; occiſores facti ſunt, intendit etiam in illos Deus arcum ſuum, cum ſtultorum illorum conuerſionem expectauiſſet annis quadraginta: à tempore ſcilicet eo quo Saluator paſſus eſt, uſq; ad Veſpaſiani et Titi tẽpora. Cum autem peccatum horum omni pœnitentia careret, incurabilia iſta mala paſſi ſunt. Et tunc impleta eſt Dauidis prophetia, ea quæ ab illis in Chriſtum facta ſunt exponens. Poſtquàm enim tragicè & ampliter ea quæ facta ſunt expoſuit, utpote, Contra te Domine omnes qui præmunt me. &, Opprobrium expectauit anima mea & miſeriam. &, Expectaui condolentem, ſed non erat, & conſolatores, ſed non inueni. &, Dederunt mihi in cibum fel, & in ſiti mea propinauerunt mihi acetum: Tunc, quæ illis euentura ſint mala, enumerat. Fiat menſa illorum coram ipſis in laqueum, & in retributionẽ, et in offendiculum. Menſa enim cibum impoſitum geſtat ad impletionem deficientis corporis: habet etiam fruitionem, delitias & lætitiam. Colligens igitur in unum propheta omnes Hebræorum delicias, omnem læticiam & fruitionem, menſæ uocabulo utitur: oſtendere hoc uolens, quod illis omnia in contrarium ceſſura ſint. Et quemadmodum animalia quædam laqueis capta, ueniente uenatore & illa incipiente mactare, ſingula alterius exitum uident, nec tamen ſibijpſis nec reliquis animalibus concaptiuis ſuis ſubuenire poſſunt: ita etiam Iudæis continget. Coram ipſis enim cædentur amici & fratres, parentes & liberi, eo quod nemo ſit qui eos eripere uel adiuuare poſſit. Simul uero cauſam calamitatis oſtendens inquit, In retributionem: id eſt propter mortem Domino ab ipſis illatam. Excæcentur oculi eorum ne uideant, & dorſum illorum ſemper incurua. Obtenebratos itaq; oculos habentes, nec intelligebant, uidebant ue rationalem iuſticiæ ſolem, Chriſtũ. Tergum illorum ſemper incurua: ne ſcilicet ab ipſis auferatur perpetuæ ſeruitutis iugum. Et hoc grauiſſimum eſt, quod loco colophonis omnibus adijcitur: Et effundatur in illos ira tua, & æſtus uel furor iræ tuæ apprehendat eos. Aeſtus enim animi ue furor, cõmotio cordis eſt ad rem aliquam: quem motum aliud quoddam extinguit, ut in Nineuitis, pœnitentia, ſicuti dictum eſt. Ira uero huius commotionis effectus eſt, quem & fecem nominauit, quemadmodum de Sodomitis quoq; eſt dictum. Sed perpendas nunc prophetæ oraculum. Non dicit, Funde furorem tuum: ſed, Effunde furorem tuum & iram tuam. Articulus enim hoc loco immoderatam iram Dei & furorem ſignificat, extremum excidium & deſertionem animarũ ſimul & corporũ, aduerſus eos qui tunc tẽporis extabant, illoſq; qui in poſterũ horũ dogmata ſunt ſecuturi. Fiat habitatio illorũ deſerta, in tabernaculis illorũ nõ ſit qui inhabitet. Quod & euenit. Hæc aũt prophetæ oratio nõ execrandi formula eſt, ſed prophetiæ elocutio. Vbi enim eſt Hieruſalem? ubi templum? ubi ſacrificium & oblatio? Omnia hæc exinanita ſunt, ac ſi nunquam extitiſſent.

titiſſent. Et niſi templum reædificare conati eſſent, poſſent quidem dicere:
Si conari uoluiſſemus, potuiſſemus utiq; & abſoluere. nunc uero conſpiciuntur
non ſemel, aut bis, ſed etiam tertio id tentauiſſe, nec unquam uoti compotes
facti ſunt. Exiſtimabant enim miſerrimi homines, ſe templum reparaturos
regnante Adriano Romanorum rege: deinde ſub Conſtantino Magno:
ſed ab utroque ceu proterui & contumaces puniti ſunt. Hoſtis uerò
Chriſti & defector Iulianus, unà cum Iudæis ſummo ſtudio in hoc incubuit,
pecuniam depoſuit, artifices conuocauit, omniaq; egit, fecit & procurauit,
ceu inſanus & mente captus, ut Chriſti deſtrueret ſententiam, quæ
templum illud reparari non permittebat. Cæterum qui ſapientes capit in
uerſutia ſua, ſtatim ei re ipſa oſtendit Dei ſuffragia longe omnium eſſe fortiſſima.
Vt enim ſtultum & uæſanum ſtudium aggreſſi ſunt, fundamentiſq;
erutis manus ædificio admouere uoluerunt, ignis è fundamentis emicans
plurimos conſumpſit, horumq; conatum & uæſaniam repulit. Rex uero uæſanus
quócunq; pedes ferebant, transfuga aufugit, Dei iudicio territus. Sed
ne ſic tamen infœlix ille ceſſit. Pauliſper itaq; huic loco immorantes, etiam aliorum
Eſa.48. prophetarum ad Hebræos oracula inſpiciamus. Dicit enim Eſaias,
Scio quod durus es, & neruus ferreus collum tuum: id eſt inflexibile. et frons
Dan.9. tua ænea, id eſt impudens. Et Daniel: Venerunt ſuper nos mala, qualia non
facta ſunt ſub cœlo, ſecundum ea quæ facta ſunt in Hieruſalem. Quæ nam
illa? Quæ nimirum & Moſes prædixerat, & Ieremias expoſuit. Et ille quidem
ſic inquit: Tenera & delicata ualde, cuius pes non experientiam ſumpſit
Deut.28 aſcendere in ſellam, propter teneritatem & molliciem, menſam attinget
illicitam, & deuorabit liberos ſuos. Quod etiam in Hieruſalem factum
eſt, in excidio à Romanis illato. Matres enim liberos ſuos deuorauerunt. Ieremias
uerò oraculum hoc exponens, dixit: Manus matrum miſerãtium aggreſſæ
Mala.1. ſunt liberos ſuos. Sed & Malachias propheta ſic inquit: Si ſuſcipiam
„ ex uobis faciem ueſtram, dicit Dominus omnipotens, quia ab ortu in occaſum
„ nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco incenſum
„ offertur nomini meo, & ſacrificium mundũ. Vos autem prophanatis illud,
Quando itaq; hæc impleta ſunt? Omnino poſt Chriſti crucem, & reſurrectionem.
Non enim Hieroſolyma tantum, ubi Moſes Dei cultum, & non
alibi fieri præceperat, ſed in omnẽ quã ſol intuetur terrã, Dei gloria dilatata
eſt. Hoc em̃ innuit quod dicitur, Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum: id eſt, in toto
mũdo. Nec cõtẽta eſt prophetia dixiſſe illud, Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum,
ne Iudęi hæc calumniantes dicerent, ſe per uniuerſum orbẽ habitare, & prophetam
de ipſis locutum eſſe. Verum addit, Nomen meum glorificatum
eſt in gentibus, & in omni loco incenſum & ſacrificium mundum offertur
nomini meo. Vos autem prophanauiſtis illud. Non ut ceu ſacrificio Hebræorum
contaminato & prophano, Deus ſic per prophetam locutus ſit,
ſed propter mores hæc offerentium. Verum ſi quis forte & hoc dixerit, non
multum mea errauerit ſententia. Veteri ſacrificio cum nouo comparato, magna
inter hæc differentia animaduertetur. Et quemadmodũ angelos incorporeos
ad Dei incorporeã ſubſtantiã collatos, corporeos eſſe iudicamus: ſic
etiã in ueteris & noui ſacrificij collatione cõtingit. In illo enim ſanguis taurorum
& hircorũ, & tabo ciniſq; iuuencæ: hic autẽ filius Dei, & ſanguis Chriſti.
Ecce igitur differentiã. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit, Non ſuſcipiam

Pſalm. 50.

ſcipiam ex domo tua uitulos, neq; capellas ex gregibus tuis. Quoniam meæ ſunt omnes feræ campi, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnes uolucres cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi. Mea enim eſt terra, & plenitudo eius. Num edam carnes taurorum, & ſanguinem hircorum bibam? Offer Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo uota tua: & inuocabis me in die tribulationis tuæ, & eruam te, & glorificabis me. Vides'ne ut ſacrificium quod tauris conſtat & hircis, non approbat: illud uero quod laudem continet, recipit. Quin & Sophonias ſic ait: Apparebit Dominus ſuper omnes gentes, & extirpabit omnes deos gentium: & adorabunt eum unuſquiſq; de loco ſuo. Et hic quoq; Hieroſolymam neglexit, omnem uero locum gentium ad Dei culturam uenientium in medium adduxit. Omnibus tamen his ſic ratis firmiſq;, non tamen pœnitentiæ turris & pręſidium concidit, nec ianua adhuc clauſa eſt, neq; Hebræis neque Iſmaëlitis, ſed nec ulli qui intrare uoluerit. Et ſic de Iudæis quidem uerè hoc dixit Mahomet: licet ipſe quid'nam dicatur, ignorauerit, ut dictum eſt.

Soph. 2.

De Chriſtianis autem non ſic. Nec enim ut ipſe putauit, propter peccatorum caſtigationem, non pro filijs & amicis Dei iudicandi ſunt. Procul enim à ſcopo aberrauit, putans propterea quod, Iſmaëlitæ nonnullos Chriſtianorum affligant, ipſos quidem laude dignos, & quaſi filios & amicos Dei, punire Chriſtianos à Deo omnino repudiatos. Sed aliter longe ſe habet negotium. Maxima enim Chriſtianorum multitudo ſumma pace fruitur, quos Deus iudicio ſuo ſibi ſoli noto non ſinit perturbari ab impijs. qui licet contra hos expeditionem facerent, fortiores ſanè ſtabilioreſq; aranearum telæ apparerent omni impiorum militia & fortitudine. Confiteor tamen multos Chriſtianorum propter peccata noſtra in manus impiorum traditos eſſe, in ſuijpſorum correctionem, & aliorum exemplum & reſipiſcentiam. Neq; ſanè exiſtiment Chriſtianos, qui in illorũ ſunt manibus, propter horum uirtutem traditos eſſe. Sed ueluti flagellum & lorum correctionis à Deo & iudicati & miſſi ſunt (caſtigatione enim dignos caſtigant) ſunt tamen interim Deo exoſi & abominabiles. Quid enim locuſtæ ſunt, et erucę, & bruchi? Magna nimirum Dei potentia. Quid item fulmina & grando, alięq; quæ nonnunquam per elementa fiunt caſtigationes? Num igitur amici Dei & filij Dei iudicabuntur? Quibus ipſa ueritas ſic reſpondet: Nouit Deus omnia, etiam ante generationem illorum. Quemadmodum enim de Eſau & Iacobo dixit, priuſquam hi naſcerentur, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: ſic etiam eos qui abnegata uera & irreprehenſibili Chriſtianorum fide ad contrariam deflexerunt, priuſquam naſcerentur, perditionis & Satanę inſtrumẽta iudicauit. Et licet illic inueniantur, ſiue hic, nihilominus pœna digni deprehenduntur: quod in illis uidere eſt, qui in captiuitate aut nati ſunt, aut poſtea naſcentur. Verumtamen ex his qui Chriſtum abnegauerunt, naſcuntur aliquando ſancti & boni uiri: quemadmodum ex Eſau iuſtus ille Iob, & martyres ex idololatris. Verum de his quidem hæc dicta ſint. De ijs uero qui religionem propriam & pietatem inter impios cuſtodiunt, quid'nam dicere opus eſt? Non'ne admirandi & laude digni ſunt? Nec minus de illis ſic iudicandũ, qui in libertate religionis agunt. Hi ſiquidẽ nondum probati ſunt, & propterea quales'nam ſint ignorat: à Deo aũt, et illo ſolo cognoſcunt. Illi uero inſtar auri in fornace puri eſſe declarantur, quẽadmodũ illi in Babylone pueri. Nec ſanè ad ſalutẽ ſatis efficax eſt ipſa dogmatum fides, niſi operibus fuerit temperata. Oſtende enim mihi, dicit oraculum, fidem tuam ex operibus tuis, & ego tibi oſtendam fidem meam ex operibus meis. Videamus igitur quænam opera apud Deũ recipiantur, & quinam hi ſint qui Dei meminerunt. num ſcilicet hi qui in delicijs & libertate uiuunt, an qui in afflictione & miſeria? Hi certe haud dubie. Ait enim, Domine in afflictione tui recordati ſumus. Et, Qui in lachrymis ſeminant, metunt in exultatione. Et tribulationes multæ iuſtorũ, mors autem peccatorum mala. Licet enim in hac uita fœlici ſucceſſu ferantur, & perinde ac ſi quis laudetur quod prudens ſit, fortis, temperans & iuſtus, alius uero nihili hæc faciens, pinguem ſe eſſe glorietur & corpulentum: ſic de ſeipſis ſentiunt miſerrimi homines, ac ueris inexhauſtiſq; diuitijs cõtemptis, illas quas ſomnia ſimulant, amplectuntur: & precioſa illa margarita, Chriſto nimirum, relicta, conchas uel lapillos congregant. Quid autem de oraculo illo prophetico iudicant, quod dicit, Quem diligit Dominus eum caſtigat, & flagellat quem filij loco adoptat? Chriſtiani itaq; non traduntur tanquam reiecti & deſerti à Deo, ut Mahomet aperte teſtatur: ſed ceu filij cauſa correctionis (ut ſuperius dilucide demonſtratum eſt) & propter aliorum reſipiſcentiam & utilitatem. Habent enim Chriſtiani, qui inter gentes agunt, patriarchas, ſacerdotes, pontifices, per quos ſanctificantur, omniaq; quæ Chriſtianis ſolennia ſunt, adminiſtrant, in ipſorum quidem utilitatem, in ſignum uerò quod ab adoptione filiorum Dei non, nec ab illius amicitia exciderint. Agnoſcant igitur omnino, quod iuſti quidem ſæpius in manus impiorum tradantur, non ut glorificentur impij, ſed ut probentur pij, & auro puriores reddantur. Quid autem de iuſto illo Iob dicemus? (omitto enim dicere de patriarcha Abraham, cum & ille ad tempus inter impios conuerſatus ſit) et ſanè de ferreo illo et adamantino Iob interrogo: Num ceu deſertus et à Deo reiectus diabolo traditus eſt? et tot tantiſq; malis mobilibus ſimul immobilibuſq; flagellatus eſt, liberorum ſcilicet amiſſione, et proprij corporis afflictione? Diabolus uerò qui iuſtũ flagellabat, num tanquam amicus Dei affligebat hunc, Deo quidem ante generationem huius notum, ſanctumq; ab illo iudicatum, hominibus autem ignotum? Quapropter Deus eum in medium ſtatuit inſtar columnæ et ſtatuæ cuiuſdam animatæ, in exemplum et utilitatem poſteritatis. Miror ſanè niſi de hoc ſic quoq; loqui audeant. Inquirendum tamen eſt, et res ipſa indicat, quales de Deo & diabolo opiniones habeat Mahomet. Summa enim dicendi libertate contendit, etiam dæmones ſaluandos fore, Originem nimirum ſecutus. Quin etiam in lege à ſe lata, Alcorrano nimirum, ſic inquit: Magna dæmonum multitudo cum hæc legi audiuiſſet, admirata eſt, et propter hoc gauiſa eſt, qui etiam illi credentes ſalutem conſecuti ſunt. Quomodo autem aliquis ſaluari poterit, niſi prius reſipiſcens opera fecit quæ illum rite cum Deo uniant? Tunc enim in Dei amicitiam recipitur, cum illi unitus fuerit: Deo autem unitus, hæres ſalutis eſt, regni cœlorum, uitæq; æternæ. Huiuſmodi inquam, de diabolo opiniones concepit filius illius Mahomet, ut quamuis aperte dicere uereatur diabolum Dei amicum eſſe, reipſa tamen illud affirmet.

Prouerb. 3.

IN MAHOMETEM ORATIO TERTIA.

QVANDOQVIDEM de abſurdis quibuſdam Mahometis
opinionibus diximus ſuperius, inſpiciamus nunc quæ
nam de ſaluatore noſtro Chriſto & uero Deo noſtro miſer
ille ſentiat, doceatq;. Reuera enim hoc uerum eſt, Dixit inſipiens Pſalm.14.
in corde ſuo, Non eſt Deus. Hic enim trinitatem negat,
Deum tamen eſſe fatetur creatorem cœli & terræ, angelorum
& hominum, omniſq; creaturæ, filium non habentem, utpote cum
ſine muliere hunc genuiſſe nõ ſit poſſibile, hæretici Carpocratis opinionem 1
ſecutus, carnalem arbitratus eſſe Dei generationem. Quapropter etiam diſſidia
inter Deum patrem & filium eſſe potuiſſe exiſtimauit. Quod ſi impoſſibile
eſt ut Deus ſine muliere filium habeat, dicant etiam illum nec creatorem
eſſe, nec opificem ſine propoſita ſibi materia, iuxta inſipientium Græcorum
doctrinam. Si uero Deus filium habuerit, etiam diſſidia inter illos exoriuntur, 2
ut in capite Helmonijm aſſerit, Iudæos ſimul & ipſum ſecutus Carpocratem.
Nos uero de his ſingulatim in apologia diximus, quapropter ut
ſuprà quoq; diximus, non inſtituimus de his copioſius contendere. Quoniam
uero in præſenti huic manifeſte contradicimus, audiant quæſo Mahometiſtæ.
Mahomet hic Chriſtum nec Deum eſſe ſentit, nec dei filiũ, ſed nudum
hominem, ut & reliquos omnes, ſed ſanctum, omnibuſq; hominibus
ſine controuerſia excellentiorem, ut etiam Neſtorius ſenſit. In capite autem
Elneſa, quod mulieres ſignificat, ſic ait, quod Chriſtus Ieſus filius Mariæ ſermo 3
Dei ſit, anima Dei, & ſpiritus Dei. Incipiamus ergo ab ipſius Mahometis
confeſſione. Quod ſi ut ad prophetas ſermo Dei factus eſt, & prophetæ
illum hominibus annunciauerunt: ſic etiam Chriſtus acceptum à Deo ſermonem
homines docuit, & propterea, ut Mahomet hunc nominare ſolet,
propheta dicitur, omniumq; maximus, imò ipſe Dei ſermo, quî fit quod
nullus unquam prophetarũ ſermo Dei dictus ſit, ſed ſinguli nominis proprij
ſignificationem retinuerint? Quod ſi autem hæc ratio nulla fuerit, ſed ſi
propterea ſermo Dei dicitur, quod archangelus Gabriel adueniens uirgini
gratia plenæ fauſtum illud nunciũ annunciauit, oportebat certe & Samſonem
Manoæ filium eodem nomine appellari, quoniam & ipſe ex promiſſione
Dei natus eſt. Angelus enim adueniens, illius generationem expoſuit.
Quin & Zachariæ filium Ioannem ſimiliter ex promiſſione natum, ſermonem
Dei uocari oportet, propterea quod ipſius natiuitas Zachariæ per
angelũ annunciata ſit. Quandoquidem igitur nec propheta aliquis ſermo
Dei uocatus eſt, nec aliquis ex promiſſione natus: certe nec Chriſtus ſermo
Dei dicitur propterea, quod angelus uirgini Mariæ ſalutẽ dixerit, aut quod
is regnum Dei annunciauerit. Sed alia quadam ratione, quam ignorauit
Mahomet, hoc nomen accepit. Si enim nouiſſet eum, à blaſphemijs certe in
illum iactis abſtinuiſſet. Cum enim ex ſcripturis audiuiſſet Chriſtum eſſe
ſermonem, illud quidem quod dicebatur confeſſus eſt, illius uero ſenſum
nec recepit, nec Chriſtum Deum eſſe confeſſus eſt, ne fortè duos Deos adorare
deprehenderetur. Ecce autem timuit, ubi timor non erat: non enim intellexit
ſubſtantiarum diſcrimen, nec ipſam ſubſtantiam. Chriſtus enim ſermo
dicitur, & celebratur, non modo quod mentis & rationis & ſapientiæ

dux eſt, uerum etiam quod omnium cauſas, id eſt exempla, quæ etiam ideas dixerunt, æternas nimirum conſiderationes & conſilia in ſeipſo ſolo præſumpſit, & quod ex eo ipſo ſermone hoc ipſum quod ſermonem habent & angeli & homines acceperunt, & quod per omnia penetrat, ut uaticinia tradunt, uſq; ad omnem finem? Et præterea quod ſuper omnem ſimplicitatem diuinus ſermo expanditur, & omnino ſuper omnia iuxta illum omnem ſubſtantiam excedētem eſt abſolutus. Quādoquidem igitur ut dictum eſt, neq; ut propheta ſermo nominatur, neq; ex promiſſione, manifeſte nūc patet, quod ceu naturalis ſermo Dei Chriſtus dicatur & ſit, quapropter etiam filius Dei dicitur & eſt. Quemadmodum enim ſermo mentis effectus eſt, ſic etiam Chriſtus ab æterno, & ſine paſſione, ante ſæcula è Deo genitus, filius illius nominatur. Nec enim dicere fas eſt, ſæcula attigiſſe ęternam illam ante omnia ſæcula generationem. Num itaq; aliquando deprehenditur Deum ſermone caruiſſe, inſipientem, impotentem, fontemq; ſiccum aquis deſtitutum fuiſſe? Sed quemadmodum Chriſtus ſermo Dei nominatur, ſic etiam ſapientia & potentia dicitur. Et Deus quidem aut antea ſermone caruit, inſipiens fuit & impotens, poſtea uero, ut homines ſolent, ſapientiam, ſermonem & potētiam aſſumpſit, tuncq; perfectus redditus eſt: aut cum ab æterno ante omnia ſæcula perfectus eſſet, ſuum ipſius ſermonem genuit. Et ſi quidem poſt tempus aliquod aut articulum temporis ſermonem ex ſe progenuit, quomodo Deus erat antè qui ſermone carebat? Quantulumcunq; enim quis à corporibus abſtulerit, corpus imperfectum redditur: à naturis autem incorporeis ſi uel minimam abſtuleris portionem, totum perdidiſti. Quod ſi igitur hoc de angelis incorporeis recte dicitur, quāto magis hoc in Deo abſurdum erit, qui ab omni incorporea ſubſtantia, omni ſimplicitate & natura ſupra omnem ſubſtantiam exemptus eſt? Si enim ſermonem nō habebat, & poſtea ipſum aſſumpſit, poſſibile etiam ut illum perdat quemadmodum aſſumpſit: (quæ enim appoſita ſunt ad aliquid, etiam auferri poſſe conſtat.) Quod ſi uero ab æterno & ante omnia ſæcula ceu perfectus Deus perfectum quoq; ſuum ſermonem genuit, pater qui æternus erat, filiū quoque Hebre. 1. & ſermonem ſuum ęternum eſſe declarauit, & ſaluator expreſſa imago & ſplendor patris eſt naturalis, & in imaginem hanc ſemper reſpiciēs pater ſeipſum ſemper aſpicit: ſtulte igitur Mahomet tradit, Deum non poſſe filiū habere ſine muliere. Hoc idem ceu forte argumentū repetit. In hunc autem (quantum conijcio) errorem incidit, quod Deum corporeum eſſe putaret & propterea ſupernam quoq; illam generationem corpoream eſſe exiſtimauit. Et fieri poteſt ut quemadmodum de Deo dixit, quod in ipſo non ſit accidens, & neceſſariò neq; ſubſtantia neq; uita, eo quod non comedat, nec ſpiret, ita etiam negauerit Deum habere filium. Quandoquidem uero idem ille Mahomet Chriſtum animam Dei & ſpiritum Dei dilucide dicit, uocatq;, concedamus nos quoq; rem ita ut dicit ſe habere. Et ſi ſpiritus Dei & anima Dei, creatura eſſe poteſt & eſt, ecce igitur iam contingit ut Deus iuxta Mahometis opinionem aliquando ſpiritu caruerit, & anima, & per creaturas plene abſolutus ſit, & quod aut ipſe imperfectus ſeipſum condiderit, perfectumq; fecerit, aut alium ſui creatorem habeat. Eñ rei abſurditatem conſidera. Si uero Deus nunquam caruit ſpiritu, nec anima, ſed his ſemper fuit præditus: ſequitur, quod Chriſtus ſemper, non ſecundum humanam naturam, ſed diuinam, cum Deo fuerit, ſiue ſermonem ſiue ſapiētiam ſiue potentiam

tiam hunc nominaueris. Semper inquam ex Deo eſt, & cum eo. Sapiens
enim nunquã ſine ſua eſt ſapientia, neq; robuſtus ſine ſuo robore, neq; mens
ſine ſua ratione, ut nec ſol ſine ſuo radio. Si igitur hunc animam ſiue ſpiri-
tum Dei dixeris, eundem etiam ſermonem eſſe dicere licet. Si enim animam
Deus habuerit, præſtantiſſima in illo pars ipſa anima eſſe deprehendetur.
Et uide, ex ipſa ueritate, imò ex ipſa Mahometis confeſſione demonſtratum
eſt, Chriſtum eiuſdem & unius cum Deo naturæ eſſe, & eundem Deum pa
trem habere genitorem ab ęterno ante ſæcula, filiumq; Dei eſſe genuinum,
& Deum. quemadmodum ipſe in Euangelijs ſic ait, Ego & pater unum ſu- Ioan. 10.
mus: id eſt, unus Deus, nõ ſecundum perſonas, ut dicit Sabellius, ſed ſecun “
dum unam eandemq; diuinitatem. Et Dei ille contemplator Moſes ait, In “
principio creauit Deus cœlum & terrã. Et propheta Dauid, Omnia feciſti “
in ſapientia. &, Sermone Domini cœli firmati ſunt. Huius etiam filius Solo Pſalm. 32.
mon, admiratione omni dignus: Deus in ſapientia fundauit terram, cœlos Prouer. 3.
autem parauit in prudentia. Eloquentiſſimus autem ille Eſaias, Deus æter-
nus qui parauit extrema terræ. Beatus uero Ioannes Zebedei filius, (quem
etiam tonitrui filium Dominus nominauit, eo quod ſupernam illam gene-
rationem tonitrui clarius orbi ebuccinauerit) in Euangelio ſic ait, In princi- Ioan. 1.
pio erat ſermo, & ſermo erat apud Deũ, & Deus erat ille ſermo. Omnia per “
illum facta ſunt, & ſine eo factum eſt nihil, quod factum eſt. Viden' quomo
do propter temporis importunitatem prophetæ obſcurius locuti ſint, Ioan-
nes autem clare, aperto (quod aiunt) capite altum exclamauerit? Et uete-
rum quidem prophetarum alius ſermonem, alius ſapientiam, alius pruden
tiam, alius creatorem hunc nominauit: Hic uero Deum, non cælans arcanũ
hoc, quod propter temporis importunitatem tamdiu latuerat, cum nõdum
fas iuſtumq; eſſet uelum auferri. Quin & ipſe filius Dei & Deus quaſi per
ænigmata annũciatus eſſe uidebatur: quapropter tonitrui filius hoc, In prin
cipio erat ſermo, &c. clarius prædicauit. Et quemadmodũ ſol denſiſſima nu
be & tempeſtate tectus, obſcurus eſt, propriam tamen lucem ſuam penes ſe
habere uidetur, tempeſtate uero ſoluta & puro aëre reuerſo omnibus radios
ſuos copioſiſſime immittit, ita etiam mea de ſermone & filio Dei fertur ſen-
tentia. Deus enim exiſtens uerus ante ſæcula, filius Dei, & creator omnis
creaturæ, (quemadmodum in ſuperioribus Apologijs, & in pręſenti quoq;
demonſtratum eſt) latebat tamen ſub nube ignorantiæ, & idololatriæ tem-
peſtate, cum patre & ſpiritu. poſtquã autem uer apparuit, id eſt huius in car-
ne adminiſtratio, & ſecũdum carnem ex muliere natus eſt, ſancta ſcilicet uir-
gine Deipara Maria, tunc apparuit gratia Dei omnibus ſalutaris hominib.
& adorauit creatura creatorem ſuum, ſolumq; uerũ Deum glorificauerũt,
patremq; Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ipſum filium & ſermonẽ patris, ſan
ctumq; & uiuificantem ſpiritum, unã uidelicet ſanctam, conſubſtantialem,
indiuiſam & inconfuſam trinitatem, unum nempe Deum. Et tunc uiſa eſt
Chriſti gloria, ueluti gloria unigeniti à patre. Et tunc emiſit diuinos ſuos ra-
dios, tenebraſq; ignorantiæ illuminauit, frigidaſq; & mortuas animas calo-
re fidei uiuificauit.

Præterea Mahomet Carpocratis hæretici opinionem ſecutus, Chriſtum 4
ex uirgine natum ſine uirili opera confitetur, Deum uero & Dei filium eſſe
negat. Duobus hic argumentis uſus. Quod nec Chriſtus hoc unquam de ſe
dixerit. Et quod Iudæis dixerit, adorate Deum meum & Deũ ueſtrum, Do-

minū meū & Dominū ueſtrū. Impij aūt ſcopus unus ſemper eſt, ut pro uirili ſua perſuadeat cunctis hominibus ut credant Chriſtum nec Deum eſſe, nec Dei filium, ſed ſanctū quidem, & prophetā omnibus prophetis ſuperiorē, hominemq; cunctis hominibus excellentiorem, Deum uero nequaquam. Stultus autem hic diabolum imitatus, homines contra Chriſtum perſuadere conatur. Quemadmodum enim is omni modo conatur ſingulos homines ſeducere, & uel fide uel operibus à Deo alienare: ſic & Mahomet omni ſtudio in hoc unum intentus uidetur, ut omnes homines à uero Deo quàm longiſſimè abducat, partim quidem fide, partim uerò operibus: Deum autem adorare docet, quem ſua ipſius ratio effinxit. Et dæmones quidem uiſo Domino, ipſum Dei filium uel nolentes confeſſi ſunt, (nō enim ut ueri adoratores hunc confeſſi ſunt, ſed ut hi qui ueritatem occultare non poterant, dixerunt, Quid nobis tecum rei eſt fili Dei? Veniſti ante tempus ad cruciandum nos?) Mahomet uerò dæmones impietate ſuperat, qui Chriſtum nec Dei filium, nec iudicem eſſe affirmet. Sed ad illum Eſaias dixerit, » Cū diabolo corrupta eſt ſciētia tua cum decore tuo, &c. Et meritò ſanè de Mahomete, diſcipuliſq; ſuis dicat aliquis, gentem eſſe quæ conſilium amiſerit, & in quā non ſit ſcientia. Nos uerò ſic dicimus: Quod ſi fides (ut ſcriptura docet) ſine operibus mortua eſt, multo magis opera ſine fide mortua ſunt. Vbi uerò nec fides nec opera præſtò ſunt, quid nam illic iudicandum eſt? Quemadmodum enim corpus ſine anima mortuum eſt, ſic & anima ſine fide & operibus. Si enim fides adfuerit, licet uulneretur anima, ſanationis tamen uias habet, per pœnitentiam ſcilicet & opera. Fide autem abſente; omnis actio aut uirtus, quæ in ſpeciem eſſe uidetur, uana eſt, & inanis. Fide enim præſente etiam uirtus adeſt, licet aliquando uirtutis defectus, id eſt peccatum oboriatur. Vbi uero fides non eſt, nec uirtus eſt. Vbi autem uirtus non fuerit, nec illius defectus eſt. Vbi ig[illegible] uirtus non eſt, nec fides eſt, nec peccatum, ſed nuda & mera impietas. Quapropter & Eſaias ait: Niſi credideritis, non intelligetis. Fides itaq; & ſpes eorum eſt quæ non uidentur, nō eorum » quæ demonſtrantur: ſed imprimis donum Dei eſt fides illa Chriſtianorum in ſacroſanctam trinitatem. Quòd enim uidet aliquis, cur ſperat? Et quod uidet aliquis, cur credit? Verumtamē quemadmodū apud nos ſol omnia quæcunq; contingere poteſt, illuminat, & lucem habet in uniuerſum mundum uiſibilem, multiplicem, ſurſum & deorſum propriorum radiorum ſplendorem diſpergens: & ſi cui non adfuerit, non propter huius illuminatoriæ uirtutis infirmitatem hoc fit, ſed propter uiſus incommoditatem: multa enim quæ talia ſunt, radius ſolaris tranſiens non illuminat, cum alia illuminet: ſic etiam rationalis ille iuſtitiæ ſol Chriſtus, in ſe credentes luce implet rationali, omnemq; ignorātiam & errorem ex animabus, quibus inciderit, expellit, & uitioſos illarum oculos purgat. Et quemadmodum ignorantia errantes & ſeductos diſſipat hinc inde, ſic rationalis lucis præſentia eos qui illuminātur colligit, & in unum coniungit. Quapropter ipſe Chriſtus inquit, Ioan. 8. Ego ſum lux mundi. Et qui in me credit, non ambulabit in tenebris: errorū nempe: ſed habebit lucem uitæ. & reliqua, quę oratio noſtra paulo pòſt exponet. Quoniam igitur in capite Helmaida, ut dictum eſt, duabus cōtra Chriſtum demonſtrationibus innititur Mahomet, oſtendens hunc Deum non eſſe, eo quod Chriſtus nuſquam dixerit ſe Deum eſſe: tum quod Iudæis præceperit, Adorate Deum meum & Deum ueſtrum, Dominum meum & Do minum ueſtrum : agedum de prima iam uideamus, dein Deo uolente etiam ſecundam diſcutiemus. Incipiamus itaqꝫ ab ipſa Mahometis confeſſione. Hic Chriſtum ſermonem Dei, animam Dei, & ſpiritum Dei, ut dictum eſt, uocat. Item quæ de Chriſto & apoſtolis in Euangelio deſcribuntur, iuſta, ſancta, perfecta & uera eſſe cõfitetur: & bene. Veritas enim Domini manet in æternum. A' ſermone quippe Dei mendacium exire nequit : idem enim eſſet dicere Deum non eſſe Deum, & ueritatem mendacium, lucemúe tenebras. Mahomet igitur abſurditate rei intellecta, ad hoc cõfugit, Chriſtũ nuſquam de ſe quod Deus ſit dixiſſe. Nos itaqꝫ in prima, ſecunda & tertia Apologia copioſe ſimul & clare demonſtrauimus, ab ipſo Adamo uſqꝫ ad Chriſti generationẽ, quod prophetę omnes uaticinati ſint, quod patres uiderint, quod ipſe Deus & pater de Chriſto locutus ſit, & quod manifeſte citráque omnem controuerſiam demonſtratus & declaratus ſit Deus & Dei filius, & filius hominis. Poſt baptiſmum uero Ioannis, & mortem illius, ipſe etiam Chriſtus regnum Dei prædicare cœpit. Sed quod inter prædicandum non frequenter exclamauerit, Ego Deus ſum qui uobiſcum loquor, uerum eſt: quemadmodum nec rex obambulans clamat, Ego rex ſum : uerumtamen ex magnificentia & gloria authoritatis & potentiæ illius omnes hunc à ſeruis poſſunt diſcernere: ſic etiã in Chriſto fit. Quàmuis enim ore ſuo nõ frequenter dixerit, Ego Deus ſum : operibus tamen hoc idem demonſtrauit. Neqꝫ tamen ſuam diuinitatem occuluit, neqꝫ etiam Deum patrem ſuum: nec etiam illos inhibuit, qui ſe & Deum eſſe, & Dei filium confeſſi ſunt. Nathaniel enim dicens, Tu es filius Dei, tu es rex Iſraëlis: non reprehenſus eſt, ut hi qui Lycaoniæ Paulum & Barnabam deos eſſe ſentiebant, ipſiſqꝫ tanquam dijs ſacrificaturi erant, increpati ſunt ab ipſis dicentibus, Deſiſtite à re tam abſurda, nos etenim homines ſumus ijſdem quibus & uos malis obnoxij: & priuſquam loquerentur, ueſtimenta ſua dilaniauerunt. Verum Nathanielis confeſſio recepta ſimul & laudata eſt. Adhæc Domino diſcipulos ſuos interrogante, Quem nam me dicũt homines eſſe filium hominis? cum non opus haberet hæc interrogare, qui omnia priuſquam ipſi naſcerentur, iam antè nouerat: ſed cum illos in ſublimiorem cognitionem uellet inducere. Diſcipuliſqꝫ uarias aliorum ſententias de illo exponẽtibus, Petrus etiam adijciens, Tu es Chriſtus filius Dei uiuentis: non audiuit à Chriſto, Erras ô Petre, ne erres, magiſter enim tuus ſum, audi & agnoſce ueritatẽ cum omnibus his, non ſum filius Dei, impoſſibile enim eſt ut Deus filiũ habeat. Sed quid? Dicit illi Chriſtus, Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. confirmans omnino illius ſermonem. In gratiam uero & præmium ueræ & indubitatæ confeſſionis, dedit illi claues regni cœlorum. Item octauo poſt Chriſti reſurrectionem die, cum Thomas Chriſti manus latuſqꝫ contrectauiſſet, & cognouiſſet hũc ſine omni controuerſia eſſe Chriſtum, altùm exclamauit, Dominus meus, Deus meus. Quid uero Chriſtus ad Thomam? Quoniam uidiſti me, credidiſti. Beati qui non uident, & credunt. Et hæc quidem illi tradiderunt. Videamus uero ea quæ Chriſtus de ſeipſo protulit. Amen Amen dico uobis, inquit, uenit hora & nunc eſt, quando mortui audiẽt uocem filij Dei, & qui audiuerint, uiuent. Sicuti enim pater uitam habet in ſeipſo, ſic etiam filio dedit, ut uitam habeat in ſeipſo. Et poteſtatem dedit illi ut faciat iudiciũ: quia filius hominis eſt. Ne miremini illud: Quoniam ueniet hora, quãdo omnes

Act. 14.

Ioan. 5.

„ qui in monumentis ſunt, audient uocem eius: & egrediētur hi quidem qui
„ bona fecerunt, ad reſurrectionem uitæ: qui uero mala operati ſunt, in reſurrectionē
„ iudicij. Et rurſum: Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet
uitam æternam. Quid uobis uidetur? Num Chriſtus ſe Deum dicit, & Dei
filium, an non? In eo certe quod dicit, Venit hora quando mortui audiēt uocem
filij Dei, oſtēdit Deū habere filium, qui eſt ipſe Chriſtus. Illud uero, Audient
mortui uocem eius, & uiuēt: oſtendit eū Dominū eſſe, & poteſtatē habere
uitæ & mortis & nunc & ſemper. Quemadmodum enim pater uitam
habet in ſeipſo, ſic & filius. Cū uero ait, ad faciendū iudiciū: ſecundū huius
aduentum ſignificauit, & iudiciū quod facturus eſt, quemadmodū in ſecunda
Apologia luculēter demonſtratū eſt. Eo aūt quod dicit, Quia filius hominis
eſt: ne miremini hoc. Veniet enim hora, qua hi qui in monumētis ſunt,
audient uocē eius, & exibunt in reſurrectionē, iudicium & retributionem.
Seipſum Deum eſſe oſtendit, ſed etiā hominē. Hæc enim omnia Dei opera
ſunt. Quapropter & uetus ſcriptura Theologiæ nomen accepit, utpote quę
Dei ſermones contineat: noua quoq; idem nominis habet, cū & ipſa ſimiliter
eoſdē cōprehendat. imprimis uero Theurgia uocatur, eo quòd Chriſtus
opere & factis compleuerit, quæ olim à prophetis erant prædicta: & ſumma
cum bonitate adminiſtrauit ea quæ inter nos humilia erant, cum diuinis ſuis
ſupremè cōiungens, ſecundū patris bene placitū & ſpiritus cooperationē.
„ Vnde meritò ſanè dixerimus, Magnifica ſunt opera tua Domine, omnia feciſti
ſapienter. Cum itaq; Chriſtus Deus ſit, ut demonſtratum eſt, & Dei filius,
eſt etiam homo, hominiſq; filius ſecundū carnē, & prædicatus eſt à conditione
mūdi, & apparuit ex uerbis prophetarū & uiſionibus, quin ipſo Deo
patre illud de ipſo teſtāte. Tempore aūt hoc poſtulante, Chriſtus hocipſum
dilucide declarauit uerbis ſimul & operibus, omniaq; comprehendens dixit:
Ioan. 6. Qui credit in me, habet uitam æternam. his inquam, diuiſit uitam animę
ab hac corporali. Hæc enim ubi ad tempus uiſa fuerit, tranſit: animæ autem
uita ſempiterna eſt, quemadmodū & mors illius. Nihilominus tamē corpus
illud corruptibile & mortale Creator huius, Deus nimirū, non derelinquet
in morte & corruptione; ſed poſtquam illud incorruptibili & immortali natura
induerit, integri & immortales reſuſcitati, iuxta oraculum, cum Deo erimus.
Per ipſa igitur uerba quę antea ſæpius locutus eſt, nihilq; minus ex his
quæ nos nō adſcripſimus, Chriſtus ſeipſum manifeſte Deum & hominem
eſſe declarauit. Cæterum cū illi qui à natiuitate ſua cæcus extiterat, ſanitatem
& uiſum reſtituiſſet, cū ille iam uideret, ſic ad eū dixit, Credis' ne in filiū Dei?
Ioan. 9. Ille uero ait, Et quis' nam eſt Domine ut credā in illum? Dixit aūt illi Ieſus,
Et uidiſti eum, & qui loquitur tecū, ille eſt. Ille uero dixit, Credo Domine, &
adorauit illum. Cæterū Mahomet quoſdam accuſans dicit, Reiecerunt ea
quæ non intelligūt, nec poſſunt enarrare. Hoc ipſi imprimis cōtigit, cū Chriſtum
negauit eſſe Dei filium, nec incarnatum credidit. Propter immenſam
enim ſtoliditatem illud negauit. Quin & trinitatis myſterium non admiſit.
non enim poterat perſonarum diſcrimen, ut dictum eſt, ſine ſubſtantiarū diſcrimine
Pſalm. 138. conſiſtens intelligere. Mirabilis, inquit, facta eſt ſcientia tua à me,
multum confortata eſt. non potero ad ipſam. Quid enim aliud eſt quàm incomprehenſibilis
& intellectu impoſſibilis Dei cognitio, quæ ignorantiæ
confertur propter ſummam illam præ omni cognitione mundana excellentiam?
Ignorantia enim Dei non ſecundum priuationem, ſed excellentiam
dicitur,

dicitur. Propter excellẽs enim & inacceſſibile lumen Dei, illud tenebras nominauerunt.
Quod enim uideri nequit, à tenebris ferè nihil differt. Poſuit enim,
inquit, tenebras abſcõſionem ſui. Verum etiam Dei ſapientiam & ſcientiam, ‟
omnem angelorum hominumq́; excedentem intellectum, quæ nec
ratione nec ſermone explicari poteſt, Theologi ſtultitiam uocauerunt. Quapropter
etiam ſermonis Dei incarnationem illi ijdem Theologi uanitatẽ dixerunt,
cum plena ſit, imò abundantiſſima ſapientia, uirtute & ſalute. Si igitur
apud Theologos mirabilis facta eſt Dei ſcientia, propter incomprehenſibilem
illam rationem, ſicq́; agnoſcentes infirmitatem ſuam confeſſi ſunt, dicentes 1
ſe non poſſe ad ipſam, quomodo uel ueſtigium cognitionis diuinæ
inueniri liceret apud impietatis & mendacij inuentorem? Et qui cibos quos
comedit ignorat, quo nempe modo in humores diuidantur, Deum conatur
inueſtigare. Occluſis igitur animæ & mentis ſuæ oculis, non cognouit ſolẽ
iuſtitiæ: quapropter etiam reprobauit ipſum iuſtitiæ ſolem, filium ſcilicet &
ſermonem Dei, cumq́; hoc patrem ſimul & ſpiritum. Qui enim filium non ‟
habet, inquit Saluator, neq́; patrem habet. Qui uero nec filium nec patrẽ habet, ‟
neceſſariò etiã ſpiritu ſancto caret. Cum hæc igitur ita ſe habeant, impie
reuera locutus eſt Mahomet, q̃d Saluator nihil in uniuerſum de ſe dixerit,
quod Deus ſit, uel Dei filius. Verum de his quidem ſic. Nunc autem ſecundam
inſpiciamus Mahometis demonſtrationem, qua dicit Chriſtum cũ Iudæis 2
diſputantem ſic dixiſſe, Adorate Deum meum & Deum ueſtrũ, & Dominum
meũ & Dominũ ueſtrum. Nos itaq́; antè de Mahomete diximus,
quod nonnunquam quidem impudenter mentiatur, nõnunquam uero ueritati
falſum admiſceat: quod idem in præſenti hoc argumento facit. Hunc
enim ſibi finem propoſuit, ut pro uirili ſua uniuerſo mundo perſuadeat, ut
Chriſtum nec Deum nec Dei filium eſſe confiteantur: quapropter etiã hîc,
quicquid in mẽtem uenit, loquitur. Præcipue autem falſum eſt, quod ad Iudæos
Chriſtus hæc dixerit: deinde Chriſti ſermo etiam talis non eſt. Cæterum
poſt reſurrectionem cauſa futuræ ſuæ aſſumptionis dixit diſcipulis ſuis,
Aſcendo ad patrem meum & patrem ueſtrum, & Deum meũ & Deum Ioan. 20.
ueſtrum. Et quemadmodum in multis alijs Chriſtus & Deus & homo declaratur:
ita etiam in hoc ipſo ſermone. Cum enim Chriſtus hoc dicit, Aſcendo
ad patrem meum & patrem ueſtrum, oſtendit uerum illius patrem Deum
eſſe, & Chriſtum eiuſdem eſſe naturæ & ſubſtantiæ. Quapropter diſtinctim
dixit, Aſcendo ad patrem meum. Si enim ipſe alijs tãtummodo ſimilis
eſſet, in genere hanc locutionem in prima perſona protuliſſet, dicens, Aſcendo
ad patrem noſtrũ. Cum uero diſtinctim dicat, Aſcendo ad patrem meũ,
in prima perſona, deinde Et patrẽ ueſtrũ, quaſi in ſecunda: nihil aliud omnino
dixit, nec aliud ſignificauit ꝙ quod ipſe Chriſtus natura ſit Dei filius: alij
uero omnes, gratia. Sicut & illud, Ego dixi Dij eſtis, & omnes filij altiſſimi.
Eundẽ igitur ſimilẽ modũ hoc notat, Deũ meũ & Deũ ueſtrũ. Et quod ceu Pſalm. 82.
homo hoc dixerit, Deum meũ, per omnia clarũ eſt. Verũ neq́; hoc ſimiliter ‟
ut omnes homines dixit. De omnibus enim ſanctis hominib. dicitũ, Deũ eſſe
deum ipſorũ, per gratiã ſcilicet: ut cum dicitur, Deus Abrahã Iſaac & Iacob,
& his ſimilium. Prius enim mundati & abluti à proprijs peccatis, & miſericordiæ
uaſa facti, gratiam Dei ſuſcipiunt, & filij Dei redduntur, Deusq́; illorum
Deus eſſe dicitur. In Chriſto autem non ſic, ſed Deus pater illius eſſe
dicitur. Quapropter proles ex perſona patris eſt, & una natura, una ſubſtan

tia, diuinitas & potentia patris eſt & filij. Deus uero Chriſti eſſe dicitur,
propter unionem filij cum eodem cognomento ſecundum ſubſtantiam, nõ
ſecundum ſanctorum cõſuetudinem. Quare etiam de hoc diſtinctim dixit,
Aſcendo ad Deum meum & Deum ueſtrum. Vides, quomodo ea quæ humilia
in Chriſto ſunt, ſenſum habent magnum, eximium & admirandum?
Ex his ergo, quę Chriſtus quidem bene locutus eſt, male uero citauit Mahomet,
5 conſtat Chriſtum Deum eſſe & hominem. Negat præterea Mahomet
Chriſtum filium Dei eſſe & Deũ, negat etiam quod incarnatus ſit, nudum
uero dicit hominem ſecundum Neſtorij ſententiam, & ex uirgine natum:
ſanctiſſimum uero eſſe omnium hominum, ſapientem, & prophetam omnium
prophetarum maximum. Et manifeſte hunc hominibus excellẽtiorem
eſſe dicit, Deum uero Deiq; filium non eſſe. Cum itaq; uniuerſa ſecundæ &
tertiæ Apologię tractatio in hoc uerſetur, ut oſtẽdatur, Chriſtũ & Deum eſſe
& Dei filium, & quod Deus exiſtens extremis temporibus ex ſancta uirgine
aſſumpta carne homo factus ſit perfectus, quemadmodum & homo perfectus
eſt: ſuperuacaneum & nimis longũ uidetur fore, ſi eadem rurſus aggrederemur.
Illic enim manifeſte demõſtratum eſt, Chriſtum & Deum eſſe
6 & hominem. Rurſum dicit Mahomet, Non Chriſtum à Iudæis occiſum
& crucifixum eſſe, ſed alium quendã illi ſimilem: & quod per imaginationẽ
falſam uideatur, Chriſtum eſſe crucifixum, Manicheorum opinionem ſecutus.
Quemadmodum hoc eius ſtudiũ eſſe percipitur, quò omnibus perſuadeat
ne Chriſtum Deum Deiq; filium eſſe admittant: ita etiã omni ſtudio in
hoc eſt, ut illius incarnati omnem adminiſtrationẽ ſubuertat, ſimul & illius
mortem. Nos itaq; de eodẽ in ſecũda Apologia diximus, multisq; argumentis
& demonſtrationibus euicimus, quod Chriſtus Deus & Dei filius perfectusq;
homo ſit. Verumtamẽ etiã nunc in præſenti ſic dicimus. Homo cum
per gratiã Dei imago eſſet, diaboli inuidia inſtigãte, Dei pręceptũ tranſgreſſus,
maledictionẽ à Deo accepit, & paradiſo eiectus eſt, mortemq; acqſiuit.
Filius uero Dei, imago Dei naturaliter exiſtens, eam quæ ſecundũ gratiam
erat Dei imaginẽ induit, id eſt humanã naturã, ipſamq; ſaluauit, & in priſtinã
beatitudinẽ reſtituit. Inſuper quemadmodũ oratio per lingue inſtrumentũ
ipſius animi meditationes exponit: ſic etiã ſermo Dei patris, per carnẽ patris
ſui cõſilia reuelauit, illiusq; diuinitatẽ. Et quemadmodũ rege aliquo unã
domum populoſiſſimæ ciuitatis inhabitante tota ciuitas hoſtibus terribilior
redditur: ſic Chriſto unũ inhabitante corpus, omnis humana natura diabolo
formidabilior facta eſt. Et hoc ex martyribus & ſanctis clare colligit̃, qui
mortẽ ceu rẽ nihili & ſomnũ iudicauerunt, dæmonibus uero ceu ſeruis ſuis
præceperũt. Sicut igit̃ occultare conatur, quod Chriſtus Deus & Dei filius
ſit, ſic etiã incarnationẽ illius, quin & mortẽ & reſurrectionẽ huius obſcurare
nititur, & propterea illũ dicit nõ eſſe crucifixũ. Cæterum hoc manifeſte falſum
eſt. Et primò, q̃d ſi nõ crucifixus eſt, cuius rei gratia Chriſtiani in Chriſtũ
rẽ finxerũt iniurioſiſſimã? Crucis enim mortẽ inhoneſtã & infamem eſſe
ducebãt, & propterea infœlices Iudæi Chriſtũ dominum gloriæ hoc mortis
genere condemnauerũt. Verũ intelligãt, quod per crucis trophęũ & ſalutarem
mortẽ, quæ ipſa etiam Dei infirmitas dici ſolent, diſſolutæ ſint omnes
malæ & aduerſæ poteſtates. Per crucẽ tenebras mũdi depulit, & lucẽ ſcientię
reduxit. Per crucẽ & mortẽ illius crux cõfracta eſt, nec amplius mors eſt, nec
diaboli tyrãnis. Et corpus quidẽ Chriſti mortuũ eſt, ſepultũ eſt, & reſurrexit:

diuinitas uerò illius paſſionis expers permanſit. Quemadmodum enim regis mandatum in charta deſcriptum, etiam charta corrupta incurruptum & inuiolatum permanet: ſic etiam in Chriſto cõtigit. corpus quidem illius corruptionem ſuſcepit, & mortuum eſt, corruptionem uerò abſolutam minime: diuinitas autem illius paſſione omni caruit. Deus enim non patitur. Secundò, ipſi etiam Iudæi omnes Chriſti mortem teſtantur. nam dicunt ſe illum ceu maleficum occidiſſe. Tertiò, non in abſtruſo & abſcondito loco mortuus eſt, ut mors illius cælaretur, & unà cum morte illius quoq; reſurrectio: ſed ſecundum diuinã ordinationem mors Domini in tempus paſchæ incidit, ut iuxta conſuetudinem omnis Iudæorum multitudo congregaretur, duodecim ſcilicet tribus: omnibusq; mors Chriſti innoteſceret, ne forte locum inuenirent aliquem, qui Saluatoris mortem cuperet cælare, ut in præſenti conatur Mahomet. Quartò, quod non morte naturali obijt, ſed Iudæis mortis ſuæ arbitrium permiſit: quemadmodum generoſus athleta non ipſe concertatorem & colluctatorem eligit, ſed cum uno quolibet congreditur: ſic etiam Chriſtus, qui ſolo uerbo in terram proſtrauerat quærentes ſe, omnem poteſtatem Iudæis permiſit, qui & ipſi crucis mortem elegerunt, ignorantes miſeri etiam mortem hanc prophetiæ figuram implere. Dauid enim inquit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Quid nam hoc uaticinio innuẽte? Non aliud certe, quàm quod ueluti angulus duos coniungit & colligat parietes, unumq; facit: ſic & Chriſtus, quem ſcriptura petram uocauit, quam reprobauerunt, & ceu inutilem reiecerunt, nulliusq; precij ædificatores Iudei, qui ſanè confirmauerunt Dei oracula in ædificationem & ſalutem gentis ſuæ: hic inquam Chriſtus factus eſt in caput anguli, id eſt coniunxit uetus Teſtamentũ, & gẽtes, & his utrinque coniunctis unam fecit domum in habitaculum Dei: & extenſis in cruce manibus, diſtãtia inter ſe collegit, et in unum nouum hominem unamq; fidem cõſtituit. Sed & aërem quoniã princeps aëris infecerat diabolus, ſanctificauit Chriſtus per ſuum in crucis ſummitatem aſcenſum. Poterit uerò aliquis & hoc dicere, quod Chriſtus non mortuus ſit, ea qua Ioannes & Eſaias morte obierunt, (è quibus ille quidem capite truncatus, hic uero ſerra lignea medius diſſectus eſt) ſed corpus ſaluum & integrum conſeruans, docuit hoc facto nos, quod eccleſiam, quia corpus Chriſti eſt, non liceat maleuolis in diuerſas partes diſcindere. Inſuper dicit, Deum ad ſe, id eſt in cœlos uocauiſſe Chriſtum, deinde uerò & ipſum moriturum: hæreticis Donatiſtis cõſentiens, quæ hæreſis Dei de Chriſto confeſſionẽ deſtruit. Quod enim in cœlos aſſumptus ſit Chriſtus, teſtatur, nec eundẽ negat denuò uenturum. quod uero ceu Deus & iudex uniuerſæ terræ uenturus ſit, abnegat: ſed inſtar Heliæ & Enoch Chriſtum uẽturum eſſe prædicat. Illius morte autem antè negata, nunc dicit etiã Chriſtum moriturũ, ubi Antichriſtum occiderit. Quoniam uerò ſuperius ſæpe & multifariam de Chriſto diximus, ſufficiunt ea quæ dicta ſunt, in tantæ impietatis confutationem & ſolutionem. Et hęc ſanè ſunt quæ de Chriſto à Mahomete ſunt tradita. De ſancta uerò Maria uirgine & Deipara dicit, quod Chriſtiani illam in deos referant. Quoniam uerò etiam de hac abſurditate in tertia Apologia diximus ſufficienter, plura non dicemus: ea enim quæ dicta ſunt, huc ſufficiunt. Item in capitulo Amram, de uirgine ſancta Maria Deipara dicit, eam filiã eſſe ipſius Amram, qui pater eſt Moſis & Aaronis. Quemadmodum etiam in capite

Matth. 21.

pite Mariam clare dicit, Chriſti matrem Mariam Moſis & Aaronis ſororem fuiſſe. Quod ſanè Amram Moſis & Aaronis parens fuerit, uerum eſt. Cuius autem filia ſit Deipara uirgo, & è quibus nata, omnibus manifeſtum eſt. Moſis enim ſoror Maria in deſerto mortua eſt. Annis autẽ ab hinc elapſis mille quingentis nata eſt Deipara uirgo. En tam ſcitè ſtultus hic in toto opere ſuo ueritatem obſeruat.

IN MAHOMETEM ORATIO
QVARTA.

Prouer. 18. IMPIVS, ut admirandus ille Solomon teſtatur, cũ in profundum peccatorum inciderit, contemnit illud. Et quis impius magis ipſo Mahomet? Et quod nam peccatorũ profundum eſt, quæ deniq; tenebræ, in quas infœlix hic non inciderit? Inter alia enim figmenta & prodigia falſa, etiam hanc uiſionem finxit nefandam, quæ uerbotenus apud illum in Capite filiorum Iſraël talis legitur: Laus illi, qui fecit tranſire ſeruum ſuum unius noctis tẽpore ex oratorio Elarã, quod eſt templũ urbis Mechæ, uſq; ad oratorium longiſſime diſtans, templũ ſcilicet ſanctũ in Hieruſalem, quam benediximus. Quodam die cum Mahomet iuxta tempus conſtitutũ ceciniſſet, dixit hominib. Intelligite homines. Cũ heri à uobis diſceſſiſſem, uenit ad me poſt ueſpertinam pſalmodiam angelus Gabriel, dixitq; mihi: Mahomet, Dominus præcipit tibi ut illum inuiſas. Cui dixi, Et ubi uidebo illum? Et reſpondit Gabriel, In eo loco quem inhabitat. Et tunc iumentum adduxit mihi maius quidem aſino, mulo autem minus, cui nomen Emparak. & dixit ad me, Conſcẽde hoc, & ad domum ſanctam pergito. Iumentũ uero à me iam aſcẽſuro aufugit. [illegible]dixit angelus, Conſiſte, Mahomet enim is eſt qui te conſcendet. Et reſpondit iumentũ, Num in huius gratiam ſum miſſum? Reſpondit uero Gabriel, Ita. Et dixit iumentum, Nequaquam ut me conſcendat admiſero, niſi prius pro me Deum orauerit. Ego autem pro iumento Deum oraui, & conſcendi illud: quod me inſidente, gradu molli incedebat, ungulam ſuam in horizontẽ uiſus ſui ſuper infigẽdo: unde minori temporis interuallo, quàm lapidis iactus abſolui poſſit, ad domum ſanctam peruenimus unà cum Gabriele angelo. qui duxit me ad rupem quãdã, quæ erat in domo Dei Hieroſolymæ. Et dixit mihi Gabriel, Deſcẽde, quoniã de petra hac cœlum petes. Et deſcendi. Angelus uero Gabriel circulo quodam ad rupem alligauit iumentum Emparak, & me humeris ſuis ſublatũ ad cœlum uſq; portauit. Quò cum perueniſſemus, pulſauit fores Gabriel. cui dictum eſt, Quis es? Reſpondit is, Ego ſum Gabriel. Et rurſus dictum eſt illi, Et quis tibi comes? Reſpondit is, Mahomet. Dixit rurſum ianitor, Num in huius gratiam ablegatus eras? Et dixit Gabriel, Eram. Quo dicto, portam nobis aperuit, & uidi turbã angelorum, quibus bis incuruatis genubus preces obtuli. Poſt hæc uero ſuſcepit me Gabriel, & ad cœlum ſecũdum perduxit, cuius interuallum à primo erat iter annorum quingentorum. Et quemadmodum apud primum cœlũ fores pulſauit, reſponſumq; accepit: eadem ratione ad cœlum uſq; ſeptimum peruenimus, in quo uidere licebat angelorum turbam, quorum ſinguli millenis uicibus toto mundo maiores erant, è quibus quilibet ſeptingẽta millia habuit capita, & in unoquoq; capite ſeptingenta myriadum ora, & in unoquoq; ore mille & ſeptingẽtas linguas laudantes Deum ſeptingentis myriadum idiomatis. Et uidit quendam angelum lugentem, cauſamq; luctus ſui inquiſiuit: quam hic reſpõdit peccatum eſſe. Ipſe autem interceſſit pro illo. Et ſic me, inquit, Gabriel alteri cõmiſit angelo, qui idem alteri, & ſic deinceps, donec corã Deo & tribunali ipſius conſtiti. Et tetigit mè manu ſua Deus inter ſcapulas, donec frigus manus ſuę penetrauit ad medullam ſpinæ meæ. Et dixit mihi Deus, Impoſui uota tibi & populo tuo. Deſcendenti uero mihi ad cœlum quartum uſq;, conſuluit Moſes ut redirem ad Deum, alleuiaturus populum qui ad uota hęc ſufficere nullo modo poſſet. unde primo reditu remiſſionem decem uotorum impetraui: quin in tertium quintumq; reditum uſq; ita uotorum numerus imminutus eſt, ut pauciſſima ſupereſſent. Dicente autem Moſe, populum nec hoc modo ferre poſſe, me aũt toties ad Deum reuerti pudebat, nec amplius adij, ſed conſcenſo iumento Emparak, in ædẽ ciuitatis Mechæ feſtinãs reuerſus ſum. Tẽpus uero omniũ horũ minus erat ꝙ decima noctis portio. A' Mahomete uero hanc uiſionem enarrante, multa defecerunt hominum millia, qui dicebant illi, Aſcende hodie in cœlum nobis uidentibus, ut angelos occurrentes tibi uideamus. Nonne tuum ipſius agnoſcis mendacium? Et dixit Mahomet: Laus Deo meo. Num ego alius quiſpiam ſum quàm unus hominum, & apoſtolus? Maiores ueſtri miraculis nõ crediderunt, nec uos ijſdem creditis: nec credetis unquam, niſi per gladiũ. Et quid'nam dicat aliquis de falſa hac & abſurda uiſione? Ex ipſius enim Mahometis uerbis cõuincitur. Is enim eſt qui dixit, cum ſpumans hinc inde uolueretur, quod uenientis ad ſe Gabrielis angeli à Deo miſſi aſpectũ ſuſtinere nõ poſſet, & propterea cadere exanimi ſimilem, audire autem ſe angeli ſermones ceu tintinnabulum æneũ reſonans. Qui igitur unius angeli aſpectũ ſuſtinere non potuit, quomodo tot angelorum ſplendorẽ potuit intueri? quin etiã curioſius de his inquirere, tot capita numerare, & tot intra labia illorũ linguas, tum etiã tam uarias hymnorũ Dei uiciſſitudines et idiomata diſcernere? Non enim Gabrieli ſoli ſe anteponit, ſed etiã omnibus his ad quos Gabrieli nõ permittebatur ingredi. ſed tanto illis erat inferior, ut ipſum Mahometẽ alteri angelo cõmitteret, qui & ipſe alteri, & ſic deinceps ſe per ſingulos in angelorum turbã perueniſſe, quos & ipſos tandẽ tranſcenderit, donec ad Deũ perueniẽs mutuo cũ illo uſus ſit colloquio. Ad hæc ſe non modo omnibus his præfert, ſed etiam orantẽ ſe pro illis inducit. Ceſſo nũc dicere de magno illo Dei ſpectatore Moſe, quem, ut ipſe dicit, in quarto cœlo conſpexit, cũ ipſe ad ſeptimum uſq; aſcẽderit, & ad Deum uſq; peruenerit, cumq; illo ſit collocutus. & poſt hæc egreſſus ſit, & deſcenderit ad cœlum quartum, ut dictum eſt: ubi & in Moſem inciderit, & hunc quoq; illi cõſuluiſſe, ut reuerſus oraret Deum pro populo, uotumq; redderet leuius, populo nimirũ infirmiore ad hoc exiſtente. quo cõſilio uſum ad Deum redijſſe, & hæc orauiſſe ab illo: quod etiam illi conceſſum ſit, uotiq; pondus alleuiatum. Cum uero Moſes illum cogeret, denuò, et ſic quinq; uicibus ad Deum redijſſe, uotumq; denuò eſſe imminutũ. Moſe uero neq; ſic contento, ſed ſuadente ut denuò reuerteretur, uotiq; remiſſionem maiorem impetraret, ſe non annuiſſe, ſed conſcenſo iumento ſuo Emparak, in locum ſuum priſtinum perrexiſſe. Inſpice quæſo mendacium omnis ignorantiæ plenum. Deum, quem & ipſe Mahomet creatorem cœli & terræ eſſe confitetur, corporeum facit, non incorporeum. Numen autem incorporeum eſt, quantitate caret, & magnitudine, nec ſpecie ulla circumſcribitur. Quod cum natura ſua propria tale ſit, quomodo ex membris conſiſtet? Si quis enim hoc conceſſerit, quomodo incorporeum eſſe intelligetur? Quod enim figuram habet, omnino & quantitati ſubiacet: quod uero quantitatem habuerit, locum habeat oportet: quod autē in loco eſt, neceſſariò circumſcribitur. Quomodo autem aliquis hæc corporea & corporis propria, ſanctæ illi & incorporeæ naturæ Dei tribuerit, qui modo ratione non careat? Et patriarcha quidem Abraham in ueteri illa Dei apparitione, ſeipſum terram & cinerem eſſe reputauit, dixitq́;. Daniele autē, qui talis tantusq́; erat, uidente angelum, conuerſa eſt gloria ipſius in corruptionē: id eſt, pauliſper uitam ſuam abiecit. Dauid autem dicit: Qui in terram deſpiciens, ipſam tremere facit. Mahomet uero omnibus angelicis uirtutibus ſuperior factus, immediate cum Deo collocutus eſt, & pro angelis & uniuerſo mundo preces obtulit, & uotis ſuis potitus eſt? Cæterum miror, quî fiat ut temerarius ille & arrogans non hæc etiam dicere auſus fuerit, quod Dei naturam deprehenderit, qualem & Deus ipſe nouit. Verum qui habitat in cœlis, irridebit eum, & qui cum eo ſunt, & Dominus ſubſannat eos. Prætereà, num Deus populi uires nouiſſe non poterat, ſed ceruici illorum legem portatu impoſſibilem impoſuit? Et qualis nam Deus hic, qui nec creaturam ſuam agnoſcit, nec creaturæ ſuæ uires? Quod ſi uero Deus cum uerus ſit, & omnia priuſquam generentur agnoſcat, legem quidem Moſis dedit imperfectam propter hominum infirmitatem, perfectam uero per Euāgelium, quomodo perfectam illam, aut obliuione aut pœnitētia ductus in imperfectam denuò reduxit? Perfectum enim tunc perfectum eſt, ſi nec defectus aliquis inſit, nec ſuperfluum aliquid aut ſuperuacaneum, ut de Euangelio ipſa ueritas teſtatur. quin et ipſe Mahomet hoc perfectum, uerum, ſanctum, ſalutem & uiam uocat. Mahometiſtæ uero iuſtificantes impium, dicunt Chriſtum magna docuiſſe, & impoſſibilia. Quis enim proximum ut ſeipſum amare poteſt? & Deum ex toto corde ſuo? Quis poteſt pro perſecutoribus ſuis & calumniatoribus orare? Quis poteſt diligere inimicos ſuos, &c. Quapropter miſit, inquiunt, Deus Mahometem & Alcorranum, remiſſionis & relaxationis gratia, quo homines facilius legem ad ſalutem ipſorum implerēt. Quod ſi quidem Chriſtus non declaratus eſſet Deus & Dei filius, ſed nudus tantum homo, ut & Moſes, demonſtrationibus utiq́; aliquibus opus eſſet ad ueritatis declarationem: cum uero hunc Deum eſſe clariſſime appareat, ſuperuacaneum uidetur aliquam de hoc defenſionem inſtituere. Secundum hoc enim quod Deus & creator eſt, creaturæ ſuæ uires nouit. Verumtamen ex ipſius Mahometis ſermonibus rei abſurditatem colligamus. Is eſt, qui teſtatur & dicit, Chriſtum ſermonem Dei eſſe, ſpiritum Dei, & animam Dei. Quod ſi ſermo & ratio Dei eſt, cur quæſo, qui omnia nouit, hæc ſine omni ratione fecit? Dei enim ratio nunquam aliquid ignorare uidetur. Nō enim ſecundum quod filius Dei eſt, Deo & patre minor eſt: neq́; ſecundum quod ſermo eſt, uel ratio illius. Et ſi anima Dei & ſpiritus Dei eſt, cur animabus & ſpiritibus hominum pondus impoſuit portatu impoſſibile? Ad hęc idem dicit aſſeclis ſuis, quod nullius ſint ualoris niſi Moſis legem, Euangeliū & Alcorranum impleuerint. Quod ſi igitur Euangeliū grauia docet, & portatu difficilia, quomodo præceptor ueſter hoc uobis præcipit, quod niſi impleatis ueterem legem & Euangelium, nihil ſit: id eſt, nulla in uobis ſit utilitas?

Quod ſi autem Euangelium perfectum eſt (ut nemo negat) fruſtra iuſtificatur Alchorranum, quod conceſſionis & remiſſionis cauſa latum ſit: & reuera mendacij inſimulatis Euangelium & Chriſtum. Quomodo enim Euangelium perfectum eſſe poſſet, ſi indigeret emendatione? Item, ſi Gabriel hunc humeris ſuis ſuſtulit, quid nam iumento opus erat, quo ex Mecha Hieroſolymam uſq; ueheretur? Item, quis nam dimenſus itineris interuallum, quod inter cœlum primum & ſecundum eſt, deprehendit illud quingentorum annorum ſpacio conſtare, & illud Mahometi retulit? Item, ſi per pedum greſſus interuallum hoc menſuratum eſt, quomodo corpus craſſum denſumq; ea calcauit, quæ ſupra cœlos ſunt, ut hic prodigioſe fingit? Et ſi hoc quidem impoſſibile eſt, angeli uero & animæ hominum illuc aſcendũt, quomodo quę incorporea ſunt, corporeo greſſu metiũtur ea quę ſupra cœlos ſunt conſtituta? cum minimo temporis ſpacio ea quæ ſub cœlo ſunt tranſire poſſint, utpote aërem, æthera, & alia his ſimilia? Item quomodo in aſcenſu ut cœlum aſcenderet, angelorum opera uſus eſt: in deſcenſu autem nequaquàm, ſed ſolo iumẽto Emparak, ut ſaluus in Mecham reduceretur? Et quis tam ſtolidus, ut talia non condemnet? Quapropter interdicunt aſſeclæ illius, ne quis cum aliquibus diſputet, redargutionem metuentes: utpote cum non ignorent præceptoris ſui uanitatem. Verumtamẽ & hi inter ſe mutuo diſſentiunt. et alij quidem mortis metu uel inuiti ſequuntur: & ſi forte liberi & ſui iuris eſſent, confeſtim Chriſtianis aſcriberentur. alij uero errore seducti, pro firmis, ueris & confeſſis retinent Mahometis mendacia & prodigioſa figmenta. alij rurſum à lege patria propter maiorum reuerentiam deſiſtere nolunt: uerum illis defenſionem coram Deo pro ſe ſubeũdam imponunt. alij quoq; propter uiuendi licentiam & libertatem, uoluptatumq; conceſſionem errori renunciare nolunt, pluris nimirum facientes impuritatem & ſtulticiam: non ignari interim, quod quæ dicuntur, à Deo non ſint: dicunt tamen palàm, ut antè dictum eſt, uias pręceptorum tuorum agnoſcere nolo. Qua de cauſa nec ſacrã ſcripturam legere permittitur apud illos, ne per hanc præceptoris ſui ſtultitia appareat & confutetur. In capite Iona enim ſic inquit: Quiſquis deprehenſus fuerit quod Alcorrãno contradicat, mortis ſupplicium luito, nec alij quàm illi credant. In capite autem Amram ait, Non alij credite niſi legem noſtram ſequenti. Et qui Euãgelium ſalutem eſſe dicit, & uiam, nihilq; eſſe Sarracenos niſi Euangeliũ legemq; impleuerint: en denuò idem quaſi proprij ſermonis oblitus, in eodẽ ſermone dicit, Mihi mea lex ſit & uobis ueſtra. Vos ab his quæ ipſe facio immunes eſtis, & ego ab ijs quæ uos. Hoc itaq; peruerſæ & errabundæ mentis proprium eſt, ut non ab honeſto tantum & bono diſſentiat, ſed ut nec ſecum unquàm conuenire poſſit, qualis & Mahomet hic in toto ſuo opere deprehenditur. Chriſtianorum uero ſcripta non ſic. uerum omnis ſacra ſcriptura tam uetus quàm noua, ſingulæ ſibi inuicem quàm exactiſſime conſentiunt: & rurſum utræque inter ſe mutuo eadem ſentire & dicere depræhenduntur: & meritò. Deus enim ipſe author & legiſlator eſt ueteris & noui Teſtamenti. Ego autem ipſe “
fortaſſis cum Eſaia & Dauide dixero: Quare, ô domine, uia impiorum proſperatur? “
Mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei. “
Quoniam zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum uidens. Quoniam non eſt reſpectus in morte ipſorum, & firmamentum in plaga ipſorum. “
In laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellantur. Ideò tenuit “

» eos ſuperbia ipſorum in finem. Operti ſunt iniquitate & impietate ſua. Prodibit
» quaſi ex adipe iniquitas ipſorum. Transierunt in affectum cordis, cogitauerunt
» & locuti ſunt in nequitia. Iniquitatem in excelſo locuti ſunt.
» Poſuerunt in cœlum os ſuum, & lingua ipſorum tranſiuit in terram. Verumtamen
Pſalm. 73. cum diuino Dauide etiam ipſe clamabo: Propter dolos ipſorum
» poſuiſti eis mala, Domine, deieciſti eos cum extollerentur. Quomodo
» facti ſunt in deſolationem? Subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem
» ſuam ueluti ſomnium exurgentis. Domine, in ciuitate tua imaginem
2 ipſorum ad nihilum rediges. Præterea in capite dicit Mahomet, quod & demones ſalutem ſint conſecuturi, Origenis hæreſim ſecutus. & quamuis alio in loco idem dicat, quod multi ex dæmonibus, cum Mahometis Alcorranum prælegi audiuiſſent, collaudauerunt, & admirati ſunt: & cum credidiſſent, ſalutem ſunt conſecuti: nunc tamen non ſic dicit, ſed uniuerſaliter dæmones ſaluandos fore affirmat. Siquidem poteſt unus & is ſolus ex illorũ numero ſaluari, omnes etiam ſaluari poſſunt. Sed quemadmodum ipſe ſibi ubiq; contrarius eſt, ita etiam hoc loco. Hic enim, omnesq; huius aſſeclæ, Euangelium per omnia perfectum, ſanctum & ſalutare, utpote Chriſti ſermones, aſſerunt: nunc uerò, ut & aliàs ſæpius, huic omnino contradicunt. Chriſtus enim ad gehenna dignos ſic dixit: Abite à me maledicti
» in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis ipſius. His itaq; uerbis
» nullum dæmonum à pœna excepit: & meritò. Qui enim ſaluatus eſt cum pœnitentia, ſimul etiam ipſe pro uirili ſalutis uiam per opera obſeruat. In corpore enim non poteſt homo pro ſui animi uoluntate uel in morbum nõ incidere, aut cum inciderit ſua poteſtate ad priſtinam ualetudinem reuerti. animæ uero negotium longe ſecus habet. Omnis enim homo in ſua poteſtate habet, ne in peccatum (qui animæ morbus eſt) incidat: cum uerò peccauerit, ſui arbitrij eſt, ut ſeipſum denuò reuocet, utq; non modo ad priſtinam animæ ſanitatem reuertatur, ſed etiam ut multis modis hanc ſuperet, & uel per pœnitentiam faciat fide digna & idonea: uel poſt ſecundam, quod dicitur, nauigationem ſolummodo pœnitentiam agere deprehẽditur. Et Deus clementiſſimus, qui propter hominũ ſalutẽ cœlos inclinauit, & deſcendens homo factus eſt, effudit miſericordiam ſuam, quæ maior eſt omni opere angelorum ſimul & hominum, quam etiam omnibus anteponit uirtutibus, & ad ſe omnes aduocat, amicosq; ſuos conſtituit. In diabolo autem ubi pœnitentia? ubi humilitas? ex hac enim pœnitentia enaſcitur. Prius enim ſeipſum homo ceu maleficum condemnat, deinde peccatorum à ſe commiſſorum agit pœnitentiam. Diabolus autem contrà. Quin potius amat peccatum quod admiſit, & pro uirili humanæ perditionis propinator & cooperarius eſſe uidetur. Quæ igitur Dei cum diabolo eſt communio? Stultè igitur Mahomet, etiam dæmones ſaluari aſſeruit.

3 Porrò etiam hoc de Alcorrano Mahomet dicit, Neminem mortalium, nec ſeipſum quoq; interpretationẽ & ſenſum huius percipere, præter ſolum Deum. Quod ſi hoc uerum eſt, quæ nam eſt Alcorrani utilitas? Fortaſſis enim ſic prodeſſe poterat, ſi quæ à Deo dicta ſunt, intelligerent. Cum uero ipſe etiam Mahomet teſtetur, neminem mortalium ea quæ Alcorrano continentur intelligere, quæ nam huius eſt utilitas? Nulla prorſus. Et quæ nam demonſtratio hac euidentior eſt, quod lex à Mahomete lata Deum non habeat authorem? Deus enim leges non fruſtra ſancit. En igitur manifeſte cõſtat,

ſtat, Alcorranum à Deo nō eſſe, uerum figmentum rationis huius infœliciſſimum. Quod etiam ex ipſo Alcorrano patet, cum nec ueteri nec nouo Teſtamento conſentiat, ipſo interim Mahomete cōfitente, ſcripturas et ſanctas & bonas eſſe: & aſſeclas ipſius precij nullius eſſe, niſi & legem & Euangelium impleuerint. Item, ipſe ſibi ferè per omnia cōtradicit. Item, miraculum nullum edidit iñ dictorum ſuorum comprobationem. Item, mendacia continet manifeſta, quod à Deo alienūm eſt. Item, uiolentum eſt, & liberum deſtruit arbitrium, quod nec Deus ipſe unquam ſubuertit. Tum etiam, nullo ordine confuſum eſt. Quod autem ordine caret, à Deo longe lateq́ diſcrepat. Deus enim nequaquam confuſionis Deus eſt. Item, manifeſte malūm eſſe apparet. Et quomodo à Deo originem duceret, qui omnem probitatem & ſimplicitatem excedit? Itêm, confictas & prodigioſas uiſiones continet. & quomodo id à Deo eſſet, ueritatis creatore & largitore? Omnium uero malorum extremum & primum eſt, quod à Deo Alcorrhanum latum eſſe tradant ipſi, Deo calumniam ſtruentes. Miror ſanè, & obſtupeſco, quî nam miſeri Chriſto & doctrina illius neglecta, Mahometem ſecuti ſint. Huius enim lex, quam Alcorrhanum uocant, hoc idem tradit, quod hoc per angelum matri IESV annunciatum ſit, & quod ſpiritu ſancto ſit ſanctificata, & uirtute diuina cōcœperit, neq́ naturæ efficacia, & Chriſtum ex ſanctiſſima uirgine omniumq́ mulierum caſtiſſima eſſe genitum. In capite enim Aeneſ ſan dicit: O ſodales libri, id eſt ô fideles, nihil de Deo citra ueritatem dicite, quoniam Chriſtus Ieſus filius eſt Mariæ, apoſtolus Dei, et Dei ſermo, quem huic uirgini indidit per ſpiritum ſanctum. En igitur cum Deum nominauerit, et ſermonem Dei, & ſanctum ſpiritum (trinitatem nimirum, quæ tribus perſonis conſtat) non tamen miſer hic animæ oculos aperuit, ut trinitatis lumen intueretur: nec immeritò. Quemadmodum enim qui in utero materno priuſquam in lucem edantur fœtus dentescunt, uitam quidem habent, inutilem uero & irrationalem, animamq́ quæ bonum à malo nequit diſcernere: & ante legitimum tempus editi, non homines, ſed abortus ſunt. Sic etiam omnis impius, qui nō regeneratus eſt per aquam & ſpiritum, id eſt per ſanctum baptiſmum, cœleſtem lucem uidere non poteſt, & ueritatis cognitionem. Quapropter occluſis animæ ſuæ oculis, miſer hic in tenebris derelictus eſt, ut & pater eius diabolus. Spiritus ſancti enim indeſinenter in Alcorrano meminit. Dicit enim in capite Empiâ, ſub perſona Dei, Quoniam in Maria produximus ex ſpiritu ſancto. Nec omnino dicere poteſt, Deum hęc de angelo quopiam dixiſſe. Et de Chriſto quidem talia. De Mahomete uero tale nihil dicit, uerum quod orphanus fuerit, et erro, à Deo collectus. Præterea Chriſtum ſermonem Dei nominat, ut modò diximus, & animā Dei, atq́ prophetam omnium prophetarum maximum: Mahometem uero prophetam dicit ſimpliciter. Item Chriſtum ex Abraham Iſaac & Iacob genitū teſtantur, qui promiſſiones habuerunt: Mahomet uero ex Iſmaële eſt, qui ex domo Abrahæ unà cum matre ſua ancilla Agar eiectus eſt. Ad hæc Chriſtus nunquam peccauit (ſermo enim Dei, & illius ſpiritus, peccare non poteſt) Mahomet uero idololatra fuit, homicida, prædo, & intemperans, multisq́ alijs peccatis adobrutus, propter quæ, ut ipſe fatetur, Deus ſui miſertus eſt. Item, Chriſtus horrenda & ſtupenda edidit miracula, ut etiam in capite Helmaida demonſtratum eſt, quod Chriſtus cæcos illuminauerit, leproſos mundauerit, mortuos ſuſcitarit, aliaq́ fecerit infinita: Mahomet uero nullū in Alcorrani probationem miraculum edidit, præter illud de luna expoſitū, quod manifeſte falſum eſt: & alia quædam fœda, quæ propter ſummam ipſorum infamiam ſilentio præterierunt. Præterea iuxta Euangelij & ipſius ueritatis teſtimonium Chriſtus crucifixus eſt, mortuus & ſepultus, reſurrexit, & aſſumptus ad dextram patris ſedet: iuxta Alcorrani uero ſententiam, ceu honoraturi eū dicunt, quod non mortuus ſit, aſſumptus tamen dicitur. Et ecce quomodo Euangelica ueritate, et ipſius Mahometis fallacijs demonſtratur, Chriſtum uiuere. Mahomet uero hic, ut & omnes illius aſſeclæ fatentur mortuum eſſe, at non reſurrexiſſe. Oportet igitur propter hæc omnia Chriſtum adorare, nec Mahometi adhærere. Quomodo enim Dei oracula homini, diabolo per omnia ſimili, concrederentur? Et ſi uoles, collatis utriſq; proprietates horum cognoſcamus. Diabolus elatus eſt et arrogans, ſimiliter & Mahomet. Quis enim Mahomete maior eſt, qui cœlis ſuperatis, ut ipſe de ſe dixit, & omnibus angelicis poteſtatibus, cum Deo collocutus eſt, & interceſſor patronusq; angelorum, qui ceciderunt, factus, quin etiam totius mundi aduocatus? Diabolus homicida eſt, & Mahomet legibus ſuis non morigeros morti adiudicauit. Diabolus ſeductor eſt, & Mahomet uoluptatibus conceſſis & ceu eſca hamo affixa ſtultiores ſibi conciliauit. Diabolus mendax eſt, non tamen in tantum quantum Mahomet, ut per totum Alcoranum clare oſtenditur. Diabolus ſupputridus eſt, & hypocrita: & quis hoc magis quàm Mahomet, qui humilitate ſimulata animi ſublimitatem amplexus eſt? Diabolus uetitorum conſultor eſt, quod imprimis facit Mahomet: nihil enim ſani, nihil commodi, nihil Deo placens, ſed omnia Deo legiq; diuinæ contraria docuit. Diabolus Dei nulla religione tenetur: & per omnia illi ſimilis perditionis filius Mahomet. Deum enim adorat & prædicat ſphæricum, uel globoſum, & frigidiſſimum. Deum inquam adorat, qui nec genitus eſt, nec generat: non intelligens infœlix, quod corpus, non Deum adoret. Sphæra enim corporis ſpecies, & frigiditas corporis qualitas eſt. Quod uero Deum uocat nec generantem, nec generatum, nec corpus adorat, nec Deum incorporeum uerum: ſed Deum colit, quem impiorū fingunt ſomnia. Ridiculum enim omnino eſt, ſolem aliquem celebrare lumine carētem, & fontem aquis deſtitutū, & mentem ratione nulla præditam. Pereat itaque Deus huiuſmodi. Chriſtianorum uero Deus unus eſt, qui ante omnia de omnibus, in omnibus, & ſuper omnia eſt in nomine patris filij, & ſpiritus ſancti creditus & honoratus, unitas in trinitate, & trinitas in unitate inconfuſe unita, & inſeparatim diſtincta, eadem inquam unitas & trinitas omnipotens: pater principio carens, non modo tempore incircumſcriptus, ſed omni modo etiam cauſa carēs: ſolus ipſe cauſa, radix, & fons diuinitatis, quæ in filio & ſpiritu ſancto cernitur: qui precor propitius nobis ſit, & omnibus Chriſtianis in die iudicij, interceſſione benedictæ dominæ noſtræ Deiparæ & uirginis Mariæ, omniumq; ſanctorum, Amen.

FINIS.

MEMORABILIVM ALIQVOT TAM VETERIS QVAM NOVI Testamenti locorum, qui in præcedentib. Apologijs & Orationib. explicantur, Index. a ſuperiorem paginæ partem, b inferiorem denotante.

Gen.3.de Adæ lapſu. 28 a
Gen.6.de Noë & diluuio. 67 b
Gen.13.Tibi dabo terram 6 b
Gen.18.Abraham ſtabat coram domino. 6 a
Gen.22.Eijce ancillam cum filio ipſius. 7 a
Gen.37. De uenditione Ioſeph in Aegyptum. 31 b
Gen.49.Non deficiet princeps ex Iuda. 7 b
Gen.49.de Iacob, quomodo benedixerit nepotibus ſuis. 61 b
Exod.3.de rubo ardente. 16 b
Exod.14.Et tu tolle uirgam tuam. 60 b
Exod.15. Cum non inuenirent aquam ad bibendum. 60 b
Exod.17.de pugna contra Amalek. 61 a
Num.21.de ſerpente æneo. [illegible]1 a
Deut.18.Prophetam ex fratribus ueſtris ſuſcitabit dominus deus, ſicut me. 10 a
Eodem : Omnis anima quæ non audiuerit prophetam illum, extirpabitur. 35 b
Deut.28.Videbitis uitam ueſtram ſuſpenſam ante oculos ueſtros. 42 a
3.Reg.8.Et nunc ô Domine deus Iſraël, ratum fiat uerbum tuum. 16 a
Eſa.2.È Zion exibit lex. 79 b
Eſa.6. Oculos habentes non uidebunt. 34 a
Eſa.7.Ecce uirgo erit prægnans. 17 b
Eſa.9.Puer natus eſt nobis. 17 b
Eodem : Cuius principatus ſuper humerum illius. 15 a
Eſa.11.Exurget radix Ieſſæ. 7 b
Eſa.53.Homo in plaga exiſtens. 41 b (79 a
Hiere.31.Ecce dies ueniunt, dicit Dominus.
Baruch 3.Quoniam ſuper terram uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. 16 a
Oſeæ 12.In manibus prophetarum aſsimilatus ſum. 48 a
Amos 8.Dabo illis famem, ſed non famem panis & aquæ. 82 b
Malach.1. Quia ab ortu in occaſum nomen meum glorificatum. 106 b
Pſalm.24. Tollite portas principes ueſtras. 45 b
Pſalm.32. Verbo domini cœli firmati ſunt, &c. 54 b
Pſalm.45.Audi filia & uide. 21 b
Pſalm.47. Omnes gentes plaudite manibus, &c. 53 a
Pſalm.48.Homo in honore exiſtẽs. 36 a
Pſalm.68. Obſcurentur oculi ipſorum, & dorſum eorum ſemper incurua. 7 b
Pſalm.71. Deus iudicium tuum regi da, &c. 10 b
Pſalm.72.Adorabunt eum omnes reges terræ. 52 b
Pſalm.74. Deus iudex eſt. 164 b
Pſal.97. Et adorent illum omnes angeli Dei, &c. 10 b
Pſalm.110.Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis. 11 a
Pſalmo.131.Ecce audiuimus eum in Ephrata. 21 b
Prouerb.3.Quem diligit Dominus, eum caſtigat. 108
Prou.18.Impius cum in profundum peccatorum inciderit. 118 a
Iob.38.Accinge tanquam uir lumbum tuum, &c. 43 b
Dan.2. Videbas ô rex, donec abſciſſus eſt à monte lapis, &c. 17 a
Dan.7.Et antiquus dierum conſedit. 48 b
Matth.2.Magi uenerunt ab oriente. 20 b
Matth.3.Ne dicatis intra uos ipſos, patrem habemus Abraham. 9 a
Matth.5.Non mœchaberis. 75 a
Matth.8.Ieſu ſerua nos, perimus. 34 b
Matth.11. Omnes prophetæ uſq; ad Ioannem, &c. 67 a
Matth.14.Iube me ad te uenire ſuper aquas, &c. 34 b
Matth.17.Aſcendit in montem Thabor. 35 a
Matth.21.Lapidem quẽ reprobauerunt. 117 a
Matth.23.In cathedra Moſis ſederunt ſcribæ, &c. 101 b
Marc.8.Quot panes habetis? 33 b
Luc.1.Et tu puer propheta altiſsimi uocabe-

ris,&c. 18 a
Luc.2.Gloria in excelſis Deo. 19 a & b
Luc.2.Et tuam ipſius animam pertranſibit glad.&c. 210 b
Luc.3.Tu es filius meus dilectus. 24 b
Ioan.1.In principio erat ſermo. 111 a
Ioan.1.Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. 24 a
Ioan.1.Tu'ne propheta ille? 10 b
Ioan.8.Vos facitis opera patris ueſtri diaboli,&c. 9 b
Ioan.9.Abi,ablue in piſcina Siloë. 33 a
Ioan.10.Ego & pater unum ſumus. 111
Ioan.11.Lazare ueni foras. 33 b
Ioan.14.Venit mundi princeps, & in me nõ habet quicquam. 46 a
Ioan.20.Aſcendo ad patrem meum & patrẽ ueſtrum,&c. 115 b

LOCORVM SCRIPTVRAE SACRAE
FINIS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

BASILEAE, EX OFFICINA
IOANNIS OPORINI, ANNO SALUTIS M. D. XLIII.
Menſe Martio.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Alcoran & Vita Machumeti [illegible]

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟχρίστου βασιλέως

ΙΟΑΝΝΟΥ ΤΟΥ

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙκοῦ σχήματος μετονομασθέντος ΙΩΑΣΑΦ ΜΟΝΑΧΟΥ,
κατὰ τῆς τῶν σαρακηνῶν αἱρέσεως
Ἀπολογίαι Δ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ ΛΟΓΟΙ Δ.

CHRISTIANAE RELIGIOnis acerrimi propugnatoris,

D. IOANNIS CANTACVZENI IMPERATORIS CONSTANTINOPOLITANI,

qui aſſumpto monachi habitu IOASAPH MONACHVS
eſt cognominatus, contra Saracenorum hæreſim, pro
Chriſtiana religione Apologiæ IIII.

Eiuſdem contra Mahometem Orationes IIII. nunc
primum in lucem editæ.

*Cum Cæſareæ Maieſt. gratia & priuilegio
ad quinquennium.*

BASILEAE.

OPTIMO ATQVE DOCTISSIMO VIRO D. GILBERTO COGNATO NOZERENO, amico ſuo longe chariſsimo, Ioannes Oporinus S. D.

CERTO equidem Dei conſilio ac ſingulari prouidentia fieri puto, Gilberte Cognate chariſsime, quum noſtro hoc ſeculo ad extremum fere ſucceſſum immanis illa Saracenicæ impietatis, ac non tam in corpora quàm etiam animas quamplurimorum ſæuiens tyrannis indies magis atque magis procedat, noſtris uidelicet peccatis & hæc ipſa, & longe grauiora etiam commerentibus, pios tamen ac ſanctos aliquot uiros ſubinde ut excitet Clementiſſimus Pater, qui pro ea qua inſtructi ab ipſo ſunt uirtute, iſti tanto iam tempore clandeſtinis Sathanæ inſidijs graſſanti malo, partim in lucem ueritatis protrahendo, partim diuini uerbi armis impugnando opprimendoq́;, omnem operam (quod dici ſolet) atque oleum ſedulò impendant. Quorum quum alij alia ueluti ſubſidia certatim curent, non minimum certe opis attuliſſe uideri meritò debent, qui quæcunq; & ab alijs doctis boniſq; uiris in hoc genere hucuſque elaborata ſunt, bona fide etiam proferre in publicum non grauantur: magnamq́; adeò illos gratiam ob tam pium officium mereri, nemo bonus uir ac CHRISTI *gloriæ amans, facile negauerit. Neque hic me mouet, quod priuatis quidam affectionibus (ne quid aſperius dicam) laborantes, aliter ſtatuunt: quorum ſi qui pia quadam ſimplicitate, rebus alioqui plus nimio ad interitum inclinantibus, ne grauioris aliquid mali obrepat, metuunt, ignoſcendum illis quidem, ac orandum pro ipſis numen cenſeo, ne (quantum in eis eſt) præclaro aliorum conatui obſiſtere, aut male ominari potius, quàm adeſſe, aut ſaltem bene precari malint. Veriſsimum profecto eſſe illud Comici dictum, Quot capita, tot ſententiæ: cùm alijs in rebus, tum ijs præcipue quæ ad Religionis negotium attinent, obſeruare hodie licet. Atq; utinam non cum ſummo animarum quoq; periculo, id experiri ſæpenumero contingat. Ve-*

rùm quando ita etiam ipſi omnium autori Deo, cuius gloriæ potiſſimum id intereſt, quorundam φιλαυτίαν ad certum tempus tolerare placet: feramus & nos æquo animo, quicquid quacunq; de re alij ſtatuant: & fateri tamen, nos gratiam ac laudem non paruam debere ijs minime pudeat, quicunq; gloriæ CHRISTI ſalutisq; hominum promouendæ ſtudio, exponere ſe non ſolum riſui multorum atq; contemptui, ſed etiam rerum ſuarum, ac (ſi ita Domino uiſum fuerit) uitæ quoq; periculo non dubitent: noſq; pro uirili noſtra parte quicquid in nobis eſt facultatum, eò conferamus ſedulò, ne ipſi ſaltem defuiſſe etiam officio noſtro uideamur. Itaq; cùm & nobis non ita pridem oblatæ eſſent ab amico quodam noſtro Orationes aliquot IOANNIS CANTACVZENI, Imperatoris Cōſtantinopolitani, quas ille aduerſus Mahometicam ſectam iam olim, hoc eſt ſub Annum ſalutis MCCCLX, græcè, magna quidem eruditione ac ingenti pietatis zelo conſcripſiſſet, digniſſimas ego illas ſtatim iudicaui, quæ non diutius ita uelut in tenebris ac ſitu deliteſcerent, uerum in bonorum ac pietatis Chriſtianæ ſtudioſorum gratiam atq; uſum, deteſtandæ uerò illius hæreſeos propugnatorum admonitionem, uel (ſi ita omnino uellent) confuſionem atq; exitium publicarentur. Neque tamen contentus ea ſolùm qua ſcriptæ primùm ab ipſo autore eſſent lingua, proferre illas, ſed uti in latinam quoq; conuerſæ à pluribus cognoſci poſſent, operæprecium duxi. Miſſis igitur ijs primùm ad THEODORVM BIBLIANDRVM Sacræ Theologiæ in Academia Tigurina profeſſorem longè doctiſſimum, amicum noſtrum ſingularem, ac ueluti alterum ipſum, quippe quem eodem errores Mahumetanæ ſuperſtitionis impugnandi Sacræ Scripturæ machinis teneri ſtudio iamdudum intellexiſſem, cuiq; multo gratiſſimam fore illarum inſpectionem minime dubitarem: inde uero eiuſdem etiam conſilio oblata RODOLPHO GVALTHERO Tigurinæ eccleſiæ fideliſſimo euangeliſtæ eaſdem Latio donandi prouincia: facile id quidem uterque ab eo, nempe communi amico, & promouendis huiuſcemodi Eccleſiæ CHRISTI meliorumq; ſtudiorum emolumentis nunquam non paratiſſimo, uti quamprimum fieret impetrauimus. Et ſanè, ſi quid iudicando poſſum, uix aliud ſcripti genus, hoc rerum Chriſtianarum ac Turcicarum ſtatu proferri in lucem potuit, ſiue ad detegendas quo caueri melius ualeant, ſeu oppugnan-

das

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

das etiam atq; euertendas impiæ ſectæ illius impoſturas, uel utilius, uel cognitu magis neceſſarium. Nam ut in recenſendis Mahometi erroribus mire diligens eſt hic autor, ita in confutandis ijſdem, adductis non ſolum rationibus, quæ aliquid efficere apud quoſdam ψυχικὸς, ac ſolæ forſan plurimum poſſent, ſed Sacræ Scripturæ oraculis (quibus diuinam autoritatem ipſi etiam Mahometi ſectatores Muſulmani non derogant, ut ſcilicet ſuo ipſorum ueluti gladio eos iugulet) tanquam efficaciſſimis antidotis, ita ſe uenenis illis opponit, ita firmat omnia, ut an quicquam deſiderari hic amplius à quoquam tum quidem potuerit, haud facile queas pronunciare. Vt interim rerum ſeriem, qua hic ad tantam molem paulatim à tam paruis initijs excreuiſſe lues iſthæc traditur, præteream: quam uel ideo digniſſimam obſeruatu exiſtimo, quod luculentiſſimum ac in primis memorabile exemplum iuſti iudicij Dei proponit ob oculos, quo uerbi ipſius neglectum contemptumq́; ac impietatem reliquam denſiſſima cæcitate puniri, animaduertere liceat. Verum de his quoq; alio & loco & tempore fortaſſe commodius. Harum ergo rerum, quemadmodum & omnium aliarum bonarum artium atq; diſciplinarum, inprimisq́; tam ueteris quàm nouæ hiſtoriæ, ac ſacræ quoq; philoſophiæ ſtudio cum flagrare te iamdudum hactenus cognouiſſem, neq; id ſolum ex ueteri conſuetudine, quæ mihi tecum olim adhuc apud ter Maximum illum DES. ERASMVM ROTERODAMVM *agenti interceſſit, ſed & crebris interim ad me literis, ac poſtremò tandem iucundiſſimo illo congreſſu tuo, quo nuper Baſileam ueteres amicos inuiſendi gratia ueniẽs, doctiſſima ſimul ac planè amica oratione tua quamlibet indigno alioqui atq; importuno caſu quodam conturbatum ita recreaſti, atq; erexiſti rurſus, ut non queam non admodum iucundè etiamnum affici, quoties ſuauiſſimi illius colloquij tui adhuc mihi uenit in mentem. Itaq; occaſionem nunc iam nactus uiciſſim & gratificandi tibi, et declarandi erga te animi mei, eamq́; talem, qua ſimul etiam de Chriſtianæ religionis noſtræ (nimis quàm miſerabiliter hodie afflictæ, atq; apud maximam orbis partem profligatæ) et inſtaurandæ rurſus, & quoad eius fieri poteſt conſeruandæ ſtudioſis nõ male mererer, nempe doctiſſimi atq; ſanctiſſimi huius ſcripti promulgationẽ, ſub tui nominis auſpicio ita fieri eam uolui: quam etiam ut ſalutarem cõpluribus pio ipſam animo ſuſcepturis fore perſuaſiſſimũ ha-*

beo, ita & abunde animum tibi meum ceu arrabone quodam oblato declaraturam, ac ſimul gratiſſimam quoq; futuram cõfido. Cæterum nolo commemorare hic pluribus, quanta fide ac religione in excudendo hoc opere ſimus uſi: id ſaltem fateri tamen minime nos pigeat, cum unicum tantum exemplar, quod deſcriptioni ſubſeruiret, eſſemus nacti (in quo & lacunæ alicubi quædam apparebant, ſed pauciores tamen illæ, & quarum defectus uel ex latina uerſione abunde uideretur ſarciri) maluiſſe ita prorſus per omnia quale id cunq; erat exprimere, quàm uel iota uſquam addere, aut immutare quicquam. Qua quidem religione in edendis ueterum monimentis, utinam & alij quidam (quos nouimus) uti, quàm temere quod ſomniantibus ſæpe uiſum fuerit, cum quid parum adeò ſtatim eſt obuium, ſubſtituere mallent. minus equidem corrupta pleraq; in publicum prodirent, quæ ita à ſciolis iſtis plerunque deprauantur, ut ipſi illorum autores, ſi eis redire ad ſuperos liceret, haud rarò ſeipſos etiam in relictis à ſe poſteritati lucubrationibus ſuis noſſe uix poſſent. Audaciam profectò execrandam, ac publicis legibus uel in primis cohercendam. quam cum hactenus cane peius & angue ſemper oderimus, ita nobis cauendam ſedulò exiſtimamus, ut nihil magis: eo pacto uel maxime Officinæ typographicæ nuper à nobis inſtitutæ diligentiam ac fidem ſtudioſis bonarum literarum atq; artium commendaturi. Proinde, ut etiam hoc teſtatum hic relinquamus, unico ſolum iſto incommodo (quanquam leuiore tamen illo, quàm ut eo nomine appellari conueniat) laborauimus in excudenda horum parte maxima, quod non licuit domi noſtræ (quod alijs quibuſdam grandioris operæ interea occuparentur præla noſtra) totum id quicquid erat curare, ſed aliorum & opera & charactere uti oportuit: in quibus tamen & ipſis ita aduigilatum ſperamus, ut nihil neque hac etiam in parte magnopere deſiderari à quoquam æquioris ſaltem animi lectore aut poſſe, aut debere, planè confidam. Quæ uero hoc loco de autore ipſo, & ſcripti huius argumento ac ratione dici poſſent, libenter etiam prætereo, quòd malim ea partim ex altera Præfatione Latinæ uerſioni præmiſſa, partim diligenti & accurata ipſius libri lectione cognoſci, quàm prolixiore hic narratione ab altera illa multo utiliore ac digniore cognitu impedire, aut detinere longius. Vale, optime atque doctiſſime

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ſime COGNATE *: ac ſimul operam quoque à nobis in Antonij Garronis tui Lucubrationem, in Pomponij legem* II *de Origine iuris præſtitam, quem unà ad te multo quàm antea fuerat nitidiorem cultioremq́; mittimus, adiecto etiam elegantiſsimo comite Franciſci Balduini Attrebatij Iuriſconſulti in Ruſticas Iuſtiniani leges Commentario, æqui boniq́; facito: & propediem alia quoque noſtris typis à te commiſsa, quo ſerius abſoluantur, eo melius exculta (ſat enim citó, ſi ſat bené) ad te reditura, perſuaſiſsimum habeto. Baſileæ, Idib. Februarij. Anno Salutis*

M. D. XLIII.

LECTORI TYPOGRAPHVS.

Tametſi in toto hoc Opere exprimendo aduigilatum ſedulò à nobis ſit, ne quid uſquam à manuſcripto exēplari diſcederetur, tamen in ipſa ſtatim libri Inſcriptione, pro eo quod erat κυροῦ ἰωάννου τοῦ καντακουζηνοῦ, neſcio quo pacto κυρεῖς poſitum eſt: idq́; recte'ne an ſecus, alijs expendendum permittimus. nam ut de Cyri nomine, an recte Cantacuzeno aſcribatur, non ſatis perſpectū adhuc nobis eſt, quòd à nullo eorum qui huius in hiſtorijs meminerunt, ſic appelletur: ita an pro eo confeſtim κυρεῖς nomen debuerit ſubſtitui, non poſſumus pronunciare: atq́; ideo eiuſce hic uelut in limine admonere, operæprecium duximus. quemadmodum &, quòd in aliquot paginis, ſatis manifeſto tamen errore, πρίνημα pro πόνημα, in eadem Inſcriptione, operarum nimirum incuria irrepſiſſe uidetur. id quod ipſum etiam hoc loco indicaſſe, minime abſurdum exiſtimamus.

IOANNES BAPT. EGNATIVS LIBRO ROM. PRINCIPVM SECVNDO DE *Ioanne Palæologo & Ioan. Cantacuzeno ſcribens, hæc tradit.*

MOrtuo Andronico iuniore, cum Cantacuzeni arbitrio, qui magni domeſtici dignitatem ſupremam obtinebat, omnia prudenter gererentur: Apocauci fraude uiri obſcuriſſimi, ſed ſolertia & calliditate inter principis amicos præcipuæ dignationis & patriarchæ ambitione in exilium truditur. ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduerſus Ioannem & Reginam geſſit, Turcarũ arma Europæ primus inferens. Cæterum rebus in dies peſſum euntibus, proditur illi Byzantium: quod cũ occupaſſet, nulli ferè moleſtus imperij tantum participem egit, filia in uxorem Ioanni tradita. inde in Genuenſes ſocijs Venetis & Arragonijs bellum uaria fortuna geſtum: cui Nicolaus Piſanus dux præfuit. nec multo pòſt bellum à Palæologo exule Cantacuzeno indictum, Turcarum imprimis ope geritur, quibus etiam in Europa locum inhabitandum primus tradidit. Et cum ex Tenedo ſoluens improuiſus Byzantium ingreſſus eſſet, tandem Cantacuzenus imperio ſe abdicans, monaſticam uitam ſequitur: hic Ioannes Matthæum Cantacuzeni filium conſortem imperij agentem, tandẽ imperium deponere coegit: & cum multa fortiter adminiſtraſſet bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

DE IISDEM, EX IOANNE Cuſpiniano.

ANdronici iunioris Imperatoris magnus domeſticus Ioannes Cantacuzenus, tutor filiorum à moriente Andronico creatus, quum in uita eius diu magno in honore habitus eſſet, eo mortuo cũcta eius arbitrio agebantur, tanquam ab eo qui ſupremam obtinebat dignitatem. Cumq; aliquot annis Caloioannem & Manuelem educaſſet, omniaq; prudenter gererentur, Apocauci fraude, uiri obſcuriſſimi, ſed ſolertia & calliditate inter Principis amicos præcipuæ dignationis, & patriarchæ ambitione in exilium truditur. Ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduerſus reginam & Ioannem geſſit, Turcorum arma primus Europæ inferẽs. Cæterum rebus indies peſſum euntibus, proditur illi Byzantium. Quod cum occupaſſet, nulli ferè moleſtus, imperij tantum principem egit, filia in uxorem Ioanni tradita, quem ſibi generum fecit. Sed cum una in domo gener atq; ſocer uitã agerent (ut fit) in diſcordiam ueniunt: quæ indies plus inualeſcens, tantum eos incendit, ut domi foriſq; alter alteri ſe hoſtem oſtenderet. Sed cum maior eſſet potentia ſoceri, ſeq; ipſum ſocer ui atq; armis ueluti Imperator tutaretur, Caloioannes in Tenedum ueniens, auxilio claſſis Genuenſium in regnum patrium reſtituitur, pulſo armis Cantacuzeno, imperij contra ius & fas occupatore. Quod factum legimus auxilio atq; opera Franciſci Cataluſij Genuenſis, uiri maritimarum rerum exercitatiſſimi, claſſis præfecti. Cui ne uideretur ingratus, dono dedit Mitilenen inſulam, quam Mahometus Turcus cum Conſtantinopolim atq; omnem Thraciam occupaſſet, Cataluſijs ipſis ui abſtulit, non ſine ingenti multorum perturbatione. Nicolaumq; Cataluſium principem Lesbi crudeliſſime occidit. Cæterum per hæc tempora

Conſtan-

DE IOANNE CANTACVZENO.

Conſtantinopolitanus Imperator Ioannes Cantacuzenus, Rex Aragonum, & Veneti contra Genuenſes fœdera inierunt. Imperator quatuordecim, Veneti quadraginta, Cathelani triginta triremes armauere: Genuenſes, præfecto Pagano Aurio, ſexaginta. Pugnatum eſt inter Conſtantinopolim & Chalcedonē, flante uiolentiſsimo auſtro à ueſpera uſq; ad ſequentem diem, hyemali tempore, Venetis à Galliopoli ſoluentibus, uentis adiutis atq; amicis. Genuenſes contra uentum, contra mare, contra hoſtes potentiſsimos uictoria potiti ſunt. Gręci fugerũt: Veneti & Cathelani magnam cædem perpeſsi ſunt, præfecto Cathelanorum occiſo. Rurſus ſequenti anno Veneti Cathelaniq; Genuenſes apud Corſicam aggreſsi, unam & quadraginta captas hoſtium triremes, uiris ut erant armatis plenas demerſerunt, Nicolao Piſano Venetæ claſsis præfecto. Qua clade accepta, Genuenſes Ioanni Archiepiſcopo Mediolanenſi ſe ſuaq; permiſerunt: qui bellum aduerſus Venetos ſuſcepit. Ad quos Patauini, Veronenſes, Mantuani, Ferrarienſes, & Florentini, ſocietate facta, auxilia miſerunt. Deinde uerò Nicolaus Piſanus Venetæ claſsis præfectus, apud Peloponneſum promontorium à Pagano Aurio ſuperatus, captusq;, cum millibus quinq; Genuam in carcerem eſt perductus. Itaq; Caloioannes in patriam redijt, per Cathaluſium Franciſcum reductus: cui Lesbon donauit inſulam, ut paulò antè meminimus. Cum autem ex Tenedo progreſſus Byzantium ingreditur, Cantacuzenus imperio ſe abdicans, monaſticam uitam ſequitur. Sed Ioannes Palęologus Matthæum Cantacuzeni filium conſortem imperij cum patre agentem, tandem imperiũ deponere coēgit, cumq; fortiter multa adminiſtraſſet bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

ARGVMEN.

ARGVMENTVM.

Erudita in primis & pia diſputatio eſt aduerſus totam ſectam Mahumetis, & quæ ualidiſsimis rationibus noſtram orthodoxam & catholicam religionem defendit: deinde falſas, prophanas, furioſas opiniones partim à Mahumete & magiſtris ipſius excogitatas, partim reuocatas ab inferis per eoſdem, grauiter confutat. Prior pars conſtat quatuor Apologijs: poſterior quatuor Sermonibus. Summiniſtrauit autem materiã ad hanc diſputationẽ Achæmenides quidam nobilis inter Saracenos uir, & inter primos eruditus, qui conuerſus ad Chriſtum, tranſmutato nomine Meletius appellatus eſt: Elocutionem uerò accommodauit Ioannes Cantacuzenus Imperator Conſtantinopolitanus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΠΟΝΗΜΑ ΕΞΕΤΕΘΗ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ
καὶ φιλοχρίστου βασιλέως ἡμῶν κυρίου Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ,
τοῦ διὰ τοῦ καὶ μοναχικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Ἰωάσαφ μοναχοῦ.

Ἡ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ὙΠΟΘΕΣΙΣ ΤΟΙΆΔΕ ΤΊΣ ἘΣΤΙΝ.

Ἀχαιμενίδης τις εἰς ἄνδρας ἐλαύνων ἤδη, τὴν τύχην οὐκ ἀγενὴς, τὴν ἐξουσίαν λαμπρὸς, τὸ δ' ἔνδυμα διδασκαλικὸν μετιὼν, ζηλωτὴς γὰρ καὶ αὐτὸς ἐτύγχανεν ὢν τοῦ πατρίου νόμου. καὶ πάντας τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, πείθειν ἐνόμιζε μέγαν τινὰ τὸν Μωάμεθ εἶναι καὶ τὸν νόμον τὸν αὐτοῦ. οὗτος δέχεται τὴν ἀκτῖνα τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς πατρῴας θρησκείας κατεγνωκὼς, ἐπιγινώσκει τὸν ἀληθῆ θεόν. καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ γυμνωθεὶς, ἔρχεται παρὰ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα Ῥωμαίων. Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς οὗτος ἦν. καὶ τούτου τυχὼν εὐμενοῦς, ἐπεὶ πρὸς τὸν φιλόσοφον βίον ὁ θεὸς τὸν βασιλέα ἐκάλει, γίνεται καὶ αὐτὸς εἷς τῶν ἀκολουθησάντων ἐπὶ τὴν ὁδὸν ταύτην ἐρχομένῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ εἰς μοναχοὺς καὶ αὐτὸς τελέσας, καὶ Μελέτιος μετονομασθεὶς, τῆς τοῦ βασιλέως γλώττης οὐ μετρίως ἀπήλαυσεν, διαπλάττοντος αὐτῷ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν ἐπὶ Χριστὸν εὐσέβειαν ἐκπαιδεύοντος. ἀλλὰ ταῦτα τὸν πολέμιον τοῦ γένους ἡμῶν ὁμαλῶς οὐκ ἦν ἐνεγκεῖν. ταύτητοι καὶ Πέρσην τινὰ ἐπὶ τοῦ Μελετίου ὁπλίζει, καὶ πείθει τοῖς γράμμασι, πολὺ τὸ ἀπατηλὸν καὶ κακοῦργον ἔχουσι, Μελέτιον ὑπελθεῖν, ὥστε ἀλλάξασθαι μὲν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, ἐπὶ τὰ πρότερα δὲ πάλιν ἐπανιέναι. ὁ δὲ καί τοι σφόδρα βουλόμενος ἀντικαταστῆναι τοῖς γράμμασιν, ἐπεὶ μὴ καὶ δύναμις τοῦ λέγειν αὐτῷ προσῆν, προστρέχει τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰ γράμματα δείκνυσι, καὶ συμμαχίαν τὴν γιγνομένην ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ τῆς προαιρέσεως τὸν ἄνδρα ἀποδεξάμενος, κατεδέξατο τὸν ἀγῶνα, καὶ Μελετίῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δανείζει τὴν γλῶτταν. ὁ δὲ λόγος ἀφορμὴν λαβὼν τὴν τῆς ἐπιστολῆς ἀνάγνωσιν, χωρεῖ κατὰ τῆς τῶν Σαρακηνῶν αἱρέσεως, ἐπεκδικῶν μὲν τὰ Χριστιανῶν, κατατρέχων δὲ τῆς τῶν Σαρακηνῶν αἱρέσεως ἀπὸ μέρους. ἐν λόγοις ἤδη τέσσαρσιν ἀνακόλουθον αὐτὴν, πρός τε τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἀποδεικνὺς, ὡς μηδὲ ἑαυτῇ συμβαίνειν ἱκανῶς ἔχουσαν. εἰ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωσέως, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ μυστήριον ἀποδείκνυσι, θαυμαστὸν οὐδέν. καὶ γὰρ καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς ἱερόν τι δοκεῖ καὶ θεῖον, τὰ παρὰ τοῦ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου λεγόμενα. οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα καὶ κατὰ Ἰουδαίων εἴποι τις ἂν, καὶ εἰκότως. Σαρακηνοῖς γὰρ καὶ Ἰουδαίοις οὐκ ὀλίγα κοινά. μοναρχία τε γὰρ ὡσαύτως ἐν ἀμφοτέροις, καὶ πολυγαμία τὸ σπουδαζόμενον, χοιρείων τε κρεῶν ἀποχὴ, καὶ μὴν καὶ περιτομὴ, καὶ βιβλίον δὲ ἀποστασίου βουλομένοις διδόναι ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶν ἐφεῖται. καί τινος ἀποθανόντος, εἴτε ἐν τούτοις εἴτε ἐν ἐκείνοις, τὴν ἐκείνου γυναῖκα ὁ ἀδελφὸς ἄγεται. καὶ ὅλως οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι, Ἰουδαϊσμὸν πλημμελῆ τὸν τοῦ Μωάμεθ νόμον προσειπών. ταύτητοι καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει περὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἔθνους τούτου προαγορεύων, ὥσπερ αἰνιττόμενος τὰ ἐν ἑκατέροις κοινὰ, φησὶ, λέγουσιν ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσίν. ὥστε οὐδὲν ἄτοπον, εἰ κοινῶν ὄντων αὐτοῖς πολλῶν, κοινή τις ἐν μέρει καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς πάλη.

ΤΟΥ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΥ ΣΑΜΨΑΤΙΝΗ ΣΦΑΧΑΝΗ τοῦ πέρσου, πρὸς τὸν μοναχὸν Μελέτιον, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ ἐλεήμονος καὶ ἐλεοῦντος.

ΑΔΕΛΦΕ ἠγαπημένε, ὑγείαν καὶ ἔπαινον καὶ εὐχὴν ἀφ' ἡμῶν τῶν ταπεινῶν τῶν ἀδελφῶν σου νὰ δέξεσαι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἣν ἔχομεν πρὸς σὲ νὰ καταλάβῃς ἔξωθεν τῆς γραφῆς. νὰ γνωρίσῃς, ὅτι ἐγὼ ὁ ἀδελφός σου ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής, ἔχω καιρὸν ὅτι κατέλαβον εἰς τὴν χώραν τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ, ὁ θεὸς ἵνα αὐξάνῃ τὴν δικαιοσύνην του. γινώσκεις καλὰ, ὅτι ὁ εἷς τὸν ἄλλον οὐδὲν εἴδομεν, ἀμὴ πάλιν τὸν ἔπαινόν σου, καὶ τὸν λόγον σου, καὶ τὴν γνῶσίν σου, ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ φίλους, οὓς ἔχεις ἐνταῦθα, ἔμαθον. καὶ τόσην ἀγάπην ἔχουν πρὸς σὲ, ὅτι οὐδέποτε με βλέπουν, ἵνα οὐδὲν με παρακαλοῦν διὰ σὲ, εἰς τὸ νὰ παρακαλέσω τὸν ἀμηρᾶν νὰ σὲ καταστήσῃ. Βλέπων οὖν τούτους πάσχοντας οὕτως, λυποῦμαι καὶ ἐγὼ ὁποῦ οὐδὲν σὲ γινώσκω. καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν, ὡς ἁμαρτωλὸς, ἵνα σε ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸ σκότος, καὶ τὴν ἀπώλειαν ἣν ἐποίησας. καὶ παρακαλῶ σε, μετανόησον, κλαῦσον, στέναξον, ὅτι ὁ θεὸς ἐλεήμων ἐστὶ. νὰ ἠξεύρῃς, ὅτι τὸ κακὸν αὐτὸ, οὐδὲν τὸ ἔπαθες ἐσὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι, καὶ προφῆται, καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἄνθρωποι ἔσφαλαν τὸν θεόν. καὶ πάλιν συνεχώρησεν αὐτοῖς, καθὼς λέγει καὶ ὁ θεὸς μὲ τὸ * στόμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον. ἕτοιμος εἰμὶ νὰ δέξωμαι τὸν μετανοοῦντα. ἰσάζει καὶ ὁ προφήτης μετὰ τοῦ θεοῦ, καὶ λέγει, εἴ τις μετανοήσει εἰς τὰ ἔσφαλε τὸν θεὸν, ὡς ἀναμάρτητός ἐστιν. ἐὰν γοῦν ἔσφαλες καὶ σὺ ὡς ἄνθρωπος, οὐδὲν ξένον. ἀλλὰ πάλιν μετανόησον, καὶ πλῦνον τὴν καρδίαν σου, ὅπως σὲ δέξηται ὁ θεὸς ὡς εὔσπλαγχνος. ἐὰν γὰρ οὐδὲν ἥμαρτεν ὁ ἄνθρωπος, πῶς ἠθέλαμεν ἠξεύρειν, ὅτι ὁ θεὸς συμπαθής ἐστιν; ἀλήθεια τὰς γραφὰς τὰς ἔγραψας καὶ ἀπέστειλας, οὐδὲν ἦσαν πρὸς τὴν γνῶσίν σου, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν τιμήν σου. ὅμως διὰ ὄρεξιν τὸ ἐποίησας, καὶ ἐκατηγόρησας τὸν προφήτην, καὶ διέβαλες αὐτὸν, ὡς καὶ σὺ γινώσκεις. οὐκ οἶδας τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὸν προφήτην, ὅτι πάντα ἐποίησα διὰ σὲ, καὶ σὲ δι' ἐμέ. εὔχομαι τῷ θεῷ, ἵνα οὐδὲν σε εὕρῃ ὁ θάνατος εἰς τὴν ἀπώλειαν. διὰ τὸν θεὸν εἰπέ μοι, τί ἀγαθὸν εἶδες εἰς τοὺς χριστιανούς; φαντάζονται γὰρ, ὅτι δοξάζουσι τὸν χριστὸν, καὶ αὐτοὶ ὑβρίζουν τὸν καὶ λέγουν, ὅτι θεός ἐστι, καὶ υἱὸς θεοῦ. ἐχάωσαν τὴν ὁδὸν τὴν ἀληθινὴν, καὶ παραδέρνουν, καὶ ἔπεσον εἰς νόσημα ἀνίατον. οὐδὲν πρέπει οἷος εἶναι μουσουλμάνος ὀρθόδοξος, ἵνα τοὺς καταρᾶται. ἀμὴ νὰ τοὺς εὔχεται, καθὼς τὸ λέγει ὁ θεὸς καὶ ὁ προφήτης. πάλιν δὲ λέγω σε, τί εἶδες, καὶ ἐπλανήθης καὶ ἐκοινώνησας εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν; λέγουσιν ὅτι προσκυνοῦσι τρία πρόσωπα, πατόρα καὶ μητόρα καὶ υἱόν. τίς τὸ εἶδεν, ἢ τίς τὸ ἤκουσεν, ἢ ποῖος προφήτης τὸ ἐδίδαξεν, ἢ ποῖος ἅγιος τὸ εἶδεν εἰς ὀπτασίαν; καθὼς καὶ ἀκούομεν, ὅτι ἐμερίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη. καὶ λέγουν, οἱ μὲν πολλοὺς θεοὺς, οἱ δὲ ὀλίγους. καὶ ἕνεκεν τούτου καθεκάστην ἡμέραν διαλέγονται καὶ κρίνονται. κἂν ἀπὸ τούτου οὐδὲν τοὺς κατεγνώσθης. οὐαὶ τὴν ἀναισχυντίαν των, οὐαὶ τὴν μωρίαν των, ὅτι ἀπέλυκαν τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων, καὶ λατρεύουσι θεοὺς, καὶ τὸν χριστὸν ὁποὺ εἶναι λόγος θεοῦ διαβάλλουν, ὅτι εἶπεν εἶναι υἱὸς θεοῦ. οὐδὲν τὸν ἠρώτησαν οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι σὺ εἶ υἱὸς θεοῦ; καὶ ἠρνήσατο, καὶ εἶπεν ὅτι ὑμεῖς τὸ λέγετε. ὅμως ἀπ' ἐδῶ ἕως αὐτοῦ, τί σε θέλω γράφειν, τί σε θέλω παραστήσειν, τί σε θέλω διδάξειν, ὅτι εἶναι εἷς θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καθὼς εἶπεν, ὅτι ἐγώ εἰμι θεὸς, καὶ οὐδὲν ἔχω σύντροφον εἰς τὴν θεότητα. ἐξεύρομεν καλὰ, ὅτι οὐδὲν ἦσαι ἀγνώστος καὶ ἰδιώτης, καθὼς ἀκούω. ἀμὴ ἐνίκησέ σε ἡ ὄρεξις τοῦ σώματός σου. ἐξεύρεις καλὰ, ὁ κόσμος ἀνυπόστατος εἶναι, καὶ ἀρκεῖ σοι ἕως τοῦ νῦν. τὸν φρόνιμον εἷς λόγος σώζει τον. καὶ ταῦτα μὲν ἐγγράφως, ἀγράφως δὲ τάδε. ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν, τὸν θεὸν υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός; καὶ εἴπερ ὁ θεὸς ἔχει υἱὸν, δυνατόν ἐστι γενέσθαι σχίσμα μέσον τῶν δύο. καὶ ὅτι, πῶς ἐστι δυνατὸν θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ τίνι τρόπῳ ἐγένετο ἄνθρωπος; καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστὸς, καὶ θεοῦ υἱὸς, πῶς οὐκ ἔσωσε ἄνθρωπον ψιλῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὡς παρὰ δυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσι; καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι οἱ χριστιανοὶ παραβαίνουσι τὸν μωσαϊκὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἄξιοι κατηγορίας εὑρισκόμενοι, μᾶλλον κατηγοροῦσι τοὺς μουσουλμάνους ἀποδοχῆς ὄντας ἀξίους. καὶ ὅτι τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα καταγεγραμμένον ἦν ἐν τῷ παλαιῷ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐπαινέσαντος τοῦ χριστοῦ, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐξέβαλον αὐτό. μὴ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων, ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ εὑρίσκεται καταγεγραμμένον. καὶ ὅτι ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ εὑρίσκεται.

Μηδεὶς τὴν τῶν μετὰ τοῦ μωάμεθ λόγων ἐλευθερίαν καὶ ἁπλῆν οἱονεί τινα σκοπῶν σύνθεσιν, ἀδυναμίαν ἢ ἀμουσίαν οἰηθήτω τοῦ θειοτάτου βασιλέως, πρὸς τὸ τὸν λόγον λογικώτερον ἐκθεῖναι. διὰ γὰρ τὸ τοὺς τοιούτους τῆς δυσσεβείας λόγους ἀντιρρητικοὺς εἶναι, καὶ ὀνομάζεσθαι πρὸς αὐτόν, ὡς εἴρηται, τὸν μωάμεθ καὶ τοὺς αὐτοῦ ὁμοφύλους τε καὶ συνασπιστὰς καὶ θεράποντας, βαρβάρους ὄντας, καὶ τῆς τῶν ἑλλήνων σοφίας, οὐ μὴν δὲ γλώττης ἀμοίρους, σχεδὸν ἁπλοϊκώτερον ἐξετέθησαν, ὡς ὁρᾶν οἱ τοῖς τοιούτοις λόγοις ἐντυγχάνοντες ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν καινόν, εἰ τῶν ἑτέρων τὴν συνθήκην ἀποδεῖ συγγραμμάτων αὐτοῦ.

ΟΤΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ
ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΣΤΙ, ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΣ ΘΕΟΣ
ἐστι, καὶ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς οἱ θεηγόροι προφῆται διακελεύονται.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΠΡΩΤΗ
τοῦ βασιλέως.

ΜΕΓΑΣ ὁ θεὸς τῶν χριστιανῶν. ἀπ᾽ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ μελετίου μοναχοῦ, πρὸς σὲ τὸν φρονιμώτατον καὶ συνετώτατον σαμψατὴν ἰσφαχανήν. τὰ παρὰ σοῦ πεμφθέντα μοι γράμματα δεξάμενος, ἔγνων ὅσα ἐβούλου μὲν πρός με εἰπεῖν, ἐάνπερ ἦν δυνατὸν ἀλλήλοις ὁμιλῆσαι. τοῦ καιροῦ δὲ τοῦτο κωλύοντος, ἐξ ἀνάγκης ἔγραψας ὅσπερ ἐβούλου. ἀντέγραψα δὲ κἀγὼ πρός σε. καὶ ἀπελογισάμην περὶ πάντων κατὰ τὸ δυνατόν μοι, καὶ ἐξεδεχόμην ἀπολογίαν ἔγγραφον ἀπὸ σοῦ. τοῦτο δὲ οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγον ἀντεγράφη πρός με ἡ πρὸς σέ μου ἀπολογία, ἄνευ τοῦ ὁποσοῦν μηνύματος ἢ γραφῆς. καὶ ἐθαύμασα μεγάλως, ἀναλογιζόμενος κατ᾽ ἐμαυτὸν ἄλλα ἐπ᾽ ἄλλοις, ἐπὶ τῷ γεγονότι. ἐλθόντος δέ τινος ἀπὸ τῶν αὐτόθι, εἶπόν μοι, ὅτι ἀπεδέχου, ἵνα μὴ ἀπεστέλλετο ἐνταῦθα ἡ γραφὴ καὶ ἀπολογία ἐκείνη. μετεμελήθης γάρ. εἶπον δὲ καὶ τοῦτο οἱ αὐτοί, ὅτι λέγεις, πῶς ἐστι δυνατὸν τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν ἄνευ γυναικός; εἰ γὰρ υἱὸν εἶχεν ὁ θεός, ἰδοὺ σχίσμα καὶ στάσις ἐν μέσῳ αὐτῶν. καὶ πῶς ἐστι δυνατόν, θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον; καὶ τίνι τρόπῳ θεὸς ὤν, γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστός, καὶ θεοῦ υἱός, πῶς οὐκ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀδυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον; καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐδὲ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ παρέβημεν, καὶ κατελύσαμεν τὸν μωσαϊκὸν νόμον, κατηγοροῦμεν δὲ καὶ κατακρίνομεν ὑμᾶς ὡς δῆθεν κακῶς καὶ πεπλανημένως κρατοῦντας. καὶ κατακρίνομεν ἡμεῖς οἱ ἄξιοι κατηγορίας, ὑμᾶς τοὺς ἀξίους ἐπαίνου. καὶ ὅτι ὁ χριστὸς προεῖπε περὶ τοῦ μωάμεθ, καὶ ἐπῄνεσεν αὐτόν, καὶ γεγραμμένον εὑρίσκετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῷ τοῦ μωσέως παλαιῷ, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐξέβαλον αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων. εἶπον καὶ τοῦτο οἱ ἐλθόντες, ὅτι ἀπεδέχου, ἵνα ἡ πρὸς σέ μου ἀπολογία εὑρίσκετο πλατυκωτέρα καὶ καθαρωτέρα. τοῦτο γνωρίσας ἐγώ, ἀπεδεξάμην σου τὸν τρόπον. πᾶς γὰρ ὁ μετὰ σπουδῆς ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, εὑρίσκει αὐτήν. οἱ δὲ μουσουλμάνοι ἐμποδίζουσιν, ἵνα διαλέγωνταί τινες ἐξ αὐτῶν μετὰ τῶν χριστιανῶν, ὡς ἔοικε, μή ποτε διαλεγόμενοι πρὸς

ἀλλήλους, γνῶσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. οἱ δὲ χριστιανοὶ θαῤῥοῦντες εἰς τὴν καθαρὰν πίστιν αὐτῶν, καὶ εἰς ἅπερ κρατοῦσιν ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ δόγματα, οὐδ᾽ ὅλως ἐμποδίζουσί τινας ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀδείας καὶ ἐξουσίας εἷς ἕκαστος αὐτῶν διαλέγεται μετὰ πάντων ὧν βούλεται καὶ ὀρέγεται. καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν σὴν θέλησιν μέλλω ἀπολογίσασθαι κατὰ τὸ δυνατόν μοι, περὶ ὧν τότε ἔγραψας, καὶ ὧν κατὰ τὸ παρὸν ἐζήτησας καὶ ἠρώτησας.

ταῦτά σου τὰ ῥήματα, ὦ καλὲ Σαμψατήν. ἐγὼ δὲ τί μέλλω εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι, καὶ πόθεν ἄρξασθαι, οὐ γινώσκω, ἐνθυμούμενος τὸ τῶν ὀφθαλμιώντων, μή ποτε καὶ ἐν σοὶ γένηται. ἐκεῖνοι γὰρ ἀσθενεῖς ἔχοντας τὰς ὄψεις, τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἀποστρέφονται, καὶ ἐν τῷ σκότει μᾶλλον ἀναπαύονται. οὕτω καὶ σὺ αὐτὸς ἀληθείας ἀκούσας ῥήματα καὶ δικαιοσύνης, τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀποστραφῆναι μέλλεις, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας μισῆσαι, καὶ ὧδε τὸ μάταιον σκότος, ἐν ᾧ εὑρίσκῃ νῦν ἐπαναπαυθῆναι μᾶλλον, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ὅπερ ἀπεύχομαι. ὅμως θαῤῥήσας εἰς τὴν φυσικὴν γνῶσιν, ἥνπερ σοι θεὸς ἐδωρήσατο, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὴν μάθησιν καὶ παίδευσιν ἣν ἐδιδάχθης, ἔτι δὲ καὶ ὀρθὴν καὶ καλὴν συνείδησιν, ἣν παρὰ πολλῶν ἔχειν μεμαρτύρησαι, ἅτινα ὁδηγῆσαί σε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν (οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἡ γνῶσις) ἤδη ὡς ὁρᾷς γράφω σοι, καὶ οἷον ἀμνημονήσας τὸ τῆς ἐμῆς διανοίας στενὸν, καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας καὶ ἀγροικίας ἀσθενὲς, ἠβουλήθην ἀπολογίσασθαι καὶ δεῖξαι πρὸς σὲ, περὶ ὧν ἐζήτησας καὶ ἠρώτησας, ἀφ᾽ ὧν ἤκουσά τε καὶ ἐδιδάχθην, ἀνοιγέντων τῶν ὀφθαλμῶν μου θεοῦ συνάρσει, ὑποστραφέντος ἀπὸ τῆς ματαίας καὶ πατροπαραδότου θρησκείας πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ καὶ ἀμώμητον τοῦ χριστοῦ πίστιν, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν.

παρακαλῶ τοίνυν ἀκούειν συνετῶς. οὐδὲ γὰρ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ μέλλω λαλήσειν πρὸς σὲ, οὐδὲ ἐξ ὧν ὑμεῖς οὐ παραδέχεσθε, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν βιβλίων ὧν πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσιν εἶναι ἀληθεῖς καὶ ἁγίας γραφὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ δεδομένας. σκέψαι τοίνυν, μή ποτε πάθῃς παρόμοιον τοῖς ἱσταμένοις ἐπάνω θησαυρῶν, καὶ μὴ γινώσκουσιν ἔνθα ἵστανται, καὶ τί ἐστι πλησίον τούτοις. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι σχεδὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ἔχουσι τὸν μέγαν πλοῦτον, ἀπὸ δὲ ἀγνοίας τούτων κεναῖς ἀπέρχονται ταῖς χερσὶ, καὶ τοῖς ἱσταμένοις μέσον ποτίμου καὶ διειδεστάτης βρώσεως, καὶ ἀπερχομένοις διψῶσιν. ἀλλὰ γενοῦ ὅμοιος τοῖς κοπιῶσι καὶ ἱδροῦσιν, ἵνα τὸν κεκρυμμένον καὶ ἀφανῆ θησαυρὸν ἐκβάλωσι καὶ κερδήσωσι. καὶ ἐπεὶ τὰ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἀμαθέσιν ἀγνοούμενα θεοῦ λόγια ἤδη πρὸς τὸ παρὸν ἐγχειρίζονταί σοι, πρόσεξον ἵνα μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ, καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως διέλθῃς αὐτὰ, καὶ ἐμπλησθῇς θείας γνώσεως καὶ ἀληθείας. μεγάλη γάρ ἐστιν ἡ τῶν χριστιανῶν πίστις, καὶ μέγα μυστήριον ἐστὶ τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ σαρκώσεως ἡ ὑπόθεσις.

εἶπας, πῶς ἐστι δυνατὸν τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον; τίς δὲ τῶν ἁγίων ἐδίδαξε τὴν τοσαύτην ἀσέβειαν; ἢ ποῖος τῶν προφητῶν ἐν ὀπτασίᾳ τοῦτο ἐθεάσατο; καὶ σὺ μὲν ταῦτα. ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως· ὅτι μὲν θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἐδιδάχθημεν καὶ ἐγνώκαμεν καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. τί δέ ἐστι θεός, οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτε ἐγνώκαμεν, ἀλλ᾽ οὔτε ὅλως ἐπὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀνέβη τοῦ τοιούτου ἀσεβήματος ἡ ἐξέτασις. καὶ ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ θεός ἐστι, τοῦτο καὶ ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐγνώκαμεν, καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. πῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου γέννησις, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν, οὔτε ἐδιδάχθημεν, ἀλλ᾽ οὔτε ἐξετάζειν μέλλομεν αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς ἀσεβὲς καὶ ἀπόβλητον τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεώς τε καὶ καταστάσεως. ἀλλ᾽ ἐπίσης φρονοῦμεν ἀγνοεῖσθαι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τὸ τοιοῦτον ὑπὲρ φύσιν μυστήριον. οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, ὅτι ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐγνώκαμεν, καὶ πιστεύομεν· τὸ δὲ ὅπως, οὐ γινώσκομεν. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀγνοοῦμεν τὴν ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ γέννησιν, οὕτως ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς μαρίας τῆς παρθένου. ὑμεῖς δὲ οἱ γινώσκοντες τὸ τοῦ θεοῦ ἀδύνατον, λέγετε γὰρ, ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν ἔχειν υἱὸν τὸν θεὸν, πάντως ἐξ ὧν λέγετε, γινώσκειν μέλλετε καὶ τὸ τοῦ θεοῦ δυνατόν. καὶ διδάξατε ὑμεῖς οἱ πολ

ἀλλ' εἰδότες ἡμᾶς ὄντας ἀμαθεῖς καὶ ἀγροίκους, τίς ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, καὶ τί τὸ δυνατὸν, καὶ τί τὸ ἀδύνατον αὐτοῦ, ἵνα σώσητε ἡμᾶς, ὄντας ἐν ἀπωλείᾳ, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ζῶντας. λέξον μοι σὺ, τί ἐστι θεὸς, καὶ θεοῦ φύσις. κἀγώ σοι ἐρῶ, πῶς ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ γένησις. εἰ δ' ἴσως τινὲς τολμηταὶ καὶ αὐθάδεις εἴπωσιν, ὅπερ ἂν ἀναβῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, ἐγὼ ὁμολογήσω τὴν περὶ τοῦ τοιούτου πράγματος ἡμετέραν ἄγνοιαν, ὅμως θεραπεύσω μου τὴν ἣν ἔχω ἀπορίαν. ὑμεῖς γὰρ οἱ λέγοντες, πῶς ἐστι δυνατὸν, ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικὸς, γινώσκειν μέλλετε ἀκριβῶς, πῶς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς ἐκ γυναικὸς ἄνευ ἀνδρός. καὶ ἔτι τούτου σαφέστερον, πῶς ὁ Ἀδὰμ ἐγένετο ἄνθρωπος ἄνευ ἀνδρός τε καὶ γυναικός. ἀλλὰ καὶ ἡ Εὔα ἐξ ἀνδρὸς μὲν, ἄνευ δὲ γυναικὸς, καὶ οὐ κατὰ τὸν νόμον ἢ τὴν τάξιν τῆς φύσεως ἣν ἐλάβομεν μετὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἑτέρῳ τρόπῳ, ὃ παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς ἐστιν ἀγνοούμενον, παρὰ δὲ μόνῳ τῷ θεῷ γινωσκόμενον. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι πάσῃ ἀνθρωπίνῃ γνώσει, τί ματαιοπονοῦντες οἱ μουσουλμάνοι κατηγοροῦσιν ἡμῶν, εἰς ἃ οὔτε οἴδασιν οὔτε γινώσκουσιν, ἀλλὰ μακρὰν που εὑρίσκονται τῆς ἀληθείας, ὅσον ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ. ἐκ γὰρ τοῦ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς τὰς γραφὰς, ἐνέπεσον εἰς αὐτά. τὰ γὰρ μωσαϊκὰ βιβλία καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ ψαλτήριον, ἔτι δὲ καὶ αἱ τῶν προφητῶν γραφαὶ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον, τὰ πάντα καὶ ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ ἀληθῆ, καὶ καλὰ λέγουσι καὶ ὁμολογοῦσι. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. ὁμολογοῦσι δὲ στόματι μόνῳ, τὰ δὲ λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀγνοοῦσιν. ἀλλ' ὥσπερ ἵνα ἠκούετε παρὰ τῶν ἀγγέλων, ὅτι καλῶς καὶ μετὰ μεγάλης γλυκύτητος καὶ ἡδονῆς αἰνοῦσι τὸν θεόν, καὶ τὰ λεγόμενα παρ' ἐκείνων ἐστέργετε καὶ ἐπῃνεῖτε, τί δὲ ἐστὶν ὃ λέγουσιν ἠγνοεῖτε. οὕτως ἐστὶ καὶ ὧδε πάντων τουτωνὶ τῶν βιβλίων, ὅτι τὰ παρ' αὐτῶν γεγραμμένα ἐπαινεῖτε, τί δὲ λέγουσιν οὐκ οἴδατε. διατί; ὅτι οὐδὲ ὅλως ἐδιδάχθητε περὶ αὐτῶν. οἱ δὲ Χριστιανοὶ, ποτὲ μὲν εἰς τὰς ἐκκλησίας συναγόμενοι, ποτὲ δὲ ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καθημέραν ἀναγινώσκουσι τὰς βίβλους, καὶ ὁ πολὺς χρόνος, καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις ἐφανέρωσε καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἐπεὶ οὖν ἀγνοεῖς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ λογίζῃ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἁγίων ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε προφήτης προεφήτευσε, καὶ ζητεῖς ταῦτα ἀκοῦσαι παρ' ἡμῶν ὡς δῆθεν μὴ ἐχόντων ἀπολογίαν, ἄκουσον περὶ ὧν ζητεῖς, καὶ σκέψαι ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. ὁ μέγας ἐκεῖνος Μωσῆς ἐν τῇ βίβλῳ τῆς γενέσεως οὑ-
τωσὶ κατὰ λέξιν εἴρηκεν, εἶπε κύριος, κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρός «
με, καταβὰς ὄψομαι. Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑστηκὼς ἐναντι κυρίου, καὶ ἐγγίσας Ἀβραὰμ εἶπε, μὴ «
συναπολέσῃς δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής. ἐὰν ὦσι πεντήκον- «
τα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, οὐκ ἀφήσεις αὐτὴν ἕνεκεν τῶν πεντήκοντα δικαίων; μηδαμῶς «
ποιήσῃς τοῦτο, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν. εἶπε δὲ κύριος, ἐὰν εὕρω ἐν Σοδόμοις πεντήκον- «
τα δικαίους, ἀφήσω πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἀβραὰμ, εἶπε, νῦν ἠρ- «
ξάμην λαλῆσαι πρὸς τὸν κύριόν μου. ἐγὼ δὲ εἰμὶ γῆ καὶ σποδὸς, καὶ ἐὰν εὑρεθῶσι τεσ- «
σαράκοντα πέντε; καὶ εἶπεν ὁ κύριος, ἐὰν εὑρεθῶσι τεσσαράκοντα πέντε, ἵνα ἀφήσω τὴν «
πόλιν. καὶ διαλεγόμενος Ἀβραὰμ, κατῆλθε μέχρι καὶ τῶν δέκα. εἶτα λέγει Μωσῆς, καὶ «
ἀπῆλθε κύριος, ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραάμ. βλέπεις πόθεν ἤρξαντο κατὰ μικρὸν ἀναφαίνεσθαι τὰ τοῦ Χριστοῦ; τοῦ γὰρ δικαίου οἱ ὀφθαλμοὶ ἠδύναντο γνῶναι τὸν θεὸν, κἂν ἐν δουλικῷ ὑπῆρχε τῷ σχήματι. πρόσχες γοῦν, πῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐδέποτε ἐφάνη ἐν ὁράσει προφητῶν ὡς ἄνθρωπος, διότι οὐκ ἐγένετο ἄνθρωπος. ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐφαίνετο ἄλλως, ποτὲ δ' ἄλλως. ἄγγελοι δὲ κατὰ καιροὺς φαίνονται ἐν σχήματι ἀνθρώπων. ἐξεταστέον οὖν περὶ τῆς τοιαύτης θεωρίας, τίς ἦν ὁ ὀφθείς; ἰδοὺ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐκ ἦν, ἐπεὶ ὁ φανεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη. ἄγγελος; καὶ ποίας ἔχει ἀκολουθίας, πότε Μωσῆς ἢ ἕτερός τις τῶν ἁγίων μνησθεὶς ἀγγέλου, ὠνόμασεν αὐτὸν κύριον ἢ κριτήν; τίς γάρ ἐστιν ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, ἢ θεός; ἐπεὶ οὖν ἀναφαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐκ ἦν ὁ φανεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἄγγελος οὐκ ἦν δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας, φαίνεται πάντως ἐξ ἀνάγκης, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὃς ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος. διὰ γὰρ τὸ φανῆναι τῷ Ἀβραὰμ ὡς ἄνθρωπον, ἔδειξε τὴν μέλλουσαν αὐ-

τοῦ σάρκωσιν. διὰ δὲ τὸ ὀνομασθῆναι αὐτὸν κύριον, παρά τε τοῦ ἀβραὰμ, παρά τε τοῦ μωσέως, καὶ κρίνοντα πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐλεοῦντα ὃν βούλεται, καὶ παιδεύοντα ὃν βούλεται παιδεῦσαι, ἔδειξε τὴν αὐτοῦ θεότητα. θεοῦ γάρ ἐστι τοῦτο ἴδιον, τὸ κρίνειν καὶ ἐλεεῖν καὶ ὀργίζεσθαι, ἀγγέλου δὲ καὶ ἀνθρώπου οὐδαμῶς. οὐ γάρ ἐστιν τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας αὐτῶν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐὰν εὕρω πεντήκοντα, ἢ καὶ ἔλαττον, ἐάσω τῇ πόλει, ἔδειξε τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. σὺ δὲ πρόσεξον, μήπως ἀκούσας τοῦ κυρίου λέγοντος, καταβὰς ὄψομαι, φαντασθῇς ἐπὶ θεοῦ ταπεινόν τι καὶ ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, πολλάκις λέγονται τὰ τοιαῦτα ἐπὶ θεοῦ. ἐλέχθη δὲ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συγκατάβασιν. ἔτι δείξας κύριος ὁ θεὸς τῷ „ ἀβραὰμ τὰ τέσσαρα μέρη τῆς γῆς, εἶπε, σοὶ δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ πλη„θύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ „ χεῖλος τῆς θαλάσσης. ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. ταῦτα τὰ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἀβραὰμ ῥήματα, καὶ ἐξεταστέον τί βούλεται ταῦτα. ἰδοὺ ὡς ὁ μωσῆς λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ὑπεσχέθη καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ πληθυνθήσεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. καὶ ἐπεὶ οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι ἀληθεῖς εἰσι, καὶ οὐδέποτε διαψεύδονται, δεῦρο δὴ σκεψώμεθα, πόθεν καὶ ἐν ποίῳ τρόπῳ ἐπληρώθησαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια. ὁ γὰρ ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης ἄγαρ, τὸν ἰσμαὴλ, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας σάῤῥας, τὸν ἰσαάκ. μή ποτε γοῦν εἶπεν ὁ θεὸς διὰ τὸν πρὸ τοῦ ἰσαάκ, ἐκ τῆς παιδίσκης γεννηθέντα ἰσμαὴλ, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, ὡς ἐκ σπέρματος ὄντα τοῦ ἀβραάμ, ἀλλ᾽ ἐπεὶ θεὸς εἶπε τῷ ἀβραὰμ, ὅτι ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, οὐδὲ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. καὶ κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ἐξέβαλε τὸν ἰσμαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς ἄγαρ, καὶ ἀπεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. ἀλλὰ καὶ ὁ δίκαιος ἀβραὰμ ἀκούσας παρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι πατέρα πολλῶν τέθεικά σε, καὶ ὅτι σοὶ δώσω τὴν γῆν, καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, οὕτως ἀπεκρίθη, εἰπών, τί μοι δώσεις κύριε, ὅτι ἐγὼ ἀπόλλυμαι ἄτεκνος; βλέπεις πῶς καὶ πρὸ τοῦ ὁρισθῆναι τὸν ἀβραάμ, ἐκβαλεῖν ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ τὸν ἰσμαὴλ, οὐκ ἐλογίζετο τοῦτον υἱὸν αὐτοῦ. εἰ γὰρ ὡς υἱὸν αὐτοῦ ἐλογίζετο, οὐκ ἂν ἐζήτει ὁ ἀβραὰμ τέκνον ἕτερον. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐγὼ δ᾽ ἄτεκνος ἀπόλλυμαι, υἱὸν ἐζήτει, ὅν τινα λογίσεται υἱὸν αὐτοῦ καὶ σπέρμα αὐτοῦ. ὁ γὰρ ἰσαὰκ ὕστερον ἐγεννήθη. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ εἰπών, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, φανερῶς ἐδήλωσε, ὅτι οὐκ ἐλογίσατο τὸν ἰσμαὴλ τέκνον καὶ σπέρμα τοῦ ἀβραάμ. καὶ ἰδοὺ ὡς ἀναφαίνεται, ἀμέτοχος ἐστὶν ὁ ἰσμαὴλ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀβραὰμ, καθὼς ὁ θεὸς ἐνετείλατο. μή ποτε γοῦν ἐστὶν ὁ ἰσαάκ, καὶ ὅτι μὲν υἱός ἐστιν οὗτος τῆς ἐλευθέρας σάῤῥας, πρόδηλον. καὶ τὸ τῶν ἑβραίων γένος ἐξ ἐκείνου ἐστὶ, τοῦτο ὁμολογούμενον. ἀλλ᾽ ἡ τῶν ἐθνῶν εὐλογία οὐκ ἐξέβη ἐπὶ τῷ ἰσαάκ. μόνον γὰρ οἱ ἑβραῖοι εἰσὶν ἐκ σπέρματος τοῦ ἰσαὰκ, ὡς ἀπόγονοι τοῦ ἰακὼβ, καὶ τῶν δώδεκα υἱῶν αὐτοῦ. καὶ ἔτι ἐν τῇ εὐημερίᾳ καὶ ἀκμῇ αὐτῶν ὑπάρχοντες πολλὰ εὑρίσκοντο ὀλίγοι καὶ εὐαρίθμητοι, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην. μόλις γὰρ περιέσωζον ἑνὸς ἔθνους ποσότητα, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας ἐφαίνοντο μεγάλοι καὶ φοβεροί. λαὸν γὰρ αὐτὸς ἐκάλει αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ κληρονομίαν αὐτοῦ ἔλεγεν αὐτοὺς, καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν κατετροπώσαντο καὶ ἐκέρδησαν τὰς πόλεις τῶν ὑπεναντίων αὐτῶν. καὶ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ ἤρξατο ποιεῖν ὁ μωσῆς ἐν τῇ αἰγύπτῳ τὰ θαυμάσια, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον ὁ τοῦ ναυὴ ἰησοῦς, καὶ οἱ ἕτεροι, ἕως τῆς γεννήσεως τοῦ χριστοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, ἤρξαντο πράττειν οἱ „ ἰουδαῖοι τὰ ὀλέθρια. καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ ἰακὼβ προφητεία, ἡ λέγουσα τό, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ „ ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ τοῦτο ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν.

ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἡσαΐου, ἡ λέγουσα, ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. μέχρι γὰρ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, εἶχον οἱ ἰουδαῖοι καὶ βασιλεῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν, καὶ ἀρχιερεῖς. γεννηθέντος δὲ τοῦ χριστοῦ, ἔλειψαν καὶ ἀρχιερεῖς καὶ βασιλεῖς. καὶ τούτων γινομένων ποτὲ μὲν ὠργίζετο ὁ θεὸς αὐτοῖς διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τὰς εἰδωλολατρείας αὐτῶν, ἃς εἰδωλολάτρουν. ποτὲ δὲ πάλιν συνεπάθει αὐτοῖς. ἀφ' οὗ δὲ ἐτόλμησαν τὸ τόλμημα ἐκεῖνο τὸ μέγα καὶ φοβερόν, ἔκ τοτε ἐγκατελείφθησαν παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ παρεδόθησαν εἰς ἀσυμπαθῆ τὴν ὀργήν, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ ἔθνη. καί τοιγε προσεκαρτέρησε μὲν ὁ θεὸς μέχρι καιροῦ φιλάνθρωπος ὤν, τὴν ἐκείνων ἐπιστροφήν τε καὶ μετάνοιαν ἐκδεχόμενος. ἀλλ' ὡς ἀνίατα νοσοῦντας ἀπέκοψεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, ὡς οἱ προφῆται λέγουσι περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ γοῦν εἰδωλολατροῦντες ἦσαν, καὶ παροργίζοντες τὸν θεόν, παρεδίδου μὲν αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ παιδεύσεις διὰ τὰ κακὰ αὐτῶν. οὐ μὴν δὲ καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτούς, ἀλλὰ μέχρι καιροῦ τινὸς εὐαριθμήτου, παρετείνετο ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτοὺς ὀργή. πάλιν δὲ ἀπελάμβανον τὴν συμπάθειαν, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν πρότερον εὐδαιμονίαν. ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐκείνων αἰχμαλωσίας, οὐδέποτε ἔλειψαν ἀπ' αὐτῶν προφῆται εἰς παρηγορίαν ἐκείνων εὑρισκόμενοι, καὶ ὠφέλειαν ψυχικήν. προέλεγον γὰρ καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς τοῦ θεοῦ ἐρχομένην ὀργήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χρόνους τῆς ὀργῆς, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα γενησομένην συμπάθειαν, καὶ τὴν εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ ἐπάνοδον. διεβίβασαν γὰρ εἰς τὴν αἴγυπτον, χρόνους τετρακοσίους, ἀλλ' ἐκεῖσε ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν. μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ κτίσαι τὸν ναόν, ᾐχμαλώτευσεν αὐτοὺς βασιλεὺς τῶν βαβυλωνίων ναβουχοδονόσορ χρόνους ἑβδομήκοντα. καὶ μετὰ ταῦτα ἀντίοχος ὁ ἐπιφανής, χρόνους δύο καὶ ἥμισυ, καὶ πλέον οὐ παρετάθη ἡ πρὸς αὐτοὺς τοῦ θεοῦ ὀργή. καί τοιγε ἐπὶ μὲν τοῦ μωσέως ἔθυσαν τὸν μόσχον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἔθυον τοῖς εἰδώλοις. οὐ μόνον δὲ ἔθυον θύματα ζώων, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἔθυον τοῖς δαίμοσι, καὶ τοὺς προφήτας ἀπέκτεινον, καὶ ὀργὴν ἀσυμπάθητον οὐ πεπόνθασιν. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ κυρίου σταυρώσεως εἰσὶ χρόνοι χίλιοι τριακόσιοι ἑξήκοντα. καί τοιγε ὡς τάχα λέγουσι, φυλάσσουσι τὸν νόμον, καὶ οὐδὲν εἰδωλολάτρησαν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν εἰς χριστὸν ἀσέβειαν αὐτῶν ἐγκατελείφθησαν οὕτως, ὡς ὁρᾷ ὁ κόσμος ὅλος, ὅτι μὲν γὰρ διὰ τοῦτο διεσπάρησαν, ἵνα παίγνιον καὶ κατάγελως γένωνται παντὶ τῷ κόσμῳ, παντί που δῆλον. ὅτι δὲ οὐδὲ προφήτης εἶπεν αὐτοῖς λόγον παρηγορίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐλάλησεν εἰς αὐτοὺς προφήτης μετὰ τὸν ἰωάννην τὸν ζαχαρίου υἱόν, τοῦτο δῆλον. ἐλθόντος γὰρ τοῦ προφητευομένου, ὅς ἐστιν ὁ χριστός, ἐξ ἀνάγκης ἡ προφητεία ἤργησε, τὸ μὲν ὅτι ἦλθεν ὁ χριστός, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ ὡς ἀνάξιοι ὄντες καὶ ἐγκαταλελειμμένοι οἱ ἰουδαῖοι. διὸ ἠθέτησαν τὸν χριστόν, καὶ ἐποίησαν ἐπ' αὐτῷ ὅσα καὶ ἐποίησαν, κατὰ τοῦτο ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα κακά. οὐ γὰρ ψιλὸν ἄνθρωπον ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ θεὸν καὶ ἄνθρωπον. καὶ οὐ θεότης ἔπαθεν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας σπέρρας υἱοῦ τοῦ ἰσαάκ, ὅσον τὸ ἀπὸ τῶν ἰουδαίων, ἐναπελείφθη ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἐν ἀπωλείᾳ τὸ τοῦ ἰσαὰκ σπέρμα. πῶς γὰρ ἔμελλε λογίσασθαι ὁ θεὸς τὸ γένος τῶν ἑβραίων εἰς σπέρμα τοῦ ἰσαάκ, ἐπεὶ ἀπέκειτο αὐτοῖς, ἵνα ἀσυμπάθητος ὀργὴ τοῦ θεοῦ καταλάβῃ αὐτούς; πῶς δὲ ἔμελλον λογισθῆναι τέκνα τοῦ ἀβραάμ, οὓς προειδὼς ὁ δαβὶδ προφητεύων ἐπ' αὐτούς, ἔλεγε πρὸς τὸν θεόν, σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψον, τουτέστι μὴ ἀποστῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ ζυγὸς τῆς δαιμονικῆς δουλείας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ διαπαντὸς σύγκαμψον. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο κατάρας εἶδος, ἀλλὰ προφητείας ἔκβασις. πῶς γὰρ ἔμελλε λογίσασθαι αὐτοὺς ὁ θεὸς σπέρμα τοῦ ἰσαάκ, καὶ τέκνα τοῦ ἀβραάμ, περὶ ὧν δανιὴλ ὁ προφήτης τὴν μὲν καταστροφὴν αὐτῶν καὶ ἀπώλειαν ἐδήλωσε καὶ προεῖπε; τὴν δὲ ἐπάνοδον καὶ ἀνάκλησιν ὡς καὶ ἐν ἄλλοις οὐ προεῖπεν, ἀλλὰ τοὐναντίον; μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν καὶ ἐκτραγῳδῆσαι τὰ εἰς αὐτοὺς γενησόμενα κακά, τότε ἐπήγαγεν, ἕως συντελείας αἰώνων καθέξει αὐτοὺς ἡ δουλεία αὕτη. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὕτω γέγραπται, ὅτι λεγόντων τῶν ἰουδαίων καὶ μεγαλαυχούντων πρὸς τὸν χριστόν, ὡς πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ ἰωάννης, μὴ λέγετε ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων

» ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. τί τοῦτο δηλοῦται τοῦ λόγου, ὅτι ἐπεὶ ὑμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔχετε ἀγαθόν, ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ θαῤῥοῦντες, μεγαλοῤῥημονεῖτε, τὸ λέγεσθαι ὑμᾶς υἱοὺς ἀβραάμ, ἔφη αὐτοῖς, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. ὅτι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἀψύχων λίθων δύναται ὁ θεὸς ποιῆσαι ἀνθρώπους, πρόδηλον. ὁ γὰρ ποιήσας ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος τὸν ἄνθρωπον, δύναται ἐγεῖραι καὶ ἀπὸ τῆς ἀψύχου ὕλης. ἀλλὰ θεὸς οὐκ εἶπε περὶ τῶν λίθων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐχόντων καρδίας πεπωρωμένας ἐπέκεινα τῶν λίθων, ἅτινα ἔθνη προσεκύνησαν τὸν χριστόν, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, καὶ ἐλογίσθησαν κατ' ἐπαγγελίαν τέκνα τοῦ ἀβραάμ. τοὺς γὰρ ἰουδαίους οὐ μόνον ἀπεστέρησε, καὶ ἐξέβαλεν ὁ χριστὸς τοῦ λογίζεσθαι αὐτοὺς τέκνα τοῦ ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς διαβόλου ὠνόμασεν αὐτούς, οὕτως εἰπών. ὑμεῖς τὰ ἔργα ποιεῖτε τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ » διαβόλου. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι ψεύστης ἐστὶν. οὓς δ' ὁ χριστὸς υἱοὺς διαβόλου ὠνόμασε, πῶς δύναται λογίσασθαι ὁ θεὸς υἱοὺς ἀβραάμ, καὶ σπέρμα ἰσαάκ. τίς γὰρ μετοχὴ διαβόλῳ καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ δούλοις, ἀβραάμ, ἰσαάκ, καὶ ἰακώβ; μᾶλλον δέ, τίς κοινωνία θεῷ καὶ διαβόλῳ; καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν πίστιν τῶν τε ἰουδαίων τῶν τε μουσουλμάνων, ἐναπέμεινεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος μάταιος καὶ ψευδής. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἰσμαὴλ οὐδὲν προσῆλθον τὰ ἔθνη τῷ θεῷ, ἀπὸ τοῦ ἰσαὰκ ὁμοίως. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. οὐδὲ γὰρ διαπέπτωκεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐν τῷ χριστῷ τῷ ἐκ σπέρματος ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ κατὰ σάρκα ἀνεφάνησαν, καὶ ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐπληρώθησαν πᾶσαι αἱ ὁράσεις, πᾶσαι αἱ προφητεῖαι, πᾶσαι αἱ ἀποκαλύψεις, αἱ δεικνύουσαι αὐτὸν θεόν, αἱ δεικνύουσαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καθὼς ὁ λόγος ἀπέδειξε, καὶ ἐδήλωσε, καὶ ἔτι δηλώσει σαφέστερον. ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ χριστῷ ἔλαβον τὴν εὐλογίαν πιστεύσαντα εἰς αὐτόν. πάντα γὰρ τὰ ἔθνη τὰ πρότερον εἰδωλολατροῦντα, νῦν πάντα πιστὰ καὶ ὀρθόδοξα, πλὴν τινῶν μερικῶν, μουσουλμάνων λέγω, ἑβραίων καὶ ἑτέρων, οἵτινες ὁμοῦ πάντες οὐδὲν φαίνονται, συγκρινόμενοι πρὸς τὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν, ὅσον ὕδατος δρὰξ πρὸς πέλαγος. ὅμως τί τοῦτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἰ καί τινες παρ' οὐδὲν θέμενοι ταύτην, ἔμειναν ἀδιόρθωτοι καὶ ἄπιστοι; ὁ μὲν ἥλιος πάντα τὸν ἀέρα φωτίζει, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. ἀλλὰ τῶν τυφλωττόντων σκοτεινῶν μενόντων, οὐ παρὰ τοῦτο προστρίβεται τῷ ἡλίῳ ἡ μέμψις, ἀλλὰ τοῖς τυφλώττουσιν. οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον, καὶ ἡ διδασκαλία, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ χριστὸς ὑπὲρ μυρίους ἡλίους ἀνεδείχθη λαμπρότερος καὶ φωτεινότερος. εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τοῦ εὐαγγελίου λόγος, καὶ οἱ πιστεύοντες σώζονται, οἱ δὲ μὴ πιστεύοντες ἀπώλλυνται. ἀλλ' οὐ παρὰ τῷ χριστῷ ἡ μέμψις, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀπίστοις, τοῖς καταπροδοῦσι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν. ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἁπλῶς πάντων τῶν πιστευσάντων ἐστὶν ἡ σωτηρία, ἀλλὰ τῶν σὺν τῇ πίστει ποιησάντων ἔργα σωτηρίας ἄξια. ἀλλ' ἐπιστραφήτω ὁ λόγος ἡμῶν εἰς τὰς περὶ χριστοῦ μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις, ἀλλ' οὐ πάσας. εἰ γὰρ πάσας τὰς περὶ τοῦ χριστοῦ ἀποκαλύψεις τε καὶ ὁράσεις καὶ προφητείας ἐπειράθημεν ἀναπτύξαι, πολλοὶ γραφεῖς πλεῖστα κεκοπιακότες, ὀλίγον μέρος ἐπεξεργάσαντο ἄν. ὅμως μικρόν τι ἐκ τῶν πολλῶν εἴπωμεν, διὰ τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν.

εἶπεν ὁ μωϋσῆς πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἑβραίων, ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν προφήτην, ὡς ἐμέ. καὶ πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ σκόπει τὴν τοῦ προφήτου ἀκρίβειαν, ἐν τῷ εἰπεῖν, προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεός, ἔδειξεν ὅτι ἄνθρωπος μέλλει ἔσεσθαι ὁ προφητευόμενος, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐστι, καὶ οὐ κατὰ τοὺς ψευδοπροφήτας. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔδειξεν ὅτι ἐκ τῶν ἑβραίων ἐστί, καὶ οὐκ ἀλλόθεν. ἵνα ἐὰν ἄλλος τις εἴποι ἐξ ἀλλοδαποῦ γένους ὅτι προφήτης ἐστί, καὶ ἀπὸ θεοῦ προφητεύει, οὐ παραδέξωνται αὐτόν, ἀλλ' ὡς πλάνον καὶ ἀπατεῶνα λογίσωνται. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας μωσῆς πρῶτον ἔλαβε τὰς παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρίας, ἀπό τε τῶν ἐν αἰγύπτῳ θαυμάτων, καὶ τῆς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσῃ διαβάσεως, ἀπό τε τῆς ἐν τῷ σινᾶ ὄρει διὰ πυρὸς τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεώς τε καὶ φαντασίας, ἔμπροσθεν πάσης τῆς παρεμβολῆς τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων παντός. καὶ τότε ἐξέδοτο τὸν νόμον τὸν δοθέντα ὑπὸ θεοῦ. διὰ ἃς γοῦν αἰτίας ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ μέγας μωσῆς περὶ τοῦ χριστοῦ εἴρηκε, τὸ ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τὸ δὲ ὡς ἐμὲ, τούτου χάριν ἐλάλησεν, διότι ὥσπερ ἐγὼ ἠλευθέρωσα ὑμᾶς ἐκ τῆς πικρᾶς δουλείας τοῦ φαραὼ, καὶ τοῦ πηλοῦ, καὶ τῆς πλινθείας, καὶ δέδωκα ὑμῖν νόμον πρὸς σωτηρίαν, οὕτω καὶ ὁ παρ᾽ ἐμοῦ νῦν κηρυττόμενος προφήτης ἐλευθερώσειν μέλλει ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ ἐξουσίας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς εἰδωλολατρείας τὸν σύμπαντα κόσμον, καὶ δοῦναι τὸν τῆς ἐλευθερίας νόμον. τοῦτο ἀκούσαντες οἱ ἰουδαῖοι, ἐξεδέχοντο τὸν πάλαι προφητευθέντα καὶ ἰδόντες τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱὸν ἰωάννην ἐλθόντα ἐκ τῆς ἐρήμου, καὶ βαπτίζοντα τὸν λαὸν, καὶ νομίσαντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ μωσέως τότε λεχθεὶς, ἠρώτησαν αὐτὸν, σὺ εἶ ὁ προφήτης; « τί γοῦν ἐκεῖνος, οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν εἰμὶ ἀπεσταλμένος ἔμπροσθεν ἐκείνου. ἔρχεται δὲ ὀπίσω μου, « οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὰ ὑποδήματα βαστάζειν. πάντως ὁ ἰωάννης προφήτης ἦν, καὶ μέγας προφήτης, ἀλλ᾽ ὅτι ἠρώτησαν οἱ ἰουδαῖοι περὶ τοῦ προφήτου, οὗ εἴρηκεν ὁ μωϋσῆς, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ ἰωάννης, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγώ. καὶ ὅρα τὴν τῶν ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην τε καὶ εὐήθειαν, ὅτι πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν μεσίαν ἤτοι τὸν χριστὸν, ἐξεδέχοντο καὶ ἠρώτησαν περὶ ἐκείνου, ἐλθόντα δὲ, ἠθέτησαν τοῦτον. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἶπεν ὁ αὐτὸς μωϋσῆς ὁ μέγας, εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. εἰπέ μοι, τίνα ἄλλον προσκυνοῦσιν οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν θεὸν, ὥστε ὃν ἔδειξεν ὁ μωϋσῆς ἄνθρωπον καὶ προφήτην καὶ νομοθέτην, ὃν ἔδειξε προσκυνούμενον ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ παρ᾽ ἡμῶν καὶ τῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος καὶ τιμώμενος. καὶ ταῦτα μὲν τὰ μωσέως. ὁ δὲ δαβὶδ ὁ προφήτης οὕτως εἴρηκεν, ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. πάντως δύο πρόσωπα εἰσάγων ὁ προφήτης, τὸν θεὸν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἀλλ᾽ ἢ τὸν θεὸν καὶ βασιλέα, καὶ τὸν τούτου υἱὸν τὸν χριστὸν, ὃς κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώζει τοὺς πένητας, καὶ ταπεινοῖ τὸν συκοφάντην. νὰ ὑπολάβῃς ἄνθρωπον τινὰ ἰσχυρὸν καὶ δίκαιον ἄρχοντα ἢ βασιλέα; ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λέγει, διότι συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ. ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ λέγει, ὅτι ἐστὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. καὶ ἐς τίνα τῶν ἀνθρώπων χωρεῖ τοῦτο, ὅτι πρὸ τῆς σελήνης γενεᾶς γενεῶν ἦν, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ; εἰς οὐδένα ἄλλον, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν πάντως τὸν χριστόν ἐστιν ἡ προφητεία. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει τοὺς συκοφάντας, ἔδειξε τὴν τούτου δικαιοσύνην καὶ ἰσχὺν καὶ κηδεμονίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν, ἔδειξε τὸ τούτου ἄναρχον. ἐν δὲ τῷ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, ἔδειξε τὸ τούτου ἀτελεύτητον. καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς ἡ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τῆς γῆς. ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. πάλιν τίς κατέβη ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, τουτέστιν ἡσύχως καὶ ἀταράχως, καὶ ἄνευ τῆς οἰκείας ἀξίας αὐτοῦ καὶ μεγαλειότητος; ἢ ὁ χριστὸς, ὃς κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν αὐτὸν ἐν πενιχρᾷ φάτνῃ, καὶ σπηλαίῳ ταπεινῷ. οὐ γὰρ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. ὅταν δὲ ἔλθῃ κρῖναι τὴν οἰκουμένην, τότε μέλλει φανῆναι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἔφησεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, διότι οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσω τὸν κόσμον. ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. τί βούλεται, τὸ, ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος

εἰρήνης; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι τῆς τοιαύτης ἀδικίας χείριστόν τε καὶ κάκιστον, ἵνα ἀφίστωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θεὸν τὸν δημιουργὸν καὶ πλάστην αὐτῶν, τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντα αὐτούς, καὶ προσκυνήσωσι τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς κτίσμασι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. καὶ ὥσπερ τις ὑπὸ μέθης καὶ βαθείας σκοτίας παραβλέψας τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τὸν ἐπιμελούμενον παντὶ τρόπῳ, καὶ κηδόμενον καὶ ζητοῦντα τὴν τούτου προμήθειαν καὶ ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν, ἀκολουθήσας ἐχθρῷ τινι ἐπιθυμοῦντι τὴν σφαγὴν αὐτοῦ καὶ τὸν ὄλεθρον, δεσμευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ δεθεὶς χεῖρας καὶ πόδας, εἰσαχθεὶς ἐν φρουρᾷ ὁ χειρωτάτῃ καὶ ζοφώδει, οὐκ ἐγίνωσκεν, οὐδὲ ἠδύνατο διακρίνειν τὸν πατέρα καὶ φίλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου ὑπὸ τῆς μέθης καὶ τοῦ κόρου, οὐδὲ ἐβούλετο. εἰ δὲ καὶ ὀψέ ποτε ἦλθεν εἰς ἴχνος αἰσθήσεως, οὐκ ἴσχυσεν ἐν δεσμοῖς εὑρισκόμενος· οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ἀρχῆθεν πλανηθείς, καὶ παρατραπεὶς τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. καὶ ποῖος τούτου σκοτεινότερος τόπος ἢ ἀηδέστερος. ὁ δὲ μεθύσας τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡδονῶν, καὶ ποιήσας αὐτὸν πάντῃ ἀναίσθητον, καὶ ὥσπερ οἱ ὑπὸ οἴνου μεθύοντες, μᾶλλον δὲ ὑπὸ ἀτάκτου χυμοῦ καὶ φρενίτιδος, ἢ ὑπὸ δαίμονος ἐλαυνόμενοι, ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι, καὶ βλέποντες οὐκ αἰσθάνονται, διὰ τὸ τὸν ἡγεμόνα νοῦν παρατραπῆναι, ἀλλὰ τὰ ἱστάμενα φαντάζονται ὡς κινούμενα, τὰ δὲ κινούμενα ὡς ἱστάμενα, καὶ τὰ ὠφελοῦντα ἀφ' αὐτοὺς ἀποσείονται, τὰ δὲ βλάπτοντα προσπτύσσονται, καὶ οὐ δύνανται διακρίνειν τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ, ἢ τὸν ἐχθρὸν τοῦ φίλου. τὸ αὐτὸ πέπονθεν ὡς εἴρηται, καὶ ὁ ἄνθρωπος. ἀθετήσας τὸν θεόν, καὶ δεσμευθεὶς ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ἐτυραννεῖτο ἐν βαθυτάτῳ σκότει τῆς ἀγνωσίας. ὁ δὲ δαβὶδ ἐμπλησθεὶς θείας χάριτος, καὶ κατανοήσας εἰς ποῖον βάραθρον καὶ ἀπώλειαν ἐνέπεσεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ κλύδωνα καὶ χειμῶνα, καὶ ὁπόσην ἀδικίαν ἠδίκησε τὸν θεὸν ἀθετήσας αὐτόν, καὶ τίς ἐστιν ὁ μέλλων λυτρώσασθαι αὐτὸν τοῦ βαθυτάτου σκότους καὶ τῆς ἀδικίας, [illegible] καὶ γὰρ εὑρίσκεται ἡ ἀδικία, ἠδίκησε γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος, ἀποστήσας αὐτὸν μακρὰν τοῦ θεοῦ. εἰ θέμις δὲ εἰπεῖν, ἠδίκησε καὶ αὐτὸν τὸν θεόν, πλανήσας τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ἠδίκησε δὲ ὁμοίως καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν θεόν, ἀθετήσας αὐτόν, καὶ ἀκολουθήσας τῷ διαβόλῳ. διὰ γοῦν τὸ εἰπεῖν τὸν προφήτην, ἀνατελεῖ δικαιοσύνην, ἔδειξεν ὅτι ὥσπερ οἱ ἐν σκότει εὑρισκόμενοι καὶ κείμενοι ἀρρωστοῦντες, οὐκ ἀπέρχονται εἰς τὸν ἥλιον, ἀλλ' ὁ ἥλιος πρὸς αὐτούς, οὕτω κειμένου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ διαβολικῷ σκότει, ἀνατελεῖ ὁ μέλλων λαβεῖν σπλάγχνα οἰκτιρμῶν. ἀνατείλαντος δὲ ἐκείνου, καὶ φωτίσαντος τὴν οἰκουμένην, ἀπελήλατο πᾶσα σκοτία, καὶ ἠφανίσθη. φωτισθεὶς τοίνυν ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατανοήσας ἐν ποίῳ δεσμῷ εὑρίσκεται κείμενος, καὶ μὴ δυνάμενος αὐτὸς ἑαυτῷ βοηθῆσαι, ἀνέβλεψε πρὸς τὸν δυνάμενον. ὁ δὲ μὴ θέλων ἐπὶ πλέον τυραννεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸν ἄνθρωπον, ἔλυσεν αὐτὸν καὶ ἐθεράπευσε. λυθεὶς τοίνυν καὶ θεραπευθείς, οὐκ ἔτι προσέπεσε τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ τούτου γεγονότος, ἠφανίσθη ἡ πρὸς τὸν θεὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀδικία διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐφανερώθη ἡ τούτου δικαιοσύνη, ἀνατείλαντος τοῦ νοητοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, τουτέστι τοῦ χριστοῦ. πιστεύσας γοῦν ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ἀχειμάστῳ καὶ ἀκυμάντῳ λιμένι τῆς πίστεως, ἀπέλαβε πλῆθος εἰρήνης μηδέποτε σαλευομένης, ἢ παρενοχλουμένης. τότε ἐπληρώθη τὸ τοῦ δαβὶδ
„ λόγιον τὸ φάσκον, μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι.
„ μακάριος ἀνήρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, ἔδειξεν ἄνθρωπον ὄντα τὸν τὰ τοιαῦτα τεράστια ἐργασάμενον. ἐν γὰρ τῷ θεῷ ἡμέρας περιεργάζεσθαι ἢ μετρεῖν οὐ θεμιτόν. ὁ δὲ χριστὸς ἤρξατο καθὸ ἄνθρωπος, καὶ τούτου αἱ ἡμέραι μετροῦνται. τὸ δὲ ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ ποιήσας αὐτά, αὐτός ἐστι καὶ θεός. ἀνθρώπου γὰρ ψιλοῦ οὐκ ἔστι τὸ περισώζεσθαι, ἕως οὗ ἂν ἵστασθαι τὴν σελήνην. τὸ γὰρ ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, οὐδὲν ἄλλο δηλῶν ὁ προφήτης εἶπεν, ἀλλ' ἢ ὅτι ὥσπερ οὐδὲ ἡ σελήνη μέλλει διαφθαρῆναι, ἀλλὰ σώζεσθαι, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος. ἐπεὶ γοῦν τοῦ θεοῦ μόνου ἐστὶ τὸ κυρίως ἀτελεύτητον, ἔδειξεν ὅτι ὁ αὐτός ἐστι θεός τε καὶ ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τό, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ, ἔδειξε τὴν πρὸς τὸν χριστὸν τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφήν, καὶ τὴν τῶν βασιλέων προσκύνησιν. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν οἱ βουλόμενοι παραχαράττειν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι περί τινος βασιλέως,

λέως ἰσχυροῦ μὲν ὄντος, ὡς τοῦ ἰουλίου καὶ αὐγούστου καὶ τιβερίου, οἵ τινες προσκυνοῦντο μὲν παρὰ τῶν βασιλέων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπῃνοῦντο παρ' ἐκείνων, ἦσαν δὲ ὅμως ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ ὡς οἱ πάντες, εἰπὼν ὅτι εὐλογητὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, προσέθηκεν ὅτι εἰς τοὺς αἰῶνας. παντὸς γὰρ ἀνθρώπου ἔπαινος ἐν τῷδε τῷ βίῳ συναποτίθεται. μετὰ δὲ τὴν τοῦ παρόντος κόσμου συμπλήρωσιν, οὔτε ὁ τούτου ἔπαινος διαμένει, ἀλλ' οὔτε ὁ ψόγος. μόνα δὲ τὰ αὐτοῦ ἔργα συναπέρχονται αὐτῷ, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀμοιβὰς ἐκδέχεται παρὰ τοῦ μέλλοντος κρίνειν τὴν οἰκουμένην, εἴτε ἀγαθά εἰσιν, εἴτε καὶ μή. τὸ δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας ἔσται εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ποῖος τῶν ἀνθρώπων εὑρίσκεται πρὸ τοῦ ἡλίου; πάντως οὐδείς, οὐδ' αὐτὸς ὁ χριστὸς καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὸ θεός. καθὸ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ἤρξατο, καὶ ἡμέραν ἔχει μεμετρημένην, καὶ προσεκύνησαν αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ὡς θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἐν αὐτῷ ηὐλογήθησαν πάντα τὰ ἔθνη. καὶ συνᾴδει ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία μετὰ τῆς ἠσαΐου καὶ ἰακὼβ εἰπόντων περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. ὅμως τὰ πάντα συνελὼν ὁ προφήτης, καὶ θεασάμενος τὴν τοῦ θεοῦ λόγου διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν συγκατάβασιν, καὶ ὅτι θεὸς ὢν μέλλει γίνεσθαι ἄνθρωπος, καὶ ἰδὼν τὸν πρώην ἄγριον καὶ ἀπηνῆ τύραννον τὸν διάβολον, ὅσον οὔπω παρὰ τοῦ τυραννηθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἀνθρώπου ἐμπαιζόμενον καὶ καταπατούμενον, ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γεγονώς, ἐξεβόησε τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνήν, τό, εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ ἰσραήλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ἆρα χρήζει καὶ ὁ παρὼν λόγος ἐξηγήσεως, ἢ ὡς ἡ ἀλήθεια ἔχει, παντὸς ἡλίου καὶ πάσης ἀληθείας ἀνθρωπίνης ἐστὶ καθαρώτερός τε καὶ σαφέστερος. ὃν γὰρ πρὸ ὀλίγου ὁ δαβὶδ ἄνθρωπον ὠνόμασε, καὶ ὃν πρὸ τοῦ ἡλίου ἐλάλησεν εἶναι καὶ τῆς σελήνης, τοῦτον καθαρῶς θεὸν ἐκάλεσε. ὃν δὲ ὁ δαβὶδ ὀνομάζει θεόν, τίς οὕτως ἄθλιος, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου καὶ πολυπραγμονεῖ, καὶ οὐ προσκυνεῖ ὃν ὁ δαβὶδ καταγγέλλει θεόν. ὅμως δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς μέγας δαβίδ, οὑτωσὶ λέγει. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. σκόπει πάλιν ἑτέραν προφητείαν αὐτοῦ. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. τίς οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως κύριος; μὴ βασιλεύς τις τῶν μεγάλων καὶ ἐχόντων ἰσχὺν μεγάλην ἐπὶ τῆς γῆς; οὐχί. διατί; διότι τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐλευθερίαν εἶχον τότε οἱ ἰουδαῖοι, καὶ ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ ἐβασιλεύοντο. ἄρχοντα δὲ καὶ δημαγωγὸν εἶχον τὸν πάλαι μωσέα, καὶ μετ' ἐκεῖνον τὸν τοῦ ναυῆ υἱὸν ἰησοῦν, εἶτα τοὺς κριτάς. αὐτῶν δὲ μόνων ἐξ ἰδίου θελήματος καὶ ὀρέξεως ζητησάντων βασιλέα πρὸς τὸν θεόν, δέδωκεν αὐτοῖς ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν, τὸν σαοὺλ υἱὸν κὶς εἰς βασιλέα. καὶ μετ' ἐκεῖνον, τὸν δαβὶδ τὸν υἱὸν ἰεσσαί. ὃν ὁ θεὸς μαρτυρήσας, εἶπε τῷ προφήτῃ σαμουήλ, εὗρον δαβὶδ τὸν τοῦ ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. καὶ εὑρίσκοντο οἱ μὲν ἰουδαῖοι βασιλευόμενοι ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν βασιλέων, οἱ τούτων δὲ βασιλεῖς μέχρι τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως εὑρίσκοντο ἐλεύθεροι καὶ μὴ ὑποκείμενοι ἀνθρώπῳ ἢ βασιλεῖ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἴσως εἴπῃς ἔλεγεν ἕτερός τις τῶν προφητῶν, ἠσαΐας φημί, ἱερεμίας ἢ δανιήλ, ὁ βουλόμενος διαβάλλειν τὸ προφητικὸν λόγιον, ἠδύνατο εἰπεῖν. ὅτι περὶ υἱοῦ βασιλέως θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ πρὸς ἕτερον ὅμοιον τῷ προφήτῃ ἐρρήθη ὁ λόγος ὃν εἶπε, τό, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. πρὸς τίνα δὲ εἴρηκεν ὁ θεὸς τό, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ. ὁ γὰρ υἱὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ἐν τῷ πατρί. λέγει δὲ τοῦτο ὁ θεὸς καὶ πατήρ, πρὸς ὃν ἀνέλαβεν ἄνθρωπον ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἡγίασε καὶ ἐδόξασε, καὶ χρονικὴν ἀρχὴν εἴληφεν, ἀφ' οὗ τοῦτον ἀνέλαβεν. ἀλλὰ βουλόμενος ὁ προφητικὸς λόγος δεῖξαι τὸν μὲν θεὸν καὶ πατέρα θεὸν ἄναρχον, τὸν δὲ ἄνθρωπον ὃν προσελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ ἀρχὴν λαβόντα, εἶπε τό, κάθου. ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἑδραῖον τούτου καὶ μόνιμον, καὶ τῆς τιμῆς μεγαλεῖον δηλοῖ ἡ καθέδρα. καὶ οἱονεὶ ὥσπερ πῦρ ἑνωθὲν σιδήρῳ, τὴν μὲν τοῦ σιδήρου ψύξιν τὸ

πῦρ οὐκ ἐδέξατο, ὁ δὲ σίδηρος πῦρ ἐγένετο. καὶ τὴν τοῦ σιδήρου αὖθις μελανίαν τὸ πῦρ οὐκ ἔπαθεν, ἀλλ' ὁ σίδηρος τὴν τοῦ πυρὸς αἴγλην τε καὶ λαμπηδόνα λαβών, καὶ αὐτὸς ὅλος φωτεινὸς ἐγένετο, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἀνελάβετο. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπεὶ θεὸς ἦν, τροπὴν ἢ φυρμὸν ἢ ἀλλοίωσιν ὅλως οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ' ἔμεινε θεὸς ἀναλλοίωτος ὡς τὸ πρότερον. τὸν δὲ ἄνθρωπον ὃν ἀνελάβετο, καὶ ἡγίασε, καὶ ἐδόξασε, καὶ ἐλάμπρυνε, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκ δεξιῶν καθέδρᾳ ἐτίμησεν, οὐχ ὡς θεὸς ἔχων δεξιὸν μέρος ἢ ἀριστερόν (ταῦτα γὰρ σωματικά εἰσιν) ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς καθέδρας ἔδειξε τὸ τῆς τιμῆς μεγαλεῖον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους εἶπε. θεὸς γὰρ οὔτε ἵσταται, οὔτε κάθηται, οὔτε δεξιὰν ἔχει, οὔτ' αὖ ἀριστερὰν, ἀλλὰ τὰ πάντα πληρῶν ἐστιν, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. τίνες εἰσὶν οἱ τούτου ἐχθροί; οἵ τε εἰδωλολάτραι, οἱ μὴ προσκυνοῦντες τὸν χριστὸν, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος. οὐχ ὡς ἀδυνατοῦντος τοῦ υἱοῦ εἴρηκε τοῦτο ὁ πατὴρ, τὸ, ἕως ἂν θῶ. ἀλλ' ἵνα δείξῃ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν οὖσαν τοῦ τε πατρὸς καὶ υἱοῦ, τοῦτο εἴρηκεν. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει ὁ υἱός, ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ λέγει, ὅτι δι' ἐμοῦ πεσοῦνται οἱ ἐχθροί σου ὑπὸ τοὺς πόδας σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ σιὼν, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. τίς ἐστιν ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκ σιὼν ἀποσταλεῖσα ῥάβδος, καὶ πρὸς τίνα ἀπεστάλη; πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀπεστάλη. ἡ δὲ ῥάβδος ἐστὶν ὁ σταυρός, ὃς ἐπάγη ἐν τῇ σιών. ὥσπερ γὰρ ἡ ῥάβδος ἔχει μὲν ποιμαντικὴν τὴν ἀπὸ τοῦ ποιμένος δύναμιν, ἔχει δὲ καὶ ἀποτρεπτικὴν τὴν τῶν θηρίων, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου. ἐκ σιὼν γὰρ ἐξελεύσεται νόμος (φησὶν ἡσαΐας) καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. πάντες γοῦν οἱ ἀκούσαντες τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον, καὶ βαπτισθέντες, ἐποιμαίνοντο ὑπὸ τῆς ποιμαντικῆς ῥάβδου, τοῦ σταυροῦ δηλαδή. οἱ τινὲς δὲ ἐτραχηλίαζον, καὶ οὐκ ἐπείθοντο τῷ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματι, καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς διατάγμασι, τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ καὶ ἄκοντες ὑπέκυπτον. διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ ἐνικήθη καὶ κατεπατήθη ὁ διάβολος, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ ἐγένοντο τὰ ἀπόρρητα καὶ ἐξαίσια θαύματα. καὶ τίς χρεία πολλῶν λόγων; διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἐπίστευσε πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐγένοντο δοῦλοι μὲν τοῦ χριστοῦ, υἱοὶ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ ἀβραὰμ διὰ τοῦ χριστοῦ, ὡς ἐκ σπέρματος τοῦ αὐτοῦ ἀβραὰμ γεννηθέντος τοῦ χριστοῦ. καὶ τότε κατεκυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὁ χριστός. πρόσεξον τοίνυν τὴν προφητικὴν ἀκρίβειαν. οὐκ εἶπε, νίκα τοὺς ἐχθρούς σου. νικᾷ γάρ τις πολλάκις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ. ἀλλ' ἔτι ἐναπομένει μέρος δυνάμεως ἐν αὐτῷ. εἶπε δὲ, κατακυρίευε, δηλῶν ἐντεῦθεν τὴν ὑπερβάλλουσαν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν εἰς ἄκρον ἀδυναμίαν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου· καὶ τοῦτο τὴν ἄπειρον δύναμιν αἰνίττεται τοῦ σταυροῦ. ἐν μέσῳ γὰρ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐκήρυττον οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ᾠκοδόμουν τὰ θυσιαστήρια. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς κατέβαλον οἱ ἀσεβεῖς τὰς ἐκκλησίας, καὶ μετὰ μεγάλων μαστίγων ἐκόλαζον καὶ ἐβασάνιζον τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ. ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ κήρυγμα, ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ πλέον ἡλίου. ἵνα δὲ μή τις τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ ἀγνοίας ἢ καὶ κακουργίας λογίσηται ἢ εἴπῃ, ὅτι ἀδυνατοῦντος τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ ποιῆσαι ὅπερ βούλεταί τε καὶ θέλει, διὰ τοῦτο ἀπεστάλη παρὰ τοῦ θεοῦ ἡ τῆς δυνάμεως ῥάβδος, λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. τοῦτο γοῦν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, τὸ εἶναι μετ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ θεοῦ. πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἐξωτερικὴν κέκτηνται τὴν ἀρχήν. εἴτε γὰρ ἄρχων, εἴτε καὶ βασιλεὺς, γυμνὸς τῆς ἀρχῆς γίνεται ὡς οἱ πολλοί. καὶ ἢ πατρικὴν κτᾶται ἀρχὴν, καὶ ἣν μὴ ἔχων πρότερον, ὕστερον ὥσπερ πατρῷος κλῆρος ἔρχεται εἰς αὐτὸν, ἢ ὑπὸ οἰκείας ἀρετῆς καὶ κατορθωμάτων κτᾶται ἣν οὐκ εἶχεν ἀρχήν. ἢ αὖθις ἄδικος ὢν, ἁρπάζει ἑτέρου ἀρχήν. καὶ πάλιν προσελάβετο καὶ αὐτὸς, ἣν πρὶν οὐκ εἶχεν ἑτέραν ἀρχήν. ἄνευ γὰρ τῶν τριῶν τουτωνὶ τρόπων, ἄλλος οὐκ ἔστι. φυσικὴν δὲ καὶ ἀχώριστον αὐτοῦ ἀρχὴν ἄνθρωπος οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἡ μόνη τὴν μετὰ τῶν παθῶν, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας παῖδας, ἥν τινα περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἰδεῖν. ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ, χώραν οὐκ ἔχει τὸ λεγόμενον. διά τοι τοῦτο ὁ μὲν ἡσαΐας προφητεύων περὶ τοῦ χριστοῦ λέγει, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τουτέστι φυσικὴ καὶ ἀχώριστος. ὁ δὲ δαβὶδ οὑτωσὶ λέγει ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ, ὅτι ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ παρόντι χωρίῳ λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου. ποία ἡμέρα δυνάμεως; τουτέστιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ καθ᾽ ἣν παῤῥησιάζεται ὁ σταυρός, καθ᾽ ἣν γινώσκουσι πάντα τὰ ἔθνη τὴν ἀπόῤῥητόν σου συγκατάβασιν, καὶ τὴν ἄφατον δύναμιν ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. ποίων; τῶν ἀποστόλων, τῶν διδασκάλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ὁσίων, οἵτινες ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι. οἱ δὲ εἰσὶν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ σολομῶντος λόγιον, οἵτινες κατὰ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένον λάμψουσιν ὑπὲρ τὸν ἥλιον. πάλιν δὲ ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸ ὀλίγου λεχθείσῃ προφητείᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ παρούσῃ. εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου οὗ τινος ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὅσα καὶ εἴρηκε, βουλόμενος δεῖξαι καὶ ὅτι αὐτός ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπήγαγε τὸ, μετά σου ἡ ἀρχή. ὅπερ οὐ μόνον ἀρκεῖ εἰς τὴν τούτου παράστασιν καὶ ἀπόδειξιν. ὅμως φανερώτερόν τι καὶ καθαρώτερον εἶπεν οὕτως, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. τίς τῶν ἀνθρώπων ἐγεννήθη πρὸ τοῦ ἡλίου; πάντως οὐδείς. ἵνα δὲ μή τις καὶ τοῦτο διαβάλλῃ, καὶ εἴπῃ, ὅτι περὶ ἀγγέλου ἐστὶν ὁ λόγος, ὡς δῆθεν πρὸ τοῦ ἡλίου γεγονότας τοὺς ἀγγέλους, εἶπεν, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου. τὸ γὰρ ἐκ γαστρὸς, οὐχ ὡς γαστέρα ἔχειν τὸν θεὸν τοῦτο εἴρηκεν. ἀλλ᾽ ὡς ὁ αὐτὸς δαβὶδ ἐν ἑτέρῳ λέγει, ὅτι αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ δεικνύων. καὶ, ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, τὴν προνοητικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἄξια ἔργα πράττουσιν οἱ δίκαιοι, ὥστε εἰσελθεῖν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρὸν, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐκ γαστρὸς, ἔδειξε τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν υἱοῦ τε καὶ πατρός. ὥσπερ γὰρ τὰ ἄψυχα δένδρα τὰ αὐτὰ καὶ ὅμοια αὐτοῖς γεννῶσιν, ἡ γὰρ συκῆ συκὴν γεννᾷ, καὶ ἡ ἐλαία ἐλαίαν· ὡσαύτως καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ὁμοίως ἐν ἕκαστον τούτων, ὅμοιον αὐτῷ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως γεννᾷ γέννημα. ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος λογικὸς ὢν, λογικὸν ἄνθρωπον γεννᾷ. καὶ θνητὸς ὢν, αὖθις θνητόν. καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ φύσεώς ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. πολλῷ μᾶλλον λογιζόμεθα τοῦτο καὶ ἀσυγκρίτως ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ, τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρός, καθὼς καὶ ἐστί. καὶ σκόπει ἀκρίβειαν προφητειῶν. εἰπὼν γὰρ ὁ προφήτης, εἶπεν ὁ κύριος, ἔδειξεν ὅτι τὸν θεὸν λέγει ὡς ἀπροσδέκτου. εἰπὼν δὲ, τῷ κυρίῳ μου, καὶ τὸ κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ τὸ, ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ σιών. καὶ τὸ, κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. ταῦτα πάντα τὸν ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπον καὶ ἀνέκφραστον εἶπεν. ἵνα δὲ δείξῃ ὅτι αὐτός ἐστι καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. ἵνα δὲ πάλιν δείξῃ καὶ φανερώσῃ θεὸν ὄντα καὶ γνήσιον υἱὸν αὐτοῦ δὴ τοῦ θεοῦ, καὶ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν ἔχοντα μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, εἶπε τὸ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὁ δ᾽ αὐτὸς πάλιν καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, καὶ σὺ κύριε ἡ ἐλπίς μου, τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου. πρόσεχον τὸ λεγόμενον. ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην, ὅτι σὺ κύριε ἡ ἐλπίς μου, ἔδειξε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ἐν δὲ τῷ τὸν ὕψιστον, ἔδειξε τὸν τούτου πατέρα θεόν. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν αὖθις τὸ, ἔθου καταφυγὴν, ἔδειξε τὸν ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, τὸν ἔχοντα χρείαν καταφυγῆς. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ χρείαν καταφυγῆς οὐκ εἶχεν. ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου παῖς ὁ θαυμάσιος σολομὼν οὑτωσί φησι, καὶ νῦν κύριε ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου, ὃ ἐλάλησας τῷ παιδί σου δαβὶδ τῷ πατρί μου, ὅτι εἰ ἀληθῶς κατοικήσει θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι ὥσπερ ὁ ἱερεμίας εἶπεν, ὅτι οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. εἶτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς σολομὼν λέγει, ὅτι κύριε ὁ θεὸς ἰσραὴλ, πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου, ὃ ἐλάλησας τῷ παιδί σου δαβίδ. τί βούλεται τὸ πιστωθήτω; γεννηθήτω, φανερωθήτω, ἀποδειχθήτω, τὸ κατοικῆσαι σε δηλαδὴ τὸν θεὸν, μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὃ καὶ γέγονεν. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. τί γοῦν σοι δοκεῖ;

ἀρκετοί εἰσιν αἱ περὶ τοῦ χριστοῦ παρὰ τῶν ἁγίων ὀπτασίαι, καὶ τῶν προφητῶν προφητεῖαι, καὶ αἱ παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρίαι εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ χριστὸς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ἀληθινός, ὁ αὐτὸς δὲ θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ἢ καὶ ἑτέρων ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν ἔτι χρεία ἐστίν, ὡς ἐμοί γε δοκεῖ. ὅτι καὶ τοῖς πᾶσιν ἀγνώμοσιν ἀρκετοί εἰσιν. ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτι πειράσομαι δεῖξαι πρὸς σὲ τὸν ἡμέτερον φίλον, τὴν περὶ τούτου ἀλήθειαν, ὡς καὶ πρώην. ὁ μωσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας ἐν τῷ ὄρει σινᾶ ὤν, ἐθεάσατο βάτον καιομένην. ἐπὶ πλείοσι δὲ ἡμέραις θεωρῶν αὐτὴν καιομένην μὲν, μὴ καταφλεγομένην δὲ, διελογίζετο καθ' ἑαυτόν, τί βούλεται τοῦτο, ὅτι ἡ βάτος καίεται μὲν ἐπὶ ἡμέραις τοσαύταις, οὐ κατακαίεται δέ; ἀπελθὼν ἴδω, τί τὸ ἐξαίσιον τοῦτο καὶ θαυμαστόν. καὶ πλησίον γενόμενος τῆς βάτου, ἤκουσε φωνῆς οὐρανόθεν αὐτῷ ἐνεχθείσης, καὶ λεγούσης, μωσῆ, μωσῆ, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. τί γοῦν ἕτερον δηλοῖ ἡ καιομένη βάτος καὶ μὴ καταφλεγομένη, καὶ τί ὁ λόγος ὁ λέγων, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου; ἢ ὅτι ἡ μὲν βάτος ἡ καιομένη εἰκόνιζε καὶ προετύπου τὴν ἁγίαν μαρίαν τὴν παρθένον, τὴν γεννήσασαν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα; ὥσπερ γοῦν ἐκαίετο μὲν ἡ βάτος, οὐ κατεφλέγετο δὲ, οὕτω καὶ ἡ ἁγία παρθένος, δεξαμένη τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν καὶ λόγον, τῷ πυρὶ τῆς θεότητος οὐ κατεφλέχθη, φυλαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ἀνθρωπίνης δυνάμεως τοῦτο ὅλως οὐκ ἔστι. τὸ δὲ, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, τοῦτο ἐδήλου, ὅτι τοὺς μέλλοντας μυσταγωγηθῆναι περί τε τῆς παρθένου καὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ χριστοῦ, οὐ χρὴ ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν νεκρόν τι μέρος, διατειχίζον αὐτοὺς τοῦ θεοῦ, ἤτοι παρεφθαρμένον νοῦν καὶ νεκρὸν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ζῶντα καὶ ὑγιαίνοντα, ὥσπερ σοι τῷ μωσῆ. τὸ γὰρ μωσέως ὑπόδημα νεκροῦ ζώου δέρμα ὑπῆρχε. καὶ διὰ τοῦτο ἐρρήθη, λῦσον αὐτό. ἔτι ὁ τῶν περσῶν βασιλεὺς ναυουχοδονόσορ ἐνυπνιασθεὶς, ἐπελάθετο τοῦ ὁράματος, καὶ προσσυνάξας πάντας τοὺς μάγους χαλδαίων, καὶ πάντας ἐπαοιδοὺς γαζαρηνούς, ἤρετο αὐτοὺς, τί τε ἦν ὃ ἑώρακεν ἐνύπνιον, καὶ τίς ἡ σύγκρισις τούτου. οἱ δὲ ἀγνοοῦντες τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ, ἐδυσχέραινον. ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίζετο κατ' αὐτῶν. ὅμως μέντοι δέδωκεν αὐτοῖς ὡρισμένας ἡμέρας τινὰς ἐπὶ τῷ εὑρεῖν καὶ δηλῶσαι, τί τε ἦν ὅπερ ἑώρακε κατὰ τοὺς ὕπνους, καὶ τίς ἡ σύγκρισις τούτου. καὶ εἴπερ γένηται τοῦτο κατὰ τὴν εἰς τοῦτο ζήτησιν αὐτοῦ, ἵνα λάβωσι παρ' αὐτοῦ καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας τὰς δωρεάς. εἰ δ' οὖν, θάνατος αὐτῶν ἔσται ἡ τιμωρία. ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες, καὶ φίλοι, καὶ οἱ γνήσιοι τούτων, τὴν αὐτὴν δίκην ὑποστήσονται τῶν δὲ μὴ δυναμένων τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον κοπτομένων καὶ ὀλοφυρομένων τὴν ἑαυτῶν ζωήν. πῶς γὰρ ἦν δυνατὸν ἐξαγγεῖλαι αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ τό τε ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ, μὴ πρότερον γνωρίσαντας τὸ ἐνύπνιον παρὰ τοῦ βασιλέως; ὁ δανιὴλ ὁ προφήτης ἐν τῇ τῶν βαβυλωνίων χώρᾳ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς ἐξ ἱερουσαλὴμ μετὰ καὶ ἑτέρων κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἰουδαίων, καὶ γνωρίσας τὰ προσταχθέντα παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀπέρχεται πρὸς ἀριὼχ ἄρχοντα περσῶν, ὃν κατέστησεν ὁ βασιλεὺς ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς βαβυλῶνος, διὰ τὸ μὴ δυνηθῆναι αὐτοὺς εὑρεῖν τὸ ἐνύπνιον. καὶ εἶπεν αὐτῷ, τοὺς σοφοὺς βαβυλῶνος μὴ ἀπολέσῃς, εἰσάγαγε δέ με ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ τὸ ὅραμα καὶ τὴν τούτου σύγκρισιν ἐρῶ τῷ βασιλεῖ. τότε ὁ ἀριὼχ σπουδῇ μεγάλῃ εἰσῆξε τὸν προφήτην ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. καὶ ὁ βασιλεὺς φησὶ πρὸς αὐτόν, δύνασαί μοι δανιὴλ ἐξαγγεῖλαι τὸ ἐνύπνιον ὅπερ εἶδον κατ' ὄναρ, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ; ἀπεκρίθη δανιὴλ, τὸ μυστήριον ὦ βασιλεῦ ὃ σὺ ἐπερωτᾷς, οὐκ ἔστι σοφῶν ἀνθρώπων καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν δυναμένων ἐξαγγεῖλαι σοί, ἀλλ' ἔστι θεοῦ μόνου τοῦ ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτοντος μυστήρια. ὁ θεός, φησίν, ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ ναυουχοδονόσορ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. οἱ διαλογισμοί σου ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν, τί δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. σὺ βασιλεῦ ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία μεγάλη, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτῆς ὑπερφερὴς ἑστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἡ ὅρασις αὐτῆς φοβερά. εἰκὼν, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσίου καθαροῦ. αἱ χεῖρες, καὶ τὸ στῆθος καὶ οἱ βραχίονες αὐτῆς, ἀργυροῖ. ἡ κοιλία καὶ οἱ μηροί, χαλκοῖ. καὶ αἱ κνῆμαι, σιδηραῖ. οἱ πόδες μέρος μέντοι σιδηροῦν, μέρος δέ τι ὀστράκου. ἐθεώρεις βασιλεῦ, ἕως ὅτου ἀπεσχίσθη ἀπὸ ὄρους λίθος ἄνευ χειρῶν, καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδηροῦς καὶ ὀστρακίνους, καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. τότε ἐλε-

πτύνθησαν

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

ἠλώθησαν εἰσάπαξ ὁ σίδηρος, τὸ ὄστρακον, ὁ χαλκός, ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ κονιορτὸς ἀπὸ ἅλωνος θερινῆς. καὶ ἐξῆρεν αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος καὶ πᾶς τόπος οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτοῖς. καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα, ἐγένετο εἰς ὄρος μέγα. καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. τοῦτό σου ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. καὶ μετὰ τὸ ἐξηγήσασθαι τὸν προφήτην τὰς βασιλείας τὰς μελλούσας γίνεσθαι, ἃς ἐδήλου ὅ τε χρυσός, ὁ ἄργυρος, ὁ χαλκός, ὁ σίδηρος, καὶ τὸ ὄστρακον, τότε λέγει τῷ βασιλεῖ, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται, καὶ λεπτυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, ὃν τρόπον εἶδες, ὅτι ἐτμήθη ἀπὸ ὄρους λίθος ἄνευ χειρός, καὶ ἐλέπτυνε τὸ ὄστρακον, καὶ τὸν σίδηρον, τὸν χαλκόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν. ὁ θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. τότε ὁ βασιλεὺς ἐπὶ πρόσωπον πεσών, προσεκύνησε τῷ δανιὴλ, καὶ εἶπεν, ἐπ᾽ ἀληθείας ὁ θεὸς ὑμῶν, οὗτός ἐστι θεὸς θεῶν, καὶ κύριος τῶν βασιλέων, καὶ ἀποκαλύπτων μυστήρια, ὅτι ἠδυνήθης ἀποκαλύψαι μοι τὸ μυστήριον τοῦτο. ποία γοῦν ἐστι βασιλεία ἀνθρώπου, ἥτις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρθήσεται; πάντως οὐδεμία. οὐδὲ γὰρ χωρεῖ τοῦτο τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει. ἀλλὰ τί; ἐγώ σοι ἐρῶ, τὸ ὄρος ἐστὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἡ γεννήσασα τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ὁ δὲ λίθος ὁ τμηθεὶς ἀπὸ τοῦ ὄρους ἄνευ χειρῶν, ἐστὶν ὁ χριστός, ὃς ἐγεννήθη μὲν ἐξ αὐτῆς, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς δέ. τοῦτο ἐδήλου τό, ἄνευ χειρῶν. ὁ δὲ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα, τὴν χρυσὸν καὶ τὰ ἄλλα, καὶ γενόμενος εἰς ὄρος μέγα, καὶ πληρώσας τὴν γῆν, αὐτός ἐστιν ὁ χριστός, καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία ἡ διαμένουσα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἡ συντρίψασα τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, καὶ καταλύσασα τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν. ὁ δὲ προφήτης ἠσαΐας οὑτωσί φησιν, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεθ᾽ ἡμῶν ὁ θεός. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, εἰρήνην καὶ ὑγείαν αὐτῷ. μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον. εἶδες πῶς ὠνόμασε παιδίον, καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀπαριθμεῖ, ἅτινά εἰσι τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς παρθένου; τότε λέγει αὐτὸν θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ποιητὴν δηλονότι, καὶ ὅτι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον, τουτέστι τέλος. περὶ γοῦν τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἑτέρων, ὧν κατὰ μέρος διέξεισιν ὁ παρὼν ἠσαΐας, ταῦτα πάντα ἐπεξεργασάμεθα ἐν τῇ πρὸ μικροῦ λεχθείσῃ τοῦ δαβὶδ προφητείᾳ, τῇ λεγούσῃ τό, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἀλλ᾽ ὅμως σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὴν συμπλοκὴν τῆς αὐτῆς προφητείας. καὶ γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην τό, ἰδοὺ ἡ παρθένος τέξεται υἱόν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξε τὸν ὑπὲρ φύσιν γεννηθέντα ἄνθρωπον ἐκ τῆς αὐτῆς ἁγίας παρθένου. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν θαυμαστὸν σύμβουλον, ἔδειξε πρόσωπα δύο, τουτέστι τὸν πατέρα, καὶ τὸν τούτου υἱόν τε καὶ λόγον. καὶ ὅτι μία βουλή, μία θέλησις, μία δύναμις, μία γνῶσις ἐστὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ. θεὸς γὰρ βουλῆς οὐ δεῖται. τὸν δ᾽ αὐτὸν υἱὸν τῆς παρθένου, λέγει θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, μὴ ἐχούσης τέλος τῆς τούτου εἰρήνης. καὶ τί ἕτερον ἔδειξεν ἡ αὐτὴ προφητεία, ἢ ὅτι τὸν αὐτὸν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, μίαν βουλήν τε καὶ γνῶσιν ἔχοντα μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός; ὁ δὲ προφήτης ζαχαρίας γεννηθέντος ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, οὕτως εἴρηκε, καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν, διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν. πάντως ὁ τοῦ ζαχαρίου υἱὸς ἰωάννης μέγας προφήτης εὑρίσκεται, καθὼς καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσιν. τί δὲ προεφήτευσεν; ἄλλο οὐδὲν ἀναφαίνεται, ἢ περὶ τοῦ χριστοῦ, καθὼς καὶ προείπομεν. τίνα δὲ καλεῖ ὁ ζαχαρίας ὕψιστον; τὸν χριστόν. περὶ αὐτοῦ καὶ γὰρ εἶπε τό, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ. ἔτι ἱερεμίας ὁ προφήτης οὑτωσὶ φησίν, οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. αὕτη ἡ βίβλος τῶν προσταγμάτων τοῦ θεοῦ, εἶδες προφητείας λαμπούσας ὑπὲρ τὸν ἥλιον; ὅτι μὲν πάντες οἱ προφῆται διὰ διαφόρων λέξεων λέγουσι, πάντες δὲ συμφωνοῦσιν εἰς τὸ αὐτό, ἐπεὶ ὁ αὐτὸς θεός ἐστιν ὁ λαλῶν διὰ στόματος αὐτῶν, τούτου τοιοῦτον ἔνι. ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν συνόψει εἶπον, ὅτε ἡσαΐας καὶ ἱερεμίας, ὁ μέν τοι ἡσαΐας εἰπών, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐδόθη, ἐπήγαγε, θεὸς ἰσχυρός. ὁ δὲ ἱερεμίας εἰπών, ὅτι οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, λέγει, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. οὐ μόνον γὰρ περὶ τοῦ χριστοῦ προεφήτευσαν καὶ εἶπον οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς καὶ παρθένου, ἅτινα διὰ τὸ πλῆθος ἐάθησαν. καὶ ἰδοὺ περὶ τῶν ὀπτασιῶν τῶν ἁγίων καὶ τῶν προφητικῶν ῥήσεων, ἱκανῶς εἰρήκαμεν. ἴδωμεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τί βούλεται καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, ὅπως ἀπεστάλη ἐξ οὐρανοῦ γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος εὐαγγελίσασθαι τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ μαρίᾳ τὴν σύλληψιν, καὶ ὅπως συνέλαβε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. καὶ ὑμεῖς ὁμολογοῦντες λέγετε, κἂν καὶ ὀρθῶς μὴ φρονοῦντες ἐστὲ περὶ τούτου, λέγοντες ὅτι ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ παρθένος, καὶ οὐ θεόν, ἀκολουθοῦντες τοῖς τοῦ νεστορίου δόγμασι. καὶ ὅτι ἄνθρωπος μὲν ἦν ὁ χριστός, ἄνθρωπος δὲ μέγας καὶ ἅγιος καὶ ὑψηλός, οἷος οὔτε πρὸ ἐκείνου ἐγένετο ἁγιώτερος αὐτοῦ, οὔτε μετὰ ταῦτα γενήσεται, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ πάντων ἀνθρώπων ἁγιώτερος. ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ λέγομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθὴς θεός, ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἀεὶ παρθένου μαρίας ἄνευ ἀνδρός, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς προαιώνιος, λαβὼν σάρκα ἐξ αὐτῆς, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, ὃν καὶ πιστεύομεν εἶναι θεὸν καὶ ἄνθρωπον. παρελάβομεν δὲ τοῦτο καὶ ἐδιδάχθημεν ἀπό τε τοῦ προφήτου μωϋσέως, τοῦ δαβίδ, καὶ πάντων τῶν προφητῶν τῶν γεγονότων ἀπό τε τοῦ μωϋσέως, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ χριστός, ὁ παρ' ἐκείνων προφητευόμενος. ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν πρὸ τοῦ μωσέως ἁγίων, τῶν θεασαμένων τὰς ὀπτασίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν τε καὶ διδασκάλων, καὶ τῶν θαυμάτων καὶ πραγμάτων τῶν λαμψάντων ὑπὲρ τὸν ἥλιον, καθὼς ἔμπροσθεν εἴπομεν, καὶ ἔτι λαλήσομεν. συλλαβούσης γοῦν τῆς παρθένου, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐπέστη καιρὸς ὁ τῆς γεννήσεως αὐτῆς, καὶ εἰς βηθλεὲμ ἀπελθοῦσα ἡ παρθένος, ἔτεκε τὸν χριστόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος, τάδε λέγει κύριος, ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω. ἐν γοῦν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, κατῆλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν πλῆθος ἀγγέλων, καὶ ὕμνησαν λέγοντες, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. καὶ εὑρεθέντες ποιμένες ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια αὐτῶν, καὶ ἰδόντες τὴν τῶν ἀγγέλων ὀπτασίαν, ἀκούσαντες δὲ καὶ τῶν ὕμνων αὐτῶν, ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἄγγελος, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ἡμῖν σωτήρ, ὅς ἐστι χριστὸς κύριος ἐν πόλει δαβίδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον κείμενον ἐν φάτνῃ. καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, εἶπον ὅσα ἤκουσαν, καὶ εἶδον παρὰ τῶν ἀγγέλων. σκόπει γοῦν τί βούλεται ὁ παρὰ τῶν ἀγγέλων ὕμνος καὶ λόγος, ὁ λέγων, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι παραβάντος τοῦ ἀδὰμ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἐγένετο εἰς αὐτὸν ἐγκατάλειψις ἀπὸ θεοῦ. κἀντεῦθεν ἀπέστη τῆς φιλίας αὐτοῦ πᾶσα κτίσις, ἐπεὶ οἱ ἐκ τοῦ ἀδὰμ γεννηθέντες ἤρξαντο ἐργάζεσθαι καὶ πράττειν τὰ ἐναντία, καὶ ὁ τούτου υἱὸς κάϊν ἐφόνευσε τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἄβελ. προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ, οὐ μόνον ἀνδροφόνοι, καὶ πάσης κακίας καὶ ἀσελγείας ἐγένοντο πεπληρωμένοι οἱ ἄνθρωποι, καθὼς ὁ ἐπὶ τοῦ νῶε κατακλυσμός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀβραὰμ ἡ τῶν σοδόμων καταστροφή, καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἐμπρησμὸς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀθετήσαντες τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην αὐτῶν, προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις. καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις ἀπεγράφη τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ ἐλογίσθη αὐτὸν, πρῶτον μὲν οἱ ἄγγελοι, ἔπειτα τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ ἡ ἄψυχος ὕλη. καὶ δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι πάντα τὰ ζῶα, τά τε πετεινὰ, τά τε τετράποδα, καὶ οἱ ἰχθύες, πρὸ μὲν τῆς παραβάσεως παντελῶς εὑρίσκονται ὑπακούοντα τῷ τοῦ ἀδὰμ θελήματι. μετὰ δὲ τὴν παράβασιν οὐ μόνον οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ εὑρισκόμενοι ἄγγελοι ὡς ἐχθρὸν αὐτὸν ἀπεγράφησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα, ἅτινα πρότερον ὑπέκυπτον μὲν τῷ τοῦ ἀδὰμ θελήματι, ὕστερον δὲ οὐ μόνον ἔφευγον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰ θηρία ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον ἔβλεπον τὸν ἄνθρωπον. καὶ ὃν πρότερον προσεκύνουν, ὕστερον ἀπέκτεινον. καὶ τίς χρεία λέγειν περὶ ἀγγέλων οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ ζώων καὶ θηρίων; αὐτὸ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα ἐπανέστη κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ οἷον ὥσπερ τινῶν δύο ἐχθρῶν καὶ πολεμίων εὑρεθέντων ἐν ἑνὶ οἴκῳ, καὶ μαχομένων πρὸς ἀλλήλους, νικᾷ ὁ ἰσχυρότερος· οὕτως ἦν μαχομένη καὶ ἡ ψυχὴ μετὰ τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν τε καὶ ὀρέξεων. ἀλλ' ἔρημος οὖσα ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας, ὑπέκειτο τῷ σώματι, καὶ ἡ τάξις ἀντέστραπται. καὶ ἡ πρότερον δέσποινα δημιουργηθεῖσα, ὕστερον δούλη καὶ θεράπαινις τῶν ἡδονῶν ἀναφαίνεται. ἡ δὲ τοῦ χριστοῦ γέννησις, ἤτοι ἡ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐνανθρώπησις, ἥνωσε τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἰδόντες οἱ ἄγγελοι τὴν τοῦ θεοῦ ἄφατον συγκατάβασιν, ὅτι θεὸς ὢν ἔλαβε σάρκα δι' οἰκείαν ἀγαθότητα, καὶ τὴν ἐχθρὰν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κάτω κειμένην, ἀνέλαβε καὶ ἥνωσε τῇ αὐτοῦ θεότητι, καὶ ἡγίασε καὶ ὕψωσε. τοῦτο θεασάμενοι οἱ ἄγγελοι, καὶ θαυμάσαντες, καὶ ἐκπλαγέντες τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐξαίσιον θαῦμα, καὶ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα, ἐβόησαν δοξάσαντες τὸν θεὸν, καὶ εἶπον, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. ἰδόντες δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἕνωσιν τῶν ἀγγέλων, καὶ τὴν πολυχρόνιον ἔχθραν λυθεῖσαν, εἶπον, ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία ἡ λέγουσα, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἴδοσαν πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. προσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, τὰ ὄρη ἀγαλλιάσονται ἀπὸ προσώπου κυρίου, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. σκόπει συμφωνίαν προφητῶν καὶ ἀγγέλων. ὥσπερ τι μέλος μουσικὸν ἐναρμόνιον εἶπεν ὁ προφήτης, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί. εἶπον οἱ ἄγγελοι, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. εἶπεν ὁ προφήτης, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. εἶπον οἱ ἄγγελοι, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. ὅμοιον δὲ τούτῳ ἐστὶ τὸ, ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἴδοσαν πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς εἶπεν, εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, προσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. ὁ δὲ δαβὶδ οὑτωσὶ, προσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, οἵτινες προσκυνοῦντες ἔλεγον τὸ, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. τί βούλεται ὁ ἀναδιπλασιασμὸς τὸ, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν οὕτως ἁπλῶς, ὅτι ἔρχεται, ἐδήλωσε τὴν εἰς τὸν κόσμον τοῦ σωτῆρος ἔλευσιν, ἥτις οὐκ ἦν μετὰ τῆς οἰκείας ἀξίας, ἀλλ' ἐν εὐτελεῖ καὶ ταπεινῷ τῷ σχήματι. καὶ συμφωνεῖ τῷ κυρίῳ λέγοντι, ἐγὼ οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, ἔδειξε τὴν εἰς τὸν κόσμον δευτέραν τοῦ χριστοῦ παρουσίαν. τότε καὶ γὰρ μέλλει κρῖναι τὴν γῆν, συμφωνεῖ δὲ αὐτὸ τῷ τοῦ κυρίου ῥητῷ λέγοντι, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἀποδώσει πᾶσι κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. ἤγουν τοῖς μὲν ἐναντία τοῦ εὐαγγελίου καὶ κακῶς πράξασι κόλασιν ἀτελεύτητον, τοῖς δὲ κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν νόμον καὶ καλῶς πολιτευσαμένοις ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὸν παράδεισον, καὶ ἀγαθὰ τέλος μὴ ἔχοντα. εἶδες ἐν βραχέσι ῥήμασι βάθος νοημάτων, καὶ οἷον ὥσπερ χρυσῆν τινα ἄλυσιν, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἷς κρίκος ἔχεται τοῦ ἑτέρου; οὕτω μοι νόει καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφήν. πάντες γὰρ οἱ προφῆται ἀπό τε τοῦ ἀβραὰμ καὶ μωσέως ἕως τοῦ χριστοῦ τὰ αὐτὰ εἶδον, τὰ αὐτὰ λέγουσι, τὰ αὐτὰ γράφουσι. καὶ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ χριστοῦ προφητεύουσι. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐν δὲ τῇ τοῦ χριστοῦ γεννήσει, ἐκ τῆς περσίδος χώρας μάγοι ἐκ θείας γνώσεως καὶ ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν, ὅτι θεὸς γεννᾶται, καὶ ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπος. οἱ δὲ μάγοι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες, ἀλλὰ αὐθένται καὶ τοπάρχαι. γνόντες γοῦν ἅπερ ἔγνωσαν, ἀνελογίσαντο καθ' ἑαυτοὺς, ὅπως ἐλθόντες προσκυνήσωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ δῶρα τούτῳ προσφέρωσι. ταῦτα δὲ αὐτῶν ἐνθυμηθέντων, καὶ διαπορουμένων πῶς ἂν τύχωσι τοῦ ἐφετοῦ, ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ γὰρ χώρας ἐτύγχανον, καὶ οὐκ εἶχον τὸν ὁδηγήσοντα, ἐφάνη ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀστὴρ, καὶ ἤρξατο ὁδηγεῖν αὐτοὺς νύκτα τε καὶ ἡμέραν. ἠκολούθησαν τοίνυν τῷ ἀστέρι ἀπὸ περσίδος μέχρι τῆς παλαιστίνης. καὶ ἐλθόντων εἰς ἱεροσόλυμα, ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν ὁ ἀστήρ. τί δηλοῦντος τοῦ πράγματος; ἵνα μὴ ἔχοντες τὸν ὁδηγοῦντα αὐτοῖς, λαλήσωσι περὶ τοῦ χριστοῦ. καὶ τοῖς πᾶσι κατάδηλος γένηται ἡ τούτου γέννησις. ὡς γοῦν ἀπέστη ἀπὸ τῶν μάγων, ὡς εἴρηται, ὁ ἀστὴρ, ἤροντο ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. τοῦτο ἀκούσας ὁ τότε βασιλεὺς ἡρώδης, ἐταράχθη, καὶ πᾶσα ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ. καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο ποῦ ὁ χριστὸς γεννᾶται; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας. οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου μιχαίου, καὶ σὺ βηθλεὲμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς εἶ ἐλαχίστη ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων. βλέπεις πῶς εὑρίσκονται γεγραμμένα τὰ τοῦ χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν; μὴ μόνον γὰρ ὅσα ἀνέβαινον εἰς αὐτὸν τὸν χριστὸν προεῖπον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τόπου οὗ ἔμελλε γεννηθῆναι. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ σὺ βηθλεὲμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς εἶ ἐλαχίστη. ὅτι σὺ ἡ πρώην ἐλαχίστη ὑπάρχουσα καὶ εὐτελὴς καὶ οὐδαμινὴ (τοιοῦτον γὰρ εὑρίσκετο τὸ χωρίον) ἐπεὶ ὁ χριστὸς ἔμελλεν γεννηθῆναι ἐν σοὶ, οὐκέτι ὑπάρχεις ὡς τὸ πρώην εὐτελὴς καὶ μικρὰ, ἀλλ' ἔνδοξος καὶ περιφανὴς, καὶ παρὰ πολλῶν τιμωμένη. τὸ δὲ ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, οὐ διὰ τὸν τῶν ἑβραίων λαὸν λέγει ὁ προφητικὸς λόγος. προαποδέδεικται γὰρ, ὅτι ἀνάξιοι τυγχάνοντες ὁ τῶν ἑβραίων λαὸς, ἀπεξεβλήθησαν καὶ ἐξωστρακίσθησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐκλήθησαν. ἀλλὰ τὰ ἔθνη ὀνομάζει λαὸν θεοῦ καὶ ἰσραήλ. ὃ περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ἐξελεύσεται ἡγούμενος ἐκ τῆς βηθλεὲμ, τουτέστιν ὁ χριστὸς, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, δηλονότι τὰ ἔθνη. ποῖος γὰρ ἄλλος ἡγούμενος ἐξῆλθεν ἐκ βηθλεὲμ, εἰ μὴ ὁ χριστός; καὶ τίνας ἐποίμανεν, εἰ μὴ τὰ ἔθνη, καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. τὸ δὲ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων, τὴν αὐτοῦ θεότητα δηλοῖ. τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων δύναται εὑρεθῆναι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων; πάντως οὐδεὶς ἕτερος, ἢ ὁ θεός. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, ὅτι οὐ μὴ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ εὕρω τόπον τῷ κυρίῳ, σκήνωμα τῷ θεῷ ἰακώβ. ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν εὐφραθᾷ, εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ. εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. πρόσεξον τὸν προφήτην, ἀπεκαλύφθη παρὰ θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ μέλλει γεννηθῆναι ἐκ τῆς παρθένου, καὶ θεὸς ὢν ἀληθὴς, μέλλει γενέσθαι καὶ ἄνθρωπος ἀληθὴς, καθὼς ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ προφητειῶν εἰρήκαμεν μερικῶς. καὶ τίς χρεία ἑτέρων; περὶ δὲ τῆς παρθένου οὕτως εἴρηκεν, ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. τοῦ γὰρ δαβὶδ θυγάτηρ ἦν ἡ ἁγία μαρία. καὶ διὸ ἔμελλεν ἀκοῦσαι τὸν τοῦ ἀρχαγγέλου γαβριὴλ λόγον, λέγει, κλῖνον τὸ οὖς σου. διὰ δὲ τὴν ἄρρητον χαρὰν, ἣν ἔμελλε δέξασθαι, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ παλαιὰ ὡς ἀτελῆ μέλλουσι γενέσθαι ἀργὰ καὶ ἄπρακτα, ὁ δὲ τοῦ κυρίου νέος νόμος καὶ ἡ διαθήκη μέλλει λάμψειν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἔφη, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ πρόσχες τὰ νέα ἐρχόμενα. καὶ ταῦτα μὲν τῇ παρθένῳ. ἐπεὶ δὲ, ὡς εἴρηται, εἶδε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον γενόμενον, καὶ τὴν δὲ αὐτοῦ θυγατέρα τεξομένην αὐτόν, ἐζήτησεν ἵνα δείξῃ αὐτῷ ὁ θεός, καὶ τὸν τόπον ἔνθα ἔμελλε γεννηθῆναι ὁ χριστός. ἐζήτησε δὲ τοῦτο μετὰ τοσαύτης παρακλήσεως καὶ σπουδῆς, ὅτι οὔτε ἤσθιεν, οὔτε ἐκάθευδεν, οὔτε ἀνεπαύετο, μέχρις ἂν ἀπεκαλύφθη παρὰ θεοῦ καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τόπον. τότε τοίνυν προφητεύσας εἶπεν, ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν ἐφραθᾷ, τουτέστιν ἐν βηθλεέμ. εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ, τὴν αὐτὴν τόπον πάλιν δηλῶν. τότε λέγει, εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. τὸ εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, ὡς εὐτελῆ καὶ μὴ ἔχοντα ψήφισμά τι, εἶπε. σκηνὴ γὰρ λέγεται τὸ προσφάτως γενόμενον, καὶ μετ' ὀλίγον λυόμενον οἴκημα. προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. τίς ἐστι χρεία, ἵνα περὶ τούτου ὁρῶ ἐγώ, ἐρωτῶ δέ σε, ὁ προφήτης ὁ μέγας βασιλεύς, ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρηθείς, οὕτω γὰρ περὶ αὐτοῦ εἴρηκεν ὁ θεός, εὗρον δαβίδ, καὶ τὰ ἑξῆς, τίνα προσεκύνησε; καὶ οὐ μόνον αὐτὸν τὸν μεγαλυνθησόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ; οὕτως ἁπλῶς ἄνθρωπον, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν; καὶ τίς πρὸ τούτου ἀναίσθητος, μᾶλλον δὲ ἐγκαταλελειμμένος παρὰ θεοῦ, ὥστε καὶ νομίσαι αὐτό; ἀλλὰ καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τὸν αὐτὸν ἔλεγε θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ τόπου θεωρίᾳ. καὶ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ προφήτου ἰωάννου, ὅτι αὐτὸς μὲν εἶπεν, ὅτι προσκυνεῖ τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. ἐκεῖνος δέ, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα βαστάσω τὰ ὑποδήματα τοῦ ὀπίσω μου ἐρχομένου. βλέπεις, πῶς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ ἐν τοῖς μικροῖς πάντες ὁμοφωνοῦσιν οἱ προφῆται, καὶ προσκυνοῦσι καὶ μεγαλύνουσι, καὶ οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἐστιν, ὃς μετὰ τὸ προφητεῦσαι καὶ εἰπεῖν περὶ τοῦ χριστοῦ, οὐδὲν δείκνυσιν ἑαυτὸν μικρὸν καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου. καθὼς καὶ ἀβραὰμ γῆν καὶ σποδὸν ἐκάλεσεν ἑαυτόν. οὐ μόνον [illegible] μιχαίας καὶ ὁ δαβὶδ εἶπε περὶ τῆς βηθλεέμ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕτεροι εἶπον, οὓς καὶ παρῃτησάμεθα ἑκόντες διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις. ἀλλ' ἰτέον ἔνθα τὸν τῶν μάγων λόγον καταλείψαντες ἐσμέν. τότε ἡρώδης ἀκούσας, ὅτι ἐν βηθλεὲμ γεννᾶται ὁ χριστός, ἐγίνωσκον γὰρ παρὰ τῶν προφητῶν οἵ τε ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τοῦτο, λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, λέγει πρὸς αὐτούς, ἀπελθόντες ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου, ἐπ' ἂν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν, προσκυνήσω αὐτῷ. τοῦτο δὲ εἶπε ψευδόμενος. ἐνόμιζε γάρ, ὅτι ἐπεὶ βασιλεὺς γεννᾶται, καὶ ὅτι μέλλει ποιμαίνειν τὸν ἰσραήλ, τοιοῦτός ἐστι βασιλεὺς ὁ χριστός, ὡς εἷς τῶν πολλῶν, καὶ ἡ τούτου βασιλεία πρόσκαιρος καὶ ἐπίγειος. καὶ ἐπεὶ ἐν μὲν τῇ βηθλεὲμ ἤκουσε τὴν τοῦ χριστοῦ γέννησιν εἶναι, τὴν δὲ τοῦ τόπου ἀκρίβειαν οὐκ ἐγίνωσκε, βουλόμενος ἀνελεῖν τὸ παιδίον, φθόνῳ κινούμενος, λέγει τοῖς μάγοις ψευδῶς καὶ ἐπιπλάστως τό, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν. καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς ἕως οὗ ἐλθὼν, ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. σὺ δὲ μὴ ἀκούσας τῶν μάγων εἰπόντων, ὅτι εἴδομεν αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, νομίσῃς καὶ αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι τὸν χριστόν. οἱ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀστρολόγοι, οὑτωσὶ λέγουσιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται ἀστέρα τὸν μηνύοντα αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν μέλλει συμβαίνειν αὐτῷ, παρ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωήν. ἐξαιρέτως δὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἅπας βασιλεὺς ἔχει τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀστέρα. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι ψεῦδος σαφές, πρόδηλον. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ ζητούμενον, ἀποδεικνύειν τὴν τῶν ἀστρολόγων ψευδολογίαν, παραιτητέον αὐτό. ἴδωμεν δὲ περὶ τοῦ φανέντος ἀστέρος, τί δοκεῖ εἶναι αὐτό. ἆρα ἐστὶν εἷς τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀστέρων; ἀλλ' οὐ δοκεῖ εἶναι τοῦτο. πρῶτον μὲν ὅτι πάντες οἱ ἀστέρες, ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ τὴν δύσιν κινοῦνται, ὁ δὲ ἀπὸ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν. ἡ γὰρ τῶν περσῶν χώρα εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη εὑρίσκεται, ἡ δὲ παλαιστίνη πρὸς μεσημβρίαν, ἔνθα καὶ ἡ βηθλεέμ. ἔτι εἰ ἦν ἀστήρ, οὐδὲν ἔμελλε κινεῖσθαι πορευομένων τῶν μάγων, καθευδόντων δὲ αὖθις ἵστασθαι καὶ αὐτόν. ἔτι εἰ ἦν ἀστήρ, ἡλίου φανέντος, διασκεδασθῆναι καὶ κρυβῆναι ἔμελλε τὸ φῶς αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ λάμποντος τοῦ ἡλίου, μέσης ἡμέρας ἔφαινεν ὑπὲρ τὸν ἥλιον. οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἥλιος κατακαλύψαι καὶ κρύψαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, πρόδηλον ὅτι οὐκ ἦν ἀστήρ. ἔτι εἰ ἦν ἀστὴρ, πῶς ἔμελλον γνωρίζειν οἱ μάγοι, ἐκ τοῦ ὑπερβάλλοντος ὕψους τὸ μικρὸν καὶ εὐτελὲς οἴκημα, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ὁ χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ἀστὴρ, καθὼς ἐκ τῶν λεγομένων ἀναφαίνεται. θεία δέ τις δύναμις ἦν ἡ τούτους ὁδηγοῦσα, ἥτις καὶ πρόσγειος ἐφαίνετο, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοὺς ἑβραίους ὁδηγεῖ ὁ τοῦ πυρὸς στύλος, οὕτω καὶ νῦν τοὺς ἐκ περσίδος μάγους ὁ νομιζόμενος ἀστήρ. καὶ ἃ ἐποίει τότε θαυμάσια καὶ θεράστια ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ γένει τῶν ἑβραίων, πολλαπλασίονα ἐγένοντο ἐπὶ τὰ ἔθνη. ἰδοὺ γοῦν πρῶτοι τῶν ἐθνῶν προσκυνηταὶ οἱ μάγοι ἀναφαίνονται στηριχθέντος δὲ τοῦ ἀστέρος, ὡς εἴρηται, ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον, εἰσῆλθον οἱ μάγοι, καὶ εὑρόντες τὸν χριστὸν μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς, προσεκύνησαν αὐτῷ, φέροντες δῶρα, χρυσὸν καὶ λιβανὸν καὶ σμύρναν. πρόσεχον γοῦν, τίνα κοινωνίαν ἔχουσι τὰ δῶρα πρὸς ἄλληλα. πάντως κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον οὐδεμίαν, κατὰ δὲ τὸ νοούμενον πολλὴν καὶ μεγάλην. ὡς μὲν γὰρ βασιλεῖ, προσήνεγκαν χρυσόν. ὡς δὲ θνητῷ, ἐπεὶ ἄνθρωπος ἦν, σμύρναν, οὕτω καὶ γὰρ ἦν σύνηθες ἐνταφιάζειν τοῖς ἰουδαίοις. ὡς δὲ θεῷ, λίβανον, οὕτω γὰρ ἦν καὶ περὶ τοῦ θεοῦ τεταγμένον θυμιᾶν λιβανωτόν. ὁρᾷς ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ μάγοι τὸν χριστὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὡμολόγησαν; μετὰ δὲ τὴν τῶν μάγων προσκύνησιν, σταλεὶς παρὰ θεοῦ ἄγγελος, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ἵνα μηκέτι πρὸς ἡρώδην ἀνακάμψωσιν, καὶ δι᾽ ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. ἄγγελος δὲ ἐλθὼν λέγει τῷ ἰωσὴφ, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς αἴγυπτον, μέλλει γὰρ ὁ ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖ. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. τότε ἡρώδης ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν, καὶ ἀποστείλας, ἀνεῖλε πάντας τοὺς ἐν βηθλεὲμ παῖδας, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω μέχρι καὶ χιλιάδων πολλῶν. τί τοῦτο; πρῶτον μὲν ἵνα φαίνηται, ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐστι μὲν θεὸς, καθὼς οἱ προφῆται ἐκήρυξαν. ἔστι δὲ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, καθὼς τινὲς ἐδογμάτισαν. δεύτερον δὲ, ὅτι ἀνεφάνη καὶ ἡ τοῦ προφήτου ἱερεμίου προφητεία, ἡ λέγουσα, φωνὴ ἐν ῥαμᾶ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς. ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί. τρίτον, ὅτι μὴ μόνον περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως προεῖπον οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ περὶ τύπων πολλῶν, καὶ ἑτέρων ἀπὸ λέξεων. τὸ μὲν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν, ἵνα ἀνάγωνται ἀπὸ τύπων εἰς τὴν ἀλήθειαν. τὸ δὲ, ἵνα ἐπιστομίζωνται οἱ κακοὶ, καὶ οὐδὲν ἔχωσι χώραν λέγειν κατὰ τῆς ἀληθείας. ὅσα καὶ γὰρ ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ ὅσα ἐγένοντο, εἰς τίνα τῶν ἀνθρώπων χωρεῖ; παρατήρησαι, καὶ μέλλεις εὑρεῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ μέχρι τῆς σήμερον, ὅσα ἐλαλήθησαν, καὶ ὅσα ἐπράχθησαν, ὅλα ἐν τῷ χριστῷ ἀνεφάνησαν, ὅπερ ἀμήχανον ἐν ἄλλῳ τινὶ τελεσθῆναι, καὶ ὅτι ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου, ἀνδρωθὲν δὲ τὸ παιδίον, καὶ ἐλθὸν εἰς τὸ τῆς ἡλικίας τέλειον, ἔρχεται πρὸς ἰωάννην τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱόν. ὁ δὲ ἰδὼν τὸν χριστὸν πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον, λέγει τοῖς ἰουδαίοις, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. πῶς γοῦν ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ ἰωάννης ἀμνόν; ἐροῦμεν μετ᾽ ὀλίγον. τὸ δὲ αἴρειν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τίς ἄλλος δύναται ποιῆσαι τοῦτο, εἰ μὴ θεός; καὶ οὗ πρότερον ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξιος τὰ ὑποδήματα βαστάσαι, τοῦτον κατὰ τὸ παρὸν θεὸν ὡμολόγησεν. ὁ δὲ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτὸν, προφῆτα, δεῦρο βάπτισόν με. τί γοῦν ὁ ἰωάννης; ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με. σκόπει καὶ τοῦτο. ὁ προφήτης ὁ μέγας ὁ ἐξ ἐπαγγελίας γεννηθεὶς, ὡς καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὁ παρὰ θεοῦ ἀποσταλεὶς βαπτίζειν, παρὰ ψιλοῦ ἀνθρώπου ᾔτει τὸ βάπτισμα ἐν δουλικῷ τῷ σχήματι; πάντως οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων εἴποι τοῦτο. ἀλλ᾽ ὃν θεὸν ὡμολόγησε πάντως, ἐξ αὐτοῦ αἰτεῖ καὶ τὸ βάπτισμα. ἀλλ᾽ ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι ὁ χριστὸς ᾔτει παρὰ τοῦ ἰωάννου βάπτισμα; ἀλλ᾽ οὐκ ᾔτει τοῦτο ὁμοίως. καὶ σκόπει τὸ μέσον τῶν δύο. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης

πρῶτον αὐτὸν θεὸν ὁμολογήσας καὶ ἄνθρωπον. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξιος τὰ τούτου ὑποδήματα βαστάζειν, καὶ ὅτι ἴδε ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ δεῖξαι αὐτὸν θεὸν, ἐπήγαγεν, ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δεσποτικῶς τε ἅμα καὶ ἐξουσιαστικῶς ἔφη πρὸς αὐτὸν, προφῆτα, δεῦρο βάπτισόν με. ὁ δὲ ἔδειξε μὲν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀναξιότητα, ὑπήκουσε δὲ καὶ τῷ τοῦ κυρίου προστάγματι. ἔρχεται τοίνυν ἐν τῷ ἰορδάνῃ, καὶ βαπτισθέντος τοῦ χριστοῦ ἐσχίσθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα, σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. εἶδες πρᾶγμα φοβερὸν, καὶ γέμον ἐκπλήξεως; ἕως τοῦ νῦν ἅγιοι ἐλάλουν, προφῆται προέλεγον, ἄγγελοι ὑπηρέτουν. νῦν δὲ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. ἄρα ἐξ ὧν ἐγράψαμεν, δύνασαι ἵνα κρίνῃς καὶ σὺ, καὶ πᾶς μουσουλμάνος φρόνιμος, ὅτι εὑρίσκονται ἅγιοι ἄνθρωποι, οἵτινες εἶδον περὶ τοῦ χριστοῦ ὀπτασίας. καὶ εἰσὶ προφῆται, οἱ περὶ αὐτοῦ προφητεύσαντες, ἢ τοσούτων καὶ τοιούτων λαληθέντων καὶ ἀποδειχθέντων, ἔτι πεπλανημένους λογίζονται καὶ κρίνουσιν ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς, ἑαυτοὺς δὲ ὀρθοδόξους. καὶ ἵνα ἐξ ὧν ἀκούουσι, λογίσωνται ἡμᾶς ὀρθῶς φρονοῦντας, ἢ καὶ ἔτι εὐχῆς ἀξίους παρὰ τῶν μουσουλμάνων κρίνουσιν ἡμᾶς, ὡς σὺ λέγεις. διὸ ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστι καὶ θεὸς, καθὼς σὺ γράφεις ἐν τῇ πρός με ἐπιστολῇ πάντως. ἀπὸ τούτου ἐπλανήθησαν οἱ ἕλληνες, ἀπὸ τούτου ἐπλανήθησαν οἱ ἑβραῖοι, ἀπὸ τούτου οἱ μουσουλμάνοι. διὸ οὐκ ἐδέχοντο ταῦτα πίστει, ὡς ἄξια πίστεως, ἀλλ᾽ ἐζήτουν αὐτὰ μετὰ ἀποδείξεως. καὶ ἴσως οἱ ἕλληνες, οἱ μὴ ἔχοντες βίβλους καὶ προφήτας, οὐ δίον εἰσὶ τοσαύτης κατηγορίας ἄξιοι, ὥσπερ οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ μουσουλμάνοι. καὶ γὰρ οὐκ ἔστι γελοῖον πρᾶγμα, ἵνα τὰς μὲν βίβλους τιμῶσι, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς γεγραμμένα ἀθετῶσι; καὶ τοὺς προφήτας μακαρίζοντες, τὸν παρ᾽ αὐτοῖς προφητευόμενον ἀποστρέφωνται; ὅθεν πλέον δέ εἰσι κατηγορίας ἄξιοι οἱ μουσουλμάνοι. παραλαβόντες γὰρ οὗτοι μετὰ τῶν ἄλλων βιβλίων, ὅτι τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ τέλειον καὶ ἀπὸ θεοῦ ἐστι, λόγῳ μόνῳ τιμῶσιν αὐτὸ, ἔργῳ δὲ τοσοῦτον ἀφίστανται μακρόθεν αὐτοῦ, ὅσον τοῦ οὐρανοῦ ἡ γῆ. καὶ ἀφέντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ἀκολουθοῦσι ταῖς τῶν ἑλλήνων ματαίαις καὶ πεπλανημέναις δόξαις. καὶ ἅπερ οὐ δύναται ὁ νοῦς αὐτῶν, ἵνα καταλάβῃ, οὐ παραδέχονται ὅλως, ἀλλὰ ζητοῦντες τὰ ὑπὲρ φύσιν, καὶ μὴ δυνάμενοι κατανοῆσαι αὐτὰ, πλανῶνται ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ λέγουσι τὰ τῆς διανοίας αὐτῶν ἀναπλάσματα, ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ ταῦτα τίνες οἱ ἐρευνῶντες τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν; οἱ μὴ γινώσκοντες πόσους ἀστέρας ἔχει ὁ οὐρανὸς, πόσας κοτύλας ὕδατος ἔχει τὸ πέλαγος, πόση ἐστὶν ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἄμμος, καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις μυρία. καὶ τὴν τούτων κατάληψιν ἀγνοοῦντες, πιστεύουσιν ὅμως, ὅτι θεοῦ εἰσὶ ποιήματα, καὶ ἐν εἰρήνῃ διάγουσι, τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γέννησιν ἀκριβολογοῦσιν. ὅμως ἐκεῖνοι οἱ μὴ γινώσκοντες τὴν ἰδίαν γέννησιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν, πῶς ἐσωματώθη τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν σπέρμα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτῶν, καὶ πότε ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ πότε ἦλθεν, καὶ εἰ ἡνωμένη ἐστὶ μετὰ τοῦ σπέρματος, ἢ οὔ; καὶ εἰ ἔστιν ἡνωμένη, ποίῳ τρόπῳ εὑρίσκεται ἡνωμένη; εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἡνωμένη, πότε ἑνοῦται, καὶ πόθεν ἔρχεται, καὶ πρὶν ἢ ἔλθῃ ποῦ εὑρίσκεται, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ αὐλίζεται; εἰ δὲ ταῦτα ἀδύνατα, πῶς ἐρευνῶσι θεοῦ γέννησιν; καὶ οἵτινες οὐκ οἴδασι τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, οὐδὲ ἐπίστανται, εἴπερ μέλλουσιν εὑρίσκεσθαι τὴν αὔριον ζῶντες, ἐξετάζουσι πῶς ὁ χριστὸς υἱὸς θεοῦ ἐστί; καὶ οἵτινες οὐκ οἴδασι ποίου πατρὸς υἱοὶ εὑρίσκονται, ἀλλ᾽ ἕκαστος πιστοῦται τοῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ λόγοις, ἔστιν ὅτε καὶ ἀκούουσιν ἄλλον ἀντ᾽ ἄλλου, καὶ πιστεύουσι, καὶ δέχονται τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, τοὺς δὲ λόγους τῶν προφητῶν παραγράφονται, καὶ τοὺς τοῦ χριστοῦ λόγους ἀθετοῦσι, καὶ οὐ πιστεύουσι. διὸ οὐδὲν εἰσὶν ἱκανοὶ, ἵνα νοήσωσι τὰ ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἃ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι δύνανται ἵνα νοήσωσι, καὶ ἵνα βάλωσι κατὰ νοῦν αὐτῶν οἱ ἀναίσθητοι, ὡς ὁ χριστὸς, ὃν λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι λόγον θεοῦ, καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ, εἶπε μυριάκις ὡς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ. καὶ ἐπεὶ

παρὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ψεῦδος τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν ἐξελθεῖν, ἀλογοπραγμήτως καὶ ἀνεξετάστως οὐ πιστεύουσι τοῦτο. καὶ τίς ἐστι μωρὸς καὶ ἀναίσθητος τοσοῦτον, ἔτι δὲ καὶ ἀναίσχυντος, ὁ μέλλων τολμήσειν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ δύναται ψεῦδος ἐξελθεῖν; οἱ γοῦν μουσουλμάνοι φανερῶς ἀντειπεῖν μὴ δυνάμενοι, διαβάλλουσι τὴν ἀλήθειαν, λέγοντες, ὅτι χριστὸς οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' οἱ χριστιανοί. καὶ οὐδὲν ἐνεργεῖται τοῦτο καλῶς παρ' αὐτῶν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ λέγομεν, ὅτι γινώσκομεν τοὺς λόγους τοῦ χριστοῦ, οἱ ἔχοντες τὸ εὐαγγέλιον. οἱ δὲ μουσουλμάνοι ποιοῦσι διπλοῦν τὸ κακόν. τὸ μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν ὡς ὁ χριστὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστι. τὸ δ', ὅτι κατηγοροῦσι τοὺς χριστιανοὺς, εἰς ἃ οὐ γινώσκουσιν οἱ μουσουλμάνοι. ἀλλὰ λέγουσιν, πῶς ἐστι δυνατὸν ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικὸς, καὶ ποῖος μωρὸς καὶ ἀναίσθητος μέλλει ὑπολαβεῖν τὸ τοσοῦτον κακὸν καὶ τὴν ἀσέβειαν; καλὸν ἦν ἵνα ἀνεξετάστως δέχωνται τοῦτο, ὡς αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ λόγους. εἰ δὲ ἐξετάζουσι καὶ πολυπραγμονοῦσι, πρόδηλον ὅτι ὃν ὁμολογοῦσι λόγον θεοῦ, οὐ πιστεύουσιν ὅτι ἀληθής ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ τῷ ἀβραὰμ καὶ τῷ δαβὶδ καὶ τοὺς προφήτας. τῇ γὰρ ἀπιστίᾳ ἐπακολουθεῖ ἄγνοια. φησὶ γὰρ ἡσαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. βλέπεις πῶς τῇ μὲν πίστει ἕπεται γνῶσις, τῇ δὲ ἀπιστίᾳ ἐπακολουθεῖ ἄγνοια; πίστις γὰρ οὐκ ἔστι πραγμάτων βλεπομένων. τὰ γὰρ βλεπόμενα οὐ δέονται πίστεως, φανερὰ γάρ εἰσιν. ἡ δὲ πίστις μὴ βλεπομένων πραγμάτων, μηδὲ γινωσκομένων ἐστίν. ἔδει γοῦν καὶ ὑμᾶς μὴ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ ἀντιφερίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἕπεσθαι καὶ ἀκολουθεῖν ἀβραὰμ καὶ τοῖς προφήταις, μᾶλλον δὲ αὐτῷ τῷ χριστῷ, καὶ μὴ στοιχοῦντας τῷ ἰδίῳ θελήματι λέγειν, ὅτι ἀδυνατόν ἐστιν ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν, μήπως (ὡς φὴς) ὦσι καὶ σχίσματα ἐν αὐτοῖς. πλανηθέντες γὰρ τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, μάταια καὶ ψευδῆ λέγειν οὐ παύεσθε. πάντως ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς ἐστι. καὶ τίς οὕτω πιστὸς, ὡς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὃν ὑμεῖς λέγετε ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ; ποία δὲ γραφὴ ἁγιωτέρα καὶ πιστοτέρα τοῦ εὐαγγελίου; ὃ δὴ εὐαγγέλιον ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ μωάμεθ ἅγιον καὶ τέλειον. ἔδει γοῦν, ὡς εἴρηται, ἵνα ἀπολυπραγμονήτως πιστεύητε τὰ τοῦ θεοῦ λόγια καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ δὲ εἰς τοιαύτας ἀτοπίας εὑρίσκεσθε, ἰδοὺ ἐξανάγκης μέλλομεν εἰπεῖν τι παραδειγματικώτερον. εἰ καὶ τὰ παραδείγματα οὐ δύνανται δεῖξαι ἀκριβῶς τὴν ἀλήθειαν, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸν θεόν. τῶν ἀδυνάτων γάρ ἐστιν ἀνθρώπινον νοῦν εὑρεῖν τι πρᾶγμα, εἰκονίζον ἀκριβῶς τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν. ὅμως ἐξανάγκης, ὡς εἴρηται, λέγομεν ὅτι γεννᾶται ὡς λόγος ἐκ νοῦ, καὶ ἀκτὶς ἐξ ἡλίου. τί γοῦν δοκεῖ ὑμῖν; μετὰ γυναικὸς γεννᾷ ὁ νοῦς τὸν λόγον, καὶ ὁ ἥλιος τὴν ἀκτῖνα αὐτοῦ; ἢ διὰ τοῦτο εὑρίσκεται διάστασις καὶ χωρισμὸς καὶ σχίσματα μέσον αὐτῶν. καὶ ἐὰν ἡ τοιαύτη γέννησις οὐκ ἔχει ἀπορίαν λέγετε ὑμεῖς, πῶς ἡ τοῦ θεοῦ ἀπαθὴς καὶ ἁπλῆ γέννησις ὑπόκειται τοῖς τοιούτοις καὶ τοσούτοις ἀτοπήμασι; ταῦτα πάντα εἰρήκαμεν ἐξανάγκης, διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀσθένειαν ὑμῶν. τὰ τοῦ θεοῦ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην καὶ ἀγγελικὴν κατάληψιν εἰσίν. εὐκοπώτερον γάρ ἐστι καταπιεῖν ἄνθρωπον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν πᾶσι τοῖς κτίσμασιν, ἢ θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, οὐδὲ τὴν γέννησιν ἐξανάγκης. ὅμως ὁ μωάμεθ καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσι καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ χριστὸς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας ἄνευ ἀνδρὸς ἐγεννήθη, καὶ παρθένος ἔτεκεν αὐτὸν, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν παρθένος ἔμεινε, καὶ ἀεὶ παρθένος εὑρίσκεται. ἐπεὶ γοῦν τοῦτο ὁμολογοῦσιν, ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, εἰπάτωσαν ὑμῖν τὸν λόγον τῆς τοιαύτης γεννήσεως. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, τί ματαιοπονοῦσιν, ἀέρα δαίροντες, καὶ λέγοντες, ὅτι ἀδύνατον ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ ταῦτα τίνες; οἱ τὰ εὐτελῆ καὶ οὐδαμινὰ μὴ γινώσκοντες. εἰπάτωσαν γὰρ ἡμῖν, ὁ κώνωψ ποῦ ἔχει τὰ σπλάγχνα, ἢ πόθεν ἐξέρχεται ἡ φωνὴ αὐτοῦ; ποῖος ἐστι τοῦ μύρμηκος ὁ ἐγκέφαλος, ποία ἡ καρδία; ἢ πῶς ἔχει τοιαύτην γνῶσιν, ὥστε ποιεῖν τεράστια πράγματα; ἢ ἡ μέλισσα, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς; εἰ γοῦν τὰ εὐτελῆ καὶ οὐδαμινὰ ἀγνοοῦσι, μαθόντες τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, σιωπάτωσαν, καὶ μὴ πολυπραγμονοῦντες ἀπιστείτωσαν τὰ ὑπὲρ κατάληψιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πιστευέτωσαν τοῖς λόγοις ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, οἵτινες ἔγνωσαν διά τε ὁράσεων
καὶ ἀποκαλύψεων καὶ προφητειῶν, ὅτι ὁ χριστὸς αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ἀληθινὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΘΕΟΣ ΩΝ, ΕΠ' ΕΣΧΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΔΙΑ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανε σταυρωθεὶς, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ οὐ θεότης ἔπαθεν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων κρίνειν πᾶσαν τὴν γῆν.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΕΠΕΙΔΗ σοι περὶ τοῦ χριστοῦ ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν, ἀπό τε τοῦ ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, ἀπό τε τοῦ μωσέως, δαβίδ τε, καὶ τῶν προφητῶν, μᾶλλον δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι θεός ἐστιν ἀληθῶς, καὶ θεοῦ υἱός, φέρε δὴ λοιπὸν εἰς μέσον ἐξετάσαντες, ἴδωμεν καὶ περὶ ὧν ἀπορεῖς ἑτέρων, μᾶλλον δὲ κατηγορεῖς ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς. ἔστι δὲ τάδε. ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν, θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον. καὶ τίνι τρόπῳ ἐγένετο ἄνθρωπος. καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστὸς καὶ θεοῦ υἱός, πῶς οὐκ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἀδυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσι. καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ σὺ μὲν κατηγορῶν φέρεις αὐτά, ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως, ὅτι μὲν περὶ τοῦ θεοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἀρκεῖ. ὡμολογήσαμεν γὰρ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν διακρίνειν περὶ θεοῦ δυνατὸν καὶ ἀδύνατον, ἀλλ' οὕτω φρονοῦμεν καὶ οὕτω πιστεύομεν, ὅτι πάντα παρὰ τῷ θεῷ δυνατά εἰσιν, ἀδυνατεῖ δὲ αὐτῷ οὐδέν. καὶ ὅτι θεὸς ὢν ἀληθινὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, οὕτως ἐδιδάχθημεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν, καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. πῶς δὲ ἐγένετο, οὐ γινώσκω. τὸ γὰρ ἀγγέλοις ἄγνωστον, πῶς ἀνθρωπίνῃ φύσει γνωστόν; τίς δὲ ἡ ὑπόθεσις τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς τούτου ἐνανθρωπήσεως, ἡμεῖς ἐροῦμεν τὸ κατὰ δύναμιν. σὺ δὲ ἄκουε νουνεχῶς.

Ο θεὸς χρείαν τινὸς μὴ ἔχων, διὰ μόνην ἀγαθότητα ἐδημιούργησε καὶ ἔκτισε πάντα κόσμον ὁρατόν τε καὶ ἀόρατον, καὶ ἐποίησε τοὺς ἀγγέλους, ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν μέσῳ αὐτῶν. ἐποίησε δὲ καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνθεὶς αὐτῷ ψυχὴν νοεράν. κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐποίησε τὴν γυναῖκα. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ παραδείσῳ, δοὺς αὐτοῖς ἐντολὴν, ἵνα ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγωσιν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγονται ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγονται ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανοῦνται, ὡς ὁ μέγας μωσῆς ἐν τῷ παλαιῷ συνεγράψατο. ἀπὸ γοῦν τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων εἷς ἄρχων ἰδὼν ἑαυτὸν οὕτω λαμπρὸν καὶ θαυμάσιον, οὐ συνῆκεν ὅτι δοῦλός ἐστι, καὶ κτίσμα ἐστί. καὶ ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν ἐποίησε, καὶ ἵνα ὡς δοῦλος προσκυνῇ τὸν δεσπότην. ἀλλ' ὡς μωρὸς καὶ αὐθάδης εἶπεν, ὅτι θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ταῦτα οὖν αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, συνηκολούθησε τὸ τάγμα αὐτοῦ τῇ τούτου ἀσεβείᾳ, καὶ παρευθὺς ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ, καὶ ἐγένοντο δαίμονες. τότε ἰδὼν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ φθονήσας αὐτῷ, ἀπελθὼν εὗρε τὴν γυναῖκα, καὶ ὡς εὐεξαπάτητον μέρος, λέγει αὐτῇ, τί ὅτι ὁ θεὸς ἐνετείλατο ὑμῖν, ἵνα ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγητε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου μὴ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. οὐ γὰρ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, ἀλλ' ἵνα μὴ φάγοντες ἀπ' αὐτοῦ, διανοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. τοῦτο ἀκούσασα ἡ γυνὴ, καὶ ἀπατηθεῖσα, ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τῷ ἀδὰμ, καὶ ἔφαγε καὶ αὐτὸς, ἐπιθυμήσας γενέσθαι θεός. καὶ φαγόντος ἀπὸ τοῦ ξύλου ὅ, τε ἀδὰμ καὶ ἡ εὔα ἐξέπεσον τῆς χάριτος. τότε λέγει αὐτῷ ὁ θεὸς περιπατῶν ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, ἀδάμ, ποῦ εἶ; ὁ δὲ λέγει, τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην. καὶ ὁ θεὸς πρὸς αὐτόν, καὶ τίς σοι ἀνήγγειλεν ὅτι γυμνὸς εἶ. εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι μὴ φαγεῖν, ἔφαγες; καὶ ὀργισθεὶς αὐτὸν ὁ θεὸς ἐξέβαλεν ἀπὸ τοῦ παραδείσου μετὰ κατάρας. πρόσεχε γοῦν τὰ γινόμενα. τραχηλιάσας ὁ διάβολος, καὶ βουληθεὶς ὡς ἀπονενοημένος γενέσθαι θεός, καὶ ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ, ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ σὺν παντὶ τῷ τάγματι αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ φωτὸς ἐγένετο σκότος καὶ διάβολος. διὰ γὰρ τὴν ὑπερηφανίαν καὶ ἔπαρσιν αὐτοῦ, ἀπερρίφη ἀπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ὠργίσθη, ἵνα προσκυνήσῃ τὸν ἀδάμ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν, ὥσπερ οἱ ἕτεροι ἄγγελοι. οἱ γὰρ ἕτεροι ἄγγελοι προσκυνήσαντες τὸν ἀδάμ, ἐσώθησαν, καὶ μείναντες ἐν τῇ τάξει αὐτῶν, εὑρίσκονται μέχρι τοῦ νῦν ἄγγελοι. ὁ δὲ διάβολος μὴ θελήσας προσκυνῆσαι τὸν ἀδάμ, ὀργισθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἄγγελος ὢν γέγονε διάβολος. καὶ τίνος φρονήσεως λόγοι εἰσὶν οὗτοι; προηγουμένως οὐδεμία γραφὴ λέγει τοῦτο, οὔτε ὁ μωϋσῆς, οὔτε οἱ προφῆται, οὔτε ὁ χριστός. ἐπεὶ γοῦν οὐδὲν ἔχει ἐξ ἐκείνων τὴν μαρτυρίαν, ἐστὶ ψευδὲς καὶ ἀπαράδεκτον. ἄλλως τε, ὅτι ἡ μὲν φύσις τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, καὶ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ, ἡ δὲ τοῦ ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκή. ποῖος γοῦν ἔχων πως γνῶσιν, μέλλει δέξεσθαι τὴν τοσαύτην παραλογίαν; ἀλλ᾽ ἐρεῖ τίς, ὅτι καὶ ὁ χριστὸς ἄνθρωπος ὤν, πῶς (ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσιν) ὑπὸ τῶν ἀγγέλων προσκυνεῖται; καὶ πρὸς ἐκεῖνον λεκτέον οὕτως ὅτι ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς ὤν, προσεκυνεῖτο σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ θεῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, καὶ νῦν γεγονὼς ἄνθρωπος, πάλιν προσκυνεῖται ὑπ᾽ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, καὶ μετὰ τοῦ σώματος. συμπροσκυνεῖται γοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ μετὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὼς προσεκυνεῖτο καὶ ἐν ἀρχῇ παρὰ τῶν ἀγγέλων. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀδὰμ τοῦτο ἀδύνατον. σκόπει γὰρ τὸ διάφορον μέσον δεσπότου καὶ δούλου. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ πρέπον, καὶ δίκαιον, καὶ ἅγιον ἐστί, καὶ ὅσιον, ὡς ἐν παραδείγματι εἴπωμεν, τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα συμπροσκυνεῖται ὑπὸ τῶν δούλων μετὰ τῆς τοῦ βασιλέως ψυχῆς, ἢ τῇ μὲν ψυχῇ προσκυνεῖται ὁ βασιλεύς, τῷ σώματι δὲ οὐδαμῶς. καὶ τίς οὕτω παράφρων, ὥστε ἀμφιβάλλειν εἰς τοῦτο; καὶ τί λέγω περὶ ψυχῆς βασιλέως καὶ σώματος; ἐὰν πωλῆται εἰς πανήγυριν ἱμάτιον, καὶ φορέσῃ τοῦτο ὁ βασιλεύς, πάντως ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, οὐδὲ μέχρι χειρὸς τολμᾷ, ἵνα ἅψηται αὐτοῦ τίς, ἀλλὰ μετὰ φόβου βλέπουσιν αὐτὸ πάντες, καὶ ὅτι τὴν μὲν φύσιν ἕν ἐστιν ὡς τὰ ἄλλα ἐκεῖνο τὸ ἱμάτιον, διὰ δὲ τὸν βασιλέα ἔλαβε τὴν τιμήν. οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. τῇ μὲν φύσει ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, καὶ οὐκ ἄλλης φύσεως, ἀλλ᾽ αὐτὴν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν τὴν ἐκ τοῦ ἀδάμ, κἂν καὶ ἐκ παρθένου καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεννήθη. διὰ δὲ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἡγίασε, καὶ ὕψωσε, καὶ ἐτίμησε, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκάθισεν αὐτήν, καθὼς ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη, καὶ οὕτως ἐγένετο, ὡς φθάσαντες εἴπομεν. ἤγουν ὥσπερ ὁ σίδηρος ψυχρὸς μέν ἐστι τὴν φύσιν καὶ μέλας, ἑνωθεὶς δὲ τῷ πυρί, τὸ μὲν πῦρ τὴν τοῦ σιδήρου ψύξιν ἢ μελανίαν οὐκ ἐδέξατο, ὁ δὲ σίδηρος τῇ τοῦ πυρὸς ἑνώσει τὴν μὲν οἰκείαν φύσιν οὐκ ἀπελάβετο, ὅλος δὲ αὐτὸς ἐγένετο πῦρ, λαβὼν τὴν τοῦ πυρὸς θέρμην τε καὶ λαμπρότητα. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. θεὸς ὢν πρὸ τῶν αἰώνων, ἄνθρωπος μετὰ ταῦτα ἐγένετο, καὶ μὴ ἐλαττωθείς, μᾶλλον μὲν οὖν τῇ αὐτοῦ θεότητι τὸν ἄνθρωπον τιμήσας, ἐκάθισεν ἔνθα αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο συμπροσκυνεῖται ὁ ὑπὲρ φύσιν θεός τε καὶ ἄνθρωπος, παρά τε τῶν ἀγγέλων, παρά τε τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ ἀδὰμ μὴ ἐμμείνας τῇ τοῦ θεοῦ διατάξει καὶ ἐντολῇ, ἀλλὰ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς εὔας, καὶ ἐπιθυμήσαντες γενέσθαι θεοί, ἀπώλεσαν, καὶ ὃν εἶχον παράδεισον, καὶ ἔλαβον κατάραν ἀντ᾽ εὐλογίας, καὶ ἀντὶ ζωῆς αἰωνίου θάνατον. ἰδὼν δὲ τὸν διάβολον ὁ θεὸς ἀδιόρθωτον καὶ ἀμετανόητον, ἀπέρριψεν αὐτόν, ὡς ἄχρηστον σκεῦος. καὶ περὶ αὐτοῦ ἡ τυχοῦσα μνεία, ἢ ὁ τυχὼν λόγος οὐκ ἐγένετο. τὸν δὲ ἀδὰμ καὶ τὴν εὔαν ὡς θεὸς ἰδών, ὅτι οὐδὲν ἔπταισαν ὡς ὁ διάβολος ὑπὸ κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας, ἀλλ᾽ ὑπὸ φθόνου καὶ ἀπάτης τοῦ διαβόλου, καὶ ὅτι πάλιν ὁ ἄνθρωπος μετὰ καιρὸν δέξεσθαι μέλλει ἐπιδιόρθωσιν, εἰ καὶ κατηράσατο ὁ θεὸς τόν τε ἀδὰμ καὶ τὴν εὔαν διὰ παίδευσιν,

παρέλευσιν, ἀλλ᾽ ὅμως περιπατῶν, ὡς λέγει μωσῆς, ὁ θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, ἠρώτησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν, ἀδάμ, ποῦ εἶ; οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἠρώτησεν αὐτόν, ἄπαγε τῆς βλασφημίας. παρὰ γὰρ τῷ θεῷ τί ἐστιν ἀγνοούμενον, ἐπεὶ τὰ πάντα ἐπίσταται καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν; ἀλλὰ τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ἀδὰμ εἰς ποῖον ἀξίωμα εὑρίσκου, καὶ νῦν τὸ παρὸν ποῦ, καὶ εἰς ποῖον βάραθρον κατῆλθες; τί δὲ ὁ ἀδάμ; τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐκρύβην. τὸ δὲ δειλινόν, οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, εἰ μή, ὅτι ὥσπερ παρελθόντος τοῦ πλείονος μέρους τῆς ἡμέρας, ἐκείνη ἡ ὥρα δειλινὸν λέγεται, οὕτω παρελθόντων τῶν πλειόνων χρόνων, μέλλει περιπατήσειν ὁ θεὸς ἐν τῇ γῇ. ὁ γὰρ παράδεισος ἐν τῇ γῇ εὑρίσκεται, ὡς ὁ μωσῆς διδάσκει. τὸ αὐτὸ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ἐν τῷ παραδείσῳ, ὡς τὸ εἰπεῖν, ἐν τῇ γῇ. τίνες δέ εἰσιν οἱ ῥηθέντες πλείονες χρόνοι, ἐγώ σοι ἐρῶ. ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου ἕως τῆς συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἑπτάκις χίλιοι χρόνοι λέγονται εἶναι, ἢ καὶ πλέον. μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῶν τοσούτων χρόνων, μέλλει γενέσθαι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. ἀπὸ γοῦν τοῦ ἀδὰμ μέχρι τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως παρέλθωσαν χρόνοι
ἐναπέμειναν καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἑπτάκις
χιλίους χρόνους, ἕτεροι
διὰ τοῦτο εἶπον οἱ ἅγιοι καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν χρόνων μέλλει σαρκωθῆναι ὁ χριστός. βλέπεις πῶς ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ ἤρξατο ἀναφαίνεσθαι τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μυστήριον, μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ ἀδάμ; πρὸς τίνα γὰρ εἴρηκεν ὁ θεός, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον; ὁ γὰρ θεὸς ἁπλοῦς, τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν, πρὸς τίνα εἴρηκε; πρόδηλον, ὅτι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. ὁ πατὴρ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐστιν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ ὁ ἐμὲ θεωρῶν, τὸν πατέρα θεωρεῖ. λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ὅτι ἀνάθεμα ὁ ποῦ ὁμολογεῖ δύο θεούς, ἀλλ᾽ ἕνα θεὸν πιστεύομεν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. καὶ ὀργισθεὶς ὁ θεὸς τὸν ἀδάμ, καθὼς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ἐξέβαλεν αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ ἔταξεν αὐτὸν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, καὶ ἔσπειρε τότε, καὶ ἐποίει τὸν σῖτον καὶ τοὺς ἑτέρους καρπούς. βλέπεις πῶς ὁ διδάξας ὑμᾶς, ὅτι στάχυς σίτου εὑρίσκεται τὸ δένδρον, ὃ ἔφαγεν ὁ ἀδάμ, οὐκ ἐγίνωσκε τό, τί ἐδίδασκεν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔλεγεν ὅσα ἐβούλετο. καθὼς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ ἀναφαίνεται οὕτως, ὅτι ἐξ οἰκείας διανοίας, καὶ οἰκεῖα ἀναπλάσματα ἐδίδασκεν. ὁ γὰρ στάχυς τοῦ σίτου μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ παραδείσου καὶ τὴν κατάραν ἀνεφάνη. ἐν ἱδρῶτι γὰρ τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου, εἶπεν ὁ θεὸς τῷ ἀδάμ, καὶ μετὰ κόπου καὶ ἱδρῶτος πολλοῦ ἐσπάρη καὶ ἐγεωργήθη ὁ σῖτος. ὁ δὲ ἀδὰμ τὸ ξύλον, οὗ ἐγεύσατο, ὡς ὁ μωσῆς λέγει, ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν. τί δὲ ἦν ὁ παράδεισος, ἢ τί τὸ ξύλον, οὔτε ὁ μωσῆς ἐδίδαξε τοῦτο, οὔτε ἕτερός τις τῶν προφητῶν, οὔτε αὐτὸς ὁ χριστός. ἀλλ᾽ ἔτι εὑρίσκεται μυστήριον, ὡς καὶ πρώην. πόθεν δὲ εὗρε τοῦτο ὁ μωάμεθ, ὅτι στάχυς σίτου εὑρίσκεται, οὐ γινώσκω, ἀλλὰ τῆς ἰδίας διανοίας αὐτοῦ εἰσὶν ἀναπλάσματα. εὑρὼν γὰρ ἀνθρώπους ἀμαθεῖς καὶ ἀγροίκους, καὶ οἷον οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων διαφέροντας, κτηνοτρόφοι γὰρ εὑρίσκοντο ἄραβες, ἐδίδαξε τῆς ἰδίας ἀναπλάσματα διανοίας, ἅτινα σιωπῶμεν. ἐπεὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς προηγούμενος ὁ σκοπός, τὸ ἐλέγξαι τὰς τῶν μουσουλμάνων παρανομίας καὶ πεπλανημένας δόξας, ἀλλὰ μόνον δεῖξαι τὸ τῶν χριστιανῶν σέβας ἅγιον, καὶ δίκαιον, καὶ καλόν. ἀλλ᾽ ἰτέον ὅθεν ἐξήλθομεν. γεννήσαντος τοῦ ἀδὰμ υἱοὺς καὶ θυγατέρας, κἀκείνων γεννησάντων ὁμοίως υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἐπληθύνθη τὸ γένος ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὁ μὲν ἀδὰμ καὶ ἡ εὔα πλανηθέντες ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἐλπίσαντες γενέσθαι θεοί, ἀπώλεσαν καὶ ὃν εἶχον παράδεισον. ὅμως δὲ προσεκύνουν τὸν θεὸν τὸν δημιουργὸν καὶ πλάστην αὐτῶν. οἱ δ᾽ ἐξ ἐκείνων παραβάντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἐνέπεσον εἰς ἀθεμίτους πράξεις καὶ ἀρρητουργίας καὶ παρὰ φύσιν ἁμαρτίας, ἃς οὐδὲ θεμιτὸν εἰπεῖν ὅλως ἀνθρώπῳ σώφρονι. μὴ μόνον δὲ ἥμαρτον ἐν τοιαύταις ἁμαρτίαις πολλαῖς καὶ κακαῖς, ὡς εἴπομεν, ἀλλ᾽ ἀφέντες τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς προσεκύνησαν τὰ κτίσματα, καὶ ἐσεβάσθησαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ οἱ μὲν προσεκύνησαν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὴν σελήνην, οἱ δὲ τοὺς ἀστέρας,

καὶ ὠνόμαζον καὶ ἐκάλουν αὐτὰ θεούς. καὶ ὥσπερ οἱ ἐν βαθυτάτῳ σκότει πορευόμενοι, τὰ μὲν πλησίον αὐτῶν ἀληθῆ οὐχ ὁρῶσι, τὰ δὲ μὴ ὄντα ὡς ὄντα φαντάζονται, οὕτω καὶ ἐπ᾽ ἐκείνοις. μακρυνθέντες γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, καὶ ἐν τῷ σκότει τῆς ἀγνωσίας περιπατοῦντες, τὸν μὲν ἀληθινὸν θεὸν ἀπεστρέφοντο, τὰ δὲ εἴδωλα ἠσπάσαντο, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἠγάλλοντο. καὶ αἰγύπτιοι μὲν προσεκύνουν τὸν βοῦν, καὶ τὸ ὕδωρ, λίβυες δὲ τὸ πρόβατον, οἱ δὲ ἰνδοὶ τὸν οἶνον, ἕτεροι δὲ ποταμοὺς καὶ κρήνας, ἕτεροι δὲ ἐποίουν ἀνδριάντας. καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν ὡς θεοὺς προσεκύνουν, οἱ μάταιοι. ἀφίημι γὰρ ἀπαριθμεῖν ἑνὸς ἑκάστου τόπου πλάνην, διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς. ἐκ γὰρ τουτωνὶ τῶν μερικῶν πᾶς τις δύναται γνῶναι τὰ λοιπά. οὐ μόνον δὲ μέχρι τούτου ἐστὶν ἡ ἐκείνων ἀπόνοια, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκύθαις ἦν ἔθος θύειν τῷ θεῷ αὐτῶν, τοὺς ἐκ ναυαγίων περισωθέντας. κἂν ὅσοι ἄρα καὶ εὑρίσκοντο, καὶ οὓς ἡ πρόνοια ἔσωζε, τούτους ἐκεῖνοι ἐφόνευον. ἕτεροι πάλιν, εἴπερ εἰς πόλεμον ἐζώγρουν τινὰς τῶν ἀνθρώπων, τούτους ἀριθμοῦντες ἀνὰ ἑκατὸν, ἔθυον ἕν. εἶδες ἀπανθρωπίαν καὶ ὠμότητα, καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων καὶ θηρίων θηριωδεστέραν; πᾶν ζῶον οὐ μάχεται τῷ ὁμογενεῖ αὐτῷ, οὐδὲ φθείρει, ἐκεῖνοι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων ἀπηνέστεροι εὑρίσκοντο. οὐ μόνον γὰρ ἀλλοδαποὺς καὶ ξένους ἀνθρώπους ἐφόνευον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμογνίους, καὶ καθ᾽ αἷμα συγγενεῖς. καὶ γὰρ οἱ κρῆτες καὶ φοίνικες τοὺς ἑαυτῶν παῖδας καὶ θυγατέρας ἔθυον τοῖς δαίμοσιν, οἱ χαλκόσπλαγχνοι. πρὸ δὲ τούτων ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ νῶε, καὶ ἀπέθανεν ἐν τοῖς ὕδασι πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀνθρώπου τε καὶ παντὸς ζώου πετεινοῦ καὶ τετραπόδου, διὰ τὰς τῶν τότε εὑρισκομένων ἀνθρώπων ἁμαρτίας. διεσώθησαν δὲ ἐν τῇ κιβωτῷ ψυχαὶ μόναι ὀκτώ, ὅ, τε νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, οἱ τρεῖς τε υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες αὐτῶν. εἰσῆξε δὲ νῶε καὶ ἀπὸ παντὸς ζώου ἐντὸς τῆς κιβωτοῦ διὰ τὸ γένος. πάλιν δὲ ὁ πανάγαθος θεὸς ἐπέταξε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸ αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ὁμοίως καὶ τοῖς ζώοις. καὶ πάλιν ἐνέπεσον οἱ ἄνθρωποι εἰς ἀσέβειαν, ἣν καὶ κατὰ μέρος φθάσαντες ἤδη εἰρήκαμεν. ὁ δὲ μελχισεδὲκ καὶ ὁ ἀβραὰμ καὶ λὼτ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, ἐφάνησαν δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου. ἅπας δὲ ὁ κόσμος προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις. ὁ πανάγαθος τοίνυν θεὸς ἰδὼν τὸ τίμιον πλάσμα αὐτοῦ, τὸ γένος δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων τυραννούμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃς ζῶντας μὲν τούτους ἐφενάκιζε καὶ ἠπάτα, ὥστε προσκυνεῖν αὐτῷ ὡς θεῷ, ἀποθανόντων δὲ, κατεῖχε τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐν τῷ ᾅδῃ τῷ πικρῷ καὶ ἐζοφωμένῳ, σπλαγχνισθεὶς ἔσωσεν αὐτό. πῶς δὲ ἐσώθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἄκουε νουνεχῶς. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτῷ οὐκ ἠδύνατο βοηθῆσαι. τὸ μὲν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο διὰ τὸ τὰς ἡδονὰς νομίζειν εἶναι ἄκρον ἀγαθόν. εἰς τοσαύτην καὶ γὰρ πλάνην ἐνέπεσον, σκοτισθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ. τὸ δ᾽, ὅτι τὸν μὲν ἀληθῆ θεὸν οὐκ ἐγίνωσκον, προσεκύνουν δὲ τοῖς εἰδώλοις ἤτοι τοῖς δαιμονίοις, καὶ ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ὑπάρχοντες, τὸν θεὸν οὐκ ἐγίνωσκον, καὶ ἔμενον ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ ἐχθροῦ. ὑποθώμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνόησαν εἰς ποῖον βάραθρον κακῶν ἐνέπεσον, καὶ πῶς ἔμελλον βοηθῆσαι ἑαυτοῖς, ἐπεὶ εἶχον τὴν προγονικὴν κατάραν τοῦ ἀδάμ, καὶ ὅπως ἔμελλον γενέσθαι ἀθάνατοι, ἐπεὶ τὸν θάνατον ἐκληρώσαντο. πάντες γὰρ οἱ ἐξ ἀδὰμ θνητοὶ κατέστησαν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀδὰμ ἁμαρτίαν. ἐπεὶ γοῦν οὔτε ἐνόησεν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ποίου ὕψους καὶ μεγαλείου ἐξέπεσε, καὶ εἰς ὅσον βάραθρον ἀτιμίας ἐνέπεσεν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἴσως ἐνόησεν, οὐκ ἠδύνατο βοηθῆσαι ἑαυτῷ, λοιπὸν ἐκινδύνευε, ἵνα διαπαντὸς εὑρίσκηται ἡ ἁμαρτία, καὶ βασιλεύῃ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον. τοῦτο ἰδὼν δαβὶδ ὁ προφήτης, εἶπεν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρεσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος θεὸς σπλαγχνισθεὶς, οὐκ εἴασε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ πλέον ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννεῖσθαι. τοίνυν καὶ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ ἀνακαλεῖσθαι καὶ ἐπιδιορθοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. τοῦ γὰρ ἀβραὰμ γεννήσαντος τὸν ἰσαὰκ, καὶ τοῦ ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ, καὶ τοῦ ἰακὼβ τοὺς δώδεκα υἱοὺς αὐτοῦ, φθονήσαντες οἱ ἕνδεκα υἱοὶ τοῦ ἰακὼβ τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν τῷ ἰωσὴφ, ἔδησαν καὶ ἔβαλον αὐτὸν εἰς τὸν λάκκον, καὶ εὑρόντες αἰγυπτίους, πεπράκασι τοῦτον. οἱ δὲ ἀπαγαγόντες τὸν ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον,

δεδώκασι τῷ φαραώ. καὶ ὁ φαραὼ κατέστησεν αὐτὸν ἄρχοντα πάσης γῆς αἰγύπτου. γενομένου δὲ λιμοῦ, κατέβησαν οἱ ἀδελφοὶ ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, εὑρεῖν χορτάσματα. ὁ δὴ ἰωσὴφ γνωρίσας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἔθρεψεν αὐτοὺς, μὴ μνησθεὶς τοῦ παρ᾽ αὐτῶν γεγονότος εἰς αὐτὸν ἀδικήματος, προσκαλεσάμενος καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἰακώβ. τοῦτο δὲ ἦν τύπος τοῦ χριστοῦ, δηλονότι ὥσπερ ὁ ἰωσὴφ εὑρὼν παρὰ τῶν οἰκείων ἀδελφῶν κακὸν, καὶ ἀμνημονήσας τούτων, ἀντὶ κακοῦ ἀγαθὰ ἀνταπέδωκε τοῖς ἀδικήσασιν αὐτὸν ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς φθονηθεὶς παρὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ἰουδαίων, μέλλει δεθῆναι καὶ εἰς τὸν τάφον ἀντὶ τοῦ λάκκου εἰσελθεῖν, καὶ τῷ θανάτῳ παραδοθῆναι. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ ἰωσὴφ γενόμενος ἄρχων πάσης αἰγύπτου, ἐρρύσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ διὰ λιμοῦ θανάτου, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς συντρίψας τὰς πύλας τοῦ θανάτου, καὶ καταλύσας τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, ἔσωσε τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, ἰουδαίους τε καὶ τὰ ἔθνη, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν προπάτορα ἀδάμ. καὶ ἐλθὼν εἰς αἴγυπτον ὁ ἰακὼβ, ὡς εἴρηται, μετὰ ἑβδομήκοντα πέντε ψυχῶν, ἔμειναν ἐκεῖσε μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. προσεκαρτέρησε δὲ καὶ ἅπαν τὸ γένος αὐτοῦ ἐκεῖσε, μέχρι καὶ ἐτῶν τετρακοσίων καὶ τριάκοντα, δουλεύοντες τῷ φαραὼ καὶ τοῖς αἰγυπτίοις δουλείαν πικρὰν καὶ ὀδυνηράν. μετὰ δὲ ταῦτα πέμψας ὁ θεὸς τὸν μωσέα, ἐξήγαγε καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς τῆς πικρᾶς δουλείας τοῦ φαραὼ καὶ τῶν αἰγυπτίων, ποιήσαντα αὐτὸν θαυμάσια καὶ τεράστια μεγάλα ἐν τῇ αἰγύπτῳ, καὶ διαβιβάσαντα αὐτοὺς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, σχίσαντα αὐτὴν, τὸν δὲ φαραὼ καταποντίσαντα σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ. καὶ εὑρισκομένων τῶν ἑβραίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀντὶ πάσης τροφῆς δέδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὸ μάννα. αὐτοὶ δὲ ἐγόγγυζον, καὶ λόγους ἀχαριστίας ἔλεγον. ὅμως νουθετῶν ὁ μωϋσῆς οὐκ ἐπαύετο. ὡς δὲ ἀνέβη μωϋσῆς ἐν τῷ ὄρει σινᾶ δέξασθαι τὸν νόμον παρὰ θεοῦ, οἱ σκληρότροπον ἀχάριστοι ἑβραῖοι καὶ γογγυσταὶ, γεγόνασιν ἀσεβεῖς. λέγουσι τοίνυν τῷ μωϋσέως ἀδελφῷ ἀαρὼν, ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἵτινες προπορεύσονται ἡμῶν. ὁ γὰρ μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐξ αἰγύπτου, τί γέγονεν οὐκ οἴδαμεν. καὶ συναγαγόντες χρυσίον ἱκανὸν, κατεσκεύασαν εἰκόνα βοὸς, καὶ λαβόντες αὐτὴν, ἔθυσαν ὡς θεῷ, καὶ εὐφραίνοντο ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀτοπήματι. ἐλθὼν δὲ ὁ μωϋσῆς, καὶ εὑρὼν τὸ τοιοῦτον κακὸν, θυμωθεὶς κατέχυσε τοῦ νόμου τὰς πλάκας, ἃς παρὰ θεοῦ ἐδέξατο. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, ἐξαλείψω τὸ γένος αὐτῶν, καὶ ποιήσω σε βασιλέα εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολύ. ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ πολλὰ ζητήσας τὸν θεὸν, καὶ πολλὰ παρακαλέσας, ἐμεσίτευσεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠφανίσθησαν. πρόσεχε τοίνυν, πῶς ἀναφαίνεται, ὅτι οὐ περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ περὶ τοῦ χριστοῦ. μεσιτεύσαντος δὲ τοῦ μωϋσέως τὸ τῶν ἑβραίων γένος, πάλιν ἐδόθη ὁ νόμος πρὸς αὐτούς. τότε εἶπεν ὁ θεὸς τοὺς ἑβραίους διὰ τοῦ μωσέως, ὅτι ἐγὼ θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ μετ᾽ ἐμὲ οὐκ ἔστι θεὸς ἕτερος. τούτου γοῦν ὄντος οὕτω, καθὼς ὁ θεὸς εἶπε καὶ ἐνετείλατο. ἐν γοῦν τῇ γραφῇ τῇ σῇ, ὡς μέγα κατηγόρημα κεῖται τοῦτο καθ᾽ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, ὅτι τοῦ θεοῦ εἰπόντος, ὅτι ἐγὼ θεὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔχω συντροφίαν εἰς τὴν ἐμὴν θεότητα, ἡμεῖς λέγομεν τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, καὶ προσκυνοῦμεν πολλοὺς θεοὺς, καὶ ἔσω ὑπὸ ἀνάθεμα ὁ προσκυνῶν θεοὺς δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ πολλούς. ἀλλὰ προσκυνοῦμεν θεὸν ἕνα ἀληθινὸν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. ὁ γὰρ θεὸς διδάσκων τοὺς ἑβραίους, ἵνα μηκέτι εἰδωλολατρῶσιν, εἶπεν αὐτοῖς, οἱ πιστεύοντες τοῖς εἰδώλοις, πιστεύουσι θεοῖς πολλοῖς. οἱ δὲ χριστιανοὶ ὀρθὰ φρονοῦντες, ἑνὶ θεῷ πιστεύουσι, καὶ οὐ πολλοῖς. καθὼς καὶ ὁ χριστὸς ἐδίδαξεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰπὼν, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ ὁ ἐμὲ θεωρῶν, θεωρεῖ τὸν πατέρα μου. ὑμεῖς δὲ ἀγνοοῦντες τὰς γραφὰς, ἐκπίπτετε τῆς ἀληθείας. καὶ τούτου γεγονότος, ἄλλα ἀκούοντες, ἄλλα γινώσκετε. οἱ δὲ ἑβραῖοι συμπαθηθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἀπώλοντο, ὅμως δὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἶδον. ἀλλὰ καταδικασθέντες, εὑρίσκοντο διάγοντες πεπλανημένως οὕτως ἐν τῇ ἐρήμῳ χρόνους τεσσαράκοντα, ἄχρις ἂν τελευτήσωσι πάντες ἐκεῖνοι. διὰ τὸ, ἵνα οὐδὲν ἴδωσι τὴν γῆν, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς δοῦναι τοῖς υἱοῖς ἀβραάμ. μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν ἐκείνων, εἰσῆλθον τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

κἀκεῖσε εὗρον πολλὰ ἀγαθὰ ἐν αὐτῇ. καὶ ἐκεῖ ἀπέστειλεν αὐτοῖς ὁ θεὸς προφήτας καὶ διδασκάλους. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀπὸ τούτων ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἐλιθοβόλησαν, καὶ ἐφάνησαν ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες εἰς τὸν θεόν. καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδίδουν εὐχαριστίαν, ἀλλὰ καὶ διόλου σχεδὸν εἰδωλολάτρουν. καὶ διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς αἰχμαλωσίας. πάλιν δὲ συμπαθὴς ὢν ὁ θεός, ἀνεκαλεῖτο αὐτούς. διά τοι τοῦτο καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν εὐδόκησε καὶ ἠθέλησεν, ἵνα ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ὁ διάβολος ἀπατήσας, ἀπέστησεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ προσκυνεῖ τῇ κτίσει καὶ τῷ διαβόλῳ. κατελθὼν τοίνυν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ λαβὼν σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας, ἐγένετο ἄνθρωπος, ὡς ἔμπροσθεν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν ἀπεδείχθη, καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ καρτερήσας χρόνους τριάκοντα, ἤρξατο διδάσκειν τὸν λαόν, καὶ ἑρμηνεύειν τὴν τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ὁδόν, καὶ διδάσκων ἔπραττε, καὶ πράττων ἐδίδασκε, καὶ ἐποίει θαύματα μεγάλα καὶ ἐξαίσια. οὐχ ὥσπερ κατὰ καιροὺς ἐποίησάν τινες τῶν ἁγίων ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ, ὡς δοῦλοι, ἀλλὰ δεσποτικῶς τε καὶ ἐξουσιαστικῶς ἐποίει καὶ ἔπραττεν ὅσα καὶ ἔπραττεν. εἶπε γὰρ λεπρὸς αὐτῷ, κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ χριστός, θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἶπεν ὁ παράλυτος, κύριε, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρόνους κατάκειμαι, καὶ οὐκ ἔχω ἄνθρωπον, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με ἐν αὐτῷ. ἄγγελος γὰρ παρὰ θεοῦ ἀπεστέλλετο κατὰ καιρόν, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος, ὑγιὴς ἐγίνετο οἵῳ δήποτε κατείχετο νοσήματι. ὡς γοῦν παράλυτος καὶ ἀδύνατος καὶ μὴ ἔχων ἄνθρωπον, ἔκειτο χρόνους τριάκοντα καὶ ὀκτὼ πλησίον τῆς κολυμβήθρας ἀσθενῶν παράλυτος· τοῦτον ἰδὼν ὁ χριστός, καὶ σπλαγχνισθείς, λέγει πρὸς αὐτόν, θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; τοῦ δὲ προσκυνήσαντος καὶ πιστεύσαντος τῷ χριστῷ, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ χριστός, ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. τὸ αὐτὸ ἐποίει ἁπανταχοῦ ἔνθα ἂν περιπατῶν. τυφλοὺς ἐθεράπευε, καὶ ἐποίει αὐτοὺς βλέπειν, τοὺς κωφοὺς ἀκούειν, τοὺς χωλοὺς περιπατεῖν, τοὺς παραλύτους συνέσφιγγε, τοὺς νεκροὺς ἀνίστα, τοὺς δαιμονιζομένους ἐξουσιαστικῶς ἐθεράπευε, καὶ ὡς ἐν συνόψει εἰπεῖν, τὰ πάντα ὡς θεὸς ἐποίει, καθὼς ἐβούλετό τε καὶ ἤθελε. τυφλὸς ἦλθεν ἐκ γενετῆς, καὶ παρεκάλεσεν αὐτόν, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους τυφλοὺς ἐθεράπευε μόνῳ λόγῳ, ἐκεῖνον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πτύσας εἰς τὴν γῆν, καὶ πηλὸν ποιήσας διὰ τοῦ πτύσματος, ἔχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτόν, ὕπαγε, νίψαι εἰς τοῦ σιλωὰμ τὴν κολυμβήθραν, καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψε. τί τοῦτο δηλοῖ οὗτος τοῦ πράγματος, ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἐθεράπευε λόγῳ μόνῳ, εἰς τοῦτον δὲ ἐποίησε πηλόν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τυφλοί, ἔχοντες ἀπὸ γεννήσεως αὐτῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ὑγιεῖς, ἐτυφλώθησαν, τοῦ δὲ μηδόλως ἔχοντος ὀφθαλμοὺς ἐξ αὐτῆς γεννήσεως, ἐποίησε πηλὸν ὁ χριστός, δεικνύων, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀπὸ πηλοῦ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ σώματος αὖθις διὰ τοῦ πηλοῦ ἀνεπλήρωσεν. εἶτα λέγει τῷ τυφλῷ, πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; λέγει αὐτῷ ὁ τυφλός, καὶ τίς ἐστι κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; τυφλὸς γὰρ ὤν, οὐκ ἐγίνωσκε τὸν χριστόν. καὶ ὁ χριστὸς πρὸς αὐτόν, ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. τότε λέγει ὁ τυφλός, πιστεύω κύριε. καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. χιλιάδες πολλαὶ ἀνθρώπων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ προσέμειναν ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ χριστοῦ, καὶ τὴν διδασκαλίαν. καὶ ἐπείνασαν, καὶ οὐχ εὑρέθησαν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πλέον τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων. εὐλόγησε τοίνυν αὐτὰ ὁ χριστός, καὶ προσέταξε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ παρέθηκαν πᾶσι τοὺς ἄρτους. καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἐπερίσσευσαν κόφινοι δώδεκα ἀπὸ τῶν ἄρτων καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων. τί τοῦτο σημαίνων; τὸ μέν, ἵνα φάγωσιν ὡς πεινῶντες, τὸ δέ, ἵνα νοήσωσι καὶ ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ θρέψας τοὺς πατέρας αὐτῶν τὸ μάννα. ἄνθρωπος ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, καὶ ποιήσαντος ἐν τῷ τάφῳ ἡμέρας τέσσαρας, παρεκάλεσαν τὸν χριστὸν αἱ τούτου ἀδελφαί, καὶ ὁ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτόν, λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ παραυτὰ ἐξῆλθε τοῦ τάφου ὁ τεθνηκώς, καὶ περιεπάτησε δεδεμένος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. οὕτω γὰρ ἦν ἔθος ἐνταφιάζειν τοῖς ἰουδαίοις. καὶ ἐπὶ τῷ θαύματι τῆς τούτου ἐγέρσεως ἐπηκολούθησε καὶ τὸ τῆς βαδίσεως αὐτοῦ. τί δὲ καὶ

τοῦτο; ἵνα ἰδόντες οἱ ἄνθρωποι, πῶς ἀνέστησε τοὺς πρὸ ἄλλων νεκρούς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν τετραήμερον, νοήσωσιν, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ζωῆς καὶ θανάτου δεσπότης. καὶ ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν δὲ τὸν χριστὸν ἐν τῷ τάφῳ, πιστεύσωσιν, ὅτι ὁ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἀνιστῶν τοὺς νεκρούς, πολλῷ μᾶλλον κατ' ἐξουσίαν ὡς θεὸς ἀναστήσειν μέλλει τὸ ἴδιον σῶμα. ἔλεγε γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ. καὶ ὅτι ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ ὅτι μὲν ἐπίστευον εἰς τὸν χριστὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν πλήθη ἀναρίθμητα ἀνθρώπων, καὶ ὡμολόγουν αὐτὸν θεόν, καὶ θεοῦ υἱόν. ὑπῆρχον δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, ἀντιτατ τόμενοι τῇ τοῦ θεοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ ἀντιλέγοντες, ἀνεφάνη ἐκ τῆς Ἡσαΐου προφητείας λεγούσης, ὅτι ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέψουσι, καὶ ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούσουσιν. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ ἐτελέσθη ἡ προφητεία. θαυματουργοῦντος γὰρ τοῦ χριστοῦ, εὑρίσκοντο ὥσπερ τυφλώττοντες, καὶ διδάσκοντος εὑρίσκοντο κωφοί, ὡσεὶ ἀσπὶς κωφὴ καὶ βύουσα τὰ ὦτα αὐτῆς. καὶ ὅτι μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστός, ὡς εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. νῦν δὲ λέγετε, ὅτι βλέπομεν, ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν μένει. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἔλεγε πρὸς αὐτούς, ὅτι εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἦτε, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. τοῦτο τοιοῦτον ἔνι. ὅμως ταῦτα ποιοῦντος τοῦ χριστοῦ, οὐδόλως ἦλθον ἐκεῖνοι εἰς αἴσθησιν, ἀλλ' ἐζήτουν πρόφασιν, ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν. περὶ δὲ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε τῷ γένει τῶν Ἑβραίων, τί χρὴ καὶ λέγειν ἀπείρων ὄντων καὶ ἀναριθμήτων; ὅμως καὶ τούτων γεγονότων, οὐκ ἦλθον εἰς αἴσθησιν ὅλως οἱ μάταιοι καὶ πεπλανημένοι, ἀλλὰ τῷ φθόνῳ καὶ τῇ κακίᾳ νικώμενοι, ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ μηχανῇ, ὅπως εὕρωσι κατὰ τοῦ χριστοῦ κατηγορίαν, καὶ θανατώσωσι τὸν εὐεργέτην αὐτῶν, καὶ οὐχ εὗρον ἕτερον, ἢ ὅτι βλασφημεῖ οὗτος, λέγων ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖ ἑαυτὸν θεόν. καὶ ὅτε ἤκουον τοῦ χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, ὅτι ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. ἔλεγον ὅτι, τίνα σεαυτὸν ποιεῖς, καὶ τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός; καὶ τοῦτο ἀληθῶς ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι θεοῦ μόνου ἐστὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ἀγνοοῦντες οἱ ἄθλιοι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ χριστός, ἔλεγον ἅπερ ἔλεγον. καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ οὐκ εἶδον ὅτι κατ' ἐξουσίαν ποιεῖ, ὅσα καὶ ποιεῖ. εἷς γὰρ τῶν μαθητῶν τοῦ χριστοῦ ὁ Πέτρος, ἐντὸς πλοιαρίου εὑρισκόμενος, καὶ ἰδὼν τὸν χριστόν, εἶπε πρὸς αὐτόν, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. καὶ ὁ χριστὸς πρὸς αὐτόν, ἐλθέ. καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ πλοίου, περιπατήσας ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀπῆλθεν εἰς αὐτόν. τούτου γοῦν γεγονότος, τί ἔδει ἄλλο αὐτοὺς νοῆσαι, ἢ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τὴν ἐρυθρὰν διατεμὼν θάλασσαν, καὶ διαβιβάσας τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὁ καὶ τὸ παρὸν ποιήσας τὴν ὑγρὰν φύσιν τῶν ὑδάτων, ὥσπερ ξηρὰν γῆν τῷ λόγῳ καὶ τῷ προστάγματι αὐτοῦ. ἀλλ' ὅσον μᾶλλον ἦσαν θεωροῦντες τὰ τοιαῦτα θαύματα, τοσοῦτον τῷ θυμῷ ἠνοχλοῦντο. ἔτι κλύδωνος γεγονότος σφοδροῦ καὶ μεγάλου ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε καλύπτεσθαι τὸ πλοῖον, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ τοῦ χριστοῦ μαθηταὶ ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἔκραξαν οὗτοι μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγοντες, Ἰησοῦ, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. καὶ ὁ χριστὸς λέγει τῇ θαλάσσῃ δεσποτικῶς οὕτω καὶ ἐξουσιωδῶς, σιώπα, πεφίμωσο. καὶ εὐθὺς ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. οἱ τοίνυν Ἰουδαῖοι ἰδόντες τὸ τοιοῦτον παράδοξον θαῦμα, καὶ ἐκπλαγέντες, ἔκραξαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ εἶπον, τίς ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; ἀλλὰ τὰ μὲν θαύματα τὰ ἄπειρα ἔβλεπον καὶ ὑπὲρ φύσιν, ἐκεῖνοι δὲ ἔμενον παντελῶς ἀδιόρθωτοι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς ἔλεγε πρὸς αὐτούς, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. καὶ αὖθις ἀλλαχοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. καὶ εἰ κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε. ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ χριστός, ἵνα γνῶσιν οἱ ἐσκοτισμένοι Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἢ τῶν ἁγίων εἶπέ ποτε λόγους ἐξουσιαστικοὺς ὡς δεσπότης, ἀλλ' ἐδείκνυον ἑαυτοὺς δούλους καὶ ὑπηρέτας αὐτοῦ. ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δεσπότης καὶ κύριος τῆς κτίσεως ἔλεγε καὶ ἔπραττε κατ' ἐξουσίαν ὡς θεός. καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ὄχλου καὶ τοῦ λαοῦ ἐπίστευον πλήθη πολλὰ καὶ ἄπειρα εἰς αὐτόν, ἀπὸ δὲ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων καὶ τῶν ἀρχόντων ὀλίγοι καὶ εὐαρίθμητοι. τούτων γοῦν οὕτω τελουμένων, καὶ τοσούτων ἀπείρων θαυμάτων ἐνεργουμένων, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδιακόπως χρόνους τρεῖς λαλουμένης διδασκαλίας παρὰ τοῦ χριστοῦ, καὶ ποτὲ μὲν φέροντος αὐτοῦ μαρτυρίας εἰς μέσον ἀπὸ τῶν προφητῶν, οὐχ' ὡς χρείαν ἔχοντος ἑτέρων μαρτυρίας ὑπὲρ αὐτοῦ, θεοῦ ὄντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν τῶν ἰουδαίων, ἔτι δὲ καὶ ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων. ποτὲ δὲ φέροντος τόν τε ἀβραὰμ καὶ τὸν μωσέα, μᾶλλον δὲ τὸν θεὸν καὶ πατέρα αὐτοῦ, καὶ τῶν ἰουδαίων ἔτι διὰ ταῦτα ἀνιάτως νοσούντων, καὶ μὴ βουλομένων τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, ἀφεὶς αὐτοὺς ὁ χριστὸς, ἤρξατο πράττειν τὰ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καθολικῶς, καὶ λέγειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν. ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ ἀκούσαντες ταῦτα οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐταράχθησαν. τότε ἐπαίρει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ χριστὸς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ θαβώρ, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δὴ τοῦ χριστοῦ ὑπὲρ τὸν ἥλιον, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡσεὶ χιών. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἔπεσον εἰς τὴν γῆν. οὐ γὰρ ἠδυνήθησαν φέρειν αὐτήν. εἶδον δὲ καὶ τὸν μωσῆν καὶ τὸν ἠλίαν τὸν προφήτην μετὰ τοῦ χριστοῦ συλλαλοῦντας ἐν δουλικῷ τῷ σχήματι. καὶ σκόπει τὸ γεγονός. πρῶτον μὲν, ἵνα ἰδόντες οἱ ἀπόστολοι τὴν λαμπρότητα τῆς αὐτοῦ θεότητος, νοήσωσιν ἀκριβῶς, ὅτι ἑκουσίως καὶ οἰκείῳ θελήματι παρεδόθη εἰς σφαγὴν, οὐ δυναστείᾳ. δεύτερον δὲ, ἵνα λάβωσι παραμυθίαν καὶ ἀνακωχὴν ἀπὸ τῆς λύπης, ἣν εἶχον ἀκούσαντες περὶ τοῦ πάθους τοῦ χριστοῦ. καὶ τρίτον, ἵνα ἰδόντες τὸν μωσέα καὶ τὸν ἠλίαν τοὺς προφήτας παρισταμένους τῷ χριστῷ μετὰ δέους, πληροφορηθῶσιν ἀκριβῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ δεσπότης καὶ κύριος πάντων τῶν προφητῶν, καὶ πάσης τῆς κτίσεως. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ μέγα, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἰορδάνου βαπτιζομένου τοῦ χριστοῦ, ἐγένετο φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν σχισθέντων αὐτῶν λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ἵνα τὸ μὲν πρῶτον πάντα πιστωθῶσι καὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ, ἵνα ἐπεὶ ὁ καιρὸς τῆς ταφῆς τοῦ χριστοῦ ἤγγιζε, καὶ μετὰ τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, μέλλουσιν ἀποσταλῆναι ἐπὶ τὸ κήρυγμα οἱ ἀπόστολοι, εὑρίσκονται ὀλίγοι οὗτοι καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν ἀποβλέψωσι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, καὶ ἵνα ἰδόντες τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, ἀκούσαντες δὲ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς φωνὴν τε καὶ μαρτυρίαν, νοήσωσιν ὅτι εἷς θεός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ μία ἐστὶ θεότης, καὶ φύσις, καὶ δύναμις πατρός τε καὶ υἱοῦ, καὶ θαῤῥήσαντες εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἀπέλθωσι μετὰ προθυμίας ἐπὶ τὸ κήρυγμα. καὶ πληρωθῇ κἀντεῦθεν ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, θαβὼρ καὶ ἑρμὼν, ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. ὁ δὲ προφήτης μωϋσῆς ἐκεῖνος εἶπεν, ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, ὅτι προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς ἐμέ. πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ ὅτι τότε μὲν εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ὅτι τὰ λαληθέντα παρά τε τοῦ μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, λόγοι εἰσὶ τοῦ θεοῦ, τοῦτο πρόδηλον καὶ ἀληθές. ἀλλ' ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν κατῆλθεν ἡ φωνὴ, καὶ οὐ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. βλέπεις πῶς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἐφαίνοντο τὰ τοῦ χριστοῦ; καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῆς νυκτὸς οὐδὲν φαίνεται παρευθὺς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἄρχεται ἡ αὐγὴ, εἶτα φῶς, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἤρξατο, εἶτα ἔλαμψε καὶ ὁ χριστὸς εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων, ὁ νοητὸς ἥλιος. εἶτα ἔρχεται ὁ χριστὸς εἰς ἱεροσόλυμα, ἵνα τελεσθῇ ἐπ' αὐτῷ τὸ πάθος, καθὼς εἶπε πρὸς τοὺς ἀποστόλους. καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἤρξατο τὸ πλῆθος κράζειν καὶ λέγειν, ἐξαι-

ρέτως

ῥέτως δὲ οἱ τῶν ἑβραίων παῖδες, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, βασιλεὺς ἰσραήλ, εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. τότε θυμοῦ πλησθέντες οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, λέγουσι τῷ ἰησοῦ, ἐπιτίμησον αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν. ὁ δὲ χριστὸς πρὸς αὐτούς, οὐδέποτε ἀνέγνωτε τοῦ προφήτου λέγοντος, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. πρόσεξον καὶ ἐπὶ τὸ παρόν, εἶπον οἱ ἄγγελοι εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ γέννησιν, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. εἶπον οἱ παῖδες νῦν, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ, εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. τίς γοῦν καλεῖται κύριος ἐπὶ γῆς; πάντως οὐδεὶς ἄλλος, ἢ ὁ θεός. λέγονται μὲν πολλάκις καὶ ἄνθρωποι κύριοι. μετὰ δὲ προσθήκης ὀνόματος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ναυῆ τοῦ ἰησοῦ, εἰπόντος, ὅτι ὁ κύριός μου μωϋσῆς· καὶ ἐπὶ τοῦ   εἰπόντος, ὅτι ὁ κύριός μου ὁ δαβίδ. ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατησάσης συνηθείας ἐν ἀνθρώποις. οὕτω δὲ ἀπροσδιορίστως τὸ κύριος, οὐδενὸς ἑτέρου ἐστίν, ἢ τοῦ θεοῦ. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς θεὸς ὤν, μὴ μόνον οὐδὲν ἐπετίμησεν τοῖς λέγουσι τό, ὡσαννὰ ἐν ὑψίστοις, ἀλλὰ καὶ τὸν δαβὶδ εἰς μέσον ἤγαγεν, εἰπών, ὅτι οὐδέποτε ἀνέγνωτε τοῦ προφήτου λέγοντος, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; τίνες δέ εἰσιν οἱ λίθοι, οὓς εἶπεν ὁ χριστός, ὅτι κεκράξονται; τὰ ἔθνη, τὰ ἐπὶ τὸ παρὸν σκληρὰν ἔχοντα τὴν καρδίαν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς πίστεως. μετὰ βραχὺ δὲ αὐτὰ τὰ ἔθνη κεκράξονται βροντῆς ὑψηλότερον. ἀλλὰ καὶ οἱ λίθοι τοῦ τάφου, τρανῶς βοήσουσιν ὅσον οὔπω τὴν τοῦ κυρίου ἀνάστασιν, τὴν μετὰ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας γενησομένην. μετὰ δὲ ταῦτα λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ χριστός, ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσονται πάντα γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ δείπνου γενομένου, λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ ἐρωτῶν εἷς ἕκαστος αὐτόν, μήτι ἐγώ εἰμι; καὶ πρὸς ἕνα λόγον οὐκ ἀπεκρίθη. λέγει δὲ καὶ ἰούδας, μαθητὴς ὢν καὶ αὐτός, μήτι ἐγώ εἰμι; λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, σὺ εἶπας. καὶ μετὰ μικρὸν λέγει αὐτῷ, ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο αὐτὸς ὁ ἰούδας, ἢ ἕτερός τις ποιῆσαι τι ἐπὶ τοῦ χριστοῦ ἄνευ τῆς αὐτοῦ θελήσεως. καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ χριστός, ἀπὸ τοῦ νῦν ἤγγικεν ὁ καιρός, ὃν προεῖπον ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, μηδὲ δειλιάτω. καὶ διδάξας καὶ παραθαρρύνας αὐτοὺς ἱκανῶς, εἶπεν αὐτοῖς, νῦν μὲν λυπηθήσεσθε, μετ' ὀλίγον δὲ χαρήσεσθε, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶχεν ἐκ συνηθείας. οἱ μέντοι ἀρχιερεῖς συναχθέντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν ἔλεγον, τί ποιοῦμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντως ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος, συμφέρει ἀποθανεῖν. ὁ δὲ ἰσκαριώτης ἰούδας ἀπελθὼν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, εἶπεν αὐτοῖς, τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; καὶ ἔδωκαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. καὶ μετ' ὀλίγον λαβὼν ὁ ἰούδας λαὸν ἱκανόν, ἔρχεται ἔνθα εὑρίσκετο ὁ χριστός. καὶ ἐρχομένων ἐκείνων, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ χριστός, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν, ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ ἐλθόντος τοῦ ἰούδα μετὰ τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστός, τίνα ζητεῖτε; λέγουσιν αὐτῷ ἐκεῖνοι, ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον. λέγει ὁ χριστός, ἐγώ εἰμι. καὶ τοῦτο ἀκούσαντες, ἔπεσον πάντες εἰς τὴν γῆν. τί γὰρ ὁ ποιήσας τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα, ὁ ἀπὸ μόνης λαλιᾶς αὐτοῦ ῥίψας τοὺς ζητοῦντας αὐτόν, οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι, ἵνα μὴ δυνηθῶσι κρατῆσαι αὐτόν; πάντως πρόδηλον, ὅτι οἰκείᾳ βουλήσει παρεδόθη. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ χριστός, εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν. καὶ ἀφέντες τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐκράτησαν τὸν χριστόν. βλέπεις πῶς πρῶτον μὲν ἀπὸ μόνης τῆς λαλιᾶς ἔπεσον, ἔπειτα ἐν τῷ εἰπεῖν πρὸς αὐτούς, ἄφετε τούτους ὑπάγειν, ἐὰν ἐμὲ ζητῆτε, μόνος παρεδόθη οἰκείᾳ θελήσει; ἔδειξεν ὡς ἐν τούτῳ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὴν θέλησιν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ δαβὶδ εἶπε, παρεδόθην, καὶ οὐκ ἐξεπορευόμην. ἤγουν δύναμιν ἔχων

ὁ χριστός, ἵνα μὴ παραδοθῇ, ἐθελοντὴς παρεδόθη. ἀπήγαγον τοίνυν τὸν χριστὸν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς. οἱ δὲ μαθηταὶ φοβηθέντες ἔφυγον. οἱ γοῦν ἀρχιερεῖς παραλαβόντες τὸν ἰησοῦν, ἐχάρησαν. καὶ προσκαλεσάμενοι δύο ψευδομάρτυρας, ἔλεγον κατ' αὐτοῦ ὅσα ἐβούλοντο ψευδῶς. ὁ τοίνυν ἰησοῦς ἐσιώπα. λέγει γοῦν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεύς, ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, ἐγώ εἰμι. πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων, ὅτι ἐβλασφήμησε, τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἴδε νῦν ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ εἶπον, ἔνοχος θανάτου ἐστίν. ἔδωκε γοῦν αὐτῷ εἷς τῶν παρεστηκότων ῥάπισμα. καὶ ἐμπαίξαντες αὐτῷ, ἀπήγαγον καὶ παρέδωκαν αὐτὸν τῷ πιλάτῳ. ὁ δὲ ἰούδας ἀπελθών, λέγει τοῖς ἀρχιερεῦσιν, ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀπελθὼν ἀπήγξατο. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια εἶπον, οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν, ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν. ἠγόρασαν τοίνυν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις. οἱ δὲ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν ἰησοῦν, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα ὕβρεως, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα ἡρώδην. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἡρώδης, πάλιν ἀπέστειλε αὐτὸν τῷ πιλάτῳ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἠρώτησεν αὐτοὺς εἰπών, τί λέγετε περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; οἱ δὲ εἶπον, σταύρωσον αὐτόν. καὶ ὁ πιλᾶτος, τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οἱ δὲ ἔλεγον, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι, καὶ υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ποιεῖ. καὶ ὤχλουν τὸν πιλᾶτον. ὁ δὲ βουλόμενος ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτῶν, λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο ἔμπροσθεν πάντων, εἰπών, ἀθῷος εἰμὶ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε. οἱ δὲ εἶπον, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. τότε παρέδωκε τὸν ἰησοῦν τοῖς στρατιώταις, ἵνα σταυρωθῇ. οἱ δὲ παραλαβόντες αὐτόν, ἐνέπαιξαν αὐτῷ, καὶ ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐμαστίγωσαν αὐτόν. ἐμερίσαντο δὲ καὶ τὰ ἱμάτια τούτου. ἐφόρει δὲ καὶ χιτῶνα ἄρραφον, ὑφαντὸν δι' ὅλου, καὶ περὶ ἐκείνου ἔβαλον κλῆρον, ποῖος μέλλει λαβεῖν αὐτόν. καὶ ταῦτα ποιήσαντες, ἀπήγαγον τὸν ἰησοῦν, ἵνα σταυρῶσιν αὐτόν. ἐπότισαν γοῦν αὐτὸν καὶ ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος ἀπὸ ὥρας τρίτης ἕως ὥρας ἐννάτης, καὶ τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ ἀπέθανε, παρισταμένων ἐν τῷ σταυρῷ τῆς τε ἁγίας αὐτοῦ μητρός, καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τοῦ ἰωάννου. οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ αὐτοῦ ἔφυγον πάντες, καὶ ἐκρύβησαν ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτῶν. καὶ ἐλθὼν εἷς τῶν στρατιωτῶν μετὰ ξίφους, ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευράν. ἐλθὼν δὲ εἷς τῶν ἀρχόντων, ἰωσὴφ ὀνομαζόμενος, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ τῷ πιλάτῳ, καὶ καθελὼν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, μετὰ καὶ ἑτέρου, τοὔνομα νικοδήμου, ἐνείλισε μετὰ σινδόνος, καὶ σμύρνης, ὡσεὶ λιτρῶν ἑκατόν. οὕτω γὰρ ἦν ἔθος τοῖς ἰουδαίοις μετὰ σμύρνης ἐνταφιάζειν. εὑρὼν δὲ καὶ μνημεῖον λελατομημένον ἐκ πέτρας, ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ, θεὶς ἐπ' αὐτῷ καὶ λίθον σφόδρα μέγαν. τῇ γοῦν ἐπαύριον ἐλθόντες οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς πιλᾶτον, εἶπον αὐτῷ, κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κλέψωσιν αὐτόν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης. ἔφη δὲ ὁ πιλᾶτος, ἔχετε κουστωδίαν, ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. οἱ δὲ ἀπελθόντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας. κουστωδία δὲ ἐλέγετο, τὸ τάγμα τῶν στρατιωτῶν. καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ ἐκυλίσθη ὁ λίθος ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτῶν οἱ στρατιῶται ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ὁ δὲ χριστὸς ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου. οἱ δὲ στρατιῶται ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς ἀργύρια ἱκανά, εἰπόντες πρὸς αὐτούς, εἴπατε ὅτι ἡμῶν κοιμωμένων ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἔκλεψαν αὐτόν. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτόν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν. οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπελθὼν εὗρε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν, ἐχάρησαν. καὶ ποιήσας μετ' αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ διδάξας καὶ δείξας αὐτοὺς, τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ λέγει πρὸς αὐτοὺς, ἀπελθόντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ. ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ ἀπόστολοι ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, ἐκδεχόμενοι τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν. τί δὲ περὶ τῶν γεγονότων, εἰ μὲν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν παραθήσειμεν σπουδάσαι, γραφῇ δοῦναι πάντα τὰ γεγονότα, πολλῆς ἂν σχολῆς δεηθείημεν. ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστιν ὁ περὶ τούτων λόγος, καὶ δυσερμήνευτος διὰ τὴν ἀγνωσίαν ὑμῶν, φέρε δὴ λοιπὸν εἴπωμεν, ὡς ἐν βραχέσι λόγοις τὴν δύναμιν. εἴδωμεν προφητείας ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ὥσπερ νιφάδας ὕδατος. συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ γραμματεῖς, οἱ φαρισαῖοι, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, καὶ Πόντιος Πιλᾶτος κατὰ τοῦ Χριστοῦ. καὶ λέγει ὁ Δαβὶδ, ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. παρέδωκε τὸν Χριστὸν τοῖς Ἰουδαίοις εἰς θάνατον Ἰούδας ὁ μαθητὴς αὐτοῦ. καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ, οἱ ἐχθροί μου εἶπον κακά μοι, πότε ἀποθανεῖται καὶ ἀπολεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, μάτην ἐλάλει. ἡ καρδία αὐτοῦ συνήγαγεν ἀνομίαν. ἐξεπορεύετο ἔξω, καὶ ἐλάλει ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν, κατάστησον ἐπ' αὐτὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. ἐν τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν, ἐξέλθοι καταδεδικασμένος, καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν. γενηθήτωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. ἐν γενεᾷ μιᾷ ἐξαλειφθείη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀναμνησθείη ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ ἔναντι κυρίου, καὶ ἡ ἁμαρτία τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ ἐξαλειφθείη. ἐξολοθρευθείη ἐκ γῆς μνημόσυνον αὐτῶν. ἠγάπησε κατάραν, καὶ ἥξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. παρέλαβον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς. καὶ λέγει Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἠγόμην τοῦ θύεσθαι. ἔλαβεν Ἰούδας τριάκοντα ἀργύρια, καὶ πάλιν ἔρριψεν αὐτὰ, καὶ ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. καὶ λέγει Ἱερεμίας, ἔστησαν τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος. ἦλθον ψευδομάρτυρες, καὶ ἔλεγον ψευδῆ κατὰ τοῦ Χριστοῦ. καὶ λέγει πάλιν ὁ Δαβίδ, ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με. ἀνταπεδίδοσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. συνήχθησαν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς, τὸν Ἄνναν καὶ τὸν Καϊάφαν, ἐμπαίζοντες τῷ Χριστῷ. καὶ λέγει αὖθις ὁ αὐτὸς Δαβίδ, περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοὶ, ταῦροι πίονες περιέσχον με, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν. ἐκραταιώθησαν οἱ ἐχθροί μου, οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως. ἃ οὐχ ἥρπαζον, τότε ἀπετίννυον. τουτέστιν, ὁ μὲν Ἀδὰμ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου, δικαίως ἀπέθανεν, ὁ δὲ Χριστὸς μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν, ὑπέστη καὶ οὗτος ἀδίκως θάνατον. παρέδωκαν τὸν Χριστὸν τῷ Πιλάτῳ, ὁ δὲ Πιλᾶτος τοῖς στρατιώταις. οἱ δὲ στρατιῶται ἐξέδυσαν αὐτὸν, καὶ ἐμέρισαν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, εἰς δὲ τὸν ἄρραφον χιτῶνα ἔβαλον κλῆρον, ἵνα μὴ σχίσωσιν αὐτόν. καὶ λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς Δαβίδ, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἐφόρεσαν αὐτῷ χιτῶνα ὕβρεως. καὶ λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς Δαβίδ, ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρενοχλεῖν μοι ἐνεδυόμην σάκκον. ἐμαστίγωσαν τὸν Χριστὸν, ἔδωκαν αὐτῷ ῥάπισμα, ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. καὶ λέγει Ἡσαΐας, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω. τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστραφη ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων, καὶ κύριος βοηθός μοι ἐγενήθη. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων, ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ. ἔδωκαν αὐτῷ χολὴν μετὰ ὄξους μεμιγμένην. καὶ λέγει ὁ δαβίδ, ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. ἀπήγαγον τὸν χριστὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι. καὶ λέγει ἠσαΐας, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλᾶτος, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; καὶ λέγει αὐτῷ ὁ χριστὸς, σὺ εἶπας. ὁ δὲ πιλᾶτος παρέδωκε τοῖς ἰουδαίοις ἵνα σταυρωθῇ. καὶ λέγει ὁ δαβίδ διὰ τοὺς ἥλους, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. ἐξεκέντησαν τὴν πλευρὰν αὐτοῦ μετὰ ξίφους. καὶ λέγει ζαχαρίας, ἐπιβλέψονται πρός με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος τοῦ ἐσταυρωμένου τοῦ χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ, ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐννάτης. καὶ λέγει ζαχαρίας, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νὺξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν φῶς ἔσται, καὶ ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν. πρόσεξον γοῦν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἡ νὺξ διαδέχεται τὴν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα τὴν νύκτα. ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ χριστοῦ σταυρώσεως οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ εἰ μὲν κατὰ τὴν πολλάκις συνήθως γινομένην ἐπισκότισιν τοῦ ἡλίου ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτοῦ ἐκλείψεως ἐγένετο, οὐκ ἂν περὶ αὐτῆς ἔλεγεν ὁ προφήτης, ὡς δὲ ἄλλοτέ ποτε. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν κατὰ φύσιν τοῦ ἡλίου ἔκλειψις καὶ ἐπισκότισις ἐν τῷ καιρῷ τῆς μετὰ τῆς σελήνης συνόδου γίνεται, ἐν δὲ τῇ τεσσαρασκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ αὐτῆς οὐδέποτε, ἀλλ' οὐδὲ χωρεῖ ἵνα γένηται ποτέ, διὰ τοῦτο ὡς ἐξαίσιον καὶ θαυμαστὸν καὶ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα ἐσημειώσατο ὁ προφητικὸς λόγος, ἵνα γνῶσιν οἱ ἄφρονες, καὶ οἱ μὴ ἔχοντες αἴσθησιν λάβωσιν αἴσθησιν, ὅτι ἐπὶ τῷ τοῦ χριστοῦ πάθει ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεός. αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη (ὡς λέγει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον) καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, καὶ οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλ' ἐπωρώθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπολεύοντες ἀπέθανε. καὶ λέγει ἠσαΐας, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ κάλλος. καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. περὶ δὲ τοῦ σταυροῦ κείσθω ὁ λόγος, καὶ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ ἐροῦμεν. παρειστήκεισαν δὲ τῷ σταυρῷ ἡ μήτηρ τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ ἰωάννης. τί δὲ καὶ περὶ τούτου λέγει, ἀκούσωμεν. ἦν ἄνθρωπος ἐν ἱερουσαλὴμ, ᾧ ὄνομα συμεὼν, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἅγιος καὶ δίκαιος, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως οὗ ἴδῃ τὸν χριστόν. καὶ ὡς ἀπήγαγον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτον παιδίον ὄντα, ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὰ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ συμεὼν ἐδέξατο αὐτὸν τὸν χριστὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, ἱερεὺς γὰρ ἦν, καὶ εἶπε, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου ἰσραήλ. καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν παρθένον εἶπεν, ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. καὶ σκόπει τί βούλεται τὰ λεγόμενα. ἀπὸ θεοῦ ἦν ὡρισμένον, ἵνα οὐδὲν ἴδῃ θάνατον ὁ συμεὼν, πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν χριστὸν, καὶ ἐγένετο ὑπέργηρως. ἰδὼν δὲ τὸν χριστὸν, εἶπεν, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου. διὰ γοῦν τούτου τοῦ ῥήματος ἔδειξε πάντως, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ χρηματίσας αὐτὸν, ἵνα μὴ ἴδῃ θάνατον, καὶ ὡς δεσπότην θανάτου καὶ ζωῆς, αἰτεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα ἀπόλυσιν. τὸ δὲ, οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραὴλ, δηλονότι οἱ μὲν εἰς

αὐτὸν πεπιστευκότων, ἔπεσον ψυχικῶς. οἱ δὲ πιστεύσαντες ἀνέστησαν ἀπὸ τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος. τὸ δὲ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ὅτι πάντες περὶ τοῦ χριστοῦ ἀντέλεγον. οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἀγαθός ἐστιν, οἱ δέ, ὅτι πονηρός. ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ σταυρῷ ἀντέλεγον δύο λῃσταί. συνεσταύρωσαν γὰρ μετὰ τοῦ χριστοῦ λῃστὰς δύο, ἕνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων. καὶ ὁ μὲν εἷς ἰδὼν τὸν χριστὸν ἐν τῷ σταυρῷ, ἐβλασφήμει κατ' αὐτοῦ. ὁ δ' ἄλλος ἐπετίμησεν αὐτῷ, εἰπών, οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; καὶ ἡμεῖς μὲν γὰρ δικαίως, ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε. καὶ λέγει τῷ ἰησοῦ, μνήσθητί μου κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου. καὶ ἐσώθη, ὁ δ' ἄλλος ἀπώλετο. τὸ δέ, σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί, ἔχει οὕτω. τινὲς τῶν αἱρετικῶν ἐδόξαζον, ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς μέν ἐστι τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἀληθής, ἄνθρωπος δὲ ἀληθὴς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν ἐγένετο ἄνθρωπος. καὶ ἐδόκει μὲν εἰς τοὺς πολλοὺς τότε, ὅτι ὁμολογουμένως ἄνθρωπος ἐστίν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἦν κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος. τοῦτο γοῦν προϊδὼν ὁ συμεών, ὡς προφήτης, εἶπε τῇ θεοτόκῳ, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ὅταν ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι σὲ τὴν μητέρα αὐτοῦ λυπουμένην καὶ θρηνοῦσαν καὶ κλαίουσαν, θεωροῦσαν τοῦτον ἐν τῷ σταυρῷ, μέλλουσι πληροφορηθῆναι καὶ πιστωθῆναι οἱ ἔχοντες περὶ αὐτοῦ τοὺς διαλογισμούς, ὅτι ὁμολογουμένως καὶ ἄνθρωπος ἐστί, καὶ σὸς υἱὸς ὑπάρχει. ἡ γὰρ ἁγία αὐτοῦ μήτηρ ἐλυπήθη μὲν θεωροῦσα τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν τῷ σταυρῷ, ἐξεδέχετο δὲ ὅμως καὶ τὴν τριήμερον αὐτοῦ ἀνάστασιν, καὶ ἠγάλλετο, ὅπερ δὴ καὶ ἐγένετο. Βλέπεις πῶς ταῦτα τὰ εἰς τὸν χριστὸν γεγονότα προεῖπον οἱ προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι, ὡς καὶ περὶ τῆς παρούσης ὑποθέσεως; καὶ ὑμεῖς μὲν ὡς ἐκεῖνοι ἔλεγον, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐγένετο ἄνθρωπος, τοῦτο οὐ λέγετε, ἀλλὰ ἀληθῆ ἄνθρωπον λέγετε τὸν χριστόν, ὅμως λέγετε παρόμοιον ἐκείνοις. οὐδὲ γὰρ δοξάζετε, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀλλ' ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτὸν οἱ μουσουλμάνοι λέγουσιν, ὅτι ἄλλον ἀντὶ τοῦ χριστοῦ ἐσταύρωσαν οἱ ἰουδαῖοι, φαντασθέντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός. κἂν γὰρ καθόλου ἐπὶ τοῦ χριστοῦ οὐ δοξάζητε φαντασίαν, ἀλλ' ἐπεὶ ὁπωσοῦν λέγετε περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐγένετο ἄλλο παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαραιτήτως καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν αὐτὴν περιπίπτετε πλάνην. ὅμως εἴπερ συνέλθητε μετ' ἐκείνων εἰς λόγους, καὶ ἐκεῖνοι μὲν εἴπωσιν, ὅτι παντελῶς ἐγένετο ὁ χριστὸς κατὰ φαντασίαν ἄνθρωπος, ὑμεῖς δὲ ἀντιλέγοντες εἴπητε, ὅτι οὐκ ἔστιν οὕτως, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν μὲν ἐγένετο ἄνθρωπος, ἐπεὶ δὲ μόνῳ τῷ πάθει ἐγένετο ἡ φαντασία, καὶ ἄλλος ἐστὶν ἀντ' ἐκείνου ὁ σταυρωθείς, ἐκεῖνοι δ' αὖθις ἀντείπωσιν, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μὲν λέγετε, ὅτι ἀπὸ μέρους ἐγένετο ἡ φαντασία, ἡμεῖς δὲ λέγομεν τὸ καθόλου, τί κατηγορούμεθα παρ' ὑμῶν, εἴπερ λέγομεν τὸ καθόλου φαντασίαν. οὐδὲ γὰρ ἀντίκειταί ποτε τὸ μέρος τῷ καθόλου. ἐρωτῶ σε, τίνα ἀναγκαίαν καὶ ὁμολογουμένην ἀπόκρισιν μέλλετε δοῦναι αὐτοῖς; πάντως ἔχετε εἰπεῖν οὐδεμίαν. Βλέπεις πῶς ὁ διδάξας τὸ τοιοῦτον δόγμα τοὺς μουσουλμάνους, ἐδίδαξε κακῶς; ἢ γὰρ ἀγνοῶν ἐδίδαξεν ὃ οὐκ ἐγίνωσκεν, ἢ γινώσκων ἔκρυψε τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ διδαχθέντες τὸ ἀληθὲς παρά τε τῶν προφητῶν, παρά τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ χριστοῦ, τῶν διδαχθέντων παρ' αὐτοῦ, οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου, ἐγένετο ἄνθρωπος ἀληθής, καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἄλλος. καὶ ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τῷ πάθει, καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ καυχώμεθα. καὶ εἰ Βούλει, ἄκουσον ἡσαΐου λέγοντος, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα. καὶ εἴδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν. ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. εἶδες πῶς οὐκ

αἰσχύνονται οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸ τοῦ χριστοῦ πάθος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶνται, καὶ σταυρὸς εἰσὶ τοῦτο κηρύττοντες; ποίας γὰρ ἐξηγήσεως δεῖται ἡ πᾶσα προφητεία ἡλίου καθαρώτερον λάμπουσα; τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάσχει διὰ ἄλλου ἁμαρτίας παρὰ θεοῦ; πάντως οὐδείς. καὶ τίνος τῶν ἀνθρώπων θάνατος ἐγένετο ἄλλου ἀνάστασις; καὶ τίνος ἀρρωστία ἐγένετο ποτὲ ἄλλου ὑγεία; πάντως ἔχεις εἰπεῖν, οὐδενὸς ἄλλου, ἢ τοῦ χριστοῦ. αὐτὸς γὰρ μόνος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίζετο τὴν ἀτιμίαν. αὐτὸς ἦρε τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ μέσου, καὶ αὐτὸς ὠδυνήθη ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ἵνα αὐτὰς ἀπαλείψῃ. καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. ὁ δὲ μωϋσῆς οὕτως εἴρηκεν, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ἡμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. τίνος ζωὴ δύναται κρεμασθῆναι ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν; πάντως οὐδενός. ἀλλὰ καὶ μόνος ὁ χριστὸς ἐκρεμάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὅς ἐστιν ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου. αὐτὸς γὰρ εἴρηκε περὶ αὐτοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, ἐγὼ ἡ ὁδός, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια. βλέπεις πῶς εἶπον οἱ προφῆται περὶ τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων πάντων; διὰ τοῦτο γίνωσκε, ὅτι ὁμολογουμένως ἀπέθανεν ὁ χριστός, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανών, καὶ οὐκ ἄλλος, ὡς ὑμεῖς λέγετε. καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ πάντες ἰάθημεν, καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἐζωοποιήθημεν, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πάντες ἐνικήσαμεν, καὶ τῷ σταυρῷ αὐτοῦ κατηργήθη ἡ τοῦ διαβόλου τυραννίς, καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος. εἰ δ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι καὶ πῶς ἐστὶ τοῦτο, ἐπεὶ μέχρι τοῦ παρόντος οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκουσιν, καὶ ὁ διάβολος ἔτι ἐλεύθερός ἐστι, διόλου γὰρ πειράζειν τοὺς ἀνθρώπους οὐ παύεται, ἀλλὰ μεγάλῃ τῇ σπουδῇ διεγείρει πάντα ἄνθρωπον ἁμαρτάνειν. ἡμεῖς ἐροῦμεν πρὸς αὐτὸν οὕτως, ὅτι ὁ νομιζόμενος θάνατος, οὐκ ἔστι θάνατος, ἀλλὰ ὕπνος. τότε γὰρ ἦν ὁ θάνατος θάνατος, ὅτε οὐκ ἦν ἀνάστασις, ἀλλὰ κατείχοντο αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τοῦ ᾅδου. νῦν δὲ ἐπεὶ ἐδωρήθη ἡμῖν παρὰ θεοῦ ἡ ἀνάστασις, ὡς ἐξ ὕπνου μέλλομεν ἀναστῆναι πάντες ἄνθρωποι, οἵτε εὐσεβεῖς, οἵτε ἀσεβεῖς. καὶ σκόπει πρᾶγμα φοβερὸν καὶ φρίκης γέμον, εἰς ἄνθρωπον ἔχοντα νοῦν καὶ αἴσθησιν. ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος εἰς πάντα ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἦν ἀνάστασις ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ τοῦ χριστοῦ, καθὼς παρὰ τῶν προφητῶν μεμαρτύρηται. διὰ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ κατεβλήθη ὁ θάνατος, καὶ ἦλθεν ἡ ἀνάστασις, καὶ καταλυθέντος τοῦ θανάτου, ἠλευθερώθη ἅπας ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ, καὶ οἱ πιστεύσαντες καὶ οἱ μὴ πιστεύσαντες εἰς τὸν χριστὸν τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου πάντες ἠλευθερώθησαν. καὶ ἴσως εἴπερ οὐδὲν ἐπίστευον οἱ μουσουλμάνοι τὴν ἀνάστασιν, ἐλέγομεν ἂν λόγους δεικνύντας εἶναι ταύτην ἀληθῆ. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοὶ στέργουσι καὶ ἐκδέχονται ταύτην δὴ τὴν ἀνάστασιν, περιττὸν ἥγημαι λέγειν καὶ γράφειν περὶ ταύτης. λέγομεν δὲ μόνον τοῦτο, ὅτι καθὼς παρελάβομεν καὶ ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τῆς ἁγίας γραφῆς, ἣν καὶ οἱ μουσουλμάνοι ἁγίαν καλοῦσιν, ἡ τοῦ χριστοῦ ἀνάστασις ὠφέλεια ἐγένετο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. περὶ δὲ τοῦ διαβόλου λέγομεν τοῦτο, ὅτι εἰ καὶ ἀκμὴν οὐ κατεδικάσθη, εὑρίσκεται εἰς τὸν ἴδιον τόπον τὸν τῆς κολάσεως, διὰ τὸ μὴ γεγονέναι τὴν κρίσιν ἀκμήν, ἣν μέλλει κρίνειν ὁ χριστός. ἀλλ' οὖν ἐλθόντος τούτου, μέλλει κληρονομήσειν ὁ διάβολος τὸ ἀτελεύτητον πῦρ, ὅπερ ἐκδέχεται αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ, ὅτι ζῇ οὗτος, ἀλλ' ὡς τεθνηκότα λογίζου αὐτόν. καὶ ὥσπερ τις φονεὺς ἢ κλέπτης, ἢ ἄλλος τις ποιήσας ἔργα θανάτου ἄξια, καὶ καταδικασθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποτμηθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, εἶτα μετὰ τὴν τοιαύτην τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν ἐπιζήσει ἡμέρας τινὰς ἐν τῇ φυλακῇ, ὡς τεθνηκὼς καταλογίζεται οὗτος, εἰ καὶ ἔτι μετὰ τῶν ζώντων εὑρίσκεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου νόμιζε τοῦτο. ἀφ' οὗ γὰρ ἀνέστη ὁ χριστός, ἐκεῖνος ἀπώλετο. ὅτι δὲ πλάττει μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὅσα δύναται καὶ πράττει, οὐχ ὡς ἐξουσίαν ἢ δύναμιν τινὰ ἔχων πράττει, ἀλλ' ὡς πονηρὸς καὶ ἀπατεὼν ὑποκρίνεται φιλίαν, καὶ συμβουλεύει τὰ ἀπηγορευμένα καὶ βλάπτοντα τοὺς ἀνθρώπους. καὶ εἰ μὲν εὕρῃ τὸν ὑπακούοντα, δοκεῖ ὅτι ἠδυνήθη καὶ ἐποίησε βλάβην. εἰ δ' οὐχ εὕρῃ σε παραδοχήν, ἀλλ' ἀποπεμφθῇ οὕτω κενός, ἀπέρχεται κατῃσχυμμένος, καὶ μηδεμίαν ἔχων ἰσχύν. ἄνθρωπος γὰρ πολλάκις ἀναγκάζεται ὑπὸ ἀνθρώπου, καὶ πράττει ἄκων ὅπερ οὔτε βούλεται, οὔτε μὴν προαιρεῖται. ὑπὸ δὲ τοῦ διαβόλου, οὐχ οὕτως. ἀλλ' ὁ βουλόμενος πείθεται τῇ ματαίᾳ αὐτοῦ συμβουλῇ, ὁ δὲ μὴ βουλόμενος, λογίζεται αὐτὸν ὡς οὐδέν. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πάσχει πᾶς τις ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου λογισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου. ἔρχεται γὰρ εἰς ἐνθύμησιν τινὸς πράγματος, καλοῦ λέγω καὶ αἰσχροῦ. καὶ εἰ μὲν ἔχει τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ νοῦν ὑγιᾶ καὶ φρόνιμον, κρίνει τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ, καὶ διακρίνει τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος. εἰ δὲ ἀσθενεῖ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ νοῦς, πράττει τὰ βλαβερὰ ὡς ὠφέλιμα. Βλέπεις ὅπως κἂν δοκῇ ὅτι ἔτι ἰσχύει ὁ διάβολος, οὐκ ἔστιν οὕτως, ἀλλ᾽ ἐφθάρη καὶ ἠφανίσθη τέλειον ἡ τυραννὶς αὐτοῦ, ἀναστάντος τοῦ χριστοῦ ἐκ τοῦ τάφου; μετὰ γὰρ τὴν δευτέραν τοῦ χριστοῦ παρουσίαν, μέλλει παραπεμφθῆναι τῷ ἐξωτέρῳ σκότει, καὶ τῷ ἀτελευτήτῳ πυρί, ὡς ἔστιν εἰς ἄκρον ἄξιος. ἰδοὺ γοῦν ὡς προείρηται, οὕτως ἀναφαίνεται, ὅτι τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἐξαρχῆς καὶ ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἐφαίνοντο, ὅσον δὲ ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τῆς αὐτοῦ γεννήσεως, καθαρώτερον καὶ τρανώτερον ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ προφῆται. ἀφ᾽ οὗ δὲ ἦλθεν ὁ χριστὸς, δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, ἵνα καθαρῶς τε καὶ ἀψευδῶς νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν. μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ χριστὸς ἤνοιξε τοὺς κεκρυμμένους θησαυροὺς, καὶ ἔθηκεν εἰς τὸ μέσον, ὥσπερ τι πέλαγος ἄπειρον, ὅπως ὁ βουλόμενος ἀρύηται ἀκωλύτως, τὰ αὐτοῦ καταθύμια καὶ ὠφέλιμα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξήλθομεν. κρεμαμένου τοῦ χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὶς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν μετὰ ξίφους. λέγει γοῦν ζαχαρίας περὶ τούτου, καθὼς καὶ προείπομεν, ὅτι καὶ ἐπιβλέψουσι πρός με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ἀπέθανε, καὶ λέγει ὁ ἡσαΐας ὥστε καὶ φθάσαντες ἐδηλώσαμεν ἀνωτέρω. λέγει δὲ καὶ ὁ θαυμαστὸς σολομὼν περὶ τοῦ δικαίου καὶ μεγάλου ἰὼβ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου. ἐρωτήσω δέ σε, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι, ποῦ ἦσθα ὅτε ἐθεμελίωσα τὴν γῆν; ἀνάγγειλόν μοι, εἰ ἐπίστασαι σύνεσιν, ὅτε ἐγεννήθη ἄστρα, ᾔνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοί μου, καὶ ὕμνησαν. ἔφραξα δὲ θάλασσαν πύλαις, ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅρια. καὶ εἶπον αὐτῇ, μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλ᾽ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα. ἀνάγγειλόν μοι, εἰ σὺ λαβὼν πηλὸν, ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας. ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν. ὑπολαβὼν δὲ ἰὼβ τῷ κυρίῳ λέγει, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. ἀκοῇ μὲν γὰρ ὠτὸς ἤκουόν σου τὸ πρότερον, νῦν δὲ ὁ ὀφθαλμός μου ἑώρακέ σε. ἀκήκοας καὶ εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον προφητείαν καθαρωτάτην τε καὶ ὑπερλάμπουσαν; αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ὅτι ἔθηκεν ὅρια τῇ θαλάσσῃ, ὅτι ὕμνησαν αὐτὸν οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αὐτὸς λέγει τῷ ἰὼβ, μή τι λαβὼν πηλὸν ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; ἢ ἐν ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας; ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν; τί τοῦτο λέγων, ἢ ὅτι ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ ποιήσας ταῦτα, ἐγὼ ἤνοιξα τὰς πύλας τοῦ θανάτου, τῷ γὰρ φόβῳ μου ἠνοίχθησαν, καὶ ἐμὲ ἰδόντες ἐν τῷ ᾅδῃ, ἔπτηξαν οἱ πυλωροὶ αὐτοῦ. ὅμως τίνος ἐξηγήσεως δεῖται ἡ παροῦσα προφητεία, οὕτως εὑρισκομένη δήλη, ὡς καὶ τὸν πάντῃ ἀνόητον καὶ ἀμαθῆ νοῆσαι ταύτην. τὸ γὰρ ἰδόντες με οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου ἔπτηξαν, τὴν μετὰ αὐθεντικῆς θεϊκῆς τε ἅμα καὶ ἐξουσιαστικῆς δυνάμεως γεγονυῖαν τοῦ χριστοῦ ἀνάστασιν δηλοῖ, ἔτι γε μὴν καὶ τὴν παντελῆ καὶ καθόλου τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου κατάλυσιν. ἀλλὰ καὶ ὁ δαβὶδ διαῤῥήδην οὕτω λέγει, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. τῇ τρίτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ἀνέστη ὁ κύριος, καὶ διαφθορὰν οὐκ ἐδέξατο τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα. ἀποθανόντος γὰρ αὐτοῦ, ἐνετύλιξε τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, ὅτε ἰωσὴφ καὶ νικόδημος, ὡς ἔμπροσθεν εἴπομεν, μετὰ σινδόνος, καὶ σμύρνης, καὶ ἀρωμάτων. καὶ προεφήτευσαν περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ βηθλεὲμ ἐλθόντες μάγοι, γεννηθέντος αὐτοῦ, καὶ κομίσαντες αὐτῷ τόν τε χρυσὸν, τὸν λίβανον, καὶ τὴν σμύρναν. εἶπον οἱ ἰουδαῖοι τῷ πιλάτῳ, κελεύσειν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον. καὶ εἰ μὲν μὴ ἠσφαλίζετο ὁ τάφος, εἶχον ἂν ἴσως πρόφασιν οὗτοι συκοφαντῆσαι τὴν ἀνάστασιν, λέγοντες, ὅτι οὐκ ἐγένετο ἡ προσήκουσα ἀσφάλεια. ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἡ πᾶσα καὶ παντοία προσοχὴ καὶ ἀσφάλεια ἐκείνοις ἐπετέτραπτο, οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχουσιν εἰπεῖν ὅλως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ. ὡς γὰρ ἤθελον καὶ ἐβούλοντο, οὕτως ἐποιήσαντο καὶ τὴν τοῦ τάφου ἀσφάλειαν. λίθος γὰρ ἐτέθη ἐπάνω τοῦ τάφου μέγας σφόδρα, καὶ σφραγῖδι ἐσφραγί-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

σαντο τοὺς ἀποστόλους. καὶ τάγμα στρατιωτῶν ἐτάχθησαν εἰς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν αὐτοῦ. ἀλλ' ἵνα ἐμφράγωσι τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν ἀχαρίστων ἰουδαίων, τί γίνεται; καὶ τί θαυματουργεῖται τῇ ὥρᾳ τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ; σεισμὸς γίνεται μέγας, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ οἱ φυλάσσοντες τὸν τάφον στρατιῶται, ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ὁ δὲ χριστὸς καταλιπὼν τὴν σινδόνα ἐντετυλιγμένην μετὰ τῶν ἀρωμάτων, ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου. καὶ λέγει δαβὶδ τὸ, ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις. κλαυθμὸς μὲν διὰ τὴν ταφὴν, ἀγαλλίασις δὲ διὰ τὴν ἀνάστασιν. εἶδες, μᾶλλον δὲ ἀκήκοας αὐθεντικὴν καὶ θεϊκὴν καὶ δεσποτικὴν τοιαύτην ἐξουσίαν καὶ δυναστείαν; οὐκ ἐξεθαμβήθης καὶ ἐξεπλάγης πρὸς ταῦτα; ἔχεις πάντως εἰπεῖν, ὅτι οὕτως ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄλλως. καὶ γὰρ πῶς ἐστὶ δυνατὸν, ἐσμυρνισμένον σῶμα χωρισθῆναι τῆς σινδόνος, καὶ εὑρεθῆναι ἐντετυλιγμένην σῶαν καὶ ἀκεραίαν μετὰ τοιούτων κολλητικῶν ἀρωμάτων; πάντως καὶ τοῦτο ἓν ἐστὶν ἐκ τῶν τοῦ χριστοῦ μεγάλων καὶ ἐξαισίων θαυμάτων. ἀποκεκύλισται δὲ καὶ ὁ λίθος, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ ἰουδαῖοι ὅτι ὁ χριστὸς ἔτι ἐν τῷ τάφῳ εὑρίσκεται, ἀναστάντος αὐτοῦ. ἀλλ' ἀπό τε τοῦ σεισμοῦ καὶ τοῦ λίθου, ἔτι τε τοῦ σουδαρίου καὶ τῆς σινδόνος μετὰ τῶν ἀρωμάτων αὐτοῦ κειμένων οὕτω, ὡς εἴπομεν, ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν, καὶ μνησθῶσι τοῦ κυρίου εἰρηκότος, ὅτι οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ἀλλ' οὐδ' οὕτω σιωπῆκαν οἱ τάλανες, ἀλλ' ἔδωκαν ἀργύρια τοῖς στρατιώταις, ἵνα κρύψωσι τὴν τοῦ χριστοῦ ἀνάστασιν. ὁ μέντοι χριστὸς ἀναστὰς καὶ ἐλθὼν εἰς τοὺς ἀποστόλους, λέγει αὐτοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. οἱ δὲ ἐχάρησαν ἰδόντες αὐτόν. εἷς δὲ ἐξ α[illegible] θωμᾶς, ἔτυχεν ἀποδημῶν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. ἀκούσας δὲ περὶ ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ εἶπεν, ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ ἐὰν μὴ βάλλω τὴν χεῖρα μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. καὶ ψηλαφήσας ὁ θωμᾶς, εὗρε τὸ ζητούμενον, καὶ μέγα ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν. οὐδὲ χαριζόμενοι οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον καὶ ὡμολόγουν τὸν χριστὸν θεὸν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τε καὶ σκέψεως. καὶ ὁ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. μετὰ γοῦν τὴν ἀνάστασιν καρτερήσας ὁ χριστὸς ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ διδάξας αὐτοὺς, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ τῶν δαιμόνων, καὶ δύναμιν ἐνεργεῖν θαύματα, ἅτινα ἐποίει ὁ χριστός. καὶ ὅσας ἁμαρτίας λύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ὦσι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ λελυμέναι. καὶ ὅσας δήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ὦσι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ δεδεμέναι. μὴ μόνον δὲ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ εἰς τὸν χριστὸν πεπιστευκότες, καὶ κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου περιπατήσαντες, τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, ὁποίαν καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ αὐτὰ θαύματα ἐποίουν οἱ ἅγιοι, ἅπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι. τῇ δὲ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀπῆλθεν ὁ χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, πλησίον ἱερουσαλὴμ, καὶ λέγει αὐτοῖς, πορευθέντες διδάξατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ. ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀναβὰς ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. ὅτι μὲν γὰρ οἱ μουσουλμάνοι λέγουσι περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς εὑρίσκεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἅγιον καὶ μέγαν, καὶ ἁγιώτερον παντὸς ἀνθρώπου, οὕτω λέγουσι τὸν χριστὸν εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, περαιτέρω δὲ οὐδαμῶς. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ πάντων πλανῶνται τῶν περὶ τοῦ χριστοῦ, οὕτως πλανῶνται καὶ ἐπ' αὐτῷ. εἰ δὲ βούλει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἄκουσον τοῦ δαβὶδ λέγοντος, κύριε ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν, ὅτι μέγα ἐπάνω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου. ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. πρόσεχον ἀκριβῶς, τίνα λέγει ὁ δαβὶδ, ὅτι μέγα ἐπάνω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, καὶ τὸ ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. ὁ θεὸς πανταχοῦ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ὁ θεός. τούτου γοῦν ὄντος ὁμολογουμένου, ἐξ ἀνάγκης τὸν ἄνθρωπον λέγει, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὃς πρότερον μὲν οὐκ ἦν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ. νῦν δὲ ἀνήγαγε καὶ ὕψωσε, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὃς ἔστι μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ δὲ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα αὐτοῦ. καὶ

ἔτι τρανώτερον καὶ φανερώτερον λέγει ὁ αὐτὸς Δαβίδ, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τί οὖν σοι δοκεῖ περὶ τῆς τοιαύτης προφητείας; ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐὰν ἄλλος προφήτης οὐκ ἐλάλησε περὶ τοῦ χριστοῦ, αὐτὴ μόνη ἡ προφητεία ἤρκει ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἑτέρων προφητειῶν. ἔδειξε γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν ὁ προφήτης, ὅτι ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς περὶ ἐκείνου λέγει, ὃς οὐδέποτε ἦν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ὃν ἔλεγον αἱ οὐράνιοι πύλαι, τουτέστιν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, ἵνα ἀνοιγῶσι, κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἀνέβαινε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὃν ἰδόντες ἐξεθαμβήθησαν, καὶ ἠρώτων, τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; καὶ πάλιν ἔλεγον οἱ ἐπάνω αὐτὸν βαστάζοντες τὸν κύριον τῆς δόξης, οὓς εἶδεν Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης, καθὼς μετ' ὀλίγον ὁ λόγος δηλώσει, ὅτι κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. τίς οὖν ἐφάνη δυνατὸς ἐν πολέμῳ; ὁ ἄνθρωπος ὁ ὑπὲρ φύσιν, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. αὐτὸς γὰρ κατέβαλε τὸν διάβολον, καὶ αὐτὸς κατέλυσε τὴν βασιλείαν τοῦ διαβόλου, ἣν ἐβασίλευεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἕως τοῦ χριστοῦ. μᾶλλον δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὴν τυραννίδα αὐτοῦ, ἣν ἐτυράννει τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. τί γὰρ ξένον, ἵνα νικήσῃ θεὸς τὸν διάβολον; πάντως οὐδέν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἵνα δηλονότι νικήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν διάβολον. καθὸ γὰρ ἄνθρωπος ἐνίκησεν ὁ χριστὸς τὸν διάβολον, οὐχὶ καθὸ θεός; τίς γὰρ πόλεμος εἰς θεόν; καὶ ὁ χριστὸς ἕνεκεν τούτου εἶπεν, ὅτι ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, τουτέστιν ὁ διάβολος, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν. ἤγουν πάντες ἄνθρωποι ἁμαρτωλοί εἰσιν, ἐνταῦθα δὲ τοῦ χριστοῦ οὐκ εἶχεν εὑρεῖν ἴχνος, ἢ γνώρισμα ἁμαρτίας. καὶ ἐπεὶ τοὺς πάντας εὕρισκεν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κεκρατημένους, καὶ οἱονεὶ δεδεμένους, ἴσχυε κατὰ πάντων, καὶ ἐτυράννει. ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἐξαίσιος ἄνθρωπος, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἁμαρτίᾳ οὐχ ὑπέκειτο. καὶ ἐνίκησε καὶ κατέλυσε τοῦ ᾅδου τὰ βασίλεια. διὰ τοῦτο ὁ προφητικὸς λόγος ὁ λέγων, ὅτι κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ, ἔδειξεν αὐτὸν ἄνθρωπον. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ἔδειξεν αὐτὸν θεόν. αἱ γὰρ δυνάμεις τάξεις ἀγγέλων εἰσίν. τίς οὖν ἐστι κύριος τῶν ἀγγέλων; ὁ θεός. εἶδες πῶς τὸν αὐτὸν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι καὶ πάντες οἱ προφῆται πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν, ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον; ὁ δέ γε Ἰεζεκιὴλ οὑτωσί φησιν, ἐγὼ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ, καὶ ἀνεῴχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδον ὅρασιν θεοῦ, καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου, καὶ εἶδον νεφέλην μεγάλην, καὶ φέγγος κύκλῳ, καὶ πῦρ ἐξαστράπτον, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ σπινθῆρες ὡς ἐξαστράπτων χαλκός, καὶ ἐλαφραὶ αἱ πτέρυγες αὐτῶν. καὶ ὁμοίωμα ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν ζώων, ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὅρασις κρυστάλλου φοβεροῦ. καὶ ὑπεράνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ὡς ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου, ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἄνωθεν. καὶ εἶδον ὡς ὅρασιν πυρὸς ἔσωθεν αὐτοῦ. καὶ ὅτι μὲν ἡ προφητεία πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ θαυμαστή ἐστιν, ἥντινα κατέλιπον διὰ τὸ πλῆθος τῆς γραφῆς, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἑρμηνείας, τοῦτο δῆλόν ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτο μόνον σκέψαι, ὅτι τὰ τέσσαρα ζῶα, ἅτινα λέγει ὁ προφήτης πτερωτὰ πτεροῖς τέσσαρσι, καὶ παρακαιτιὼν λέγει, καὶ ἕτερα δύο ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἔχοντα, αὕτη ἐστὶν ἡ μεγίστη τάξις τῶν ἀγγέλων, ἡ παρὰ πάσης τῆς θείας γραφῆς καλουμένη σεραφείμ. ὑπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐκείνων εἶδεν ὁ προφήτης ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπάνω τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ἀνθρώπου. ἆρά γε χρήζει τοῦτο ἐξηγήσεως; τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ὃν φέρουσιν οἱ μέγιστοι τῶν ἀγγέλων ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ἐπὶ θρόνου καθήμενον; πάντως οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλ' ἢ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃν οἱ προφῆται πάντες ἐκήρυξαν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. σὺ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων λέγεις, ὅτι ἐπεὶ λέγουσιν οἱ χριστιανοί, ὁ χριστὸς θεός ἐστι, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι, ἐπεὶ θεός ἐστι, πῶς οὐδὲν ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ καὶ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἀδυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

καὶ ὅτι μὲν θεὸς οὐ πάσχει, ἔχω σε αὐτὸν μάρτυρα, ὃς ὁμολογεῖς, ὅτι θεὸς οὐ πάσχει. ὁμοίως ἐὰν ἄνθρωπος ἀποθνήσκων, εἴτε φυσικὸν θάνατον διὰ νοσήματος, εἴτε καὶ παρὰ φύσιν διὰ ξίφους, ἢ καὶ ἑτέρου συμβεβηκότος, τὸ μὲν σῶμα πάσχει καὶ ἀποθνήσκει, ἡ δὲ τούτου ψυχὴ ἀπαθὴς μένει καὶ ἀθάνατος, τίς ἐστι τοσοῦτον ἀνόητος, ὥστε παθητὴν εἶναι τὴν θεότητα νομίσαι; ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀφῆκεν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον ἀπείραστον. οἱ γὰρ ἀρμένιοι τὸν χριστὸν υἱὸν θεοῦ ὁμολογοῦσιν εἶναι αὐτὸν καὶ θεόν, λέγουσι δέ, ὅτι ὥσπερ ἔπαθε τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὕτως ἔπαθε καὶ ἡ αὐτοῦ θεότης. καὶ διὰ τοῦτο ἔχομεν αὐτοὺς αἱρετικούς, καὶ ὑπὸ ἀνάθεμα. τὸ δέ, πῶς οὐδὲν ἔσωσε τὸν κόσμον ὁ χριστὸς ψιλῷ τῷ λόγῳ ἁπλῶς, ἐγὼ οὐ δύναμαι εἰπεῖν. ὁμολογῶ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ καὶ σοὶ τὸ αὐτὸ συμβουλεύω, ἵνα πιστεύῃς τὰ ἄξια μόνης πίστεως, καὶ μὴ ζήτει τὰ ὑπὲρ δύναμιν. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἐὰν γὰρ ἐπιγείου βασιλέως πράξεις θεωροῦντες οἱ ἄνθρωποι, τὰς μὲν πράξεις στέργουσι καὶ ἀσπάζονται, περαιτέρω δὲ οὐ ζητοῦσιν οὐδὲ περιεργάζονται ἢ πολυπραγμονοῦσι, πόσῳ μᾶλλον εἰς τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ κύριον τῶν κυριευόντων, μᾶλλον δὲ τὸν προαιώνιον βασιλέα τῶν οὐρανῶν ἐστιν ἄτοπον ἐρευνᾶν καὶ περιεργάζεσθαι; ἐν οὗ ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, τὸ ἀναφανῆναι τὸν χριστὸν υἱὸν θεοῦ, τούτου δὲ ὁμολογουμένου καὶ ἀποδειχθέντος παρὰ πάσης τῆς θείας γραφῆς, στέργε καὶ ἔχε κατὰ νοῦν, ὅτι ἐπεὶ ὁ θεὸς παντοδύναμός ἐστι, καὶ τό, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον διά τε ἀγγέλου, καὶ διὰ λόγου, καὶ ἀλλοτρόπως, ὡς ἐκεῖνος ἐπίσταται καὶ γινώσκει, καὶ ἠδύνατο καὶ δύναται τοῦτο. ἀλλ' ὁ θεὸς οὐ ποιεῖ ὅσα δύναται, ἀλλ' ὅσα βούλεται. ὅσα γὰρ βούλεται καὶ δύναται, οὐ μὴν ὅσα δύναται καὶ βούλεται. δύναται γὰρ ἵνα ποιήσῃ μυρίους κόσμους, ἀλλ' οὐ βούλεται, καὶ ἐποίησεν ἕνα. δύναται ἵνα ποιήσῃ καὶ ἄλλας μυριάδας ἀγγέλων, ἀλλ' οὐκ ἠβουλήθη. διὰ τοῦτο μὴ ζήτει περαιτέρω χωρεῖν, ἐπεὶ εἴπερ εὕρῃ χώραν τὸ τοιοῦτον ἀτόπημα, πολλὰ ἐκ τούτου τὰ ἄτοπα ἕψεται. καὶ σκόπει πῶς δύναται ἐρωτᾶν ὁ τὰ τοιαῦτα τολμῶν, διότι ἐπεὶ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐπίσταται πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ εἰδὼς ὅτι ὁ διάβολος μέλλει πεσεῖν, διατί ἵνα ποιήσῃ αὐτόν. καὶ μεθ' ὃ τραχιλιάσας κατὰ τοῦ θεοῦ, ἀντὶ ἀγγέλου καὶ φωτὸς ἐγένετο σκότος καὶ διάβολος, πῶς οὐδὲν ἔφθειρεν αὐτὸν ὁ θεός, ἀλλ' εἴασεν αὐτόν, καὶ ἀπατήσας τὸν ἀδάμ, ἀπέστησε καὶ αὐτὸν μακρὰν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔτι παρακινεῖ πάντας ἀνθρώπους εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ ἁμαρτάνοντες στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ παραδείσου. καὶ ἄλλα μυρία ἄτοπα καὶ κακὰ μέλλουσιν ἀνακύψειν, ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος. διὰ τοῦτο ἐστὶ δίκαιον, ἵνα πίστει δεχώμεθα τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πεπραγμένα, καὶ οὐκ ἐξετάσει καὶ πολυπραγμοσύνῃ διδῶμεν αὐτά, ἀλλ' ὅμως διὰ τὸ πολύ σου περίεργον εἴπωμεν λογισμόν τινα περὶ τούτου. καὶ εἰ ἔχεται τῆς ἀληθείας, δόξα τῷ ἁγίῳ θεῷ. εἰ δ' οὖν, ἀπέμεινεν εἰς ἐκεῖνον τὸν μόνον γινώσκοντα τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν. γράφει ὁ μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ λέγει ὁ θεὸς διὰ τοῦ μωϋσέως, ὅτι ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. λέγει ὁ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. λέγει ἡσαΐας, τάδε λέγει κύριος, μὴ γυνὴ ἐπιλήσεται τὰ ἔκγονα αὐτῆς, εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλήσεται, ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, λέγει κύριος. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. ὑπὲρ μητέρα καὶ πατέρα μυριοπλασίως ἀγαπᾷ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπέκεινα. διὰ τοῦτο ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος ὑπὲρ πατέρα, μητέρα, γυναῖκα, τέκνα, ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχήν, ἀγαπᾶν τὸν θεόν. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πᾶσα πρᾶξις εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀποβλέπει, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ τέλος, ἵνα ἀγαπήσῃ τὸν θεόν, καὶ ὅσον ἀγαπήσει αὐτόν, ὑπὲρ τὸ μυριοπλάσιον ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἀπὸ ποίου γοῦν τρόπου καὶ ἀπὸ ποίας πράξεως δύναται ἐλθεῖν ἄνθρωπος εἰς αἴσθησιν, ἵνα ἀγαπήσῃ τὸν θεόν; ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ ἐνθυμηθῆναι καὶ ἀναλογίσασθαι κατὰ νοῦν, ὅτι δι' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν τὸν παραβάντα τὸν τοῦ θεοῦ νόμον καὶ τὴν ἐντολήν, ὅν τινα ἠπάτησεν ὁ διάβολος, καὶ ἀπέκτεινε μακρύνας ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐφόρεσεν ὁ θεὸς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανε δι' ἐμέ, καὶ ὁ ἐκείνου θάνατος γέγονεν ἡμετέρα ζωή, καὶ ἡ ἐκείνου ἀνάστασις ἔδωκεν ἐμοὶ τὸν παράδεισον, καὶ τὴν ἣν ἀπώλεσα βασιλείαν, καὶ ἄρχεται ἐνθυμεῖσθαι τὴν ἄπειρον τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν τε καὶ ἀγάπην. καὶ ἐνθυμούμενος ἔρχεται εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ἀγάπην, καὶ πληροῖ τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς λόγους τοῦ εὐαγγελίου. πληρῶν δὲ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος, ἀγαπᾶται αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς πληρωτὴς τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν. καὶ τότε πληροῦται ὁ διὰ τοῦ μωϋσέως ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγος, τό, ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ

ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. πληροῦται δὲ καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ λόγος ὁ λέγων, ὅτι ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ ὁ ἀγαπώμενος παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἀγαπᾶται. εἷς γὰρ ἐστὶ θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. καὶ διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ θεὸς ἄνθρωπος. ἐπὶ κατὰ τοὺς καιροὺς ἐλάλησεν ὁ θεὸς τοῖς προφήταις, καὶ ἐφάνησαν ὁράσεις πρὸς αὐτούς. ἀλλὰ ποτὲ μὲν διὰ νεφέλης, ὡς τῷ ἰώβ, ποτὲ δὲ διὰ πυρὸς καὶ γνόφου, ὡς τῷ μωϋσεῖ, ποτὲ δὲ δι᾽ αὔρας λεπτῆς, ὡς τῷ ἠλίᾳ. ὡς καὶ ὡσηὲ ὁ προφήτης οὑτωσί φησιν, ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην. ὡμοιώθην εἶπεν, οὐκ ὤφθην, ὡς βούλεται σχηματίζων τὰς ὄψεις. νῦν δὲ ὡς φιλάνθρωπος καὶ οἰκτίρμων, ἀγαπήσας τὸν ἄνθρωπον ὃν οὔτε γλῶσσα δύναται εἰπεῖν, οὔτε νοῦς ἐννοῆσαι, ὥσπερ πρώην διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων θεωριῶν ὡμίλησε τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις, οὕτω διὰ μέσης σαρκὸς, ὡς παραπετάσματος ὡμίλησε. καὶ ἔτι ἀπόκειται ὁμιλεῖν τοῖς δούλοις καὶ φίλοις αὐτοῦ, καθὼς ἔδειξε τοῦτο περὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ. καὶ ἔτι ἐλπίζομεν πάντες οἱ χριστιανοί, ὅτι θεὸς ὢν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, οὐκ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα διδάξῃ τὸν κόσμον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς, ὁ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κηρυχθεὶς, καὶ ἵνα πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν, καὶ οἱ πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες σωθῶσιν, οἱ δὲ ἀπιστήσαντες κατακριθῶσι. μετὰ δὲ ταῦτα ἀπόκειται, ἵνα πάλιν ἔλθῃ, οὐχ ὡς τὸ πρώην ἐν εὐτελεῖ τῷ σχήματι καὶ ταπεινῇ καταστάσει, καὶ ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεὸς δὲ τὸ νοούμενον, ἀλλ᾽ ὡς θεὸς φανερὸς, καὶ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν οὐρανίων ταγμάτων. καθὼς ὁ δαβὶδ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηκεν, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, κρῖναι τὴν οἰκουμένην. καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὑτωσὶ γράφων εἴρηκεν, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ᾽ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς δικαίους, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, ἤγουν τοὺς ἁμαρτωλούς. καὶ δώσει τοῖς μὲν ἁμαρτωλοῖς κόλασιν αἰώνιον, τοῖς δὲ δικαίοις ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὸν παράδεισον, καὶ πολλὰ ἀγαθά. ἀλλὰ καὶ δανιὴλ οὑτωσί φησιν, ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισεν. ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡσεὶ φλὸξ πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον, ποταμὸς πυρὸς εἷλκε πορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν. ἐθεώρουν ἐν ὁράματι, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθησαν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ δανιὴλ ἐν τῇ ὄψει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. καὶ ἰδοὺ πρόσεχον ἀκριβῶς, τὰ παρὰ τοῦ προφήτου λεχθέντα. ἐθεώρουν φησὶν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισε. τίς ἐστιν ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν; ὁ θεός. τίνες ἐλειτούργουν αὐτῷ, τουτέστιν ἐδούλευον; καὶ τίνες οἱ παριστάμενοι χίλιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες; πάντες ἄγγελοι. ποῖον ἐστὶ τὸ κριτήριον; οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ᾽ ἢ τὸ κριτήριον ὃ εἶπεν ὁ δαβὶδ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, κρῖναι τὴν οἰκουμένην. καὶ ὁ αὐτὸς χριστὸς εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ κριτηρίῳ μέλλει κρίνειν πᾶσαν τὴν γῆν. ἓν γὰρ καὶ τὸ αὐτό ἐστι κριτήριον πατρός τε καὶ υἱοῦ. ποῖος δέ ἐστιν ὁ πύρινος ποταμὸς, ὃν εἶδεν ὁ προφήτης πορευόμενον ἔμπροσθεν τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν; ὁ μέλλων ὑποδέξεσθαι τὸν διάβολον, καὶ πάντας τοὺς ἁμαρτωλούς. καὶ τίνες εἰσὶν αἱ βίβλοι, αἵτινες ἀνεῴχθησαν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ αἱ τῶν ἀνθρώπων πράξεις, αἵτινες μέλλουσι ἀνακαλυφθῆναι ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. ποῖος δέ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὃν εἶδεν ἐν τῇ ὁράσει αὐτοῦ ὁ δανιὴλ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φθάσαντα ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, πρὸς ὃν καὶ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, ὥστε προσκυνῆσαι καὶ δουλεῦσαι αὐτῷ, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐστὶ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται; πάντως ἱκανή ἐστιν ἡ προφητεία αὐτῇ, ἵνα καὶ τὴν ταύτῃ ἀνόητον ἀγάγῃ εἰς αἴσθησιν, καὶ νόησιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀναβιβάσας τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνελάβετο, καὶ ἀνήγαγεν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ αὐτῷ προσεκύνησαν πάντες ἄγγελοι θεοῦ, καὶ αὐτῷ προσεκύνησαν πᾶσαι αἱ φυλαὶ καὶ γλῶσσαι, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν οἱ προφῆται ἐκήρυξαν. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ δαβὶδ λέγει. καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ αἰώνιος βασιλεία, ἥ τις οὐ παρελεύσεται. καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ ἐξουσία, ἥ τις οὐ διαφθαρήσεται, ἑτέρου δὲ ἀνθρώπου οὐδαμῶς. οὐδὲ γὰρ ἐγεννήθη πρὸ τοῦ ἡλίου ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καθὸ θεὸς, οὐ καθὸ ἄνθρωπος. οὐδὲ γὰρ δύναται ἔχειν ἐξουσίαν αἰώνιον ἄνθρωπος, οὐδὲ βασιλείαν ἀσάλευτον ἄλλος, ἀλλ᾽ ἢ μόνον ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστιν ἀχώριστος αὐτοῦ. ταῦτα πάντα ἰδὼν ὁ δανιὴλ, καὶ θαυμάσας μὲν ὡς εἰκὸς, μὴ δυνηθεὶς δὲ κατανοῆσαι τὸ μέγα καὶ παράδοξον τοῦτο θαῦμα καὶ μυστήριον, εἶπεν, ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ δανιὴλ ἐν τῇ ἕξει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. ὃν δὲ ἰδὼν δανιὴλ ὁ μέγας, ἔφριξε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ συνεταράχθησαν αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦτον οἱ μουσουλμάνοι οὐχ ὁμολογοῦσι θεόν. καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὅς τις οὐ μὴ καταγνώσεται ὑπερβαλλόντως αὐτῶν;

ΟΤΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΑΛΗΨΙΝ, ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΑΙ ΑΥΤΟΥ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΟΙκουμένην ἐδίδαξαν τοῖς θαύμασι πιστούμενοι, καὶ περὶ τῆς ἀεὶ παρθένου θεοτόκου, ἔτι τε περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ ἐρωτήσεως, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῶν εἰκόνων.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΡΙΤΗ.

Ὅτι μὲν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐκηρύχθη παρά τε τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. φέρε δὴ λοιπὸν ἐξετάσαντες, ἴδωμεν καὶ περὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἐπακολουθησάντων πραγμάτων. προειπὼν γὰρ ὁ χριστὸς, ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως, λέγει τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν. καὶ προσκυνήσαντες ἀπῆλθον. καὶ μεθ᾽ ἡμέρας τινὰς, καθημένων ὁμοθυμαδὸν τῶν ἀποστόλων, ἐγένετο ἦχος ὥσπερ σφοδροῦ τινὸς πνεύματος, καὶ ἐνεπλήσθησαν ἅπαντες θείας χάριτος. οὐχ ὡς ἀδυνάτως ἔχοντος τοῦ χριστοῦ δοῦναι αὐτοῖς τὴν χάριν, ἔτι εὑρισκομένου αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ᾽ ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι εἷς θεός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ μία καὶ ἡ αὐτή ἐστι τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ φύσις καὶ δύναμις. ἔδωκε μὲν ὁ χριστὸς ἔτι ἐν τῇ γῇ ὢν, πρὸς τοὺς ἀποστόλους δύναμιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τουτέστι τοῦ διαβόλου. ἀπέστειλε δὲ καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὴν χάριν αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς. καὶ ἐμπλησθέντες, ὡς εἴρηται, οἱ ἀπόστολοι θείας χάριτος, ἔγνωσαν τὰ ὑπὲρ φύσιν ἕκαστος αὐτῶν, πᾶσαν γλῶσσαν παντὸς γένους τοῦ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν μετὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν. καὶ σκόπει διατί; ὅτι ἐνεχειρίσθησαν τὴν τῆς οἰκουμένης διδασκαλίαν καὶ προστασίαν, ἐδόθη πρὸς αὐτοὺς ἡ τῶν γλωσσῶν γνῶσις, ἵνα μὴ ἔχωσι χρείαν ἑρμηνέως, ἀλλ᾽ αὐτοὶ εὑρίσκονται καὶ ἑρμηνεῖς καὶ διδάσκαλοι, καὶ ἤρξαντο διδάσκειν ἀρξάμενοι ἀπὸ ἱερουσαλήμ. οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ ἡσαΐου, ἐκ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. οἱ γοῦν ἰουδαῖοι ἔτι πεπωρωμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν, οὐ συνῆκαν. καὶ ἐπληρώθη ἐπ᾽ αὐτοῖς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει κύριος. καὶ ἔλεγον διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λαὸν, ὅπως πιστεύσωσιν εἰς τὸν χριστὸν, καὶ ὁμολογῶσιν, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ἐγίνοντο διὰ τῶν ἀποστόλων θαύματα καὶ τεράστια ἄπειρα, οὐχ οὕτως αὐθεντικῶς καὶ ἐξουσιαστικῶς ὥσπερ ἐποίησεν ὁ χριστὸς, ἀλλ᾽ ὡς δοῦλοι καὶ ὑπηρέται. μετὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ ἐθαυματούργουν, οὕτω λέγοντες, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ ἀνάβλεψον, καὶ ἀνέβλεπεν ὁ τυφλός. ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔγειραι ὁ νεκρός, καὶ ἀνίστατο. τὸ αὐτὸ ἔλεγον, καὶ ἐθεραπεύετο ὁ παράλυτος. καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ ἐθεράπευον πᾶσαν νόσον, καὶ ἐπίστευον καθημέραν πλήθη ἄπειρα εἰς τὸν χριστόν. εἶτα μεριαθέντες οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, διέδραμον ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐποίησαν οἱ ἀσεβεῖς πολλὰ κακὰ καὶ ἐναντία εἰς αὐτούς, καὶ εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν χριστόν, καὶ ἀπέκτεινον καθημέραν ἐν διαφόροις τόποις πλήθη χριστιανῶν ἀναρίθμητα. καὶ γὰρ ἅπας ὁ κόσμος εἰδωλολάτρει. εἷς χριστιανὸς ἐφονεύετο, καὶ δέκα ἤρχοντο ἐνώπιον τῶν τυράννων. δέκα ἀπέθνησκον, καὶ ἑκατὸν ἤρχοντο, χίλιοι, δισχίλιοι, δέκα χιλιάδες, εἴκοσι χιλιάδες ἤρχοντο εἰς τὸ μαρτύριον. ἵνα δὲ μὴ δόξωσιν εἰς τοὺς πολλοὺς οἱ λόγοι μου ψευδεῖς, λέγω μᾶλλον ἐλάττους τῆς ἀληθείας. καὶ γὰρ πολλάκις ἐπίστευον τὴν ἡμέραν πεντήκοντα χιλιάδες, καὶ ἐπέκεινα. καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἦλθεν ὁ δίκαιος ἀβραὰμ εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, καὶ προσεκύνησε, καὶ ἐδούλευσε τῷ μόνῳ φύσει ὄντι θεῷ, οὕτως ἀπὸ τῶν τοῦ χριστοῦ θαυμάτων καὶ τῶν ἀποστόλων ἦλθον τὰ ἔθνη ὁμοίως εἰς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, καὶ προσεκύνησαν καὶ ὡμολόγησαν δικαίως, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθὴς θεός. πόθεν οὖν ἐγένετο τοῦτο; ἀπὸ ποίας δυνάμεως καὶ ἰσχύος; ἀπὸ ποίου πλούτου καὶ μεγαλείου; ἀπὸ ποίων φιλοσόφων καὶ ῥητόρων; πάντως ἀπ' οὐδενός, ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ἣν ἐνεδύσαντο οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, οἱ ἀμαθεῖς, οἱ ἄγροικοι, οἱ ἀσθενεῖς. οὕτω γὰρ εἴρηκεν ὁ χριστὸς πρὸς αὐτούς, ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, μὴ μεριμνήσητε οὖν τί εἴπητε, ἢ τί λαλήσητε ἔμπροσθεν αὐτῶν. ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι, οὐδὲ ἀντειπεῖν πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. καὶ οὕτως ἐγένετο. πάντες οἱ φιλόσοφοι, πάντες οἱ ῥήτορες, πάντες οἱ μάγοι οὕτως ἐφαίνοντο ἔμπροσθεν τῶν ἀποστόλων, ὡς ἰχθύες ἄφωνοι. τότε ἐπληρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην. ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἡσαΐου, ἡ λέγουσα ὁμοίως, ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. ἐμερίσθησαν γὰρ οἱ ἀπόστολοι, καὶ διεσπάρησαν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐδίδαξεν εἷς ἕκαστος τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὃν τόπον ἀπῆλθε, καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. σκέψαι γοῦν καὶ ἴδε, καὶ πρόσεξον ἀκριβῶς, ὅτι ἅπαντα ὅσα ἐγράφησαν ἐνταῦθα, οὐδεμία καὶ μόνη λέξις ἐγράφη ἀπ' ἀλλαχόθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ μωϋσέως, ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τοῦ δαβίδ, καὶ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ἅπερ καὶ ὀφείλει ἅπας μουσουλμάνος ἵνα στέργῃ, ὡς ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ καλά. αὐτὸς γὰρ ὁ μωάμεθ, ὃν ἔχουσι πάντες οἱ μουσουλμάνοι διδάσκαλον, αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη, ἵνα κρύψῃ παντελῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρτυρεῖ τὰς βίβλους ἁγίας. ἐὰν γοῦν τὰς βίβλους μὲν λέγωσιν ἁγίας καὶ καλάς, τὰ δὲ λεγόμενα ἐν αὐταῖς ἀθετῶσιν οἱ μουσουλμάνοι, πάντως δέον ἐστίν, ἵνα πᾶς ἄνθρωπος κατηγορήσῃ, μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐλεήσῃ αὐτοὺς ὡς μαινομένους. ὅτι ὑμεῖς ἔχοντες τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀφορμάς, ὥστε εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν, καὶ γνῶναι ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἀφέντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ἐπλανήθητε ἀστοχήσαντες. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν. οἱ τοίνυν διώκοντες καὶ τυραννοῦντες τοὺς ἀποστόλους, ἐπίστευον εἰς τὸν χριστόν, καὶ ὡμολόγουν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἀντὶ τῶν ἀποστόλων μᾶλλον ἐγίνοντο ἐκεῖνοι κήρυκες τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ. καὶ ὅτι μὲν πάντες οἱ ἀπόστολοι τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον ἀπέθνησκον, τοῦτο οὕτως ἔχει. ἀλλ' οὐκ ἐτυράννουν οἱ ἀσεβεῖς ἐκείνους, ὅσον τοὺς ὑποστρέφοντας ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας εἰς τὸν χριστόν. μεγάλας καὶ γὰρ τιμωρίας ἐποίουν εἰς αὐτούς, μεληδὸν κατέτεμνον τούτους, καὶ ὡς ἐν ῥοπῇ μιᾷ εὑρίσκοντο σῶοι καὶ ἀκέραιοι. εἰς τὰς καμίνους ἐνέβαλον, καὶ ὡς ἐν ὕδατι εἰσερχόμενοι ἐφυλάσσοντο. μόλυβδον πεπυρακτωμένον ἐπότιζον αὐτούς, καὶ οὐκ ἔβλαπτον. εἰς τὸν τῆς θαλάσσης βυθὸν ἔρριπτον, καὶ εἰς τὴν χέρσον εὑρίσκοντο. καὶ τίς δύναται ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐξαριθμήσασθαι καὶ εἰπεῖν τὰς τῶν μαρτύρων βασάνους καὶ τὰ πρακτήρια; τέλος τοίνυν ἀπέθνησκον, καὶ ἐλογίζοντο τὰς μὲν βασάνους τρυφάς, τὸν δὲ θάνατον ζωήν. καὶ ἐδείκνυεν ὁ χριστὸς διὰ τῶν μαρτύρων τὴν αὐτοῦ θεότητά τε καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν πόθον αὐτῶν, ὃν εἶχον εἰς αὐτόν. διὰ μὲν οὖν τὸ φυλάττεσθαι σώους καὶ ἀβλαβεῖς τοὺς μάρτυρας, ἐφαίνετο ἡ τοῦ χριστοῦ δύναμις καὶ θεότης. διὰ δὲ τοῦ θανάτου ὃν ἀπέθνησκον, ἐνδείκνυται ἡ εἰς τὸν χριστὸν πίστις τε καὶ ἀγάπη αὐτῶν. ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἀπὸ τούτου δειχθῇ ἔτι καθαρώτερον, τὸ δοκίμιον τῆς ἀνδρείας τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ ἡ τούτων πίστις ὡς πυρσὸς ἀναλάμψῃ. ὁ γὰρ φυλάξας αὐτοὺς ἀβλαβεῖς ἐκ τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων πειρατηρίων, ἠδύνατο πάντως ποιῆσαι ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι πεποίηκεν ὁ χριστός, ὅτι διὰ μόνης πρὸς τοὺς ἑβραίους ἐρωτήσεως, ὅτι τίνα ζητεῖτε, εὑρέθησαν πάντες πεσόντες. διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν αὐτοῖς, ὅτι ἄφετε τούτους ὑπάγειν, ἀφῆκαν τοὺς μαθητὰς, καὶ περιέλαβον τὸν χριστόν. καὶ ὡς ἐν τούτῳ τῷ ἐφάνη καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ θέλησις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων. ἐφυλάσσοντο μὲν γὰρ ἀβλαβεῖς ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἀπὸ τῶν μεγάλων τιμωριῶν καὶ βασάνων. ἀπέθνησκον δὲ ὅμως, ἵνα φανῇ ἡ εἰς τὸν χριστὸν πίστις αὐτῶν, καὶ ζῶσιν εἰς ἀπεράντους αἰῶνας τὴν ὄντως μακαρίαν ζωὴν καὶ ἀθάνατον. ταῦτα πάντα ἰδόντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς εἰδώλοις, καὶ κατανοήσαντες ὅτι τὰ γινόμενα οὐκ εἰσὶ φυσικῆς ἀκολουθίας ἔργα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν εἰσί, καὶ θεός ἐστιν ὁ τούτων ἐνεργῶν, μετεστράφησαν πάντες οἱ βασιλεῖς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ τύραννοι, ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ προσεκύνησαν καὶ ὡμολόγησαν καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ χριστός. καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἑτέρων προφητῶν, ἡ λέγουσα, ὅτι προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. ἐὰν δὲ εὑρίσκονται καὶ τινὲς, οἱ μὴ πιστεύοντες τὸν χριστὸν ὅτι ἐστὶν υἱὸς θεοῦ, οὐ διὰ τοῦτο ἐψεύσαντο οἱ προφῆται, ἀλλ' ὥσπερ μὲν ἥλιος λέγεται φωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ οὕτω γάρ ἐστιν, οἱ δὲ τυφλώττοντες τὸν ἥλιον οὐχ ὁρῶσιν, οὔτε μὴν φωτίζονται παρ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ θεὸν αὐτὸν ὡμολόγησεν. οἱ δὲ μὴ προσκυνοῦντες αὐτὸν, ἢ πρότερον μὲν προσκυνήσαντες, ὕστερον δὲ μεταμεληθέντες καὶ δοξάσαντες δόγματα ἀσεβείας, τότε ἵνα γνῶσι τὴν ἀλήθειαν, ὅταν οὐκ ὠφεληθῶσι. πῶς; ἐπεὶ ζῶν πᾶς ἄνθρωπος ποιεῖ καὶ πράττει περὶ αὐτοῦ ὅσα βούλεται καὶ προαιρεῖται, εἴτε ἔργα εἰς σωτηρίαν αὐτοῦ, εἴτε εἰς καταδίκην καὶ κόλασιν. μετάνοια δὲ οὐκ ἔστι μετὰ θάνατον. ἐὰν γοῦν οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν χριστὸν ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, καὶ πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν, ἰδοὺ εὗρον τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. εἰ δ' ἔτι ἐπιμένωσι τῇ ἀσεβείᾳ αὐτῶν, τὸ ἑξῆς ὁ νοῶν νοείτω. ἀλλὰ καὶ δαβὶδ πάλιν οὑτωσί φησι, πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε, ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός. ψάλλετε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραάμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. καὶ σκόπει ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως τῷ θεῷ. οὐ τοὺς ἰουδαίους προσκαλεῖται μόνους, οὐ τοὺς ἰσμαηλίτας, οὐ τοὺς κατοικοῦντας ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον προσκαλεῖται εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν ἀγαλλίασιν. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν πάντα τὰ ἔθνη, οὐδ' ἕνα τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῶν πάντων. διατί; ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλ' ἐρεῖ τις, καὶ πότε οὐκ ἦν ὁ θεὸς ὕψιστος, ὦ μακάριε δαβίδ, καὶ πότε οὐκ ἦν φοβερὸς καὶ μέγας; ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. ἰδοὺ καὶ πάλιν τὸ ἄπορον ἄπορον. ἐρωτηθεὶς πότε οὐκ ἦν ὁ θεὸς ὕψιστος καὶ μέγας καὶ φοβερός, ἀπεκρίνη, ὅτι ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε, ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. καὶ πάλιν ὁ δαβίδ, ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός, ψάλλετε συνετῶς. ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραάμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. καὶ λοιπὸν δεῦρο δή, δεῦρο, σκεψώμεθα. τί βούλεται τὸ προφητικὸν λόγιον; ἡ ψαλμῳδία, ὕμνος ἐστὶν ἐμμελὴς τῷ θεῷ ἀφιερωμένος. καὶ ὥσπερ ἀπὸ τροπαίου καὶ νίκης ἐπανελθών τις, ὑπὸ μεγάλης χαρᾶς οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ ὅτι νενικήκαμεν τοὺς ἐχθρούς. καὶ αὖθις ἐρωτώμενος, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γέγονε τὰ τῆς νίκης; πάλιν τὰ αὐτὰ ἀποκρίνεται, ὅτι ἐνικήκαμεν, ἐνικήκαμεν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ προφήτης, νεκροῖς ἰδὼν ὄμμασι τὴν τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφὴν, ἔκραξε, πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. τουτέστι, καὶ οἱ πρώην πιστοὶ, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πιστεύσαντες, πάντες ὁμοῦ κροτήσατε χεῖρας. οὐχ οὕτως ἁπλῶς ἀσκόπως καὶ ἀτάκτως κροτήσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀλλ᾽ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔνθους ὑφ᾽ ἡδονῆς γενόμενος ἔλεγε, ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ὥσπερ αὐτὸς ἐξηγούμενος τὰ ἑαυτοῦ ῥήματα λέγει, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. τουτέστιν, ὅτι τὰ πρότερον ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενα ἔθνη, νῦν καταλιπόντα τοὺς πατρώους αὐτῶν θεοὺς, τὰ ἄψυχα εἴδωλα καὶ κωφὰ ὑπέκλιναν καὶ προσεκύνησαν, καὶ ἐπίστευσαν τῷ μόνῳ ἀληθεῖ καὶ ζῶντι θεῷ, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐγένοντο. οὐδὲ γὰρ ἄξιοι τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας εὑρίσκοντο. ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. πᾶς θρόνος δηλοῖ δόξαν καὶ ἀνάπαυσιν. καὶ ἐπεὶ πρότερον μὲν ὁ θεὸς οὐκ ἐδοξάζετο παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ παρὰ μόνων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων, ἐστερημένα τὰ ἔθνη τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, νῦν δὲ προσελθόντα ἀπήλαυσαν οἱ πάντες τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπανεπαύθη ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων θρόνος ἔχει τὴν δόξαν καὶ τὴν ζημίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν δὲ ἀναμαρτησίαν οὐκ ἔστι δυνατὸν ἔχειν, προσέθηκε τὸ ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. τὰ γὰρ ἀνθρώπινα μετὰ τοῦ σφαλεροῦ καὶ ἐφαμάρτου ἔχουσι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ εἰρήκαμεν. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ θρόνος καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἐπηρμένος, καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ φυσικὸν καὶ ἀχώριστον ἔχει τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, καὶ τὴν δόξαν. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραάμ. τίνες εἰσὶν οἱ συναχθέντες ἄρχοντες; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ τοπάρχαι, οἵ τε μικροὶ καὶ μεγάλοι. καὶ τίς ἐστιν ὁ τοῦ ἀβραὰμ θεός; μὴ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν τῶν ὅλων θεὸν, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτοῦ καλεῖ τοῦ ἀβραάμ; ἄπαγε τῆς βλασφημίας. οὐχὶ, ἀλλὰ τὸ μὲν, δὴ κύριον καὶ κριτὴν πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐλεοῦντα καὶ ὀργιζόμενον ἐκάλεσεν ἀβραάμ, τὸν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν σοδόμων ὀφθέντα αὐτῷ, καὶ γῆν καὶ σποδὸν ἔκρινεν ἑαυτὸν ἔμπροσθεν ἐκείνου, ὃς ἦν ὁ ὑποστατικὸς λόγος τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη, καὶ ἔτι φανήσεται. τὸ δὲ, ὅτι ὥσπερ πιστεύσαντος τοῦ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, ἐλογίσθη ἡ τούτου πίστις εἰς δικαιοσύνην, οὕτω καὶ πάντα τὰ ἔθνη καταλιπόντα τὸ πάτριον σέβας, μᾶλλον δὲ τ᾽ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὸ μάταιον καὶ πεπλανημένον, καὶ ἐπιστρέψαντα ἐπὶ τὸν ἀληθῆ θεὸν, καὶ ὁμολογήσαντα τὸν χριστὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ θεὸν ἀληθινὸν, ἐλογίσθη καὶ αὐτῶν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, ὥσπερ τῷ ἀβραὰμ, καὶ ἀφείθησαν πᾶσαι αἱ ἀνομίαι αὐτῶν, πᾶσαι αἱ ἀσέβειαι, πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι. ἔτι εἰπόντος τοῦ θεοῦ τότε τῷ ἀβραὰμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, καὶ ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. προκαλιδὼν ὁ προφήτης, ὅτι ὅσον οὔπω πληροῦται ὁ πρὸς τὸν ἀβραὰμ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐπιστραφέντα καὶ γὰρ πάντα τὰ ἔθνη γεγόνασι τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, καὶ ὅτι διὰ τῆς εἰς τὸν χριστὸν πίστεως, ὃς ἐστι σπέρμα τοῦ ἀβραὰμ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ δαβὶδ καὶ βασιλέως σώζοντος τὰ ἔθνη, τότε εἶπεν, ὅτι ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραὰμ, ἀναμιμνήσκων πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν πρὸς τὸν θεὸν τοῦ ἀβραὰμ πάλαι προσκύνησιν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν. καὶ πλησθεὶς ἀρρήτου ἡδονῆς ὁ προφήτης ἔλεγε, ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας. πάλιν δὲ διδάσκων ἔλεγε, ψάλλετε συνετῶς. τί ἐστι ψάλλετε συνετῶς; τουτέστι νουνεχῶς, φρονίμως. μετ᾽ ἐπιστήμης γνῶτε τὰ λεγόμενα, γνῶτε τὰ πραττόμενα. μὴ κροτεῖτε τὰς χεῖρας ὑμῶν ἀθέσμως καὶ ἀτάκτως, ὡς ἐν τοῖς συμποσίοις κροτοῦσι τὰς χεῖρας οἱ ἄφρονες, ἀλλὰ μαθόντες πόθεν ἡ νίκη, πόθεν ἡ ἐλευθερία, πόθεν ἡ σωτηρία, δότε μεγαλωσύνην, δότε εὐχαριστίαν τῷ νικοποιῷ θεῷ, κροτήσατε τὰς χεῖρας, δότε φωνὴν αἰνέσεως καὶ ἀγαλλιάσεως τῷ θεῷ τοῦ ἀβραὰμ, τουτέστι τῷ γεννηθέντι ἐκ σπέρματος τοῦ ἀβραὰμ κατὰ σάρκα, ὃν ἐκήρυξαν πάντες οἱ προφῆται, ὃν ἀπεφήναντο, ὃν ὡμολόγησαν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, ὃς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ τοῦ ἁγίου, ὃν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἀνέλαβεν ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπον. ψάλλετε συνετῶς. ἤγουν ἐγκύψατε εἰς τὸ βάθος τῶν νοημάτων, ἴδετε τὸν ἐν τοῖς προφητικοῖς λόγοις ἐγκεκρυμμένον οὐράνιον μαργαρίτην, ὥσπερ τὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐν τοῖς ὀστρέοις τιμώμενον, ψάλλετε συνετῶς. ὁ γὰρ ἀκρύφως θησαυρὸς ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν ἐστιν· ἀναπτύξαντες τὰς τῶν πατέρων ῥήσεις, εὑρίσκετε αὐτόν, ὅς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ποιητὴς πάσης κτίσεως. τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ὁρᾷς, πῶς ποτὲ μὲν θεὸν ὀνομάζει αὐτὸν ὁ δαβίδ, ποτὲ δὲ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ποτὲ δὲ λόγον θεοῦ, ποτὲ δὲ ποιητὴν πάσης κτίσεως; ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ποιητὴν τῶν οὐρανῶν, πάσης κτίσεως ποιητὴν αὐτὸν ἀπεφήνατο. ὁ γὰρ ποιήσας τοὺς οὐρανούς, αὐτός ἐστιν ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς λέγει, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ὁ δὲ δαβίδ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. πάντως ὃν λέγει ὁ μωάμεθ λόγον θεοῦ, καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ὃν προσκυνοῦσι πάντες οἱ χριστιανοὶ ὡς λόγον θεοῦ καὶ θεόν, τοῦτον αὐτὸν λέγει δαβίδ, ὅτι ἐστερέωσε τοὺς οὐρανούς, τουτέστιν ἐποίησε. τοῦτον αὐτὸν λέγει μωϋσῆς, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ τίς οὕτω μάταιος, ὃς ἀμφιβάλλει, καὶ οὐ προσκυνεῖ ὃν ὁ δαβὶδ κηρύττει θεόν, ὃν ὁ μωσῆς λέγει θεόν; σὺ δὲ οὐρανοὺς ἀκούσας, μηδὲν ὑπολάβῃς πολλοὺς γεγονότας οὐρανούς, ἀλλ᾽ ἕνα, καὶ οὐ πολλούς. ὁ δὲ ἑρμηνεὺς τῇ ἑβραΐδι ἀκολουθήσας διαλέκτῳ, ἔγραψε πληθυντικῶς κατὰ τὴν ἐκείνων τάξιν τε καὶ συνήθειαν. ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τίνων λέγει δαβὶδ τό, ὅτι οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. τίνες; οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ ὀλίγοι, οἱ πρώην εὐτελεῖς καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι, νῦν δὲ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, οἱ διωκόμενοι παρὰ πάντων, οἱ ὑβριζόμενοι, οἱ κολαφιζόμενοι, οἱ μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, νῦν ἀναφαίνονται ὑψηλοὶ καὶ μεγάλοι, καὶ τοῦ θεοῦ κραταιοί, καὶ εἰς τὴν τῆς τιμῆς κορυφὴν ἀναχθέντες. πάντες γὰρ ἄρχοντες, πάντες σατράπαι, πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετὰ θεὸν τοὺς ἀποστόλους ἔχουσι προστάτας, καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦσι διδασκάλους καὶ ὁδηγοὺς τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. οἱ ἀπόστολοι γὰρ ἐδίδαξαν τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, τοῖς θαύμασι πιστούμενοι, καθὼς εἴπομεν. καὶ οἱ πρότερον διῶκται τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ, νῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθνήσκουσι. καὶ οἱ πρότερον ὑβρισταὶ καὶ τύραννοι, νῦν διὰ τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ποιμένες καὶ διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς οἰκουμένης κατέστησαν, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμποντες. καὶ οἱ τῶν εἰδώλων πάλαι προσκυνηταί, νῦν τοῦ χριστοῦ μάρτυρες, καὶ λαβόντες τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ χάριν, εὑρίσκονται ποιοῦντες, ὡς εἴρηται, θαύματα. οὐ μόνον γὰρ ζῶντες οἱ μάρτυρες ἐνήργουν θαύματα καὶ τεράστια, ἅπερ ἔβλεπον οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ ἐπίστευον, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μεγάλα καὶ ἐξαίσια θαύματα ἐνήργουσι. ζῶντες γὰρ ἠρώτων ἔμπροσθεν τῶν τυράννων τὰ εἴδωλα, λέγοντες, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ εἴπατε τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἀπεκρίναντο τὰ εἴδωλα, ὅτι ὁ χριστὸς θεὸς ἀληθινός ἐστι. καὶ ταῦτα ἀκούοντες οἱ ἀσεβεῖς, καὶ βλέποντες ἔλεγον μεγάλῃ τῇ φωνῇ, μέγας ὁ θεὸς τῶν χριστιανῶν, μεγάλη ἡ πίστις αὐτῶν, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν χριστόν. καὶ ὅτι μὲν πάντες οἱ τοῦ χριστοῦ μάρτυρες θαύματα ἐνήργουν ἄπειρα, ἅτινα διὰ τὸ πλῆθος ἐλάθησαν, τοιοῦτον ἐστίν, ὅμως δὲ ἐκ τῶν πολλῶν συνεγράψαντο οἱ τῷ καιρῷ εὑρισκόμενοι ἐκείνῳ οὐκ ὀλίγα, ἐξ ὧν ἕν ἐστι τοῦτο. ὁ παρ᾽ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τιμώμενος μάρτυς τοῦ χριστοῦ γεώργιος, ὃς καὶ παρ᾽ αὐτῶν τῶν μουσουλμάνων τιμᾶται, ὀνομάζεται δὲ παρ᾽ αὐτῶν χετὴρ ἡλίας, βασανιζόμενος καὶ πειραζόμενος παρὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ εἰδωλολατρῶν, ἵνα τὸν μὲν χριστὸν ἀρνήσηται, σεβασθῇ δὲ καὶ προσκυνήσῃ τοῖς ἐκείνων θεοῖς, ὁ δὲ προείλετο μυρίους θανάτους καὶ μυρίας βασάνους ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ, ἢ ὅλως ἀθετῆσαι τὴν εἰς τὸν χριστὸν πίστιν αὐτοῦ. καὶ ἐποίησαν αὐτῷ τιμωρίας μεγάλας, καὶ πειρατήρια. λέγει δὲ ὁ μάρτυς τῷ τυράννῳ, ἀπελθόντες ἴδωμεν τοὺς θεοὺς ὑμῶν. ὁ δὲ ἀκούσας ἐχάρη λίαν, ὑπολαβών, ὅτι ἀπέρχεται θύσων τοῖς θεοῖς αὐτοῦ. ἀπελθόντων οὖν πάντων ὁμοῦ τοῦ τε τυράννου σὺν παντὶ τῷ πλήθει, συνεισῆλθε εἰς τὸν βωμὸν καὶ ὁ μάρτυς γεώργιος, καὶ λέγει μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τὰ ἄφωνα εἴδωλα εἴπατε τὴν ἀλήθειαν, τίς ἐστι θεὸς ἀληθής; καὶ παρευθὺς λαλήσαντα τὰ εἴδωλα εἶπον, ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ τούτου πατὴρ ὁ θεός. καὶ πάλιν ὁ μάρτυς, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ πεσόντα εἰς τὴν γῆν, συντρίβητε. καὶ ἐπακολουθησάσης τῷ λόγῳ καὶ ἐνεργείας, ἔπεσον πάντα τὰ εἴδωλα εἰς τὴν γῆν, καὶ συνετρίβησαν. τὸ δὲ πλῆθος ἰδόντες τὸ τεράστιον, μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἐξεβόησαν, μεγάλη ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν, μέγας ὁ θεὸς γεωργίου. ἀκουσάτωσαν οἱ μὴ πιστεύοντες

τες

τοῦ εἰς τὸν χριστὸν, καὶ αἰσχυνθήτωσαν, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους διάβολος οὐκ ἠδυνήθη κρύψαι τὸ ὄν, ἀλλ' ἐπιτιμηθεὶς παρὰ τοῦ ἁγίου, καὶ οἱονεὶ ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας μαστιχθεὶς, ὡμολόγησε τὸν χριστὸν θεὸν εἶναι ἀληθινόν. οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες, ἔτι ὡς ἐν βαθυτάτῳ σκότει περιπατοῦσι πλανώμενοι. ἔτι δὲ τοῦ χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εὑρισκομένου, ἔφερον πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ δαιμονιζόμενον, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα θεραπεύσῃ αὐτόν. ὁ δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὑρισκόμενος δαίμων, ἰδὼν τὸν ἰησοῦν, ἔκραξε λέγων, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ υἱὲ τοῦ θεοῦ, ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; οὐδὲ γὰρ εἷς διάβολος ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ πολλοί. τοῦ δὲ ἰησοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτὸν, ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐγένετο ὑγιής. τί δὲ, ὃν ἐμαρτύρησεν ὁ θεὸς, ὃν ἐκήρυξαν οἱ προφῆται, εἰς ὃν ἐπίστευσε πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες μὴ βουλόμενοι ὡμολόγησαν θεὸν, φρίττουσι δὲ καὶ τρέμουσι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, τοῦτον οἱ μὴ ὁμολογοῦντες θεὸν, οὐκ εἰσὶ μάταιοι καὶ πεπλανημένοι; παντί που δῆλον. καὶ τότε πληρωθήσεται ἐπ' αὐτοὺς τὸ προφητικὸν λόγιον τοῦ δαβὶδ, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε. παρεσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, καὶ μακάριον αὐτοῖς ἦν, εἴπερ ἐκρίθησαν ὡς τὰ ἄλογα ζῶα. ἐκεῖνα γὰρ ἐπεὶ οὐχ ἁμαρτάνουσιν, οὐδὲ κολασθῆναι μέλλουσιν. οὐαὶ δὲ τοῖς μὴ πιστεύσασιν εἰς τὸν χριστὸν, εἴθε μὴ ἐγεννήθησαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι. μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων προσέτρεχον οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς τάφους καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῶν, καὶ ἐθεραπεύοντο τὰς νόσους αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἄπειρα θαύματα ἐνεργοῦνται εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, τῶν πολιτευσαμένων κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ εὐαγγελίου, ἔνθα εὑρίσκοντο κείμενοι. ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ παρὸν οὐκ ἔχουσι μέτρον οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς σωτηρίας, καὶ οἱ μὲν εὑρίσκονται εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ εἰς τὰ σπήλαια, οἱ δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔχουσι δύναμιν καὶ ἰσχὺν ποιῆσαι θαύματα, καὶ ποιοῦσιν. ἆρα τί σοι δοκεῖ; ἕνεκεν ψευδοῦς καὶ πεπλασμένου καὶ ἀντιθέου ὀνόματος συνήργησεν ὁ θεὸς τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις, τοῖς ἀμαθέσι καὶ ἀγροίκοις διὰ τῶν ἀπείρων θαυμάτων, καὶ ἐπέστρεψαν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ πίστιν καὶ τὴν θεογνωσίαν, καὶ ἐπεστόμιζον τοὺς ῥήτορας καὶ φιλοσόφους; καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, ὅστις εἴποι αὐτό; καὶ γὰρ τὰ τιμιώτερα πράγματα ἁπάσης τῆς κτίσεως, ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰσίν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἄγγελος ἐνθυμηθεὶς γενέσθαι θεὸς, ἐξέπεσε τῆς οἰκείας δόξης, καὶ ἀντὶ ἀγγέλου ἐγένετο διάβολος, καὶ ἀντὶ φωτὸς ἐγένετο σκότος. τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἅγιος ὢν, καὶ ἐντὸς τοῦ παραδείσου εὑρισκόμενος, ἐπεθύμησε γενέσθαι θεὸς, καὶ παρευθὺς ἀντὶ τοῦ εἶναι ἅγιος, εὑρέθη ἁμαρτωλός. καὶ ἐκβληθεὶς τοῦ παραδείσου, κατεδικάσθη ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι ἀθάνατος κτισθεὶς παρεδόθη εἰς θάνατον, καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου, καὶ ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ τί λέγω περὶ τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀδὰμ, ὅτι ἐπιθυμήσαντες γενέσθαι θεοὶ, ἔπαθον ὅσα εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μωϋσέως. τολμησάντων τινῶν ποιῆσαι ἃ μὴ θέμις ποιεῖν, ἤγουν θυμιάσαι τῷ θεῷ δουλείας χάριν, διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς θυμιάσαι, ἀλλ' ἢ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν, ἠνοίχθη ἡ γῆ, καὶ κατέπιε τὸν δαθὰν καὶ τὸν ἀβειρὼν καὶ τὸν κορέ. ἐξῆλθε πῦρ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατέκαυσε τὸν ὀφνὲ καὶ φινεές. καὶ ἐθυμίασεν ὀζίας ὁ τῶν ἰουδαίων βασιλεὺς, ἀλλὰ παρευθὺς ἐλεπρώθη. βλέπεις πῶς πάσης ἁμαρτίας ἀνέχεται ὁ θεὸς, καὶ καρτερεῖ τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μετάνοιαν, ταύτην δὲ τὴν τόλμαν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἔρχεται ἡ τοῦ θεοῦ ἀγανάκτησις καὶ ὀργὴ εἰς τὸν τὰ τοιαῦτα τολμῶντα; ἐπεὶ γοῦν, ὡς ἀποδέδεικται, θεὸς ἦν ὁ συνεργῶν τοῖς τε ἀποστόλοις καὶ μάρτυσιν εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ πίστιν, ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν χριστὸν, οὐ πιστεύει θεῷ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἴρηκεν, ὅτι ὁ μὴ πιστεύων τῷ υἱῷ, οὐδὲ τῷ πατρὶ, καὶ ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. εἴπερ γοῦν οὐκ ἦν ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς, ἀλλὰ τολμῶν ἔλεγε ταῦτα, οὐκ ἔμελλε παθεῖν, ἅπερ ἔπαθεν ὅ,τε διάβολος καὶ ὁ ἀδὰμ, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἀληθινὸς, ἔλεγε καθαρῶς καὶ ἐδίδασκε τοῖς πᾶσιν, ἵνα γνῶσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, μᾶλλον δὲ τὴν αὐτοῦ θεότητα. ἐπεὶ γοῦν τρανῶς

καὶ πεπαῤῥησιασμένως ἔλεγεν, ὅτι θεός εἰμι καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ οὐκ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ ἔλεγεν αὐτό, ἀλλὰ μέσον πάντων. ὁμολογεῖ δὲ περὶ τούτου ὁ μωάμεθ, καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ὅτι λόγος θεοῦ ἐστὶν ὁ χριστός, καὶ πνεῦμα θεοῦ καὶ ψυχὴ θεοῦ, οὕτω χρεωστοῦσι πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ἵνα ἀνεξετάστως καὶ ἀπολυπραγμονήτως πιστεύωσι, καθὼς εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ χριστός. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κατ᾽ ἔτος γινομένου ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῷ τάφῳ τοῦ χριστοῦ θαύματος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὡς καὶ σὺ οἶδα, ἔχεις εἰπεῖν τί; οἶδας πάντως, ὅτι κρίμασιν οἷς οἶδε θεός, κατεξουσιάζουσιν οἱ μουσουλμάνοι καὶ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου, καὶ κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν τῆς τοῦ χριστοῦ ἀναστάσεως πολλὴν καὶ μεγάλην ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα, ὥστε μηκέτ᾽ εἶναι τὸ παράπαν λυχνιαῖον φῶς. ἐνεργεῖται τοιγαροῦν τοῦτο οὕτως ἀπαραιτήτως κατὰ τὴν τούτων ἐπιμέλειαν. ἐν δὲ τῷ καιρῷ, καθ᾽ ὃν ᾄδουσιν οἱ ἐκεῖσε εὑρισκόμενοι χριστιανοὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ ὕμνον, κατέρχεται φῶς οὐρανόθεν, ἀνάπτον τὰς εἰς τὸν τοιοῦτον τάφον τοῦ χριστοῦ εὑρισκομένας τρεῖς λαμπάδας, ἐνώπιον τοῦ ἐκεῖσε εὑρισκομένου τηνικαῦτα κατὰ καιρὸν ἄρχοντος τῶν μουσουλμάνων. τί γοῦν σοι δοκεῖ; ψευδῶς ἔλεγεν ὁ χριστός, ὅτι θεός ἐστι καὶ θεοῦ υἱός; ψευδῶς δὲ πιστεύουσι καὶ οἱ χριστιανοί; καὶ πῶς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καθ᾽ ἣν ὑμνοῦσιν οὗτοι, ὡς εἴπομεν, τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν, καὶ ποιητὴν πάσης κτίσεως, εἰς πλείονα δῆθεν πίστωσιν καὶ δήλωσιν τοῦ θαύματος, μαρτυροῦντος τούτου τοῦ θεοῦ, ὥστ᾽ εἶναι τοῦτ᾽ ἀληθές, κατέρχεται οὐρανόθεν φῶς ἐξάπτον τὰς εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ δὴ τοῦ χριστοῦ, ὡς δεδήλωται, λαμπάδας. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἰορδάνῃ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ βαπτίσεως κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ λέγουσα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, τουτέστιν ὁ χριστός, οὕτω καὶ κατὰ τὸν ῥηθέντα καιρὸν κατέρχεται τὸ ἐξ οὐρανοῦ φῶς, πιστούμενον καὶ μαρτυροῦν πᾶσι πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀληθὴς θεός τε καὶ ἄνθρωπος. τίς γοῦν οὕτως ἄθλιος, ὃς οὐ προσκυνεῖ καὶ ὁμολογεῖ αὐτὸν θεὸν καὶ υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ; εἰ δὲ ἐρευνῶσιν ἴσως καὶ ἀντιλέγουσιν, ὡς ἔοικε λέγουσιν, ὅτι ὁ χριστὸς ψευδῶς ἐλάλησε, τίς ἐστι χρεία λοιπὸν ἑτέρου κατηγόρου; αὐτοὶ γὰρ ἑαυτῶν εἰσι κατήγοροι, ἐπεὶ ὃν ὁμολογοῦσι λόγον θεοῦ, καὶ πνεῦμα, καὶ ψυχὴν θεοῦ, τοῦτον λέγουσι ψεύδεσθαι. καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν τοῦτο, λόγον θεοῦ ψεύδεσθαι; γινώσκοντες οὖν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καταφεύγουσιν εἰς τοῦτο, λέγοντες ὅτι οἱ χριστιανοί, ὡς δῆθεν τιμῶντες τὸν χριστόν, λέγουσιν ὅτι περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν ὁ χριστός, ὅτι υἱὸς θεοῦ ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια τοῦτο, ἀλλὰ διαβολή. οὐ μόνον γὰρ ὁ χριστὸς οὐκ εἶπε τοῦτο, οὐδὲ ἐδίδαξεν, ἀλλὰ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν ἰουδαίων, ἠρνήσατο εἰπών, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἰμί, ἀλλ᾽ ὑμεῖς λέγετε αὐτό. τοῦτο γοῦν πρόσχημά ἐστι καὶ σκῆψις. βουλόμενοι γάρ τινες ὑβρίσαι τὸν χριστόν, φανερῶς οὐκ ἠδυνήθησαν, φοβηθέντες τὴν φανερὰν τῶν ἀνθρώπων κατάγνωσιν, καὶ ἐπλάσαντο ἄλλα ἐπ᾽ ἄλλοις. ἀλλὰ γινωσκέτωσαν οἱ βουλόμενοι μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς εἴρηκεν οἰκείοις χείλεσιν οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρίς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, καὶ σχεδὸν ἅπαν τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ τοῦτο λέγει καὶ διδάσκει, ἵνα δηλονότι γνῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἐγέννησεν υἱὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων θεὸν ἀληθινόν. ἅπας καὶ γὰρ ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελίου οὗτός ἐστιν, ἵνα δηλονότι ἐπιστρέψῃ πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἀσεβείας εἰς θεοσέβειαν, καθὼς εἴρηται, καὶ ἵνα πράττωσιν οἱ ἄνθρωποι ἔργα σωτηρίας ἄξια, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἔλεγε καὶ ἐδίδασκεν ὁ χριστὸς καθημέραν τοῦτο. ἅπερ καὶ παραλαβόντες ἀπὸ τοῦ χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι, συνεγράψαντο τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐδίδαξαν εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ ἕνεκεν ταύτης τῆς πίστεως καὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν δογμάτων ἀπέθανον οὗτοι καὶ οἱ μάρτυρες. ὅμως τινὲς τῶν αἱρετικῶν ἔλεγον περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι μὲν ἀληθῶς ὁ χριστὸς πρὸ πάσης κτίσεως εὑρίσκεται, καὶ αὐτός ἐστι δημιουργὸς τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀδὰμ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῆς γῆς τε καὶ ἁπάσης τῆς κτίσεως. τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἄλλως. ὅτι δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τοῦτο οὐκ ἔστι. καὶ ἐποίησαν οἱ τοιοῦτοι αἱρετικοὶ πολὺ κακὸν τοῖς ὀρθοδόξοις. ὁ γὰρ βασιλεύων τῷ τότε ἦν φρονῶν τὰ ἐκείνων, καὶ συνήργει καὶ ἐβοήθει αὐτοῖς ἐπὶ τῷ τοιούτῳ δόγματι. ἐπεὶ γοῦν εἶχον τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐτίμων αὐτό, εἴπερ οὐδὲν ἔλεγεν ὁ χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι θεός ἐστι καὶ τοῦ θεοῦ υἱός, τίνος ἄλλης παραστάσεως ἐδέοντο, ἢ ταύτης; καὶ γὰρ αὐτὴ ἡ

μόνη ἔσωζεν αὐτὴ πασῶν ἑτέρων παραστάσεων. ἀλλὰ τὸ μὲν εὐαγγέλιον, καὶ ἐτίμων καὶ ἔστεργον, καὶ ἅγιον ὠνόμαζον. καὶ ἀναγινώσκοντες τοῦτο οἱ τάλανες, καὶ τοὺς προφήτας διηνεκῶς, ἔλεγον τὰ αὐτὰ καταγέλαστα καὶ μεμεστωμένα μωρίας λόγια. καὶ οἱ μὲν ἐτελεύτησαν ἐν ταύτῃ τῇ αἱρέσει, καὶ εἰσὶν ὑπὸ ἀνάθεμα, οἱ δὲ ζῶσι, καὶ εὑρίσκονται κατὰ τὴν αἴγυπτον, καὶ καλοῦνται ἀρειανοί, καὶ ἰακωβῖται, καὶ νεστοριανοί. ἐρωτηθήτωσαν τοίνυν οὗτοι, καὶ μέλλουσιν ὁμολογήσειν τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς τὸ εὐαγγέλιον γεγραμμένον, ὡς εὑρίσκεται καὶ τὴν σήμερον. λέγετε ὅτι πιστεύομεν οἱ χριστιανοὶ εἰς τρία πρόσωπα, εἰς πατέρα, μητέρα, καὶ υἱόν. καὶ ἐπεὶ εἰς τὰ τῶν χριστιανῶν εὑρίσκῃ κατὰ πάντα ἀμύητος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, πλανᾶσαι καὶ περὶ τούτου. καὶ ἄκουσον, ὅτι μὲν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ προσκυνοῦμεν ἕνα θεόν, τὸν ποιητὴν πάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ τὸν τούτου υἱὸν καὶ λόγον, τὸν χριστὸν δηλονότι, τοῦτον τοιοῦτον εἶναι, καὶ οὐκ ἄλλως. καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν αὐτόν. τὴν δὲ ἀειπάρθενον ἁγίαν μαρίαν ἔχομεν πλάσμα θεοῦ, καὶ δούλην θεοῦ, καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι οὔτε ἐγεννήθη, οὔτε γεννηθήσεται τέλειος ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἄνθρωπος μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὡς αὕτη. καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν λογιζόμεθα αὐτὴν κάτω τῶν ἀγγέλων, ὡς ἄνθρωπον, τῇ δὲ τιμῇ καὶ τῇ ἁγιοσύνῃ ἐπάνω πάντων τῶν ἀγγέλων ἀσυγκρίτως, ὅτι τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ ἐγέννησε κατὰ σάρκα, καὶ ἔχομεν αὐτὴν προστάτιν πάντες καὶ βοηθόν, καὶ δέεται καὶ παρακαλεῖ διηνεκῶς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐνεργεῖ καὶ πράττει θαύματα μεγάλα καὶ ἐξαίσια. καὶ προσκυνοῦμεν αὐτὴν οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ᾽ ὡς μητέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ἔστω ἐκεῖνος ὑπὸ ἀναθέματι ὁ προσκυνῶν δύο, ἢ τρεῖς, ἢ καὶ πολλούς. ἀλλὰ προσκυνοῦμεν ἕνα θεόν, ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. φέρετε εἰς κατηγορίαν ἡμῶν, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ χριστὸς παρὰ τῶν ἰουδαίων, ὅτι υἱὸς θεοῦ εἶ σύ, συνήνεσε, καὶ εἶπεν, ὅτι ὑμεῖς λέγετε τοῦτο. καὶ φέρετε αὐτὸ εἰς μαρτυρίαν καθ᾽ ἡμῶν, ἵνα δείξητε τὰ παρ᾽ ὑμῶν λεγόμενα ἀληθῆ. ταῦτα γοῦν ποιεῖτε διὰ τὸ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς γραφάς. εἰ γὰρ εὑρίσκεσθε ἐξετάζοντες καὶ ἐρευνῶντες τὰς γραφὰς ὡς δεῖ, οὐκ ἂν ἐπλανήθητε. νῦν δὲ κατηγορεῖτε ἡμῶν, εἰς ἃ οὐ γινώσκετε. ὅμως ἀφίημι λέγειν κατὰ τὸ παρόν, τὰς ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ κόσμου μαρτυρίας, αἵτινες ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ χριστοῦ, δεικνύουσαι αὐτὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν καὶ ἄνθρωπον, πολλὰς οὔσας. διὸ ἀπὸ τούτων φθάσαντες εἴπομεν μερικάς τινάς. ὅμως λέγω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ δι᾽ ἄλλο τι ἐσταύρωσαν οἱ ἰουδαῖοι τὸν χριστόν, ἢ ὅτι ἐδείκνυεν ἑαυτὸν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, καὶ θεοῦ υἱόν. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἐμὲ θεωρῶν, θεωρεῖ τὸν πατέρα μου. ποτὲ δέ, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ποτὲ δέ, ὅτι εἰ ἐμὲ ἐγνώκειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν. ποτὲ δέ, ὅτι ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι. ἅπερ θεωροῦντες οἱ ἰουδαῖοι, ἔλεγον πρὸς αὐτόν, τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; τί δὲ ὁ χριστός; ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. καὶ ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ βούλεται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ὁ γοῦν χριστὸς ὁ λέγων ταῦτα καὶ διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ἐρωτηθεὶς ἔμελλε κρύψειν τὴν ἀλήθειαν; καὶ ποῖος ἄφρων καὶ εὐήθης ὑπολάβοι τοῦτο; εἰ γὰρ οὐκ ἦν θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ, οὐκ ἂν εἶπον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐρωτηθέντες παρ᾽ αὐτοῦ, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι οἱ μὲν λέγουσιν εἶναι σε ἠλίαν, οἱ δὲ ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ χριστός, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἔμελλε καὶ γὰρ εἰπεῖν ὁ χριστὸς τῷ πέτρῳ, ὅτι πεπλάνησαι, βλασφήμως εἴρηκας, κακῶς λελάληκας, οὐκ εἰμὶ υἱὸς θεοῦ. καὶ γὰρ ἐπεὶ διδάσκαλος αὐτῶν ἦν ὁ χριστός, τί ἕτερον ἔμελλε διδάσκειν αὐτούς, εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν; τί γοῦν ὁ χριστὸς εὐθὺς σίμωνι πέτρῳ; μακάριος εἶ σίμων υἱὲ τοῦ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἠρώτα ὁ χριστὸς τὸν πέτρον τό, τίνα λέγουσιν εἶναι αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ λαζάρου πρὸ τοῦ θανάτου ἐκείνου ἔλεγεν, ὅτι λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν ἀπέθανεν, ἀλλὰ πορεύομαι ἀναστήσων αὐτόν. πορευθεὶς δὲ ἠρώτα, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; εἶτα ἐξουσίᾳ ἐλάλησε, λάζαρε δεῦρο ἔξω. καὶ ὑπήκουσεν ὁ ἄπνους εὐθὺς τοῦ κυρίου προστάγματι, δεικνύων τήν τε αὐτοῦ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἠρώ

τησε πρὸς τοὺς μαθητάς, ἵνα δείξῃ αὐτὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἵνα ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἀνάγωνται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως. ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τί εἶπεν ὁ θωμᾶς, εἷς ὢν καὶ αὐτὸς τῶν δώδεκα μαθητῶν, ψηλαφήσας τὴν πλευρὰν τοῦ χριστοῦ; πάντως καὶ αὐτὸς οὕτως εἴρηκεν, ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. τί γοῦν φησι καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ χριστός; οὐκ εἶπεν αὐτῷ, παῦσαι βλασφημῶν. ἀλλὰ τί; ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, τί εἶπεν ὁ ναθαναὴλ πρὸς τὸν χριστόν; καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ναθαναὴλ νομοδιδάσκαλος ὢν τῶν ἰουδαίων, ἐλθὼν εἰς τὸν χριστόν, ἠρώτησεν αὐτὸν ὅσα ἤθελε καὶ ἐβούλετο. ἀκούσας δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, ἅπερ εἶχεν ἀπόρρητα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, λέγει τῷ ἰησοῦ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ; ἐπετίμησε γοῦν αὐτῷ ὁ χριστός, ὡς κακῶς λαλήσαντι; οὐχί. ἀλλὰ τί; λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ χριστός, ὅτι εἶπόν σοι τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας σου, πιστεύεις, μείζω τούτων ὄψει. καὶ ὅτι μὲν ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ πιλάτου ὁ χριστός, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι σὺ εἶπας τοῦτο, τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἀρνήσεως λόγος, ἀλλὰ συγκαταθέσεως καὶ ὁμολογίας. καὶ ὥσπερ πρὸς τὸν ἰούδαν εἶπε. καθήμενος καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὁ χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτούς, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ ἔλεγεν εἷς ἕκαστος περὶ αὐτοῦ· μήτι ἐγώ εἰμι; καὶ ἄλλος, μήτι ἐγώ εἰμι; εἶπε καὶ ἰούδας, μήτι ἐγώ εἰμι; λέγει ὁ χριστός, σὺ εἶπας. τότε πάντως οὐκ ἦν ὁ λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως. οὕτω καὶ ὧδε τοῦ πιλάτου. λόγος γὰρ ἦν συνήθης τοῦ τόπου, καὶ ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ χριστός. καὶ ὥσπερ ἀρτίως πολλάκις καὶ ὧδε τῶν μουσουλμάνων λέγει ἕτερος πρὸς ἕτερον μετὰ συμβουλῆς, ὅτι ποιήσωμεν τόδε καὶ τόδε, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἕτερον, ✳ ὅτι ἂν γένηται. ἀποκρίνεται † ὅτι σὺ γινώσκεις, καὶ οὐκ ἔστι λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως. οὕτω καὶ ὧδε τοῦ χριστοῦ, ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ, ἐχρήσατο τῇ τοιαύτῃ λέξει ὁ χριστός, τῇ, σὺ εἶπας. ὅμως αὐτὸς ὁ πιλάτος ἠρώτησε τὸν χριστόν, λέγων, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς, ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις. νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλάτος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς, σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ· ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς. λέγει αὐτῷ ὁ πιλάτος, τί ἐστιν ἀλήθεια; ὁρᾷς πῶς ἐνταῦθα ἐλέχθη σαφέστερον; πάντως ὁ χριστὸς βασιλέα ἔδειξε καὶ εἶπεν ἑαυτόν, καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ πιλάτου, πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἀπεκρίθη. ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ναὶ βασιλεύς εἰμι, εἶπε, σὺ λέγεις βασιλεύς εἰμι ἐγώ. τί γοῦν ὁ πιλάτος, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ; λέγει πρὸς αὐτόν, τί ἐστιν ἀλήθεια; τουτέστιν, εἰ εἰς τὸν κόσμον ἀλήθεια ἦν, οὐκ ἂν παρεδίδου εἰς θάνατον. καὶ οἷον ἀποκλαιόμενος τὴν τῆς ἀληθείας στέρησιν, εἶπε, τί ἐστιν ἀλήθεια; ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτηθεὶς ὁ χριστός, ὅτι ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτι ἐγώ εἰμι. οἶδας ὅπως εἰς ἃ οὐκ ἐπίστανται οἱ μουσουλμάνοι, κατηγοροῦσι τοὺς ἀξίους ἐπαίνου; ἰδοὺ τοίνυν εἴπερ ζητεῖς ἀλήθειαν, γνῶθι αὐτήν. εἰ δ᾽ οὖν σὺ οἶδας. οὐ γὰρ παρὰ τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ περὶ ταύτην ἄγνοια, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστρεφομένων αὐτήν. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγον δεδώκαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἵνα εἴπωμεν, ἄκουσον δὴ καὶ περὶ τούτου. ὥσπερ γὰρ τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγοντο, παρά τε τοῦ μωϋσέως, τοῦ δαβίδ, καὶ τῶν προφητῶν, ἐλέγοντο δὲ ἀμυδρῶς πως καὶ συνεσκιασμένως, ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καθὼς διὰ τῶν τοσούτων προφητειῶν ἀνεφάνησαν, οὕτω καὶ ὧδε τοῦ σταυροῦ. καὶ σκόπει ὅπως ἐστὶ τοῦτο. τοῦ μωσέως ἐκβαλόντος τοὺς ἑβραίους ἐκ τῆς αἰγύπτου, ἐξῆλθον οἱ αἰγύπτιοι, καὶ κατεδίωξαν ὄπισθεν αὐτῶν, κατέλαβον οὖν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. οἱ γοῦν ἑβραῖοι φοβηθέντες, ἀπέγνωσαν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. ὁ τοίνυν μωϋσῆς ἐλάλησε πρὸς τὸν θεόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, τί βοᾷς πρός με; λάλησον τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, καὶ ἀναζευξάτωσαν. καὶ σὺ ἔπαρον τὴν ῥάβδον σου, καὶ τύψον τὴν θάλασσαν, καὶ διαβήσονται οἱ

Alias ὅτι γενέσθω

Al. ὅτι σὺ ἐξεύρεις

ὁ ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ξηρόν. λαβὼν τοίνυν τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ὁ μωϋσῆς, ἔτυψε τὴν θάλασσαν κατ' εὐθεῖαν τομήν, καὶ ἐσχίσθη τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἔστη τεῖχος ἐκ δεξιῶν, καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύμων, καὶ διέβη ἅπας ὁ λαὸς ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. καταδιωξάντων δὲ καὶ τῶν αἰγυπτίων, καὶ εἰσελθόντων ἐντὸς τοῦ ξηροῦ, εἶπε κύριος πρὸς τὸν μωϋσῆν, καὶ ἔτυψεν αὖθις τὴν θάλασσαν μετὰ τῆς ῥάβδου, οὐ μὴν ὡς τὸ πρότερον κατ' εὐθεῖαν, ἀλλ' ἐπιστρεπτικῶς. καὶ ἐλθὸν τὸ ὕδωρ ἐπὶ χώραν, κατεπόντισε τὸν φαραὼ βασιλέα τῶν αἰγυπτίων σὺν πᾶσι τοῖς ἅρμασι καὶ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ. τότε πάντως ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ διὰ τῆς ξυλίνης ῥάβδου τοῦ μωϋσέως ἐνήργησε τὸ τεράστιον, καὶ ἡ τομὴ τῆς θαλάσσης ἔδειξε τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, ἡ δὲ ῥάβδος τὴν φύσιν τοῦ ξύλου. καὶ ἔτι ὥσπερ ὁ μωσῆς διὰ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ ξύλου, καὶ τῆς θαλάσσης ἠλευθέρωσε τοὺς ἑβραίους τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ τυραννίδος τοῦ φαραώ, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ καταδυναστείας τοῦ διαβόλου. ἔτι ἀπελθόντος τοῦ μωϋσέως μετὰ τοῦ λαοῦ ἐν τόπῳ τινὶ μερρᾶ ὀνομαζομένῳ, καὶ μὴ εὑρισκόντων ὕδωρ ὥστε πιεῖν, καὶ γὰρ πικρὰ εὑρίσκοντο τὰ τῆς μερρᾶς ὕδατα, ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ μωϋσεῖ ξύλον, καὶ βαλὼν αὐτὸ ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐγλυκάνθησαν, καὶ ἔπιεν ἅπας ὁ λαὸς τῶν ἰουδαίων, καὶ ἐκορέσθη. τοῦτο δηλοῦντος τοῦ θαύματος, ὅτι ἡ παρὰ τοῦ διαβόλου γεγονυῖα ἐν τῷ κόσμῳ πικρία, ἀφανισθῆναι μέλλει καὶ μεταβληθῆναι διὰ τοῦ σταυροῦ, εἰς μεγάλην γλυκύτητα καὶ εὐφροσύνην. ἔτι πορευομένου τοῦ μωϋσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ λαοῦ, εὗρεν ἐν τόπῳ τινὶ πλῆθος ὄφεων, καὶ ἐκινδύνευεν ὁ λαὸς ὑπ' αὐτῶν. ὁ δὲ μωϋσῆς κελευσθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἐποίησεν ὄφιν χαλκοῦν. ἔπηξε δὲ ξύλον ὄρθιον, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐγκάρσιον ἐν αὐτῷ. καὶ πάντες οἱ δακνόμενοι ὑπὸ τῶν ὄφεων, ἔβλεπον τὸν τοιοῦτον χαλκοῦν ὄφιν, καὶ ἐθεραπεύοντο, καὶ οὐδεὶς ἦν ἐκ τῶν δακνομένων ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὄφεων, ὁ ἐμβλέψας εἰς αὐτόν, ὃς οὐκ ἐθεραπεύετο. τοῦτο δηλοῦντος καὶ τοῦ τοιούτου θαύματος, ὅτι τὸ πηχθὲν ὄρθιον ξύλον, καὶ ὁ ἐν αὐτῷ τεθεὶς ἐγκάρσιος ὄφις, τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον εἰκόνιζεν. ὁ μέντοι χαλκοῦς ὄφις, προδήλως ἐδήλου τὸν χριστόν. καθὼς γὰρ ὁ ὄφις ἐκεῖνος τὸ μὲν εἶδος εἶχε τοῦ ὄφεως, ἰὸν δὲ οὐδαμῶς, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς ἄνθρωπος μὲν μέλλει γενέσθαι, ἁμαρτίας δὲ ἄνευ. καὶ πᾶς ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ βλέπων εἰς τὸν χριστόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, σωθήσεται. ὁ δὲ μὴ βλέπων εἰς αὐτόν, μηδὲ πιστεύων, ἀποθανεῖται ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. ἔτι πολέμου γεγονότος μετὰ τῶν ἑβραίων καὶ τῶν ἀμαληκιτῶν, ἐκτείναντος τοῦ μωσέως τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς τὸν θεόν, κατετροποῦτο τὸν ἀμαλὴκ ὁ τῶν ἑβραίων λαός. θέντος δ' αὐτὰς κάτω, κατετροποῦτο ὁ ἀμαλὴκ τὸν ἰσραήλ. προσέταξε τοίνυν διὰ τοῦτο ὁ μωϋσῆς δύο τινάς, ὥστε βοηθεῖν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἐκτάσει τῶν τούτου χειρῶν, μέχρις ἂν εἰς τέλος ἡττήθη ὁ ἀμαλήκ. ἰδοὺ καὶ τοῦτο προφανῶς τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐδήλου τε καὶ τὴν δύναμιν. ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος ἰακὼβ τοὺς ἐγγόνους αὐτοῦ εὐλογῶν, ἐναλλὰξ καὶ σταυροειδῶς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐκείνων ἐπέθηκε, τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐκεῖθεν δεικνύων. ἔτι δὲ τοῦτον σαφέστερόν τε καὶ καθαρώτερον ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ἡσαΐου οὑτωσὶ φησί, τὰ ἔθνη καὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες σοι οὐ δουλεύσουσιν, ἀπολοῦνται, καὶ τὰ ἔθνη ἐρημίᾳ ἐρημωθήσονται, ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάσω. πρόσεχον τοίνυν καὶ ἴδε πρᾶγμά τι ξένον καὶ ἐξαίσιον. ὥσπερ γὰρ περὶ τοῦ πάθους τοῦ χριστοῦ προηγόρευσαν οἱ προφῆται, καὶ μὴ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος τοῦ πάθους, ἤγουν τό, ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος, καὶ ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔδειξαν μετὰ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ μέλλει καταβληθῆναι ἡ τοῦ διαβόλου τυραννίς. ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ὁ ἡσαΐας ἐδήλωσεν εἰπών, ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάσω. ἐξ αὐτῶν καὶ γὰρ τῶν τριῶν ξύλων κατεσκευάσθη ὁ σταυρός. τὸ μὲν ἓν ὄρθιον, τὸ δὲ ἕτερον ἐγκάρσιον, τὸ δὲ ἕτερον κάτωθεν, ἐν ᾧ καὶ προσηλώθησαν οἱ πόδες τοῦ χριστοῦ. ὁ δὲ δαβὶδ οὕτω βοᾷ, ὑψοῦτε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν. ἰδοὺ γοῦν καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ ἱκανά εἰσι τὰ παρὰ τῶν προφητῶν λεχθέντα. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰακὼβ εὐ-

λογοῦμεν, ὡς εἴρηται, τοὺς υἱοὺς Ἰωσήφ, ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας ἐπέθηκε, καὶ σταυροειδῶς εὐλόγησεν αὐτούς. προεδήλουν γὰρ οἱ προφῆται, ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦ μέλλει καταργηθήσεσθαι ὁ θάνατος, καὶ καταβληθήσεσθαι ὁ διάβολος, προεῖπον περὶ αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάζοντο αὐτὸν μακρόθεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς νῦν τὸ ξύλον. μετὰ γοῦν τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ὧν παρὰ τῶν μουσουλμάνων κατηγορούμεθα οἱ χριστιανοί, κατηγορούμεθα καὶ τοῦτο, ὅτι προσκυνοῦμεν τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνας. καὶ τί προσκυνοῦμεν; πάντως οὐδὲν ἄλλο, ἢ ξύλα καὶ χρώματα καὶ πέτρας. ἐπεὶ γοῦν εἰς ἅπερ κατηγοροῦσιν ἡμῶν, οὐκ ἐγίνωσκον ἅπερ ἔλεγον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνθυμημάτων τῶν καρδιῶν αὐτῶν ἔλεγον ἅπερ ἔλεγον, τοῦτ' αὐτό ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων. καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἄκουσον δή. γινώσκων ὁ θεὸς τὸ εὐόλισθον τῶν ἀνθρώπων, ἔταξεν ἐπὶ τὸ παλαιόν, ἵνα οἱ ἱερεῖς γράφωσι τὰ γινόμενα παρὰ τοῦ θεοῦ θαύματα, καὶ διαπαντὸς κρέμανται τὰ γεγραμμένα ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἱερέων, ἵνα καθημέραν, μᾶλλον δὲ διόλου θεωροῦντες οἵ τε ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς τὰ γεγραμμένα θαύματα τοῦ θεοῦ, τὰ δι' αὐτοὺς γεγονότα, ἔρχωνται εἰς μνήμην αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμωσιν εὐχαριστίαν καὶ δόξαν τῷ θεῷ, τῷ ἐλευθερώσαντι αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας Φαραώ, καὶ καταλύσαντι βασιλεῖς μεγάλους καὶ κραταιούς, καὶ ἔθνη ἰσχυρά, καὶ δόντι τὰς πόλεις αὐτῶν τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονότα θαύματα εἰς αὐτούς, καὶ ἔγραφον καθὼς ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ θεός. βλέποντες γὰρ τὰ ἐν χερσὶ τῶν ἱερέων κρεμάμενα, ἤρχοντο εἰς τὴν τοῦ θεοῦ μνήμην, καὶ ἐδίδουν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων. γράφουσι τὴν γέννησιν τοῦ χριστοῦ, τὴν βάπτισιν, τὴν σταύρωσιν, τὴν ἀνάστασιν. καὶ βλέποντες τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων, ἔρχονται εἰς μνήμην τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνθυμοῦνται, ὅτι πῶς ὢν θεὸς ὁ χριστός, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγάπην ἀνέλαβε σάρκα, καὶ ἔπαθε σαρκί, καὶ ὅσα ἄλλα ἐποίησεν ὁ θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ εὐχαριστοῦσι καὶ μεγαλύνουσι καὶ δοξάζουσι τὸν θεόν. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς ἁγίας παρθένου τῆς γεννησάσης τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἁγίων. καὶ διδόαμεν τιμὴν ταῖς εἰκόσι, διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐχόντων ἁγίας εἰκόνας. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τὸ παλαιόν, ἔν τε τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἀλλαχόθεν ἐνήργουν ἀνδριάντας ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων, ἔτι δὲ καὶ στρατηγῶν, καὶ βλέποντες τοὺς ἀνδριάντας, ἤρχοντο εἰς μνήμην τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐχόντων τοὺς ἀνδριάντας, καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκείνων τιμὴν ἀνήγοντο εἰς μνήμην τῶν κατορθωμάτων, τῶν ἐχόντων τοὺς ἀνδριάντας, καὶ ἐτίμων αὐτούς, καθὰ καὶ ἀρτίως ἐν ταῖς στήλαις τῶν βασιλέων, οὕτω καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀνάγοντες τὸν νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ πρωτότυπα, τιμῶμεν τὰς εἰκόνας ἐκείνων. καὶ ὥσπερ πρόσταγμα βασιλέως διακομισθὲν πρός τινα, ὅσπερ ᾖ πεπαιδευμένος ὁ τοῦτο δεξάμενος, εὐθέως ἀνίσταται, καὶ οὐ μόνον ἀσπάζεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τίθησι τοῦτο, καὶ οὐ δοκεῖ αὐτῷ ἀσπάζεσθαι χάρτην καὶ μέλαν, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ δίδωσι τὴν τούτου τιμήν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων, τὰς ἐν ταῖς σανίσι καὶ εἰκόσι στήλας τιμῶντες προσκυνοῦμεν, τὰς δὲ παλαιωθείσας καὶ ἀπαλειφθείσας, οὐκέτι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἀργὰς ἔχομεν. τὸ αὐτό ἐστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἕως ἂν ἔχῃ τὸ ξύλον τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖται, καὶ χειλικῶς ἀσπάζεται παρ' ἡμῶν. διαλυθέντος δὲ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, οὐ προσκυνεῖται τὸ ξύλον παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλέον. ὅμως ἀπὸ τοιούτου τοῦ παραδείγματος μέλλεις καὶ σύ, καὶ πᾶς τις ἕτερος ὁ βουλόμενος ἐξετάζειν, καταλαβεῖν, ὅτι τὰ περιπολιτευόμενα νομίσματα, τὴν εἰκόνα ἔχουσι τοῦ χριστοῦ ἐγκεχαραγμένην καὶ τετυπωμένην, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρός, καὶ ἑτέρων ἁγίων. ἀλλ' οὐ προσκυνοῦνται διὰ τοῦτο παρ' ἡμῶν, οὐδὲ τὴν ὁπωστιοῦν τιμὴν ἔχουσι. ῥίπτοντες γάρ ἐστιν ὅπου καὶ καταπατοῦντες, καὶ χωνεύοντες, καὶ μεταμείβοντες ἀφ' ἑτέρου σχήματος εἰς ἕτερον, καθὼς ὁ ἐπιστατῶν ταῦτα βούλεταί τε καὶ προαιρεῖται. ἀλλ' εἰς τὰς ὀνόμασι γραφείσας τῶν ἁγίων εἰκόνας οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς καὶ προσευχῆς καὶ εὐλαβείας προσερχόμεθα αὐταῖς. δοκεῖ μοι τοίνυν, ὅτι ἀρκεταί εἰσιν αἱ παροῦσαι ἀποδείξεις, ὡς ἂν δείξωσι καὶ παραστήσωσιν ἐμφανῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ νοήσῃ αὐτὴν ὁ βουλόμενος. εἰ δέ γε καὶ αὖθις ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ζητεῖς μαρτυρίαν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν, ἄκουσον καὶ ἐκεῖθεν. ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν τῷ Μωϋσεῖ, ποιῆσαι τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει, ἔτι δὲ καὶ τὴν κιβωτόν, ἅτινα ἦσαν εἰς τύπον τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρός, ἅπερ καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἑρμηνείας ἑκόντι παραλείπω, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις, ἔφη αὐτῷ, καὶ ἐποίησεν εἰκόνας τῶν χερουβὶμ, καὶ ἔθηκεν ἐπάνω τῆς κιβωτοῦ. ὁρᾷς πῶς τὰ τῶν χριστιανῶν πάντα οὐ γίνονται ἁπλῶς, οὐδ᾽ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ μεμεριμνημένης σκοπῆς, καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως; διάζει τοῦτο, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν παῦσαι τῶν ἀκαίρων καὶ ἀπροσέκτων σου κατηγοριῶν. ἅπαντα γὰρ τὰ τῶν χριστιανῶν οὐκ εἰκῆ καὶ μάτην ἐγίνοντο, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς καὶ μεγάλης σκέψεως, ἀπὸ τῶν μεγαλωτέρων λέγω μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων. καὶ ἔκτοτε ἐτάχθησαν καὶ ἐγράφησαν, καὶ ἀποκατέστησαν ὅσα ἐγίνοντο.

ΟΤΙ ΣΦΑΛΕΡΩΣ ΚΑΙ ΕΠΙΒΛΑΒΩΣ ΕΔΙΔΑΞΕΝ Ο ΜΩΑΜΕΘ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥ ΚΑΤΕΛΥΘΗ Ο ΠΑλαιὸς νόμος καὶ ἡ διαθήκη παρὰ τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνέστη, καὶ τὸ τοῦ νόμου ἀσθενὲς καὶ ἀδύνατον ἀνεπλήρωσε τὸ εὐαγγέλιον.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΕΠΕΙΔΗ περὶ τῶν ἄλλων, ὧν παρ᾽ ὑμῶν τῶν μουσουλμάνων ἐγκαλούμεθα οἱ χριστιανοὶ, ἱκανῶς ἀπολέλεκται, ὥστε εἶναι ἡμᾶς ἀνωτέρους πάσης κατηγορίας, φέρε δὴ λοιπὸν σκεψώμεθα καὶ περὶ τῶν ἑτέρων. ἔστι δὲ τάδε, ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς τῷ μωαμὲθ, τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σὲ, καὶ σὲ δι᾽ ἐμέ. καὶ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ οὐ παραδέχονται. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ μωαμὲθ ὄνομα γεγραμμένον εὑρίσκεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ τοῖς ἰουδαίοις, ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε, ὅτι μετ᾽ ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ ἀπόστολος καὶ προφήτης. τὸ αὐτὸ ἐστὶ γεγραμμένον καὶ ἐν τῷ τοῦ μωσέως παλαιῷ. οἱ δὲ χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ ὅτι μὴ μόνον εἰς τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ παλαιὸν εὑρίσκεται γεγραμμένον τὸ τοῦ μωαμὲθ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ εὑρίσκεται γεγραμμένον. καὶ ὅτι ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ εὑρίσκεται, καὶ ὅτι παραβάντες οἱ χριστιανοὶ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, εἰσὶν ἄξιοι κατηγορίας καὶ μέμψεως. κατηγοροῦσι δὲ τοὺς μουσουλμάνους, τοὺς ἀξίους ἐπαίνου καὶ τιμῆς. ταῦτά εἰσιν ἃ παρὰ τῶν μουσουλμάνων κατηγορούμεθα οἱ χριστιανοί. ἀπολογούμεθα δὲ οὕτως, ὅτι θεὸς ἐνδεὴς καὶ χρείαν τινὸς ἔχων, οὐκ ἔστι θεός. ἀλλ᾽ ὁ ἀληθὴς θεὸς, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν δημιουργηθέντων ἐν αὐτοῖς, ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χρείαν τινὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγαθότητα καὶ θέλησιν ἐποίησε τὰ πάντα. ἐπεὶ γοῦν τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ ἀντιλέγων, ἆρα κακῶς ἐφθέγξατο ὁ μωαμὲθ, ὡς δῆθεν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς, ὅτι τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σὲ, καὶ σὲ δι᾽ ἐμέ. ὁ γὰρ θεὸς χρείαν τινὸς οὐκ ἔχει. ὅτι δὲ ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ, ὡς ὁ μωαμὲθ λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ μωαμὲθ ἔχει τὸν ἔλεγχον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς καὶ νομοθέτης τῶν τοιούτων δογμάτων. εἰ δὲ ἔστιν ἕτερος, δειχθήτω. καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ ἕως τοῦ μωαμὲθ παρῆλθον χρόνοι   καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ μαχούμετ. οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραάμ. εἰ δ᾽ ἴσως λέγετε τοῦτο διὰ τὴν περιτομὴν, ἐγώ σοι ἐρῶ τὸν λόγον τῆς περιτομῆς. ὁ ἀβραὰμ θεασάμενος τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τοὺς ἀστέρας, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀνελογίσατο καθ᾽ ἑαυτὸν, καὶ εἶπεν. ἆρα τὰ τοιαῦτα ἔργα μεγάλα οὕτως, καὶ ἐξαίσια ὄντα, ἁπλῶς οὕτω καὶ αὐτομάτως ἐγίνοντο, ἢ ἔχουσι καί τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά. θεασάμενος τοίνυν, ὡς εἴρηται, τὴν καλλονὴν τῶν κτισμάτων, ἐθαύμαζε καὶ ἐξεπλήττετο, καὶ ἐσκέπτετο κατὰ νοῦν, μήπως οὐκ ἔχουσι τινὰ τὸν ποιήσαντα αὐτὰ, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτα εἰσὶ θεοί, καθὼς ἐνόμιζον καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ εἰδωλολάτραι. καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα καλὰ λίαν, καὶ ἄξια τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὡς ἂν διὰ τῆς θεωρίας τούτων ἀνάγωνται πάντες ἄνθρωποι εἰς θεογνωσίαν, καὶ μεγαλύνωσι, καὶ

δοξάζωσι τὸν τούτων ποιητὴν καὶ δημιουργόν. τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἄλλως. οἱ δ᾽ οὐρανοὶ παρατραπέντες τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθῆς γνώσεως, καὶ ἀφέντες προσκυνεῖν καὶ σέβεσθαι τὸν ποιητὴν τῶν πάντων θεόν, μᾶλλον προσεκύνησαν τὴν κτίσιν, καὶ ἐσεβάσθησαν ταύτην παρὰ τὸν κτίσαντα. ἀλλ᾽ ὁ ἀβραὰμ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἀγχίνους ὤν, καὶ ἰδὼν καὶ κατανοήσας, ὅτι ὁ μὲν οὐρανὸς οὐχ ἵσταται, ἀλλὰ κίνησιν ἔχει διηνεκῆ, ἔχει δὲ καὶ χρείαν ἡλιακοῦ φωτός, φωτίζοντος αὐτὸν τῆς θεωρίας ἕνεκεν, καὶ τὸν ὑπ᾽ αὐτὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἥλιος ποτὲ μὲν ὑπὲρ γῆν εὑρισκόμενος, ποτὲ δ᾽ αὖ ὑπὸ γῆν κρυπτόμενος, καὶ ὅτι μὴ ὄντων νεφελῶν φαίνει, εὑρισκομένων δ᾽ αὖθις σκοτίζεται. καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες μὴ ὄντος ἡλίου φαίνουσιν, ὄντος δὲ αὐτοῦ σκοτίζεται, καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐκείνων φῶς, καὶ ἡ θεωρία. καὶ ἡ θάλασσα ἐμπαιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἡ γῆ δὲ χρήζουσα ὕδατος εἰς τὴν τῶν καρπῶν γέννησιν κατέγνω πάντων, ὡς αὐτῶν καθ᾽ αὑτῶν ὄντων ἀδυνάτων, καὶ χρείαν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐκ ἐλογίσθη εἶναι ἀπὸ τούτων θεὸν οὐδένα. θεὸς γὰρ τινὸς χρείαν οὐκ ἔχει. πάλιν δὲ σκεψάμενος μή ποτε ἓν ἕκαστον ἀπὸ τούτων ἀδυνάτως ἔχει, ὥστε εἶναι μονομερῶς θεόν, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ, καὶ ἰδὼν ὅτι τὸ μὲν ξηρὸν ἀντίκειται τῷ ὑγρῷ, τῷ δὲ ψυχρῷ τὸ θερμόν, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐστὶ φθοροποιὸν τοῦ πυρός, ἔκρινεν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εἶπεν, ὅτι θεὸς στασιάζων πρὸς ἑαυτὸν καὶ μαχόμενος, οὐκ ἔστι θεός. κἀντεῦθεν θεασάμενος τὴν τῆς κτίσεως εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, διαπορῶν ἦν καθ᾽ ἑαυτόν, ὡς ἔστι τις δύναμις, ἡ συνέχουσα καὶ κυβερνῶσα τὸ πᾶν. καὶ ἐπεὶ πάντες ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν εἶναι θεόν, ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ ὅν τινα βούλεται ἢ προαιρεῖται, ἔοικεν ὅτι πάντες πλανῶνται καὶ ψεύδονται. λείπεται γοῦν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος θεὸς ἀληθής, ἢ ὁ ποιήσας τὰ πάντα. ἅπερ εἰσὶ δοῦλα ἐκείνου, καὶ ἄγει καὶ φέρει καὶ ὑποτακτεῖ ὡς βούλεται. τοῦτον οὖν τὸν θεὸν ἐγὼ προσκυνῶ. καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἀβραὰμ προσεκύνησε τῷ μόνῳ καὶ ἀληθεῖ θεῷ. ὁ δὲ πανάγαθος θεός, ὁ διὰ τοῦ προφήτου ἡσαΐου εἰπών, ὅτι ἔτι λαλοῦντός σου ἐγὼ πάρειμι, τουτέστιν πρὶν ἢ πληρώσῃς τὴν πρὸς ἐμὲ σου ὀρθὴν καὶ δικαίαν αἴτησιν, πάρειμι, αὐτὸς παρευθὺς ἐδέξατο τὴν τοῦ ἀβραὰμ προσκύνησίν τε καὶ πίστιν. ἐλογίσθη τοίνυν αὐτῷ αὕτη εἰς δικαιοσύνην ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν, καὶ φίλος θεοῦ ἐγένετο. ἡμεῖς γὰρ πάντες χρήζομεν τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν βοηθείας, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν. ὁ δὲ δίκαιος νῶε καὶ ἀβραάμ, καὶ οἱ κατ᾽ ἐκείνους καθαρὰν ἔχοντες τὴν καρδίαν, οὐ δέονται γραμμάτων, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράφονται καὶ ἐντυποῦνται. τότε γοῦν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου ἄβραμ, ἀλλὰ ἀβραάμ, διότι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. τότε δέδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς καὶ τὰς ἐπαγγελίας, εἰπών, ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. τότε ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω αὐτήν. κἀντεῦθεν λαβὼν παῤῥησίαν ὁ ἀβραάμ, παρεκάλεσε τὸν θεὸν περὶ τῶν σοδόμων, καθὼς ἔμπροσθεν φθάσαντες εἴπομεν. ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς οἶδε θεός, τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὅτι μετολίγον ἀποσταλῆναι μέλλουσι τὰ τοῦ ἀβραὰμ ἀπόγονα εἰς τὴν αἴγυπτον, ὡς ἂν ἐκεῖσε διαβιβάσωσι χρόνους τετρακοσίους καὶ τριάκοντα. καὶ γὰρ οὕτως εἴρηκεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραάμ, ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, τὸ δὲ ἔθνος, ὃ ἐὰν δουλώσῃ αὐτούς, κρινῶ ἐγώ, ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ φαραώ. καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον διατριβὴν τῶν ἑβραίων μετὰ τῶν φαραωνιτῶν, μή ποτε ἑνωθέντες μάθωσι τὰ τούτων ἔθιμα καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐτάχθη ἡ περιτομή, ὥς τι σημεῖον καὶ σύμβολον, διαιροῦν καὶ διαχωρίζον τοὺς ἑβραίους ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων, εἰς τὸ μὴ συνέρχεσθαι τούτους εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν. τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν φθάσαντες εἴπομεν, τὸ δ᾽ ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὦσιν ἕτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ ἑβραῖοι. καὶ γὰρ ἄπορον ἦν τοῦτο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἔμελλε φυλάττεσθαι τὸ τοῦ ἀβραὰμ σπέρμα καὶ γένος; διὰ τοι τοῦτο εὑρισκόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ περιετέμνοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιβάσαντες, ἀλλ᾽ ἐν τῇ αἰγύπτῳ. καὶ μετὰ τὴν τῆς ἐρήμου ἔξοδον, πάλιν ἤρξαντο περιτέμνεσθαι, καὶ ὁ μὲν τῆς περιτομῆς σκοπὸς ἔχει οὕτω, καθὼς εἴπομεν. ὁ δ᾽ αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτμηθέντες τῇ σαρκί, ἔλθωσιν εἰς συστολὴν καὶ σωφρονισμὸν τῆς πολιτείας αὐτῶν, καὶ οὐκ ὦσι λάγνοι καὶ ἀκρατεῖς, κἀντεῦθεν λογίζωνται τὰς πορ-

νείας

νέας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγωνται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἑξῆς, εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν. ἐπεὶ οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ θεοῦ ἡ περιτομή, ἀλλὰ διὰ ἃς μόνον εἴπομεν αἰτίας. ὅτι δὲ ἐλθόντος τοῦ χριστοῦ, ἠργήσεν ὁ νόμος, καὶ οὐδὲ περιτομή ἐστιν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκούσειν, πρόσεχε. τὸ μὲν βάπτισμα παρὰ θεοῦ δοθέν, ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ πᾶσαι γυναῖκες βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος. ἡ δὲ περιτομὴ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐχί. ἔοικε γοῦν, ἵνα οἱ μὲν ἄνδρες ὡς περιτετμημένοι ὦσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπερίτμητοι, ἀσεβεῖς. βλέπεις πῶς ἄλλος ἐστὶν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος, καὶ ἄλλως ποιοῦσιν μουσουλμάνοι; οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπερίτμητον, ἀσεβῆ λογίζονται. καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἑαυτοῖς μάχεσθε, καὶ ἅπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμᾶτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε. καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ μουσουλμάνοι ἐναντιοφωνοῦντες πρὸς ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἅπερ οὐκ ἔστι τίς χρεία κατὰ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκείνων. ὅμως περὶ ἑνὸς εἴπωμεν. λέγει ὁ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι ἐὰν μήτις βαπτισθῇ, οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας. ὁ μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον ἅγιον, καὶ τέλειον, καὶ εὐθές. οἱ μουσουλμάνοι τοὺς περιτετμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν στέργετε τὸν μωάμεθ, ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ, καὶ λογίζεσθε τοὺς μὴ περιτετμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβεῖς; ἀλλὰ τἀναντία φρονεῖτε. οὐκ ἔστι πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς μάχεσθε, καὶ αὐτοὶ αὐτοὺς ἀνατρέπετε; ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐπεὶ δὲ ὁ ἰσμαήλ, ὃν λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι ἔχειν προπάτορα, οὔτε μετὰ τῶν ἑβραίων κατῆλθεν εἰς αἴγυπτον, ὅτι ἐκείνῳ χρεία οὐκ ἦν, ὥσπερ τοῖς ἑβραίοις, οὐδὲ γὰρ συγκατελέγετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ ἀβραάμ. διότι ὁ θεὸς οὕτως ἐνετείλατο τῷ ἀβραὰμ εἰπών, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. καὶ ἐξεβλήθη ὁ ἰσμαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς ἄγαρ ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. εἰ δ' ἴσως ποτὲ καὶ πρὸς τὸν ἀβραὰμ ἦλθεν, θεωρίας χάριν ἦλθεν, ἀλλ' οὐχ ὡς υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ. τούτου γοῦν οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ μουσουλμάνοι τὴν πίστιν, οὐκ οἶδα. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναφαίνεται ἀπό τινος πράγματος περὶ τοῦ μωάμεθ, ἐκ τοῦ ἀβραὰμ εἶναι τὴν τῶν μουσουλμάνων πίστιν, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων δογμάτων, καὶ ὅτι ἀπὸ κοιλίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν ὅσα ἐδίδαξε, καὶ οὐκ ἀπὸ θεοῦ. ὅτι δὲ ὡς λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι, ὡς γεγραμμένον εὑρίσκετο τὸ τοῦ μαχούμετ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ περὶ ἐκείνου, ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ ἀπόστολος καὶ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ μωάμεθ, οἱ δὲ χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, δεῦρο σκεψώμεθα καὶ περὶ αὐτοῦ. καί μοι δοκεῖ, ὡς οὐ μὴ κρυβήσεται ἡ ἀλήθεια. ἄκουσον τοίνυν νουνεχῶς. τρεῖς εἰσὶ νομοθέται, οἱ διδάξαντες νόμους καθολικούς. ὁ μωϋσῆς, ᾧ ἠκολούθησε τὸ γένος τῶν ἑβραίων. ὁ χριστός, ᾧ ἠκολούθησαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῶν ἑβραίων. ἐπεὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὴ πιστεύσαντες πολλῷ ἐλάττους εἰσὶν αὐτῶν δὴ τῶν πιστευσάντων, καὶ σχεδὸν εὐαρίθμητοι. καὶ ὁ μωάμεθ, ᾧ ἠκολούθησαν οἱ μουσουλμάνοι. ἄνευ τούτων δὴ τῶν τριῶν ἕτερός τις ὁ διδάξας καὶ δοὺς νόμον οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὁ μὲν μωϋσῆς μεμαρτύρηται ἀπεσταλμένος εἶναι παρὰ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς. ἔτι ὢν ἐν τῇ αἰγύπτῳ, ἐποίησε σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα, καὶ ἐμάστιξε τὴν αἴγυπτον, ἐπάξας ἐν αὐτῇ πληγὰς μεγάλας σφόδρα. καὶ ἔπληξε καὶ ἐθεράπευσε, καὶ προέλεγε τὰ γενησόμενα ὡς προφήτης, ὅτι εἰ μὲν ἀπολύσεις τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἀπόλυσον, εἰ δ' οὖν τάδε καὶ συμβήσονταί σοι τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς αἰγύπτου. καὶ ὑπισχνούμενος φαραὼ ποιῆσαι τὸ ῥῆμα κυρίου, ἐθεραπεύετο παρὰ τοῦ μωϋσέως, ὡς ἐξουσίαν λαβόντος ἀπὸ θεοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ μωσῆς μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ, τὸ γένος τῶν ἑβραίων ἐκ γῆς αἰγύπτου, καὶ τῆς δουλείας φαραώ. καταδιώξας δὲ ὁ φαραώ, ἐποντίσθη ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ μωϋσέως. μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἐρήμῳ χρόνους τεσσαράκοντα, ποιῶν θαύματα ἄπειρα. ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν ἑβραίων ἀνέβη ὁ μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους σινᾶ, εἰπόντων τῶν ἰουδαίων πρὸς αὐτόν, ὅτι ἀνάβαινε εἰς τὸ ὄρος. καὶ γνῶθι τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα. ἡμεῖς γὰρ θεοῦ φωνὴν ἀκοῦσαι οὐ δυνάμεθα, μήποτε τελευτήσωμεν. καὶ ὁ μὲν λαὸς ἵστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους, προσκυνοῦντες τῷ θεῷ μετὰ τρόμου, τῷ λαλοῦντι μωϋσεῖ. ὁ δὲ μωσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, ἔλεγε τούτους τοῖς ἑβραίοις, καὶ παραυθὺς τὸ λαληθὲν ἐπληροῦτο. ἀλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἄνευ λόγου τοῦ θεοῦ. μωσῆς γὰρ ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς ἀπεκρίνετο φωνῇ, λέγει ἡ γραφή. μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων, ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς ἰουδαίοις, καὶ ἐδέξαντο τοῦτον, καὶ προσεκύνησαν, καὶ παρέλαβον τὸν παρὰ τοῦ μωσέως δοθέντα νόμον, ὡς τοῦ θεοῦ νόμον. ἦλθεν ὁ χριστός, καὶ εἶχε τὰς μαρτυρίας παρὰ πάντων τῶν προφητῶν. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν ὀγδοηκοντούτης, τοσούτων καὶ γὰρ εὑρίσκετο ἐτῶν, ὁπότε προσετάγη παρὰ θεοῦ ἐξάραι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου. ὁ δὲ χριστὸς εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τίως δὲ πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀβραὰμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ χριστοῦ μαρτυρίαι, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μαρτυρίαν, μίαν, καὶ δίς. ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα οὐ κατὰ τὸν μωϋσέα ἐν αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ μεγάλα, καὶ ὑπὲρ φύσιν. καὶ τοσοῦτον ἐκείνων μείζονα, ὅσον διαφέρει δεσπότης δούλου. καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας, καὶ τὰ ἄπειρα καὶ ὑπὲρ φύσιν θαύματα, ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάσαντο αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν χριστόν, τὸν δόντα τὸ εὐαγγέλιον. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσὶ πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας, ἐδίδαξε τὰ δόγματα, ἅπερ ἐδίδαξε, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς μουσουλμάνοις; πάντως οὐκ ἄλλοθεν, ἢ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ. εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν οὐκ ἀναφαίνεται ἡ περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τοὐναντίον. ὁ γὰρ μωϋσῆς οὕτως εἴρηκε περὶ τοῦ χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν ἑβραίων λαόν, ὅτι ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς ἐμέ. πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. κἂν γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου εἴπομεν, ἀλλ' οὐκ ὀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην μωϋσέα, ὅτι προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔδειξεν ὅτι ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης, καὶ ἐκείνου ἀκούσονται. ἄλλου δὲ ἐλθόντος οὐ παραδέξονται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μακράν που διώξουσιν αὐτὸν ἐξ αὐτῶν. λέγει ὁ χριστὸς περὶ ἰωάννου τοῦ υἱοῦ ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην, καὶ μέγιστον προφήτην, καὶ λέγων ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἰωάννου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται. ὁρᾷς ὅπως ὁ μὲν μωϋσῆς παρήγγειλε τῷ γένει τῶν ἑβραίων, ἵνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξωνται, ἄλλον δὲ οὐδαμῶς; ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ γένους τῶν ἰουδαίων εἰσίν. ὁ δὲ χριστὸς πάλιν καθαρώτερον εἴρηκεν, ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου, καὶ πλέον οὐχί. διά τοι τοῦτο, ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν, καὶ αὐτῆς τῆς θείας γραφῆς, οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ. ὁ μωάμεθ ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς μαρτυρίαν, οὐκ ἔστιν ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ. οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἴρηκεν ὁ χριστός, τό, πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου, καὶ περαιτέρω οὐκ ἔσονται, ἀλλὰ καὶ ἔτι σημεῖον γνωρίσματος δέδωκεν τοῖς πᾶσιν, οὕτως εἰπών, ,, προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι ,, προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἅρπαγες, ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. σκεψώμεθα τοίνυν, τίς ἐστιν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ μωάμεθ δοθέντος νόμου; καὶ τούτου ἀκριβῶς ἐξετασθέντος, φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. λέγει ὁ μωάμεθ, ἐγὼ οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους. καὶ οἱ μὴ ὑποκύψαντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὃς ἐστὶ παρὰ θεοῦ, θανάτῳ ἀποθανέτωσαν, ἢ φόρους διδότωσαν. καὶ διδομένων τῶν φόρων, μενέτωσαν ἐν τῇ πίστει αὐτῶν. καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν τὸ εὐαγγέλιον δίκαιον, καὶ ἅγιον, καὶ ὀρθόν, δικαίως καὶ πρεπόντως ἔμελ-

λεν

ἀπελθὼν νομοθέτης, ὃς διδάξει τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἀνθρώποις καὶ δικαιοσύνην. εἰ δὲ δίκαιον καὶ ἅγιον ἦν, ἀτελὲς δὲ ὅμως, καὶ οὕτω πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν δίκαιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης, ἀναπληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ εὐαγγελίου. ἐπεὶ δὲ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθὸν καὶ λέγεται καὶ ἐστὶ, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μωάμεθ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὁμολογεῖ, καὶ λέγει, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ θεοῦ ἐστι δεδομένον, καὶ ἅγιον, καὶ πλῆρες, καὶ εὐθές, τίς χρεία ἑτέρου νομοθέτου; πάντως οὐδεμία, καὶ λοιπὸν ἄκαιρος καὶ ἄχρηστος ἡ τοῦ μωάμεθ νομοθεσία. τοῦ γὰρ ὀρθοῦ κατὰ πάντα οὐδὲν ὀρθότερον, καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν ἐν τελειότερον, καὶ τῆς ἀληθείας οὐδὲν ἀληθέστερον. ἀλλ' ὅμως ἐξετάσαντες ἴδωμεν τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα. πάντως οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ κατανοήσας ἑαυτὸν, ὅτι μακρὰν που εὑρίσκεται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων, βουλόμενος κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μή ποτε παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὕρῃ κατάγνωσιν, εἶπεν, ὅτι οὐκ ἦλθον δοῦναι τὸν νόμον διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ σπάθης, ὃς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐνομοθέτησεν, ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ τῶν χριστιανῶν οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ διάδοχοι, πάντως οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἡ ἐκείνου ματαιότης. τὸ δὲ δοῦναι τὸν νόμον μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, φόνους πάντως καὶ ἁρπαγὰς διδάσκει. καὶ τίς ἤκουσε τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαι τινὰ βίᾳ; ἡ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστι. καὶ ἐπεὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πρᾶγμα ἐστὶν ἀδούλωτον, πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ θεὸς ἐλεύθερα, πέμψαι ἔμελλε νομοθέτην βιάσαι αὐτὰ, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τοῦ ἔργου αὐτοῦ; ἡ γὰρ πίστις θελήσει καὶ προαιρέσει, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τῇ γνώσει αὐτῆς γίνεται, ἀλλοτρόπως δὲ οὐδαμῶς. τὸ γὰρ σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ τὰ μὴ θέλοντα πράττει. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ θελήσει, καὶ κρίσει, καὶ γνώσει, καὶ προαιρέσει, καὶ τῶν πιστευόντων αὐτῷ ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ ἐστὶν ὁ θεός, καρδιογνώστης γὰρ ἐστιν. οὐδὲ γὰρ βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς καρδίαν. καὶ ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιοῦσι, ταῦτα ὁ μωάμεθ νομοθετεῖ. τίς γὰρ εἶδε λέοντα λέοντα φαγεῖν, ἢ ἄρκτον ἄρκτον, ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; οὗτος δὲ ἀναφανδὸν διδάσκει, φονεύειν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον. καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει δέξασθαι τοῦτον εἶναι ἀπὸ θεοῦ; οὐδὲ γὰρ ἁρπαγὰς, καὶ φόνους διδάσκει θεός. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι καὶ κακία κακίας ἀλλάσσεται. λέγει γὰρ, ὅτε ἢ ἀποθανέτωσαν, ἢ φόρους διδότωσαν, καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίᾳ. οὐ μόνον δὲ μέχρι τούτου ἡ κακία ἔστη, ἀλλὰ καὶ πορρωτέρω προέβη. τί γὰρ τῆς τοιαύτης ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας χεῖρον γένοιτ' ἂν, ὥστε φονεύειν μηδὲν ἠδικηκότας. καὶ γὰρ ὁπόταν ἀπέλθωσι μουσουλμάνοι πρὸς πόλεμον, καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πέσῃ τις ἐξ αὐτῶν, οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μέμψεως, ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτωκότος σφάττουσι ζῶντας ὅσους ἂν δυνηθῇ ἕκαστος, καὶ ὅσον πλείους κτείνει, τοσοῦτον ὠφέλειαν λογίζεται τῆς τοῦ τεθνεῶτος ψυχῆς. εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει αὐτοὺς εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ βουλόμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεῶτος ψυχῇ, ἐξωνεῖται χριστιανοὺς εἴπερ εὕροι, καὶ ἢ ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σώματος σφάττει αὐτοὺς, ἢ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ. καὶ ὁ ταῦτα νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; ἔτι νομοθετεῖ, ὅτι ὁ δοὺς τῇ πόρνῃ μίσθωμα, καὶ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς, οὐχ ἁμαρτάνει. καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θελήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει. καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τις λάβῃ ἐν πολέμῳ, ἔξεστιν αὐτῷ ποιεῖν ἐπ' αὐταῖς ὃ βούλεται ἀκωλύτως. ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθενοφθορίας νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; καὶ τὸ δὴ χείριστον, ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ θεοῦ περιπατήσαντας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποβίωσιν αὐτῶν, λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλλεῖς καὶ γυναῖκας παρθένους ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοθήσεσθαι ἐνὶ ἑκάστῳ παρὰ θεοῦ. καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον, οὐδὲ ἐνόμισαν εἶναι, ταῦτα ὁ μωάμεθ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. ἐκεῖνοι γὰρ οὕτω λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπ' ἂν ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀποδημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς τοὺς θεοὺς ἀπέρχονται, καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὑρίσκονται εἰς τὰς τῶν μακάρων νήσους, καὶ μετ' αὐτῶν συναγάλλονται. τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιωσάντων, καὶ ἀκαθάρτων, καὶ μεμολυσμένων ἀπελθόντων, αἱ τούτων ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους, καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν πυριφλεγέθοντα. καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι Ἕλληνες λέγουσι ταῦτα. ὁ δὲ μωάμεθ πῶς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον, καὶ πλησίον τοῦ θεοῦ εὑρισκόμενον; λέγει καὶ νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχρὰ, οὐκ ἔχει ἐνθύμησιν ὅλως, ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσματα εἰσί. πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ ἀδὰμ, ποῦ λουτρὰ; ποῦ ὅλως οἰκήματα; ποῦ αἱ πολλαὶ γυναῖκες; ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάραν ἐπανέστη τὸ σῶμα ὥσπερ θηρίον κατὰ τῆς ψυχῆς. καὶ μὴ ἐχούσης καθολικῶς τὴν τοῦ θεοῦ ἐπίσκεψιν, ἴσχυσε τὸ σῶμα, καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ, καὶ κατήγαγεν εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς. καὶ οἷον ὥσπερ ἀνδράποδον, οὕτω κατεδουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικὰς ὀρέξεις. εἰ γοῦν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐδὲν μέλλουσιν εὑρεῖν οἱ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ θεοῦ πολιτευσάμενοι ἄνθρωποι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν, ἣν ὁ προπάτωρ ἀδὰμ εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως, καὶ ἀπώλεσεν, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσιν εὑρεῖν, ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάραν, οὐαὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις. καὶ τὸ δὴ χείριστον, ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς ταλαιπώρου ἐκείνης καὶ ἐπαράτου ζωῆς ἐστὶν ἡ τοῦ μωάμεθ παραλογία, ἣν δῆθεν ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς δώσειν τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ πολλῷ τῶν χείρονι διαφέρουσαν καὶ αἰσχράν. ὁ γὰρ ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν καὶ τὴν κατάραν, καὶ τὴν ἐξορίαν τὴν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, ἔγνω τὴν εὔαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὴν τεκνογονίαν, καὶ ἐτεκνοποίησε. πρὸ δὲ τῆς παραβάσεως ἀγγελικῶς ἔζων. ὅμως καὶ ὁ ἀδὰμ εἴπερ ἔγνω τὴν εὔαν, ἀλλὰ καὶ αὖθις μία καὶ μόνη εὑρίσκεται γυνὴ, καὶ οὐ πολλαί. οὔτε γὰρ ἓν ἄρσεν ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ πολλὰ θήλεα, οὔτε πολλὰ ἄρσενα καὶ ἓν θῆλυ, ἀλλ' ἓν ἄρσεν τὸν ἀδὰμ, καὶ ἓν θῆλυ τὴν εὔαν. πληθυνθέντος δὲ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ πεσόντος εἰς ἀσελγεῖς καὶ ἀθεμίτους πράξεις, ἐβαρύνθη ὁ θεὸς, καὶ ὀργίσθη κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ μακάριος μωϋσῆς γράφων εὑρίσκεται ἐν τῷ παλαιῷ, διὸ εἶπεν ὁ θεὸς, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. καὶ οὐ δηλοῖ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, διότι ἔχουσι σάρκας. πῶς γάρ; κἂν γὰρ καὶ μετὰ τὴν παράβασιν ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος τὴν παχυτέραν καὶ θνητὴν σάρκα, ἀλλ' οὐκ ἀπεβάλλετο τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πλασθὲν σῶμα τοῦ ἀδάμ. καὶ γὰρ πάντα τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγονότα, καλὰ λίαν. ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἴρηκεν ὁ θεὸς τὸ, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας, ὡς δῆθεν ὅλως σαρκικοὺς γεγονότας, παντελῶς γηΐνους, οὐκ ἔχοντας τὴν πρέπουσαν μνήμην τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰς ἀσελγείας ἐμπεσόντας. τότε λέγει τῷ νῶε ὁ θεὸς, διὸ σὲ εὕρηκα δίκαιον ἐν ταύτῃ τῇ γενεᾷ, ποίησον κιβωτὸν μετὰ ξύλων τοιῶνδε καὶ τοιῶνδε. καὶ ἐποίησε νῶε τὴν κιβωτὸν κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου. καὶ εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ, σὴμ, χὰμ, ἰάφεθ. καὶ εἰσῆλθε ἡ γυνὴ τοῦ νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες τῶν υἱῶν νῶε. ὁρᾷς πῶς ὁ νῶε μὲν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ θεοῦ δίκαιος, ὁ ἔχων τὴν μίαν γυναῖκα; ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀνὰ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ. ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ὑδάτων. πάντως καὶ τῷ πάντῃ ἀνόητον τοῦτο διδάσκει, ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἐστὶν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἕνα καὶ μόνον ἄνδρα τὴν γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν κατάραν ἐγένετο διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἴρηται. ὁ δὲ μωάμεθ διδάσκει ἀναφανδὸν, ὅτι ἡ παρὰ θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀνταπόδοσις, λουτρὰ καὶ γυναῖκες πολλαὶ ἑνὶ ἑκάστῳ, καὶ οἶκοι περικαλλεῖς. ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχόμενος καὶ πιστεύων, ὅτι τὸ γεγονὸς δι' ὀργὴν τῶν ἁμαρτωλῶν, πολλαπλασιάζεται ἐν τῷ καιρῷ τῆς μισθαποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ τοῖς ἁγίοις καὶ δικαίοις. καὶ πρόσεχον τὰ γεγονότα. λέγει ὁ μωϋσῆς, καὶ εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. εἶτα λέγει, καὶ ἐξῆλθε νῶε ἐκ τῆς κιβωτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. καὶ εἰς μὲν τὴν εἰσέλευσιν λέγει, εἰσῆλθε νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. εἰς δὲ τὴν ἐξέλευσιν οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐξῆλθε νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ μετ᾽ αὐτοῦ. πάντως οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ οὗτος τοῦ λόγου, ἢ ὅτι κἂν καὶ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἐστὶν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ αὐτῆς ἀπέχεσθαι, πρέπον ἐστίν. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι εἰσῆλθε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἔδειξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, οἷόν τι διατείχισμα χωρίζον τὸν νῶε ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἐξῆλθε νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ἑνοῦσθαι τῇ ἑαυτοῦ γυναικί. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ σινᾶ ἀνερχόμενος, οὑτωσὶ φησὶ τοῖς ἰουδαίοις, ἁγνίσατε ἑαυτοὺς ἕκαστος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλυνάντων τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ γυναικὸς μὴ ἅψησθε. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀδὰμ τὴν εὔαν θεασάμενος, οὕτως εἴρηκεν, αὕτη ἐστὶν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ πρόσχες ὅπως μετὰ τοῦ ἐφαμάρτου καὶ τὸ σύνηθες κέκτηται ἡ πολυγαμία. ὁ γὰρ ἀδὰμ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔσονται πολλαὶ αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν, ἀλλὰ δύο, τουτέστιν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ τούτου γυνή. μία δὲ καὶ πολλαὶ οὐ ταυτόν. εἰ δ᾽ ἴσως καὶ ὁ νομοθέτης μωσῆς ἐνδέδωκε τοῖς ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκας, συγκαταβάσεως ἕνεκεν τοῦτο πεποίηκεν. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζώων θυσίας, ἵνα τῆς μιαρᾶς ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν παίδων μιαιφονίας. ὁ δὲ χριστὸς ἐλθὼν, ὥσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζώων θυσίαν πληρῶν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὕτω καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσεν. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσὶ ἀντὶ σωφροσύνης ἀκολασίαν νενομοθέτηκεν, μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ταῦτα παρὰ θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάξας. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ δαβὶδ λόγιον, τὸ φάσκον, ὅτι ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται, τουτέστιν ἐπαινεῖται, καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακευόντων αὐτὸν, καὶ ἐρεθιζόντων αὐτοῦ τὴν κακίαν, καὶ μὴ δὲ αἴσθησιν τῆς νόσου γοῦν διὰ σιωπῆς ἐμποιῆσαι ἀνεχομένων. διὸ καὶ ἀνίατος ὁ τοιοῦτος εὑρίσκεται. τὸ γὰρ μὴ δὲ αἴσθησιν τοῦ πάθους ἔχον, θεραπείαν οὔτε ζητεῖ, οὔτε προσίεται. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πάντων δεινότατον, ὅταν ἡ κακία ἐπαινῆται, καὶ μὴ δὲ κακία εἶναι νομίζηται. ὁ γὰρ δηλωθεὶς μωάμεθ τὰ πρὸς χάριν καὶ τέρψιν τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδίδαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπισπάσηται τὸ πλῆθος τῶν ἀφρόνων. ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ θεῷ, ὡς πλασμάτων αὐτοῦ. περὶ δὲ τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς πλάσμα θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄνδρες μέλλουσιν ἀπολαύειν τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ τοιούτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖκες οὐδόλως; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ εἷς ἄνθρωπος ἐστὶ πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαβεῖν, οἱ μὲν καλῶς πολιτευσάμενοι ἀγαθὰ, οἱ δὲ κακῶς ὀργὴν θεοῦ καὶ ἀποστροφὴν καὶ κόλασιν, πάντως που παντί που δῆλον, ὅτι πάντες ἄνθρωποι ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες. ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαύειν, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἔπραξε κακά τε καὶ ἀγαθά. καὶ λοιπὸν, τὸ αὐτὸ δίκαιόν ἐστι καὶ πρέπον, ἵνα λάβωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες. καὶ ὥσπερ δίδονται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευσαμένους ἐνὶ ἑκάστῳ πολλαὶ γυναῖκες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ μωάμεθ νομοθετεῖ, διδόσθωσαν καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσαμένας γυναῖκας μιᾷ ἑκάστῃ πολλοὶ ἄνδρες. εἰ δ᾽ ὡς ἄτοπον παρεσιώπησεν αὐτὸ, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ κρίσιν ἔπρεπεν, ἵνα ἀναλογίσηται καὶ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μιᾷ γυναικὶ, ὡς ἀποδοχῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοὺς πολιτευθῆναι, ἢ ὡς καταδίκης. καὶ εἰ μὲν ὡς καλῶς αὐτοὺς πολιτευσαμένους, διατί οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐνὶ ἑκάστῳ γυναῖκες πολλαὶ, εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγετε, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι γυνὴ μία. εἰ δ᾽ ὡς κατάκρισις, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς καὶ ἀγαθῆς ἀντιμισθίας δόματα εἰσὶν, ὡς ὁ μωάμεθ διαγορεύει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν τῶν δοθησομένων ἑνὶ ἀνδρί. εἰ μὲν ὡς καταδίκης ἄξιαι, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐεργεσίαι; εἰ δ᾽ ἀποδοχῆς ἄξιαι, διατί δίδονται αἱ πολλαὶ ἑνὶ ἀνδρί, καὶ τί τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀηδέστερον. Βλέπεις πῶς ὁ παρατραπεὶς τῆς εὐθείας ὁδοῦ, εἰς πόσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄκων; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους μισθαποδοσία, τροφαὶ καὶ πόσεις, καὶ λουτρὰ καὶ γυναῖκες, ἅτινά εἰσιν ἁμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἁγιωσύνη καὶ καθαρότης, καὶ ἀγγελικὴ πολιτεία, χαρά τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. πῶς εἶδες τὸν καρπὸν τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου; γινώσκεται γὰρ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ, ἢ οὔ; καὶ τίς οὕτω τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος, ὁ μὴ συνιεὶς τὰ λεγόμενα. ὁ δὲ τοιοῦτος νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; καὶ περὶ τούτου τίς χρεία λόγων πλειόνων; περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ μωάμεθ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, τίς χρεία ἀπολογίας λόγων; οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως. οἱ δέ γε ἀνόητοι καὶ μωροί, ὡς βούλονται. καὶ ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ μωάμεθ, ὅσον ἔγραψα. εἶπον γάρ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρὸς σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδρομὴν κατὰ τῶν μουσουλμάνων, καὶ εἴπω ἅπερ καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα καὶ ὀλέθρια καὶ κακά, ἀλλ' ἵνα δείξω μόνον, ὅτι παραλόγως καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται παρὰ τῶν μουσουλμάνων οἱ χριστιανοί, ὃ καὶ πεποίηκα ἐν οἷς καί τινα εἴπομεν περὶ τοῦ μωάμεθ, ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο. ἐπεὶ εἴπερ εἴχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδαχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἴχομεν εἰπεῖν. τὸ δὲ εἰπεῖν ὁ χριστὸς περὶ τοῦ μωάμεθ λόγον τὸν τυχόντα, οὐδ' ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένον ὄνομα αὐτοῦ, εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅσον δῆτα καὶ εἴπομεν. ὁ δὲ λόγος δηλώσει τοῦτο, καὶ ἔτι σαφέστερον. ἅπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ ἅπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. ἐξ αὐτῶν οὖν τῶν τοῦ χριστοῦ μαθητῶν τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ εὐαγγέλιον. ὁ μὲν εἷς ὀνομαζόμενος ματθαῖος, ἑβραϊκῶς δὲ ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν παλαιστίνην, ἤτοι τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ μέρη τῆς λιβύης. ὁ δ' ἕτερος μάρκος, λατινικῶς δὲ εἰς τὴν ἀχαΐαν, καὶ ἐδόθη εἴς τε τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὰ ἑσπέρια πάντα ἔθνη. ὁ ἕτερος λουκᾶς, ἑλληνικῶς δέ, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν ἀσίαν, καὶ αἰθιοπίαν, καὶ περσίαν, καὶ ἰνδίαν, καὶ ἀρραβίαν. ὁ δέ γε ἕτερος ἰωάννης, καὶ αὐτὸς ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς εὐρώπης, καὶ τὰς νήσους, καὶ ἔνθα εὑρίσκοντο ἕλληνες. καὶ οὕτω διεδόθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, οὐ μετὰ βίας, οὐδὲ μετ' ἀνάγκης, οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ἱλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὑρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. καὶ ἀντέστραπται τὰ πράγματα. τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτομένων, κολαφιζομένων, λοιδορουμένων, διωκομένων, διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐμεγαλύνετο, καὶ ηὔξανετο τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον. καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάσαντες καὶ πολλὰ κεκοπιακότες καλύψαι τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ αὐτὸν τὶς τῶν ἀνθρώπων θεόν, ὁ δὲ τοῦτο τολμήσων, θανάτῳ ἀποθανεῖται, αὐτοὶ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν, προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν, οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς, καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἀληθὴς θεὸς ὁ χριστός, αὐτὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ἐλυποῦντο καὶ ἔκλαιον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ἃς περιεπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ σατανᾶ. ὁ δὲ πανάγαθος θεὸς καὶ ἐλεήμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα, κατέστησε ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον, μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὸ εἷς ἕκαστος, καὶ ἀνεγίνωσκε, καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐδιδάσκετο καὶ προσεκύνει τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ μεγάλῃ τῇ σπουδῇ ἐδίδασκε τὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῖς μὴ γινώσκουσι τὰ λεγόμενα. καὶ οὕτω διεδόθη εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον τὸ εὐαγγέλιον, καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. ἀπὸ γοῦν τοῦ χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ μωάμεθ, παρῆλθον χρόνοι ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων. μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων, τίς ἔμελλε τολμῆσαι ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, εἴπερ εὑρίσκετο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; τὸ μέν, ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθεῖναι ἢ ἐκβαλεῖν, οὐ δύναται πλέον ἐκεῖνος ὀνομάζεσθαι χριστιανός. τὸ δέ, ὅτι εἴπερ καί τις

κακὸς ὑποθώμεθα, ἐξέβαλε τινὰ λέξιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὃ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἔμελλε διὰ τὸ γένος ἀτοπήματα; πάντως οὐχί. ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἔτι, εἴπερ εὑρίσκετο τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἢ ὡς καλὸν ἔμελλε μαρτυρήσειν ὁ χριστὸς ἐκεῖνον, ἢ ὡς κακόν. καὶ εἰ μὲν ὡς καλόν, ἔμελλον ἐκδέχεσθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ χριστιανοί, τὸν παρὰ τοῦ χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάβωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν. εἰ δὲ ὡς κακόν, πάλιν ἔμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου γνωρίσματα, καὶ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαβῶσι. καὶ εἴτε ὡς ἐκδεχόμενοι τὸν καλόν, εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακόν, οὐδένα ἔμελλεν ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα. καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τούτου ὄνομα. ἔτι οὐδεὶς ἦν ὁ φθονῶν ἑτέρῳ, πρὶν γεννήσεως αὐτοῦ. τίς γοῦν ἔμελλε φθονήσειν τὸν μωάμεθ πρὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; πάντως οὐδείς. εἰ δὲ ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἔμελλεν ἀκολουθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸν μωάμεθ ἐκείνου φθόνῳ; καὶ τίς παράφρων οὕτως, ὥστε μὴ λογίζεσθαι τοῦτο ἀδύνατον; καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἔτι, εἰ μὲν ἔλεγον οἱ ἰσμαηλῖται, ὅτι μόνον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκετο γεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ χριστιανοί, καὶ οὕτως ἀρκετοί εἰσιν αἱ ἀποδείξεις, ἃς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές, ὅτι οὐδὲν λέγουσιν ἀλήθειαν. ἐπεὶ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐν τῷ παλαιῷ τῷ συγγραφέντι παρὰ τοῦ μωϋσέως εὑρίσκετο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ παλαιοῦ οἱ ἑβραῖοι; οὐδὲ γὰρ εὑρίσκεται ἐκεῖσε ὅλως ἴχνος σημείου περὶ τοῦ μωάμεθ. καὶ ἰδοὺ ὡς οἱ μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ χριστιανοί, ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκείνου. οἱ δὲ ἑβραῖοι διατί; καί τοι γε εἴς τε τὴν περιτομήν, καὶ εἰς ἄλλα τινά, εἰς τροφάς, φημί, καὶ ἕτερα ἔθιμα συμφωνοῦσιν οἱ μουσουλμάνοι μετὰ τῶν ἑβραίων. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὔτε ἐν τῷ παλαιῷ τῷ μωσαϊκῷ εὑρίσκετο τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα, οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἱκανὰ γάρ εἰσιν, ἵνα καὶ τὸν πάντη ἀγνώμονα ἀγάγωσιν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν. σὺν πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις κατηγορούμεθα καὶ τοῦτο παρὰ τῶν μουσουλμάνων, ὅτι ἀθετήσαντες ἡμεῖς τὸν παρὰ τοῦ μωϋσέως δοθέντα νόμον, ἐσμὲν ἄξιοι κατηγορίας. καὶ ἡμεῖς οἱ κατηγορίας ἄξιοι, κατηγοροῦμεν τοὺς μουσουλμάνους πολλῶν ἐπαίνων ὄντας ἀξίους. εἴτε γοῦν ἄξιοι ἐπαίνων εὑρίσκονται οἱ μουσουλμάνοι, εἴτε καὶ μή, ἀπὸ μέρους περὶ ἐκείνων ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. φέρε γοῦν σκεψώμεθα καὶ περὶ ἡμῶν αὐτῶν. ἆρα κατελύθη παρ' ἡμῶν ὁ τοῦ μωϋσέως νόμος, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἢ συνέστη. καὶ τὸ τοῦ νόμου ἀσθενὲς καὶ ἀδύνατον τὸ εὐαγγέλιον ἀνεπλήρωσε. πᾶς γὰρ λόγος, πᾶσα γραφή, πᾶσα πρᾶξις μετὰ σκοποῦ λέγεται, καὶ γράφεται, καὶ πράττεται. καὶ ὥσπερ παντὸς καρποῦ προηγεῖται ἄνθος, οὕτω παντὸς λόγου καὶ πράξεως καὶ γραφῆς προηγεῖται σκοπὸς τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. καὶ σκέψαι ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα, ὅπως ἐπλάσθη παρὰ θεοῦ ὁ ἀδάμ, καὶ ὅπως ἐτέθη ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ παραβὰς τὴν τοῦ θεοῦ ἐντολήν, τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ θεοῦ ἐξόριστος γέγονε. καὶ λαβὼν τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ κατάραν καὶ καταδίκην, πάλιν κατεδικάσθη ἀποστραφῆναι εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐπλάσθη. καὶ γέγονεν οὕτως. θάνατον γὰρ ἐκληρώσατο, καὶ ἀποθανὼν κατείχετο εἰς τὸν ᾅδην. ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὅπως μετὰ ταῦτα ἐνέπεσον οἱ αὐτοὶ εἰς ἀσελγεῖς καὶ ἀθεμίτους πράξεις. καὶ τὸ δὴ ὀλέθριον, ὅτι ἀφέντες προσκυνεῖν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πλάστην αὐτῶν θεόν, προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις, πεπλατυσμένως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομέν τε καὶ ἀπεδείξαμεν. ἀλλ' ὁ πανάγαθος θεὸς οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ πλέον τυραννεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸ πλάσμα αὐτοῦ, καὶ ἠβουλήθη σῶσαι τὸν ἄνθρωπον. ἐπεὶ δὲ αὐτεξούσιος παρὰ θεοῦ ἐπλάσθη οὗτος, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσα αὐτεξουσιότης, οὐκ ἀφῃρέθη ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε αὐτεξούσιος. καὶ ἠβουλήθη μὲν ὁ θεὸς σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ θελήσει καὶ προαιρέσει αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ, ὡς ὁ μωάμεθ ἀγορεύει. χρόνιοι δὲ γενόμενοι πάντες οἱ ἄνθρωποι

εἴς τε τὰς ἀσελγείας καὶ τὰ παρὰ φύσιν κακά, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν, οὐκ ἦν αὐτοῖς δυνατὸν μεταποιηθῆναι εὐκόλως ἀπὸ τοῦ χρονίου νοσήματος. ἤρξατο ὁ θεός, ὡς ἄριστος ἰατρός, ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν θεραπεύειν τὸ γένος τῶν ἑβραίων, ἀρχὴν ἀγαθοῦ, καὶ προσέταξεν ἑνὶ ἀνθρώπῳ δικαίῳ καὶ ἁγίῳ τῷ μωϋσεῖ, ἵνα ἀρξάμενος ἐκ τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, διδάξῃ τὸ γένος τῶν ἑβραίων. ὃ καὶ πεποίηκεν. ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, γράψαι ἐν τῇδε τῇ μερικῇ μου ἀπολογίᾳ οὐκ ἔστιν εὔκολον, δεῦρο δὴ λοιπὸν μερικά τινα ἐκ τούτων εἰς μέσον θήσομεν. καὶ ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς κύλικος, ἅπας ὁ ἐν τῷ πίθῳ οἶνος γινώσκεται. οὕτω καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μερικῶν δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἐστιν ὁ τοῦ νόμου σκοπὸς καὶ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ εἰ ἄρα ἀντίκειται τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. καὶ σκόπει ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. λέγει μωσῆς, οὐ φονεύσεις. λέγει ὁ χριστός, ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, εἰς τὴν τοῦ πυρὸς κόλασιν ἀπελεύσεται. καὶ ὁ μὲν μωσῆς εἶπεν, οὐ φονεύσεις. ὁ δὲ χριστός, μὴ δὲ ὀργισθῇς. οἶδας γοῦν, ὅτι πρότερον μὲν γίνεται ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ θυμοῦται, ἔπειτα ἐπακολουθεῖ φόνος. ὁ δὲ τῷ λόγῳ τὸν θυμὸν χαλινώσας, ἐὰν οὐκ ὀργισθῇ, πῶς οὗτος εἰς τὸ τοῦ φόνου ἐμπεσεῖται ἔγκλημα; καὶ εἰπὼν ὁ μωσῆς οὐ φονεύσεις, ἀπέστησε μὲν τοῦ κακοῦ τὸν ἄνθρωπον καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν τέλειον. οὐ γὰρ ἀρκετόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ γενέσθαι μέγαν, ἡ τοῦ κακοῦ ἀποχή, ἀλλ' ἡ πρᾶξις τοῦ ἀγαθοῦ. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ φονεύσεις, ἀλλὰ πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ. πρόρριζον ἀνασπῶν τὴν κακίαν. καὶ οἷον ὁ μὲν νόμος τὸν καρπὸν ἀναιρεῖ, καρπὸς γὰρ τοῦ θυμοῦ ἐστιν ὁ φόνος. ὁ δὲ χριστὸς τὸ δένδρον φθείρει τῆς ἁμαρτίας, τουτέστι θυμὸν καὶ ὀργήν. καὶ ὁ μὲν μωσῆς εἰπών, οὐ φονεύσεις, μέχρι τούτου ἔστη. ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθών, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου, τὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγάπην τῆς θυσίας κρίνων συμφερωτέραν. καίτοιγε οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἔχῃς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου. τοῦτο γὰρ προεκώλυσεν. ἀλλὰ τί; ἐὰν ἔχῃ ὁ ἀδελφός σου κατὰ σοῦ. οὐ μόνον γὰρ σεαυτὸν ἀπέστησε τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν θεραπεῦσαι πεποίηκεν. λέγει μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ, οὐκ ἐπιορκήσεις. ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. τὴν ἐπιορκίαν κωλύων, τὸν δὲ ὅρκον συγχωρῶν. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, μὴ ὀμόσαι ὅλως. ἀλλ' ἔστω ὑμῖν τὸ ναί, ναί, καὶ τὸ οὔ, οὔ. τί δηλοῦται τοῦ λόγου; οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ γίνεσθαι ἀληθεῖς καὶ ἀξιοπίστους. καὶ ἵνα ἀντὶ ὅρκων πολλῶν ὦσι πιστὰ τὰ ῥήματα ἡμῶν. καὶ ὁ μὲν ὀμνύων ἴσως ἑκὼν ἢ καὶ ἄκων, ἔστιν ὅτε παρασφάλλει ἐν τῷ ὅρκῳ. ὁ δὲ μὴ ὀμνύων, τὸν τῆς ἐπιορκίας διαπέφευγε κίνδυνον. λέγει ὁ αὐτὸς μωσῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἵνα τῷ φόβῳ τὰς πρὸς ἀλλήλους μάχας καὶ ἔριδας ἀνατρέψῃ. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅστις σε ῥαπίσῃ ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. ἐρωτῶ σε, ποῖον ἐκ τῶν δύο παραγγελμάτων πληροῖ τὸν τοῦ νομοθέτου σκοπόν, ἵνα δηλονότι ἀνατραπῶσι, μᾶλλον δὲ παντελῶς φθαρῶσιν αἱ πρὸς ἀλλήλους ἔριδες, καὶ φιλονεικίαι, καὶ μάχαι; πρόδηλον, ὅτι ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἐντολή. ἐὰν γάρ τις δι' ἐκδίκησιν ἄλλου στερηθῇ τοῦ οἰκείου ὀφθαλμοῦ ἢ τοῦ ὀδόντος, οὐκ ἀμύνεται, καὶ ἐπιτηδείου καιροῦ καλέσαντος βλάπτει ἕτερον. εἰ δὲ μή, ἐγκοτεῖ καὶ μνησικακεῖ; παντί που δῆλον. ὁ δὲ παρεσκευασμένος καὶ ἕτοιμος εὑρισκόμενος, καὶ ἀεὶ μελετῶν, ἵνα εἴ τις ῥαπίσῃ αὐτόν, μὴ μόνον ὑπομείνῃ τοῦ ἀδελφοῦ ἀδίκημα, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως στρέψῃ αὐτῷ καὶ τὴν ἑτέραν σιαγόνα, καὶ γεγονότος οὕτω τοῦ πράγματος, φιλοσοφήσῃ τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν, καὶ ὑπομείνῃ τὸν πλήξαντα, οὐχὶ κατέλυσε καὶ ἔφθειρε καὶ ἀπώλεσε πᾶσαν κακίαν, πᾶσαν ἔριν καὶ ὀργήν; οὐκ ἐπλήρωσεν τοῦτο μᾶλλον ἢ ὁ νόμος τὸν τοῦ νομοθέτου σκοπόν; οὐκ ἔβαλε τὸν διάβολον καιρίαν πληγήν, τὸν πατέρα τῆς μάχης καὶ τῶν σκανδάλων; τὸν γὰρ διάβολον ἡ ἔπαρσις ἔρριψεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἄγγελον

εὑρισκόμενον, καὶ ἔπειτα φθόνος καὶ μῖσος. ἴχνος γὰρ ἀγάπης ἐν τῷ διαβόλῳ οὐκ ἔστιν. οὐ μόνον δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὑρίσκεται τὸ τοῦ διαβόλου μῖσος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες πρὸς ἀλλήλους τὴν φθορὰν καὶ τὸν ἀφανισμὸν ἕτερος θατέρου ἐπιθυμεῖ, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δυσμένειαν, ἣν ἔχουσι, καὶ τὸ μῖσος, ἐοίκασιν ἔχειν ἕνωσιν. καὶ ὥσπερ ἐχθροί τινες κέκτηνται μάχην πρὸς ἀλλήλους, καὶ ζητεῖ ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου τὴν φθορὰν καὶ τὸν ὄλεθρον. εἰ δ' ἐντύχωσιν ἑτέροις ἐχθροῖς, ἐῶσι τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, καὶ μάχονται αὐτοῖς. ἐκεῖνοι δ' αὖθις εὑρίσκονται διώκοντες τὴν φθορὰν ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου. οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ νομιζομένη ἕνωσις καὶ ὁμόνοια αὐτῶν, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φθορὰν, καὶ οὐ κατὰ ἀλήθειαν. ποῦ γὰρ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρὶ τοῦ ψεύδους; ὁ δ' ἄνθρωπος ὁ ὑπομείνας τοῦ ἑτέρου τὸ ῥάπισμα, οὐκ ἐποίησε τὰ ἐναντία τοῦ διαβόλου; οὐκ ἐταπεινώθη ἔμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ; οὐκ ἠγάπησε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀγάπης καὶ ταπεινώσεως κατῄσχυνε τὸν διάβολον; καὶ τίς οὕτω ἀγνώμων, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου; ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἕτοιμος εὑρισκόμενος, καὶ λέγων καὶ πράττων, πῶς φιλονεικήσει μετὰ ἑτέρου; λέγει Μωσῆς, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. τί βούλονται τοῦ νομοθέτου ῥήματα, ἢ τὸ συστῆσαι τὴν ἀγάπην; ὁ δὲ χριστός τι; ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. τίς ἐκ τῶν δύο συνίστησι τὴν ἀγάπην, ὁ παλαιὸς νόμος, ἢ ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἐντολή; ἐκεῖνος γὰρ μετὰ τὴν εἰς τοὺς φίλους ἀγάπην διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν ἐνδίδωσι, ποσῶς τὸ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μῖσος. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ αὐτῶν, παντελῶς ἐξέβαλε τὸ μῖσος ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου. ὁ γὰρ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἀγαπῶν, καὶ ὁ ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ εὐχόμενος, πῶς μισήσει τὸν φίλον, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἀνθρώπων; λέγει ὁ νόμος, οὐ μοιχεύσεις. ὁ δὲ χριστὸς, οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ σκόπει ἀκρίβειαν ἐντολῆς, μὴ μόνον τὴν πρᾶξιν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀκόλαστον ὀφθαλμὸν, καὶ τὴν ὁπωσοῦν εἰς τὴν καρδίαν προσβολήν. ὁ γὰρ μέχρι καὶ ἐμπαθοῦς ὀφθαλμοῦ συντηρῶν ἑαυτὸν, πῶς ἐν τῷ τῆς μοιχείας ἐμπεσεῖται παραπτώματι. ἀλλ' ὥσπερ τοῖς μὲν ἀλόγοις ζώοις ἐδόθη τοῖς μὲν ἀμυντήρια, τοῖς δὲ φυλακτήρια. ἤγουν τῷ μὲν λέοντι θυμὸς καὶ δύναμις, τῷ δὲ χοίρῳ ὀδόντες, καὶ τῷ βοῒ κέρατα, τῷ δὲ λαγωῷ ταχύτης δρόμου, καὶ τῇ δορκάδι καὶ ἐλάφῳ, ὁμοῦ δὲ πᾶσιν αἴσθησις δυναμένη τὰ μὲν βλαβερὰ καὶ δηλητήρια τῶν βρωμάτων ποιεῖν ἀποστρέφεσθαι, τῶν δὲ ὠφελίμων μεταλαμβάνειν. οὕτω καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀντὶ πάντων ὁ νοῦς ὁ δυνάμενος διακρίνειν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἀπέχεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν βλαπτόντων τὴν ψυχὴν, προσίεσθαι δὲ τοῖς ὠφελίμοις. εἰ δ' ἴσως ἀπὸ σωματικῆς θελήσεως ἢ καὶ προσβολῆς διαβόλου, παρεμπέσοι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ λογισμὸς ἀπρεπὴς, δύναται ταχύτερον δορκάδος ἐκφυγεῖν τὸν αἰσχρὸν λογισμόν. εἰ δὲ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ διώξει ὀπίσω αὐτοῦ ὁ λογισμὸς, ἔχει τὸν θυμὸν τὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δοθέντα εἰς ὠφέλειαν αὐτῷ. καὶ χρώμενος τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἰσχύϊ ὥσπερ λέων, ἀμύνεται καὶ ζητεῖ καταπατῆσαι καὶ ἀφανίσαι τόν τε λογισμὸν καὶ τὸν τοῦ ἀντικειμένου πόλεμον. ὁ δὲ ἄνθρωπος μὴ φυλάξας ὑγιὲς τὸ ἀπὸ θεοῦ πρὸς αὐτὸν χάρισμα, ἐνέπεσεν εἰς ἀθεμίτους καὶ ἀτόπους πράξεις, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν πλατυκωτέρως διήλθομεν. ἀλλ' ὁ θεὸς βουλόμενος σῶσαι τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα τὸν ἄνθρωπον, ἀπέστειλε τὸν διὰ Μωϋσέως νόμον, ὥσπερ τινὰ ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον. καὶ ὥσπερ τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡλικίας εὑρισκομένοις οὐ δίδοται στερεὰ τροφὴ, ἀλλ' ἁπαλή τις καὶ εὔπεπτος, καὶ μετ' ὀλίγον στερεωτέρα, καὶ αὖθις στερεωτέρα, ἔπειτα δὲ καὶ τελεία τροφή, καὶ οὐ τοῖς ἔτι ἀτελέσιν ὑπάρχουσιν εἰς γνῶσιν ἐκ τοῦ ἀπεντεῦθεν ἡ τῆς φιλοσοφίας μάθησις, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν δίδοται αὐτοῖς ἡ τῶν γραμμάτων στοιχείωσις, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τούτων ἕνωσις, καὶ αἱ συλλαβαί. αὐξηθέντος δὲ τοῦ παιδὸς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡλικίας τέ-

λαιον ἐλθόντος, δίδοται πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια. οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου. διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀνθρώπων ἐδόθη νόμος πρὸς ὁδηγίαν καλοῦ, οὐ μὴν ἔχων δύναμιν τελειῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ὑψηλῆς κλίμακος ἡ πρώτη αὐτῆς βαθμὶς ποιεῖ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρισμόν. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον εἰς τὴν τῆς κλίμακος κεφαλῆς ἀνάβασιν, ἀλλὰ πολλοῦ γε καὶ δεῖ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἅγιος μὲν καὶ δίκαιος, καὶ παρὰ θεοῦ δεδομένος. ὁ αὐτὸς γὰρ ὁ θεός ἐστιν ὁ δοὺς τὸν νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀνθρώπων ἐδόθη μὲν αὐτοῖς νόμος, παιδαγωγῶν αὐτοὺς καὶ ἀνάγων ἀπὸ τῆς γῆς, ὥσπερ ἐπὶ τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς κλίμακος, τουτέστιν ἀνασπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κακιῶν, καὶ τῆς γῆς, ἧς ἐκυλινδοῦντο. οὐκ ἠδύνατο δὲ ὅμως ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἐφ' ὅλην τὴν κλίμακα. τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἀνεβίβασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς κλίμακος κορυφήν, ἥτις ἐφικνεῖται ἕως τοῦ οὐρανοῦ. τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ νόμου καὶ ἀδύνατον τὸ εὐαγγέλιον ἀνεπλήρωσε, καθὼς ἀποδέδεικται. ὁ γὰρ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὑτωσὶ φησίν, ἐγὼ οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. πρὸ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου σπανίως γινώσκεται ὁ ἔχων πλῆθος κακῶν, μετὰ δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἐπαῤῥησιάσατο ἡ τῆς παρθενίας πολιτεία, καὶ εὑρίσκονται πλήθη ἄπειρα ἀνθρώπων παρθένων, γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν. ἐῶ γὰρ λέγειν περὶ τῶν τοιούτων διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς. πλήθη γὰρ χριστιανῶν ζῶσι βίον ἀγγελικόν. οἶδας πῶς ὁ αὐτὸς καὶ εἷς νόμος ἐστίν, ὁ παρὰ τοῦ μωσέως δοθεὶς παλαιός, καὶ ὁ παρὰ τοῦ χριστοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ; καὶ ὥσπερ τὶς βασιλεὺς πέμψας τινὶ δούλῳ νομίσματα πέντε, εἶπεν αὐτῷ, πραγματεύου καὶ ἐνέργει δι' αὐτῶν ἕως ἂν ἐπιδημήσω. ὁ δὲ εὐχαριστήσας καὶ λαβὼν, ἐνήργει. μετὰ δὲ τὸ ἐπιδημῆσαι, πάλιν δέδωκε πρὸς τὸν αὐτὸν δοῦλον καὶ ἕτερα ἑκατὸν, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο ἐστερήθη ἐκεῖνος τῶν πέντε, ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τῶν πέντε ἔλειψεν. εἰσὶ δὲ ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ πέντε ἐντὸς τῶν ἑκατὸν πολλαπλῶς. καὶ ὅτε ὀνομάζεται ὁ τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸς, ἐξανάγκης συνέχεται καὶ νοεῖται καὶ ὁ τῶν πέντε ἀριθμὸς μετὰ τῶν ἑκατόν. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ μὲν νόμος ἠργήσεν ὀνομάζεσθαι· ἔστι δὲ ὁμολογουμένως ἐντὸς τοῦ εὐαγγελίου ὁ τοῦ νόμου σκοπὸς, καὶ ἐνεργεῖται πολλαπλῶς, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν πρὸ ὀλίγου εἴπομεν. κἂν ἐκεῖνος νῦν ἠργήσεν, οὐ μὴν ὡς κακὸς, ἀλλ' ὡς κατὰ τὸ παρὸν ἀνωφελὴς, καὶ χρῆσιν μὴ ἔχων. καὶ ὥσπερ ἐν βαθυτάτῃ σκοτίᾳ μέσης νυκτὸς σελήνη φανεῖσα τὸ μὲν βάθος τοῦ σκότους παρεμυθήσατο, τὸν δὲ ἀέρα φωτεινὸν οὐκ ἐποίησεν. ὁ ἥλιος δὲ ἀνατείλας τοσοῦτον τὴν οἰκουμένην ἐφώτισεν, ὥστε καὶ τὸν ἐν τῷ ἀέρι λεπτότατον κονιορτὸν ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος δῆλον γενέσθαι. καὶ ἡ μὲν σελήνη τὸ ἴδιον αὐτῆς φῶς οὐκ ἀπώλεσεν, ἀφανὲς δὲ ὅμως ἐγένετο διὰ τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου, καὶ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ μὲν παλαιὸς νόμος τὸ τῆς εἰδωλολατρείας σκότος ἀπεδίωξεν, οὐ μὴν δὲ ἠδύνατο φωτίσαι καὶ τελειῶσαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἐφώτισε, καὶ ἐδίδαξε, καὶ ἐτελείωσε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὸν παράδεισον, ὃν ὁ προπάτωρ ἀδὰμ ἀπώλεσε, τοῦτον αὐτοῖς ἐχαρίσατο. καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, ὅτι τὸ μὲν εὐαγγέλιον ἀφεὶς, ἐπιστρέψει ἐπὶ τὸν νόμον, καὶ οἷον ὥσπερ ἔτι ἐξ ἄλλης ἀρχῆς ἐπιθυμήσει τρέφεσθαι γάλακτι ὡς βρέφος, καὶ οὐ στερεᾷ τροφῇ ὡς ἀνὴρ, ἢ ὡς παιδίον τὴν στοιχείωσιν τῶν γραμμάτων ζητήσει, καὶ οὐχ ὡς τελείου φρονήματος τὴν φιλοσοφίαν, ἢ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀποστραφεὶς τὸ τῆς σελήνης ἀσπάσεται. ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ἀρκετά εἰσιν ἅπερ γράψαντες ἐσμὲν, ἵνα γνῷ πᾶς ὁ βουλόμενος τὴν περὶ τούτου ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ σὺ αὐτός. εἰ δ' ἴσως ἀμφιβάλλει ἔτι καὶ ὑποχάζει ὁ λογισμός σου ἕνεκεν τῶν θυσιῶν τῆς περιτομῆς τῆς τε ἀργίας τοῦ σαββάτου καὶ τῶν τροφίμων, οὐδὲν ἦν εἰκὸς γενέσθαι, ἐπεὶ περὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀναγκαίων εἴπομεν ἀρκούντως. ὅμως καὶ περὶ τούτου· ὥσπερ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, διὰ βραχέων ἐροῦμεν. οἱ ἄνθρωποι, ὡς φθάσαντες εἴπομεν ἔμπροσθεν, ἀνθρώπους ἔθυον τοῖς εἰδώλοις, οὐ μόνον δὲ ἀλλοτρίους, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. καὶ ὥσπερ ξύλον λοξὸν ἀθρόαν μεταβολὴν ὑπομεῖναι οὐ δύναται, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν μετὰ τέχνης καὶ ἐπι-

τηδειότητος

τῆς ἑτερότητος ὁ τεχνίτης ἀπαλλάττει μὲν αὐτὸ τῆς προτέρας ἀνισότητος, ὕστερον δὲ τοσοῦτον ποιεῖ αὐτὸ ὀρθόν, ὥστε καὶ κανόνα λοιπὸν ποιεῖ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θυσιῶν. συνεχώρησε μὲν πρότερον ὁ θεὸς θύειν βόας καὶ πρόβατα καὶ τράγους, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῆς ἀσεβοῦς καὶ ἀπανθρώπου θυσίας. τί γὰρ τούτου χεῖρόν τε καὶ ἀδικώτατον; ὅμως συνεχώρησε λοιπὸν ὁ θεός, διὰ τὸ ἵνα ὡς ἐν ὀλίγῳ παύσῃ καὶ αὐτά, καὶ δώσῃ τοῖς ἀνθρώποις γνῶσιν τῆς θυ[σίας, τὴ]ν θυσίαν αἰνέσεως. οὕτω γὰρ διὰ τοῦ δαβὶδ ὁ θεὸς εἴρηκεν, οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους. μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίωμαι; θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, τουτέστιν ὕμνον ἐκ στόματος μετὰ εἰλικρινοῦς καὶ εὐθείας καρδίας. καὶ ἀπόδος τῷ κυρίῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. καὶ λοιπὸν εἴρηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἀποστρεφομένου τὰς θυσίας τῶν ζώων. ἀφ᾽ ἑαυτοῦ δὲ λέγει οὕτω πρὸς τὸν θεόν, ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν σοι, ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. βλέπεις πῶς ἐπὶ παντὸς πράγματος, ἀπὸ τοῦ μεγαλωτέρου ἕως τοῦ μικροτέρου ἐλάλησαν οἱ προφῆται; ἰδοὺ γοῦν καὶ περὶ τῶν θυσιῶν φανερῶς εἶπον, ὅτι οὐκ ἔστι λοιπὸν ἀποδοχὴ θεοῦ, ἀλλὰ πρόσκαιρος συγκατάβασις. μετὰ δὲ ταῦτα τῶν ζώων θυσίας ἀργία. θυσιάζεται δὲ καὶ ὑμνεῖται διὰ στόματος καὶ χειλέων, ἐκ καθαρᾶς καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας, ὃ καὶ γέγονεν. οἱ πρώην εἰδωλολάτραι, οἱ πρώην τύραννοι καὶ διῶκται τῶν χριστιανῶν, οἱ ὑβρίζοντες τὸν χριστόν, σταυρωθέντος ἐγένοντο κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, καὶ ἀπέθανον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ, καὶ κατέστησαν ἑαυτοὺς εἶναι τύπον καὶ κανόνα τῶν εἰς τὸν κύριον πιστευσάντων, ὡς εἴπομεν. περὶ δὲ τῆς περιτομῆς πλατυκώτερον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν. ὅμως δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν οὕτω λέγομεν, ὅτι περιτομὴ καρδίας ἐστὶ περιτομή, οὐχὶ δὲ τῆς σαρκός. τὸ γὰρ περισσὸν τῆς καρδίας χρεωστεῖ πᾶς ἄνθρωπος περιτέμνειν, ἀλλ᾽ οὐ τῆς σαρκός· τὸ γὰρ περισσὸν τῆς καρδίας ἡ ἁμαρτία ἐστίν, ἥν τινα προσεξένισεν ὁ διάβολος, καὶ διὰ τὰς ἡδονὰς ὁ ἄνθρωπος. ὅπερ δὲ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἔστι περισσόν, τέλειον μὲν ἐστὶ καὶ καλόν, περιττὸν δὲ οὐκ ἔστιν. ἐὰν γοῦν περιτέμνῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ περιττὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ἁμαρτίαν, ὄντως αὐτός ἐστιν ἀληθῶς περιτετμημένος. εἰ δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ εὑρίσκεται περιττεύων, τῇ δὲ σαρκὶ περιτετμημένος, ματαία ἐστὶν ἡ τοιαύτη περιτομή, καὶ ἀνωφελής. ἀλλὰ καὶ μωσῆς οὑτωσί φησι, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ σκληρυνεῖτε ἔτι. ὁ γὰρ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, οὗτος θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων, ὁ θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός. οἶδας ποίαν κρίνει μωσῆς περιτομήν, πάντως οὐ τῆς σαρκός, ἀλλὰ τῆς καρδίας. ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ μάρτυς στέφανος μετὰ τῶν ἑβραίων διαλεγόμενος, πρὸς αὐτοὺς οὕτως εἴρηκεν, σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε αὐτόν. τὸ δὲ σάββατον οὐκ ἐτάχθη οὕτως ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, διὰ τὸ ἵνα ἀργῶσιν οἱ ἄνθρωποι κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν. ἐπεὶ ἡ ἀργία αὐτὴ καθ᾽ αὑτὴν κακία ἐστίν. ἀλλὰ διὸ ἐνησχολοῦντο οἱ ἰουδαῖοι διαπαντὸς ἐπὶ τὰ βιωτικά, τῶν δὲ πνευματικῶν ἠμέλουν, κατὰ λοιπὸν ἐτάχθη, ἵνα ἀργῶσι μὲν κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἀπὸ τῶν βιωτικῶν μελημάτων, εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀπέρχωνται πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ. καὶ δῆλον ἐκ τούτου, διὸ ὁ ἱερεὺς κατὰ τὸ σάββατον διπλοῦν ἔργον ἐποίει, καὶ διπλᾶς τὰς θυσίας προσέφερεν. οἱ δὲ ἰουδαῖοι καὶ λοιπὸν παραβλέποντες ἐπὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τρυφὰς μᾶλλον ἐσπούδαζον. διά τοι λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης καθαπτόμενος αὐτῶν, ἔλεγεν, οὐαὶ οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἁπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν. καὶ τοῖς μὲν ἰουδαίοις ἐδόθη τὸ σάββατον, ἵνα ἀπεχόμενοι, ὡς εἴρηται, τῶν βιωτικῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδάζωσι. τοῖς δὲ χριστιανοῖς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἐτάχθη ἀπέρχεσθαι. καὶ οὕτως ἐνεργεῖται οἱ μὲν πλέον, οἱ δὲ ἔλαττον καθ᾽ ἡμέραν προσεύχονται. καὶ ὥσπερ ἐπὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν ὁ μὲν νόμος ἔλεγεν ὀλίγον καὶ ἀτελές, τὸ δὲ εὐαγγέλιον καθολικῶς καὶ τελείως, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τοῦ σαββάτου. ὁ μὲν νόμος τὸ σάββατον εἶπεν, ἵνα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέρχωνται, τὸ δὲ εὐαγγέλιον καθ᾽ ἑκάστην, καὶ οὐ μόνον ἅπαξ τῆς ἡμέρας, ἀλλ᾽ ὁ βουλόμενος μυριάκις. εἰ δὲ βούλει, καὶ ἔτι σαφέστερον τὸν λόγον ποιήσωμαι. φερόντων τῶν ἰουδαίων ἔμπροσθεν τοῦ χριστοῦ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου πλῆθος ἀῤῥώστων, χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, παραλύτων, δαιμονιζομένων, καὶ ἑτέρων ἐχόντων ἀῤῥωστίας ποικίλας, τοὺς πάντας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε. φθόνου δὲ καὶ θυμοῦ πληρωθέντες οἱ ἰουδαῖοι, οὐκ εἶχον τί εἰπεῖν κατὰ τοῦ χριστοῦ ἄλλο, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, οὐκ ἔξεστί σοι ποιεῖν ταῦτα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ χριστοῦ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι καθαίροντας στάχυας καὶ ἐσθίοντας, τὸν αὐτὸν λόγον εἶπον. τί δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστός; οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους αὐτοῦ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ οὖσι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον. ἀλλ᾽ ἔστι καὶ ἄλλη τις ἔννοια περὶ τοῦ σαββάτου, ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν κτίσιν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ ὅτι τὸ σάββατον κατέπαυσεν ὁ χριστὸς ἐν τῷ τάφῳ εὑρισκόμενος, τῇ δὲ παρασκευῇ εἰργάζετο, ἔσωσε γὰρ τὸν λῃστὴν, καὶ τῇ κυριακῇ αὖθις εἰργάζετο, ἀναστήσας μὲν πρότερον ὡς θεὸς τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ ἑτέρων πολλῶν, εἶτα καὶ τοῖς ἀποστόλοις φανεὶς, ἐνεδυνάμωσεν αὐτοὺς, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποστόλους ἑτέρους πολλούς. καὶ ὅτι πληρωθέντων τῶν ἑπτὰ αἰώνων, ἤτοι τῶν ἑπτάκις χιλίων χρόνων ἀπὸ κτίσεως κόσμου, μέλλει γενέσθαι κατάπαυσις τῶν ἀνθρώπων. μέχρι γὰρ τότε ἐστὶ πᾶσα πρᾶξις καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις τῶν πράξεων μέλλει ἔσεσθαι, καὶ ἀνταπόδοσις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ τοῖς μὲν κακῶς βιώσασι κόλασις ἀτελεύτητος ἀπόκειται, τοῖς δὲ καλῶς πολιτευσαμένοις ζωὴ αἰώνιος, καὶ ὁ παράδεισος, καὶ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ, ἅτινα ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. ἴδε γοῦν, τίς ἐστιν ὁ σκοπὸς τῆς ἀργίας τοῦ σαββάτου, καὶ πῶς ἐπλανῶντο, καὶ ἔτι πλανῶνται, ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οἱ τάλανες καὶ μάταιοι ἰουδαῖοι. περὶ δὲ τῶν βρωμάτων οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὰ πάντα καλὰ λίαν εἰσί. καὶ ἐπεὶ καλὰ λίαν εἰσὶ, πῶς ἔμελλε κρατήσειν αὐτὰ ὁ νομοθέτης ὡς καλὰ καὶ ἀπόβλητα. καίτοι τοῦ θεοῦ εἰπόντος, ὅτι ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα ἐσθίειν ὡς λάχανα χόρτου. ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐρήμῳ εὑρισκόμενον τὸ γένος τῶν ἑβραίων, τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀχάριστον, εἶχε μὲν τὸ μάννα καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν παρὰ θεοῦ πρὸς αὐτοὺς πεμπόμενον. ἀλλὰ κατὰ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ θεοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἐγόγγυζον, καὶ ἐνεθυμοῦντο τὰ ἐν τῇ αἰγύπτῳ ὕεια κρέη, ἅπερ ἦσαν ἐσθίοντες, καὶ ἕτερα πολλά. ἐξαιρέτως γὰρ πλέον τῶν ἄλλων ἐπεθύμουν τὰ ὕεια. διὰ γοῦν τὴν τοιαύτην αἰτίαν, ἐκώλυσεν ὁ νομοθέτης μωϋσῆς ὅσα δὴ καὶ ἐκώλυσεν ἐσθίειν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἵνα παντελῶς ἐκστήσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐπιθυμιῶν. ἀκούομεν δὲ καὶ περὶ αὐτῶν, ὅτι μὲν ἅπας ὁ κόσμος ἐνέπεσεν εἰς τὸ τῆς εἰδωλολατρείας σκότος καὶ βάραθρον, τοῦτο πρόδηλον. ἐξαιρέτως δὲ οἱ αἰγύπτιοι σχεδὸν ἅπαντα τὰ ζῶα προσεκύνουν καὶ ἐλογίζοντο θεούς. καὶ ἅπερ ἐτίμων ὡς θεοὺς οὗτοι, ταῦτα ὁ νομοθέτης μωσῆς προσέταξε θύειν, ἤτοι ἀπὸ τῶν πτηνῶν τρυγόνα καὶ τὴν περιστερὰν, ἀπὸ τῶν τετραπόδων τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, καὶ τὴν αἶγα. τὸν τοίνυν χοῖρον διεκώλυσεν ἐσθίειν. διὸ εἶχον τοῦτον περὶ πολλοῦ οἱ αἰγύπτιοι, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ κακοδαίμονες ἰουδαῖοι. βουλόμενος τοίνυν ὁ μωϋσῆς ἀλλάξαι τὰ ἐν τῇ αἰγύπτῳ ἔθη, ἅπερ ἐνόμιζον οἱ αἰγύπτιοι εἶναι θεοὺς, προσέταξε θύεσθαι, ἵνα γνῶσιν, ὅτι ματαίως σέβονται καὶ τιμῶσιν αὐτά. ἅπερ δὲ εἶχον ἀναγκαῖα καὶ περὶ πολλοῦ τροφῆς χάριν, ταῦτα ἐκώλυσεν ἐσθίεσθαι παρ᾽ αὐτῶν, ἐξαιρέτως δὲ τὸν χοῖρον, διὰ τὸ ἀκόρεστον τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν, καθὼς εἴρηται. ὁ δὲ χριστὸς οὐδὲν τῶν βρωμάτων ἐκώλυσεν, ἀλλ᾽ οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ διάδοχοι τούτων. εἰ δὲ καί τινα τῶν ζώων εὑρίσκονται, ἅπερ οὐκ ἐσθίουσιν οἱ χριστιανοὶ, οὕτως ἁπλῶς ἀπὸ μακρᾶς συνηθείας καὶ οἰκείας θελήσεως ἐνεργοῦσι τοῦτο, οὐ μὴν δὲ ἀπὸ παραδόσεως τῶν διδασκάλων ἢ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ γὰρ παλαιὸς νόμος εἶχε τὰς παρατηρήσεις ταύτας, τὸ δὲ εὐαγγέλιον οὐδαμῶς. ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς τὴν ἑνὸς ἑκάστου ἐξουσίαν εὑρίσκονται. ἀπὸ δὲ συνηθείας, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, μακρᾶς, τινῶν ζώων ἀπέχονται, καὶ οὐκ ἐσθίουσιν. ὥσπερ καὶ οἱ παρ᾽ ἡμῖν μοναχοὶ πάντων τῶν κρεῶν ἀπέχονται, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς μιαρῶν εὑρισκομένων καὶ ἀποβλήτων, ἀλλ᾽ ὡς βουλόμενοι ζῆν ὑψηλοτέραν ζωὴν καὶ διαγωγήν, γὴν, καὶ πολιτεύεσθαι ὑψηλοτέραν πολιτείαν, διὰ τὸ εὐπαθὲς τῆς σαρκὸς ἀπέχονται τῶν κρεῶν. καὶ ἰδοὺ ἀφ' ὧν περὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐγράψαμεν, ἔχεις διακρῖναι, ὅτι οὐκ ἀντίκειται ὁ νόμος τῷ εὐαγγελίῳ, ἀλλ' οὔτε τὸ εὐαγγέλιον τῷ νόμῳ. κατὰ πάντα γάρ εἰσι σύμφωνα. τὸ δὲ ἀτελὲς τοῦ νόμου ἀνεπλήρωσε τὸ εὐαγγέλιον. εἰ γὰρ ὁ νόμος τέλειος ἦν, οὐκ ἂν ὁ θεὸς διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου οὑτωσὶ ἔλεγεν, ὅτι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. πρόσεχον οὖν ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. λέγει ὁ θεὸς, ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινήν. ἐν τῷ εἰπεῖν, συντελέσω διαθήκην καινὴν, ἔδειξε τὴν πρώτην ἀτελῆ οὖσαν, τὴν δὲ ἐρχομένην τελείαν. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν καινὴν, ἔδειξε τὴν ἑτέραν παλαιὰν, καὶ χρῆσιν αὐτῆς μὴ ἔχουσαν. καὶ ἔτι καθαρώτερον εἶπεν, ὅτι οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος. πάντως ἐκ τούτου πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην ἤργησε, τὴν δὲ καινὴν ἐχαρίσατο. καὶ ἔτι καθαρώτερον περὶ αὐτῆς εἰρηκὼς, οὕτως ἔφησεν, ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. οἶδας πῶς μὲν τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν ἀπεσκοράκισε, καὶ μακράν που ἀπ' αὐτοῦ ἀπεδίωξε, τὰ δὲ ἔθνη πρὸς ἃ ἐδόθη ἡ καινὴ διαθήκη, τουτέστιν ἡ τοῦ εὐαγγελίου, λαὸν αὐτοῦ ὠνόμασε, καὶ οἶκον ἰσραὴλ καὶ ἰούδα. καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνῶν ἔκρινε λέγεσθαι θεός, τῶν ἑβραίων δὲ οὐδαμῶς; οὓς γὰρ ὁ χριστὸς υἱοὺς διαβόλου ἐκάλεσε, πῶς ὁ τούτου πατὴρ καὶ θεὸς λαὸν αὐτοῦ ὀνόμασεν, ἢ θεὸς αὐτῶν εἶναι λέγοιτο. ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ ἡσαΐου οὑτωσὶ φησὶν ὁ θεὸς, ἐκ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. καὶ τίς ἄλλος νόμος ἐξῆλθεν ἐκ σιὼν καὶ ἱερουσαλὴμ, ἢ ἡ τοῦ χριστοῦ διδασκαλία καὶ τὸ εὐαγγέλιον; ὁ γὰρ μωσαϊκὸς νόμος ἐν τῷ σιναῒ ὄρει ἐδόθη τοῖς ἰουδαίοις, τῷ ἀπειθεῖ λαῷ καὶ ἀγνώμονι, ἡ δὲ τοῦ χριστοῦ διδαχὴ καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων. ὅμως πρόσεχον καὶ ἴδε, ὅτι ὥσπερ ἄνθρωπός τις ποιήσας σκηνὴν, οὐ πολυπραγμονεῖ περὶ αὐτῆς, ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον σπουδάζει, καὶ κατὰ πάντα ἐπιμελεῖται, ἵνα βάθρον ἰσχυρὸν καταβάλῃ, καὶ χίσμα ἐπιτήδειον ποιήσῃ, καὶ ὄροφον ἁρμόδιον ἐπιθήσῃ, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ οἴκου καλλονῆς ἐπιμελῶς ἐστὶ φροντίζων. ἐν γὰρ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀναπαύεται ὁ οἰκοδεσπότης. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τοῦ εὐαγγελίου. τὸ μὲν εὐαγγέλιον, καθὸ ἐν αὐτῷ μέλλων ἐπαναπαύεσθαι ὁ θεὸς, ἐποίησε κατὰ πάντα τέλειον καὶ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ μόνιμον. ἐπὶ δὲ τοῦ νόμου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ βουλόμενος ὅσον οὔπω ὡς ἀτελῆ ἀργῆσαι αὐτὸν, δέδωκεν αὐτὸν ὡς ἐν παρόδῳ, ἵνα τὰ τοῦ νόμου ὑστερήματα ἀναπληρώσῃ καὶ ἀνασώσῃ τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλ' ὥσπερ περὶ τοῦ χριστοῦ προεῖπον οἱ προφῆται, καὶ τὰ μὲν ἐλαλήθησαν διὰ λόγων, τὰ δὲ δι' αἰνιγμάτων, ποτὲ δὲ καὶ διὰ παραδειγμάτων, οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, οὕτω καὶ περὶ τοῦ νόμου. καὶ πρῶτον μὲν βουληθέντος τοῦ ἰσαὰκ εὐλογῆσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν πρωτότοκον ἡσαῦ, οὐκ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλ' εὐλόγησε τὸν ἰακὼβ τὸν ὕστερον γεννηθέντα. καὶ ὁ μὲν ἡσαῦ ἦν τύπος τοῦ νόμου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων, ὁ δὲ ἰακὼβ τύπος τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἐθνῶν. ὁ δὲ ἰούδας ὁ υἱὸς τοῦ ἰακὼβ ἐγέννησε τὸν φαρὲς καὶ τὸν ζαρά. ἐλθόντος δὲ τοῦ ζαρὰ γεννηθῆναι, ἡ μὲν χεὶρ αὐτοῦ ἐξῆλθε, τὸ δὲ σῶμα οὐχί. δησάσης δὲ τῆς μαίας τὴν χεῖρα μετὰ βάμματος, εἰσῆλθεν αὖθις ἡ χεὶρ τοῦ παιδίου, καὶ ἐγεννήθη ὁ ὄπισθεν ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἤγουν ὁ φαρές. μετὰ

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

δὲ τὸ γεννηθῆναι τὸν φαρές, ἐγεννήθη καὶ ὁ ζαρά. τότε ἰδοῦσα ἡ μαῖα, εἶπε, τί ὅτι διεκλύθη διὰ σὲ φραγμός; φραγμὸς γοῦν παρὰ πάντων τῶν προφητῶν ὁ μωσαϊκὸς νόμος λέγεται. τίς γοῦν ἐρμήνευσε τῇ μαίᾳ, ὅτι δύο παιδία εἰσί, καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν ἔδησε τὸ βάμμα ἐν τῇ χειρὶ τοῦ παιδίου. εἶτα τί βουλομένη εἶπεν, ὅτι ἵνα τί διελύθη διὰ σὲ φραγμός; τουτέστιν, ὅτι πῶς ἐγένου σὺ τύπος τοῦ νόμου. καὶ ὥσπερ σὺ πρὸ ὀλίγου ἐφάνης, εἶτα ἐκρύβης, καὶ ὁ ὄπισθεν εὑρισκόμενος ἀδελφός, ἔμπροσθέν σου ἐγένετο, οὕτω καὶ ὁ φραγμός, ἤγουν ὁ νόμος ὁ ἔμπροσθεν φανησόμενος, μετ' ὀλίγον ὄπισθεν εὑρίσκεται, ὁ δὲ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, ὁ ὄπισθεν ἐρχόμενος, ἔμπροσθεν αὐτοῦ γενήσεται. πόθεν γοῦν διδαχθεῖσα ἡ μαῖα, ταῦτα ἐλάλησε; πάντως ἐκ θείας δυνάμεως ταῦτα προεφήτευσε. καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσασα τοῦ θεοῦ δύναμις, ἐκείνη ἐλάλησε καὶ διὰ στόματος τῆς γυναικὸς ἐκείνης. ἔτι δὲ τρανώτερον καὶ καθαρώτερον διὰ τοῦ ἱερεμίου εἶπεν ὁ θεός, ὅτι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραήλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινήν, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. βλέπεις πῶς καὶ διὰ τύπων καὶ διὰ προφητειῶν φανερῶς καὶ καθαρῶς ἔδειξεν ὁ θεὸς τὸν νόμον, ἀργὸν μὲν εἶναι ὡς ἀτελῆ, τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἐνεργὸν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ τέλειον. ὅμως οἱ τάλανες καὶ ἐσκοτισμένοι ἰουδαῖοι, οὐδὲ τὸν ἀτελῆ καὶ ἀδύνατον νόμον φυλάττουσιν, ἀλλὰ προηγουμένως καθ' ἡμέραν εὑρίσκονται παρανομοῦντες. οὐ κατηγορῶ αὐτῶν περὶ ἁμαρτιῶν. τίς γάρ ἐστιν ὁ δυνάμενος μὴ ἁμαρτεῖν; ἀλλὰ περὶ τοῦ νόμου λέγω, ὅτι παρανομοῦντες εἰσίν. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, εἴπερ καὶ βούλονται ποιεῖν τὰ τοῦ νόμου, οὐ δύνανται, καὶ σκόπει ὅπως ὁ θεὸς ἔταξε καὶ ἀφώρισε τὰ ἱεροσόλυμα εἶναι μητρόπολιν πασῶν τῶν πόλεων, ὧν εἶχε τὸ γένος τῶν ἑβραίων. καὶ ἐκεῖσε ἐντὸς ἔκτισεν ὁ σολομῶν τὸν ναόν, καὶ ἔταξεν ὁ θεός, ἵνα ἐντὸς τοῦ ναοῦ γίνωνται αἱ θυσίαι. καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν προσφοραί. ἐκτὸς δὲ τῶν ἱεροσολύμων καὶ τοῦ ναοῦ ἐκείνου, οὐδὲν γίνηται θυσία. ἐπεὶ γοῦν καὶ ἡ πόλις τῶν ἱεροσολύμων κατελύθη, καὶ ὁ ναὸς ἠφανίσθη, καὶ οὔτε ἱερωσύνην ἔχουσιν, οὔτε ἁγιασμὸν αὐτῶν, οὔτε τόπον τοῦ θυσιάσαι τῷ θεῷ, τί ἐναπελείφθη αὐτοῖς; πάντως οὐδέν. διὰ ταῦτα γοῦν καὶ δι' ἄλλα πολλά, ἅτινα οὐκ ἔστι τις χρεία γράφειν ἀρτίως περὶ αὐτῶν, οὔτε χριστιανοὶ εὑρίσκονται, διὸ οὐ στέργουσι τὸ εὐαγγέλιον. οὔτε αἱρετικοί, διὸ οὐδὲν ἀκολουθοῦσι ἑνὶ τῶν διδαξάντων τὰς αἱρέσεις. οὔτε μουσουλμάνοι, διὸ οὐδὲν ἀκολουθοῦσι τῷ μωάμεθ. ἀλλ' οὔτε ἰουδαῖοι, διὸ οὐδὲν πληροῦσι τὰ τοῦ νόμου, ἀλλ' εὑρίσκονται οὕτω, μὴ γινώσκοντες οἱ τάλανες τί σέβονται, ἢ τί πιστεύουσιν, ἀλλὰ ζῶσιν ἐν ἀπωλείᾳ. ὁρᾷς πῶς οἱ πλανηθέντες τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, λογίζοντες ἑαυτοὺς ὀρθῶς περιπατοῦντας, ἐκεῖνοι δὲ εὑρίσκονται ἐν βαράθρῳ καὶ ἀπωλείᾳ; καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐπεὶ δὲ περὶ πάντων ὧν πρότερον ἐγγράφως πρὸς ἡμᾶς ἔπεμψας, καὶ ὧν ἀγράφως οἱ ἐλθόντες ἐλάλησαν, ποιήσαντες τὸ σὸν θέλημα, πλατυκώτερον ἀπελογησάμεθα, μέμνησο τοῦ σοῦ λόγου. εἰς γὰρ τὸ τέλος τῆς σῆς γραφῆς, οὕτως εἴρηκας, ὅτι τὸν φρόνιμον εἷς λόγος ἀρκεῖ τον, καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. εἴπερ γοῦν εἷς λόγος ἀρκεῖ τὸν φρόνιμον, ὡς καὶ σὺ αὐτὸς μαρτυρεῖς, καὶ ἡ ἀλήθεια διδάσκει, ἐάνπερ ὁ φρόνιμος ἀκούσῃ λόγους πολλοὺς καὶ καλοὺς καὶ ἀληθεῖς, καὶ οὐ παραδέξηται αὐτούς, οὐδὲ ὠφέλειαν ἐξ ἐκείνων καρπώσηται, οὐκ ἔστιν ἄξιος κατηγορίας καὶ μέμψεως; ἐπεὶ γοῦν ἀπεστάλησάν σοι τὰ παρόντα γράμματα, καὶ ἡ πρὸς σέ μου περὶ τούτων ἀπολογία, παρακαλῶ σε σκέψαι αὐτὰ ἀκριβῶς, καὶ ἐξέτασον κατὰ λέξιν, καὶ μέλλεις εὑρεῖν τὸν ἐντὸς αὐτῶν παρακείμενον θησαυρόν. οὐ γὰρ ἀπὸ καρδίας ἡμετέρας ἐγγράφησαν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μωσαϊκῶν βιβλίων, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ψαλτηρίου τοῦ δαβίδ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἅτινα ὁ μωάμεθ καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ἅγια καὶ δίκαια εἶναι ὁμολογοῦσι, καὶ λέγουσι, καὶ αὐτά εἰσι τὰ δεικνύοντα διαῤῥήδην τὸν χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι, τὸν αὐτὸν δὲ θεὸν καὶ ἄνθρωπον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ παρὰ πάντων τῶν προφητῶν κηρυχθεὶς θεός, αὐτός ἐστιν ὃν ὁ ἀβραὰμ προσεκύνησεν ὡς θεόν, καὶ ὃν ἐκάλεσε κριτὴν πάσης γῆς. αὐτός ἐστιν ὃν ἀνύμνησαν οἱ ἄγγελοι, καὶ ὃν ἐβάσταζον αἱ ἄνω δυνάμεις ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν. καὶ ὃν εἶδεν ὁ δανιὴλ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον κρῖναι τὴν οἰκουμένην. αὐτός ἐστιν, ὃν δου-

λεύσ

πᾶσα ἡ κτίσις, ὑπακούουσα τῷ αὐτοῦ προστάγματι, ἤγουν οἱ ἄνεμοι, ἡ θάλασσα, καὶ τὰ ἕτερα. αὐτὸς ὅστις ὃν ἰδὼν ὁ ᾅδης, ἀπώλεσε τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν. ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ σὺν τρόμῳ ἐπλήρου τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα, ἀπολύσας τὸν λάζαρον καὶ τοὺς ἑτέρους. αὐτὰ μαρτυροῦσι τὰ ἄπειρα θαύματα, ἅπερ ἐποίησε. καὶ τί ἔτι λέγω; αὐτὸς ὅστις ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μαρτυρηθεὶς πολλάκις. περὶ αὐτοῦ ὁ δαβὶδ οὑτωσὶ εἴρηκε, πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός. ψάλλετε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν πλατυκώτερον εἴρηται. οὐδὲ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, οὐδὲ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς πρώην μὲν οὐκ ὄντος βασιλέως πάσης τῆς γῆς, ὕστερον δὲ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, εἴρηκεν ὁ προφήτης, ὃς οὔτε ἐβασίλευσεν, οὔτε παρὰ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τῆς γῆς προσεκυνεῖτο. διότι οὐδὲ ἐγεννήθη. μετὰ δὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτὸν, ἐδόθη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία, ὡς ὁ δανιὴλ εἴρηκε, καὶ ἡ βασιλεία. ἀλλὰ δὴ καὶ οὗτος ὁ δαβὶδ κατὰ τὸ παρὸν, οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπισφραγίζων τὰς τοιαύτας προφητείας, πρὸς τοὺς ἀποστόλους οὑτωσὶ ἔφη, ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. βλέπεις πῶς καθαρῶς καὶ ἀριδήλως ἀναφαίνεται, ὅτι περὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, λέγουσιν αὐτὰ οἱ προφῆται, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς, καὶ περὶ αὐτοῦ εἰσι πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀσθένειαν; αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καθὸ θεὸς, μαρτυρίας οὐ δεῖται. ποίας γὰρ μαρτυρίας δεῖται θεός; οὐ μὴν ἀλλ' [illegible] τῆς τοῦ χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους, τῆς τε ἀναστάσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως, ἀλλὰ δὴ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἑτέρων ἐλαλήθησαν προφητεῖαι, ἐφάνησαν ὁράσεις, ἐγένοντο τύποι. οὕτω καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐγένοντο προφητεῖαι, ἐγένοντο τύποι, ἅπερ καὶ διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς παρῃτησάμεθα, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἑτέρων. ἐξ ἐκείνων δὲ μερικῶς εἴπωμεν. ὁ μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας, ἐὰν οὐκ εἶχε διαβίβασιν διὰ μέσης τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὸ γένος τῶν ἑβραίων, ἀπώλοντο ἂν ὑπὸ τοῦ φαραώ. ὁ τοῦ ναυῆ υἱὸς ἰησοῦς εἰ οὐκ ἔσχισε τὸν ἰορδάνην ἔνθεν καὶ ἔνθεν, οὐκ εἰσήρχοντο οἱ ἑβραῖοι εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. μᾶλλον δὲ τῆς κιβωτοῦ ἐλθούσης πλησίον τοῦ ἰορδάνου ποταμοῦ διῃρέθη τὰ ὕδατα, καὶ διῆλθεν ἐπὶ ξηροῦ ἅπας ὁ λαὸς τῶν ἑβραίων. καὶ ἡ κιβωτὸς, ἥτις ἦν τύπος τῆς ἁγίας μαρίας τῆς παρθένου, τῆς γεννησάσης τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης ἠλίας ἔπηξε θυσιαστήριον, καὶ θεὶς τά τε ξύλα καὶ τὸ ὁλοκαύτωμα ἐπάνω αὐτῶν, οὐ προσέφερεν ὅλως πῦρ ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμπλήσας τὸ θυσιαστήριον ὕδατος, προσηύξατο, καὶ κατελθὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πῦρ, κατέκαυσε τὴν θυσίαν. ὁρᾷς πῶς τὰ πάντα ἅπερ πρεσβεύουσιν οἱ χριστιανοὶ, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κέκτηνται τὰς μαρτυρίας; ταῦτα πάντα καὶ ἕτερα τύπος ἦσαν τοῦ βαπτίσματος. ἄνευ γὰρ τούτου διὰ τοῦ βαπτίσματος σωθῆναι ἄνθρωπον, οὐκ ἔστι δυνατόν. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς εἴρηκεν, ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. τούτων δὲ πάντων οὕτως ἐχόντων, οὐκ ἔστι γελοῖον πρᾶγμα, ἵνα τὰς μὲν βίβλους τιμᾶτε, τὸν παρ' αὐτῶν δὲ τιμώμενον θεὸν ἀτιμάζετε, ἄνθρωπον λέγοντες εἶναι, καὶ οὐ θεόν; ἐπεὶ γοῦν κἂν καὶ πεπλατισμένως οὐκ ἐγράψαμεν διὰ τὸ πολὺ μῆκος τῆς γραφῆς, καὶ διὰ τὸ δυσδιάκριτον τῆς σῆς ἀσθενείας, ἀλλ' οὖν πάλιν τοσοῦτον ἐγράψαμεν, ὅτι καὶ τὸν πάντη ἀγνώμονα, ἀρκεῖ ἵνα διδάξῃ τὸ ὀρθὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἰδοὺ ἕως τῆς σήμερον, αὐτὸ τοῦτο παρηκολούθησεν εἰς σὲ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων. ἐπ' ἐκείνοις γὰρ εἶπεν ὁ θεὸς, δώσω αὐτοῖς λιμὸν, καὶ οὐ λιμὸν ἄρτου καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. καὶ οὕτως ἐγένετο. ἀπὸ γὰρ τοῦ καιροῦ ἐκείνου καθ' ὃν ἀπέθανεν ὁ χριστὸς, καὶ ἔλαβον τὴν ἀσυμπάθητον καὶ ἀτελεύτητον ὀργὴν, ἀπὸ τότε ἅπας ἁγιασμὸς, πᾶσα διδασκαλία ἔλειψεν ἐξ αὐτῶν. αὐτὸ γοῦν τοῦτο παρηκολούθησε καὶ εἰς σέ. ἕως γὰρ τῆς σήμερον λόγον θεοῦ οὔτε ἤκουσας,

ὅτε

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

οὔτε ἐδιδάχθης, ἀλλ' ἐν ματαιότητι καὶ ἐν σκότει ἦσθα πορευόμενος, τανῦν δὲ ἀπεστάλησάν σοι λόγοι θεοῦ, καὶ διδασκαλίαι τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν. καὶ σκέψαι αὐτὰ νουνεχῶς, καὶ μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ, καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως. καὶ σπούδασον ἵνα μηκέτι ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατῶν εὑρίσκῃ, μὴ δὲ πληρωθῇ τὸ τοῦ δαβὶδ ἐπὶ σοὶ λόγιον, τὸ λέγον, υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; καὶ γνῶτε ὅτι ἐθαυμάστωσε κύριος τὸν ὅσιον αὐτοῦ, τουτέστι τὸν χριστόν. ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ σολομῶντος, τὸ λέγον, ὅτι εἰς κακότεχνον ψυχὴν σοφία θεοῦ οὐκ εἰσελεύσεται, οὐδὲ ἐν σώματι ὑποκειμένῳ ταῖς ἁμαρτίαις. μὴ δὲ ὁμοιωθῇς γῇ ἐρήμῳ, ἥτις ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλει, ἀλλὰ γενοῦ ὅμοιος γῇ καρποφόρῳ, ἥτις δεξαμένη τὸν σπόρον, ἐν τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἐν ἑκατὸν φέρει τὸν ἑαυτῆς καρπόν. οὕτω καὶ σὺ δεξάμενος τὸν τοῦ κυρίου λόγον, εἰς ἑκατὸν καρποφόρησον. καὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, αὐτὸς ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ πλατῦναι τὴν καρδίαν σου, ὥστε ποιεῖν ἔργα τῆς σαυτοῦ σωτηρίας, ὅπως κληρονομήσῃς τόν τε παράδεισον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα ἀγαθά, ἀμήν.

ΤΑ ΕΝ ΤΩ ΚΟΡΡΑΝ ΤΟΥΤΕΣΤΙ ΤΟΥ ΕΚΤΕΘΕΝΤΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ νόμου κεφάλαια, εἰσὶ ταῦτα.

α ΟΤΙ ὁ μωάμεθ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐπιληψίας, ἐν ᾗ ἐκυλίετο ἀφρίζων, τὸν ἄρχοντα γαβριὴλ ἔλεγεν ὁρᾶν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν.

β Ὅτι συνεγράψατο βιβλίον, ἀῤῥαβιστὶ κορρὰν ὀνομαζόμενον, ἑλληνιστὶ δὲ νόμον θεοῦ σωτήριον.

γ Ὅτι προφήτην θεοῦ καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ἐκάλεσεν.

δ Ὅτι τὰ μωσαϊκά, τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰ προφητικὰ δίκαια καὶ ἅγια καὶ ἀληθῆ ὠνόμασε, κατ' ἐξαίρετον δὲ τῶν ἄλλων τὸ εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ εὐθὲς καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλειον ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ, θεοῦ ὑπομνήσεις ταῦτα ὠνόμασεν.

ε Ὅτι μὴ μόνον παρὰ τοῦ μωάμεθ ἐξετέθη ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων.

ς Ὅτι παρὰ τοῦ μωάμεθ ἐκτεθεὶς νόμος, στόμα πρὸς οὖς ἐξετέθη παρὰ τοῦ δαίμονος.

ζ Ὅτι εἷς χαλιφὰς τὸ ἀξίωμα, τουτέστιν ἄκρος διδάσκαλος, ἐγένετο χριστιανός.

η Ὅτι ὁ μωάμεθ ἐντυχὼν αἱρετικοῖς νεστοριανοῖς καὶ ἀρειανοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἰουδαίοις τισί, τὴν τούτων κακίαν ἐσώρευσε.

θ Ὅτι μεγαλοῤῥημονῶν περὶ αὐτοῦ, ἔλεγεν, ὡς εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν, καὶ πάντα τὰ πνεύματα, καὶ πάντες ἄγγελοι, οὐκ ἂν δύναιντο ποιῆσαι βίβλον κορρὰν, ὁποῖον ἐγώ.

ι Ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἐστὶ γεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα.

ια Ὅτι οὐκ ἦλθε διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους δοῦναι τὸν νόμον. καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῷ, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, ἢ φόρους διδόναι.

ιβ Ὅτι ἐντέλλεται, ἵνα οὐδεὶς τῆς ἐκείνου φρατρίας μετά τινος τῶν χριστιανῶν διαλέγηται.

ιγ Ὅτι ὁ νῶε καὶ ἀβραάμ, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἦσαν, οὗπερ οὗτος ἐξέθετο ὕστερον.

ΤΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΑ, εἰσὶ ταῦτα.

α ΟΤΙ τὰ ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς παραδόσεσι, τοῖς προφήταις τε, τῷ ψαλτηρίῳ, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένα, ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ ἀπὸ θεοῦ δεδομένα καλεῖ, καὶ στέργει ἢ φυλάσσει αὐτά, καὶ οὐδὲν ὅλως εἰσὶν οἱ τούτου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ ταῦτα πληρώσαιεν.

Οτι ἑβδομήκοντα πρὸς τοῖς τρισὶ μοίρας μέλλουσι χισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες. καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σωθήσεται, αἱ δ' ἄλλαι τῷ πυρὶ παραδοθήσονται. β

Οτι εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τὸ κορρὰν, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοντο ἂν ἐν αὐτῷ. γ

Οτι μετὰ τὸν γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν θεὸν, καὶ ἐντυχεῖν ἀγγέλῳ, μυριάκις μείζονι [illegible] μου παντὸς, θρηνοῦντι τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας, καὶ τυχεῖν παρὰ θεοῦ συγγνώμης δι' αὐτοῦ. δ

Οτι τέλος καὶ σφραγὶς τῶν προφητῶν ἐστὶν οὗτος. ε

Οτι ἁρπαγὰς καὶ φονοὺς κωλύει καὶ ἐπιορκίας, καὶ πάλιν ταῦτα ἐνδίδωσιν. ς

Οτι ὁ θεὸς ἐνέδωκε τούτῳ ἐπιορκῆσαι. ζ

Οτι διαλεγόμενος αὐτῷ ὁ θεὸς, εἶπεν, ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε τὸν κόσμον. η

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ λεγομένῳ μπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται δάμαλις, ὡς οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλουσιν. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ αὖθις φησὶν, ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τῶν ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν. θ

Οτι πρὸ αὐτοῦ οὐ δυνατοί εἰσιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. καὶ αὖθις φησὶν, ὅτι ἔδειξεν αὐτῷ ὁ θεὸς γυναῖκάς τε καὶ ἄνδρας πολλοὺς εἰσελθόντας πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον. ι

Οτι ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἴκους περικαλλεῖς, καὶ λουτρὰ, καὶ παραδείσους, καὶ γυναῖκας ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοῦναι τοῖς τῶν μωαμεθ νόμοις ἀκολουθοῦσιν. ια

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σὰδ, ὡς οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυρὸς ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χοός. ιβ

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ νεμελὲ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μυῖα, φησὶ περὶ τοῦ σολομῶντος καὶ τῶν μυιῶν, ψεῦδός τι εὔηθες, ὅπερ καὶ φησίν. ιγ

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ῥουβεσὰ φησὶ περὶ τοῦ σολομῶντος καὶ τοῦ σκώληκος, ὁμοίως τῷ ἀνωτέρῳ ψευδεῖ. ιδ

Οτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν [illegible] ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. ιε

Οτι ὁ κυανὸς οὐρανὸς οὗτος γέγονεν ἐκ καπνοῦ, ἡ δὲ θάλασσα ἐξ ὄρους τινὸς κὰφ ὀνομαζομένου. ις

Οτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνάμεως φησὶ γενέσθαι. ιζ

Οτι προσκληθέντος τούτου παρὰ τοῦ γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τοῦ θεοῦ θέντος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, τοσαύτης ψύξεως αἴσθησιν λαβεῖν αὐτὸν, ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. ιη

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σὰδ φησὶν, ὡς ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες, καὶ προσαχθέντες παρὰ τοῦ θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν ἀδὰμ, οὐκ ἠθέλησαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο δαίμονες. ιθ

Οτι ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν κεκώλυται αὐτοῖς ἐσθίειν τὰ ὕεια κρέα. κ

Οτι πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ ὁ θεὸς πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. κα

Οτι συνεγράψατο βιβλίον δυοκαίδεκα χιλιάδας λόγους ἔχον θαυμαστοὺς, καὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὲν τρισχίλιοι εἰσὶν ἀληθεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι ψευδεῖς. κβ

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ κεραμὰρ φησὶν, ὡς ἔσχισε τὴν σελήνην εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ ἀπὸ τούτων εἰσῆλθεν εἰς τὸν χιτῶνα αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν, καὶ αὖθις ἀποκατέστησεν αὐτὴν σῶαν. κγ

Οτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εὔχονται ὑπὲρ τοῦ μωαμεθ. κδ

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, μὴ εἶναι τοὺς ἑβραίους, καὶ τοὺς χριστιανοὺς υἱοὺς θεοῦ, ἢ φίλους, διὰ τὸ παιδεύεσθαι αὐτούς. κε

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

ΟΤΙ οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν θεὸν υἱὸν αὐτοῦ γυναικὸς ἔχειν. α

Οτι εἰ υἱὸν εἶχεν ὁ θεὸς, σχίσματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν. β

Οτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσὰ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, λόγον θεοῦ καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνοὴν θεοῦ λέγει εἶναι τὸν χριστόν. γ

δ Ὅτι ἐκ παρθένου ὁμολογεῖ γεγεννῆσθαι τὸν χριστὸν ἄνευ ἀνδρός.

ε Ὅτι ἀρνεῖται τὸ, τὸν χριστὸν εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτου σάρκωσιν. ψιλὸν δὲ μόνον ἄνθρωπον λέγει αὐτὸν κατὰ νεστόριον, ἅγιον δὲ, καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους.

ς Ὅτι μὴ ἐσταυρῶσθαι τὸν χριστὸν, ἀλλ' ἕτερον ἀντ' ἐκείνου.

ζ Ὅτι ὁ θεὸς τὸν χριστὸν προσεκαλέσατο πρὸς ἑαυτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς. περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ κόσμου μέλλει ἐλεύσεσθαι καὶ θανατώσειν τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν.

η Ὅτι θεοποιοῦσιν οἱ χριστιανοὶ τὴν θεοτόκον. καὶ ὅτι ἐστὶν ἀδελφὴ τοῦ μωσέως καὶ ἀαρών.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α ΟΤΙ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ μωάμεθ, ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκήκοεν ὅσα καὶ ἀκήκοε, καὶ αὖθις κατῆλθεν ἐν τῇ γῇ.

β Ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν.

γ Ὅτι τῆς γραφῆς τὴν ἐξήγησιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει, οὐδ' αὐτὸς ὁ μωάμεθ, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΠΑΝΤΟΣ ἀντιλέγοντος σκοπὸς εἷς οὗτος, ἵνα τὸ μὲν οἰκεῖον κατασκευάσῃ, τὸ δὲ ἀντίπαλον ἀνατρέψῃ. ἐπεὶ γοῦν περὶ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως ἱκανῶς διειλέχθημεν, καὶ λίαν ὀρθῶς ὡς ἔμοιγε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, φέρε δὴ τῷ ἁγίῳ πνεύματι θαῤῥήσαντες, τῷ παρ' ἐκείνοις μὲν αἱμαζομένῳ, παρ' ἡμῖν δὲ προσκυνουμένῳ, σκεψώμεθα τίνες οἱ λόγοι, οὓς κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας ἐξηρεύξατο μαάμεθ. οὐκ ἐπελαθόμεθα δὲ τοῦ λόγου ἡμῶν, οὗπερ φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ παρ' ἡμῖν σπουδαζόμενον, ἵνα καθολικῶς ἀπελέγξωμεν τὰ παρὰ τοῦ μωάμεθ ἐκτεθέντα ἀτοπήματα, ἀλλὰ μόνον ἀντείπωμεν ἅπερ κατὰ τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας, κακῶς καὶ ἀφρόνως ἐφρυάξαντό τινες βλάσφημα. ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν, ὡς ἀδυνατοῦντες ἀποφεύγειν τὸν ἀγῶνα, ἤδη θεοῦ συνάρσει ἀναλαμβάνομεν αὐτὸν, ὅπως καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ζητούντων ἡ ἀλήθεια γένηται. Εν ταῖς ἡμέραις ἡρακλείου τοῦ βασιλέως ῥωμαίων ἐγένετό τις ἄνθρωπος ἐξώλης καὶ παράφρων, ὃς ἔθετο μὲν τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς οὐρανὸν, καὶ ἐλάλησεν ἀδικίαν κατὰ τοῦ ὕψους, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅν τινα οὐχ ἁμάρτοι τις, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, πρωτότοκον διαβόλου καὶ υἱὸν ἀπωλείας πατέρα τε καὶ υἱὸν ψεύδους καλέσας αὐτὸν, ὄνομα τούτῳ μωάμεθ, ἄραψ τὸ γένος, στρεβλὸς τὴν γνώμην, στρεβλότερος τὴν ψυχήν. οὗτος τισὶν αἱρετικοῖς ἐντυχὼν, καὶ διδαχθεὶς παρ' αὐτῶν, ἐδέξατο σπέρματα, ἅπερ ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς ἐν ταῖς ἀμφοτέρων ψυχαῖς [illegible] καὶ ἐνέσπειρε, καὶ εἰς ἑκατὸν ἀκάνθας τε καὶ τριβόλους ἐπέδωκε. συναγαγὼν γὰρ σχεδὸν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ μίξας ἐν αὐταῖς τὰ τῆς διανοίας αὐτοῦ ἀναπλάσματα, ἔν τι κρᾶμα πεποίηκεν, ψυχῶν δηλητήριον. κἀντεῦθεν εὑρών τινας ἀνθρώπους, ἀνθρώπους μὲν ὀνομαζομένους, τῇ δ' ἀληθείᾳ βοσκημάτων μηδὲν διαφέροντας, ἐν ἐκείνοις τὸν ἰὸν τῆς κακίας ἐξήμεσεν, ἀνθρώπους κτηνοτρόφους, καὶ οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς εὑρηκὼς, ἢ σὺν τοῖς ζώοις τούτων διαιτωμένους. ποῦ γὰρ ἐν ἐκείνοις λόγος, ποῦ διδαχὴ, ποῦ ἀνάγνωσις; οὐδὲ εἰ ἔστι τι παρὰ τούτων ἐνόμιζον, ἀλλ' ὥσπερ θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνήμεροι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πόαις διέτριβον. περὶ ὧν εἴπερ τις ὁρίσεται ζῶα λαλητὰ τούτους, οὐ λογικὰ, θνητὰ, νοῦ καὶ ἐπιστήμης παντελῶς ἀνεπίδεκτα, οὐκ ἀποβάλλει σκοποῦ. τί γὰρ χεῖρον ἀνθρώπου λόγου τε καὶ παιδεύσεως ἀμοιροῦντος; ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ καὶ ὁ χείριστος, οὐκ ἔστιν ἀμέτοχος πάντη τοῦ ἀγαθοῦ. εἰ δ' οὖν εἰς τὸ μηδὲν ἐχώρησεν ἄν, ἰδοὺ καὶ οἱ τάλανες ἄραβες ἀγαθὰ ζητοῦντες, κακοῖς ἐνέτυχον, καὶ ὁδὸν σωτηρίας αἰτοῦντες, εἰς βάραθρον ἀπωλείας ἐνέπεσον. ὁ γὰρ μωάμεθ οὑτωσὶν ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας τούτους πλανήσας, εἰς ὄρη καὶ ἐρημίας εἰσήγαγε, καὶ τόπους οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ κύριος. καὶ δικαίως ηὔξαντο ἂν εἰπόντες, φύλαξον ἡμᾶς

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ἡμᾶς κύριε ἀπὸ παγίδος, ἧς συνεστήσαντο ἡμῖν, καὶ ἀπὸ σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. κατάστησον κύριε νομοθέτην ἐφ᾽ ἡμᾶς. ἀλλ᾽ οὐ παρὰ τούτοις δικαιοῦται, ὡς μὴ εἰδότων τάχα τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα, τὸ δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ εὐάρεστον. εἰς πᾶσαν καὶ γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τῶν ἀποστόλων φθόγγος, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, ἰουδαίοις τε καὶ τοῖς ἔθνεσιν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ποῖον οὖν ἐστὶ τὸ τῶν ἐθνῶν μαρτύριον, [illegible] τὸ εὐαγγέλιον, αὐτὸ τὸ κήρυγμα, αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῶν σοφῶν ἀποστόλων, τῶν κηρυξάντων τὸ εὐαγγέλιον, ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. ἀφ᾽ ἧς οἱ μὲν γνόντες τὴν ἀλήθειαν, προσεκύνησαν καὶ ἐσεβάσθησαν τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν. οἱ δὲ οὐδὲν προσήκαντο τῶν λεγομένων. οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον πιστεύσαντες, πάλιν ἐπανεστράφησαν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον. καὶ ὅτι μὲν εἰδωλολάτραι οὐκ ἐγένοντο ὡς τὸ πρίν, περιέπεσον δὲ ἑτέρῳ κρημνῷ, τοῦ πρώτου μηδὲν διαφέροντι. οὗτος τὸν ἴδιον πατέρα τὸν διάβολον μιμησάμενος, ὃς πεσὼν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τὸ ἀπορριφῆναι τοῦ ἰδίου κατοικητηρίου, οὐκ ἐᾷ τινὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπειράστῳ, ἀλλὰ πάντας συγκληρονόμους αὐτοῦ τῆς τοῦ πυρὸς γεέννης καὶ τοῦ σκότους σπουδάζει ποιήσειν, καὶ ξένους καὶ ἀλλοτρίους τοῦ θεοῦ ἀπεργάσασθαι, καὶ ὁ δείλαιος τοίνυν οὗτος ὁ μωάμεθ ὅσον τὸ κατ᾽ αὐτόν, οὐκ ἠμέλησε τοῦ πάντα ἄνθρωπον ἀποστῆσαι τῆς τοῦ θεοῦ οἰκειώσεως. καὶ ὅτι μὲν πᾶς ἄνθρωπος λόγον ὑφέξει ὑπὲρ τῶν ἰδίων πλημμελημάτων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐτάσεως, παντί που δῆλον. ὁ δὲ μωάμεθ ὁ τοσούτους καὶ τοιούτους πλανήσας, καὶ ξένους καὶ ἀλλοτρίους θεοῦ πεποιηκώς, ποίας ἂν τεύξοιτο ἀπολογίας ὁ μάταιος. ὅτι δὲ οὐδεὶς δύναται ἁρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ τὸν ἄξιον σωτηρίας, καὶ τοῦτο τοῖς πᾶσι φανερόν, ἀλλ᾽ ὅμως ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεται, εἰ καὶ ἀσθενὴς ὄντως ὑπάρχει.

α Οὗτος ἀσθένειαν ἐπιληψίας νοσῶν, τῇ ὥρᾳ τοῦ πάθους ἐκυλίετο ἀφρίζων. τί γοῦν μηχανᾶται ὁ τῆς κακίας ἐφευρετής; ὑποκρίνεται μὴ εἶναι ἐπίληπτος, ἀλλὰ μᾶλλον θεόληπτος. μὴ φέρων γὰρ ἔλεγε τὴν τοῦ γαβριὴλ ἀρχαγγέλου θεωρίαν οὗτος, πίπτειν ὡσεὶ νεκρός. μετὰ δὲ τὴν θείαν ὀπτασίαν καὶ κατάληψιν τῶν τοῦ θεοῦ διδαγμάτων, πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι. ὁρισθεὶς τοίνυν ὡς φ[illegible] παρὰ θεοῦ, ἵνα ὅσα τε εἶδε, καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ὅσα παρὰ θεοῦ ἐδιδάχθη, δῆλα ποιήσῃ εἰς ὠφέλειαν τοῦ κόσμου παντός, πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν ἑαυτὸν προφήτην, καὶ θεοῦ ἀπόστολον.

β Ἔπειτα συνεγράψατο βιβλίον, θείων προσταγμάτων συναγωγὴν καλέσας αὐτό, ἀῤῥαβισὶ δὲ ὀνομαζόμενον κορράν. ἔτι τε νόμον θεοῦ σωτήριον, ἀῤῥαβισὶ δὲ δὶν ἐλεσλέμ, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως οὕτως ἀναιδῶς καλέσας ἑαυτὸν προφήτην.

γ Τὰ γὰρ ὀνόματα τὰ μὲν ἔχουσι τὴν σημασίαν τοπικήν, ὡς ῥωμαῖοι καὶ ἕλληνες καὶ μακεδόνες. τὰ δὲ ὑποστατικήν, ὡς πέτρος καὶ παῦλος καὶ σωκράτης. τὰ δὲ γενικήν, ὡς πελοπίδαι καὶ κεκροπίδαι. τὰ δὲ ἀπὸ ἐπιστήμης, ὡς φιλόσοφος καὶ στρατηγὸς καὶ ἰατρός. τὰ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας, ὡς ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος καὶ μαθητής. τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἐνεργείας χαρισμάτων, ὡς προφήτης καὶ ἰαματικὸς καὶ θαυματουργός. ἴσως γοῦν καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀναιδής, εἴπερ ἀπόστολον καὶ μόνον ἐκάλει ἑαυτόν, ἐκρύπτετο ἂν τὸ ἐκείνου ψεῦδος μέχρι τινός, ὡς δυσεξέλεγκτον. προφήτης δὲ πῶς, ἐν αὐτῷ προφητείας μὴ οὔσης; πάντες γὰρ οἱ προφῆται περὶ τοῦ χριστοῦ προεφήτευον. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἰουδαίων καὶ ἑτέρων ὑποθέσεων, αἵτινες ὑποθέσεις αἱ μὲν σχεδὸν πρὶν ἢ λαληθῆναι τὴν προφητείαν, ἐπληροῦντο, αἱ δὲ μετὰ καιρόν, αἱ δὲ καὶ μέχρι πολλοῦ ἐκαρτέρουν. πλὴν δὲ πᾶσαι αἱ προφητεῖαι πεπλήρωνται. οὗτος δὲ μὴ δειλιάσας τὴν τοῦ ψεύδους κατάγνωσιν, ἀναιδῶς οὕτως προφήτης ὠνόμασται, ὃς μὴ μόνον μακράν που καὶ ἀπεσχοινισμένος τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὡς οἱ κατὰ καιροὺς ψευδοπροφῆται ἐγένοντο πλανῶντες τὸν λαόν. ἀλλ᾽ ἁπλῶς οὕτως ἐκάλεσεν ἑαυτὸν προφήτην καὶ ἀπόστολον. καὶ ἴσως ἀπορήσειέ τις περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, εἰπών, ὅτι ἐπεὶ ψεῦσται ὑπῆρχον, πῶς ἠδύναντο πλανᾶν τὸν λαόν; οὐκ ἔστι τοίνυν ἡ τοιαύτη ἀπορία παράλογος. καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐλπίζομεν λῦσαι τὸ ζητούμενον. ὁ θεὸς τὸ γένος τῶν ἑβραίων μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐκ τῆς αἰγύπτου ἐξαγαγών, μετὰ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐκείνων δωρεῶν, ὧν ἐκείνοις ἐχαρίσατο, δέδωκεν αὐτοῖς καὶ προφήτην, ὅπως ἐξαγγέλωσι τῷ λαῷ τὰ τοῦ θεοῦ προστάγματα. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγον, τάδε λέγει κύριος, ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε.

ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. ἐχούσης τῆς τοιαύτης προφητείας διδασκαλίαν μετὰ ἐλέους καὶ ἀπειλῆς, ποτὲ δὲ διὰ τὰς παρανομίας καὶ ἁμαρτίας αὐτῶν, ἔλεγον οἱ προφῆται φανερὰν τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ ἐπ' αὐτοὺς ἐσομένην, διά τε πολέμων καὶ αἰχμαλωσίας. διὰ γοῦν τὸ τῆς ἀληθείας αὐστηρὸν, οὐ προσεῖχον τοῖς διὰ τῶν προφητῶν [illegible] λεγομένοις, ἀλλ' εὑρίσκοντο κεχηνότες ἐν τοῖς λόγοις τῶν ψευδοπροφητῶν, τῶν λεγόντων, τάδε λέγει κύριος, εἰρήνη, εἰρήνη, καὶ παραθεωροῦντες τοὺς ἀληθεῖς προφήτας, προσέκειντο τῇ ἀνομίᾳ. διὰ τοῦτο παρεχώρει ὁ θεὸς, καὶ εἰσήρχετο πνεῦμα πλάνης ἐν τοῖς ψευδοπροφήταις, καὶ ἀληθὲς ἐστὶν ὅτι οἱ ψεῦσται, ἐψεύδοντο μὲν μυριάκις, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τοῦ θεοῦ τοῦτο οἰκονομοῦντος. οἱ δὲ παραβλέποντες τοὺς ἀληθεῖς προσέχον τοῖς ψεύσταις. ὥστε καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ἰουδαίων ἀχαὰβ, ἀπελθών τις τῶν ψευδοπροφητῶν, ὄνομα αὐτῷ σεδεκίας, καὶ ποιήσας κέρατα σιδηρᾶ, ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, λέγων, τάδε λέγει κύριος, ἐν τούτοις τοῖς κέρασι κερατιεῖ τὴν συρίαν ὁ βασιλεύς. ὁ δὲ πεισθεὶς τοῖς ἐκείνου ῥήμασιν, ἀπελθὼν, σὺν τῇ τοῦ λαοῦ ἀπώλεσε καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, καὶ ἐκεῖνοι μὲν παραχωρήσει θεοῦ ἐποίουν ἅπερ ἐποίουν, καὶ ἡ τῶν ἀπειθούντων ἐκδίκησις ἐγίνετο [illegible] τέρων σωφρονισμός. ἅπερ δὲ ἐποίει ὁ μάταιος οὗτος, τὰ πάντα ἐποίει ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ ἀπωλείᾳ τῶν τότε εὑρισκομένων, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀκολουθησάντων αὐτῷ. ποιεῖ τοίνυν ὁ μωάμεθ βιβλίον, ὅπερ νόμον θεοῦ σωτήριον, καὶ συναγωγὴν θείων προσταγμάτων ὠνόμασε, καθὼς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. οὗτος συνε[illegible] τὴν ἅπασαν πραγματείαν τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκτεθέντος νόμου διὰ τριῶν τρόπων, ποινῆς φημὶ τυραννίδος, ψεύδους τε καὶ ἀπάτης, καὶ ὑποκρίσεως μεμιγμένης ἡδοναῖς, περὶ ὧν καὶ φθάσαντες εἴπομεν ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ, ὅσον καὶ εἴπομεν. ἀλλὰ καὶ νῦν οὐκ ὀκνήσομεν λέξαι περὶ τούτου, ὅσον ἂν χορηγήσῃ ὁ θεὸς ἐν τῷ στόματι ἡ[illegible]άειος ἐκεῖνος καὶ μέγας μωσῆς, ὡς ἴσασιν ἅπαντες, ἀπεστάλη παρὰ θεοῦ ἐξάραι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ ἐκ γῆς αἰγύπτου, περιφραξάμενος αὐτὸν θαύμασι πρότερον καὶ σημείοις καὶ τέρασι. μετὰ δὲ τὴν ἐξ αἰγύπτου ἔξοδον, καὶ τὴν εἰς τὴν ἔρημον προσεδρείαν, ἢ μᾶλλον [illegible] πλάνην, οὐδὲν ἧττον τῶν προτέρων θαυμάτων ἐνεδείξατο ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα ἀσυγκρίτως. μετὰ μέντοι τὴν τοσούτων καὶ τηλικούτων θαυμάτων ἐνέργειαν, ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς, οὐκ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ, ἀλλ' ἐνώπιον πάσης τῆς παρεμβολῆς, καὶ παντὸς τοῦ πλήθους τῶν ἰουδαίων. τὰ γὰρ ἔργα τοῦ φωτὸς ἐν τῷ φωτὶ δείκνυνται, καὶ ἔκποτε ἐδόθη παρὰ θεοῦ ὁ νόμος διὰ μωσέως τοῦ δούλου αὐτοῦ. τοίνυν καὶ ἐπιστώθη καὶ ἐκυρώθη καὶ ἐβεβαιώθη τοῖς πᾶσιν, ὡς ἀπὸ θεοῦ καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν ὁ τοιοῦτος νόμος. μετὰ δὲ τὸ ἐκτεθῆναι τοῦτον, οὐκ ἐξέλιπον τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ, καὶ αὖθις μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, διά τε τοῦ ναυὴ ἰησοῦ καὶ ἑτέρων ὡσαύτως ἐγίνοντο. ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται μεγάλα καὶ ἐξαίσια θαύματα εἰργάσαντο εἰς πληροφορίαν τῆς ἀληθοῦς πίστεως. ὁ μέντοι ἠλίας ἐν τρισὶν ἔτεσι καὶ μικρόν τι πρὸς, κλείσας τοὺς οὐρανοὺς, ἀνίκμους πεποίηκε, νεκρούς τε ἀνέστησε, καὶ θυσίαν ὕδατι ἔφλεξεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐλισσαιὲ, καὶ οἱ ἕτεροι. ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κατελθὼν ὁ χριστὸς, οὐχ ὡς δοῦλος, ὡς καὶ οὗτοι, ἀλλ' ὡς δεσπότης καὶ κύριος τούτων. καὶ λαβὼν τὰς μαρτυρίας, οὐχ ὡς οἱ προφῆται, ἀλλ' ὡς ἦν πρέπον τούτῳ, ὡς δεσπότῃ καὶ δημιουργῷ τῆς κτίσεως, οὐ μὴν δ' ὡς χρείαν ἔχοντι μαρτυρίας τινῶν, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωσίαν τε καὶ ἀσθένειαν. μέγα καὶ γάρ ἐστιν ὄντως τὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ μυστήριον. λαβὼν τοίνυν τὰς μαρτυρίας, ὡς εἴρηται, καθὼς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἀπολογίαις ἐπὶ μέρους σαφῶς ἀποδέδεικται, ἀρξαμένας ἀπό τε τῆς τοῦ ἀδὰμ πλάσεως, ἔτι τε τοῦ νῶε, τοῦ ἀβραὰμ, ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, μωσέως τε καὶ δαβὶδ, καὶ πάντων τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τούτου γεννήσει παρά τε τῶν ἀγγέλων, τῶν μάγων, καὶ τοῦ ἀστέρος, καὶ τὸ δὴ πολλῷ μεῖζον, ἐν τῇ τούτου βαπτίσει τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς φωνὴν, τὴν σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα. ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ γεγονότα παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἀναστροφῆς θαύματα καὶ μεγάλα τεράστια, πολλά τε ὄντα καὶ ἀναρίθμητα ἔν τε τῷ καιρῷ τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τότε ἐξέδωκε τὸν τοῦ εὐαγγελίου νόμον. ἀλλὰ παραβεβαι χὺ διαπέφευγεν ἡμᾶς, ἡ ἐν τῷ θαβωρίῳ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μεταμόρφωσις. θαβὼρ γάρ φησιν ὁ δαβὶδ καὶ ἑρμὼν ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. καὶ πῶς, ὦ μακάριε δαβίδ, ἡ ἄψυχος ὕλη ἀγαλλιάσεται; ναί φησι, μὴ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, μηδὲ ἐπιπολαίως θεωρεῖτε τὰ τοῦ κυρίου τεράσια, ἀλλ' ἐγκύψατε εἰς τὸ τῶν νοημάτων βάθος, καὶ μεγάλην εὑρήσετε τὴν ὠφέλειαν. δεῦρο τοίνυν σκεψώμεθα, τίς ἐστιν ἡ τοῦ πατριάρχου εἰσήγησις; θαβὼρ καὶ ἑρμὼν φησὶν ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ κυρί[ου πά]θει πᾶσα ἡ κτίσις ἐσκυθρώπασεν, ἥ τε ἁγία αὐτοῦ μήτηρ, οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί, καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ γῆ δὲ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, τὸ καταπέτασμα διεῤῥάγη, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐξέστησαν, ὁρῶντες τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ λόγου μυστήριον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους θαβὼρ πᾶσα ἡ κτίσις ἠγαλλιάσατο. ἀπὸ μὲν τῶν ἀψύχων, ὡς ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν φυτῶν, θαβὼρ καὶ ἑρμών. ἀπὸ δὲ τῶν ἐν αἰσθήσει ζώντων, τὰ ἐν τῷ θαβωρίῳ ζῶα, ἀπὸ τῶν νεκρῶν μωϋσῆς, ἀπὸ τῶν ζώντων πέτρος καὶ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας ξένης καὶ ἐνηλαγμένης ζωῆς τῆς μήτε ἀνθρωπίνης μήτε ἀγγελικῆς, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἐνὼχ καὶ ἠλίου, αὐτὸς ὁ ἠλίας. καὶ ἐξ οὐρανοῦ νεφέλη φωτεινὴ καὶ οἱ ἄγγελοι. καὶ ἰδοὺ θαβὼρ καὶ ἑρμὼν σὺν πάσῃ τῇ κτίσει ἠγαλλιάσατο, ἑρμὼν ἐν τῇ βαπτίσει, καὶ θαβὼρ ἐν τῇ μεταμορφώσει. ἐπὶ τίνι πράγματι; ἐπὶ τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς φωνῇ, ὑπὲρ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τῇ, οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πάθους ἡ πᾶσα κτίσις ἠλλοιοῦτο, καὶ τὰ πάντα ἀνάμιξ ἐγίνετο. ἐν δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος μεταμορφώσει πᾶσα κτίσις ἠγάλλετο ἐπὶ τῷ λαληθέντι ὀνόματι τοῦ υἱοῦ. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν. ὁ μὲν μωϋσῆς πρῶτον λαβὼν καθὼς εἴρηται, τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν θαυμάτων μαρτυρίαν, ἐξέδοτο τὸν νόμον. οἱ δὲ προφῆται τὴν ἔκβασιν τῶν προφητειῶν, ἔστιν ὅτε καὶ τῶν θαυμάτων. ὁ δὲ χριστὸς ἔχων τὰς μαρτυρίας, ἃς φθάσαντες εἴπομεν, καὶ τὰ ἄπειρα θαύματα, ἐδίδαξε μὲν καὶ αὐτὸς διὰ στόματος. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν, συνεγράψαντο καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐδίδασκον καὶ αὐτοί, τοῖς θαύμασι πιστούμενοι. οὐ μόνον δὲ ἀπὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας εἶχον οἱ ἀπόστολοι τὸ πιστόν. πρότερον καὶ γὰρ στομώσας αὐτοὺς ὁ χριστός, καὶ οἱονεὶ σιδηροῦς καὶ ἀδαμαντίνους ἐργασάμενος τούτους, ἔπειτα ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, λέξας πρὸς αὐτούς, ὅτι ἰδοὺ πέμπω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. οἱ δὲ τὴν ταπείνωσιν ἐνδυθέντες, φοβερώτεροι λεόντων ἀνεδείχθησαν. οὐ γὰρ θρασύτης θρασύτητος ἀναιρετική, ἀλλ' ἐπιείκεια καὶ ταπείνωσις. λαμψάτω γάρ φησιν ὁ κύριος τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. πολλῷ τῷ μέτρῳ διαφέρει ὀρθὸς βίος καὶ ἀρετὴ θαυμάτων. πολλοὶ γάρ φησιν ὁ κύριος, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐροῦσί μοι κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας. εἰ δ' ἴσως ἐρεῖ τις, καὶ τίς χρεία τῶν εὐαγγελικῶν ῥητῶν πρὸς τὰ παρὰ τοῦ μωάμεθ λεγόμενα; ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν λέξομεν, ὅτι πολλὴ καὶ μεγάλη. διότι αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραί εἰσιν, οὐ μὴν ὡς χρείαν ἔχοντος τοῦ εὐαγγελίου τῆς τῶν ἀντιθέτων μαρτυρίας. ἄπαγε τῆς βλασφημίας. ἀλλ' ὥσπερ τις ὢν ἀπαιτούμενος χρέος μυρίων ταλάντων παρά τινος, ἢ πορευθεὶς ὁ ἀπαιτῶν τὸ κεχρεωστημένον ἐν δικαστηρίῳ ποιεῖται τὴν κατ' αὐτοῦ ἔγκλησιν, κἀντεῦθεν ἐρωτηθέντος τοῦ ὀφειλέτου παρὰ τῶν δικαζόντων τὰ τῆς ὑποθέσεως, καὶ συνθεμένου καὶ συνομολογήσαντος, ὅτι οὕτως ἐστί, καὶ οὐκ ἄλλως καὶ οὐκ ἔστιν ἐν οἷς λέγει ψεῦδος, ὁ κριτὴς ἀκηκοὼς τῶν τοιούτων λόγων, καὶ ἐν σιωπῇ τὰ πάντα θείς, τοὺς ἐκείνου λόγους ἀποχρῶντας κρίνει εἰς μαρτυρίαν διὰ τὴν τοῦ χρέους ἀπόδοσιν, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς.

A Τά τε γὰρ μωσαϊκά, τὸ ψαλτήριον, καὶ τὰς τῶν προφητῶν προῤῥήσεις, ἅγια καὶ δίκαια καὶ ἀληθῆ ὁ μωάμεθ εἶναι ἐδίδαξε, καθὼς καὶ ἐν ταῖς προτέραις ἀπολογίαις φανερώτερον ἀπεδείξαμεν. κατ' ἐξαίρετον δὲ τῶν ἄλλων πάντων ἐξοχώτατον τὸ εὐαγγέλιον, ἅγιόν τε καὶ δίκαιον, καὶ εὐθὲς καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλειον πλειστάκις ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ θεοῦ ὑπομνήσεις ταῦτα ὀνομάσαι, καθὼς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἰωνᾶ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ κοῤῥάν, οὑτωσί φησιν, ὅτι ὑπὲρ ὧν

καὶ ἀπεκάλυψα μὲν, εἴπερ ἀμφιβάλλετε, αἰτήσατε παρὰ τῶν πρότερον ἐμοῦ τὰ βιβλία ἀνεγνωκότων, καὶ εὑρήσετε τὴν ἀλήθειαν. τίνες γοῦν εἰσιν οἱ πρὸ τοῦ μωάμεθ ἀναγνόντες τὰ βιβλία; ἢ δῆλον ὡς οἱ ἑβραῖοι οἱ δεξάμενοι τὴν τοῦ μωσέως πεντάτευχον, καὶ τὰ προφητικά, καὶ οἱ χριστιανοί, οἱ σὺν τούτοις δεξάμενοι τό, τε εὐαγγέλιον, καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων. καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ μωάμεθ μαρτυρίας καθαρῶς ἀναφαίνεται, ὡς οἱ μεταγενέστεροι ἔχουσι χρείαν τῶν προτέρων, οὐ μὴν δ' οἱ πρότεροι τῶν μεταγενεστέρων, καθὸ καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, πλατυκωτέρως διέξεισιν. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσί, οὐκ οἶδα ὅθεν ὡρμημένος ἐξέδωκε τὸν νόμον, ἢ τἀληθέστερον εἰπεῖν τὴν ἀνομίαν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. οὐδὲ γὰρ ἔχει ἑτέρωθεν τὴν μαρτυρίαν, οὔτ' ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῶν προφητῶν, οὔτ' αὖ ἀπὸ τῆς νέας καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον τούτων ὂν τὸ παντελὲς ἀπεδίωκον. καὶ ὁ μὲν μακάριος μωϋσῆς, οὑτωσί φησι τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν προφήτην ὡς ἐμέ, αὐτοῦ κατὰ πάντα ἀκούετε. πᾶσα δὲ ἡ ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ σκόπει τὸ λεγόμενον μετ' ἀκριβείας. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν μωσέα, ὅτι ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐδίδαξεν ἵνα δέξωνται τὸν παρ' αὐτοῦ προφητευόμενον, τουτέστι τὸν χριστόν, καθὼς ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ σαφῶς ἀποδέδεικται. ἀποπέμπωσι δέ, καὶ πόρρω ἐξ αὐτῶν διώξωσι, τὸν ἐξ ἀλλοδαποῦ γένους ἐρχόμενον ὡς προφήτην. ὁ δὲ χριστὸς οὑτωσί φησι πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. καὶ οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς σαπροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. διὸ δὴ τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀναπτύξαντες, ἴδωμεν κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, ὁποῖος ἐστὶν ὁ διδάσκαλος οὑτοσί, καὶ τίς ἡ τούτου διδαχή, καὶ τί τὸ δένδρον, καὶ ὁποῖος ὁ καρπός, ὅπως ἂν ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ καρποῦ γνῶμεν καθαρῶς τὸ δένδρον, καὶ ἐκ τῆς διδαχῆς τὸν διδάσκαλον. τῷ ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σαρκώσεως χιλιοστῷ διακοσιοστῷ δεκάτῳ ἔτει τις τῆς τάξεως τῶν πραιδικατόρων, ἤτοι τῶν κηρύκων, ῥικάλδος ὄνομα αὐτῷ, ἀπελθὼν εἰς τὴν βαβυλῶνα, ἔνθα τὸ μουσεῖον καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖται, καὶ φιλοπονήσας εἰς ἄκρον, ἐξήσκησε τὴν τῶν ἀρράβων διάλεκτον, ὃς καὶ ἐξετάσας, καὶ εἰς ἀκρίβειαν εὑρὼν τὰ ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν ἐμπεριειλημμένα, εἰς τὴν τῶν λατίνων γλῶτταν ἀπὸ τῆς τῶν ἀρράβων μετήνεγκεν.

Ὑγοῦν νόμος τῶν ἰσμαηλιτῶν, ὁ ὀνομαζόμενος κορράν, ὁ καὶ παρὰ τοῦ μαχούμετ δοθείς, οὐκ ἐτέθη παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων τινῶν. τοῦ τε δηλαδὴ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ ἀλῆ, καὶ ἄλλων ἑπτά, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ ταῦτα, ναφέ, ἐόμ, ὁμάρ, ἐλρεσάρ, ἀσὴρ υἱοῦ τοῦ κετήρ, καὶ υἱοῦ τοῦ ἀμέρ. λαβόντων τοίνυν τῶν μὲν τοῦτον, τῶν δ' ἐκεῖνον. καὶ βουλομένων ἑκάστων στῆσαι τὸν ἴδιον, μετὰ θάνατον τοῦ τε ἀλῆ καὶ τοῦ μωάμεθ, στάσεις καὶ φιλονεικίαι καὶ πόλεμοι καὶ χύσεις αἱμάτων μέσον τῶν διαδόχων αὐτῶν ἐμεσολάβησαν. ἀλλὰ τὴν σήμερον οἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους πόλεμοι ἔπαυσαν, ἡ δὲ διάστασις καὶ διαίρεσις ἐπεκράτησε, καὶ δέχονται οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε.

ς Ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος τεθεὶς νόμος, ὑπὸ δαίμονος ἐξετέθη. καὶ γὰρ πᾶσα ἀνομία καὶ ἁμαρτία δαίμονας ἔχει τοὺς συνεργοῦντας καὶ συνιστῶντας αὐτήν. ἀλλ' ὧδε τοῦ νόμου τουτουὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ στόμα πρὸς οὓς ὑπηγορεύθη παρὰ τοῦ δαίμονος. ὥστε καὶ οἱ ἐν βαβυλῶνι τῶν πολλῶν ἀληθέστεροι, οὐ κρύπτουσι παντελῶς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς οὓς θαρρεῖ ἕκαστος, καὶ λέγει καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ τὸ διδαχθέν, λόγοις πιθανοῖς τοῦτο ἀποδεικνῦντες. τῷ φόβῳ δὲ τοῦ θανάτου ὑπείκουσι, καὶ ἀκολουθοῦσι τῇ ἀσεβείᾳ. οὐκ ὀλίγον δὲ συμβάλλεται τῇ ἐκείνων ἀσεβείᾳ, καὶ τὸ παντελῶς εὑρίσκεσθαι ἀγνοοῦντας τούτους τὰ τῶν χριστιανῶν, ὅμως καὶ ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτῶν εἷς, χαλιφᾶς τὸ ἀξίωμα ὄνομα αὐτῷ

ζ Ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ εὑρέθη σταυρὸν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ. εὑρόντες δὲ τὸν σταυρὸν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ, καὶ κατανοήσαντες ὅτι κεκρυμμένος χριστιανὸς ἦν, οὐκ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν ᾧ τόπῳ ἔθαπτον τοὺς χαλιφάδας, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ χωρίς. οἱ γὰρ σοφοὶ καὶ φρόνιμοι ἐκείνων οὐκ εἰσὶν ἀγνοοῦντες τὴν ἐκείνων πλάνην τε καὶ ἀπάτην. ἀλλὰ τὸ μὲν διὰ τὸν εἰρημένον φόβον, τὸ δ' ὅτι ἀγαπῶσι δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, μύσαντες τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς, ἐν τῷ σκότει περιπολεύονται, καὶ τῷ σωματικῷ φόβῳ τοῦ θανάτου τὸν ψυχικὸν κληροῦνται. ὧδε δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου, τοῦ σωματικοῦ καὶ ὑλικοῦ καὶ ἐνδήλους καταφρονοῦσιν. ἡ γὰρ τῶν χριστιανῶν πίστις μακράν που καὶ πόρρω ἐστὶ τούτων. στενὴν γὰρ καὶ τεθλιμμένην ἔφησεν ὁ κύριος τὴν ὁδόν, τὴν εἰς ζωὴν ἡμᾶς ἀπάγουσαν.

Καὶ ἐδιδάχθη μὲν ὁ νόμος, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ δαίμονος. ὅμως καί τισιν αἱρετικοῖς ἐντυχών, τὰ ὑπόλοιπα προσέλαβε. καὶ παρὰ μὲν τοῦ Ἰακὼβ τοῦ Βαχηρᾶ ἣν μυηθεὶς τὰ τοῦ νεστορίου, ὃν μετὰ καιρὸν ἀπέκτεινε. παρὰ δὲ ἰουδαίων τινῶν, τοῦ τε Φινεὲς καὶ αὐδίου, ὅν τινα αὐδελλᾶ μετωνόμασε, καὶ Σαλώμ, ὥσπερ σελέμ. ἀλλὰ δὴ καὶ τισὶν νεστοριανοῖς ἐντυχών, τὴν πάντων κακίαν ἐσώρευσε. διά τοι τοῦτο ἐν τῷ κορρὰν πολλά τις εὑρήσει γεγραμμένα ἐκ τῶν ῥηθεισῶν αἱρέσεων. εἰ γὰρ ἤθη χρηστὰ φθείρουσιν ὁμιλίαι κακαί, πόσῳ μᾶλλον ἤθεσι πονηροῖς ἐντυχοῦσαι; λαβὼν τοίνυν τὴν παρὰ τοῦ δαίμονος διδαχὴν ὁ μωάμεθ, τί ἕτερον ἔδει πράττειν καὶ λέγειν, ἢ τὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ; καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος νοσήσας τὴν ἔπαρσιν, καὶ πεσών, εὐθὺς ἐκ τοῦ ψεύδους ἤρξατο, οὕτω καὶ ὁ μωάμεθ διὰ ὑπερηφανία[illegible] ψεύδους ἤρξατο λέγειν καὶ γράφειν. μεγαλορρημονῶν γὰρ περὶ αὐτοῦ, οὑτωσί φησι κατὰ λέξιν, ὡς εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν, καὶ πάντα τὰ πνεύματα, καὶ πάντες ἄγγελοι, οὐκ ἂν δυνήσαιντο ποιῆσαι τοιοῦτον κορράν, ὁποῖον ἐγώ ἔπι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλασιάρ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ οὑτωσί φησιν. η

Ὡς εἰ ἐπέμψαμεν τοῦτο τὸ κορρὰν εἰς ἓν τῶν ὀρῶν, σχισθῆναι ἔμελλεν ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ εὐλαβείας. μὴ μόνον δ' ἐν τοῖς τοιούτοις ῥήμασι μεγαλορρημονῶν εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις ὑπεραίρεται, καθὼς μετ' ὀλίγον ὁ λόγος δηλώσει. παρὰ γὰρ μόνῳ τῷ θεῷ φησὶ νοεῖσθαι τὸ κορράν, παρὰ δ' ἀνθρώποις οὐδαμῶς. ἀλλὰ γινωσκέτω ὁ κενὸς οὗτος διδάσκαλος, ὅτι οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν, ἀλλ' ἐπίγειος ψυχική, καὶ δαιμονιώδης. κύριος γάρ φησι Δαβίδ, ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ. ὑπερηφάνοις δέ, φησὶν Σολομών, ὁ κύριος ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος παρὰ θεῷ πᾶς ὑψηλοκάρδιος, τίς ὁ δυνάμενος καθαρίσαι αὐτόν; καὶ εἰ ὁ κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, τίς ὁ βοηθήσων αὐτῷ; καὶ εἰ ὁ κύριος ὁδηγεῖ πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει δὲ πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ, τὸν ἀλαζόνα καὶ ἐπηρμένον τίς ὁδηγήσει εἰς ὁδὸν σωτηρίας καὶ ἀληθείας; τί δὲ περὶ τοῦ ψεύδους, ὃ διαπαντὸς ὑποβάθραν καὶ θεμέλιον αὐτοῦ τέθεικε. καὶ οὐδέν ἐστι τῶν παρ' ἐκείνοις λεχθέντων ἄμοιρον ψεύδους, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰσὶ καθόλου καὶ παντελῆ ψευδῆ καὶ πλάσματα, τὰ δὲ δραξάμενος ἴχνους ἀληθείας, πλάττει τεράστια καὶ ἀλλόκοτα πράγματα. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν αἴσθησις, ἢ μὴ ἔχουσα τὴν ἀφὴν ὥσπερ ὄχημα, οὕτως οὐδὲ λόγος λεχθεὶς παρ' ἐκείνου, ὅστις οὐκ ἔστι ψεῦδος σαφές, ἢ μίγμα ψεύδους καὶ ἀληθείας. τίς γὰρ τῶν ὁπωσοῦν ἐχόντων γνῶσιν, οὐ λογίσεται καθαρὸν πλάσμα καὶ ψεῦδος, ὅτι διαβάλλων τὸν θεόν, λέγει περὶ τοῦ κορρὰν ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ, ὅτι εἰ εἰς ἓν τῶν ὀρέων ἐπέμψαμεν αὐτό, σχισθῆναι ἔμελλεν ἂν ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς εὐλαβείας αὐτοῦ. θ

Ἀλλὰ δὲ περὶ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ὡς ὅταν φέρῃ τοῦτον διαλεγόμενον αὐτῷ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ μωάμεθ, ὡς εὑρίσκεται δι' ἀϊδίου γεγραμμένον ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει. καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ προφητεύων ὁ Χριστὸς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, οὕτως εἴρηκεν, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ, τὸν ἥξοντα μετ' ἐμέ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μωάμεθ. ἐπεὶ δὲ οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ εὑρίσκεται γραφῇ, οὔτε ἐν τῇ νέᾳ, ἀλλ' ἔστι σαφὲς ψεῦδος, ἐκήρυξαν καὶ ἐπλάσαντο οἱ ἐκείνου διάδοχοι, ὡς δῆθεν φθόνῳ [illegible] ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ μὲν ἰουδαῖοι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. ἡμεῖς δὲ τοῦτο φανερῶς ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ ἐλέγξαντες, ἀπεδείξαμεν ὅπως ἐστὶ σαφὲς ψεῦδος. διὰ τοῦτο περιττὸν καὶ παρέλκον ἥγημαι, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις ἐπιχειρεῖν. ι

Ἔτι, οὐκ ἦλθον, φησί, διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ τιμωρίας. καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ καὶ τῇ διδαχῇ, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, ἢ φόρους διδότωσαν. τί τούτους ια

πάντως οὐκ ἄλλο, ἢ βουλόμενος συσκιάσαι τὴν ἑαυτοῦ ματαιότητα καὶ ἀσθένειαν. ἐπεὶ οὐκ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν, οὔτε τὴν διὰ θαυμάτων εἶχε μαρτυρίαν καὶ τὰ [illegible], μηχανᾶται τὸν φόνον, ἵνα διὰ τοῦ φόβου ἐκφύγῃ τὸν ἔλεγχον, ὃ καὶ γέγονεν. τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ θανάτου παρῃτήσαντο μὴ τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠσπάσαντο τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπώλειαν. ὥστε καὶ οἱ διάδοχοι τούτου τῇ ὥρᾳ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ξίφος γυμνοῦσι, καὶ τιθέασι μέσον αὐτῶν, λέγ[illegible] ἐκ προσώπου τοῦ μωάμεθ, [illegible] φησὶν ὁ προφήτης, μέχρις [illegible] τὸ ξίφος ἵσταται, ἰδοὺ καὶ ὁ ἐμὸς νόμος ἵσταται. παρελθόντος δὲ τοῦ ξίφους, καὶ ὁ νόμος λυθήσεται. καὶ ὅτι μὲν ῥομφαίαν ἐσπάσαντο οἱ ἁμαρτωλοὶ κατὰ τὸν δαβίδ, καὶ ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν τοῦ σφάξαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τοῦτο πρόδηλον καὶ φανερόν, ἀλλ' ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη, ὅτι βραχίονες ἁμαρτωλῶν συντριβήσονται, ἄνομοι δὲ ἐκδιωχθήσονται, καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσεται. τὸ γὰρ ὀλίγων καὶ ἀναριθμήτων οὐκ ἔστι τὸ ῥίπτειν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς θάνατον. διὰ τοῦτο γὰρ οἱ τῆς ἀληθείας μάρτυρες μεγάλοι καὶ ἅγιοι, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας κληρονόμοι γεγόνασιν.

ιβ Ἔτι τοῦτο ἐντέλλεται ὁ μωάμεθ, ἵνα οὐδεὶς [illegible] ἐκείνου φατρίας ὅλως μετὰ χριστιανοῦ διαλέξηται, τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν δεδοικώς. καίτοιγε αὖθις αὐτὸς ἐν ἑτέροις τόποις ἐντέλ[illegible]αι μὴ διαλέγεσθαι [illegible]οις τραχέσι καὶ αὐστηροῖς τινὶ ἑτέρας αἱρέσεως, ἀλλ' ἠπίοις. οὐ γὰρ ἀνθρώπου, φησίν, ἐστὶ τὸ καταρτίζειν, ἀλλὰ μόνου θεοῦ, καὶ ἕκαστος ὑπὲρ αὐτοῦ μόνου, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου λόγον δώσει, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀντιλέγων καὶ ἀνατρέπων. οὐ μόνον γὰρ ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἄστατος καὶ ἄτακτος καὶ ἀνώμαλος ἀναφαίνεται, καὶ σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις αὐτὸς ἑαυτὸν εὑρίσκεται ἀνατρέπων. ὥσπερ γὰρ μαινόμενος, καὶ μὴ γινώσκων ποῖαι εἰσὶν αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ δόγματα, ἅτινα ἤρξατο λέγειν, τίνα τὰ μέσα, καὶ ποῖα τὰ τέλη, οὕτω γράφων ποιεῖ, μὴ μόνον ἅπερ ἐν ἑνὶ κεφαλαίῳ γράφων, ἐν ἑτέρῳ καταλύει καὶ ἀντιλέγει, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἅπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου διαβεβαιοῦται, [illegible] δὲ τῷ τέλει συγχεῖ [illegible] καὶ ἀνατρέπει. μόλις γὰρ καὶ σὺν βίᾳ εἰσήχθησαν κεφαλαιωδῶς καὶ σὺν τάξει τὰ παρ' ἐκείνου [illegible]όμενα, ὅπως καὶ ὁ τῆς ἀντιλογίας λόγος ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνῃ. καὶ γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐντελλόμενος, ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ ἑτέρου δόγματος ἐν λόγοις τραχέσι καὶ σκληροῖς, ἀλλ' ἠπίοις καὶ προσηνέσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλτζινισὲμ ἑα[illegible] ἐπαινῶν λέγει, οὐκ ἔστι τῶν ἀναγκαζόντων. ἀλλὰ καὶ ἐν [illegible] κεφαλαίῳ τῷ ἐλμπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται βοῦς, οὑτωσί φησιν, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι βία, ὅτι τὸ ἴσον ἐξ ἀρχῆς ἤδη διώρισαι, αὐτὸς οὗτος αὖθις ἐπιλαθόμενος ἐντέλλεται λέγων, τοῖς μὴ πειθομένοις τοῖς ἡμετέροις δόγμασι, θάνατος ἔσω ἢ [illegible]ωρία, ἢ φόρους διδόωσαν. καὶ τί βιαιότερον θανάτου [illegible] κεῖνε νομοθετεῖ; καὶ πῶς παρὰ θεοῦ τὸ, κακίᾳ κακίαν ἀμείβειν; φιλοχρηματία γὰρ ἢ τοῦ φόνου θυμὸν κατεπράϋνεν. ἡ γὰρ φύσις τῶν ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως πλάστης καὶ δημιουργὸς θεὸς οὕτως αὐτὴν κατεσκεύασεν, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων ἐνέθηκεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τό, τε ἐπιθυμητικόν, τὸ θυμικόν, καὶ τὸ λογικόν, ἵνα διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ὁρᾷ καὶ ἐφίηται τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ θεός, καὶ πάσης δικαιοσύνης [illegible] ἀρετῆς, αἵτινες οἱονπερ τις κλίμαξ εἰσίν, ἀνάγουσαι ταύτην εἰς θεόν. εἰ δ' ἴσως παρατραπῇ τὸ ἐπιθυμητικὸν [illegible] ὀρθοῦ ἔρωτος, καὶ [illegible] τῶν δεξ[illegible]ν νεύσῃ πρὸς τὰ ἐναντία, κινηθήσεται ὁ θυμὸς κατὰ τοῦ δαίμονος, καὶ τὸν ἀνθρωπώλεθρον ὄφιν διώξας, ἔσται τῷ ἠπατηθέντι ὁδηγὸς τῆς ἀπλανοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ. εἰ δὲ καὶ ὁ θυμὸς ἀργὸς μείνας καὶ ἀνενέργητος, ἢ κινηθεὶς μέν, οὐ κατὰ τοῦ ὄφεως δέ, ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὁμοφυοῦς αὐτοῦ ἀνθρώπου, τότε τὸ λογικόν, τουτέστιν ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων νοῦς, ὥσπερ τις κριτὴς ἰσχυρὸς καὶ ἀδέκαστος ἐπιτάττει αὐτὰ κατὰ χώραν μένειν, καὶ ἕκαστον ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. διά τοι τοῦτο τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν τέθεικεν ὁ πάντων δημιουργὸς ἐν τῷ ἥπατι, ὅπερ ἐστὶν ὑπὸ τὴν καρδίαν, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ὑπέρκειται τοῦ ἥπατος, ὡς ἀρχικωτέρα. τὸ δὲ λογικὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὅς ἐστιν ἐπάνω πάντων, ὥσπερ τις βασιλεὺς καὶ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων καὶ ἐξουσίαν ἔχων κατὰ πάντων, μὴ μόνον τῶν κατ' αὐτὸν τῷ αὐτεξουσίῳ τιμηθείς, ἀλλὰ καὶ πάσης αἰσθητῆς φύσεως, καθὼς ἐπὶ τοῦ ἀδάμ, ἔτι τε τοῦ νῶε, καὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ τε καὶ νέᾳ δια-

θήκῃ

δήκη τρανῶς πεφανέρωται. καὶ διὰ τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος κατὰ τῶν παθῶν ὀφείλει χρῆσθαι τῷ θυμῷ, καὶ καθ᾽ οἱουδήτινος πράγματος χωρίζοντος αὐτὸν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μωάμεθ ἀντὶ τοῦ παθῶν κατὰ τοῦ ὁμοφυοῦς ἀνθρώπου τούτῳ ἐχρήσατο, οἷά τινι θηρίῳ ἀπηνεστάτῳ καὶ ἀνημέρῳ, εἰ μή πως τῇ φιλοχρηματίᾳ τὸν θυμόν, ὡς εἴρηται, καταπραΰνῃ. ὁ δ᾽ αὐτὸς αὖθις ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἔμ, ὥσπερ τῶν πάντων ἐπιλαθόμενος, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι τῶν δεχομένων θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ τούτου, οὐκ εἶ σὺ παιδαγωγὸς [illegible] ἐπιμελητής. ἐπεὶ τοῦτο τετήρηκεν ὁ θεὸς ἑαυτῷ. καὶ τίς ἂν ἕτερος γενήσεται ἀξιόλογος κατήγορος τοῦ μωάμεθ, ὡς αὐτὸς ἑαυτοῦ; βουλόμενος γὰρ ἀντιλέγειν τὰς γραφάς, ἃς δικαίας καὶ ἁγίας ἐκάλεσεν, ὁ δὲ οὐ μόνον ταύτας φαίνεται ἀντιλέγων, ἀλλὰ σχεδὸν ἐν πᾶσιν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιπίπτει. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναικῶν, οὑτωσί φησιν, εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τὸ κορρᾶν, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοντο ἂν ἐν αὐτῷ. μὴ δυνάμενος τοίνυν ἀντοφθαλμεῖν πρὸς τὰς γραφὰς ἐξ ἀνάγκης καταφεύγει ἐν τῷ ψεύδει· ὡς δῆθεν ἀπὸ θεοῦ εἰσι τὰ λεγόμενα. καὶ πῶς ἀπὸ θεοῦ, ψεύδους διά[illegible] καὶ γεννήτορ; ἔνθα γὰρ ψεῦδος, θεὸς οὐκ ἔστι. καὶ ὅπου θεός, τὸ ψεῦδος ἀπελήλαται. οὐ [illegible] ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν, ὡς οὐδὲ νόσος ὑγιείας ἐπιλαβούσης ἵσταται.

Ἐπὶ ἀρχηγὸν καὶ διδάσκαλον ἑαυτὸν εἶναι λέγων τοῦ νόμου, [illegible]ρ τοῖς ἀνόμοις [illegible], καὶ τοῦ κορρᾶν, ὃν συνεγράψατο, οὐκ ᾐσχύνετο. φησὶ γάρ, ὅτι ὁ νῶε, ὁ ἀβραάμ, ὁ ἰσαάκ, ὁ ἰακώβ, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦ χριστοῦ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἦσαν. καὶ πῶς τοῦ αὐτοῦ δόγματος οἱ ἀπόστολοι, οἱ πρὸ σοῦ γεννηθέντες χρόνοις ἑπτακοσίοις, εἴπερ σὺ ἀρχηγὸς τοῦ δόγματος; πῶς δὲ καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων, ὅ, τε ἀβραάμ, καὶ ἰσαάκ, καὶ ἰακὼβ γεννηθέντες χρόνοις; πῶς δ᾽ αὖθις νῶε, ὁ πρὸ τούτων χρόνους τετρακοσίους; εἰ μὲν οὖν σὺ εἶ ὁ ἀρχηγὸς καὶ τῆς κακίας ἐφευρετής, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀληθές, ψεύδῃ λέγων εἶναι ἐκείνους τοῦ μιαροῦ τουτουὶ δόγματος. εἰ δ᾽ ὡς λέγεις τὰ αὐτὰ κἀκείνους φρονεῖν, καὶ οὕτω ψεύδῃ ἀρχηγὸν σεαυτὸν ἀποκαλῶν. καὶ γὰρ οὐ δύναται πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὀπῆς βλύζειν νᾶμα γλυκὺ καὶ πικρόν, ἤτοι ψεῦδος καὶ ἀλήθειαν. ἀλλ᾽ ὅπερ αὐτὸς ἀγνοῶν καταγγέλλει, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ πίστις οὐκ ἔστι τῆς βίας καὶ τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως καὶ θελήσεως. τὰ γὰρ σωματικὰ δέχονται τὸ βίαιον, τὰ δὲ ψυχικὰ οὐχ οὕτως. ἀλλ᾽ ὡς αὐτεξούσιος καὶ ἐλευθέρα ἡ ψυχή, ὅπερ πιστεύει καὶ βούλεται, τοῦτο καὶ ἐνεργεῖ καὶ δέχεται. τὸ δὲ μετὰ βίας γιγνόμενον οὐκ ἔχει ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν κίνησιν, ἤτοι παρὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. καὶ τὸ ἑτερόθεν κινούμενον, οὐκ ἔχει τὸ βέβαιον. καὶ τὸ μὴ ἔχον τὸ βέβαιον, οὐκ ἔχει τὸ μόνιμον. ἀλλ᾽ ὁ μὲν τοῦ εὐαγγελίου νόμος ἔχει τὸ βέβαιόν τε καὶ μόνιμον, διὰ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς θέλησιν. ὁ δυνάμενος γάρ φησιν ὁ κύριος χωρεῖν, χωρείτω. ὁ δὲ τοῦ μωάμεθ νόμος οὐκ ἔχει τὸ βέβαιον καὶ μόνιμον, διὰ τὸ μετὰ ξίφους καὶ σὺν βίᾳ πολιτεύεσθαι τοῦτον. κἂν καὶ κρίμασιν, οἷς οἶδε θεός, καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τούτου ἀσέβεια. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ βουλαὶ τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὰ τούτου διανοήματα ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὡσαύτως διανοημάτων. καθὼς αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ἡσαΐου τρανῶς διεσάφησε. διὰ τοῦτο σὺν τῷ θεηγόρῳ παύλῳ καὶ ἡμεῖς εἴπωμεν, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; οἶδε γὰρ κύριος εὐσεβεῖς ῥύεσθαι, ἀνόμους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως, κολαζομένους αἰωνίῳ πυρί. φῶς γὰρ ἀσεβῶν σβέννυται. ἔτι τοῦτό φησιν ὁ μωάμεθ, ὡς ἐγὼ οὐκ ἦλθον τὸν νόμον διὰ θαυμάτων πιστώσασθαι, ἀλλὰ διὰ ξίφους. καὶ τοῦτο ἀληθῶς εἴρηκεν. ἡ γὰρ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια, ἕν ἐστι τῶν τοῦ θεοῦ χαρισμάτων καὶ δωρεῶν. καὶ τίς κοινωνία κακοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ; πάντως οὐδεμία. ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ κακὸν ὡς μὴ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγονὸς οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ παρὰ τῇ ἀποπτώσει καὶ ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ συμβεβηκὸς θεωρεῖται ἐν οἷς ἂν γένηται, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῖς τοῦ μωάμεθ δόγμασιν, ὡς τῇ ἀποπτώσει καὶ ἐλλείψει τῶν τοῦ θεοῦ ἀληθῶν δογμάτων, κατὰ συμβεβηκὸς ἀναφαίνεταί τις ξένος καὶ ἀλλόκοτος νόμος, μᾶλλον δὲ ἀλλότριος πάντη τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ θεοῦ. καθόσον γάρ ἐστι τὸ κακόν, κατὰ τοσοῦτον ἐστὶν

ἀλογία καὶ ἀταξία. ὥσπερ γὰρ τὸ κακὸν παρὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται, αὐτὸ δὲ καθ᾽ αὑτὸ οὐκ ἔχει ὑπόστασιν τινα, καὶ ἡ νόσος παρὰ τὴν τῆς ὑγιείας, καὶ ἡ ἀταξία παρὰ τὴν τῆς τάξεως, οὕτω καὶ ὁ τοῦ μωάμεθ νόμος παρὰ τὴν τοῦ ἀληθοῦς νόμου κατὰ συμβεβηκὸς θεωρεῖται ὑποκρινόμενος τὸ ὀρθόν. αὐτὸς δὲ καθ᾽ αὑτὸν ὅλος ἐστὶν ἀλογία καὶ ἀταξία, καὶ νόσος ψυχῆς, μᾶλλον δὲ θάνατος. κατὰ τοσοῦτο καὶ γὰρ μετέχει ὁ τοῦ μωάμεθ νόμος τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον δοκεῖν μόνον καλῶς ποιεῖν. οὐδεὶς γὰρ εἰς κακὸν ἀποβλέπων, ποιεῖ ἅπερ καὶ ποιεῖ. κατανοήσας τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ὑποδύεται μὲν τὸ ψεῦδος, ὑποκρίνεται δὲ θεῖον νόμον εἶναι τὰ παρ᾽ αὐτοῦ δεδογμένα. ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶχε τὴν διὰ θαυμάτων παρὰ θεοῦ μαρτυρίαν, ὡς εἴρηται, καὶ τί λέγω τὴν τῶν θαυμάτων; ἀπὸ γὰρ τῶν χαρισμάτων καὶ δωρεῶν, ὧν εἶχον ἀπὸ θεοῦ οἱ ἀπόστολοι, τὸ ἔσχατον πάντων, καὶ τελευταῖον ἦν τῶν γλωσσῶν γνῶσις, καὶ ἔσχον καὶ ταύτην ὡς διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, ἵνα ἔνθα ἂν πορεύωνται, γινώσκωσι τὴν τοῦ ἔθνους διάλεκτον κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν. εἰ γὰρ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα, ἦν ἂν τοῖς χρῆσις ἑρμηνέων διαφόρων εἰς δήλωσιν τῶν παρ᾽ ἀμφοτέρων λεγομένων. πῶς οὖν ὀνομάζει ἑαυτὸν καθολικὸν, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου διδάσκαλον, ὃς οὐ μετέχεν ἐκ πάντων τὸ ἔσχατον; αὐτὸς γάρ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ὡς οὐ γινώσκει ἑτέραν, εἰ μὴ τὴν τῶν ἀῤῥάβων καὶ μόνην διάλεκτον, ὥστε καὶ τὸ κοῤῥὰν ἀραβιστὶ πρὸς αὐτοῦ ἐξεδόθη, ὡς αὐτὸς οὗτος τρανῶς ὡμολόγησε. διὰ τοῦτο καὶ καταφεύγει εἰς τὴν τοῦ ξίφους ποινὴν, ἤτοι τὸν φόνον, καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ τούτου διδάσκαλος καὶ πατὴρ, ἀνθρωποκτόνος ἦν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε. τὸ γὰρ δαίμονος κακὸν, τὸ παρὰ τὸ ἀγαθοειδὴ νοῦν ἐστὶν εἶναι. ψυχῆς δὲ, τὸ παρὰ λόγον. σώματος δὲ, τὸ παρὰ φύσιν. ἅτινα τρανῶς ἀναφαίνονται ἐν τοῖς τοῦ μωάμεθ διδάγμασιν. ἡ γὰρ ἀλογία καὶ ἀταξία, τό, τε ψεῦδος, καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐπισκότησις, διαῤῥήδην γινώσκεται. ἴδωμεν δὲ πῶς περὶ ἐκείνου καὶ τὸ παρὰ φύσιν διδάσκεται, καὶ σκόπει ὅπως ἐστίν. ἡ φύσις οὐκ εἴδεν αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνελεῖν, ἀλλ᾽ ἄλογος μὲν οὖσα πάντα κατὰ λόγον ποιεῖ. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσί, ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα οὐ πράττουσι (τίς γὰρ εἶδε ζῶον τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁμοίου γένους ἀναιρετικὸν) τὸν ὁμοίως αὐτῷ χειρὶ θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον, ἀφειδῶς φονεύειν ἐδίδαξεν, ὃς πάντων τῶν θηρίων θηριωδέστερος φαίνεται, καὶ ἀπηνέστερος. ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ῥηθησομένων φανήσεται καθαρώτερον. λέγεται περὶ αὐτῶν, ὡς παραχθῆναι ποτὲ πρὸς τὸν αὐτὸν μωάμεθ, τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον αὐτοῦ, καὶ ὁρᾶν αὐτὸν, τί μοι συμβήσεται ὦ ἀδελφιδοῦ, εἴπερ οὐκ ἀκολουθήσω τῷ ὑμετέρῳ νόμῳ; ὁ δὲ εἶπεν, οὐχ ἕτερόν τι, ἢ ἀποκτενῶ σε ὦ θεῖε. ὁ δὲ εἶπεν, οὐκ ἔνεστιν ἑτέρα τις τιμωρία; οὐδὲν ἕτερον, ἔφη. ὁ δὲ θεῖος, ἀκολουθήσω σε τοίνυν ἔφη, ἐφ᾽ οἷς περ βούλει. γλῶσσα δὲ μόνη, ἀλλ᾽ οὐ καρδία, τῷ δέει τοῦ ξίφους. ἀναγκαζόμενος δὲ καὶ ὁ μὰρ περὶ αὐτοῦ, ὁ υἱὸς δηλονότι τοῦ κατεμπλαδῆ, εἶπε, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι μόνῳ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ γίνομαι τοῦ δόγματος. ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἐμπιαστᾶ, καὶ αὐτὸς οὕτως εἰπὼν, ὡς τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ θανάτου γίνομαι τοῦ δόγματος. στέλλει ἔπειτα κρυφίως γράμματα εἰς τὴν μακκὲ χώραν, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν, ἀλλὰ σκέψωνται ὅπως ἐκφύγωσι τὸν τοῦ ξίφους κίνδυνον. ταῦτα πάντα παρεβλήθησαν ἀπό τε τοῦ κοῤῥὰν καὶ τῶν ἑτέρων βιβλίων. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς βοὸς κεφαλαίῳ συγχωρεῖ τὰ παρὰ φύσιν θέμιτα πράττειν, ἅτινα καὶ αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. ἡ γὰρ κακία ἐφ᾽ οἷς ἂν γένηται, τοῖς πᾶσιν οἷάπερ νόσος κακὰ ἀπεργάζεται. ἡ γὰρ μίξις τῶν ἀνομοίων, ἢ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα κίνησίς ἐστιν. ὅπερ ἡ ἀσυμμετρία ποιεῖ. ἐπεὶ ἦν δὲ ὁ τούτου σκοπὸς ἕτερος, ἢ ἵνα διὰ τῆς ἐνδόσεως τῶν τε κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν ἡδονῶν, ἐπισπάσηται πρὸς ἑαυτὸν τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον πλῆθος, ὃ καὶ γέγονεν.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΗΜΕΝ ἀλήθεια μία ἐστὶ καὶ ἁπλῆ, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχιδὲς καὶ ποικίλον, καὶ ὁ περιπατῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῷ φωτὶ περιπατεῖ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πορεύεται, ὁ δὲ τὸ ψεῦδος ἑλόμενος ἐν τῷ σκότει περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει. διάτοι τοῦτο καὶ ὁ μωάμεθ τῆς μὲν ἀληθείας καταφρονήσας, τὸ δὲ ψεῦδος ἐνδυσάμενος, οὐδὲν ὑγιὲς, οὐδὲ πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον εὑρέθη σπουδάζων, ὅπως πρὸς ἑαυτὸν τὸ πλῆθος ἐφελκύσηται. καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν οὐκ ἐμέλησεν ὅλως αὐτῷ, οἷον ταπεινοφροσύνης, μακροθυμίας, εἰρήνης, καὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης. οὐδὲ συνεγράψατό τι χρήσιμον ἢ ἐπωφελές. ἵνα δὲ μὴ ἐλεγχθῶσιν αἱ τοιαῦται ψευδολογίαι καὶ ματαιότητες, ἀπό τε τῆς παλαιᾶς, ἀπό τε τῆς καινῆς διαθήκης, ἔσθ' ὅτε καὶ ἐξ ὧν συνεγράψαντό τινες τῶν ἔξω σοφίας, μηδ' ὅλως ἔχοντα τὰ πιστὰ, διετάξατο. καί τοι γε αὐτὸς ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος καὶ οἷον ὥσπερ ὑπὸ θείας δυνάμεως μαστιζόμενος, πολλάκις ἐδήλωσε γράφων, ὅτι αἱ τοῦ μωσέως παραδόσεις, καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ δὴ τό, τε ψαλτήριον καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἅγιά εἰσι, καὶ παρὰ θεοῦ δεδομένα. ἐξαιρέτως δὲ περὶ τοῦ εὐαγγελίου διαρρήδην ἅγιον καὶ τέλειον καὶ εὐθὲς τοῦτο καλεῖ. καὶ ὑπομνήσεις θεοῦ ταῦτα καλεῖ ἐν τῷ κορρᾶν. μὴ δυνάμενος δὲ κρύψαι εἰς τέλος τὴν ἀλήθειαν, λέγει, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ τὰ παρ' ἐκείνοις γεγραμμένα φυλάσσω, καὶ ἐνεργῶ αὐτά. καὶ ἐπεὶ δίκαια καὶ ἅγια καὶ ὀρθὰ καὶ παρὰ θεοῦ δεδομένα ὁμολογεῖ τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν νέαν γραφὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑπόχρεων ποιεῖται, καὶ μὴ βουλόμενος, καὶ τὰ πάντα ὀφείλει στέργειν αὐτά. ὁ δὲ μνείαν περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ οὐ ποιεῖται ἀρετῶν, τῶν δυναμένων ἀνάξαι ἀπὸ γῆς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐράνιον ποιῆσαι. ἀλλ' ὅπερ ἂν καὶ ἀναβῇ ἐν τῷ αὐτοῦ λογισμῷ, ἐκεῖνο καὶ στέργει καὶ διδάσκει. καὶ ποτὲ μὲν λέγει καὶ ὑπαγορεύει, ἵνα οὗτοι τὴν παλαιὰν γραφὴν, οὗτοι τὴν νέαν δέχωνται. ποτὲ δὲ, ἵνα δέχωνται αὐτὰ, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, οὑτωσί φησιν.

Ὅτι ἡ τοῦ βιβλίου ἑταιρεία οὐδὲν ὅλως ἐστὶν, εἰ μὴ πληρώσαιεν τό τε εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον, ἑταιρεία δὲ τοῦ βιβλίου λέγονται κατ' ἐκεῖνον οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι. α

Ἔτι μετὰ τῶν πολλῶν τερατολογιῶν αὐτοῦ λέγει καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς ἑβδομήκοντα πρὸς ταῖς δυσὶ μοίρας, μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολουθοῦντες, καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σωθήσεται, αἱ δ' ἄλλαι πυρὶ παραδοθήσονται. τίς γοῦν ἐστιν ἀναλογία τῶν τοιούτων μωρῶν καὶ ἀνυποστάτων λόγων; πάντως οὐδεμία. ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἂν εἴποι τις ὁ νοῦν ἔχων, ὡς καὶ ἐκείνη ἡ μοῖρα σὺν ταῖς ἑτέραις τῷ αἰωνίῳ πυρὶ γενήσεται παρανάλωμα, εἰ μὴ τῇ ἀμωμήτῳ πίστει προσέλθοιεν. β

Ἔτι ὥσπερ σχεδὸν πάντοτε αὐτὸς ἑαυτὸν ἀντιλέγων εὑρίσκεται, οὕτω καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνατρέπων ἐστί. φησὶ γὰρ, ὅτι εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τουτὶ τὸ κορρὰν, πολλὰς ἐναντιότητας εὕρισκον ἂν ἐν αὐτῷ. καί τοι γε μεστόν ἐστι πολλῶν ἐναντιοτήτων. φησὶ γὰρ ἐν διαφόροις τόποις, ὡς ὁ θεὸς οὐχ ὁδηγεῖ τὸν πεπλανημένον. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς διδάσκων λέγει, προσεύχεσθε ἵνα ὁδηγηθῆτε καὶ ἐξάγησθε ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, καὶ ἐκ τῆς ἀνοδίας εἰς εὐθύτητα. ἔτι περὶ αὐτοῦ φησιν, ὡς ἐγένετο ὀρφανὸς ἐν πλάνῃ, εἰδωλολάτρης γὰρ ἦν. καὶ τοιοῦτον αὐτὸν προφήτην ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὅτε αὐτὸν μετεκαλέσατο, ὥστε ἀνελθεῖν μέχρις ἑβδόμου οὐρανοῦ, καὶ ἐντυχεῖν ἀγγέλῳ τινὶ χιλιάκις μείζονι τοῦ κόσμου, θρηνοῦντι τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, καὶ αἰτῆσαι αὐτὸν τυχεῖν συγγνώμης δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ θεοῦ. γ

Ἔτι μετὰ τὸν γαβριὴλ φησὶν ἀνελθεῖν εἰς τὸν θεὸν, καὶ ἐντυχεῖν ἑτέρῳ ἀγγέλῳ, μυριάκις μείζονι τοῦ κόσμου παντὸς, θρηνοῦντι καὶ αὐτῷ τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, πεποιηκέναι τε καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δεήσεις εἰς θεὸν, καὶ τυχεῖν καὶ αὐτὸν συγγνώμης. δ

Ἔτι περὶ ἑαυτοῦ φησὶν, ὡς τέλος καὶ σφραγὶς καὶ σιωπή ἐστι πάντων τῶν προφητῶν, καὶ ε

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλει τις προφητεῦσαι μετ' αὐτόν. εἰ δ' οὖν, θανάτῳ ἀποθανεῖται πᾶς ὁ προφητεύσων. λέγεται δὲ μετὰ ταῦτα ἀναστῆναι τινὰ ἐν τῇ Βαβυλῶνι σόαμ ὀνομαζόμενον, λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι προφήτην, ἑρμηνεύεται δὲ τοῦτο κλίμαξ. καὶ παραδεχθῆναι μὲν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ὡς προφήτην, φονευθῆναι δὲ παρὰ τῶν σκυθῶν μετὰ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ πλήθους. καὶ τίς ἂν ἀπαριθμήσειε τὰ ψεύδη, τοὺς μύθους τε καὶ ματαιολογίας, ἃς συνεγράψατο ὁ τοιοῦτος μωάμεθ; ἔστι γὰρ τοσαῦτ[illegible] εἰσι πολλὰ καὶ ἀναρίθμητα, καὶ γέμοντα πολυλογίας, ὥστε καὶ τοὺς μεγίστους τῶν παρ' αὐτοῖς διδασκάλων τῆς ἀπωλείας δογμάτων, οἵτινες ἐλφ[illegible]ακὰ ὀνομάζονται, τουτέστιν ἔξοχοι, μὴ συμφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους ποτὲ ἐν τῇ τοῦ κορρὰν ἐξηγήσει. ἀλλ' οὐδὲ συμφωνῆσαι δοκεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. καὶ γάρ τινες πρόσκεινται τῷ μωάμεθ, τινὲς τῷ ἀλῆ, ἕτεροι δ' ἑτέροις. εἰσὶ δὲ ὅμως καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀσύμφωνοι. κατανοῶν τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἐκεῖνος ὁ ἀλιτήριος, καὶ βουλόμενος συσκιάσαι αὐτήν, οὑτωσί φησιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλαρ[illegible] ὅτι οὐδεὶς πλὴν τοῦ θεοῦ ἔγνω τὴν τοῦ κορρὰν ἐξήγησιν. γινώσκων γὰρ τὸ ἀνωφελὲς τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου ψεῦδος, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἄτακτον καὶ ἀ[illegible]λον, καὶ ὅτι πολλῆς καὶ μεγάλης μέμψεως ἄξια συγγράφεται, εἶπε τοῦτο. οἱ δὲ σοφοὶ καὶ φρόνιμοι τοῦ γένους ἐκείνου, οἱ παιδευθέντες τὴν [illegible]ελλήνων σοφίαν, εἰ[illegible] καί τινες οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰ μωσαϊκὰ ἀναγνόντες, παντελῶς ἔχουσι κατεγνωσμένα καὶ ἀνυπόστατα, ἅπερ ὁ μωάμεθ νενομοθέτηκε. διὰ τοι τοῦτο ὁ νόμος ἐτέθη παρὰ τοῖς σαρακηνοῖς, ἵνα εἴπερ τις ὅλως ἀμφιβάλλοι, ἢ λόγον ἀπορίας ἀπο εἰς τὸ κορρὰν, παρευθὺς θανάτῳ τελευτήσῃ.

ς Ἔτι φησί, μὴ ποιήσητε ἁρπαγὰς καὶ φόνους, ἢ ἐπιορκίας, ἐπεὶ ὁ θεὸς διὰ βάρους ἔχει αὐτά. εἰ δ' ἴσως καὶ ποιήσητε, ὁ θεὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὢν μέλλει συγχωρῆσαι αὐτά.

ζ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαιδὰ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, λέγει ὅτι οὐ λογιεῖται ὁ θεὸς ἡμῶν τὴν ἀπάτην τοῦ ὅρκου, ὑπὲρ δὲ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ ἀρκετόν ἐστι δέκα πενήτων τροφὴ, καὶ ἔνδυμα τούτων, ἢ ἀντὶ τούτων ἑνὸς αἰχμαλώτου λύτ[illegible] δ' ἀπὸ τούτων μὴ δυνάμενος ποιῆσαι, τρεῖς νηστεύσει ὁ τοιοῦτος. ἔχουσι δὲ καὶ ὅρκον ἴδιον, ὃν ἵνα εὐκόλως οὐ παραβαίνουσιν. ἔστι δ' ὅτε ἀθετοῦσι κἀκεῖνον.

η Ἔτι ὀμόσαντος τοῦ αὐτοῦ μωάμεθ μὴ συγγενέσθαι ἰακωβιτίσσῃ τινὶ, μαρίᾳ ὀνομαζομένῃ, ἐνέδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς μὴ φυλάξαι ὅπερ ὀμώμοκεν, ἀλλὰ προσελθεῖν πρὸς αὐτὴν, ὡς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμετακὰρε, ὅπερ ἑρμηνεύεται   διαῤῥήδην φησί. μάρτυρες δὲ εἰσὶ τῆς τοιαύτης ἐνδόσεως καὶ ἐπιορκίας οἱ ἄγγελοι, ὅ, τε μιχαὴλ καὶ ὁ γαβριήλ.

θ Ἔτι διαλεγόμενος φησὶν ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ πολλάκις, εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε τὸν κόσμον. καὶ σκοπείτω πᾶς ὁ νοῦν ἔχων τὰ λεγόμενα, ὅπως παντελῶς ἐνδίδωσι πᾶσαν ἐλευθερίαν, ἵνα διὰ τούτου τὸ πλῆθος ἕλξῃ πρὸς ἑαυτόν. καί τοι γε τοῦ κυρίου εἰπόντος, ὡς στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, πλατεῖα δὲ καὶ εὐρύχωρος τῆς ἀπωλείας. καὶ ὄντως εἰς αὐτὸν ἀνήκει, τὸ ὁδὸν ἐντολῶν σου γνῶναι οὐ βούλομαι.

ι Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ μπακαρὰ, ὅπερ ἑρμηνεύεται δάμαλις, λέγει, ὡς οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλουσιν. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ αὖθις φησὶν, ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τῶν ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν.

ια Ἔτι πρὸ αὐτοῦ φησὶν, ὅτι οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς οὗτος μετὰ μικρὸν πάλιν φησὶν, ὥσπερ μὴ αἰσθόμενος ὅπερ εἴρηκεν, ὡς λαβὼν αὐτὸν ὁ θεὸς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ ἐκεῖσε ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας πολλάς, καὶ ἤρετο πρὸς τὸν θεὸν, κύριε, τί ἐστι τοῦτο; καὶ ὁ θεὸς πρὸς αὐτὸν, μὴ θαυμάσῃς, καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μιμηταί σου εἰσί. τὸ δ' ὅτι πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος ὁ θεὸς εἶπεν, ὅτι παιδιᾶς χάριν ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον, δυοῖν ἕνεκεν τρόποιν εἶπεν αὐτῷ ὁ μωάμεθ, τὸ μὲν ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἔχει ὁ θεὸς πρὸ πολλοῦ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ διὰ τοῦτο πράττειν ἕκαστον ἀδεῶς τὸ αὐτοῦ καταθύμιον. τὸ δ' ἵνα ἀνατρέψῃ καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος χριστοῦ ἔνσαρκον οἰκονομίαν. οὗτος γὰρ ὄντως τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ δολία. ἰὸς δὲ ἀσπίδος ὑπὸ τὰ χείλη αὐτοῦ. σκεῦος γὰρ ἀπωλείας ὤν, μάταια καὶ ψευδῆ ἐξερεύγεται ῥήματα. καὶ γὰρ ἅπερ ἂν βουληθῇ ληθῆ πονηρὰ φθέγξασθαι, τὸν θεὸν αὐτὸν προβάλλεται λέγοντα. τινὲς γὰρ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ σκεύη ἐκλογῆς καὶ ἐλέους, καὶ τινὲς σκεύη ὀργῆς καὶ ἀπωλείας. διὰ τοῦτο γὰρ σκεύη καλοῦνται, διὰ τὸ δεκτικόν. ἔξωθεν γὰρ δέχεται εἴτε ἀγαθὸν εἴτε πονηρόν. οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι κέκτηνται τὴν γνῶσιν ἄνωθεν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἐκτὸς συλλέγουσι τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ἑτεροτήτων εἰς μίαν ἀληθῆ γνῶσιν ἀνάγονται, καὶ διὰ τοῦτο σκεύη καλοῦνται. τοίνυν καὶ αὐτὸς ὁ δε[illegible]ιος τῇ τοῦ διαβόλου διδασκαλίᾳ δεξάμενος, πάντα ἰὸν τοῖς αὐτοῦ δόγμασι μίξας, ἐν κρ[illegible]ια ἀσεβείας, ὡς εἴρηται, κατεσκεύασε, καὶ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἐπότισε, καὶ τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἀθανεῖς [illegible]ήσας, τῷ διαβόλῳ ὥσπερ θυσίαν προσέφερεν. ἀθάνατα γὰρ [illegible]υχῆς ἐστιν, οὐχ ὡς ἐπὶ τῶν σωμάτων ἡ ἰσχνότης ἢ ἡ παχύτης εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς διαβαίνουσα, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὑλικὰ καὶ πρόσκαιρα ἔνδοσις. διότι αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχουσι τὸ ἀμετάβλητον. μοιχεῖαι γὰρ καὶ πορνεῖαι καὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ τῷ κόσμῳ εἰσὶ προσηλωμέναι, καὶ φιλία τοῦ κόσμου τούτου ἔχθρα θεοῦ ἐστι. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὰ πάντα καταλιπὼν, ταῖς ἡδοναῖς τὸ πλῆθος ἐνέδωκε. μ[illegible]νον δὲ ζῶντας τοὺς [illegible]ίους [illegible]δωκεν ταύταις, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μονίμους αὐτὰς εἴρηκεν ἔσεσθαι. ὥστε καὶ τοὺς [illegible] ἀκολούθους ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἀμειβόμενος, ἀφροδίσια καὶ γυναῖκας ὅτι πολλὰς ἐν ἑκάστῳ, οἴκους τε περικαλλεῖς καὶ λουτρὰ καὶ παραδείσους, ἱμάτιά τε καὶ τρυφὰς, καὶ ἕτερα τούτοις ὅμοια, ὑπι[illegible] παρέχειν, κ[illegible]κολούθων αἱρετικῶν, καὶ τισι παλαιοῖς ἑτέροις. καὶ οἷον τέλος μακαριότητος τὰς ἡδονὰς ἐδίδαξεν εἶναι. ἡμεῖς γοῦν περὶ τούτου φθάσαντες εἴπομεν μερικῶς ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ· διὸ οὐκ ἔχομεν ὅλως σκοπὸν καθολικῶς ἀντειπεῖν ταῖς τοῦ μωάμεθ ἀσεβείαις. ἐπεὶ δ' ἄρτι ἔδοξεν ἡμῖν πλατυκωτέρως ταύτας ἐλέγξαι, ἤδη λέγομεν οὕτως. ὁ αὐτὸς μωάμεθ ἐν τῷ κορρὰν οὑτωσί φησιν, ὅτι ὁ θεὸς ἀποκτενεῖ τὸν θάνατον, καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσονται οἱ ἄνθρωποι ἀθάνατοι καὶ ἀκέραιοι. τοῦ νῦν πράγμ[illegible]τως ἔχοντος, τίς χρεία τροφῶν; ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀφροδισίων. ἐπεὶ οὐκ ἀναγκαία ἡ γέννησις. ἡ γὰρ τροφὴ διὰ τὴν συνεχῆ ἐλάττωσιν τοῦ σώματος ἐγένετο, ἵνα τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῖ, καὶ ἡ μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀνδρὸς συνουσία διὰ τὴν τεκνογονίαν συνεχωρήθη. ἐπεὶ δ' ὁ [illegible] ὁμολογεῖ, ὅτι ἀθάνατοι ἀναστήσονται πάντες, ἄρα ματαία ἡ τροφὴ, ματαία καὶ τὰ ἀφροδίσια. εἰ δὲ τοῦτο δώσομεν, ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ γέννησις. καὶ γεννηθέντων ἀνθρώπων, πέφυκεν ἢ θνητοὺς εἶναι τοὺς γεννηθέντας, ἢ ἀθανάτους. καὶ εἰ μὲν θνητοί, πῶς ἐξ ἀθανάτων θνητοί, εἰ δὲ κἀκεῖνοι, καὶ οἱ [illegible] ἐκε[illegible]ν γεννηθέντες ἀθάνατοι, ἰδοὺ εἰσῆξεν ἕτερον τρόπον γεννήσεως. καὶ ὁ μὲν μακάριος μωϋσῆς διεξιὼν τὴν τοῦ ἀνθρώπου γέννησιν οὕτω[illegible] φησιν, ὅτι χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θε[illegible] ἔπλασε τὸν ἀδάμ. παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεὶς, ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ ἀδὰμ πλευρᾶς ἐποίησε τὴν εὔαν. ἐξ ἀμφοῖν δὲ τὸν σὴθ, καὶ πάντας ἀνθρώπους. θνητοὶ τοίνυν ὄντες, θνητοὺς καὶ ἐγέννησαν. ὧ[illegible]ι δόγματι συνᾴδει δαβίδ, μ[illegible]τυροῦσι πάντες προφῆται, βεβαιοῖ ὁ χριστός. τὸν δὲ καινὸν τουτονὶ τῆς γεννήσεως τρόπον οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁρμηθεὶς ἔδειξεν ὁ ἀλιτήριος, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ μὲν ὡς ἀθάνατοι οἱ πατέρες ἀθανάτους υἱοὺς ἐγέννησαν, ἰδοὺ ἐγένετο τρόπος γεννήσεως, ὅστις οὔτε θάνατον οἶδεν, οὔτε ἀνάστασιν. εἰ δὲ ἀθάνατοι ὄντες θνητοὺς παῖδας ἐγέννησαν, πῶς ἑτέρας φύσεως παῖδας ἐγέννησαν; τὸ ὅμ[illegible] γὰρ αὐτῇ ἡ φύσις οἶδε [illegible]ννᾶν. εἰ δὲ [illegible] τοῦτο συγχωρήσομεν, πῶς ἀποκτανθέντος τοῦ θανάτου, ὥσπερ σὺ προϋπέθου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνεργεῖ; βλέπεις πῶς μετὰ τῆς τῆς ἁγίας γραφῆς ἐναντιότητος ἔχει καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐναντίως διόλου ἡ τοῦ μωάμεθ διδασκαλία; ὁ γὰρ αὐτὸς μίαν καὶ μόνην ἡμέραν λέγει εἶναι τῆς ἀναστάσεως. ν[illegible] ἰδοὺ εἴπερ γεννηθῶσι θνητοί, ἀποθανοῦνται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. ἑτέρας δὲ ἀναστάσεως μὴ οὔσης, κἀκεῖνοι εἰς αἰῶνα θνητοί. καὶ πῶς τέλος μακαριότητος ἡ θνητότης; λοιπὸν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ, ἐπεὶ οὐκ εἰσὶ μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν κατὰ τὸ παρόν, ἐστέρηνται τῶν ἡδονῶν. καὶ διὰ τοῦτο ἐστέρηνται καὶ τῆς μακαριότητος κατὰ τὸν μωάμεθ λόγον, καὶ πρὸ τούτων οἱ ἄγγελοι. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἐματαιώθη γὰρ ἡ ἀσύνετος τούτου καρδία, καὶ φάσκων σοφὸς εἶναι αὐτὸς, πάντων μωρότερος ἀναφαίνεται. οὐκ εἰσὶ γὰρ τέλος μακαριότητος αἱ ἡδοναὶ, ἀλλὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμοιον θεῷ, καὶ γινώσκειν θεὸν, καὶ ἑνωθῆναι αὐτῷ, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἄκρον ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐσχάτη εὐδαιμονία. ὁ δὲ

ὁ μωάμεθ μὴ εἰδὼς ἃ λέγει, φανερῶς ἀντιπίπτει τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνῃ. δικαιοσύνη γὰρ θεία ἐστὶν ἡ πάντα νέμουσα κατ' ἀξίαν, καὶ διασώζουσα τὰ ἀθάνατα καὶ αἰώνια, τὰ δὲ πρόσκαιρα ἔγχρονα, καὶ τὰ ἑξῆς ὡς ἔχοντα τάξεως. καὶ πρῶτον μὲν δωρεῖται ταῖς ἄνω τάξεσι τὰ κατ' ἀξίαν αὐταῖς ἀνήκοντα, εἶτα ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ φύσει τὰ εἰκότα, ἤγουν συμμετρίαν καὶ κάλλος καὶ τάξιν καὶ διακόσμησιν, κατὰ τὴν ἑκάστῳ τῶν ὅλων ἐπιβάλλουσαν ἀξίαν, μὴ δὲ ἴσι κἂν παλαιοῖς φιλοσόφοις ἀκολουθῶν, ἀνοήτοις μὲν καὶ αὐτοῖς, ἀλλ' ἔμψυχόν τινα λόγον λέγουσιν, ὅτι εὐδαιμονία ἐστὶν ἡ τοῦ νοὸς γνῶσις, ἀλλὰ τοῦτο ὡς οἶμαι πλανηθεῖσιν, ἀπὸ τοῦ ὑπολαβεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἔστι τι μεῖζον νοὸς καὶ νοήσεως. ἀγνοήσασιν ὅτι μεταξὺ τούτων ἐστὶν ὁ θεὸς, ὃς ἐστὶν ἄκρον ἀγαθὸν, καὶ ἄκρον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. καθόσον γάρ τις ἐγγίζει θεῷ, κατὰ τοσοῦτον εὐδαίμων ἐστὶ, καὶ εὐκλεὴς, καὶ μακάριος. ἐμοὶ δὲ ἔπεισιν ἀπορεῖν, πῶς οὐκ εἶπεν, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι φόνους καὶ ἁρπαγάς. ἐπεὶ γὰρ ἡδονῶν χάριν, καὶ ἔρωτος χρημάτων πάντες οἱ πόλεμοι γίνονται, ἔδει πάντως κἀκεῖσε τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὁ πλείονας ἡδονὰς εἰς ἑαυτὸν φέρων, μᾶλλον ἐστὶ ἄλλων μακαριώτερος.

ιβ Ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σα.., ὅτι οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυρὸς ἐδημιουργήθησαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ χοός. καὶ οἷον ὥσπερ τὸ σῶμα ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς χοϊκὸν, οὕτω καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκ πυρὸς ὑλικοὺς εἶναι λογίζεται. ἐκ τοῦ προφητικοῦ οἶμαι ῥητοῦ τὴν πλάνην ταύτην λαβὼν, τοῦ λέγοντος, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. μὴ νοήσας ὁ δείλαιος, ὅτι πνεύματα ὀνομάζονται οἱ θεῖοι νόες, διὰ τὸ ταχὺ καὶ κοῦφον καὶ ἐλαφρὸν καὶ ἀσώματον, πυρὸς δὲ φλὸξ, διὰ τὸ φωτιστικὸν καὶ δραστικὸν καὶ ὀξύῤῥοπον καὶ καθαρτικὸν, ἔστιν ὅτε καὶ ἀφανιστικὸν, ὥστε καὶ αἱ ἀνωτάτω τάξεις, αἵτινες ἀμέσως τὰς θείας ἐλλάμψεις ὑποδέχονται. σεραφὶμ παρὰ τῶν τὰ ἑβραίων εἰδότως ἐπονομάζονται, τουτέστι πρηστῆρες καὶ θερμαίνοντες, διὰ τὸ ἀεικίνητον αὐτῶν περὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὸ θερμαῖνον καὶ ὀξὺ καὶ ὑπερζέον τῆς προσεχοῦς καὶ ἀνενδότου καὶ ἀκλινοῦς ἀεικινησίας. εἰ γὰρ τὸ ὑλικὸν τοῦτο πῦρ ἔχει μὲν φωτιστικὴν ἰδιότητα, ἔχει δὲ καὶ καθαρτικὴν ὡς εἰς τὸν χρυσὸν, φθαρτικὴν δὲ εἰς τὴν κίβδηλον, πόσῳ μᾶλλον δύνανται ἔχειν αἱ οὐράνιαι ἱεραρχίαι, ἤτοι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, φωτιστικὴν μὲν καὶ καθαρτικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν πρὸς τοὺς ἀξίους φωτίζεσθαι καὶ καθαίρεσθαι, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν, φθαρτικὴν δὲ καὶ ἀφανιστικὴν καὶ ἐλατῆρα, ὡς ἐπὶ τοῦ σεναχηρεὶμ βασιλέως ἀσυρίων. ταῦτα τοίνυν μὴ νοήσας ὁ ματαῖος, τὴν τῶν ἀγγέλων φύσιν ἐκ πυρὸς εἶναι ἐνόμισε. περὶ μέντοι τῶν μύθων καὶ τῶν τεράτων, ὧν τερατεύεται, καὶ λέγει οὐδὲν μηδὲν διαφερόντων γραϊδίων κωθωνιζομένων ληρημάτων, τί χρὴ καὶ λέγειν;

ιγ Φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ νεμελὲ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μυῖα, ὡς τοῦ σολομῶντος συναγαγόντος μεγάλην ἀγγέλων στρατιὰν, καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων ζώων. καὶ ἀπελθόντων καὶ εὑρόντων ὥσπερ τινα μυῶν ποταμὸν, ἔφη ἡ μυῖα, ὦ μυῖαι, ὑμεῖς εἰσέλθετε εἰς τὰς κατοικίας ὑμῶν, ἵνα μὴ διαφθείρῃ ὑμᾶς ὁ σολομὼν, καὶ τὸ στράτευμα αὐτοῦ. καὶ ἡ μυῖα ὑπεμειδίασεν.

ιδ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ῥουβεσᾶ φησὶν, ὡς τὸν σκώληκα σημῆναι τὸν τοῦ σολομῶντος θάνατον τοῖς δαίμοσιν, ἔνθα φησὶν ἡ ἐξήγησις, ὅτι ὁ σολομὼν ἐπερειδόμενος τῇ ἑαυτοῦ βακτηρίᾳ, ὑπὸ τοσαύτης ἄφνω συνεχέθη ὀδύνης, ὡς παραχρῆμα ἐκπνεῦσαι. θείῳ δὲ θαύματι οὐ κατέπεσεν. οἱ δὲ τούτῳ δουλεύοντες δαίμονες ὁρῶντες αὐτὸν ἑστῶτα οὕτως, ἐνόμιζον ζῆν. ἀνεδόθη δέ τις σκώληξ ἐκ τῆς γῆς διαφαγὼν τὴν τοιαύτην βακτηρίαν, ἧς συντριβείσης κατέπεσεν ὁ σολομὼν. οἱ δὲ δαίμονες δραμόντες, ἔγνωσαν αὐτὸν τεθνηκέναι, καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο κατὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους.

ιε Ἔτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν διηγήσεων αὐτὸς ὁ μωάμεθ παραδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. φησὶ γὰρ τὸν θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς δύο ἀγγέλους ἀπεσταλκέναι, ὥστε καλῶς ἄρχειν, καὶ δικαίως κρίνειν. ἐλέγοντο δὲ οἱ ἄγγελοι, ἀρὼτ καὶ μαρώτ. ἐλθοῦσα δέ τις γυνὴ δίκην ἔχουσα, ἐκάλεσε τούτους ἐπ' ἄριστον, καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς οἶνον, ὃν ὁ θεὸς μὴ πιεῖν αὐτοῖς ἐνετείλατο, οἵτινες καὶ μεθυσθέντες, ἐξήτησαν ταύτην ἐφ' ὕβρει. ἡ δ' οὐ συνέθετο· ἀλλ' ἀνελθοῦσα εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τὰ κατ' αὐτήν. ὁ δὲ θεὸς ἰδὼν ταύτην καὶ τὴν δίκην, ἣν εἶχεν αὕτη ἀκηκοώς, πεποίηκεν ἑωσφόρον, ὡς εἶναι ταύτην ἐν τῷ οὐρανῷ μεταξὺ τῶν ἀστέρων οὕτω καλήν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ γῇ μεταξὺ τῶν γυναικῶν. δοθείσης δὲ καὶ τοῖς ἁμαρτοῦσιν ἀγγέλοις αἱρέσεως, ὅπου βούλοιντο κολασθῆναι, ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἑλομένων αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον τιμωρηθῆναι, ἐξήρτησεν αὐτοὺς ἐν τῷ τῆς Βαβυλῶνος φρέατι τῶν ποδῶν δι' ἁλύσεως σιδηρᾶς, μέχρι τῆς ἐν τῇ κρίσεως ἡμέρας.

ιε Ἔτι φησίν, ὅτι ὁ κτιστὸς οὗτος οὐρανὸς γέγονεν ἐκ καπνοῦ. ὡς ἔοικε γάρ, ὅτι ἕτερόν τινα οὐρανὸν ἄκτιστον συνοίδεν ὁ νέος οὗτος νομοθέτης, ὃν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐγνώρισέ ποτε. καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτου, καλεῖ τὸν παρόντα κτιστόν, ὡς ἀπὸ τῆς ἀναθυμιάσεως φησὶ τῆς θαλάσσης γινομένης τοῦ τοιούτου καπνοῦ. ἡ δὲ θάλασσα ἐκεῖνος ὄρους κὰφ ὀνομαζομένου, ὅπερ ὄρος ζώννυσιν ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀντέχειν ποιεῖ τὸν οὐρανόν.

ιζ Ἔτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνάμεως φησὶ γενέσθαι, καὶ μηδεμίαν διάκρισιν εἶναι μεταξὺ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἀλλὰ [illegible]ομένου ποτὲ τοῦ γαβριὴλ συμβῆναι τὸ πτερὸν αὐτοῦ ἐγγίσαι τῇ σελήνῃ, καὶ τούτου ἕνεκα [illegible]θῆναι.

ιη Ἔτι φησίν, ὡς προσκληθέντα τὸν αὐτὸν μωάμεθ παρὰ τοῦ γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τοῦ θεοῦ θέντος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μωάμεθ, τοσαύτης ψύξεως αἴσθησιν λαβεῖν αὐτόν, ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. καὶ ὅτι μὲν τοῦτο πλάσμα ἐκείνου ἐστί, τοῦτο πρόδηλον. ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀνθρωπομορφίταις ἑπόμενος, ταῦτα λέγει, τοῖς λέγουσι τὸν θεὸν σωματικόν, ἀγνοῶν ὁ δείλαιος, τό, ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος.

ιθ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σ[illegible] αὐτοῦ μωάμεθ φησίν, ὅτι ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες, καὶ προσταχθέντες παρὰ θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν ἀδάμ, οὐκ ἠθέλησαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι προσεκύνησαν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο δαίμονες. ἰδία δὲ δόξα ἐστὶν αὕτη τούτου τοῦ ἀσεβοῦς.

κ Ἔτι φησὶν ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ τῆς τοῦ ἐλέφαντος κόπρου γεγεννῆσθαι τὸν χοῖρον, ἐκ δὲ τῆς κόπρου τοῦ χοίρου, τὸν μῦν· τὴν δὲ γαλῆν ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ λέοντος. ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ὄντος τοῦ νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ζώων, ὁπόταν πρὸς ἀπόπατον ἐχώρουν, ἐκλίνετο ἡ κιβωτός, καὶ μάλιστα ὁπόταν ὁ ἐλέφας ἐπίει. διὰ γοῦν τὸ λίαν φοβεῖσθαι, ἠρώτησεν ὁ νῶε τὸν θεόν, ὃς ἔφη, ἀπελθὼν προσκύνησον τὸν πρωκτὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀπήν, ἐξ ἧς πρόεισιν ἡ κόπρος. οὗ γεγονότος, ἅμα τε ἐξῄει ἡ κόπρος, καὶ σὺν αὐτῇ χοῖρος μέγας. τοῦ γοῦν ῥίγχει τὰς κόπρους ὀρύσσοντος, ὁ μῦς ἐγεννήθη, καὶ ἤρξατο ἐσθίειν τὰς σανίδας τῆς κιβωτοῦ. καὶ τότε μάλιστα ἐφοβήθησαν. ἐπερωτήσαντος δ' αὖθις τοῦ νῶε τὸν κύριον ὑπὲρ τούτου, ἐπατάχθη ὁ λέων ἐν τῷ μετώπῳ, καὶ ἐξῆλθε γαλῆ ἐκ τῶν μυκτήρων αὐτοῦ. ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν εἶναι φησί, δι' ἧς τὰ χοίρεια κρέα ἀκάθαρτα λογίζονται παρ' αὐτοῖς.

κα Ἔτι φησίν, ὅτι ὁ θεὸς πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ οὐχ ὑπολειφθήσεται ζῶν, πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ θανάτου, ὅς ἐστιν ἄγγελός τις λεγόμενος ἀδριήλ. καὶ τότε ἐντελεῖται κύριος τῷ ἀδριὴλ ἀποκτεῖναι ἑαυτόν. οὗ γεγονότος, φωνήσει κύριος φωνῇ μεγάλῃ, καὶ ἐρεῖ, ποῦ εἰσὶν οἱ σατράπαι τοῦ κόσμου, καὶ οἱ ἄρχοντες; καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσει πάντας. τί γοῦν ἐρεῖ τις ὅλως ὁ νοῦν ἔχων, ἕνεκεν τῶν τοσούτων φλυαριῶν; οὐδὲν ἕτερον, ὥς ἔμοιγε δοκεῖ, ἢ αὐτῷ τῷ μωάμεθ χρήσασθαι μάρτυρι, ὃς συνεγράψατο, ὥς φησι βιβλίον, δυοκαίδεκα χιλιάδας λόγων ἔχον θαυμαστούς. παρὰ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ παρακληθεὶς διδάξαι τοῦτο αὐτοῖς, ἔφη πρὸς αὐτούς, ὡς ἀπὸ τούτων οἱ μὲν τριχίλιοι εἰσὶν ἀληθεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι ψευδεῖς.

κβ Ὥστε καί τινες εἴπερ ἐντύχωσι μετά τινων ἰσμαηλιτῶν, καὶ ἀναφανῇ ψεῦδος τὸ παρ' ἐκείνων λεγόμενον, ἀδεῶς λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν ψευδῶν λόγων ἐστίν, ὧν συνεγράψατο ὁ μωάμεθ, οὐ μὲν ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν. καὶ ἴσως εἴπερ ἦν μιμησάμενος τὸν λουκιανὸν ἕλληνα, ἔλεγε καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μία καὶ μόνη ἐστὶν ἀλήθεια, ὅτι μία καὶ μόνη ἐστὶν ἀλήθεια, τό, ὅσα δηλονότι εἰσὶ γεγραμμένα ἐν τῷ κορρᾶν, τὰ πάντα ψεύδη εἰσίν, ἴσως ἂν εἶχον συγγνώμην τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα, ὥσπερ ἐκεῖνος ὀνομάζει ἀσεβούμενος ἀληθῆ διηγήματα. ἅπερ λέγει ψευδῶς. ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ οὕτω φησὶ πρῶτον, ὅτι μίαν ἀλήθειαν μέλλω εἰπεῖν, ὡς ὅσα εἰσὶ γεγραμμένα, τὰ πάντα εἰσὶ ψευδῆ. καὶ μετὰ ταῦτα γράφει, ὅσα πρὸς γέλωτα παιδιᾶς χάριν. τὸ δ᾽ ἵνα μετὰ τοσαύτης ἀναιδείας διδάσκῃ οὗτος τὸ ψεῦδος· μήτε θεὸν φοβούμενος, μήτ᾽ ἐντρεπόμενος ἀνθρώπους, ποίας ἂν συγγνώμης τύχοι ὁ δείλαιος.

κγ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ κεραμὰρ, ὅπου ἑρμηνεύεται σελήνη, λέγεται, ὡς ἰδόντες οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι τὴν σελήνην ἐγγίζουσαν τῇ συνόδῳ, εἶπον πρὸς αὐτὸν, δεῖξον ἡμῖν τέρας τι. καὶ τότε ἐκεῖνος τοῖς δυσὶν αὐτοῦ δακτύλοις ἔνυσε τὴν σελήνην. οὗ γενομένου εἰς δύο μέρη διῄρητο αὕτη. καὶ θάτερον μὲν τῶν τμημάτων ἔπεσεν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἑλικαῖς, τὸ κείμενον ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς πόλεως μακκὲ, τὸ δὲ ἕτερον ἐπὶ τὸ ἕτερον ὄρος τὸ καλούμενον ἐρυθρὸν, τὸ διακείμενον ἐν τῷ ἑτέρῳ μέρει τῆς αὐτοῦ πόλεως. οὕτω τοίνυν ἡ σελήνη διατμηθεῖσα, εἰσῆλθεν εἰς τὸν χιτῶνα τοῦ μαχούμετ, καὶ αὐτὸς ταύτην σῶαν ἀπεκατέστησεν αὖθις. τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶν εἰς τοιούτους μύθους καὶ πλάσματα; ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, γνώτω ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ᾽ ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐγένοντο δι᾽ ὠφέλειαν ψυχικὴν, ὡς ἐπὶ τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ ναθαναήλ. ὁ γὰρ ναθαναὴλ ἀκούσας τὰ παρ᾽ αὐτοῦ πεπραγμένα, ἤτοι τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἐπέγνω τὸν οἰκεῖον δεσπότην, καὶ ὡμολόγησε θεοῦ υἱὸν τὸν χριστὸν, καὶ διδάσκαλον τοῦ ἰσραὴλ, τουτέστι θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. τὰ δὲ γίνονται δι᾽ ὠφέλειαν σώματος, ὡς τὰ παρὰ τοῦ χριστοῦ ἰώμενα πλήθη τῶν ἀσθενούντων, καὶ ἡ βρῶσις τῶν ἄρτων. τὰ δὲ διὰ τὸ συναμφότερον, τῆς τε ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς ἐν τῷ παραλυτῷ, ᾧ τινι ἀφείθησαν πρῶτον αἱ ἁμαρτίαι, καὶ εἰς πίστωσιν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, παρηκολούθησε καὶ ἡ θεραπεία τοῦ παραλελυμένου σώματος. ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. μετὰ γὰρ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἴασιν, ἔγνω καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον πλάστην καὶ δημιουργὸν, καὶ προσεκύνησεν αὐτόν. τὰ δὲ τῶν θαυμάτων ἐγένοντο διὰ χρῆσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ μωϋσέως ἔν τε τῇ αἰγύπτῳ, καὶ τῇ ἐρήμῳ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ναυῆ ἰησοῦ, στήσαντος τὸν ἥλιον ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ τῶν ἱερέων ἐν τῇ ἱεριχῷ. ἡ δὲ τῆς σελήνης τερατεία τίνος χάριν ἐγένετο; πάντως δι᾽ οὐδεμίαν ὠφέλειαν καὶ χρῆσιν, ἀλλ᾽ ἵνα μόνον εἴπωσιν οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι, ὅπερ ἂν ἀναβῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν μάταια καὶ ψευδῆ τὰ παρ᾽ ἐκείνων λεγόμενα. ἓν μόνον φαίνονται καλῶς ποιοῦντες, ὅτι ἔθεντο σκοπὸν ψεύδεσθαι, καὶ ἰδοὺ διαπαντὸς ψεύδονται. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ ξίφους. καὶ εἰ οὕτως ἐστὶν ἀλήθεια, πῶς ἐνήργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἐξαίσιον θαῦμα; ὥστε πάντα μάταια, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψευδῆ τὰ παρ᾽ ἐκείνων λεγόμενα. πονηρίᾳ γὰρ συζῶντες, τῇ ἀγνωσίᾳ δουλεύουσιν. ἡ γὰρ γνῶσις οὐκ ἔστιν ἄγνοια, ὡς οὐδὲ τὸ φῶς σκότος. πονηρία δὲ ἀγνωσίαν οἶδε γεννᾶν.

κδ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλεζὰπ οὕτω φησὶν, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ διαπαντὸς εὔχονται ὑπὲρ τοῦ μωάμεθ, καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ. τί λέγεις ἄνθρωπε; ὁ θεὸς εὔχεται ὑπὲρ τῆς ἑτέρων σωτηρίας; καὶ εἰ εὔχεται, ἢ πρὸς ἑαυτὸν εὔχεται παρακαλῶν, ἢ πρὸς ἕτερον. καὶ εἰ μὲν πρὸς ἑαυτὸν, ἄτοπον μὲν τὸ λεγόμενον. ὅμως δὲ, τίς χρεία εὐχῆς, καὶ οὐ ποιεῖ τὸ ἴδιον θέλημα. εἰ δὲ πρὸς ἕτερον εὐχόμενος παρακαλεῖ, ὡς ἔοικεν, ἕτερον θεὸν μείζονα τούτου παρακαλῶν εὑρίσκεται. χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ἰδοὺ κατὰ σὲ μωάμεθ δύο θεοί εἰσιν, ὁ μὲν μείζων, ὁ δ᾽ ἐλάττων. καὶ ὁ μὲν παρακαλῶν ἀναφαίνεται, ὁ δὲ δεχόμενος τὴν ἐκείνου παράκλησιν. καὶ σὺ αὐτὸς τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτὸν ὁμολογεῖς θεὸν, καὶ αὐτὸν σέβῃ προσκυνῶν, ὃν ἵνα λέγεις εὐχόμενον ὑπὲρ σοῦ. τίνα δὲ ἕτερον εἰσάγεις θεὸν, προσδεχόμενον τὰς τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητοῦ εὐχάς; οὐκ οἶδα ποῖος ἐστὶν οὗτος ὁ θεός. ἐγὼ δὲ συνᾴδων τῷ μεγάλῳ μωσῇ λέγω, ὅτι θεοὶ οἱ μὴ ποιήσαντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀπολέσθωσαν. ἀλλ᾽ ἐροῦσιν ἴσως οἱ τοῦ μωάμεθ ὁμόφρονες, ὅτι καὶ πῶς ὑμεῖς οἱ χριστιανοὶ λέγετε τὸν χριστὸν, ὃν ὡς θεὸν προσκυνεῖτε, ὅτι ηὔχετο ὑπὲρ τῶν σταυρούντων αὐτόν; ἐν ᾧ γὰρ ἐγκλήματι ἡμᾶς ἐγκαλεῖτε, ἐν αὐτῷ καὶ μὴ βουλόμενοι εὑρίσκεσθε καὶ ὑμεῖς ἁλισκόμενοι. εἰ μὲν γὰρ θεός ἐστιν ὁ χριστὸς, ὡς ὑμεῖς λέγετε, πῶς οὐ κατ᾽ ἐξουσίαν ἀφίησι τὰ τῶν σταυρούντων ἐγκλήματα; εἰ δ᾽ οὐκ ἔστι θεὸς, πῶς ὡς θεὸν προσκυνεῖτε αὐτόν; εἰ δὲ θεὸς μὲν ἐστὶν οὗτος, εὑρίσκεται δὲ παρακαλῶν, ὡς ἔοικε, καὶ αὐτὸς ἑτέρου θεοῦ δέεται μείζονος αὐτοῦ. ἰδοὺ γοῦν καὶ περὶ σὲ μείζων θεὸς καὶ ἐλάττων. ἀκουέτωσαν τοίνυν συνετῶς οἱ τὴν ἀτοπίαν ταύτην εἰς μέσον φέροντες. τοῖς ἀποστόλοις ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτως εὑρίσκεται λέγων, ἐπὶ τῆς μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι. πάντα οὖν ὅσα ὑμῖν εἴπωσι τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι. τί δηλοῦντος τοῦ λόγου; οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι ὀνόματι μὲν μόνῳ εὑρίσκονται διδάσκαλοι, οἵ τε φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, ἔργῳ δὲ οὐδαμῶς. ὁ δὲ χριστὸς ἔργῳ τὰς ἀρετὰς ἐδίδασκε. καὶ ποτὲ μὲν φαίνεται πρῶτον ποιῶν, εἶτα διδάσκων. ποτὲ δὲ πράττων, μὴ διδάσκων σιωπῶν, ὅπερ καὶ αὐτὸ δὴ τὸ σιωπᾶν, ἑτέρα τις διδασκαλία ἦν. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγεν, ὅτι λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ποτὲ δὲ, ὅτι μὴ γνώτω ἡ ἀριστερὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἔργον. μετὰ γὰρ τὸ διδάξαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐάν τίς σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ᾽ αὐτοῦ δύο. καὶ τῷ βουλομένῳ ἆραι σοῦ τὸν χιτῶνα, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ τῷ ῥαπίσαντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἑτέραν. καὶ τἆλλα πάντα, ἅπερ πρὸς τὸ πλῆθος προεῖπε. τότε εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ ἐὰν δανείζητε παρ᾽ ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; ἀλλὰ δανείζετε παρ᾽ ὧν μὴ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. ἐπεὶ γοῦν τὰ μὲν ἄλλα πάντα πράττων ἐδίδασκεν, αἱ πράξεις ἐκήρυττον τὴν ἀλήθειαν. τὸ δ᾽ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, λόγῳ μὲν ἐδίδασκεν, ἡ δὲ πρᾶξις εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ καταφανὴς οὐκ ἐγένετο. ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ηὔχετο ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν, καὶ ἡ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἔνδιον ἀγάπη, ἤδη εἰς φῶς προελήλυθε. καὶ ὁ μὲν μακάριος λουκᾶς οὕτωσί φησι τῷ βασιλεῖ θεοφίλῳ, τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην, τουτέστι τὸ εὐαγγέλιον, περὶ πάντων ὧν ἤρξατο ὁ ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, πάντως οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐκβάλλων [illegible] ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ματαίων διδασκάλων, τῶν τε φαρισαίων καὶ γραμματέων, καὶ δεικνύων αὐτὸν ὄντως ἀληθῆ διδάσκαλον, λέγοντα καὶ πράττοντα, καὶ πράττοντα καὶ διδάσκοντα. ηὔξατο μὲν οὖν ὁ χριστὸς ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν, ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπ[illegible]. ὡς θεὸς γὰρ ἄνευ σώματος ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδ᾽ ἄνθρωπος ψιλός, ὡς ὁ νεστόριος καὶ ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ θεός τε καὶ ἄνθρωπος. καὶ ποτὲ μὲν ἔπραττεν ὡς θεός, ὡς ὅταν ἔλεγε, θέλω, καθαρίσθητι. καὶ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. ποτὲ δ᾽ ὡς θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς ὅταν ἥψατο τοῦ τυφλοῦ, καὶ ἰ[illegible]. καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἑκατοντάρχου. καὶ διὰ μὲν τῆς ἁφῆς ἐδείκνυεν ὅτι ἄνθρωπός ἐστι. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι σοὶ λέγω, ἀνάβλεψον, καὶ ἐγέρθητι, ἔδειξε τὴν αὐτοῦ θεότητα. ποτὲ δὲ ἐδείκνυε μόνην τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, ὡς ὅτε ἐπείνασε, καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἔκλαυσεν ἐπὶ τοῦ λαζάρου. τέλειος θεὸς γὰρ ἦν, καὶ τέλειος ἄνθρωπος. καὶ ὡς μὲν θεὸς ἔπραττε κατ᾽ ἐξουσίαν, ὡς ἠβούλετό τε καὶ ἤθελεν, ὡς δ᾽ ἄνθρωπος πάντα τὰ ἀνθρώπινα. αὐτὸς γὰρ ἁμαρτίας ἣν τινα οὐκ ἔγνω ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχή, καὶ ἄνευ ἀρρωστίας ἥτις οὐ προσέψαυσε τοῦ ἁγίου ἐκείνου σώματος, ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα ἀνελάβετο. καὶ ὥσπερ οὐκ ἦν ἴχνος ἁμαρτίας ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ κυρίου ψυχῇ, οὕτως οὐδ᾽ ἀρρωστία ἐν τῷ ἁγίῳ ἐκείνου σώματι. ἀταξία γὰρ καὶ ἀπόπτωσις ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. καὶ ἀταξία χυμῶν καὶ ἀπόπτωσις ὑγείας ἐστὶν ἡ ἀρρωστία. καὶ πῶς ἔμελλε φανῆναι εἶδος ἀταξίας καὶ ἀρρωστίας ἐν τῷ σώματι τοῦ δημιουργοῦ τῆς τάξεως, τοῦ ἰωμένου πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν; ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται, θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος, ηὔξατο μὲν ἀνθρωπίνως, ἐπεὶ ὁ καιρὸς τῆς φανερώσεως τῆς ἐνδίου ἀγάπης ἐλήλυθεν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, ὅτι μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τις θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ζωήν. ὁ δὲ μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ ἔδωκε τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰς θάνατον, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἔλαττον ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν λέγω, καὶ πάντων τῶν ἰουδαίων. ἔτι γε μὴν καὶ παντὸς τοῦ κόσμου, ὡς οἱ προφῆται ἐκήρυξαν, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐδίδαξε, καὶ ἡ ἀλήθεια λαμπροτέρα ἡλίου ἐξέλαμψεν. ὥσπερ γάρ τις λίθος ἀκοντισθεὶς εὗρεν ὁ τοιοῦτος ἀντιτυπίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπανεστράφη αὖθις ἐπὶ τὸν πέμψαντα, οὕτω καὶ ἡ τοῦ σωτῆρος προσευχή, τὰς τῶν ἀγνωμόνων ἐκείνων καὶ ἀθέων ψυχὰς σκληροτέρας εὑροῦσα σιδήρου, ἐπὶ τὸν πέμψαντα ἐπανεστράφη. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με, ἀνταπεδίδοσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ μου. ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρενοχλεῖν μοι ἐνεδυόμην σάκκον, καὶ ἐταπείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἡ προσευχή μου εἰς τὸν κόλπον μου ἀποστραφήσεται. ἰδοὺ πάλιν ἐπανεστράφη ἡ τοῦ χριστοῦ προσευχὴ πρὸς αὐτόν. διατί; διότι οὐχ εὗρε τόπον μετανοίας εἰς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. εἰ γὰρ εὑρίσκετο μετάνοια ἐν ἐκείνοις, ἡ ἁμαρτία αὐτῶν ἐλύετο ἄν, ὥσπερ εἰ οὐκ ἐγένετο. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ χριστὸς πέμπων τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, οὕτω φησίν, εἰσερχόμενοι εἰς οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπαναστραφήτω. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ σοδόμων καὶ γομόῤῥας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. καὶ ἰδοὺ μὴ μόνον τῆς εἰρήνης ἐστερήθησαν, ὡς καὶ τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν σοδομιτῶν κατετάγησαν. Βλέπεις ὅπως τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἄνωθεν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν εἰσι γεγραμμένα, ἅπερ καὶ διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς παραιτούμεθα. εἰ γάρ ἐστι τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, εὑρήσει ταύτην. παραδειγματικῶς δὲ λέγω. οὐδὲ γὰρ ἄτοπόν ἐστιν ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἴτιον ἀναβῆναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἕλλησι τινὲς ἐπὶ τοῖς ἀνδριᾶσι, οὕς τινας καὶ ἑρμᾶς ἐκάλουν, εἰς ἐκείνους καὶ γὰρ ὅσον κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἔξωθεν παντελῶς ἦν ἄκοσμον καὶ ἀκαλές, ἀνοιγέντων δὲ τῶν ἀνδριάντων, τὰ ἐκείνων σεβάσματα καὶ ἀγάλματα εὑρίσκοντο πολυκαλλῆ, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, τὰ μὲν ἐκτὸς λεγόμενα καὶ φαινόμενα, ἔστιν ὅτε σμικρὰ δοκοῦσι καὶ εὐτελῆ, τὰ δ' ἔνδον νοούμενα μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό ἐστιν ἀρκετὸν τὸ παράδειγμα. ὁ γὰρ ζητῶν, ὡς εἴρηται, τὴν ἀλήθειαν, οὐ μόνον τὰ ἔνδον καὶ νοούμενα ἔργα τοῦ χριστοῦ εὑρίσκει μεγάλα καὶ ὑπερφυᾶ καὶ ἐξαίσια, καὶ ὡς θεοῦ ἄξια, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτου ἀνθρώπινα ὑπὲρ πᾶσαν γνῶσιν καὶ νόησιν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων. καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν φαινομένων κτισμάτων οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἑτέρων, ὁ δημιουργὸς θεὸς ἀναφαίνεται, καὶ γὰρ ἴδιόν ἐστι τοῦτο θεοῦ, τὸ μὴ ὁρᾶσθαι μέν, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τοῦτον καταλαμβάνεσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ χριστοῦ θαυμασίων, ὁ ταῦτα ποιῶν κατ' ἐξουσίαν, θεὸς ἀναφαίνεται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν, ὅτι κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε.

κε Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ φησὶ τῷ ἐλμαΐδα, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, μὴ εἶναι τοὺς χριστιανοὺς ἢ τοὺς ἑβραίους υἱοὺς ἢ φίλους τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ παιδεύεσθαι τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ἕνεκα. ἐγὼ δὲ μᾶλλον φημὶ τοὐναντίον, ὅτι ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς, παιδεύει αὐτόν, ἀγάπης ἐνυπαρχούσης. τίνα γάρ τις παιδεύει γνησίως ὡς τὸν ἴδιον υἱόν; καὶ περὶ μὲν τῶν ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν, εἰ καὶ μὴ γινώσκων ἐλάλησε τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ σύνοιδε διακρίνειν μέσον βεβήλου καὶ καθαροῦ. οἱ γὰρ ἑβραῖοι κατὰ καιροὺς ἔλαβον ὀργὴν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμπαθῆ εἶχον. καὶ γὰρ προφήτας διόλου, καὶ ἁγιασμόν, καὶ ἱερωσύνην, παιδεύοντος μὲν αὐτοὺς τοῦ θεοῦ σωματικῶς, ψυχικῶς δὲ οὐ καταλιμπάνοντος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ δεικνύοντος αὐτοῖς, ὅτι ἡ τῆς υἱοθεσίας δωρεὰ οὐκ ἐξέλιπεν ἀπὸ τούτων. μετὰ δὲ τὸν τοῦ κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελὴς εἰς αὐτοὺς ἐγκατάλειψις, ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, καὶ ὡς ἀχαρίστους κατὰ τὸ μέγιστον ἁμάρτημα, ὡς πατροκτόνους τὸ μέγιστον τόλμημα, καὶ θεοκτόνους τὸ ἔσχατον ἀσέβημα, ἀπεκήρυξεν αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ μακράν που ἐξ αὐτοῦ ἐξεδίωξε, τελείαν ἐγκατάλειψιν ἐγκαταλιπὼν αὐτούς, καὶ παραδοὺς πάντας ἑβραίους ὑπὸ χεῖρα, καὶ δούλους σχεδὸν παντὸς ἔθνους. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ τῶν σωμάτων ἐγκατάλειψις, δεῖγμα δὲ τῆς τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀπωλείας, καὶ παντελοῦς ἀποστροφῆς, μὴ μόνον τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτι ἐξέλιπεν ἀπὸ τούτων ἡ ἱερωσύνη, καὶ ὁ ἁγιασμός, καὶ ἡ θυσία, καὶ ὁ ναός, καὶ ἀπεῤῥίφησαν ὡς ἄχρηστον καὶ μεμιασμένον σκεῦος. διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων εἴρηκεν οὕτως, ἐναντίον σου κύριε πάντες οἱ θλίβοντές με, ὀνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχή μου, καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὗρον. καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. ἔκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλά-

βοι

σαι αὐτούς. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν. τί βούλεται αὕτη ἡ προφητεία; ἡμεῖς ἐροῦμεν. ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὁ μακάριος οὗτος Δαβὶδ βουλόμενος δεῖξαι τὴν ἀπὸ θεοῦ πρὸς ἁμαρτωλοὺς παίδευσιν, οὕτως εἴρηκεν· ὁ θεὸς κριτής ἐστι, τοῦτον ταπεινοῖ, καὶ τοῦτον ὑψοῖ. ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη. πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς. εἶτα ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ οὑτωσί φησιν. ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν. ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. καὶ λοιπὸν ἀκούομεν συνετῶς. εἴρηκεν ὁ προφήτης, ὅτι ὁ θεὸς κριτής, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι καὶ δίκαιος. ἐπειδὴ γὰρ τινὲς τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ μὲν κριταί, ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δ' αὖ ἄδικοι. ἐν τῷ εἰπεῖν δίκαιον, ἔδειξεν ἀνώτερον τὸν θεὸν πάσης ἀδικίας. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ἰσχυρόν, ἔδειξε δυνάμενον στῆσαι τὴν δίκην αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν μακρόθυμον, ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἀποτόμως ποιεῖται τὰς κρίσεις αὐτοῦ ὁ θεός, ἀλλὰ φιλανθρώπως. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπάγει ὀργὴν πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρτάνοντας. διατί; διὰ τὸ τὴν μετάνοιαν ἐκδέχεσθαι τῶν ἁμαρτανόντων. εἰ δ' οὖν τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει, τουτέστι τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπάξει, ἐπὶ τοὺς μὴ ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν μετάνοιαν, πάλιν εἰπὼν ὅτι ὁ θεὸς κριτής ἐστιν, ἐπάγει, τοῦτον ταπεινοῖ, καὶ τοῦτον ὑψοῖ. μετὰ δὲ ταῦτα λέγει, ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη. πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς. τί δὲ καὶ ἡ τοιαύτη προφητεία βούλεται; οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηκεν, ὅτι ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, τουτέστι μεστὸν θυμοῦ, πλὴν δὲ καὶ ἐλέους. τοῦτο δηλοῖ τὸ κεράσματος, ἐκκλίνοιτο δηλονότι ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον, ἤτοι ἀπὸ μὲν τῆς πράξεως τῶν ἁμαρτωλῶν, μεστὸν θυμοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, συνεκράθη τῷ ἐλέει αὐτοῦ, ἐκδεχομένου τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν μετάνοιαν, ὡς ἤδη τῆς νινδὶ νικησάσης τῆς φιλανθρωπίας διὰ τῆς μετανοίας τὴν ἁμαρτίαν. ἐπεὶ δὲ τῶν ἑβραίων αὐστηρὰ μὲν παίδευσις διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γενομένην αἰχμαλωσίαν καὶ μίαν καὶ δίς. ἀλλ' οὔπω ὁ τρυγίας οὐκ ἐξεκενώθη, τουτέστιν ἡ ὑποστάθμη, ἤτοι τὸ ἔσχατον τοῦ θυμοῦ. αὐτὸ γάρ ἐστιν ὁ τρυγίας. καὶ εἰ διὰ τὰς εἰδωλολατρείας αὐτῶν καὶ τὰς ἀνομίας ᾐχμαλωτίσθησαν, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας πάλιν ἐπανεστράφησαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἀγλάειαν καὶ κατάστασιν. καὶ ἔπιον μὲν ὡς ἁμαρτωλοὶ τὸν ἐκ τοῦ ποτηρίου οἶνον, πλὴν δὲ οὐκ ἄκρατον, ἀλλὰ κεκερασμένον ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ. ἐξότου δ' ἐτόλμησαν τὸ μέγα ἐκεῖνο τόλμημα, καὶ ἐποίησαν εἰς τὸν χριστὸν ὅσον ἐποίησαν, καὶ γεγόνασι θεοκτόνοι, ἐνέτεινε μὲν καὶ εἰς αὐτοὺς ὁ θεὸς τὸ τόξον αὐτοῦ, ἐκδεχόμενος τὴν τῶν ματαίων ἐκείνων ἐπιστροφὴν τεσσαράκοντα χρόνους, ἀπότε τοῦ σωτηρίου πάθους καιροῦ μέχρι τοῦ οὐεσπεσιανοῦ καὶ τίτου. ἐπεὶ δ' ἀμεταμέλητος ἦν ἡ ἐκείνου ἁμαρτία, ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα κακά, καὶ τηνικαῦτα ἐτελέσθη ἡ τοῦ Δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα τὰ εἰς τὸν χριστὸν παρ' αὐτῶν τελεσθέντα. μετὰ γὰρ τὸ ἐκτραγῳδῆσαι καὶ εἰπεῖν τὰ γεγονότα, ἤτοι τό, ἐναντίον σου κύριε πάντες οἱ θλίβοντές με, καὶ τὸ ὀνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχή μου καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὗρον. καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. τότε λέγει τὰ εἰς ἐκείνους συμβησόμενα κακά, τό, γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. ἡ τράπεζα ἔχει μὲν ἐπάνω αὐτῆς τροφήν, εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς σωματικῆς στερήσεως, ἔχει δὲ καὶ ἀπόλαυσιν καὶ τρυφὴν καὶ εὐφροσύνην. καὶ συνελὼν ὁ προφήτης πᾶσαν τρυφὴν τῶν ἑβραίων, καὶ πᾶσαν εὐφροσύνην καὶ ἀπόλαυσιν, ὠνόμασε τράπεζαν, δείξας ἐν ταὐτῷ, ὅτι τὰ πάντα εἰς τοὐναντίον στραφήσονται. καὶ ὥσπερ τινὰ τῶν ζώων ἐν παγίσι κρατηθέντα, ἐλθόντος τοῦ θηρευτοῦ, καὶ ἀρξαμένου σφάττειν πάντα, ἕκαστον τούτων ὁρῶν τὸν τοῦ ἑτέρου θάνατον, οὔτε ἑαυτῷ δύναται βοηθῆσαι, οὔτε τοῖς λοιποῖς συντρόφοις αὐτῷ ζώοις. οὕτω καὶ οἱ ἰουδαῖοι ἐνώπιον αὐτῶν μέλλουσι φονεύεσθαι οἵτε φίλοι καὶ ἀδελφοί, οἱ πατέρες τε καὶ τὰ τέκνα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν δυνάμενον ἐξελέσθαι καὶ βοηθῆσαι

αὐτοῖς. δεικνύων δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς, εἶπεν, εἰς ἀνταπόδοσιν, τουτέστιν ἕνεκεν διὰ τὸν εἰς τὸν κύριον παρ' αὐτῶν γεγονότα θάνατον, σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον, ἤτοι τοὺς ἐσκοτισμένους ἔχοντας ὀφθαλμοὺς, καὶ μὴ νοοῦντας ἢ θεωροῦντας τὸν νοητὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, τουτέστι τὸν χριστὸν, τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον, ἤγουν μὴ ἀρθείη ἀπ' αὐτῶν ὁ διηνεκὴς τῆς δουλείας ζυγός. καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, ὅτι καὶ ὁ κολοφὼν τῶν πάντων, τὸ ἔκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβοι αὐτούς. θυμὸς μὲν οὖν ἐστὶ κίνησις καρδίας κατά τινος πράγματος, ἥν τινα κίνησιν σβέννυσιν ἔσθ' ὅτε τι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν νινευιτῶν ἡ μετάνοια, καθὼς εἴρηται. ὀργὴ δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θυμοῦ, ὃ καὶ τρυγίας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σοδομιτῶν. πρόσεξον τοίνυν τὸ προφητικὸν λόγιον. οὐκ ἐπέχυσον τὸν θυμόν σου, ἀλλ' ἔκχεον τὸν θυμόν σου καὶ τὴν ὀργήν σου. ἐνταῦθα ἡ πρόθεσις καὶ τὸ ἄρθρον, τὴν ἄκρατον ὀργὴν τοῦ θεοῦ δηλοῖ καὶ τὸν θυμὸν, καὶ τὸν παντελῆ ἀφανισμὸν, καὶ ἐγκατάλειψιν ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἴς τε τοὺς τότε εὑρισκομένους, καὶ τοὺς μετέπειτα ἀκολουθήσαντας τοῖς ἐκείνων δόγμασι. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν, ὅπερ καὶ γέγονε. τὰ δέ γε παρὰ τοῦ προφήτου λεχθέντα οὐκ ἔστι κατάρας εἶδος, ἀλλὰ προφητείας ἔκβασις. ποῦ γὰρ ἡ ἱερουσαλὴμ, ποῦ ὁ ναὸς, ποῦ ἡ θυσία καὶ προσφορά; τὰ πάντα φροῦδα, καὶ ὡς εἰ μηδ' ὁπωσοῦν γεγόνασι, καὶ εἰ μὴ ἐπεχείρησαν οἰκοδομῆσαι τὸν ναὸν, εἶχον ἂν λέγειν, ὅτι εἴγε ἐβουλήθημεν ἐπιχειρῆσαι, πάντως ἂν ἰσχύσαμεν, καὶ ἠνύσαμεν. νυνὶ δὲ ἀναφαίνονται, ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ τρὶς, καὶ οὐ προσεδέχθησαν ὅλως. ἐδοκίμασαν γὰρ οἱ τάλανες ἀναστῆσαι τὸν ναὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας ἀδριανοῦ τοῦ ῥωμαίου βασιλέως, εἶτα ἐπὶ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ ἐπαιδεύθησαν παρὰ ἀμφοτέρων, ὡς προπετεῖς καὶ αὐθάδεις. ὁ δέ γε ἐχθρὸς τοῦ χριστοῦ καὶ παραβάτης ἰουλιανὸς καὶ συνήργησε καὶ ἐσπούδασε σὺν τοῖς ἰουδαίοις. καὶ χρήματα κατεβάλλετο, καὶ χ[illegible] πανταχόθεν ἐκίνησε, καὶ πάντα ἐποίει καὶ ἔπραττε καὶ ἐπραγματεύετο, ὡς μεμηνὼς καὶ ἀνόητος, ὥστε [illegible] χριστοῦ καθελεῖν τὴν ἀπόφασιν, τὴν οὐκ ἐῶσαν ἀναστῆναι τὸν ναὸν ἐκεῖνον. ἀλλ' ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, εὐθέως αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων ἐδήλου, ὅτι αἱ τοῦ θεοῦ [illegible] πάντων εἰσὶν ἰσχυρότεραι. ὡς γὰρ ἥψατο τῆς μωρᾶς καὶ ἀνοήτου ἐκείνου σπουδῆς, γυμνώσαντες τὰ θεμέλια, καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἔμελλον ἅπτεσθαι, πῦρ ἐξελθὸν ἐκ τῶν θεμελίων εὐθέως κατέφλεξέ τε πολλοὺς, καὶ τὴν ἐκείνων ὁρμὴν καὶ μανίαν ἀπέκρουσεν. ὁ δὲ τῶν ἀφρόνων βασιλεὺς οἷ ποδῶν εἶχε, φυγὰς ᾤχετο, τὸ τοῦ θεοῦ κατάκριμα δεδοικώς. ἀλλ' οὐδ' οὕτω σεσίγηκεν ὁ δείλαιος. ἔτι μικρόν τι προσκαρτερήσαντες, ἴδωμεν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἑτέρων προφητῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους λεγόμενα. φησὶ τοίνυν ἡσαΐας, γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, τουτέστιν ἀκαμπὴς, καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν, τουτέστιν ἀναίσχυντον. καὶ ὁ δανιὴλ, ἦλθεν ἐφ' ὑμᾶς κακὰ, οἷα οὐ γέγονεν ὑποκάτω παντὸς οὐρανοῦ κατὰ τὰ γενόμενα ἐν ἱερουσαλήμ. ποῖα δὴ ταῦτα; ἅπερ μωσῆς προεῖπε, καὶ ἱερεμίας ἡρμήνευσε. καὶ ὁ μὲν οὕτω φησὶν, ὅτι ἡ ἁπαλὴ καὶ τρυφερὰ, ἧς οὐκ ἔλαβε πεῖραν ὁ ποὺς αὐτῆς ἐπιβῆναι ἐπὶ τοῦ βήματος διὰ τὴν ἁπαλότητα καὶ τρυφερότητα, ἅψεται παρανόμου τραπέζης, καὶ τῶν ἐκγόνων ἅψεται αὐτῆς. ὅπερ καὶ γέγονεν ἐν ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῆς παρὰ τῶν ῥωμαίων πολιορκίας. μητέρες γὰρ τέκνων ἀπεγεύσαντο. ὁ δέ γε ἱερεμίας δηλῶν παραστήσας τὴν ἔκβασιν, ἔλεγε, χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων, ἥψαντο τῶν τέκνων αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ μαλαχίας ὁ προφήτης οὕτω φησὶν, εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπον ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. πότε γοῦν ταῦτα ἐξέβη; πάντως μετὰ τὸν τοῦ κυρίου σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν. οὐ γὰρ ἐν ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾧ χωρίῳ προδιέστησε μωσῆς γίνεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν, καὶ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' εἰς ὅσην ἐφορᾷ ἥλιος γῆν. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, τουτέστιν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. καὶ οὐκ ἠρκέσθη ἡ προφητεία εἰποῦσα τὸ, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν, ἵνα μὴ διαβάλλοντες οἱ ἰουδαῖοι, εἴπωσιν, ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εὑρίσκοντο κατοικοῦντες, καὶ περὶ αὐτῶν εἴρηκεν ὁ προφήτης. ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὰ προσάγεται προσάγετε τῷ ὀνόματί μου, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. οὐχ ὡς μεμολυσμένης καὶ βεβήλου οὔσης τῆς τῶν ἑβραίων θυσίας ὁ θεὸς οὕτως εἴρηκε διὰ τοῦ προφήτου, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον τῶν προσφερόντων αὐτάς. εἰ δ᾽ ἴσως καὶ τοῦτο εἴποι τις, οὐχ ἁμάρτοι, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ. συγκρινομένης γὰρ τῆς παλαιᾶς θυσίας πρὸς τὴν καινὴν, πολὺ εὑρεθήσεται τὸ μέσον καὶ τὸ διάφορον. καὶ ὥσπερ τοὺς ἀγγέλους ἀσωμάτους ὄντας, συγκρινομένους πρὸς τὸ τοῦ θεοῦ ἀσώματον, ἐνσωμάτους αὐτοὺς λογισόμεθα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς θυσίας καὶ τῆς νέας. ἐκεῖσε γὰρ αἵματα ταύρων καὶ τράγων, καὶ λύθρος καὶ σποδὸς δαμάλεως, ἐνταῦθα υἱὸς θεοῦ καὶ αἷμα χριστοῦ. καὶ σκόπει τὸ διάφορον. διὰ τοῦτο καὶ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους, ὅτι ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες. ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡραιότης ἀγροῦ μετ᾽ ἐμοῦ ἐστιν. ἐὰν πεινάσω, οὐ μή σοι εἴπω. ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίωμαι; θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. εἶδες ὅπως τὴν ἔχουσαν ταύρους καὶ τράγους θυσίαν οὐ προσήκατο; τὴν δὲ ἔχουσαν τὴν αἴνεσιν προσεδέξατο; ἀλλὰ καὶ σοφονίας οὕτω φησιν, ἐπιφανήσεται κύριος ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ. πάντως καὶ αὐτὸς τὴν μὲν ἱερουσαλὴμ παρῃτήσατο, πάντα δὲ τόπον ἐθνῶν προσήκοντα εἰς τὴν τοῦ θεοῦ προσκύνησιν πρὸς μέσον ἤγαγεν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τούτων οὕτω γεγονότων, οὐ πέπτωκεν ὁ τῆς μετανοίας πύργος, οὐδ᾽ ἐκλείσθη ἡ θύρα, οὔτε εἰς τοὺς ἰουδαίους, οὔτε εἰς τοὺς ἰσμαηλίτας, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰς ἅπαντας τοὺς βουλομένους. καὶ περὶ μὲν τῶν ἰουδαίων ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μωάμεθ, κἂν καὶ μὴ εἰδὼς εἶπεν ὅπερ εἶπεν, ὡς εἴρηται. ἐπὶ δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, οὐδ᾽ ὡς ὑπέλαβεν, ὡς διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παιδεύεσθαι τούτους. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε υἱοὶ θεοῦ, οὔτε φίλοι αὐτοῦ εἰσιν. ἀπέτυχε γὰρ τοῦ σκοποῦ, καὶ μακράν που ἐτόξευσεν, ὑπολαβὼν, ὅτι διὰ τὸ παρὰ τῶν ἰσμαηλιτῶν κακουχεῖσθαι τινὰς τῶν χριστιανῶν. ἐπεὶ τοῦτο ὡς μὴ ἄξιοι ἀποδοχῆς, καὶ οἱονεὶ φίλοι καὶ υἱοὶ θεοῦ, τιμωροῦνται τοὺς χριστιανοὺς, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπὸ θεοῦ ἀπερρίφησαν. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τὰ μὲν πλήθη τῶν χριστιανῶν ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ διάγουσιν, ἅπερ κρίμασιν οἷς οἶδε θεὸς οὐκ ἐᾷ κινηθῆναι ἐπὶ τῶν ἀσεβῶν. εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐστράτευσαν κατ᾽ αὐτῶν, ἰσχυρότερα καὶ μονιμώτερα ἔμελλον φανῆναι τὰ ἀράχνια νήματα καὶ ὑφάσματα, ἢ τῶν ἀσεβῶν τὰ στρατεύματα καὶ ἰσχύς. ὁμολογῶ δὲ, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν περιεδόθησαν τινὲς τῶν χριστιανῶν εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, διὰ παίδευσιν μὲν αὐτῶν, σωφρονισμὸν δ᾽ ἑτέρων. μὴ οὖν λογιζέσθωσαν, ὅτι διὰ τὴν ἐκείνων ἀρετὴν παρεδόθησαν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὡς μάστιξ καὶ λῶρος παιδεύσεως, οὕτως ἐκρίθησαν καὶ ἐπέμφθησαν παρὰ θεοῦ. παιδεύουσι γὰρ τοὺς ἀξίους παιδεύσεως, εἰσὶ δὲ ὅμως θεομισεῖς τε καὶ ἀκρόπαισι. τί δὲ ἡ ἀκρὶς καὶ ἡ κάμπη; οὐ τοῦ θεοῦ δύναμις ἡ μεγάλη. τί δὲ οἱ κεραυνοὶ καὶ ἡ χάλαζα, καὶ αἱ ἐπὶ καιροὺς τῶν στοιχείων παιδεύσεις; ἆρα φίλοι θεοῦ καὶ υἱοὶ θεοῦ λογισθήσονται, οἱ δ᾽ ἄνθρωποι ἐχθροί. καὶ τίς οὕτως ἔκφρων τοσοῦτον, ὁ λογισόμενος τοιαῦτα; τὸ αὐτὸ γίνου καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν. παρεδόθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ, ἀλλ᾽ ὡς υἱοὶ καὶ φίλοι. ἀλλ᾽ ἴσως ἐρεῖ τις, ἀπύλωτον καὶ θρασυντικὴν ἔχων γλῶσσαν, ὅτι καὶ οἱ ἐξομοσάμενοι τὰ τῶν χριστιανῶν, καὶ συνταξάμενοι τὰ τοῦ μωάμεθ, υἱοὶ καὶ φίλοι θεοῦ λογισθήσονται, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἀληθινὸς λόγος, ὅτι ὁ θεὸς οἶδε τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἠσαῦ καὶ τοῦ ἰακὼβ εἶπε, πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτοὺς, ὅτι τὸν μὲν ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ ἠσαῦ ἐμίσησα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐξομοσαμένων τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον πίστιν τῶν χριστιανῶν, καὶ συνταξαμένων τὰ ἐναντία, καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ σατανᾶ ὄργανα ἐκρίνει. καὶ εἴτε ἐνταῦθοῖ εὑρίσκοντο, εἴτε καὶ ἐκεῖσε, ὁμοίως ἄξιοι τῆς κολάσεως εὑρίσκοντο. τὸ αὐτὸ ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῶν εἰς αἰχμαλωσίαν γεννηθέντων, ἢ γεννηθησομένων. ὅμως καὶ ἐκ τῶν ἐξομοσαμένων τὰ τῶν χριστιανῶν, πολλάκις γίνονται ἅγιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, καθὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἠσαῦ ὁ δίκαιος ἰὼβ, καὶ ἀπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν μάρτυρες. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτω, περὶ δὲ τῶν φυλαξάντων τὴν οἰκείαν εὐσέβειαν μέσον τῶν ἀσεβῶν τί χρὴ καὶ λέγειν; οὐκ εἰσὶ

θαυμαστοὶ καὶ ἄξιοι ἐπαίνων; καὶ οὐκ ἔλαττον τῶν ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκομένων; οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν δοκιμάσθησαν, κἀντεῦθεν εἰσὶν ἀνεπίγνωστοι ὁποῖοί ποτε καὶ εἰσί. παρὰ δὲ τῷ θεῷ καὶ μόνῳ εἰσὶ γινωσκόμενοι. οἱ δὲ ὥσπερ χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ καθαροὶ ἀναφαίνονται, καὶ ὡς οἱ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες. ἀλλ᾽ οὐκ ἀρκεῖ μόνη ἡ τῶν δογμάτων πίστις πρὸς σωτηρίαν, ἐὰν μὴ μετὰ τῶν ἔργων συγκεκραμένη ἔσται ἡ πίστις. δεῖξον γάρ μοι, φησὶ τὸ λόγιον, τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγὼ δέ σοι δείξω τὴν πίστιν μου ἐκ τῶν ἔργων μου. ἴδωμεν τοίνυν ποῖα ἐκ τούτων τῶν ἔργων εἰσὶ δεκτὰ παρὰ τῷ θεῷ, καὶ τίνες μέμνηνται τοῦ θεοῦ. οἱ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ τρυφῇ εὑρισκόμενοι, ἢ οἱ ταλαιπορίᾳ καὶ κακουχίᾳ συζῶντες. παντί που δῆλον οἱ δεύτεροι. κύριε γάρ φησιν ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου. καὶ οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι. καὶ πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. θάνατος δὲ ἁμαρτωλῶν πονηρός, κἂν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ τὰ πρωτεῖα φέρωνται. καὶ οἷον ὥσπερ ἄν τις εἰ ἐπῃνεῖτο μὲν ὡς φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος, σώφρων καὶ δίκαιος, ἕτερος δὲ παρ᾽ οὐδὲν ταῦτα τιθέμενος, ἐνεκαυχᾶτο, πολύτιμον ἑαυτὸν εἶναι λέγων, καὶ ἐμπληθὲς ἔχων τὸ σῶμα, οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν φρονοῦσιν οἱ τάλανες, καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀκήρατον πλοῦτον παραβλέποντες, ἀσπάζονται τὸν ὄνειρ[illegible] ἐπῆσι. καὶ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τουτέστι τὸν χριστὸν ἀφέντες, τοὺς κάχληκας θησαυρίζουσι. ποῦ δὲ ἀκούουσι τὸ προφητικὸν λόγιον τὸ φάσκον, ὃν ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ υἱόν, ὃν παραδέχεται. ἆρα οὖν παραδίδονται οἱ χριστιανοὶ ὥσπερ ἀπερριμμένοι καὶ ἐγκαταλελειμμένοι, ὡς ὁ μωάμεθ τρανῶς ἀπεφήνατο, ἀλλ᾽ ὡς υἱοὶ διαπαιδεύουσιν, καθὼς ἀνωτέρω λαμπρῶς ἀποδέδεικται, καὶ δι᾽ ἑτέρων σωφρονισμὸν καὶ ὠφέλειαν. καὶ γὰρ ἔχουσι καὶ εἰς τὰ ἔθνη χριστιανοὶ πατριάρχας, ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, παρ᾽ ὧν ἁγιάζονται, καὶ πάντα τὰ ἔθιμα τῶν χριστιανῶν εἰς ὠφέλειαν μὲν αὐτῶν, εἰς δεῖγμα δέ, ὅτι καὶ τῆς υἱοθεσίας τοῦ θεοῦ οὐκ ἐξέπεσον, οὔτε τῆς φιλίας αὐτοῦ. ὅθεν καὶ γινωσκέτωσαν ἀκριβῶς, διὰ παραδίδονται μὲν πολλάκις δίκαιοι εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, οὐχ ἵνα οἱ ἀσεβεῖς δοξασθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵν᾽ οἱ δίκαιοι δοκιμασθῶσι, καὶ χρυσίου καθαρώτεροι γένωνται. τί δὲ περὶ τοῦ δικαίου ἰώβ; ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ περὶ τοῦ πατριάρχου ἀβραάμ, ἐπεὶ κἀκεῖνος πρὸς καιρὸν εἰς ἀσεβεῖς παρεδόθη. καὶ τέως ἐρωτῶ περὶ τοῦ σιδηροῦ καὶ ἀδαμαντίνου ἰώβ. ἆρα ὡς ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἀπερριμμένος παρὰ θεοῦ παρεδόθη τῷ διαβόλῳ, καὶ ἐμαστίχθη διά τε κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων τόσων καὶ τόσων, διά τε τῆς στερήσεως τῶν παίδων, καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος. ὁ δὲ διάβολος ὁ τὸν δίκαιον μάστιξας, ὡς φίλος θεοῦ ἐτιμωρεῖτο τὸν ἅγιον, ὡς γινωσκόμενον μὲν πρὶν γενέσεως παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἅγιον παρ᾽ ἐκείνου κρινόμενον, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοούμενον. καὶ διὰ τοῦτο ἔφερεν αὐτὸν ὁ θεὸς εἰς τὸ μέσον, ὥσπερ τινὰ ἔμψυχον στήλην, καὶ ἔμπνουν ἀνδριάντα, εἰς παράδειγμα καὶ ὠφέλειαν τῶν μεταγενεστέρων; θαυμάζω εἰ μὴ καὶ περὶ ἐκείνου τολμήσουσιν εἰπεῖν οὕτως. ἀλλ᾽ ὅμως ἐξεταστέον. καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δηλώσει, ὁποίας ποτὲ δόξας ἔχει ὁ μωάμεθ περί τε τοῦ θεοῦ, περί τε τοῦ διαβόλου. πεπαρρησιασμένως γὰρ διατείνεται, ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες, τῷ ὠριγένει ἀκολουθῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ ἐκτεθέντος νόμου τοῦ κορρὰν δηλονότι οὑτωσί φησιν, ὅτι πολλὴ τῶν δαιμόνων πληθύς, τοῦτο ἀκούσαντες ἀναγινωσκόμενον, ἐθαύμασαν, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐχάρησαν, καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ, ἐσώθησαν. πῶς γὰρ δύναταί τις σωθῆναι, ἐὰν μὴ πρότερον μετανοήσῃ, ποιήσῃ ἔργα ἄξια ἑνωθῆναι θεῷ, καὶ τότε φίλος θεοῦ γένηται, ἑνωθεὶς αὐτῷ; τῷ θεῷ δὲ ἑνωθείς, κληρονομεῖ σωτηρίαν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἤγε μὴν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. τοιαύτας δόξας ἔχει περὶ τοῦ διαβόλου ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ μωάμεθ. ὥστε κἂν καὶ τῇ λέξει ἐφείσατο τοῦτο εἰπεῖν, φίλον θεοῦ τὸν διάβολον, ἀλλά γε τῷ πράγματι οὕτως αὐτὸν ἀπεφήνατο.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΕΠΕΙΔΗ περὶ ἐνίων τοῦ μωάμεθ ἀτοπημάτων φθάσαντες εἴπομεν, φέρε δὴ σκεψώμεθα, ὁποῖά ποτε καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν ὁ δείλαιος οὗτος φρονεῖ καὶ διδάσκει. ὄντως γὰρ ἀλήθεια ὄντως τὸ, εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. οὗτος ἀρνεῖται μὲν τὴν τριάδα, ὁμολογεῖ δὲ θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων καὶ πάσης κτίσεως, υἱὸν μὴ ἔχοντα.

Ἐπεὶ μὴ δὲ γεννηθῆναι ἐστὶ δυνατὸν ἄνευ γυναικός, αἱρετικῷ καρποκράτῃ ἀκολουθῶν, σαρκικὴν εἶναι νομίσας τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρίσματι μέσον πατρὸς καὶ υἱοῦ δυάδα εἶναι ἐνόμισεν. εἰ γὰρ τὸν θεὸν ἀδύνατόν ἐστιν υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός, λεγέτωσαν αὐτὸν μὴ δὲ ποιητὴν καὶ δημιουργόν, καὶ κτίσιν εἶναι ἄνευ προϋποκειμένης ὕλης, ὡς οἱ ἄφρονες ἑλλήνων ἐδογμάτισαν. α

Εἰ δὲ καὶ υἱὸν εἶχεν ὁ θεός, καὶ χρίσματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν, ὡς φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμωνιείμ, ἰουδαίοις καὶ αὐτῷ τῷ καρποκράτῃ ἀκολουθῶν. ἡμεῖς δέ, ὧν περὶ τούτου μερικῶς φθάσαντες εἴπομεν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ. διὸ οὐκ ἔχομεν σκοπὸν αὖθις εἰπεῖν πεπλατυσμένως, ὡς εἴρηται. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πρὸν τρανῶς αὐτῷ ἀντιλέγομεν, ἀκουέτωσαν οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι. οὗτος ὁ μωάμεθ τὸν χριστὸν οὔτε θεὸν φρονεῖ, οὔτε υἱὸν θεοῦ, ψιλὸν δὲ ἄνθρωπον ὡς τοὺς πάντας ἀνθρώπους καὶ ἅγιον, καὶ ὑπὲρ ἅπαντα ἄνθρωπον ἀσυγκρίτως, νεστορίῳ ἀκολουθῶν. β

Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, οὑτωσὶ φησίν, ὅτι ὁ χριστὸς ὁ ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τῆς μαρίας, λόγος θεοῦ ἐστι καὶ ψυχὴ θεοῦ, καὶ πνοὴ θεοῦ. ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ μωάμεθ ὁμολογίας. εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ εἰς τοὺς προφήτας ἐγένετο λόγος θεοῦ, καὶ οἱ προφῆται τοῦτον τοῖς ἀνθρώποις ἐλάλησαν. οὕτως καὶ ὁ χριστὸς δεξάμενος τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τοῖς ἀνθρώποις ἐδίδαξε, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ προφήτης, ὡς ὁ μωάμεθ καλεῖ, καὶ μέγιστος πάντων, καὶ τούτου ἕνεκα λόγος θεοῦ ὀνομάζεται, πῶς οὐδεὶς τῶν προφητῶν λόγος θεοῦ ὠνομάσθη ποτέ, ἀλλ᾽ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἔχει τὴν σημασίαν; εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽ ὡς δῆθεν ἐλθὼν ὁ ἀρχάγγελος, εἶπε τῇ κεχαριτωμένῃ παρθένῳ μαρίᾳ τὸν εὐαγγελισμόν, καὶ διὰ τοῦτο λόγος θεοῦ ὁ χριστὸς ὀνομάζεται, ἔδει λοιπὸν καὶ τὸν τοῦ μανωὲ υἱὸν τὸν σαμψὼν λόγον θεοῦ ὀνομάζεσθαι. ἐπεὶ κἀκεῖνος ἐξ ἐπαγγελίας θεοῦ ἐγεννήθη. ἄγγελος γὰρ ἐλθὼν ἐδήλωσε τὴν τούτου γέννησιν. ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱὸν ἰωάννην καὶ αὐτὸν ὁμοίως ἐξ ἐπαγγελίας γεννηθέντα, λόγον ὀνομασθῆναι, διὰ τὸ λαληθῆναι τῷ ζαχαρίᾳ δι᾽ ἀγγέλου τὴν τούτου γέννησιν. ἐπεὶ οὖν οὔτε προφήτης ὠνομάσθη ποτὲ λόγος θεοῦ, ἀλλ᾽ οὐδέ τις ἐξ ἐπαγγελίας γεννηθείς, ἄρα οὐδ᾽ ὁ χριστὸς ὠνομάσθη λόγος θεοῦ, διὰ τὸ τὸν ἄγγελον λαλῆσαι τῇ παρθένῳ μαρίᾳ τὸν ἀσπασμόν, ἢ τὸ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εὐαγγελίσασθαι τὸν χριστόν, ἀλλ᾽ ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ, ὃν οὐκ οἶδεν ὁ μωάμεθ. εἰ γὰρ ᾔδει αὐτόν, οὐκ ἂν ἐβλασφήμει. ἀκούσας γὰρ παρὰ τῆς γραφῆς λόγον θεοῦ εἶναι τὸν χριστόν, τὸ μὲν ῥητὸν ὡμολόγησε, τὴν δέ γε δύναμιν τούτου οὐκ ἐδέξατο, οὐδὲ θεὸν αὐτὸν ὡμολόγησε, μή ποτε δύο θεοὺς προσκυνῶν εὑρεθῇ. καὶ ἰδοὺ ἐδειλίασε φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος. οὐ γὰρ συνοῖδε διάκρισιν ὑποστάσεων, εἰ μὴ καὶ τὴν οὐσίαν. λόγος γὰρ ὁ χριστὸς ὀνομάζεται καὶ ὑμνεῖται, οὐ μόνον ὅτι καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγός, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τὰς πάντων αἰτίας, τουτέστι τὰ παραδείγματα, ἅτινα καὶ ἰδέας καλοῦσιν, ἤγουν τὰς αἰδίους νοήσεις ἐν ἑαυτῷ μονοειδῶς προείληφεν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἔχουσι τὸ λογικοὶ εἶναι, οἵ τε ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ ὅτι διὰ πάντων χωρεῖ διϊκνούμενος, ὡς τὰ λόγιά φασιν, ἄχρι τοῦ πάντων τέλους. καὶ πρό γε τούτων, ὅτι πάσης ἁπλότητος ὁ θεῖος ὑπερήπλωται λόγος, καὶ πάντων ἐστὶν ὑπὲρ πάντα κατὰ τὸ ὑπερούσιον ἀπολελυμένος. ἐπεὶ γάρ, ὡς εἴρηται, οὔτε ὡς προφήτης ὀνομάζεται λόγος, οὔτε ὡς ἐξ ἐπαγγελίας, τρανῶς ἤδη ἀναφαίνεται, ὅτι ὡς φυσικὸς λόγος τοῦ θεοῦ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ χριστός. καὶ διὰ τοῦτο υἱὸς θεοῦ καὶ λέγεται καὶ ἐστίν. ὡς γὰρ ὁ λόγος νοῦ γέννημα ἐστίν, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς καὶ πρὸ τῶν γ αἰώνων γεννηθεὶς ἐκ θεοῦ, υἱὸς αὐτοῦ ὀνομάζεται. οὐδὲ γὰρ θέμις εἰπεῖν φθάσαι τοὺς αἰῶνας τὴν προαιώνιον γέννησιν. εἰ δ' οὖν, ἔστιν ὅτε εὑρίσκετο ὁ θεὸς καὶ ἄλογος καὶ ἄσοφος, καὶ ἀδύνατος, καὶ πηγὴ ξηρὰ αὐτοῦ ὕδατος. ἀλλ' ἐπεὶ ὥσπερ λόγος θεοῦ ὀνομάζεται ὁ χριστός, οὕτω καὶ σοφία καὶ δύναμις λέγεται. καὶ ἡ ἄλογος καὶ ἄσοφος καὶ ἀδύναμος εὑρίσκετο μὲν πρότερον ὁ θεός, μετὰ δὲ ταῦτα προσελάβετο σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τότε ἐγένετο τέλειος· εἰ δὲ ἐξ ἀϊδίου καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τέλειος ὤν, τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐγέννησε. καὶ εἰ μὲν μετὰ καιρὸν καὶ χρόνον τὸν λόγον ὑπεστήσατο, ὡς θεὸς ἦν πρότερον ἄλογος. εἰ γὰρ τῶν σωμάτων κἂν ὅσον ἀφέλκοιτό τις, τὸ καταλειπόμενον σῶμα ἐστιν. ἀλλ' ἐπὶ τῆς τῶν ἀσωμάτων φύσεως κἂν τὸ σμικρότατον ἀφαιρήσῃς, τὸ πᾶν ἀπώλεσας. καὶ ἐὰν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ θεοῦ τοῦτό ἐστιν ἄτοπον, τοῦ πάσης ἀσωματότητος καὶ ἁπλότητος, καὶ πάσης φύσεως ὑπερουσίως ἐξῃρημένου. εἰ πρὶν γὰρ μὴ εἶχε λόγον, ἀλλ' ὕστερον αὐτὸν προσελάβετο, δυνατόν ἐστιν ἀπολέσαι τοῦτον, καθὼς καὶ προσελάβετο. τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνανται. εἰ δὲ ἐξ ἀϊδίου καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὡς τέλειος θεὸς τὸν τέλειον αὐτοῦ λόγον ἐγέννησε, καὶ ἀΐδιος ὢν ὁ πατὴρ ἀϊδίως τὸν αὐτοῦ υἱὸν καὶ λόγον ἐξέλαμψε. καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα φύσεως ὁ σωτὴρ τοῦ πατρός ἐστι. καὶ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀεὶ θεωρῶν ὁ πατήρ, ἑαυτὸν ἀεὶ θεωρεῖ. ἄρα μάταιος ὁ μωάμεθ, ὁ λέγων, ὅτι οὐ δύναται ὁ θεὸς καθ' οὐδένα τρόπον υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός. τοῦτο γὰρ πολλάκις ἀνακυκλοῖ ἀντὶ ἰσχυροῦ ἐπιχειρήματος. ἐνέπεσε δὲ εἰς ταύτην τὴν πλάνην, ὡς οἶμαι, διὰ τὸ θεὸν νομίσαι εἶναι ἐνσώματον. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄνω γέννησιν σωματικὴν εἶναι ὑπέλαβε. καὶ οἷον ὥσπερ περὶ θεοῦ, ὅτι ἐπεὶ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ οὐσία ἡ ζωή, ὅτι μὴ ἐσθίει ἢ ἀναπνεῖ, οὕτως ἀρνεῖται τὸ τὸν θεὸν ἔχειν υἱόν. ἐπεὶ δὲ τὸν χριστὸν ὁ αὐτὸς μωάμεθ ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν θεοῦ διαῤῥήδην ὀνομάζει καὶ λέγει, ἐρωτώμεθα καὶ ἡμεῖς τοῦτον οὕτως εἶναι κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον. καὶ εἰ ἡ τοῦ θεοῦ πνοὴ καὶ ψυχὴ κτίσμα δύναται εἶναι καὶ ἐστίν, ἰδοὺ ἐστὶν ὅτι ὁ θεὸς κατὰ τὸν μωάμεθ, καὶ ἄπνους καὶ ἄψυχος ἦν, καὶ διὰ κτίσματος ἐγένετο τέλειος. καὶ ἢ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδημιούργησε, καὶ ἐποίησε τέλειον ἀτελὴς εὑρισκόμενος, ἢ ἕτερος ἐστὶν ὁ τούτου δημιουργός. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ δὲ οὐκ ἦν ποτε ὅτε ὁ θεὸς ἄπνους καὶ ἄψυχος εὑρίσκετο, ἀλλ' ἀεὶ ἔμψυχος καὶ ἔμπνους, λοιπὸν καὶ ἀεὶ ὁ χριστός, οὐχὶ καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὼς ἐκ θεοῦ γεννώμενος ὑπῆρχε τῷ θεῷ. κἄν τε γοῦν λόγον, κἄν τε σοφίαν καὶ δύναμιν εἴπῃς, ἀεὶ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστιν. οὐδὲ γάρ ἐστι ποτὲ ὁ σοφὸς ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας, οὐδὲ ὁ δυνατὸς ἐκτὸς τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως, οὐδὲ ὁ νοῦς χωρὶς τοῦ ἑαυτοῦ λόγου, ὡς οὐδὲ ὁ ἥλιος ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ ἀκτῖνος. κἄν τε γοῦν ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν λόγον ἐστὶν εἰπεῖν. εἰ γὰρ ψυχὴν οὐκ ἔχει ὁ θεός, τὸ τίμιον αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὑρίσκετο ἄν. καὶ ἰδοὺ ἀπό τε τῆς ἀληθείας, ἀπό τε τῆς τοῦ μωάμεθ ὁμολογίας, ὁ χριστὸς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς φύσεως τῷ θεῷ εὑρισκόμενος ἀποδέδεικται. καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ πατέρα ἔχων πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ ἀϊδίου γεννήτορα, καὶ γνήσιος υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεται, καὶ θεός, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὑτωσί φησιν, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τουτέστιν εἷς θεός, οὐ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ὡς ὁ σαβέλλιος λέγει, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα. καὶ ὁ μὲν θεόπτης μωϋσῆς, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φησίν. ὁ δὲ προφήτης δαβίδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. καὶ ὁ τούτου υἱὸς ὁ θαυμάσιος σολομών, ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. ὁ δὲ μεγαλοφωνότατος ἡσαΐας, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. ὁ δὲ μακάριος ἰωάννης ὁ παῖς τοῦ ζεβεδαίου, ὃν καὶ βροντῆς υἱὸν ἐκάλεσεν ὁ κύριος, διὰ τὸ τὴν ἄνω γέννησιν τρανότερον βροντῆς τῇ οἰκουμένῃ σαλπίσαι, οὑτωσί φησιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονε. βλέπεις πῶς διὰ τὸ ἄωρον τοῦ καιροῦ συνεσκιασμένως οἱ προφῆται ἐλάλησαν, ὁ δ' ἰωάννης ἀναφανδὸν καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μέγα ἐβόησε; καὶ οἱ πάλαι προφῆται ὁ μὲν λόγον, ὁ δὲ σοφίαν, ὁ δὲ φρόνησιν, ὁ δὲ δημιουργὸν τοῦτον ἐκάλεσαν, ὁ δὲ θεόν, μὴ ἀνακαλύψας τὸ ἀπόκρυφον μυστήριον διὰ τὸ ἄωρον, ὡς εἴρηται, τοῦ καιροῦ. ὁπόταν δὲ περιῃρέθη τὸ κάλυμμα,

οὐκ ἦν ὅσιον, οὐδὲ δίκαιον. ἔτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ θεὸς αἰνιγματωδῶς πως εὑρίσκεται κηρυττόμενος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ τῆς βροντῆς υἱός, τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ τὰ ἑξῆς τρανῶς ἀπηγόρευσε. καὶ ὥσπερ ὁ ἥλιος ὑπὸ βαθυτάτου νέφους καὶ χειμῶνος κρυπτόμενος, παρὰ μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανής ἐστι, τὸ δ' αὐτοῦ φῶς οἱονεὶ παρ' ἑαυτῷ κατέχων εὑρίσκεται, λυθέντος δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ ἀέρος ἐπελθόντος, τοῖς πᾶσιν ἀφθόνως τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ. θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ πρὸ τῶν αἰώνων, υἱὸς θεοῦ καὶ ποιητὴς πάσης κτίσεως, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπολογίαις, καὶ μετὰ τὸ παρὸν ἀποδέδεικται, ἀλλ' ἐκρύπτετο ὅμως ὑπὸ τοῦ νέφους τῆς ἀγνωσίας, καὶ τοῦ χειμῶνος τῆς τῶν εἰδώλων προσκυνήσεως, μετά τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος. ἡνίκα δὲ ἐπεφάνη τὸ ἔαρ, τουτέστιν ἡ τούτου ἔνσαρκος οἰκονομία, καὶ ἐγεννήθη τὸ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου μαρίας, τότε ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. καὶ προσεκύνησεν ἡ κτίσις τὸν κτίσαντα αὐτήν, καὶ ἐδόξασαν τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν, τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ πατρός, καὶ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν πνεῦμα, τὴν μίαν ἁγίαν ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον τριάδα τὸν ἕνα θεόν. καὶ τότε ἐθεάθη ἡ τοῦ χριστοῦ δόξα, δόξα ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. καὶ τότε ἀφῆκε τὰς θεϊκὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας, καὶ τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας ἐφώτισε, καὶ τὰς κατεψυγμένας καὶ νεκρὰς ψυχὰς τῇ θέρμῃ τῆς πίστεως ἀνεζώωσεν.

Ἔτι ὁ μωάμεθ τὸν χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι ὁμολογεῖ ἄνευ ἀνδρός, αἱρετικῷ καρποκράτει ἀκολουθῶν, θεὸν δὲ καὶ θεοῦ υἱὸν οὐδαμῶς, δυσὶν ἀποδείξεσι χρώμενος. ὅτι τε ὁ χριστὸς οὐδέποτε περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο ἔφη. καὶ ὅτι τοῖς ἰουδαίοις εἶπε, προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ ἀσεβοῦς πάντοτε εἷς ἐστι, τὸ ἵνα κατὰ τὴν δύναμιν πείσῃ πάντας ἀνθρώπους, καὶ οὔτε θεὸν οὔτε θεοῦ υἱὸν πιστεύσωσιν εἶναι τὸν χριστόν, ἀλλ' ἅγιον μὲν καὶ προφήτην ὑπὲρ ἅπαντας προφήτας, καὶ ἄνθρωπον ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, θεὸν δὲ οὐδαμῶς. ἀλλ' ἐπιχειρεῖ κατὰ τοῦ χριστοῦ πεῖσαι τοὺς ἀνθρώπους ὁ μάταιος, τὸν διάβολον μιμούμενος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος παντὶ τρόπῳ μηχανᾶται εἰς τὸ πλανῆσαι πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἢ τῇ πίστει ἢ τοῖς ἔργοις χωρίσαι αὐτὸν τοῦ θεοῦ, οὕτω καὶ ὁ μωάμεθ παντὶ τρόπῳ σπουδάζων εὑρίσκεται, ἵνα ἀπὸ μὲν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ μακρὰν ποιήσῃ πάντα ἄνθρωπον, ποτὲ μὲν τῇ πίστει, ποτὲ δὲ τοῖς ἔργοις. θεὸν δὲ προσκυνεῖν διδάσκει, ὅν τινα ἀναπλάττει ἡ ἐκείνου διάνοια. καὶ οἱ μὲν δαίμονες τὸν κύριον ἰδόντες, θεοῦ υἱὸν αὐτὸν ὡμολόγησαν καὶ κριτὴν ἄκοντες. οὐ γὰρ ὡς ἀληθεῖς προσκυνηταὶ τοῦτον ὡμολόγουσιν, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενοι κρύψαι τὴν ἀλήθειαν, οὕτως εἶπον, τί ἡμῖν καὶ σοί υἱὲ τοῦ θεοῦ, ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ὁ δὲ μωάμεθ καὶ χείρων δαιμόνων ἀναφαίνεται, ἐπεὶ μήτε θεοῦ υἱόν, μήτε κριτὴν τὸν χριστὸν λέγει εἶναι. ἀλλ' εἴποι ἂν ἡσαΐας πρὸς αὐτόν, ὅτι μετὰ τοῦ διαβόλου ἐφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου σὺν τῷ κάλλει σου. καὶ λοιπὸν δικαίως ἂν εἴποι τις περί τε τοῦ μωάμεθ, περί τε τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, ὅτι ἔθνος ἀπολωλεκὸς βουλήν ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἐπιστήμη. ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως, ὅτι ἐὰν ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων νεκρά ἐστι κατὰ τὸ λόγιον, πολλῷ μᾶλλον νεκρά εἰσι τὰ ἔργα, μὴ οὔσης πίστεως. ἔνθα δὲ οὔτε πίστις οὔτε ἔργα, τί χρὴ νομίζειν ἐκεῖσε; ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα νεκρόν ἐστιν ἄνευ ψυχῆς, οὕτω ψυχὴ ἄνευ πίστεως καὶ ἔργων. οὔσης γὰρ πίστεως, εἴπερ δέξεται τραύματα ἡ ψυχή, ἔχει τρόπους ἰάσεως διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἔργων. μὴ οὔσης δὲ πίστεως, πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶσα νομιζομένη ἀρετή, ματαία καὶ ἕωλος. πίστεως γὰρ οὔσης ἔστι καὶ ἀρετή, ἔστιν ὅτε καὶ ἀρετῆς ἀπόπτωσις, τουτέστιν ἁμαρτία. ὅπου δὲ πίστις οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀρετή. καὶ ἔνθα ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀρετῆς ἀπόπτωσις. ἄρα ἔνθα πίστις οὐκ ἔστιν, οὔτ' ἀρετή ἐστιν, οὔθ' ἁμαρτία, ἀλλὰ γυμνὴ καὶ μόνη ἀσέβεια. διά τοι τοῦτο καὶ ἡσαΐας φησίν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. τοίνυν ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς τῶν μὴ βλεπομένων ἐστίν, οὐ τῶν ἀποδεδειγμένων. ἀλλ' ἔστι δῶρον θεοῦ ἐξαιρέτως, ἡ εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα τῶν χριστιανῶν πίστις. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; καὶ ὃ βλέπει, τί καὶ πιστεύει; ἀλλ' ὅμως ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος, τὰ πάντα ὅσα μετέχειν αὐτοῦ δύναται φωτίζει, καὶ ὑπερηπλωμένον ἔχει τὸ φῶς εἰς πάντα τὸν ὁρατὸν κόσμον ἄνω τε καὶ κάτω, τὰς τῶν οἰκείων ἀκτίνων αὐγὰς ἐξαπλῶν. καὶ εἴ τινι οὐ μέτεστι, τοῦτο οὐ τῆς ἀσθενείας τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλὰ τῆς δι' ἀνεπιτηδειότητα τῆς ὁράσεως. καὶ πολλὰ τῶν οὕτως ἐχόντων ἡ ἀκτὶς διαβαίνουσα οὐ φωτίζει, τὰ

δι

δὲ, [illegible] τ' ἐκεῖνα φωτίζει, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, τουτέστιν ὁ χριστὸς, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐμπιπλᾷ νοητοῦ φωτός. πᾶσαν δὲ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνει ἐκ πασῶν ψυχῶν, αἷς ἂν ἐγγίνηται, καὶ τοὺς νοερὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἀποκαθαίρει. καὶ γὰρ ὥσπερ ἡ ἄγνοια διαιρετικὴ τῶν πεπλανημένων ἐστὶν, οὕτως ἡ τοῦ νοητοῦ φωτὸς παρουσία συναγωγὸς καὶ ἑνωτικὴ τῶν φωτιζομένων ἐστί. διά γοῦν τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς ἔλεγεν, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς πλάνης δηλονότι, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς, καὶ ἕτερα ὅσα μετ' ὀλίγον ὁ λόγος δῆλα ποιήσει. ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἑλμαίδα, διπλᾶς ἀποδείξεις φέρων εὑρίσκεται περὶ τοῦ χριστοῦ ὁ μωάμεθ δεικνύων ὡς οὐκ ἔστι θεὸς, διὸ οὐδέποτε εἴρηκεν ἑαυτὸν θεὸν ὁ χριστὸς, καὶ ὅτι τοῖς ἰουδαίοις εἶπεν, ὅτι προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. δεῦρο δὴ σκεψώμεθα περὶ τῆς προτέρας, ἔπειτα θεοῦ διδόντος, καὶ περὶ τῆς δευτέρας. ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῆς τοῦ μωάμεθ ὁμολογίας. οὗτος τὸν χριστὸν λόγον θεοῦ, καὶ ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν θεοῦ λέγει [illegible] καθὼς εἴρηται, καὶ τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων γραφέντα καὶ πραχθέντα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δίκαια καὶ ἅγια καὶ τέλεια καὶ ἀληθῆ ὡμολόγησε. καὶ δικαίως. ἡ γὰρ [illegible] κυρίου ἀλήθεια [illegible]ς τὸν αἰῶνα μένει. ἀπὸ γὰρ τοῦ [illegible] τοῦ θεοῦ οὐ δύνα[illegible]θεῖν ψεῦδος. ταυτὸν γάρ [illegible] εἰπεῖν, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ ἔστι θεὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια ψεῦδος ἐστὶ, καὶ τὸ φῶς σκότος. [illegible]λον γοῦν τὸ ἄτοπον [illegible] ὁ μωάμεθ νοήσας, κατέφυγεν εἰς τὸ μήποτε τὸν χριστὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶ θεός. ἡμεῖς γοῦν ἐν τε τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ καὶ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ πεπλατυσμένως καὶ τρανῶς ἀπεδείξαμεν, ἀπό τε τοῦ ἀδὰμ ἕως τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεω[illegible]ως προεφήτευσαν πάντες οἱ [illegible]φῆται, ὅπως εἶδον οἱ πατέρες, ὅπως ἐλάλησεν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ περὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ φανερῶς καὶ ἀναμφιβόλως ἀπεδείχθη καὶ ἀνεφάνη θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς, καὶ υἱὸς ἀνθ[illegible] ἀπὸ δὲ τοῦ ἰωάννου βάπτισμα καὶ τὸν θάνατον ἐκείνου, ἤρξατο αὐτὸς ὁ χριστὸς εὐαγγελίζεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτι μὲν κη ὑψηλῶν οὐκ ἐβόα συχνῶς, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ λαλῶν μεθ' ὑ[illegible], οὕτως ἐστὶν, ὥσπερ οὐδὲ βασιλεὺς περιπατῶν βοᾷ, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ με[illegible] καὶ τῆς δόξης τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, πάντες τοῦτον διακρίνουσιν ἀπὸ τῶν δούλων αὐτοῦ, οὕ[illegible] καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. καὶ γὰρ καὶ τῷ στόματι συχνῶς οὐκ ἔλεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς, ἀλλά γε τοῖς ἔργοις τοῦτο ἐδείκνυεν. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔκρυπτε τὴν αὐτοῦ θεότητα, οὐδὲ τὸν [illegible]τοῦ [illegible]τορα καὶ θεὸν, οὐδὲ ἐκώλυε τοὺς αὐτὸν ὁμολο[illegible]τας θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν. ὁ γὰρ ναθαναὴλ εἰπὼν, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραὴλ, οὐκ ἐπετιμήθη ὥσπερ οἱ ἐν λυκαονίᾳ βουλόμενοι ὁμολογῆσαι τόν τε παῦλον καὶ βαρνάβαν θεοὺς, καὶ θύσειν αὐτοῖς ὡς θεοῖς, ἐπετιμήθησαν παρ' αὐτῶν εἰπόντων, ὅτι παύσασθε τοῦ ἀτοπήματος, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἄνθρωπ[illegible] [illegible]μοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμὲν, περὶ τοῦ [illegible]ων διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν. ἀλλὰ προσεδέχθη ἡ τοῦ ναθαναὴλ ὁμολογία, καὶ ἐπῃνέθη. ἔτι τοῦ κυρίου ἐρωτήσαντος τοὺς ἰδίους μαθητὰς, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐχ ὡς χρείαν ἔχοντος ἐρωτᾷν, τοῦ τὰ πάντα εἰδότος πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀνάγοντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, καὶ λεγόντων τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν χριστὸν τὰς τῶν πολλῶν περὶ αὐτοῦ δόξας, καὶ ὁ πέτρος εἰπὼν, ὅτι [illegible] εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, οὐκ ἤκουσε παρὰ τοῦ χριστοῦ, ὅτι σφάλλῃ πέτρε, μηκέτι πλανῶ, διδάσκαλός σου εἰμί. ἄκουσον καὶ γνῶθι τὴν ἀ[illegible]θειαν σύ τε καὶ πάντες. οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐ γάρ ἐστι δυνα[illegible] υἱὸν ἔχειν τὸν θεόν. ἀλλὰ τί; λέγει ὁ χ[illegible]ς, μακάριος εἶ σίμων υἱὲ τοῦ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. πάντως τὸν ἐκείνου λόγον στηρίζων. ἀντίχαριν δὲ καὶ μισθὸν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπλανοῦς ὁμολογίας, δέδωκεν αὐτῷ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἔτι τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ χριστοῦ ἀναστάσεως, ὁ θωμᾶς ψηλαφήσας τὴν τοῦ κυρίου πλευρὰν καὶ τὰς χεῖρας, καὶ γνοὺς ὅτι αὐτὸς πάσης ἀντιλογίας αὐτός ἐστιν ὁ [illegible]σὸς, μέγα ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. τί δὲ ὁ χριστὸς τῷ θωμᾷ; ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας. μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι. ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῦ χριστοῦ εἰς αὐτὸν λεχθέντα. ἀμὴν ἀμὴν, φησὶ, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκού[illegible] τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν [illegible] υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί. μὴ θαυμάζετε τοῦτο, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. καὶ πάλιν, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. τί γοῦν δοκεῖ ὑμῖν; λέγει ὁ χριστὸς ἑαυτὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, ἢ οὔ; πάντως ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἔχει ὁ θεὸς υἱὸν, ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ χριστός. τὸ δὲ ἀκούσονται οἱ νεκροὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ζήσονται, ἔδειξεν ἑαυτὸν δεσπότην, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ νῦν καὶ ἀεί ποτε. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ὁ υἱός. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν καὶ κρίσιν ποιεῖν, ἔδειξε τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ κρίσιν ἣν μέλλει ποιήσειν, ὡς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπολογίᾳ τρανῶς ἀποδέδεικται. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. καὶ γὰρ ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ ἀκούσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ ἐκπορεύσονται εἰς ἀνάστασιν καὶ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν, ἔδειξε μὲν θεὸν ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον. ταῦτα γὰρ πάντα θεοῦ ἔργα προδήλως ὑπάρχουσι. καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν παλαιὰ θεολογία καλεῖται, ὡς ἔχουσα τοὺς τοῦ θεοῦ λόγους. ἡ δὲ νέα λέγεται μὲν καὶ αὐτὴ θεολογία διὰ τὸ καὶ αὐτὴν ὁμοίως κεκτῆσθαι αὐτούς. ἐξόχως δὲ θεουργία καλεῖται, διότι ἃ πάλαι προεῖπον οἱ προφῆται, ταῦτα αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐνήργησε καὶ ἐπλήρωσε, καὶ ἀγαθουργῶν διεπραγματεύσατο τὰ καθ' ἡμᾶς ταπεινὰ, τοῖς θειοτάτοις αὐτοῦ κατ' ἄκρον ἑνώσας εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ πνεύματος. καὶ λοιπὸν δικαίως ἂν εἴποιμεν, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. ἐπεὶ γοῦν ὁ χριστός ἐστι θεὸς μὲν, ὡς ἀποδέδεικται, καὶ θεοῦ υἱὸς, ἔστι δὲ καὶ ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐκηρύττετο ἀπὸ συστάσεως κόσμου, καὶ ἀνεφαίνετο λόγοις προφητικοῖς καὶ ὁράσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, τοῦ καιροῦ δὲ καλέσαντος καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐναργῶς τοῦτο ὑπέδειξε διά τε λόγων καὶ πράξεων, καὶ συνελὼν τὰ πάντα, εἶπεν, ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον, διέστειλε τὴν ψυχικὴν ζωὴν τῆς σωματικῆς. ἡ γὰρ σωματικὴ πρὸς ὀλίγον φανεῖσα ἀπέρχεται, ἡ δὲ ψυχικὴ αἰώνιός ἐστιν, ὥσπερ καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς. ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ θνητὸν σῶμα ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ θεὸς οὐκ ἐγκαταλείψει ἔν τε τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ, ἀλλ' ὅταν ἐνδύσῃ αὐτὸ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι ἀναστάντες, τότε κατὰ τὸ λόγιον σὺν τῷ κυρίῳ ἐσόμεθα. τοίνυν διὰ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὧν πρότερον πολλάκις ἐλάλησεν, οὐδὲν δὲ ἔλαττον καὶ ἐξ ὧν ἡμεῖς οὐκ ἐγράψαμεν, [illegible] ὡς ὁ χριστὸς θεόν τε καὶ ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἀπέφηνεν. ἀλλ' ὅτε καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν εἶδον καὶ θεωροῦντα ἀποκατέστησε μετὰ τὸ ἀναβλέψαι αὐτὸν, οὕτως εἴρηκε πρὸς αὐτὸν, σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ φησί, καὶ τίς ἐστι κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, καὶ ἑώρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. ὁ δὲ ἔφη, πιστεύω κύριε. καὶ προσεκύνησεν αὐτόν. ἀλλ' ὅμως ὁ αὐτὸς μωάμεθ κατηγορῶν λέγει περί τινων, ὅτι ἀπεδοκίμασαν ἅτινα οὔτε νοοῦσιν, οὔτε δύνανται ἐξηγεῖσθαι, ὅπερ μᾶλλον αὐτὸς πέπονθεν, ἀποδοκιμάσας τὸν χριστὸν μὴ εἶναι υἱὸν θεοῦ, μηδὲ σαρκωθῆναι, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκαταληψίας μέγεθος ταῦτα ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τριάδος μυστήριον οὐ προσεδέξατο. οὐ γὰρ ἠδυνήθη νοεῖν τὴν τῶν προσώπων διάκρισιν ἄνευ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν διακρίσεως, ὡς εἴρηται. ἐθαυμαστώθη γάρ, φησιν, ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, λίαν ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δυνήσωμαι πρὸς αὐτήν. τί δὲ ἄλλο ἐστὶν, ἢ ἡ ἀκατάληπτος καὶ ἀπερινόητος τοῦ θεοῦ γνῶσις, ἥ τις ἀγνωσία παρεικάζεται διὰ τὸ ὑπεραῖρον αὐτῆς πάσης κτιστῆς γνώσεως. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἀγνωσία οὐ λέγεται κατὰ στέρησιν, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχήν. διὰ γὰρ τὸ ὑπερβάλλον καὶ ἀπρόσιτον φῶς τοῦ θεοῦ, σκότος αὐτὸ ὠνόμασαν. τὸ γὰρ μὴ δυνάμενον ὁρᾶσθαι, σκότος ἄντικρυς ἐστίν. ἔθετο γάρ, φησι, σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην τὴν ὑπεραίρουσαν πᾶσαν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων σύνεσιν, τὴν μὴ ἔχουσαν νοῦν ἢ λόγον ἑρμηνευτικὸν, μωρίαν οἱ θεολόγοι ἐκάλεσαν. διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρώπησιν, κένωσιν οἱ αὐτοὶ θεολόγοι καλοῦσι, καίτοι πλήρη τυγχάνουσαν, μᾶλλον δὲ ὑπερπλήρη σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ σωτηρίας. εἰ οὖν παρὰ τοῖς θεολόγοις ἐθαυμαστώθη ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις διὰ τὸ ἀκατάληπτον, καὶ ἐπιγνόντες τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, ὡμολόγησαν εἰπόντες, ὅτι οὐ δύνανται πρὸς αὐτήν, πῶς κἂν ὅλως ἴχνος τι τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἐγχωρεῖ εὑρεθῆναι ἐν τῷ τῆς καπίας καὶ τῆς ψευδοῦς ἐφευρετῆ. ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅλως τὸ βρῶμα ὅπερ ἐσθίει, ὅπως εἰς χυμοὺς μερίζεται, τὸν θεὸν πειρᾶται ἐρευνᾶν. μύσας καὶ γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς καὶ νοὸς αὐτοῦ ὀφθαλμούς, οὐκ ἔγνω τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδοκίμασεν αὐτὸν διὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα. ὁ γὰρ μὴ ἔχων τὸν υἱόν, φησὶν ὁ σωτήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα. ὁ δὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν μὴ ἔχων, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τούτων τοίνυν οὕτως ὡμολογημένων, κακῶς ἄρα ἐλάλησεν ὁ μωάμεθ, ὡς οὐκ ἔφη ὁ σωτὴρ περὶ ἑαυτοῦ τὸ καθόλου, ὅτι θεός ἐστιν ἢ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως. σκεψώμεθα δὲ νῦν καὶ περὶ τῆς δευτέρας ἀποδείξεως τοῦ μωάμεθ, τῆς λεγούσης ὅτι πρὸς τοὺς ἰουδαίους διαλεγόμενος ὁ χριστὸς οὕτως εἴρηκεν, ὅτι προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. ἡμεῖς γοῦν προείπομεν περὶ τοῦ μωάμεθ, ὅπως πῇ μὲν ἀνερυθριάστως λέγει τὸ ψεῦδος, πῇ δὲ μίγνυσι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἀποδείξει ἐκείνου. σκοπὸν γὰρ εἶχεν, ἵνα μετὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καταπείσῃ τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ ὅτι θεὸν ὁμολογήσωσι τὸν χριστόν, ὅτι θεοῦ υἱόν. διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὸ πρότερον λέγει ἄπορ καὶ λέγει, ἀλλὰ καὶ προκειμένως ψευδής ἐστιν, ὅτι πρὸς τοὺς ἰουδαίους εἶπε τοῦτο ὁ χριστός. δεύτερον δὲ ὅτι οὐδὲ οὗτος ἐστὶν ὁ τοῦ χριστοῦ λόγος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γενομένην ἀνάληψιν, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ μᾶλλον ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν ἑτέρων ὁ χριστὸς ἀναφαίνεται θεός τε καὶ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου τούτου. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τοῦτον τὸν χριστόν, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, ἔδειξεν ὅτι γνήσιος πατὴρ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ θεός, καὶ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτοῦ ἐστὶν ὁ χριστός. καὶ διὰ τοῦτο κεχωρισμένως εἶπεν, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου. εἰ γὰρ ὡς εἷς τῶν πολλῶν εὑρίσκετο καὶ αὐτός, κοινῶς ὡς ἐπὶ πρώτου προσώπου ἔμελλε προσφέρειν τὸν λόγον, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν. τὸ δὲ οὕτω κεχωρισμένως εἰπεῖν, τὸ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου ἐπὶ πρώτου προσώπου, εἶτα καὶ πατέρα ὑμῶν, ὡς ἐπὶ δευτέρου, πάντως οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, οὐδὲ ἄλλο ἐδήλωσεν, ἢ ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ χριστὸς φύσει ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες χάριτι. ὡς τό, ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. τὸν αὐτὸν καὶ ὅμοιον τρόπον ἐδήλου καὶ τὸ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ ὅτι μὲν ὡς ἄνθρωπος εἴρηκε τὸ θεόν μου, παντί που δῆλον, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ὁμοίως ὡς πάντες ἄνθρωποι. εἰς γὰρ πάντας ἁγίους ἀνθρώπους κατὰ χάριν λέγεται ὁ θεὸς θεὸς αὐτῶν, ὡς ὅταν λέγηται θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ, καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. καὶ γὰρ πρότερον καθαρθέντες καὶ ἀπονιψάμενοι τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, καὶ γενόμενοι σκεύη ἐλέους, ἐκ τότε δέχονται τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, καὶ γίνονται υἱοὶ θεοῦ, καὶ ὀνομάζεται ὁ θεὸς θεὸς αὐτῶν. ἐπὶ δὲ τοῦ χριστοῦ οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πατὴρ αὐτοῦ λέγεται ὁ θεός, διότι γέννημα τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός ἐστι, καὶ μία φύσις, καὶ μία οὐσία, καὶ θεότης, καὶ δύναμις πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐστι. θεὸς δὲ τοῦ χριστοῦ λέγεται διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ υἱοῦ τῷ προσλήμματι, οὐχὶ δὲ κατὰ τοὺς ἁγίους. καὶ διὰ τοῦτο εἶπε καὶ περὶ τούτου κεχωρισμένως, τὸ ἀναβαίνω πρὸς τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. βλέπεις πῶς καὶ τὰ δοκοῦντα ταπεινὰ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, μέγαν καὶ ὑπερφυᾶ καὶ ἐξαίσιον ἔχει τὸν νοῦν; τοίνυν ἐξ αὐτῶν, ὧν ὁ μὲν χριστὸς καλῶς εἴρηκεν, ὁ δὲ μωάμεθ κακῶς προσέφερεν, ἀναφαίνεται ὁ χριστὸς θεός τε καὶ ἄνθρωπος.

Ἔτι ἀρνεῖται μὲν ὁ μωάμεθ τό, τὸν χριστὸν υἱὸν εἶναι θεοῦ καὶ θεόν. ἀρνεῖται δέ, καὶ ὅτι ἐσαρκώθη, ἀλλὰ ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον λέγει κατὰ νεστόριον, καὶ ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, ἅγιον δὲ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, καὶ σοφόν, καὶ προφήτην μείζονα πάντων τῶν προφητῶν. καὶ ῥητῶς ὑπὲρ ἄνθρωπον τοῦτον καλεῖ, θεὸν δὲ καὶ θεοῦ υἱὸν οὐδαμῶς. ἐπεὶ γοῦν ἡ πᾶσα πραγματεία τῆς τε πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τρίτης ἀπολογίας τοῦτό ἐστιν, ἵνα δειχθῇ, ὅπως ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱός ἐστι, καὶ ὅπως θεὸς ὢν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σάρκα, ἐγένετο τέλειος ἄνθρωπος, ὥσπερ καὶ τέλειος θεός, περιττὸν καὶ παρέλκον δοκεῖ, ἵνα καὶ αὖθις τὰ αὐτὰ ἐπιχειρῶμεν. ἐκεῖσε γὰρ τρανῶς ἀποδέδεικται ὁ χριστὸς θεός τε καὶ ἄνθρωπος.

Ἔτι φησὶν ὁ μωάμεθ, μὴ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων τὸν χριστὸν ἀναιρεθῆναι, μήτε σταυρωθῆναι, ἀλλά τινα ἕτερον ἐκείνῳ ὅμοιον, καὶ κατὰ φαντασίαν ἐδόκει τὸν χριστὸν ἐσταυρῶσθαι, μανιχαίοις ἀκολουθῶν. ὥσπερ γὰρ σπουδάζων εὑρίσκεται πεῖσαι πάντα ἄνθρωπον, οὔτε θεόν, οὔτε θεοῦ υἱὸν

δέξασθαι τὸν χριστόν, οὕτω καὶ πάσῃ δυνάμει σπουδάζει, ἵνα καὶ τὴν ἔνσαρκον τούτου οἰκονομίαν ἀνατρέψῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκείνου θάνατον. ἡμεῖς γοῦν καὶ περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπολογίᾳ, καὶ ἀπεδείξαμεν διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων, ὅπως ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἀναδέδεικται. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ κατὰ τὸ παρὸν λέγομεν οὕτως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν ὢν τοῦ θεοῦ κατὰ χάριν, φθόνῳ διαβόλου τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβάς, ἔλαβε κατάραν παρὰ θεοῦ, καὶ ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, καὶ τὸν θάνατον ἐκληρώσατο. ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰκὼν αὐτοῦ δὴ τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἐνεδύσατο τὴν κατὰ χάριν εἰκόνα, τουτέστι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, καὶ ἔσωσεν αὐτήν, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα αὖθις ἀνήγαγεν. ἔτι, ὥσπερ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα ὁ λόγος διὰ τῆς γλώσσης δῆλα ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς διὰ τῆς σαρκὸς ἐδήλωσε τὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς βουλήματα, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα. ἔτι, ὥσπερ βασιλέως εἰς ἓν οἴκημα οἰκήσαντος πόλεως μυριάνδρου, τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις φοβερὰ γίνεται τοῖς ὑπεναντίοις, οὕτω τοῦ χριστοῦ ἐν ἑνὶ σώματι οἰκήσαντος, πᾶσα φύσις ἀνθρώπων φοβερὰ τῷ διαβόλῳ ἐγένετο. καὶ δῆλον ἀπό τε τῶν μαρτύρων, ἀπό τε τῶν ὁσίων, ὅτι τὸν μὲν θάνατον αὐτοῦ οὐδενός, καὶ ὡς οὐδὲν αὐτὸν ἐλογίσαντο, τοῖς δὲ δαίμοσιν ἐπέταττον, καθάπερ δούλοις αὐτῶν. ὥσπερ γοῦν κρύπτειν πειρᾶται τὸ τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν εἶναι, οὕτω καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν. καὶ τοῦτο λέγει μὴ ἐσταυρῶσθαι, ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ ψεῦδος σαφές. καὶ πρῶτον, ὅτι εἴπερ οὐκ ἐσταυρώθη, τοῦ χάριν ἐπλάσαντο οἱ χριστιανοὶ περὶ τοῦ χριστοῦ πρᾶγμα ἐφύβριστον. τὸν γὰρ διὰ σταυροῦ θάνατον ἄτιμον καὶ ἄδοξον ἐλογίζοντο, καὶ διὰ τοῦτο κατέκριναν τὸν χριστὸν τὸν κύριον τῆς δόξης οἱ τάλανες ἰουδαῖοι, τὸν τοιοῦτον θάνατον. ἀλλὰ γνώτωσαν, ὅτι διὰ τοῦ, τοῦ σταυροῦ τροπαίου, καὶ διὰ τοῦ σωτηρίου θανάτου, ἅτινα καὶ ἀσθένεια θεοῦ καλοῦνται, κατελύθησαν πᾶσαι αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ σκότος τῆς οἰκουμένης ἀπήλασε, τὸ δὲ φῶς τῆς γνώσεως ἐπανήγαγε, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατελύθη ὁ θάνατος, καὶ οὐκ ἔτι ἐστὶ θάνατος, καὶ ἡ τυραννὶς τοῦ διαβόλου. καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ χριστοῦ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἀπαθὴς διέμεινεν. ὥσπερ γὰρ βασιλέως λόγος ἐν χάρτῃ καταγραφείς, εἴπερ ὁ χάρτης διαφθαρῇ, ὁ τοῦ βασιλέως λόγος ἄφθαρτος διαμένει, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, τὸ μὲν σῶμα ἐκείνου καὶ φθορὰν ἐδέξατο, καὶ ἀπέθανε, διαφθορὰν δὲ οὐδαμῶς· ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἀπαθὴς διέμεινεν, οὐδὲ γὰρ πάσχει θεός. δεύτερον, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἰουδαῖοι πάντων μαρτυροῦντές εἰσι τὸν τοῦ χριστοῦ θάνατον. ὡς γὰρ κακοῦργον λέγουσιν ἀποκτεῖναι αὐτόν. τρίτον, ὅτι οὐκ ἐν κρυφῇ ἀπέθανεν οὐδ᾽ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ, ἵνα κρυβῇ ὁ θάνατος αὐτοῦ. σὺν γὰρ τῷ θανάτῳ καὶ ἡ τούτου ἀνάστασις. ἀλλὰ κατὰ θείαν οἰκονομίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάσχα ἐγένετο ὁ τοῦ κυρίου θάνατος, ἵνα κατὰ τὸ εἰωθὸς συναθροισθῇ τὸ πλῆθος τῶν ἰουδαίων, ἤτοι τὸ δωδεκάφυλον, καὶ γένηται πᾶσι δῆλος ὁ τοῦ χριστοῦ θάνατος, καὶ οὐχ ἔχωσι χώραν οἱ βουλόμενοι κρύπτειν τὸν τοῦ σωτῆρος θάνατον, ὡς κατὰ τὸ παρὸν ὁ μωάμεθ. τέταρτον, ὅτι οὐκ ἀπέθανε θάνατον φυσικόν, ἀλλὰ τοῖς ἰουδαίοις ἐπέτρεψε τὸν ἐκείνου θάνατον. καθάπερ τις παλαιστὴς γενναῖος, οὐκ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐκλέγεται τὸν ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ καὶ ἀντίπαλον, ἀλλ᾽ ὡς ἂν ἐκεῖνος βούληται τούτῳ συμπλέκεται, οὕτω καὶ ὁ χριστός, ὃς ἀπὸ λόγου μόνου ῥίψας εἰς γῆν τοὺς ζητοῦντας αὐτόν, τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν τοῖς ἰουδαίοις ἀφῆκε. καὶ αὐτοὶ οἱ ἰουδαῖοι ἐξελέξαντο τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον, ἀγνοοῦντες οἱ τάλανες, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος ἔκφρασιν τινὰ προφητείας ἐπλήρωσεν. ὁ γὰρ δαβὶδ φησί, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. τί δηλούσης τῆς προφητείας; πάντως οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι, ὥσπερ ἡ γωνία τοὺς δύο τοίχους ἑνοῖ καὶ συνδεῖ, καὶ ποιεῖ ἕν, οὕτω καὶ ὁ χριστός, ὃς πέτρα ὠνομάσθη παρὰ τῆς γραφῆς, ὅν τινα λίθον ἀπεδοκίμασαν, καὶ ὡς ἀνωφελῆ καὶ ἄχρηστον ἔρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες ἰουδαῖοι, οἵ τινες ἐνεπιστεύθησαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια εἰς οἰκοδομὴν καὶ σωτηρίαν τοῦ γένους αὐτῶν, οὗτος ἤγουν ὁ χριστὸς ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, τουτέστι συνῆψε τήν τε παλαιὰν διαθήκην, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἑνώσας τὰ δύο, ἕνα οἶκον ἐποίησεν εἰς κατοικητήριον θεοῦ. καὶ τείνας τὰς χεῖρας

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ἐν τῷ σταυρῷ, τὰ διεστῶτα συνήγαγε, καὶ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ μίαν πίστιν ἀποκατέστησεν. ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα, ὃν ἵνα ὁ ἄρχων τοῦ ἀέρος διάβολος ἐμίανε, τοῦτον ὁ χριστὸς ἡγίασε, διὰ τὸ ἀναβεβηκέναι αὐτὸν εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ ὕψος. εἴποι δ' αὖθις καὶ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἀπέθανεν ὁ χριστὸς τόν τε ἰωάννου θάνατον, ἢ τὸν ἡσαΐου, οἵ τινων ὁ μὲν ἐτμήθη τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ ἐπρίσθη μέσον ξυλίνῳ πρίονι, ἀλλὰ σῶον ἔχων τὸ σῶμα, διδασκαλίαν ἀφεὶς, ὅτι ἐπεὶ σῶμα χριστοῦ ἡ ἐκκλησία ἐστὶν, οὐκ ἔστι δίκαιον, ἵνα σχίζωσιν αὐτὴν οἱ κακῶς φρονοῦντες.

ζ Ἔτι φησὶν, ὅτι τὸν χριστὸν ὁ θεὸς εἰς ἑαυτὸν μετεκαλέσατο, τουτέστιν εἰς τοὺς οὐρανούς. περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ κόσμου πάλιν φανήσεται, καὶ θανατώσει τὸν ἀντίχριστον. μετὰ δὲ ταῦτα θανεῖν καὶ τὸν χριστὸν, τοῖς αἱρετικοῖς δονατισταῖς συμφωνῶν, καὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει, τὸ ὁμολογεῖσθαι χριστὸν τὸν θεὸν ἀνατρέπει. ὅτι μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ χριστὸς, ὁμολογεῖ. καὶ ὅτι πάλιν ἐλεύσεσθαι μέλλει, οὐκ ἀρνεῖται. ὅτι δὲ ὡς θεὸς καὶ κριτὴς πάσης κτίσεως, ἀποβάλλεται. ἀλλ' ὡς ἠλίαν ἢ ἐνὼχ, οὕτω κηρύττει τὸν χριστὸν ἐλεύσεσθαι. ἀρνούμενος δὲ καὶ τὸν ἐκείνου θάνατον, λέγει, ὅτι μετὰ τὸ θανατῶσαι τὸν ἀντίχριστον, καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν. ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις καὶ διαφόρως ἔμπροσθεν περὶ τοῦ χριστοῦ εἴπομεν, ἀπόχρη τὰ λεγόμενα εἰς ἀνασκευὴν, καὶ κατάλυσιν καὶ τούτου τοῦ ἀσεβήματος. καὶ περὶ μὲν τοῦ χριστοῦ ταῦτα εἰσὶ τὰ παρὰ τοῦ μωαμεθ λεχθέντα.

η Περὶ δὲ τῆς ἁγίας μαρίας τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου οὑτωσί φησιν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ θεοποιοῦσιν αὐτήν. ἐπεὶ γοῦν καὶ περὶ τοῦ τοιούτου ἀτοπήματος ἀρκετῶς εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ ἀπολογίᾳ, πλέον οὐ λέγομεν. ἀρκετὰ καὶ γάρ εἰσι τὰ ῥηθέντα. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἀμρὰμ λέγει περὶ τῆς ἀειπαρθένου ἁγίας μαρίας τῆς θεοτόκου, ὅτι θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ἀμρὰμ, ὃς ἐστὶ πατὴρ τοῦ προφήτου μωϋσέως καὶ τοῦ ἀαρὼν, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ μαριὰμ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μαρία, διαῤῥήδην φησὶν, ὅτι ἡ τοῦ χριστοῦ μήτηρ μαρία ἀδελφὴ ἦν τοῦ τε ἀαρὼν καὶ μωσέως. καὶ ὅτι μὲν ὁ ἀμρὰμ πατὴρ ἦν μωϋσέως καὶ ἀαρὼν, οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. τίνος δὲ ἐστὶν ἡ θεοτόκος θυγάτηρ, καὶ πότε ἐγεννήθη, τοῖς πᾶσι φανερόν. τοῦ γὰρ μωσέως ἀδελφὴ ἡ μαρία ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπέθανε. μετὰ δὲ χρόνους χιλίους πεντακοσίους ἐγεννήθη ἡ ἁγία θεοτόκος. οὕτω παραφυλάττει ὁ μάταιος τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐν ὅλῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

ΑΣΕΒΗΣ εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσὼν καταφρονεῖ, φησὶν ὁ θαυμάσιος σολομών. καὶ τίς ἀσεβέστερος μωαμεθ; ποῖον δὲ βάθος κακῶν, μᾶλλον δὲ σκότος, εἰς ὃ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων καὶ τεράτων ψευδῶν, ἐπλάσατο καὶ τὴν παροῦσαν ἄθεσμον θεωρίαν, ἔχουσαν ἐπὶ λέξεως οὕτως.

α Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, αἶνος τῷ ποιήσαντι διελθεῖν τὸν δοῦλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ προσευκτηρίου τοῦ ἐλαρὰμ, ὅ ἐστιν οἶκος μακκὲ, μέχρι τοῦ ποῤῥωτάτου προσευκτηρίου, ὅ ἐστιν οἶκος ἅγιος ἱερουσαλὴμ, ὃν εὐλογήσαμεν, ὁ μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὸ ψάλλειν αὐτὸν τὴν ἑωθινὴν ὥραν αὐτοῦ, εἶπε τοῖς ἀνθρώποις, ὦ
,, ὑμεῖς ἄνθρωποι κατανοήσατε, χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναι με ὑμῶν, ἦλθε πρός με ὁ γαβριὴλ
,, μετὰ τὴν ἐσχάτην ἑσπερινὴν ψαλμῳδίαν, καὶ εἶπε πρός με, ὦ μωαμεθ, ἐντέλλεταί σοι ὁ
,, θεὸς ἐπισκέψασθαι αὐτόν. ὢ εἶπον, καὶ ποῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; καὶ εἶπεν ὁ γαβριὴλ, ἐν τῷ
,, τόπῳ ὅπου ἐστί. καὶ ἤγαγέ μοι κτῆνος μεῖζον μὲν ὄνου, ἔλαττον δὲ ἡμιόνου, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
,, ἐμπαράκ. καὶ εἶπέ μοι, ἀνάβαινε τούτῳ, καὶ ἔλαυνε μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου. καὶ ὡς ἐφρόντιζον
,, ἀναβαίνειν, ἔφυγε τὸ κτῆνος. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἵστασο ἀσφαλῶς, ὁ μαχούμετ γὰρ

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

αὐτὸν ὁ σὲ βουλόμενος ἀναβῆναι. καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτῆνος, μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; ἀπεκρίθη ὁ γαβριήλ, ναί. εἶπε τὸ κτῆνος, οὐ συγχωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ θεοῦ δεηθείη. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ θεοῦ μου ὑπὲρ τοῦ κτήνους, ἐπέβην τε αὐτοῦ, καὶ περιεπάτει ὥσπερ κα[illegible]μένου μου πορείᾳ λεπτῇ, ἐπεστήριζέ τε τὴν [illegible]λὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὁρίζοντι τῆς ὄψεως αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον ἐν ἐλάττονι διαστήματι [illegible] ὅσον λέγου βουλὴ τελεσθ[illegible]. ἦν δὲ καὶ ὁ γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀπορρῶγα ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ, ἐν τῇ ἱερουσαλήμ. καὶ εἶπε μοι ὁ γαβριήλ, κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ κατέβην. καὶ ὁ γαβριὴλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀπορρῶγα, τὸ κτῆνος τὸ ἐμπαράκ, καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ, μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔκρουσε τὴν θύραν ὁ γαβριήλ, ἐρρέθη τε πρὸς αὐτόν, τίς εἶ; ἀπεκρίθη τε, ἐγώ εἰμι ὁ γαβριήλ. ἐρρέθη τε πάλιν αὐτῷ, καὶ τίς ἐστι μετὰ σοῦ; ἀπεκρίθη, ὁ μαχουμέτ. εἶπε δὲ ὁ θυρωρός, μὴ ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ ἀποστολή; καὶ εἶπεν ὁ γαβριήλ, ναί. καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν πύλην, καὶ εἴδομεν ἔθνος ἀγγέλων, καὶ δὶς κάμψας ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ γόνατα, ἐξέχεον προσευ[illegible] καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβέ με ὁ γαβριήλ, καὶ ἤγαγέ με πρὸς τὸν δεύτερον οὐρανόν. ἦν δὲ τὸ διάστημα τοῦ δύο μέσων οὐρανῶν ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. καὶ ὥσπερ πρῶτον ἔκρουσε τὴν θύραν, καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ, οὕτω καὶ μέχρις ἑβδόμου οὐρανοῦ κατὰ πάντα γέγονεν ὁμοία. ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ οὐρανῷ διαγράφει ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων, τὸ μῆκος ἑνὸς ἑκάστου πολλῷ χιλιοπλάσιον τοῦ κόσμου, ἀφ' ὧν τις εἶχεν ἑπτακοσίας χιλιάδας κεφαλάς, καὶ ἐν ἑκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα, καὶ ἐν ἑκάστῳ στόματι χιλιάδας ἑπτακοσίας γλώσσας αἰνούσας τὸν θεὸν ἑπτακοσίοις μυριάδων ἰδιώμασι. καὶ προσέβλεψεν ἕνα τῶν ἀγγέλων θρηνοῦντα, καὶ ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ. καὶ ἀπεκρίθη, ἁμαρτίαν εἶναι. αὐτὸς δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτοῦ. οὕτω τέ φησιν ὁ γαβριήλ, παρέθετό με ἀγγέλῳ ἑτέρῳ, κἀκεῖνος ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔστη ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ. καὶ ἥψ[illegible] ὁ θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς χειρὸς αὐτοῦ διῆλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχεως μου. καὶ εἶπε μοι ὁ θεός, ἐπέθηκά σοι καὶ τῷ λαῷ σου εὐχάς. καταβάντι δέ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανόν, συνεβούλευσεν ὁ μωϋσῆς ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κουφίσαι τὸν λαόν, μὴ ὄντα δυνατὸν ἐξαρκεῖν τοσαύτῃ εὐχῇ. καὶ τῇ πρώτῃ ἐπανόδῳ ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ δέκα μέχρι καὶ τῆς τετάρτης ἐπανόδου. καὶ τῇ πέμπτῃ ἐπανόδῳ, τοσοῦτον ἦλθεν εἰς τὸ ἔλαττον τῶν εὐχῶν, ὡς ὀλίγας ἐναπομεῖναι. εἰπόντος δὲ τοῦ μωσέως, μηδὲ τοσοῦτον δυνήσεσθαι τὸν λαόν. ἐγὼ δὲ αἰσχυνθεὶς ὡς τοσαυτάκις ἀναβάς, οὐκ ἀνέβην πλέον, ἀλλ' ἐ[illegible]ὼν εἰς τὸ ἐμπαράκ, ἤλαυνον ἐπανιὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μακκέ. τούτων δὲ πάντων χρόνος ἐλάττων ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτός. καὶ διηγησαμένου πρὸς τὸν λαὸν τοῦ μωάμεθ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων πολλαί, λέξαντες αὐτῷ, ἀνάβηθι τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρώντων ἡμῶν, ὡς ἂν ἴδωμεν σε συναντήσαντάς σοι ἀγγέλους, οὐκ ἐπέγνως τὸ ἑαυτοῦ ψεῦδος; καὶ εἶπεν ὁ μωάμεθ, [illegible]ενεσις τῷ θεῷ μου, μὴ ἄλλο τι εἰμὶ ἐγώ, ἢ εἷς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολος. οἱ πρὸ ὑμῶν οὐκ ἐπίστευον θαύμασιν, οὐδὲ ὑμεῖς πιστεύετε θαύμασιν, οὔτε πιστεύσετε, ἢ μὴ διὰ ξίφους. καὶ τί δ' ἄν τις εἴποι περὶ τῆς τοιαύτης ψευδοῦς καὶ ἀδοξοτάτης θεωρίας; ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ μωάμεθ τὸν ἔλεγχον ἔχει. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, ὅτι ἐκυλίετο ἀφρίζων ὑπὸ τοῦ πάθους, διὰ τοῦ γαβριὴλ ἐρχομένου πρὸς αὐτόν, ἀπεσταλμένου παρὰ θεοῦ δῆθεν, οὐκ ἠδύνατο φέρειν τὴν τοῦ ἀγγέλου ὅρασιν. καὶ δι[illegible] πίπτειν ὡσεὶ νεκρόν, τοὺς δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου λόγους ἀκούειν, ὥσπερ τινὰ κώδωνα χαλκοῦν ἠχοῦντα. ὁ τοίνυν μὴ δυνηθεὶς φέρειν ἑνὸς ἀγγέλου ὀπτασίαν, πῶς τοσούτων ἀγγέλων αὐγὴν ἠδυνήθη θεάσασθαι; πῶς διεργάσασθαί τε καὶ μετρῆσαι τὰς τοσαύτας κεφαλὰς τῶν ἀγγέλων, τὰς ἐντός τε τῶν στομάτων αὐτῶν γλώσσας, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς διαφόρους ἐναλλαγὰς καὶ ἰδιότητας τῶν ὕμνων τοῦ θεοῦ; μὴ μόνον γὰρ τοῦ γαβριὴλ μείζονα εἶναι λέγ[illegible] ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ γαβριὴλ οὐκ εἶχε παρείσδυσιν. ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν ἀποδέων ἐκείνων, ὥστε τὸν μωάμεθ αὐτὸν ἑτέρῳ ἀγγέλῳ παραδοῦναι, ὁ δ' αὖ ἑτέρῳ, καὶ ἐφεξῆς ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἀνελθεῖν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων. εἶτα κἀκείνων ὑπεραναβῆναι, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν θεόν, καὶ συντυχεῖν ἀλλήλοις. Ἔτι μὴ μόνον μείζονα πάντων ἐκείνων δεικνύει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμενον. ἐῶ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεόπτου μωϋσέως, ὃν ὥς φησιν εἶδεν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, αὐτὸς δὲ ὑπεραναβῆναι καὶ τοῦ ἑβδόμου, καὶ ἀπελθεῖν μέχρι καὶ τοῦ θεοῦ, ὁμιλῆσαί τε αὐτῷ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελθεῖν καὶ κατελθεῖν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, ὡς εἴρηται, καὶ συντυχεῖν τῷ μωϋσεῖ, συμβουλεῦσαί τε αὐτὸν τοῦτο, ἐπαναστραφέντα παρακαλέσαι τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ γενέσθαι κουφοτέραν τὴν εὐχήν, ὡς ἀδυνάτως ἔχοντας πρὸς αὐτήν. καὶ δεξάμενον τοῦτον τὴν βουλήν, ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὸν θεόν, καὶ ζητῆσαι τὸ περὶ τούτου, καὶ προσδεχθῆναι τὴν ζήτησιν αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι ἐλαφροτέραν τὴν εὐχήν. καὶ αὖ τοῦ μωσέως ἀναγκάσαντος αὐτὸν αὖθις ἐπαναστραφῆναι ἕως πεντάκις πρὸς τὸν θεόν, καὶ πάλιν γενέσθαι πολλῷ ἐλάττονα τὴν εὐχήν. καὶ μὴ ἀρκεσθέντα τὸν μωϋσῆν ἐπεῖν καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναστραφῇ πρὸς τὸν θεόν, καὶ αἰτήσῃ συγγνωμονεστέραν γενέσθαι τὴν εὐχήν, οὐ κατένευσεν, ἀλλὰ κατελθεῖν εἰς τὸ ἐμπαράκ, καὶ ἐλαύνειν ἕως ἂν ἔλθῃ ἔνθα ἦν πρότερον. σκόπει γοῦν ψεῦδος πάσης ἀγνωσίας μεμεστωμένον· τὸν θεόν, ὃν ἵνα ὁμολογεῖ ὁ αὐτὸς μωάμεθ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐνσώματον δείκνυσι, καὶ οὐκ ἀσώματον. τὸ γὰρ θεῖον, ἀσώματον, ἄποσόν τε καὶ μὴ ἔχον μέγεθος, οὐδὲ ἐν εἴδει περιγραπτόν. τὸ δὲ οὕτως ἔχον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φύσει, πῶς ἂν ἐκ μερῶν; εἰ γάρ τις δοίη τοῦτο ὑπάρχειν, πῶς νοηθήσεται ἀσώματον; τὸ γὰρ ἐν σχήματι ὄν, πάντως καὶ ἐν ποσῷ. τὸ δὲ ἐν ποσῷ, καὶ ἐν τόπῳ. τὸ δὲ ἐν τόπῳ, ἐξ ἀνάγκης περιγραπτόν. ταῦτα δὲ σωματικά, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια, πῶς ἂν ἐπὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τοῦ θεοῦ λογίσηταί τις διανοίας μέτοχος ὤν; καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἀβραὰμ ἐν τῇ πάλαι θεοφανίᾳ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐλογίσατο καὶ ἐκάλεσεν. τοῦ δὲ δανιὴλ τοῦ τοιοῦτον καὶ τοσοῦτον ἄγγελον ἰδόντος, ἐστράφη ἡ δόξα αὐτοῦ εἰς διαφθοράν, τουτέστιν παραβραχὺ ἀπέβαλλε τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. ὁ δὲ δαβὶδ φησίν, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. ὁ δὲ μωάμεθ τὰς ἀγγελικὰς πάσας ὑπεραναβὰς δυνάμεις, ἀμέσως τῷ θεῷ προσωμίλησε, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου δεήσεις ἐποίησε, καὶ τῆς εὐχῆς οὐκ ἀπέτυχεν. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐκ ἔφη τολμήσας ὁ αὐθάδης οὗτος καὶ ἀλαζών, ὅτι κατέλαβε τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ θεὸς οἶδεν αὐτήν. ἀλλ' ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς, ἐκγελάσεται αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. Ἔτι, οὐκ ἠδύνατο ὁ θεὸς γινώσκειν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν νόμον, ὃν οὐκ ἠδύναντο βαστάζειν; καὶ πῶς θεός, ὃς οὐ γινώσκει τὸ ποίημα αὐτοῦ, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ. εἰ δὲ θεὸς ὢν ἀληθής, καὶ τὰ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ τοῦ μωσέως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθείς, εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὔτε ἐλλιπές ἐστιν, οὔτε περιττὸν καὶ παρέλκον, ὥσπερ τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μωάμεθ τέλειον καὶ ἀληθὲς καὶ ἅγιον, καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀνακαλεῖ. οἱ δὲ τοῦ τοιούτου μωάμεθ ἀκόλουθοι δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ, λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ ἀδύνατα. τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν; καὶ τὸν θεὸν ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς καρδίας; τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ συκοφαντούντων εὔχεσθαι; τίς δύναται ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἕτερα. καὶ διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν μωάμεθ καὶ τὸ κορρὰν συγκαταβάσεως ἕνεκεν, ἵνα ῥᾳδίως πληρῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱός, ἀλλ' οὕτως ἁπλῶς ἄνθρωπος ὡς ὁ μωϋσῆς, ἐδεόμεθα ἂν τινῶν ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. ἐπεὶ δὲ θεὸς ἀληθὴς τρανῶς ἀναφαίνεται, περιττὸν ἥγημαι ὅλως δοῦναι ἀπολογίαν περὶ τούτου. ὡς γὰρ θεὸς καὶ ποιητὴς οἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ ἐκ τῶν τοῦ μωάμεθ λόγων τὸ ἄτοπον. αὐτός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων, ὅτι ὁ χριστὸς λόγος θεοῦ ἐστι, καὶ ψυχὴ θεοῦ ἐστι, καὶ πνεῦμα θεοῦ. καὶ εἰ λόγος θεοῦ ἐστι, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα εὐλόγως ἐποίησεν; ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἄν ποτέ τι ἀγνοῶν εὑρίσκηται. ὅτι γὰρ ὡς σοφὸς τοῦ θεοῦ ἐστιν ἐλάττων αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, οὔτε ὡς λόγος αὐτοῦ. καὶ ἡ ψυχὴ θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐστι, πῶς εἴς τε τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων βάρος ἐντέθηκε μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκολουθοῦντας, ὅτι οὐδὲν εἰσιν, ἢ μὴ πληρῶσαι ἐν τὸν τε μωσαϊκὸν νόμον, τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κορράν. καὶ εἰ μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὕτω παραγγέλλει ὑμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρώσετε τόν τε παλαιὸν νόμον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲν ἐστι, τουτέστιν οὐδεμία ὠφέλεια ἐστὶν ἐν ὑμῖν. εἰ δὲ τέλειόν ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ὥσπερ καὶ ἐστι, ματαίως ἄρα δικαιοῦται τὸ κορράν, ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη, καὶ ἀληθῶς καταψεύδεται τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ χριστοῦ. πῶς γὰρ δύναται τὸ εὐαγγέλιον τέλειον εἶναι διορθώσεως δεόμενον; ἔτι, εἰ ὁ γαβριὴλ ἀνελάβετο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεία ζώου, ἵνα ἀπὸ τοῦ μακκὲ διακομίσῃ αὐτὸν ἕως ἱερουσαλήμ; ἔτι, τίς μετρήσας τὸ τοῦ ὅλου μῆκος, τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ μέχρι καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ εὗρεν αὐτὸ πεντακοσίων ἐτῶν διάστημα, ἀνήγγειλε τῷ μαχουμέτ; ἔτι, εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδὸς ἐμετρήθη τουτὶ τὸ διάστημα, πῶς περιεπάτησε σῶμα πάχος ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται, εἰ δὲ τούτων μὲν ἀδυνάτων, ἄγγελοι δὲ ἢ ψυχαὶ ἀνθρώπων ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀσώματα σωματικῷ βήματι μετροῦσι τὰ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύνανται διελθεῖν τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανόν, ἀέρα λέγω, καὶ αἰθέρα, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ἔτι, πῶς εἰς μὲν τὴν ἀνάβασιν ἐδεήθη ἀγγέλων, ὥστε ἀναβιβάσαι αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς; ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνου τοῦ ζώου τοῦ ἐμπαράκ, ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ μακκὲ διασώσηται; καὶ τίς οὕτω παράφρων, ὁ μὴ τῶν τοιούτων κατεγνωκώς; διά τοι τοῦτο παντελῶς κωλύουσι οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι μετά τινων διαλέγεσθαι, τὸν ἔλεγχον δεδιότες. οὐδὲ γὰρ ἀγνοοῦντές εἰσι τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ματαιότητα, ἀλλ᾽ ὅμως κἀκεῖνοι ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν. οἱ μὲν γὰρ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ, καὶ ἄκοντες ἕπονται. εἰ δ᾽ ἴσως ἀφόβως καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθὺς χριστιανοὶ ἐγένοντο ἄν. οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέντες, ὡς βέβαια καὶ ἀληθῆ καὶ ὁμολογημένα ἔχουσι τὰ τοῦ μωάμεθ ψεύδη καὶ τερατεύματα. οἱ δὲ οὐ βούλονται ἀφεῖναι τὴν πατροπαράδοτον πλάνην αὐτῶν, αἰδοῖ τῶν γονέων, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἐκείνοις τιθέασι τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς θεὸν ἀπολογίας. οἱ δὲ διὰ τὸ ἄνετον καὶ ἐλεύθερον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνδόσιμον οὐ βούλονται ἀφεῖναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ ματαίαν δίαιταν προαιροῦνται, γινώσκοντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀπὸ θεοῦ τὰ λεγόμενα, λέγουσι δ᾽ ὅμως ἄντικρυς, ὡς προείρηται, ὅτι ὁδὸν τῶν ἐντολῶν σου γνῶναι οὐ βούλομαι. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ παραχωροῦσιν ἀναγινώσκεσθαι τὴν θείαν γραφὴν παρ᾽ ἐκείνοις, ἵνα μὴ τὸ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ψεῦδος εἰς ἔλεγχον ἔλθῃ. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἰωνᾶ οὕτω φησίν, ὅτι κἂν ὁποῖος ποτε φωραθῇ ἀντιλέγων τὸ κορράν, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, μηδὲ πιστεύειν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμράμ φησί· μὴ πιστεύσητε ἕτερον πλὴν τοῦ ἑπομένου τῷ ὑμετέρῳ νόμῳ. καί τοιγε τὸ εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων, καὶ ὁδηγίαν, καὶ μηδὲν εἶναι τοῖς σαρακηνοῖς, μὴ πληρώσασι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. πάλιν δὲ ὁ αὐτός, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ φησίν, ὅτι ἐμοὶ ὁ ἐμὸς νόμος, καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος. ὑμεῖς ἐλεύθεροι ἐστὲ ὧν ἐγὼ πράττω, κἀγὼ ὧν ὑμεῖς. τοῦτο γοῦν ἴδιον ἐστὶ τοῦ παρατετραμμένου καὶ πεπλανημένου νοὸς, τὸ μὴ μόνον μετὰ τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον τοῦτον εὑρίσκεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν μηδέποτε συμφωνεῖν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν οὑτωσὶ μωάμεθ ἐν ὅλῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι. τὰ δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία γραφὴ, ἥ τε παλαιὰ, ἥ τε νέα, μία ἑκάστη πρὸς αὐτὴν, κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν συμφωνεῖ, καὶ αὖθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὑρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονοῦσαι καὶ λέγουσαι, καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ αὐτὸς θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ νομοθέτης τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας. ἐγὼ δὲ τάχα ἂν μετὰ ἡσαΐου καὶ δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον, ἵνα τί κύριε ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, καὶ ὅτι ἐμοῦ παραμικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ᾽ ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσί, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέλος. περιεβάλλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν. ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν, διήλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας, διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ. ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν, ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλὰ σὺν τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ καὶ αὐτὸς κεκράξομαι, ὅτι διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν, ἔθου αὐτοῖς κακὰ κύριε. κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι. πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα; ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. ὡσεὶ ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

B Ἐν τῷ κεφαλαίῳ λέγει ὁ μωάμεθ ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, ἀεὶ γένει αἱρετικῷ ἀκολουθῶν. καὶ ὅτι μετὰ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ὁ αὐτὸς, ὅτι πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ μαχούμετ κορρὰν ἀναγινωσκόμενον, ἐπήνεσαν καὶ ἐθαύμασαν, καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν. ἀλλὰ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. εἴπερ γοῦν δύναται σωθῆναι εἷς καὶ μόνος ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν, δύναται σωθῆναι καὶ πάντες. ἀλλ᾽ ὥσπερ πανταχοῦ ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρόν. αὐτὸς καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ κατὰ πάντα λέγουσι τὸ εὐαγγέλιον τέλειον, καὶ ἅγιον, καὶ σωτήριον, ὡς τοῦ Χριστοῦ λόγους. νῦν δὲ, ὡς καὶ πολλάκις, ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. ὁ γὰρ Χριστὸς οὕτως εἴρηκε πρὸς τοὺς τῆς γεέννης ἀξίους, πορεύεσθε ἀπ᾽ ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. τοῦτο τοίνυν εἰπὼν, οὐδένα τῶν δαιμόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ σεσωσμένος ἢ σὺν τῇ μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ αὐτὸς συμβάλλει διὰ πράξεως εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. ὥσπερ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ἄνθρωπος ποιῆσαι τὸ κατὰ βούλησιν, ἤτοι τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς νόσον. ἢ ἐμπεσὼν, ἔχειν ἐπ᾽ ἐξουσίας ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγείαν. ὥσπερ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς τις ἄνθρωπος ἐπ᾽ ἐξουσίας ἔχει, ἵνα μὴ ἁμάρτῃ, ὅπερ ἐστὶν ἀσθένεια ψυχῆς. ἁμαρτὼν δὲ, εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐστὶν, ἵνα καὶ αὖθις ἀνακαλέσηται ἑαυτὸν, καὶ μὴ μόνον εἰς τὴν προτέραν ὑγείαν τῆς ψυχῆς ἐπανέλθοι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβῇ. καὶ ἡ σὺν τῇ μετανοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιοῦσα ἔργα ἀξιόχρεα, ἢ κατὰ δεύτερον ὅ φασι πλοῦν μόνον μετανοῶν εὑρίσκηται. καὶ ὁ πανάγαθος θεὸς, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κλίνας τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατελθὼν, καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, ἐκχέει τὸ ἔλεος αὐτοῦ. ὅπερ ἐστὶ μεῖζον πάσης πράξεως ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τοῦτο λογίζεται. καὶ πρὸς ἑαυτὸν προσκαλεῖται αὐτοὺς, καὶ φίλους αὐτοῦ καθίστησιν. ὥσπερ δὲ τοῦ διαβόλου ποῦ μετάνοια; ποῦ ταπείνωσις; ἡ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεως γίνεται. πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἑαυτοῦ ὡς κακῶς πράξαντος, ἔπειτα μετανοεῖ ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτεν. ὁ δὲ διάβολος τοὐναντίον. στέργει μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἥμαρτε, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρόξενος καὶ συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὑρίσκεται. τίς γοῦν κοινωνία θεῷ τε καὶ διαβόλῳ; ἄρα ματαίως ἐλάλησεν ὁ μωάμεθ εἰπὼν, ὅτι δύνανται σωθῆναι οἱ δαίμονες.

γ Ἔτι ὁ αὐτὸς μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κορρὰν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ μωάμεθ γινώσκει τὴν τούτου ἐξήγησιν, ἀλλ᾽ ἢ μόνος ὁ θεός. καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀλήθεια, ποία ἐστὶ τοῦ κορρὰν ὠφέλεια; ἴσως γὰρ οὕτως ἠδύνατο ὠφελῆσαι, εἴπερ ἐγίνωσκον τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ λεγόμενα. ἐπεὶ δ᾽ αὐτὸς ὁ μωάμεθ μαρτυρῶν εὑρίσκεται, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ κορρὰν λεγόμενα, τίς ἡ τούτου ὠφέλεια; πάντως οὐδεμία. καὶ τίς ἄλλη μείζων ἀπόδειξις, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ ὁ παρὰ τοῦ μωάμεθ δοθεὶς νόμος; οὐ γὰρ δὴ ματαίως νομοθετεῖ ὁ θεός. ἰδοὺ τοίνυν καταφανές ἐστι τὸ κορρὰν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνάπλασμα ἐστὶ διανοίας αὐτοῦ κακοδαίμονος. καὶ πρόδηλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ κορρὰν, ὅτι οὔτε τῇ παλαιᾷ γραφῇ συμφωνεῖ, οὔτε τῇ νέᾳ διαθήκῃ. καί τοιγε ὁμολογοῦντος τοῦ μωάμεθ, ὅτι ἅγιαι καὶ καλαί εἰσιν αἱ γραφαὶ, καὶ ὅτι οὐδέν εἰσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ πληρώσαιεν τόν τε νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ἔτι σχεδὸν διόλου αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶν ἀντιλέγων. ἔτι οὐδὲν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστωσιν τῶν λεγομένων. ἔτι ὁμολογούμενα ψεύδη περιέχει, ὅπερ ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἀλλότριον πάντη. ἔτι ἄδικον ἐστὶ, καὶ καταλύει τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέποτε ὁ θεὸς ἀνέτρεψεν. ἔτι παντελῶς ἐστὶν ἄτακτον, καὶ τὸ ἄτακτον μακρὰν ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀταξίας θεός. ἔτι πονηρὸν ἀναφαίνεται, καὶ πῶς ἀπὸ θεοῦ, τοῦ πάσης ἐπέκεινα εὐθύτητος καὶ ἁπλότητος; ἔτι πεπλασμένας καὶ τερατώδεις θεωρίας περιέχει. καὶ πῶς ταῦτα ἀπὸ θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ καὶ δοτῆρος καὶ τῆς ἀληθείας; τὸ δὲ πάντων τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δαίμονος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦτο κορράν, κἂν καὶ τὸν θεὸν διαβάλλοντες λέγωσιν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐδόθη. θαυμάζω γὰρ ἔγωγε καὶ ἐκπλήττομαι, πῶς τὸν χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἀφέντες οἱ τάλανες, ἠκολούθησαν τῷ μωάμεθ. αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ μωάμεθ νόμος, τουτέστι τὸ κορράν, αὐτὸ τοῦτο φησίν, ὅτι διὰ ἀγγέλου εὐηγγελίσθη τῇ μητρὶ τοῦ ἰησοῦ, καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου ἡγιάσθη, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ συνελήφθη, ἀλλ' οὐ φύσεως ἐνεργείᾳ, καὶ ἐκ παρθένου ἁγιωτάτης, καὶ ὑπὲρ πάσας ἄλλας γυναῖκας καθαρᾶς γεννηθῆναι. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ αἰνεσαὶ φησίν, ὦ ἑταιρεία τῆς βίβλου, τουτέστιν οἱ π[illegible]ί, μὴ λέγετε περὶ τοῦ θεοῦ πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ χριστὸς ἰησοῦς υἱός ἐστι τῆς μαρίας, καὶ ἀπόστολος θεοῦ, καὶ λόγος θεοῦ, ὃν ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. ἰδοὺ γοῦν θεὸν ὀνομάσας, καὶ λόγον θεοῦ, καὶ πνεῦμα ἅγιον τὴν τρισυπόστατον τριάδα ὁ ἄθλιος, οὐκ ἤνοιξε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς τριάδος. καὶ εἰκότως. ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς εὑρισκόμενα, πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν ζωὴν μὲν ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον, καὶ ψυχὴν μὴ διακρῖναι δυναμένην τὸ κρεῖττον καὶ τὸ χεῖρον, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκτρώματα καὶ ἀμβλώματα, οὕτω καὶ πᾶς ἀσεβὴς ὁ μὴ γεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, τουτέστι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ δείλαιος, σκοτεινὸς ἐναπελείφθη, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος. περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος συνεχῶς ἐν τῷ κορρὰν μέμνηται. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐμπιᾶ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ὅτι περὶ τῆς μαρίας ἐνεφυσήσαμεν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν, ὅτι περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ θεός. καὶ περὶ μὲν τοῦ χριστοῦ τοιαῦτα. περὶ δὲ τοῦ μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτον φησίν, ἀλλ' ὅτι ἦν ὀρφανὸς καὶ πλανήτης ὑπὸ θεοῦ συναχθείς. ἔτι τὸν χριστὸν λόγον θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον, τὸν δὲ μαχούμετ οὕτω μόνον προφήτην ἁπλῶς. ἔτι τὸν χριστὸν ἐκ τοῦ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ ὁμολογοῦσιν εἶναι, τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας. ὁ δὲ μωάμεθ ἐκ τοῦ ἰσμαήλ ἐστιν, ὅς τις ἐξεβλήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. ἔτι ὁ χριστὸς οὐδέποτε ἐποίησεν ἁμαρτίαν. λόγος γὰρ θεοῦ καὶ πνεῦμα θεοῦ οὐ δύναται πλανηθῆναι. ὁ δὲ μαχούμετ εἰδωλολάτρης ἐγένετο, καὶ φονεὺς, καὶ ἅρπαξ, καὶ ἀσελγὴς, καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἁμαρτήμασιν ἔνοχος ἐγένετο, ἐφ' οἷς ὁ θεὸς, ὡς φασιν, αὐτὸν συνεπάθησεν. ἔτι ὁ χριστὸς φρικτὰ καὶ ἐξαίσια πεποίηκεν θαύματα, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδα μεμαρτύρηται, ὅτι ὁ χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθάρισε, νεκροὺς ἀνέστησε, καὶ ἄλλα εἰργάσατο. ὁ δὲ μωάμεθ οὐδὲν θαῦμα πεποίηκε κατὰ τὸ κορράν, ἀλλ' ἢ μόνον τὸ τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος ἄντικρυς, καὶ ἕτερα τινὰ αἰσχρά, ἅπερ καὶ παρεσιωπήθησαν, καὶ τῇ σιγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ δύσφημον. ἔτι κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ χριστὸς ἐσταύρωται, καὶ τέθνηκε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται. κατὰ δὲ τὸ κορράν, ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτὸν, λέγουσιν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη δ' ὅμως. καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ εὐαγγελίου ἀληθείας, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μωάμεθ ψευδολογίας ὁ χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖται. ὁ δὲ μαχούμετ οὐχ οὕτως, ὡς πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀνέστη. τοίνυν διὰ ταῦτα πάντα τὸν χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν, καὶ μὴ τῷ μωάμεθ ἀκολουθεῖν. πῶς γὰρ ἔδει πιστευθῆναι τὰ τοῦ θεοῦ λόγια, ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαίμονι; καὶ εἰ βούλει παραβάλλομεν ἀμφοτέρους, καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ἰδιώματα. ὁ διάβολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών, ὁ μαχούμετ ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών. τίς γὰρ μείζων τοῦ μωάμεθ, ὃς ὑπεραναβὰς τοὺς οὐρανούς, ὡς αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ εἴρηκε, καὶ αὐτὰς τὰς ἀγγελικὰς πάσας δυνάμεις τῷ θεῷ προσωμίλει, καὶ μεσίτης τῶν ἐπταικότων ἀγγέλων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ κόσμου προστάτης. ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστί, καὶ ὁ μωάμεθ τοὺς μὴ πειθομένους τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν. ὁ διάβολος ἀπατεών ἐστι, καὶ ὁ μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐν-

δὲς

διὸς, ὃ ὥσπερ τι δέλεαρ ἐν ἀγκίστρῳ ἐνθεὶς, οὕτως ἀνοήτους πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσατο. ὁ διάβολος ψεύστης ἐστὶν, ἀλλ᾽ οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ μωάμεθ, καθὼς ἐν ὅλῳ τῷ κορὰν προφανῶς ἀναφαίνεται. ὁ διάβολος ὕπουλος ἐστὶ, καὶ τίς ἄλλος ὡς ὁ μωάμεθ, ταπείνωσιν ὑποκριθεὶς τὴν ὑψηλοφροσύνην ἠσπάσατο; ὁ διάβολος σύμβουλός ἐστι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ μωάμεθ. οὐδὲν γὰρ ὑγιὲς, οὐδὲν ὡς νόμιμον, οὐδὲν θεῷ δεκτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. ὁ διάβολος ἄθεος, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιος αὐτῷ, ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ μαχούμετ. θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κηρύττει ὁλόσφαιρον καὶ ψυχρότατον, θεὸν προσκυνεῖ, τὸν μήτε γεννηθέντα, μήτε γεννήσαντα. μὴ νοήσας ὁ δείλαιος, ὅτι σῶμα προσκυνεῖ, καὶ οὐ θεόν. ἡ γὰρ σφαῖρα εἶδος σώματός ἐστι, καὶ ἡ ψύξις ποιότης σώματος. τὸ δὲ θεὸν τὸν μήτε γεννήσαντα μήτε γεννηθέντα οὔτε σῶμα προσκυνεῖ, οὔτε θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ θεὸν προσκυνεῖ, ὃν ὄνειροι τῶν ἀσεβῶν διαπλάττουσι. γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινὰ ἥλιον μὴ ἔχοντα φῶς, καὶ πηγὴν ἄνευ ὕδατος, καὶ νοῦν λόγον μὴ ἔχοντα, ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος θεός. ὁ δὲ τῶν ἡμῶν τῶν χριστιανῶν θεὸς εἷς ἐστιν, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μονὰς ἐν τριάδι, καὶ τριὰς ἐν μονάδι, ἀσυγχύτως ἑνουμένη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη. μονὰς ἡ αὐτὴ, ὃ τριὰς παναιτία. ὁ μὲν πατὴρ ἄναρχος, οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα πρῶτον ἀναίτιος. μόνος αἰτία, ὃ ῥίζα, καὶ πηγὴ, τῆς ἐν υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεωρουμένης θεότητος, ὃς ἵλεως γένοιτο ἡμῖν καὶ πᾶσι χριστιανοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ἀμήν.

Satis Zen P. [illegible] 1655

ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ
καντακουζηνοῦ κατὰ τοῦ μωάμεθ ἀπολογητικῶν λόγων τέλος.

ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑι ΠΑΡΑ
ΜΕΝ ΤΩι ΝΙΚΟΛΑΩι ΒΡΥΛΙΓΓΕΡΩι, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι
δὲ καὶ ἀναλώμασι Ιωάννου τοῦ ὀπωρινοῦ, χιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ
τεσσαρακοστῷ τρίτῳ ἀπὸ τῆς θεογονίας ἐνιαυτῷ,
μουνυχιῶνος δευτέρᾳ ἱσταμένου.

1543

SERIES CHARTARUM.
A a b c d e f g h i k l * α β γ δ ε ζ η θ ι
Omnes terniones, præter l & * duerniones, & ι quaternionem.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

[illegible] & Vita Mahumeti [illegible]

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

[illegible] et Vita [illegible]

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
1325a

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN